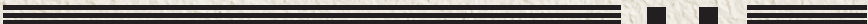




ÜÇÜNCÜ
TÜRK DİL KURULTAYI
1936

TEZLER
MÜZAKERE ZABITLARI



ÜÇÜNCÜ
TÜRK DİL KURULTAYI
(24-31 Ağustos 1936)

TEZLER
MÜZAKERE ZABITLARI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı (24-31 Ağustos 1936): Tezler, Müzakere
Zabıtları [e-kitap] / .-- Ankara: Türk Dil Kurumu, 2024.

451 s.; 24 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek
Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 36)

ISBN 978-975-5895-8

1. Toplantılar, Türk Dili I. e.a

410924

410

Türk Dil Kurumu Yayınları

ÜÇÜNCÜ
TÜRK DİL KURULTAYI
(24-31 Ağustos 1936)

TEZLER
MÜZAKERE ZABITLARI

Tıpkıbasım

Ankara, 2024

Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu Yayınları: 36

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI
Tezler, Müzakere Zabıtları
(24-31 Ağustos 1936)

*

Sayfalama:

TDK – Mahmut YÜKSEL

*

Kapak Tasarımı:

TDK – Esra YILMAZOĞLU

*

Birinci Baskı: İstanbul, 1937

İkinci Baskı (e-kitap): Ankara, 2024 Temmuz

ISBN: 978-975-5895-8

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağ: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.



B A Ş L A R K E N

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumunu kuran ve koruyan Ulu Önder KAMÂL ATATÜRK'ün yüksek patronajı altında ve kendi yüce huzurlarıyla Dolmabahçe Sarayında 24 Ağustos 1936 pazartesi günü saat 14 te açılmış, 31 Ağustos 1936 pazartesi günü akşamı da kapanmıştır.

Bu Kurultayın mihveri, Türk dehasının lengüistik dünyası önüne koyduğu yepyeni bir dilcilik ekolü yani «Güneş - Dil Teorisi» olmuştur. Bu bakımdan Kurultayın önemi, yalnız bir dil ve bir ülke sınırlarıyla çevrilmiş değil, bütün yüreyer bilgisine yaygın olarak düşünülebilir. Türk Dil Kurumunun davetiyle on bir memleketten on beş ecnebi dil bilgininin Kurultayda bulunması da, bu önemi arttırmış ve toplantıya arsiulusal bir renk vermiştir. Bu memleketler Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Macaristan, Polonya, Sovyet Rusya ve Yunanistandır.

Üçüncü Türk Dil Kurultayını, Türk Dilciliğinin hızlı ilerliyişinde çok değerli bir dönüm noktası saymak haksız değildir.

Ulu Önder KAMÂL ATATÜRK'ün kutsal bakışı Türk Dili üzerinde durduğu gündenberi, Türk dilciliğinin attığı adımlar, hızlı olduğu kadar da özlü olmuştur:

9 Ağustos 1928 de KAMÂL ATATÜRK, Sarayburnu parkında yeni Türk alfabesini Türklüğe tanıttı. Bu ilk adım, o yılın içinde Kamutayca kanunlaştırılarak Türk çocuklarına okuma yazma yolları geniş geniş açıldı. 1929 da kurulan «Dil Encümeni» lûgat, Gramer, Derleme, Terim kolları üzerinde çalışmalara koyuldu.

12 Temmuz 1932 de KAMÂL ATATÜRK, Türk Dil Kurumunu yarattı. Bu yaratış, bütün dil tarihimizde tek ve çok büyük bir noktadır. Çünkü, o zamana kadar dilimiz üzerine ileri sürülen düşünceler, daima tek cephe üzerinde düşünülmüş, dünya ölçüsünde ilmi bir çalışma hedefi ortaya konulmamıştı.

Türk dilini bütün varlığı, bütün tarihi ve hattâ bütün tarihten öncesiyle kavrayarak incelemek ve böylece dilimizi «bugünkü ve yarmki en güzel medeniyeti ke-

maliyle kavrıyabilecek şiveli ve abenkli bir ifade vasıtası haline getirmek» prensipini düşünen ve çalışma esası olarak veren, yalnız KAMÂL ATATÜRK olmuştur.

İşte bu yüksek prensip üzerinde işe başlayan Türk Dil Kurumu, ülke içinde halk ağzından, ülke içinde ve dışında bütün lûgat kitaplarıyla başka eserlerden Türk Dili hazinelerini toplayıp ortaya koymak, bunlara ve dil bilgisi üzerindeki araştırmalara dayanarak Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yüksek yerini belirtmek, Hind - Avrupa dilleriyle Semitik dillere Türkçenin anakaynak olduğunu meydana çıkarmak gibi birçok yollarda çalışmaya koyulmuştur.

26 Eylül 1932 de toplanan Birinci Türk Dil Kurultayı, Kurum çalışmalarının anahtarlarını çizmiş; 18 Ağustos 1934 te toplanan İkinci Kurultay, ilk iki yıllık çalışmaları gözden geçirerek hedefleri daha çok belirtmişti. 24 Ağustos 1936 da açılan Üçüncü Kurultay da Türk dilciliğinin yeni ve yüksek buluşunu karşılamış bulunuyor.

Üçüncü Türk Dil Kurultayında bu eşsiz ödevi yapmak mutluluğuna erenlerin sayısı - 498 i Türk Dil Kurumu üyesi, 54 ü Halkevleri delegeşi, 285 i Türk Dil Kurumunun davetlisi, 15 i ecnebi dil bilgini, 15 i Ankara Tarih - Dil - Coğrafya Fakültesi Türkoloji talebesi, 39 u yerli ve yabancı gazeteci, 192 si de dinleyici olarak - 1098 kişiye varmıştır.

İşte bu kitap, onların dinledikleri sözleri, verdikleri kararları herkesin gözü önüne koymak üzere basılmıştır.

Bunu ortaya koyarken Türk Dil Kurumunun yüreği tek bir duygu ile çarpmaktadır: O da, dört yıl içinde bu kadar ileri adımları atmak kuvvetini bağışlayan KAMÂL ATATÜRK'e sonsuz şükran, saygı ve sevgi duygusudur.

Türk Dil Kurumu

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI BAŞKANLIK KURU

Kurultay Başkanı :

SAFFET ARIKAN

Kültür Bakanı, Erzincan Saylavı

Kurultay Asbaşkanı :

BAYAN ÂFET

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı

Kurultay Asbaşkanı :

NURİ CONKER

Kamutay Asbaşkanı

Kurum Genel Sekreteri :

İ. NECMÎ DİLMEN

Burdur Saylavı

Kurultay Sekreteri :

Bn. ESMA NAYMAN

Seyhan Saylavı

Kurultay Sekreteri :

İ. MÜŞTAK MAYAKON

Süirt Saylavı

Kurultay Sekreteri :

Bn. ZERRİN DİLMEN

Kurultay Sekreteri :

FAİK REŞİT UNAT

Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYINA TÜRK DİL KURUMUNUN DAVETİYLE GELEN ECNEBİ BİLGİNLER

PROF. ANAGNASTOPULOS	Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü
DR. BARTALINI	İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Lektörü
DR. BOMBAÇI	Napoli aŞrk Enstitüsü Profesörlerinden
SİR DENİSON ROSS	Londra Şark Dilleri Okulu Direktörü
PROF. GABİDULLİN	Moskova Üniversitesi Şark tarihi Profesörlerinden
DR. GIESE	Prusya Akademisi Üyelerinden
PÈRE HILAIRE DE BARENTON	Fransız Sumerologlarından
PROF. JEAN DENY	Paris Şark Dilleri Okulu Profesörlerinden
DR. KIVERGİÇ	Viyana Şark Filolojisi Doktorlarından
PROF. KOJİ OKUBO	Japonya Türk İslâm Enstitüsü Direktörü
PROF. MEŞÇENİNOF	Sovyet Birliği İlimler Akademisi Üyelerinden
DR. MİATEF	Sofya Kral Kütüphanesi Uzmanlarından
PROF. NÉMETH GYULA	Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi Dekanı
PROF. SAMOİLOVIÇ	Sovyet Birliği İlimler Akademisi Üyelerinden, Türkiye ile İlmî Münasebetler Komisyonu Başkanı
PROF. ZAYANÇKOVSKİ	Varşova Üniversitesi Profesörlerinden

HALKEVLERİ DELEGELERİ LİSTESİ

ABDİ AĞABEYOĞLU
AHMET BİLGEN
AHMET GÖZE
AKÇAKOCA
ALİ ULVİ
BEDRİ AHİSHALİ
BEHİÇ ENVER
CELÂL BAYAR
CEMAL ATAÇ
CEVAT BEZİRCİ
CEVAT BAYKAL
EMİN
EMİN OKTAY
ETEM KADRİ
FAİZ DEMİR
FEHMİ AKSU
FERİT ECER
HALİT BAYRI
HAMDİ ATADEMİR
HASAN BARLAS
İBRAHİM AKDOĞA N
İBRAHİM RAHMİ YAYLA
İLHAN
İSMAİL OĞUZ
İSMAİL YAĞER
KADRİ CANGAL
KEMAL
MAHMUT KOÇAK
MAHMUT ÖZAY
MİTHAT OKSANCAK
NECİP NAMIK

Balıkesir Halkevi
Öğretmen, Diyarbakir Halkevi
Sivas Halkevi
Denizli Halkevi
Bursa Halkevi
Erzincan Halkevi
Bolu Halkevi
Yozgat Halkevi
Elâziz Halkevi
Kastamonu Halkevi
Urfa Halkevi
Aydın Halkevi
Maraş Halkevi
Aydın Halkevi
Van Halkevi
İsparta Halkevi
Niğde Halkevi
Şef, Eminönü Halkevi
Konya Halkevi
Burdur Halkevi
Sinop Halkevi
Başkan (C. H. P.) İzmir Halkevi
Tekirdağ Halkevi
Çankırı Halkevi
Kars Halkevi
Artvin Halkevi
Ağrı (Bayazıt) Halkevi
Çorum Halkevi
Siirt Halkevi
İzmir Halkevi
Amasya Halkevi

NİHAT ARİF ASYA
OSMAN PEREMECİ
ÖMER AVNİ
ÖMER AYDIN GENÇ
KEFET
REAT OĞUZ
REAT ÜÇOK
SAFFET TEKİNALP
SAİM SAĞIN
SALİM GÖKSAN
SAMİH
SEYFETTİN
SEYFETTİN TUNAY
SIRRI
SITKI CAN
SÜHEYL BEKAN
SEKKURİ ATAMAN
ŞEREF ERGENEKON
SÜKRÜ ATAMAN
TALÂT MÜMTAZ
T FİKRET AKSÖZER
VEHBİ OKAY
ZİYA KILIÇ ÖZLÜ

Adana Halkevi
Edirne Halkevi
Başöğretmen, G. Antep Halkevi
Kırşehir Halkevi
Doktor, Trabzon Halkevi
Antalya Halkevi
Muhasip, Diyarbakır Halkevi
Muğla Halkevi
Ordu Halkevi
Gireson Halkevi
Eskişehir Halkevi
Bitlis Halkevi
Tokat Halkevi
Erzurum Halkevi
Rize Halkevi
Diyarbakır Halkevi
Mersin Halkevi
Çanakkale Halkevi
Muş Saylavı, Muş Halkevi
Başöğretmen, Kastamonu Halkevi
Bilecik Halkevi
Gümüşane Halkevi
Mardin Halkevi

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYINA ÜYE OLARAK İŞTİRAK EDENLER

ABDİ TEVFIK YEĞÜL	Orta Öğretim Öğretmeni
ABDULLAH TAYMAS	Hariciye Vekâleti, Matbuat Mü- dürlüğü Memurlarından
ABDÜLBAKİ FEVZİ ULUBAY	Kabataş Lisesi Türkçe Öğretmeni
ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI	Gazi Osmanpaşa Ortaokul Öğretmeni
ABDÜLHAK HÂMÎT TARHAN	İstanbul Saylavı
ABDÜLKADİR	Askerî Liseler Tedrisat Müfettişi
ABDÜLKADİR İNAN	Profesör
ABDÜLKADİR KARAHAN	Talebe
ABDÜLMUTTALİP ÖKER	Malatya Saylavı
ABİDİN ÖZGER	Gelenbevi Ortaokul Öğretmeni
A. CAFEROĞLU	Edebiyat Fakültesi Doçenti
A. CEBBAR MOSER	Boğaziçi Lisesi Türkçe Öğretmeni
ADİL ERTORAN	Tarih, Dil, Coğrafya F. Direktörü
ÂFET	Profesör
AGÂH SIRRI	Direktör
AGOP DİLAÇAR	Üniversite Lektörü
AHMET AĞAOĞLU	Profesör
AHMET CEVAT EMRE	Çanakkale Saylavı
AHMET ESEN	Yargutay Raportörü
AHMET HALÎT	Öğretmen ve Kitapçı
AHMET İHSAN TOKGÖZ	Ordu Saylavı
AHMET REFİK	Profesör
AHMET ÜNAL	Isparta Saylavı
AHTER ONAN	Edebiyat öğretmeni
AKA GÜNDÜZ	Ankara Saylavı
AKIN KARAUĞUZ	Gazete çıkaran
ÂKİL MUHTAR ÖZDEN	Profesör Dr.
ALÂETTİN CEMİL TOPÇUBAŞI	
ALEKSANDROS HACOPULOS	

ALİ CANİP YÖNTEM
ALİ ENVER IŞIK
ALİ HÜSEYİN TURAN
ALİ MUZAFFER GÖKER
ALİ SEDAT
ALİYE ESAT PİRİGİL
A. POLAT GÖZÜBÜYÜKOĞLU
ABDULAH RIZA
ARİF HİKMET BAKALBAŞI
ASIM M. YAŞARGİL
ASIM US
A. SÜHEYL ÜNVER
A. ULVİ ELÖVE
AVNİ AKTULGA
AVNİ DOĞAN
AVRAM GALANTİ
AYŞE VESİM TALUK
AZİZ AKYÜREK
AZİZ SAMİH İLTER
BAHA ÖNGÖREN
BAHA TOVEN
BASRİ SİDOL
BEDİA TEZEL
BEDRİYE BEKEM
BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR
BEHİCE KÖPRÜLÜ
BEHİRE SERTER
BEKİR
BEKİR KEMALİ SÖYLEMEZ
BENAL ARIMAN
BESİM ATALAY
BESİM KADIRGAN
BESİM SAVCI
B. SITKI ONARSAY
BÜRHAN DERİN
BÜRHAN ÖZSARAÇOĞLU
CAHİDE ULUSOY

CELÂL ALKOÇ
CELÂLETTİN TAŞPINAR

Ordu Saylavı
Öğretmen ve Muharrir
Profesör Dr.
Konya Saylavı
Öğretmen
Öğretmen

Eski Öğretmen
Depolar Müdürü
Murakıp
Çoruh Saylavı
Doçent
Öğretmen
Uraylar Bankası Yönetim Kurulu Üyesi
Yozgat Saylavı
Profesör

Erzurum Saylavı
Erzincan Saylavı
Kars Saylavı
Umumî Meclis Azası
Sekreter
Öğretmen
Öğretmen

Öğretmen
Öğretmen
Yüksek Mühendis Mektebi Öğretmeni
Şef
İzmir Saylavı
Kütahya Saylavı
Başispekter
Direktör
Sanayi Tetkik Heyeti Üyesi
Öğretmen
Öğretmen
Zonguldak S. S. Ocağında sağışman
Mahmut Ulusoy eşi
Kurmay Yüzbaşı
Sulh Hâkimi

CEMAL	Öğretmen
CEMAL DURU	Lise Türkçe Öğretmeni
CEMAL GÜLTEKİN	Kültür Direktörü
CEMAL ÖGE	Öğretmen
CEMAL SAĞLAM	Öğretmen
CEMAL SEVEN	Türkçe Öğretmeni
CEMAL ZEKİ ÖNAL	Doktor
CEMİL BİLSEL	Üniversite Rektörü
CEMİL GÜÇYETMEZ	K. O. Öğretmeni
CEMİL SENA ONGUN	Öğretmen
CEMİL UYBADIN	Tekirdağ Saylavı
CEVAT ABBAS GÜRER	Bolu Saylavı
CEVAT	Kastamonu Kız Ortaokul Direktörü
CEVDET ÇULPAN	Kurmaya Yarbay
CEVDET REŞİT LAGAŞ	İşyar
CEVDET SALİH ÇANGA	Çine Kaymakamı
DAVİT MEŞULAM	Dizen Basımevi Direktörü
DİMANDİ KEÇEOĞLU	Avukat
EDİP SERDENGEÇTİ	Kütüpane İşyari
EDİP SERVET TÖR	Gümüşane Saylavı
EKREM	Kültür Bakanlığı İspekterlerinden
EMİN ASLAN TOKAT	Denizli Saylavı
EMİN BÜLENT SERDAROĞLU	İşyar
EMİN DALKILIÇ	Emekli Tuğbay
EMİNE SAFFET TALİ	Mütercim (Denizyolları İşletmesi Müdüriyeti)
EMİNİTTİN ÇELİKGÖZ	Direktör, Öğretmen
ENVER BEHNAN	Tarih Öğretmeni
ESAT NURETTİN DURUSOY	Doktor
ESAT SAGAY	Bursa Saylavı
ESAT URAS	Amasya Saylavı
ESMA	Edebiyat Fakültesi Talebesi
ETEM ARİF BALTALGİL	Doktor
FAHAMET KÖKEL	
FAHRETTİN KERİM GÖKAY	Profesör, Doktor
FAHRETTİN OĞUZ	Mütekait Yarbay
FAHRİ KEMAL AKERSON	Gölpazarı İlçebayı
FAİKA ONAN	Felsefe Öğretmeni
FAİK REŞİT UNAT	Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü
FALİH RIFKI ATAY	Ankara Saylavı

FARUK AKBEĞ
FARUK GÖZE
FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL
FAZİL AHMET AYKAÇ
FAZİL MAHMUT
FAZİL NAZMÎ ÖRKÜN
FEHMÎ CANER
FERİDUN DÜNDAR
FERİT ASSIOY
FERİT CELÂL GÜVEN
FERİT KAM
FERİT ZÜHTÜ ÖRÜCÜ
FETHİ ERKLİĞ
FETHİYE ARTUN
FETHİYE ONAN
FEVZİ MUHİP ALPEREN
FEVZİYE MAZHAR AKYİĞİT
FUAT ERDEN
FUAT GÖKBUDAK
FUAT İHSAN KURTER
FUAT KÖPRÜLÜ
FUAT KÖSERAF
FUAT UMay
FUAT ZİYA GİYİLTEPE
GALİP ATAÇ
GIYAS SAĞER
GÜLSÜM NİYAZI DALIBAR
GÜZİDE DAĞLIOĞLU
GÜZİDE OSMAN ÖSER

GÜZİN DURAN
HADİYE ERTURKAN
HADİYE TEVFİK CANDAN
HAFİZ CEMAL
HAKKI BARLAS
HAKKI NEZİHİ
HAKKI SUHA
HAKKI Ş. EREL
HAKKI TARIK US

Talebe (Tıp Fakültesi)
Emekli Albay
Öğretmen
Elâziz Saylavı
Yolların Sesi Mecmuası Sahibi
Profesör, Doktor
Direktör, Öğretmen
Öğretmen
Eski Maliye Müfettişi
İçel Saylavı
Sabık Darülfünun Müderrislerinden
Genel Sekreter
İspekter
Öğretmen
Öğretmen
Talebe
Korg.
Urfa Saylavı
Öğretmen
Kars Saylavı
Mütekait Miralay
Dr. Kırklareli Saylavı
Elâziz Saylavı
Bzşdoktor
Dil, Tarih, Edebiyat Komite Üyesi
Öğretmen
Öğretmen
Beyoğlu Singer Kumpanyası Hukuk Müşavir-
lik Bürosu İşyarı
Öğretmen
İngilizce Öğretmeni
Edebiyat Öğretmeni
Muallim Doktor
Pendikte Öğretmen
Direktör
Öğretmen
Doktor (İst. Saylavı)
Giresun Saylavı

HALİL ELDEM	İstanbul Saylavı, Sabık Müzeler Umum Müdürü
HALİL KÖKSAL	Öğretmen
HALİL NİHAT BOZTEPE	Trabzon Saylavı
HALİL NİMETULLAH ÖZTÜRK	Eski Darülfünun Profesörlerinden
HALİM BAKİ KUNTER	Beyoğlu Vakıflar Direktörü
HALİM SABİT ŞİBAY	Eski Darülfünun Müderrislerinden
HALİT FAHRİ OZANSOY	Galatasaray Öğretmeni
HAMDİ	Öğretmen
HAMDİ GÜRSOY	İstanbul Saylavı
HAMDİ ÜLKÜMEN NEBİOĞLU	Direktör
HÂMİT ONGUNSU	Direktör
HASAN ÂLİ YÜCEL	İzmir Saylavı
HASAN CEMİL ÇAMBEL	Bolu Saylavı
HASAN FEHMİ TURGAL	Direktör
HASAN REMZİ ÇİTÇİ	Maraş Mahkeme Aza Muavini
HASAN REŞİT TANKUT	Maraş Saylavı
HASAN TAHSİN AYNİ	Siyasal Bilgiler Okulu Profesörü
HASENE ILGAZ	Öğretmen
HATEMİ SEMİH SARP	Öğretmen
HAVVA KÖKSAL	Öğretmen Halil Köksalın eşi
HAYRETTİN ÖZİLHAN	Öğretmen
HAZİM ATIF KUYUCAK	Siyasal Bilgiler Okulu Profesörlerinden
H. GÖNCEL	Öğretmen
HİFZİ OĞUZ BEKATA	Çığır Dergisi Direktörü
HİKMET BAYUR	Manisa Saylavı
HİKMET TURHAN DAĞLI- OĞLU	Öğretmen
HİLMİ	Mütekaim Miralay
HİLMİ BİLEN	Kurmay Binbaşı
HİLMİ NAİLİ	Komisyoncu
HİLMİ OYTAÇ	Doktor (Malatya Saylavı)
H. LUNDER TÜZÜN	Kabataş, Haydapaşa Liseleri Almanca Öğretmeni
H. MAHİRÜZ	Direktör
H. NAZMİ SONÇAĞ	Öğretmen
H. TEVFİK GÖNENSAY	Boğaziçi Lisesi Direktörü ve Kabataş Lisesi Edebiyat Öğretmeni
HULUSİ AKSUDOĞAN	Öğretmen ve Komite Başkanı
HÜSAM YASAR	

HÜSEYİN
HÜSEYİN DANIŞ
HÜSEYİN KÂZİM ÖZDİL
HÜSEYİN NAMIK URKUN
HÜSEYİN PEKTAŞ
HÜSNÜ AKYOL
HÜSNÜ GÖKTUĞ
HÜSNÜ KONAY
HÜVEYLÂ ÜLGEN
H. ZİYA GÜNAY

H. ZÜBEYİR KOŞAY
İBRAHİM ÇAĞLAR
İBRAHİM GRANTAY
İBRAHİM HANİF DENKER
İBRAHİM NECMÎ DİLMEN
İ. ERİÇ
İ. PEYHAMAN DURAN
İFFET
İFFET HALİM ORUZ
İFFET HÜSAMETTİN
İHSAN
İHSAN MAHVÎ BALKIR
İHSAN SUNGUN
İRFAN EMİN
İSHAK REFET İŞİTMAN
İSMAİL HAKKI CENDEY
İSMAİL HAKKI UZMAY
İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI
İSMAİL HÂMÎ DANIŞMENT
İSMAİL KEMAL KARABEL
İSMAİL MÜŞTAK MAYAKON
İSMET ÖZTÜRK
İSMET ULUKUT
İSTEPAN GURDİKOĞLU
İZZET
İZZET MELİH DEVRİM
İZZET ULVÎ AYKURT
KAMÂL ÜNAL
KÂMÎ AKYÜK

Eski Muallim
Tercüman
Mecmua Sahibi
Öğretmen
İkinci Direktör
Zapyon Rum Kız Lisesi Öğretmeni
Kurmay Yarbay
Tokat Saylavı
Öğretmen
İstanbul Karaköy Denizyolları İşletmesi Baş
Acentesi
Direktör
Sekreter
Kastamonu Saylavı
Doktor
Burdur Saylavı
Kurmay Yarbay
Güzel San'atler Akademisi Atelye Şefi
Öğretmen
Yazar
Öğretmen
Öğretmen
Türkçe Öğretmen
Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu Başkanı
Avukat
Başkontrol
Müdür
Bolu Saylavı
Balıkesir Saylavı
Öğretmen
Siirt Saylavı
Müdür Muavini ve Muallim
Türkçe Öğretmen
İspekter (İst. İlköğretmen)
Muharrir
Afyon Saylavı
Isparta Saylavı
Direktör

KÂNİYE ÖZGER
KASIM ŞERİF BAYÇIN
KÂTİME BENDERLİ
KÂZIM NAMİ DURU
KÂZIM SEVİNÇ ALTINÇAĞ
KÂZIM YADA
KEMAL AKMAN
KEMAL CENAP BERKSOY
KEMAL EMİN BARA
KEMAL LOKMAN
KENAN AKYÜZ
KEVORK B. SİMKEŞYAN
LÂMİA İRGEN
LÂTİFE BEKİR
LUTFİ MÜFİT ÖZDEŞ
MACİT GÖREN
MAHMUT ESAT BOZKURT
MAHMUT NEDİM ZAPÇI
MAHMUT SADİ
AMHMUT SOYDAM
MAHMUT ULUSOY
MAİDE
M. ALİ GÖKBERK
MALİK ADALAN
MALİK SAYAR
MAZHAR ARAT
MAZHAR SÜLEYMAN AKYİĞİT
M. BAHA ARIKAN
M. BEHÇET YAZAR
M. CEMİL BORAN
M. DÜNDAR KIVANÇ
MEBRURE
MEBRURE ŞEREN
MECDİ SAYMAN
MEDİHA MUZAFAER BAYSAL
MEFHARET TÜZÜN
MEHMET ALİ AĞAKAY
MEHMET ALİ AYNİ
MEHMET ALİ KIRCA
MEHMET EMİN YURDAKUL

Türkçe Öğretmen
Haydapaşa Öğretmen Okulu Öğretmeni
Türkçe Öğretmeni
Manisa Saylavı
"İz" Mecmuası Direktörü
Riyaziye Öğretmeni
Ankara Urayı İspekteri
Doktor
Kültür Direktörü
Mühendis
Edebiyat Öğretmeni (Sivas Lisesi)
Öğretmen
Öğretmen
Fatih: İskenderpaşa mahallesi No. 1
Kırşehir Saylavı
Öğretmen
İzmir Saylavı
Malatya Saylavı
Doktor
Siirt Saylavı
Gazete Aytarı
Üniversite Mezunu
Verim Mecmuası Sahip ve Direktörü
Öğretmen
Profesör
Öğretmen
Öğretmen
Öğretmen (Öğretmenler) Gazetesi Sahibi
Haydarpasa Lisesi Edebiyat Öğretmeni
Öğretmen (Gazi Enstitüsünde)
Başöğretmen
Öğretmen
Öğretmen
Tan Gazetesi Mümessili
Coğrafya Öğretmeni
Hukuk Talebesi
Doktor
Profesör
Direktör
Urfa Saylavı

MEHMET SADIK ARAN	Öğretmen
MEHMET ULUKUT	
MEHMET VAHİT MİSCİLER	Mümeyyiz
MELÂHAT	Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Almanca
	Doçenti
MELÂHAT AKERMAN	Öğretmen
MELÂHAT SARAÇ	Litros Başöğretmeni
MELİHA AVNİ SÖZEN	Muharrir
MERYEM BAYÇIN	
MEVEDDET	Tabiiye Öğretmeni
MEVEDDET ERDEN	Öğretmen
MEVHİBE	Türkçe Öğretmeni
MİHRİ PEKTAŞ	Malatya Saylavı
MİTHAT ALACALIOĞLU	Kurmay Yarbay
M. İZZET	Mütekait Mümeyyiz
M. İZZET ERK	Türkçe Öğretmeni
M. KEMAL MANİOĞLU	Alman Mektebi Talebe Cemiyeti Reisi
M. NAMIK	Öğretmen
M. SADULLAH SANDER	Türkçe Öğretmeni
M. SAFFET ENGİN	Felsefe Öğretmeni (Ankara Gazi Lisesi)
M. SAİT YAŞAR	Öğretmen
M. ŞEREFETTİN YALTKAYA	Profesör
M. ŞÜKRÜ ERDEN	Şehir Tiyatrosu Dramamaturgu
M. TEKİNALP	
MUHARREM FEYZİ TOGAY	Muharrir
MUHARREM ZEKİ KORGUNAL	Beyazıt, Bozkurt Basımevi
MUHİTTİN BARIŞ	Müdür ve Muallim
MUHİTTİN CELÂL DURU	Doktor
MUHİTTİN DOĞAN İNÖZÜ	Öğretmen
MUHİTTİN O. OMAV	Direktör
MUHLİSE	Öğretmen
MUHLİSE ETE	Doçent
MURAT TEKİNER	Türkçe Öğretmeni
MURAT URAZ	Edebiyat Öğretmeni
MUSA KÂZİM KOLERKILIÇ	İşyar (Devlet Basımevi Ayniyat Muhasebesinde)
MUSTAFA HAYRET BEG	Öğretmen
MUSTAFA ŞEREF ÖZKAN	Burdur Saylavı
MUVAFFAK BENDERLİ	Direktör
MUZAFER KÂZİM	Mühendis
MÜKERREM ARUN	Öğretmen

MÜKRİMİN HALİL
MÜNİME GÖKDOĞAN
MÜNİRE KARACALARLI
M. ZEKİ
NACİ EKER
NACİYE NEJAT CENCAN
NACİ YÜNGÜL
NADİDE SAVAŞER
NAFİ ATUF KANSU
NAHİT
NAHİT SİRRI
NAİME HALİT
NAİM ONAT
NAMIK NECİP ONUR
NAŞİT ULUĞ
N. ATAÇ
NAFİZ ÖZBAY

NAZİM

NAZİM ONGAN
NAZİM POROY
NAZLI SİLÂRKÖNİ
NECATİ
NECDET
NECMETTİN
NECMETTİN SADIK
NECMETTİN SAHİR
NEDİM NAZMÎ GÜRMEN
NEHİP ULUKUT

NEŞET ARIMAN
NEŞVET HUN
NEVVARE AKOZAN
NEVZAT AYAS
NEZAHET KULEN
NEZAHET ÖZBEK
NEZİHE GÖKSEL
NİHAT
NİYAZI KÜRDEMİR

İstanbul Üniversitesi Tarih Doçenti
Öğretmen

Konya Ortaokul Öğretmeni
Yardirektör

Talebe
Öğretmen (Erenköy Kız Lisesi)
Erzurum Saylavı
Öğretmen
Kültür Bakanlığı Mütercim ve Muharriri
Muharrir ve Eski Öğretmen

Konya Saylavı
Mebani Memuru
Kütahya Saylavı
Kurmay Yarbay

İşpekter (İstanbul Kültür Direktörlüğü İlk-
öğretim)

İşpekter (İstanbul Kültür Direktörlüğü İlk-
öğretim)

Direktör

Tokat Saylavı

Öğretmen

Kurmay Yarbay

İşpekter

İşpekter

Sivas Saylavı

Administratör

İşpekter

Yuca Ülkü Yardirektörü İsmet

Ulukutun oğlu

Singer Kumpanyası Mümessili

İzmir Kız Lisesi Felsefe Öğretmeni

Öğretmen

Öğretmen

Öğretmen

Öğretmen

Öğretmen

Özel Okullar Direktörü

N. T. ULUGTUĞ	Öğretmen
NURETTİN ONUR	Doktor
NURETTİN BARANSEL	Kurmay Albay
NURETTİN ŞAZİ KÖSEMİHAL	Öğretmen
NURİ ESMEN	İşpekter
NURİNNİSA ÖZÇELİK	Türkçe Öğretmeni
NURİ ÖZDOĞAN	Öğretmen (İzmit Ortaokul Türkçe)
NURİYE ALPONAT	Türkçe Öğretmeni
NURULLAH ATA	Yardirektör
NURULLAH ATAÇ	Fransızca Öğretmeni
NÜZHET	Başöğretmen
NÜZHET GÖKSEL	Vefa Lisesi Öğretmeni
O. FERİT SAĞLAM	Direktör
ORHAN RİZA AKTUNÇ	Öğretmen
OSMAN EKİNCİ	Fenbilgisi Öğretmeni
OSMAN FARUK VERİMER	Öğretmen (Kastamonu Lisesinde)
OSMAN NURİ PEREMECİ	Öğretmen
OSMAN RECAİ OCAK	Öğretmen
OSMAN TURGUT ERKEKLİ	İşpekter
PAKİZE DEMİRGÜÇ	Öğretmen (Erenköy Kız Lisesi)
RAGİP ÖZDEM	Profesör
RAGİP RIFKI ÖZGÜREL	Mütercim
RAİF NECDET	Öğretmen
RASİM ALİ ÜLGEN	Doktor
RASİM BAŞGÖZ	Türkçe Öğretmeni
RASİM ERKAN	Öğretmen
RAŞİT DEVLETGİRAY	Şef
RECAİ ŞEREN	Yardirektör
REFET AVNİ ARAS	Öğretmen
REFET BENGÜ	Türkçe Öğretmeni
REFET GÖKMORAN	Dr. Emekli Albay
REFET ÜLGEN	Urfa Saylavı
REFİK AHMET SEVENGİL	Neşriyat Müdürü
REFİK GÜNEL	İşpekter
REFİK GÜRAN	Doktor (Bursa Saylavı)
REMZİ CİNER	Sıvas Saylavı
REMZİ DİLİÖZ	Öğretmen
REŞAT NURİ GÜLTEKİN	İşpekter
REŞİT AKİF ATASOY	Yarsubay
REŞİT ÖRÜCÜ	Öğretmen (Haydar paşa lisesinde)

REŞİT SAFFET	Eski Kocaeli Saylavı
REYHAN MELEK ŞAMGÜL	
R. GÜRGEN	Kurmay Yarbay
RIFKI MELUL MERİÇ	Adana lis. Edebiyat Öğretmeni
RİFAT BİLGE	Üniversite Arapça Öğretmeni
RİFAT CAFER SİDAL	Doktor
RUŞENİ BARKIN	Samsun Saylavı
SAADET KÖKSAL	Öğretmen
SAADET ZİHNİ VARDARLI	
SABRİCAN ŞAMGÜL	
SABRİ CEMİL YALKUT	Edebiyat Öğretmeni
SABRİ SÜDER	Yardirektör
SABRİ URUNÇ	Öğretmen
SACİT AKARSU	Öğretmen
SAADETTİN NÜZHET ERGUN	(Türk şairleri) mecmuası sahibi
SAADETTİN VEDAT KOÇER	Prof. Doktor
SADRİ ERTEM	Müşavir
SADRİ MAKSUDİ ARSAL	Giresun Saylavı
SAFFET ARIKAN	Kültür Bakanı
SAFFET DENGİ	Tarih, Dil, Coğrafya F. İngilizce Doçenti
SAFFET ENGİN	Öğretmen
SAFFET RONA	Galatasaray Lisesi Başöğretmen ve Yardirektörü
SAMİ ALİ DİLEMRE	Erzurum Saylavı
SAİME VESİM TALUK	
SAİT ÖZÇELİK	Öğretmen
SALÂHATTİN	Kabataş Ls. Fransızca Öğretmeni
SALÂH CİMCOZ	İstanbul Saylavı
SALİH KUTLUAY	Başöğretmen
SALİH ZEKİ EKİNCİ	Profesör
SALİM RİZA KIRKPINAR	
SAMİYE BAYSAL	Öğretmen
SIRRI HÖCEK	Eski Konya Saylavı
SITKI	Öğretmen
SITKI AKOZAN	Kalem Âmiri
S. ÖRVEŞ	Öğretmen
S. SIRRI OYMAK	İşpekter
SUAT TAHSİN TÜRK	Hukuk Doktoru
SÜLEYMAN HURŞİT HİMRAN	Mütercim
SÜREYYA	Öğretmen
SÜREYYA	Süreyya Foto evi

ŞADIYE ÖTÜGEN
ŞEFİKA GASPRALI
ŞEFİK YÜREKLİ
ŞEMSETTİN GÜNALTAY
ŞEREF AYKUT
ŞERİF BİLGİHAN
ŞEVKET AZİZ KANSU

ŞÜKRÜ AKKAYA
ŞÜKUFİ NİHAL
TAHA TOROS
TAHİR NEJAT GENCAN
TAHSİN BANGUOĞLU
TAHSİN COŞKUN
TALÂT ONAY
TEOLOGOS GÜLBAĞLIOĞLU
TEVFİK BESİM
TEVFİK KUT
TEVFİK NECATİ KOZOL
TEVFİK YALINER
TURGUT ÖZER
TÜRKÂN ALTAY
ULUĞ İGDEMİR
ÜBEYDULLAH
ÜLKER KÖKSAL
VAHİT ÖZGÜNER
VASFİ AZİZ
VASİF ÇINAY
VEDAT NEDİM
VEDİA
VELET ÇELEBİ İZBUDAK
VEYSİ TOKEL
YAHYA SAİM UZANOĞLU
YAŞAR ÖDEMİŞ
YAŞAR ÖZEY
YUNUS NADİ
YUSUF MENAPİR
YUSUF OSMAN BÜKÜLMEZ
YUSUF ZİYA
YUSUF ZİYA ÖZER

Öğretmen

Şûrayidevlet Âzası
Sivas Saylavı
Edirne Saylavı
Fransızca Öğretmeni
Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü
Doçent
Öğretmen
Topçu alayında ihtiyat Subayı
Öğretmen
Ankara Tarih F. Doçenti
Kastamonu Saylavı
Giresun Saylavı
Avukat
İşpekter
İstanbul Kültür Direktörü
Muharrir
İşyar
Kocaeli Öğretmeni
Öğretmen
Sekreter
Bayazıt Saylavı
Talebe
Büro Şefi
Avukat
Malatya Saylavı
Matbuat Umum Müdürü
Türkçe Öğretmeni
Kastamonu Saylavı
Başöğretmen
Şair öğretmen
Ceza Hükmeni
Manisa Saylavı
Muğla Saylavı
İdare Âzası
Şişli Terakki Ls. Öğretmeni
Kurmaya Albay
Eskişehir Saylavı

YUŞA ELNEKAVE
Y. ÜRESİN
ZALME
ZEKİ CEMAL
ZEKİ GÜNOL
ZEKİ MESUT ALSAN
ZİHNİ UZTEKİN
ZİYA ETİLİ
ZİYA KARAMÜRSEL
ZİYA KILICÖZ
ZİYA KÖK
ZİYA MAĞDEN
ZİYA MUZAFFER BAYSAL

ZİYA NURİ BİRGİ
ZÜHRE GÖKGÖL

Eski Hariciye Nezareti Kontrol Muavini
Kurmay Albay
Öğretmen
Öğretmen
Öğretmen
Diyarbakir Saylavı
Başöğretmen
Çanakkale Saylavı
İstanbul Saylavı
Öğretmen

Öğretmen (Haydar paşa Lis. Türkçe)
İst. Maliye Muhakemat Müdüriyetinde ser-
best hazine avukatı
Dr. Kocaeli Saylavı

**ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYINA GELEN ANKARA TARİH,
DİL, COĞRAFYA FAKÜLTESİ TÜRKOLOJİ TALEBESİ**

- 1 — BAHAETTİN ERTANA
- 2 — BEHÇET ALTIN
- 3 — CELİLE BATUR
- 4 — FAHİME GÜVEN
- 5 — HALİT AKPINAR
- 6 — HÜSEYİN ARITÜRK
- 7 — HÜSEYİN CAHİT ÖZTELLİ
- 8 — KEMAL ÖZERK
- 9 — KUTSİ TEMAÇIN
- 10 — MAHMUT KUŞADALI
- 11 — MUALLÂ ÇAKINOK
- 12 — MUHLİS KANAK
- 13 — NURİYE KONOR
- 14 — SEBAHAT TÜRKAY
- 15 — VECİHE KILIÇOĞLU

ÜÇÜNCÜ DİL KURULTAYI ÇALIŞMA PROGRAMI

GENEL HÜKÜMLER

1. — Türk Dil Kurumunu kuran ve koruyan Ulu Önder Atatürkün yüce himayeleri altında üçüncü Türk Dil Kurultayı, 24 ağustos 1936 pazartesi günü saat 14 te İstanbulda Dolmabahçe Sarayında açılacaktır.

2. — Kurultay, 24 ağustos 1936 pazartesi günü saat 14 te açılacak ve devam ettiği müddetçe hergün öğleden önce ve akşamları Kurultayın komisyonları çalışacak ve saat 14 ten 18 e kadar da Genel Toplantı yapılacaktır.

3. — Kurultayın hazırlanması işleri Kurum Genel Sekreterliğince, Kurultaya sunulacak tezlerin incelenmesi Kurum Genel Merkez Kurulunca ve Kurultayın yönetilmesi işi Kurultay Başkanlık Kurunca yoluna konulacaktır.

4. — Kurultay Başkanlık Kuru, Kurultayca bir Başkan, iki Asbaşkan ve dört Sekreterin seçilmesiyle kurulmuş olur. Kurum Genel Sekreteri bu Kurun da üyesidir.

5. — Kurum Genel Merkez Kurulu, tezlerin incelenmesi işinde kendisine yardımcı üyeler de alabilir.

KURULTAY HAZIRLIKLARI

6. — Kurultay hazırlıkları 18 mayıs 1936 pazartesi gününden başlayacaktır. O gün ajans ve gazetelere Kurum Genel Sekreterliğinden verilecek bildiriğde Kurultayın programı ve tezlerin konuları her kese bildirilecek ve üye ve dinleyici olarak bulunmak isteyenlerin adlarını, işlerini ve adreslerini 15 temmuz 1936 akşamına kadar Kurum Genel Sekreterliğine bildirmeleri istenecektir.

7. — Yukarda yazılı bildiriğ 15 temmuz 1936 ya kadar muhtelif zamanlarda birkaç kere tekrarlanacak ve gerekli görülen izahlar olursa yapılacaktır.

8. — Genel Sekreterlik Bürosu ve Genel Merkez Kurulu gerekli görülecek zamanlarda Kurultay hazırlıkları için İstanbula gidecek ve orada yerleşmeleri zamanları da ayrıca gazetelerle herkese bildirilecektir.

9. — Kurultay toplantılarında üye olarak bulunup söz söylemek hakkı Kurumun davetlileri ile Kurum üyelerine mahsustur.

Hükûmet ve ordu erkânı, saylavlar, yabancı bilginler, İstanbul ve Ankara üniversiteleri mensupları ve Genel Merkez Kurulunca yerinde görülecek başka zatlar Kurumun davetlisi olarak Kurultaya gelebilirler.

Birinci Türk Dil Kurultayı üyeleri ile Kurumun merkez teşkilâtı üyeleri ve halkevleri delegeleri, Kurumun kendi üyeleridir.

10. — Kurum Genel Sekreterliği, yabancı bilginlerin daveti içinde Dışişleri Bakanlığı ve Elçilik ve Büyükelçiliklerle, Halkevleri Delegeleri için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğile, Delege, öğretmen, irdemen ve işyarların yerleştirilmesi işlerinde Kültür Bakanlığı ve okul direktörleriyle ve Kurultaya ait tedbirler ve neşirler için Emniyet Genel Direktörlüğü, Basın Genel Direktörlüğü, Anadolu Ajansı ve gazeteler ile temasta bulunacaktır.

11. — Kurultay için, gerekli yazıların bastırılmasına, davetiyele-
rin hazırlanıp dağıtılmasına, gazetelere verilecek bildiriğlerin idaresine ve bütün idarî işlerin tedvirine Kurum Genel Sekreteri memurdur.

KURULTAY KARTLARI

12. — Kurultay kartları renklerle birbirinden ayrılmak üzere altı türlüdür:

- a) Beyaz kartlar, yüksek makam sahibi davetlilere mahsustur.
- b) Pembe kartlar, başka davetlilere verilir.
- c) Yeşil kartlar, Kurultay üyelerine mahsustur.
- d) Mavi kartlar, fotoğraflı olarak yerli ve yabancı basın mensuplarına verilir.

Bu dört renkli kartlarla Kurultay salonuna girilir.

e) Rırmızı kartlar, Kurultayın daimî dinleyicilerine mahsustur.

f) Sarı kartlar, bir tek toplantı için gelen dinleyicilere verilir.

Bu iki renkli kartların sahipleri merasim salonundan radyo ile müzakereleri dinlerler. Kurultay salonuna girebilmeleri yer bulunabilmesine bağlıdır.

TEZLERİN İNCELENMESİ

13. — Kurultay için gelen tezler, Kurum Genel Merkez Kurulunca incelenerek şu kısımlara ayrılacaktır:

- a) İlmî değeri ve Kurumun ülküsüne uygunluğu bakımından Kurultay Genel toplantısında okunması gerekli görülenler;
- b) Komisyonlara verilmesi uygun görülenler;
- c) Geri çevrilenler.

14. — Tezlerin okunuş sırası Genel Merkez Kurulunun yapacağı gündem sırasına göre olacaktır.

KURULTAY TUTULGALARI

15. — Kurultay müzakerelerinin tutulgaları, Kamutay Zabıt Heyeti tarafından tutulacaktır.

16. — Zabıt Müdürü Kurultay Başkanlık Kuru ve Kurum Genel Sekreterliği ile temasta bulunacak, önerge ve dilergeleri sıkı sıkıya kovalıyacak ve hergün müzakerelerin bitmesinden sonra ertesi günü okunacak tutulga hulâsasına esas olabilecek bir notu hazırlıyarak Kurultay Sekreterliğine verecektir.

17. — Her toplantının mufassal tutulgası üç nüsha olarak en çok 48 saat içinde hazırlanıp Kurum Genel Sekreterliğine verilecektir.

KURULTAY ÇALIŞMALARI

18. — Kurultay, Türk Dil Kurumu Başkanının bir söylevile açılacaktır.

19. — Kurultayın ilk işi bir Başkan, iki Asbaşkan ve dört sekreter seçmektir.

20. — Kurultay, idarî ve ilmî olarak şu komisyonları ayıracaktır:

I. İdarî Komisyonlar:

- a) Tüzüğü Komisyonu;
- b) Önergeler ve Dilergeler Komisyonu;
- c) Bütçe Komisyonu.

II. İlmî Komisyonlar:

- a) Güneş - Dil Teorisi ve Dil karşılaştırmaları Komisyonu;
- b) Gramer - Sentaks Komisyonu;
- c) Terimler Komisyonu;
- d) Filoloji ve Lûgat Komisyonu.

Komisyonlar, kendi üyeleri içinden birer başkan, birer raportör ve birer sekreter seçerler.

21. — Tüzüğü Komisyonu, Kurumun tüzüğünün değişmelerini ve buna katılması gerekli maddeleri konuşup karara bağliyacaktır.

22. — Önergeler ve Dilergeler Komisyonu, Kurumun gelecek iki yıllık çalışma programını ve Kurultaya verilecek önerge ve dilergeleri gözden geçirerek kararlarını hazırlıyacaktır.

23. — Hiçbir Könerge ve dilerge, omisyonndan geçmeden genel toplantıda konuşulamaz. Yalnız toplantı usulleri hakkındaki dilergeler bunun dışındadır.

24. — Bütçe Komisyonu, geçen iki yıllık kesin hesapları, 1936 - 1937 yılı bütçesiyle bütçe tüzüğünü gözden geçirecek ve karara bağliyacaktır.

25. — İlmî Komisyonlar, Kurultayda okunan tezler ile Genel Merkez Kurulunca kendilerine gönderilen tezleri inceliyecekler ve sonuçlarını birer rapor ile Kurultaya bildireceklerdir.

26. — Kurultay Başkanı ile Kurum Başkanı ve Genel Sekreteri her komisyonda bulunabilir ve rey verir.

27. — Komisyonların raporları, Kurultayın son günkü toplantısında okunarak karara bağlanacaktır.

28. — Komisyonlarda kararlar oy çoğunluğu ile verilir. Oy çoğunluğu, bulunan üyelerin yarısından fazla olmakla elde edilir. Oylar denk gelirse Başkanın bulunduğu taraf üstün sayılır.

29. — Kurultay kararları, el kaldırılarak verilir. Oy çoğunluğunu tayin etmek, Başkanlığın hakkıdır.

30. — Kurultay, Komisyon raporları üzerine kararlarını verdikten sonra, yeni Genel Merkez Kurulu seçilir.

31. — Kurultay çalışmaları, Başkanın bir söylevile biter.

KURULTAYDA KONUŞMA YOLLARI

32. — Kurultay gündemi, Genel Merkez Kurulunca hazırlanır. Bu gündeme başka maddeler katmak, yahut sırayı değiştirmek veya bazı maddeleri çıkarmak, Kurultayın kararına bağlidir.

33. — Kurultayda esas, ilmî tezlerin üyelere bildirilmesidir. Bunların incelenmesi komisyonlarda yapılır. Bununla beraber tezlerin herbir grupunun bitiminde istek edenler o tez grubu üzerine düşüncelerini Kurultaya bildirebilirler. Ancak bu düşüncelerin esaslarını ve buna göre bir önergeleri varsa onun mahiyetini bir dilerge ile Kurultay Başkanlığına bildirmeleri şarttır.

34. — Söz almak isteyenler kendilerine sunulan zarf içindeki fişe adını ve işini ve ne hakkında söz söylemek istediğini yazarak Kurultay Sekreterliğine verirler. Söz isteyenler, Başkanlığın kendilerine söz vermesini beklemelidirler.

35. — Kurultay toplantı zamanına göre sözün uzamaması için söze bir müddet tayin etmek ve sadetten dışarı olan sözleri kesmek ve müzakereyi yönetmek Başkanlığın hakkıdır.

36. — Kurultay toplantı salonunda, gerek müzakere sırasında ve gerek tatillerde sigara içilmez.

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI GÜNDEMİ

1. İstiklâl marşı.
2. Kurum Başkanının açma sövlevi.
3. Kurultaya Başkan seçimi.
4. Kurultay Başkanının söylevi.
5. Kurultay Başkanlık kurunun seçimi.
6. Türk Tarih Kurumunun söylevi.
7. Kurum Genel Sekreterinin iki yıllık çalışma raporu.
8. Kurultay komisyonlarının seçimi.
9. Kurultaya sunulan tezler.

A. Kurum adına söylenecek tezler :

- | | |
|--|-----------------------|
| a) Din ve medeniyet bakımından güneş | Yusuf Ziya Özer |
| b) Güneş - Dil Teorisinin ana hatları | İbrahim Necmi Dilmen |
| c) Güneş - Dil Teorisine göre pankronik usulle Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri | Hasan Reşit Tankut |
| d) Güneş - Dil Teorisine göre Türkçe - Arapça karşılaştırmalar | Naim Onat |
| e) Terminoloji ve Güneş - Dil Teorisi | Ahmed Cevad Emre |
| f) (V. + K.) eki kanunu | Prof. Abdülkadir İnan |
| g) Güneş - Dil Teorisinin analiz metodu tatbikatı | İ. Müştak Mayakon |
| h) Güneş - Dil Teorisinin antropolojisi | Agop Dilaçar |
| i) Güneş - Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri | Dr. Mehmet Ali Ağakay |
| j) İşaret dili ve tasrifsiz fiil | İ. Hami Denişment |

B. Kurultaya gelen yabancı dil bilginlerinin tez ve söylevleri.

XXX

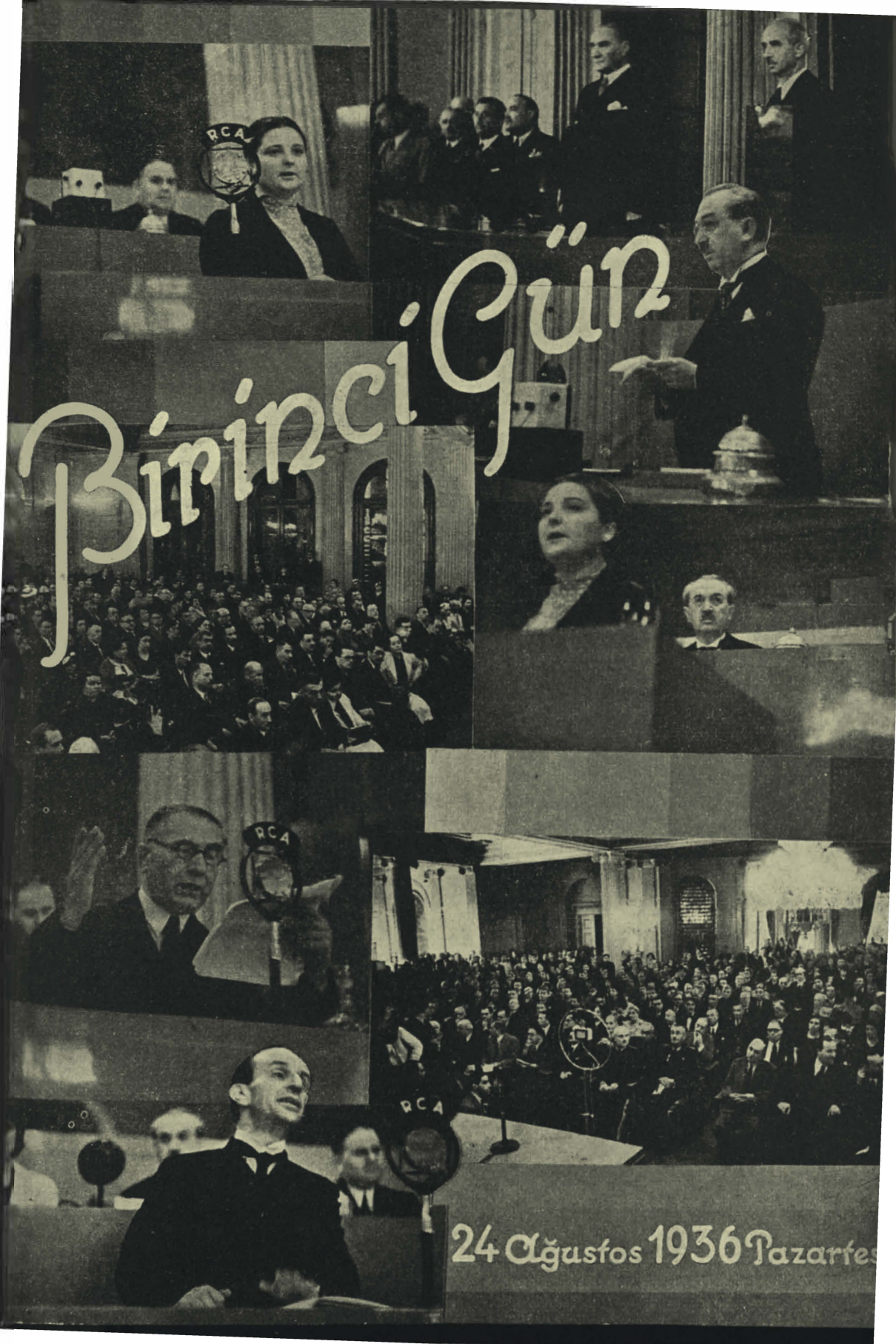
C. Kurultaya gönderilen tezler :

- a) Güneş - Dil Teorisinin esaslarına Muzaffer Muhittin
ait itirazlar bakımından tetkiki Dalkılıç
- b) Güneş - Dil Teorisinin tarihe tatbiki İ. Hakkı Cendey
- c) Eti dilinin mahiyeti ve Ural - Altay
dil zümresiyle münasebeti Saffet Engin
- d) Güneş - Dil Teorisine göre gramer
dersleri ve tatbikat örnekleri. İsmet Ulukut

[Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi irdemenleri-
nin küçük örnek etütleri, Kurultay, Başkanlık Kuru-
nunun uygun göreceği zamanlarda, tezler arasında oku-
nacaktır.]

- 10. İlmî komisyonlar raporlarının okunarak karara bağlanması.
- 11. Tüzüğü komisyonu raporunun okunması ve Kurum ana tüzüğü-
nün karara bağlanması.
- 12. Önergeler ve dilergeler komisyonu raporlarının okunması ve
çalışma programının kararlaştırılması.
- 13. Bütçe komisyonu raporunun okunması, geçen yıllar hesapları-
nın onanması ve Genel Merkez Kurulunun aklanması, bütçe-
nin karara bağlanması.
- 14. Genel Merkez Kurulu seçimi.
- 15. Kurultay Başkanının kapama söylevi.

Birinci Gün



24 Aġustos 1936 Pazartesi



Birinci Toplantı

saat : 14-15⁴⁵

KÜLTÜR BAKANI VE TÜRK DİL KURUMU BAŞKANI
SAFFET ARIKAN'IN AÇMA SÖYLEVİ

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Türk Tarihi ve Türk Dili, Atatürk rejimi kültür hareketinin en başındadır. Milletin maddî varlığını canlandıracak ekonomik kalkınma yanında, bilhassa milletin psikolojisini yeni bir duyuş ve anlayışta kutuplandıracak kültürel, sosyal ve ideal uyanma gerekti.

Önderimizin kültür işlerine verdiği yüksek önem bu yüzdendir.

Yurdumuzda doğmağa başlayan yeni ve geniş sosyal ve ideal uyanmanın ruhu da başlıca, Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Teorisi'nde merkezlenmektedir.



Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları, Atatürk'ün açtığı ilim ve kültür seferberliğinin kurmayları olarak, onun ışıklı gözleri önünde, onun aydın yönergelerine göre çalışmaktadırlar.

Üçüncü olarak bugün toplanan Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumunun geçen iki yıl içindeki çalışmalarını gözden geçirmek, gelecek yılların çalışma yollarını kararlaştırmak gibi yüksek bir ödevi üzerine almış bulunuyor.

Kurultayın bu gayelere kolaylıkla varacağına güvenerek Üçüncü Dil Kurultayını açıyorum. (*Alkışlar*)

Kurultaya Başkan seçimi

Başkan — Sayın üyelere Kurultay kılavuzu dağıtılmıştır. Bu kılavuzun gündeminin ikinci maddesi gereğince şimdi Kurultaya bir Başkan seçilmesi gerektir. Sayın reylerinizi lutfen veriniz.

Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İ. N. Dilmen — Arkadaşlar, Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına Kurumun Başkanı ve Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın intihabını teklif ederim. (*Alkışlar*)

Başkan — İbrahim Necmi Dilmen'in bu teklifini kabul edenler. . . Bu teklif kabul edilmiştir.

Kurultay Başkanının Söylevi

Sayın arkadaşlarım;

Kurultaya Başkan seçmek suretiyle bana verdiğiniz onurdan dolayı teşekkür ederim.

Türk Dil çalışmaları, bir yandan Türk Dilinin şimdiye kadar tanıtılmamış olan yüksek varlığını ve, yalnız Ural - Altay grubunun değil, İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik adları altına alınan bütün kültürel dillerin de ana kaynağı olduğunu ilim dünyasına tanıtmak; bir yandan da yurt içinde yazı ve bilgi diliyle halk ve konuşma dili arasında elden geldiği kadar çok ve çabuk yakınlık ve bağıllık yaratmak gibi iki yüksek ödevi üzerine almıştır.

Her ikisi de ayrı ayrı birer devrim olan bu ağır ve yüksek çalışmaları nizamlamak işi de Dil Kurultayının işidir. Birinci ve İkinci Dil Kurultayları daha çok pratik amaçlar üzerinde çalışarak Kuruma direktifler vermişti.

Bu Üçüncü Kurultayın konusu, Türk Dil Tezinin bütün dünyaya tanıtılmasıdır.

Filozofik, Siyantifik ve Lengüistik esaslarla ortaya konan ve on aydanberi yapılan tatbiklerde şaşmaz bir ölçü olduğunu gösteren Yeni Türk Dil Teorisini bu Kurultayda bütün incelikleriyle hep birlikte göreceğiz.

Yalnız yurdumuzu değil, bütün ilim dünyasını ilgilendiren bu toplantımızda bulunmak şerefini bize veren Alman, Avusturyalı, Bulgar, Fransız, Elen, İngiliz, İtalyan, Japon, Macar, Polone ve Sovyet Birliği bilginlerine Kurultay adına hoş geldiniz derim. *(Alkışlar)*

Kendilerinin, çalışmalarımıza iştirâk etmesi bizim için hem bir onur, hem de ilim dünyasıyla el ele bulunmak gibi büyük bir asıg temin etmektedir.

Yurdun her yerinden gelen Sayın Kurultay Üyelerini, içimizde bulunan Halkevi ve Basın delegelerini saygı ile selâmlarım. *(Alkışlar)*

Bütün bu kültür hareketlerinin en başında hepimize ışık saçan Atatürk'ün yüce önünde saygı ve sevgi ile eğilerek işe başlıyorum. *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*

Kurultay Başkanlık Kuru Seçimi

Başkan — Elimizdeki gündemin 5 inci maddesi gereğince şimdi Kurultay Başkanlık Kurunun seçimi vardır.

Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen — Asbaşkanlıklara Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet ile Kamutay Asbaşkanı Nuri Conker'in ve Sekreterliklere Siirt Saylavı İsmail Müştak Mayakon, Seyhan Saylavı Bayan Esmâ Nayman, Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü Faik Reşit Unat ve Bayan Zerrin Dilmen'in seçilmelerini teklif ediyorum.

Başkan — Dilmen arkadaş, Asbaşkanlıklara Bayan Afet'le Kamutay Asbaşkanı Nuri Conker'in ve Sekreterliklere Saylav İsmail Müştak Mayakon ve Esmâ Nayman'ın ve Faik Reşit Unat'la Zerrin Dilmen'in intihaplarını teklif ediyor. Bu teklifi reyinize arz ediyorum: Kabul edenler. . İttifakla kabul edilmiştir. *(Alkışlar)*

Başkan — Söz Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet'indir.

Başkanlık Kuru :

Başkan : *Kültür Bakanı Bay
Saffet Arıkan*

Sekreter: *Bn. Esmâ Nayman
B. Faik Reşit Unat*

Bayan Afet'in Söylevi

Atatürk, Baylar, Bayanlar;

Yüksek huzurunuzda söyleyeceklerim iki noktaya ait olacaktır: Birisi, beni ve arkadaşlarımı Dil Kurultayı Başkanlık Kuruna seçmiş olduğunuz içindir. Bundan dolayı kendi namıma ve arkadaşlarım namına teşekkür ederim. Hakkımızdaki takdirinizi hürmetle karşılıyoruz. Verdiğiniz vazifeleri, yardımaınıza güvenerek başarmağa çalışacağız.

Bu seçim, Türk inkılâbının ve Atatürk rejiminin kurduğu erkek-kadın birliğini gösteren, bir işaret te olmuştur. Asbaşkanlık ve sekreterlik makamları, bayanlarla baylar arasında bölünmüş oldu.

Türk İnkılâbının her cephesinde olduğu gibi dil hareketlerinde de, Türk kadınına yer verilmesindeki ince dikkat Türk kadınlığının Kurultaya saygısını bir kat daha yükseltmiştir.

İkinci noktaya ait sözlerim: Asbaşkanı bulunduğum Türk Tarih Kurumu adına olacaktır. Sayın Kurultay hatırlar. Bundan dört yıl önce İlk Dil Kurultayında Türk Tarih Kurumu demişti ki: «Zamanımızda yaşamak istiyen milletler, tarihlerine ve tarihlerini her şeyde yaşatan dillerine sağlam sarılırlar. Dil bilgisi, Tarihin en uzak, en karanlık köşelerini aydınlatır.»

Öz yurdumuz Anadolunun ilk kültürünü kuran cetlerimiz Etiler de, Güneşi sembolize ettiler. Onu san'atlerinin inceliklerinde mevzu aldılar. Türk Tarih Kurumunun Alaca Hüyük'te yaptığı hafriyatta bulunmuş olan muhtelif Güneş kursları bu hakikatin inkâr kabul etmez vesikalarıdır. Elinizde resimleri bulunan tunçtan yapılmış, bu güneş sembolü kurslar, Etilerin en eski devirlerine aittir. Türlü türlü hendesî şekillerle süslü olan bu güneş kursları, Türk fikir ve san'at sembolü olarak tarihimizde önemli yer alacaktır.

Türk Tarihi, Türk ırkını ancak müspet ilim belgeleriyle bulur. Türk Dili bunlardan en önemlisidir.

Bugünkü ilim dünyası içinde dili, ırk için esas kabul etmiyen âlimler de yok değildir. Bu esas belki bazı camialar için doğru olabilir. Fakat Türk için, asla. . .

Türkün tarihî varlığını ve bu varlığın dünyadaki yaygınlığını, Türk Dili orijinelliği bilhassa çok açık bir kesinlikle göstermektedir. Bu itibarla Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumunun kendinden ayrılmaz eşidir. Bu iki Kurum, birlikte yükselmesi, birbirini tamamlaması icap eden iki aydın âbidedir. Türk Tarih Kurumu, işte bu inanladır ki, Türk Dil Kurumunun Kurultayını büyük saygı ile selâmlar ve onun, dil bakımından olduğu kadar, tarih bakımından da ilmi verimler almasını diler.

Bize her hususta Güneş olan, Büyük Türkün, zekâ ışıkları karşısında tazimle eğilirim. (*Şiddetli ve sürekli alkışlar*)

Başkan — Gündemin yedinci maddesine geçiyoruz. Kurum Genel Sekreteri iki yıllık çalışma raporunu okuyacaktır.



T. D. K. NUN 1934 - 1936 ÇALIŞMALARI ÜZERİNE GENEL SEKRETERLİĞİN RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın Sayın Üyeleri;

Yeni Türk rejiminin hem kurucusu, hem de - kültür dünyasının en ileri örneklerine hemen yetişmek üzere - şaşırtıcı bir çabuk-

lukla ileri götürücüsü olan Ulu Önderimiz Büyük Atatürk, 12 Temmuz 1932 de Türk Dil Kurumunu kurmuştur. Bu kuruş Atatürk'ün kutsal eli değen her iş gibi, çok verimli oldu. 26 Eylül 1932 de ilk Dil Kurultayı yine bu sarayda toplandı. Onun kabul ettiği programa göre iki yandan çalışmağa girişildi:

Bir yandan Türk Dilinin ilmî olarak mahiyeti ve dünya dilleri arasındaki yeri üzerine akademik araştırmalar yolu tutuldu.

Bir yandan da amelî olarak yazı diliyle konuşma dili arasındaki uçurumun elden geldiği kadar doldurulması ve halk için yazılan yazıların mümkün olduğu kadar çok yurttaş tarafından anlaşılabilmesi yollarının araştırılmasına çalışıldı.

18 Ağustos 1934 te bu iki yol üzerindeki iki yıllık çalışmaların verimlerini yine burada, İkinci Türk Dil Kurultayı önünde izaha çalışmıştım. İkinci Kurultayın gösterdiği hedefler üzerinde, o günden bu güne kadar neler yapıldığını ve daha neler yapılmak istenildiğini de yüce katınızda anlatmağa müsaadenizi dilerim.

A. Türk dilinin mahiyeti ve dünya dilleri arasındaki yeri:

Dilimizin Indo - Öropeen ve Semitik denilen dillerle karşılaştırılması yolunda, geçen yıla kadar, birçok değerli bilginlerimizin çalış-

maları, hep klâsik komparatistlerin tuttuğu kelime benzerliklerinin araştırılması yoluyla Türkçe ile İndo - Öropeen ve Semitik diller arasında bir yakınlık olduğunun ispatına doğru yürümekten ibaret idi. Türk dili ile İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik familyaları arasında bir takım benzerlikler, yakınlıklar bulabilmek bir büyük mutluluk sayılıyordu.

Kurumumuza onur veren değerli üyelerimizden Bay Yusuf Ziya Özer'in, Bay Naim Onat'ın, Bay Ahmet Cevat Emre'nin, Bay Doktor Saim Ali Dilemre'nin bu yolda pek çok yorulduklarını burada saygı ile anmak isterim. (*Alkışlar*)

Ancak, bütün bu araştırmalar, diltçilik dünyasının yeni buluşlarını toplıyarak tam bir sentez halinde Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yüksek ve hâkim yerini göstermeğe yetmiyordu ve yetemezdi.

Mezopotamyada Sumer, Akat, Elam; Anadoluda Eti dilleri anıtlarının bulunması, şimdiye kadar bilinebilenlerin en eskisi olan bu dillerin İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik gruplarına yabancı görünmemekle beraber, tamamiyle onlara bağlanamaması, klâsik diltçilik ekolünü zaten sarsmıştı. Avrupanın ta garp ucundaki Bask dilinin İndo - Öropeen diller çerçevesi içindeki bambaşka varlığı bu ekolü ötedenberi şaşırtan bir mesele idi. Roma İmparatorluğundan daha önce İtalya yarımadasında yaşayan Etrüsklerin dili bir türlü halledilemiyordu.

Nice asırlardanberi şifahî kaldığı için bütün ilkel varlıklarını saklıyan Yakut ve Çuvaş gibi Türk lehçelerinin lûgatleri, ortaya öyle materyeller döktü ki, bunların önünde ötedenberi Arapça, Farsça yahut Grekçe, Lâtince sanılan sözlerin asıl ilk kaynağı hangi dildir diye yeneden düşünmek zarureti kendini gösterdi.

Klâsik diltçiliğin inançlarını altüst eden bu hâdiselerin yanı başında, T. D. K. nun öz kardeşi olan - ve bugün burada pek değerli Asbaşkanı ve Asbaşkanımız Bayan Afet'in ağzından yüksek ve samimî iltifatlarıyla Kurumumuzu sevinçlere garkeden, minnettar bırakan T. T. K. tarafından büyük bir kuvvetle ortaya konulmuş olan Türk Tarih Tezi de, dünya neolitik kültürünün Orta Asyadaki brakisefal Türk uruğunun malı olduğunu, bu kültürün türlü göç yollarıyla oradan Şarkî Asyaya, Amerikaya, Hinde, İran yaylâsına, Mezopotamya ovalarına, Ön Asyaya, Fenikeye, Mısıra ve Şimalî Afrikaya, Ural ve Volga kıyılarından Tuna, Vistül, Ren boylarına ve Atlas Okyanusu yakalarına yayıldığını ispat ediyordu. (*Alkışlar*) O halde dil çalışmalarının da, bu yeni buluşlardan hareket ederek, dünyaya ilk yayılan ve kültür

götüren Türk göçleriyle birlikte her yere tohum saçan ilkel Türk kültür dili varlığını araştırması gerekti.

Bu gerekliliğin önünde kalan ve Türk milletinin yüce dehasından ilham alan Türk Dil Kurumu, geçen yıl sonlarına doğru, kendisinin ve milletinin tarihine onur verecek yeni bir buluşla, akademik dil çalışmaları sahasına atıldı. Bu yeni buluşa «Güneş - Dil Teorisi» diyoruz. (*Alkışlar*)

Sayın Kurultayın bu yılki programını baştan başa dolduran tezler, bu teorinin mahiyetini ve dünya dillerinin kuruluşları hakkında yarattığı yeni ve eşsiz metodu izah edecektir. Onun için burada teorinin ilmî bazları ve kanunları üzerinde duramıyacağım. Yalnız bu yüksek teoriye bizi götüren araştırmalara ve teorinin dil işlerimize vermesi lâzımgelen yeni istikamete ait birkaç söz söylemek isterim:

Türk Dil Kurumu, bir yandan genel filoloji ve lengüistik bakımından bütün dünya dilleri üzerinde yazılmış ilmî eserleri ve etimolojik lûgatleri, bir yandan da Türk dilinin en eski, en ilkel varlıklarını bulmak için Türk lehçelerini ve bunlardaki dil varlıklarını araştırmak mecburiyetinde idi. Bu araştırmalar, zihnimizde birtakım sualler, şüpheler, tereddütler uyandırıyor. Avrupanın bugünkü yüksek kültür dillerinin, Fransızcanın, İngilizcenin, Almancanın, bunlara bir bakımdan kaynaklık etmiş denilen eski Grekçe ve Lâtincenin kelime etimolojilerini anlatırken âdeta aciz ve kifayetsizlik göstermesi, etimoloji lûgatlerinin, birçok kelimelerin yanına, «etimolojisi karanlık, kaynağı meçhul. . .» yollu kayıtlar koyması, halbuki bu karanlık ve bilinmez denilen sözlerin Türkçe ile pek kolay izah edilebilmesi, halli lâzım bir büyük mesele önünde olduğumuzu açıkça gösteriyordu.

Örnek olarak size kendi yaptığım bir analiz önündeki durumumu söylemek isterim: Türkçede şahıs zamirlerini araştırırken, Grekçede üçüncü şahıs zamirini, bu dili bilen bir arkadaşşıma sordum. Bana «aftos» ve «ekinos» kelimelerini söyledi. Homer lehçesindeki mukabilini aramasını rica ettim: (O) buldu, Fransız Etimoloji Lûgatine baş vurdum: (Il) kelimesinin etimolojisinde (oui) sözünün (o + il) den geldiğini; bu (o) nun da eski Fransızcada (celà) yani (o) demek olduğunu okudum. Türkçede bugün dahi bu zamir (o) dur. Farsçada (o) dur. Eski Fransızcada ve Homer Grekçesinde de (o) imiş. Bu ayniyet göze çarpmamak mümkün müdür?

Bir yandan dünya dil bilgisinin bu kifayetsizliğini ve birtakım dilleri izah edemeyişini görürken, öte yandan da dilimizin bütün lehçe varlıklarını toplamak üzere tercüme ettiğimiz Pekarski'nin «Yakut

Dili Lûgati», Zolotnitski'nin ve Paasonen'in «Çuvaş lûgatleri», Verbitski'nin «Altay - Aladağ lehçeler lûgati» gibi eserlerde İndo - Öropeen ve ya Hamito - Semitik sandığımız yüzlerce kelimenin köklerine raslıyorduk. Yakutçada «sılıy» kelimesini görüp te «soleib» i hatırlamamak, Yakutçada «cahil, bilmez» anlamına «choul» bulup ta «cahil» ve «cehul» kelimelerini düşünmemek kabil midir?

Amerikada Meksika kıtasının cenubunda yaşıyan Mayaların dillerinde yüzlerce Türk kelimesinin bulunduğunu gördükten, Makedonya'da Gevgili'nin garbinde Maya dağı'nı hatırladıktan, Amerika'nın ilk Avrupalı istilâsına uğradığı devirlerde Peru'da «Güneş» e tapan ve Avrupalılara karşı koyarak bu uğurda can veren yerli hükümdarın adı «Atahualpa» yani «Ata Alp» olduğunu yine Avrupalıların tarihlerinde okuduktan, bu kıtaya «Amerika» isminin Amerigo Vespuçi'nin adına göre verildiği iddiasına karşı daha bundan önce Nikaragua yerlilerinin «Amerika» adını kullandıklarını yine Avrupalı coğrafya ve tarih uzmanlarının kitaplarında bulduktan, Yakut Lûgatinde «Emerik» kelimesine de hâlâ yaşıyan bir söz olarak rasgeldikten sonra, Türklüğün, Türk kültürünün, Türk dilinin bütün yeryüzüne yayılmış izleri önünde, yepyeni ve çok büyük bir hakikat güneşinin doğduğunu hissetmemek elden gelir mi?

İşte bu noktalardan hareket eden Türk diltiliği, dilin ve dillerin orijini üzerine bugüne kadar yapılmış tecrübelerin ve ileri sürülmüş teorilerin verimlerini de göz önüne alarak, yeni Türk dil tezini kurmağa muvaffak olmuştur.

Yeni Türk dil tezi, yeryüzünde kültür taşıyan bütün dillerde bu kültürü dünyaya yaymış olan, eski dedelerimiz Türklerin dilini bulmaktadır. Bunun neticesi olarak, yalnız Ural - Altay dil familyasının içindeki diller değil, İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik denilen dil grupları dahi ana Türk dilinin birer lehçesi hükmüne geçiyor.

Biz, dil dünyasında bu yeni güneşin ilk ışıklarıyla aydınlanmak bahtiyarlığına ermiş olduğumuz için çok mesuduz. Önümüzdeki yıllarda yapacağımız çalışmalarla bu yüksek ilim hakikatini bütün dünyaya, inkâr kabul etmez bir surette, ispat için bütün materyelleri toplamaktan geri durmıyacağız.

Bu yoldaki çalışmalar için, Kültür Bakanlığının yüce gayretiyle yeni bir eleman daha kurulmuştur ki, o da, Ankara Üniversitesinin Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesidir. Fakülte'deki yerli ve yabancı değerli çalışma arkadaşlarımızın verimlerinden de faydalanarak önümüzdeki yıllar içinde daha sıkı ve daha geniş yolda ileri yürüyeceğiz. Öyle

umarız ki birkaç yıl sonra, sayın Kurultay arsiulusal bir dil kongresi halinde toplanacak ve bütün dünya lengüistleri yeni Türk Dil Teorisi'nin ortaya koyduğu yüksek hakikat önünde, Türklüğün, asrî medeniyet seviyesinin fevkine doğru, yükseldiğini tasdik edecektir.

(*Sürekli alkışlar*)

Böyle bir arsiulusal toplantının ilk tohumu olarak Üçüncü Dil Kurultayına gelmiş ve aramızda bulunmakla bize onur vermiş olan on beş yabancı dilciyi burada selâmlamak isterim: (*Alkışlar*)

Almanyadan, Prusya Akademisi Üyelerinden ve eski İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden olan Alman Türkoloji Bilgini Dr. Giese; Avusturyadan, Filoloji Doktoru H. F. Kıvergiç; Bulgaristandan, Sofya Milli Kütüphanesi Şark Kısmı Şefi Dr. P. Miateff; Fransadan, Paris Şark Dilleri Okulu Türkçe Profesörü M. Jean Deny ile Sümerolog Lengüist Père Hilaire de Barenton; İngiltereden, Londra Şark Dilleri Okulu Direktörü Sir Denison Ross; İtalyadan, Napoli Şark Yüksek Enstitüsü Türkoloji Profesörü Dr. Bombaçi ile İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Profesörü Dr. Bartalini; Japonyadan, Türk - İslâm Enstitüsü Direktörü ve Komazava Üniversitesi Profesörü M. Okubo; Macaristandan, Budapeşte Üniversitesi Felsefe Şubesi Dekanı Profesör Németh Gyula; Polonyadan, Varşova Üniversitesi Türkçe Profesörü M. Zayonçkovski, lûtfen davetimizi kabul ettikleri gibi, Sovyet Birliğinin İlimler Akademisi de Kurultayımızda üç delege bulundurmaktadır. Bunlar da Akademi üyelerinden, Türkiye ile İlmî Münasebetler Komisyonu Başkanı Alexandre Nikolayeviç Samoiloviç ile yine Akademi üyelerinden İvan İvanoviç Meşçaninof ve Moskova Devlet Üniversitesi Şark Tarihi Profesörü Hacı Zadiduloviç Gabidullindir. (*Alkışlar*) Yunan dilciliği de Kurultayda Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü George Anagnastopulos tarafından temsil edilmektedir. (*Alkışlar*)

Bütün bu değerli dil bilginlerine Kurultay adına hoş geldiniz demeyi borç bilirim. (*Alkışlar*)

B. Yazı dilinin konuşma diline yaklaşması :

«Güneş - Dil Teorisi», şimdiye kadar dilimize yabancı sanılan dillerdeki varlıkların Türk kaynağından geldiğini ispat etmekle ameli sahadaki dil çalışmalarımıza da büyük bir genişlik ve kolaylık vermiştir. Halkın bildiği, manasını anladığı kelimelerin yabancı dilden geliyor sanılarak feda edilmesi zarureti bu teoriyle ortadan kalkmış bulunuyor.

Burada şu noktayı da önemle ileri sürmek isterim:

«Güneş - Dil Teorisi» ni, yalnız dilimize lâzım görünen ve karşılığı bulunmıyan birtakım Arapça, Farsça, Fransızca sözleri - Türkçe diyerek - muhafaza gayretiyle ileri sürülmüş zannedenler, pek büyük bir gaflet ve yanlışlık içine düşmüşlerdir.

Türk dil devriminin ameli dileği, yazı dilimizle halkın konuşma dili arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak, böylece Cumhuriyet Türkiye'sinde herkesin kolaylıkla okuma yazma öğrenmesine, okuduğunu anlamasına, düşündüğünü yazmasına meydan açmaktır. Dilin temizlenmesi yolundaki çalışmalar, ancak bu maksada göre ileri götürülmelidir.

Atatürk rejiminin kültür sahasındaki en büyük hedeflerinden biri de, Türkiye içinde okuma, yazma bilmez bir tek yuttaş bırakmamaktır.

(Şiddetli ve sürekli alkışlar)

Bu ereğe varmak için, ilk adım, okuma yazma vasıtasını kolaylaştırmaktır. Yeni Türk alfabesinin kabulü, bu kolaylığı vermiştir. Eski Arap alfabesinin çapraşık ve karışık yazılış ve okunuşundan doğan güçlüğü yenen Türk dil devrimi, ikinci adımını da, yazı diliyle konuşma dili arasındaki ayrılığı azaltmak hedefine doğru atmıştır. Bundan da maksat, gerek yetişkin halkı okuturken, gerek okuma çağındaki yavrulara ders verirken, onların en kolay anlayacakları bir dil kullanmak ve okuma yazma öğrenenlerin kendilerine lâzım olan her yazıyı kolayca okuyup anlamalarına imkân vermektir.

Maksat böylece tayin edildikten sonra, buna göre tutulması gerekli yol kendiliğinden anlaşılır: Halk için yazılan, herkesin okuması ve bilmesi istenen yazılarda ve ders kitaplarında konuşma diline elden geldiği kadar yakın, herkesin kolay anlayabileceği bir dil kullanmak; ve, böyle bir dil yaratmak... İşte dil devriminin pratik dileği budur.

Şimdiye kadar yabancı dilden geliyor zannedilmiş olan ve bugün Türk Dil Teorisiyle Türk kökünden geldiği ispat edilen kelimelerin halk için yazılan yazılarda kullanılması, ya bu kelimelerin ötedenberi su katılmamış öz Türk malı olarak herkesçe kullanılagelmekte olmasına, yahut ta bunları benimsemek için önüne geçilmez kat'î bir ihtiyaç görülmesine bağlıdır.

Halk için yazı yazan bütün gazeteci ve muharrir arkadaşlardan bu esaslı noktayı göz önünde tutmalarını burada herkesin önünde açıkça dilerim.

Geçen Kurultayın kararlaştırdığı çalışma programına uyarak Türk Dil Kurumu, «Tarama Dergisi»nden bir «Karşılıklar Kılavuzu» çıkarmak için aylarca uğraşmış, bu ağır ve nazik işte Genel Merkez Kurulu üyeleriyle uzmanlarımızdan başka yurdun gazete ve yazı işleriyle uğraşan değerli arkadaşlarımızdan birçoğu da çalışmalarımıza yardım etmiştir. Hazırlanan karşılıklar bir kere anket şeklinde gazetelerle çıkarılarak bütün yurttaşlardan düşüncelerini ve önergelerini bildirmeleri rica edilmiştir. Gelen önergelere göre bir kere daha bütün Kılavuz gözden geçirilmiş, eksik kalan sözler katılmış, ondan sonra hem okullara, hem halka yayıyacak bir yolda Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları basılmıştır.

Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzunun çıktığı gün herkese yayılan Kurum bildiriğinde de söylediğimiz gibi, Cep kılavuzları herkesin her kelimesine uyması mecburî bir buyrultu değildir. Cep Kılavuzlarında 8752 karşılık vardır. Bunlardan 4696 sı ötedenberi yurdumuzda söylenegelen Türkçe sözler, 1735 i de bu sözlerden Türk ekleriyle yapılmış kelimelerdir; yalnız 415 kelime Türkiye dışındaki başka Türk lehçelerinden alınmış ve bunlardan Türk ekleriyle 450 söz yapılmıştır; 583 kelime o zamana kadar yabancı dilden sanılırken Türk kökünden olarak kabul edilmiş, bunlara da Türk ekleri getirilerek 873 kelime yapılmıştır.

Bu kelimeler arasında % 5, hattâ 10 nispetinde yanlış veya eksik bulunabilir. Hiç kimse yanlışsız olmak iddiasında bulunamaz. Hele son görüşlerimiz Kılavuzların Osmanlıca diye karşılamağa çalıştığı sözlerden pek çoğunun da Türk kökünden olduğunu göstermektedir.

İşte bunun için Kılavuzun her kelimesini mecburî diye ilândan sakındık. Muharrirlerin, ediplerin, şairlerin zevklerine ve icatlarına meydan bırakmak, tabîi tekâmülü sarsmamak lüzumunu düşündük.

Bununla beraber, her muharrir, her edip, her şair, her muallim, her hatip, en büyük vazifesinin halk için ve halka karşı olduğunu unutamaz. Türkiyenin 17 milyon yurttaşından yalnız 17 bininin anlıyabileceği bir yazı, binde bir yurttaşa hitap eden kısır bir varlık sayılır. Yüksek ihtisas eserlerinden başkaları için bu nispeti gittikçe artırmağa çalışmak eli kalem tutanların hem menfaati, hem de vazifesidir.

(*Alkışlar*)

Bu yüksek vazifenin yerine getirilmesinde bütün Türk âlim, mütefekkir ve muharrirlerinin el ele yürüyeceklerine güvenerek karşılık arama işlerini bu noktada bırakmağı muvafık görmekteyiz.

C. Kolların çalışmaları :

«Güneş - Dil Teorisi» üzerinde, hele son on aydanberi yapılan çalışmalar, Kurumun faaliyetini en sıkı surette bu büyük ve esaslı dil tezi üzerinde toplamış olmakla beraber; çalışma kollarımızın işleri durdurulmamış ve her kol, kendi ihtisası dairesinde işlerini ileri götürmüştür. Her biri yüksek ihtisasıyla Kurumun bir çalışma bölümünü ileri götüren Kolbaşı ve Uzman arkadaşlarıma burada herkesin önünde teşekkürü bir borç bilirim.

a) Lengüistik Kolu Çalışmaları

Lengüistik Kolbaşısı Bay Ahmet Cevat Emre, Gramer Kolbaşısı iken başladığı «Ekler Lûgatçesi» ni daha geniş ölçüde ve değerli arkadaşımız Bay Besim Atalay'ın topladığı eklerden de faydalanmak üzere hazırlamağa girişmiş, «Ekler Dergisi» adıyla bir eser hazırlanmak üzere Genel Merkez Kurulunca bir program da kararlaştırılmıştı. Bay Ahmet Cevat Emre, bu yoldaki çalışmalarını ileri götürerek «Tarama Dergisi» ne girmiş bütün kelimelerdeki ekleri birer birer ayırmış, bunları «isim, sıfat, fiil. . . türeten ekler» adları altında sıralamış, Yakut lehçesindeki ekleri de Böthling'in eserinden tırtıyarak bunlara katmıştır. Ancak «Güneş - Dil Teorisi», dillerdeki eklerin bugünkü mürekkep şekilleri tek fonemler halindeki basit ilkel eklerden ve bunların da daha eski köklerden kopuştuğunu ortaya koyduğundan, bu materiyeller henüz herkesin gözü önüne konulamamıştır.

«Güneş - Dil Teorisi» çalışmalarımız yeni ve parlak bir aydınlığa erdikten sonra, Lengüistik Kolumuz, Türk ve İndo - Öropeen dil grupları üzerinde Türk dil tezinin yüksek prensiplerine göre kök, kelime ve ek unsurlarının mukayeseli cetvellerini hazırlamağa girişmiştir.

Bay Ahmet Cevat Emre'nin bu yoldaki araştırmalarının ilk verimlerinden mühim bir parçası seçeceğiniz büyük komisyonun tetkikına sunulmak üzere hazırdır. Bu eserde mefhumların Güneşten çıkıp semantik bağlarla nasıl dallanmış olduğu gösterilerek elliden fazla kelime serisi karşılaştırılmıştır. Bu yoldaki çalışmalar önümüzdeki yıllarda daha ileri götürülerek bir Türk - İndo - Öropeen etimolojik karşılaştırma sözlüğünün materiyelleri toplanmış olacaktır.

b) Etimoloji Kolu Çalışmaları

Etimoloji Kolumuz, Türk etimoloji sisteminin tayini için bir yandan gerekli kitapları gösterecek bir etimoloji bibliyografyası hazırlamak, bir yandan da tercüme ettirilmekte olan türlü Türk lehçeleri lûgatleri üzerinde etütler yapmak işleriyle uğraşmış, «Güneş - Dil Teorisi» nin ortaya çıkmasından sonra Kolbaşı Bay Hasan Reşit Tankut Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi profesörlüğünü de omuzlarına alarak genç Türk irdemenlerine mitoloji, tarih, sosyoloji, toponomi ve onomastik sahalarındaki yüksek bilgilerinden ışıklar vermiş, bir yandan da toponomik (Toponymique) analizlerini neşrederek «Güneş - Dil» metodunun en hararetli yazıcı ve öğreticilerinden biri olmuştur. Yüce Kurultay kendisinin değerli bir tezini dinliyecektir.

Bu kolun da üyelerinden olan Derleme Kolbaşısı Naim Onat ta Türk Dili ile Arap Dili üzerinde ötedenberi yapageldiği karşılaştırmalara «Güneş - Dil» ışığının verdiği aydınlıkla devam ederek Yeni Türk Dili buluşunun verimlerini zenginletmektedir. Kendisinin bilhassa menfi anlamların kuruluşu üzerindeki «Güneş - Dil» görüşünü izah eden bir tezi, Kurultay programında yer almıştır.

Yine bu kolun üyelerinden olan Baş Uzmanımız Bay Abdulkadir İnan, Eski Türk Kültleri üzerindeki çalışmalarını 2000 kelimelik bir çerçeve içinde «Güneş - Dil» esaslarına göre ileri götürmekte, bir yandan Fakültede Türkoloji profesörlüğünü yapmakla beraber Kurumun Rusçadan yapılan tercümeleri işine de bütün varlığı ile çalışmaktadır.

Lengüistik ve Etimoloji kollarının bu yoldaki çalışmaları bizi «Ana Türk Dilinin kendisinden doğmuş bütün dil ve lehçelerle mukayeseli etimolojik lûgati» ne doğru götürmektedir. Şüphesiz daha yıllarca çalışma istiyen böyle bir eseri ortaya koymak, Türk diltiliği için pek büyük bir bayram olacaktır.

c) Tercüme İşleri

Türk Dil Kurumu, İkinci Dil Kurultayının beğendiği çalışma programına uyarak iki yıldanberi Türk lehçelerine ait türlü lûgatlerin tercümelerini de kendisine iş edinmiştir. Başuzman Profesör Abdulkadir İnan'ın nezareti altında yaptırılan bu tercümeleri yalnız saymak, yapılan işin önemini göstermeğe yeter.

- 1 — Büyük Rus Dircisi müteveffa Pekarski'nin üç ciltlik ve 1957 büyük sahifelik «Yakut Dili Lûgati» baştan başa dilimize çevrilmiştir.

- 2 — Zolotnisky'nin «Çuvaş Söz Kökleri Lûgati» nin lûgat kısmı Türkçeye tercüme edilmiştir. İlâve kısmı da tercüme edilmektedir.
- 3 — Verbitski'nin 496 sahifelik «Altay - Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati» nin yarıdan fazlası tercüme edilmiştir. Alt tarafına da devam edilmektedir.
- 4 — Zaharof'un 1160 sahifelik «Mançu Lûgati» nin tercümesine başlanmıştır.
- 5 — Müteveffa Profesör Marr'ın «Dillerin yayılması ve Türk Dilinin Ana Vatanı» eseri dilimize çevrilmiştir.
- 6 — Uhantey'in «Çuvaş grameri» ile Kanayef'in «Altay grameri» tercüme edilmiştir.
- 7 — Radloff'un 4 büyük ciltte 4484 büyük sahife tutan «Türk Lehçeler Lûgati Denemesi» nin tercümesine başlanmıştır. Rusçadan yapılan bu tercüme üzerinde çalışan değerli arkadaşlarımız Profesör Abdülkadir İnan ile Hamdi Toker, Cihangir Cantüre, Gaffar Güney, Orhan Şamhal, Abdullah Taymas, Fuat Toktar, İsmail Şerefettin, Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmeti Arat, Hasan, Kerim Oder, Hüseyinzade Ali, Abdülcebbar, Yarbay Nuri, mütekait Binbaşı Yakup, mütekait Binbaşı Remzi ve Bayan Şefika Gaspıralı'ya ve Radloff tercümesini üstüne almış olan Doktor Klayn'e teşekkür ederim.
- 8 — Macar dilinde çıkmış Türkoloji eserlerinden de Paasonen'in «Çuvaş Lûgati» ile Munkaçi'nin «Çuvaş filolojisine ait notlar» eseri, «Behçetüllûgat», Gömböş'ün «Yurt Kurumu Çağından önce Türkçeden Macarcaya geçmiş sözler» kitabı ve bilhassa Kurultayımıza onur veren Profesör Németh Gyula'nın «En eski Yakut fonetiği» eserleri, «Kumuk ve Balkar Lehçeleri Lûgatçesi», «Ural ve Türk dillerinin en eski münasebeti» başlıklı eserleri dilimize çevrilmiştir. Bu tercüme-leri yapan arkadaşım Hüseyin Namık Orkun'un adını sevgi ile anarım.
- 9 — Almancadan da, değerli uzmanımız Bay Doktor Şükrü Akkaya'nın çalışmasıyla dilimize tercüme-ler yaptık: Radloff'un «Türk Dillerinin morfolojisine giriş», Bang'ın «Türk İstifham Zamirleri», Hommel'in «Sumer Dilinin hısımlığı meselesi» ve Castern'in «Koybal ve Karagas Lehçeleri Grameri» eserleri dilimize çevrildiği gibi, Bay Ahmet Ce-

vat Emre'nin nezaretiyle Böthling'in «Yakut Dili» eserinin gramer kısmı ve Profesör Reşit Rahmeti Arat'ın iştirakiyle Bang'ın «Sekiz Yükmek» eserleri de tercüme edilmiştir.

«Cep Kılavuzu» nda geçen kelimelerin Kurumumuz için Almanca-larını koymakta Bay Doktor Şükrü Akkayanın, İngilizcelerini koymakta Bay Hilmi Malik Evrenol'un ve Rusçalarını koymakta da Bay Fuat Toktar'ın himmetleri geçmiştir.

Bay Doktor Şükrü Akkaya, ayrıca dil karşılaştırmaları işi için çok esaslı bir eleman olarak Walde'nin «İndo - Öropeen ana dil kökleri» ni de fişlemektedir.

Bu tercümelerden Türk lehçelerinin lûgatlerine ait olanları hep bir araya getirerek bir «Türk Lehçeler Lûgati» hazırlamak ve bu yolda yeniden hazırlanan bir program altında tercümelere devam etmek önümüzdeki yılların işi olacaktır.

d) Filoloji, lûgat ve tarama işleri

Lûgat Kolbaşısı merhum Celâl Sahir Erozan, bu iki yıllık çalışmanın daha başında hasta döşeginde idi. Türk Dil Kurumu ve arkadaşları arkasından çok göz yaş döktüler. Filoloji Kolbaşısı Bay Ali Canip Yöntem, lûgat kolbaşılığını da vekil olarak idare etti. Filoloji ve lûgat işleri birlikte ileri götürüldü.

Bir büyük Türk lûgati hazırlamak için, dilimizde kullanılan, kullanılmış olan bütün kelimelerin her manası gösterilmek, bu kelimelerin anlamında zaman ile ne gibi değişmeler olduğu belli edilmek ve herbir hükmü örneklerle pekitmek gerektir. Böyle bir lûgat yapabilmek için, bir yandan eldeki bütün lûgatleri süzgeçten geçirmek, bir yandan da millî kütüphanelerimizi dolduran yazma, basma, eski, yeni birçok kitapları taratarak bunlardan kelimeler toplamak lâzımdır. Lûgatlere geçmemiş olup ta Türkiyede halk ağzında dolaşan konuşma sözleri Derleme Kolunca derlenmekte olduğundan filoloji ve lûgat kolları çalışmalarını kitap taramaları üzerinde teksif etmiştir.

Genel Merkez Kurulu, kitap taramaları için gerekli programları hazırladıktan sonra, evvelki yıl 118 kitabı taramaya verdi. Değerli öğretmen ve uzman arkadaşlarımız büyük bir çalışkanlık ve özveri ile bu işe sarıldılar. Kendilerinden tarama ödevi dilediğimiz arkadaşlar içinde bu işi yapmaktan geri duran o kadar azdır ki, bu bir iki kişiye karşı duyduğumuz acıyı Kurultayın bu tatlı gününde anmamak için, yok diyebilirim.

Bu 118 kitaptan 61 tanesi tamamiyle taranmış ve bunlardan çıkarılan 23.409 fiş Lûgat Kolunun arşivlerinde sıraya konmuştur; 38 kitap henüz taranmaktadır; yalnız 19 kitap **taranmamıştır**.

Böylece 99 a inen birinci seri taramalara, ikinci çalışma yılında yeniden 125 kitap daha katılmıştır. Bu ikinci seri taramalar, biri eski, öteki daha yeni eserler olarak iki kısım üzerine tertip edilmiştir. Bunlardan henüz yalnız birkaç tanesi taranmış ve 1204 fiş verilmiştir. Ötekiler taranmaktadır.

En eski zamanlardan bugüne kadar yazma ve basma lûgat kitaplarının bir bibliyografyası da ayrıca hazırlanmaktadır. Bunlar da taratıldıktan sonra lûgat materyellerinin tasnifine ve tarama eksikliklerinin tamamlanmasına sıra gelecektir.

Bütün bu tarama materyeli ve derleme kolunun derlediği halk sözleri elde olarak Büyük Türk Lûgati vücuda getirilmesi, daha pek çok çalışma isteyen bir iştir. Fakat biz Kurultayın çabuk ve yarım işten ziyade tam eser istediğine inanıyoruz.

e) Derleme İşleri

Kurumun ilk başladığı iş olan halk ağzından söz derleme işi, bu yıl ilk verimini vermeğe başlamıştır. Bildiğiniz gibi, bu derleme işi, Yüksek Cumhuriyet Hükûmetinin bütün hükûmet teşkilâtını ödevlendiren bir kararnamesiyle, yurdun her yerinde başlamıştır. Başta değerli öğretmenlerimiz olmak üzere bütün hükûmet memurları ve istekliler bu işle uğraşmışlardır. Her yerde halk ağzından derlenen sözler fişlere geçirilmiş, önce kaza, sonra da vilâyet merkezlerinde süzülerek mükerrerleri ayrıldıktan sonra Kuruma gönderilmiştir. Böylece Kurumun elinde bulunan 153.504 fiş, sıraya konarak bir «Derleme Dergisi» çıkarmaya başladık. Bütün Türkiye yerli şive ve lehçelerinin bir lûgati demek olan bu eserin büyük bir hizmeti olacağına güveniyoruz.

Derleme fişlerinden dergi yapmak için Genel Merkez Kurulu önce bir «Derleme Dergisi Hazırlama Komisyonu» seçti. Bu komisyon, yapılan programa göre, fişleri hazırlamaya başladı. Bu fişleri asıl derleme fişleriyle kontrol etmek üzere ikinci bir komisyon daha seçildi. Bu ikinci görüşten de geçen fişler, Genel Sekreterlikçe baskı şekli verilerek, basımevine gönderilmektedir. Birinci komisyon şimdi (K) harfindedir. Gözden geçirdiği derleme fişi 87.191, bundan çıkardığı kelime fişi 25.847 dir. İkinci komisyon (D) harfinde, baskı da (B) harfindedir.

«Derleme Dergisi» ni hazırlama işlerinde çalışan arkadaşlarımız Bay Aziz Samih İltar, Bay Mahmut Nedim Zıpçı, Bay Talât Onay, Bay

İshak Refet Işıtman, Derleme Kolu Yaruzmanı Bay Şakir Ülkütaşır, Sekreter Bay Ferit Develü ve kontrol işlerinde çalışan Bay Besim Atalay, Bay Hasan Reşit Tanıkut ve Bay Naim Onat'ın adlarını burada saygı ve şükran ile anmayı hem borç, hem zevk sayarım.

«Derleme Dergisi» ni çıkarmakla derleme işini bitmiş saymıyoruz. Vilâyet ve Kaza derleme heyetleri ile Halkevleri yine bu işlerle uğraşacaklardır. Şimdiden, yukarda söylediğim 153.304 fişe katılmak üzere yenisinden 2479 derleme fişi daha gelmiştir.

Genel Merkez Kurulu, bir yandan söz derlemesini devam ettirmekle beraber, öte yandan derlemenin ikinci ve daha geniş cephesi olan halk bilgisi (folklor) derlemesine de girişmiştir.

Bu derleme, hem söz derlemesinde ~~raslanmamış~~ daha birçok halk sözünü verecek, hem de ata sözü, bilmece, tekerleme, masal, destan, mani, türkü, halk inanları ve görenekler gibi folklor malzemesinin toplanmasına meydan açacaktır.

Halkevleri başta olmak üzere dışarı teşkilâtımızın yüce çalışmalarına güvenerek bu işlerde daha sıkı verim almak umundayız.

f) Terim Çalışmaları

Terim Kolumuz, 16 terim bölümüyle bunların başlarından kurulmuş bir «Terim Merkez Kurulu» halinde çalışmaktadır. Merkezin en geniş teşkilâtı kolu budur. Bu geniş teşkilâtı baştan başa yoracak kadar da büyük çalışma sahası vardır.

Terimler için tutulan yol, her ilmin terimlerini, Fransızcaları esas olmak, gerekli olanlarda Almancası yahut İngilizcesi veya Greko - Lâtin asılları gösterilmek, şimdiye kadar dilimizde kullanılan karşılığı da yazılmak üzere, listeler halinde toplamak, sonra bu listeleri öğretmenlere ve uzmanlara dağıtarak her birinden Türkçe karşılık önergesi istemek, bu önergeleri bölümde inceliyerek, bölümçe kararlaştıran karşılıkları Terim Kuruluna vermek, bu kurulun kararlarını da Genel Merkez Kurulunda bir daha görerek son hükme varmaktır.

İkinci Kurultay, bütün terimleri ikiye ayırdı: Bunlardan ilk ve orta öğretim ders kitaplarında geçenleri ön sıraya aldı. Bu iki yıl içinde terim kolumuz da elden geldiği kadar bu yolda yürümüştür.

Bölüklerden geçmiş, Terim Merkez Kurulunca kararlaştırmış ve Genel Merkez Kurulunun son kararına sunulmuş olan terimlerin sayısı 6075 tir. Bunların ait oldukları ilimlere ayrılışı şöyledir:

Riyazî ilimler	778
Kozmografya	82
Zooloji	828
Botanik	441
Jeoloji	517
Tarih	199
Edebiyat	1014
Psikoloji ve filozofi	1155
Etnografya	323
Beden terbiyesi	92
Binicilik	146
Hükûmet terimleri	500
<i>Hepsi</i>	6075

Bu terimlerin karşılıklarından mühim bir kısmını bir örnek olmak üzere bültenimizin 17 - 18 inci sayısı içinde Yüce Kurultay üyelerine sunuyoruz.

Bunlar kat'î terimler demek değildir. Size sunmaktan maksadımız, yalnız çalışma verimini ve işin güçlüğüne anlamağa yarıyacak bir fikir vermekten ibarettir.

Önümüzdeki yıllar içinde üzerinde çalışılacak terimler, birinci sırada bulunan ilk ve orta öğretim terimlerinden 6860 ve ikinci sıraya alınan ihtisas terimlerinden 19.381 olmak üzere 26.241 dir ki bununla terimlerin sayısı 32.316 ya varmaktadır.

Genel Kurmay Başkanlığının idaresi altında Harp Akademisi Kumandanlığı eliyle ve bütün ordunun yüksek yardımıyla üzerlerinde çalışılan askerlik terimleri ile teknik bölüğünün hazırlamakta olduğu terimler bu sayının dışındadır. Bunlarla birlikte terimler sayısının elli bine varacağı şüphesizdir.

Genel Kurmay Başkanlığı yüksek nâzım ve müdir olmak üzere, Harp Akademisinin sevk ve idaresi altında, bütün ordu dil işleri üzerinde metodik ve sistematik olarak çalışmaktadır. Bunu burada şükranla anmayı borç bilirim. (*Alkışlar*) Bugüne kadar Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müsteşarlığı, Harbiye Dairesi, Fen ve San'at Genel Direktörlüğü, Harita Genel Direktörlüğü ve Deniz Telsiz Elektrik Fen ve Tatbikat Okulu lûgat makamlarının hazırladıkları terim cetvelleri bastırılmıştır.

Bütün terimlerin Genel Merkez Kurulunca son karar altına alınması işini biraz daha ileriye bırakmak zarureti duyuyoruz. Bunun da sebebi, yeni Türk Dil Tezinin tam verimlerini almak ve terim işinin güç safhalarında bunlardan faydalanmak ihtiyacıdır.

Şimdiden bu noktada başlıca şu iki esası düşünmekteyiz:

I — İlk ve orta okullar ders programlarına ait terimlerde hedef, Türk çocuğunun, derslerini kolaylıkla anlayıp öğrenmesi olduğu için bu terimlerden:

- a) Kökü Türkçeden gelen ve kültür dünyasında müşterek olan (elektrik, dinamo, metre, gram..) gibi terimlerin olduğu gibi alınması;
- b) Bunların dışında kalan terimlerin elden geldiği kadar okuyacak çocuğun kendi bildiği ve konuştuğu Türkçenin sözleriyle Türkçe olarak yaratılması;

II — İhtisas ve yüksek tahsil terimlerinin, doğrudan doğruya kökü Türkçe olan kültür dünyası terimlerinden alınması.

Bu iki esası birbirine bağlamak üzere orta öğretimin ikinci safhası olan liselerden başlayarak terimlerin hem karşılıklarını, hem de asıllarını göstermek ve pratik tahsil görecekları için de, Almanların yaptığı gibi, kolay anlaşılır terim karşılıkları hazırlamak yolunda tedbirler alınabilir.

Çok ağır bir yükü büyük bir özveri ile omuzlarında taşıyan Terim Kolumuzun değerli Kolbaşısı Bay Refet Ülgen'e ve bölüklerde, takımlarda çalışan yüzlerce değerli arkadaşlarıma burada, hepinizin önünde, candan, yürekten teşekkür ederim.

g) Gramer - Sentaks Çalışmaları

Türk dilinin hakikî ana gramerini, Türk lehçelerinin mukayeseli gramerini, Türkçenin preistorik ve istorik gramerlerini hazırlamak yolundaki çalışmalar, bu iki yıl içinde de hazırlık işlerinden ileriye geçememiştir.

Bu hazırlıklar, bir kısmı yukarda başka vesilelerle de anılan şu noktalarda toplanabilir:

- 1 — «Tarama Dergisi» ndeki kelimelerin bütün ekleri toplanmıştır;
- 2 — Yakut Lehçesinin grameri tercüme edilmiş ve ekleri taranarak fişlenmiştir.
- 3 — Çuvaş, Altay, Koybal ve Karagas lehçelerinin gramerleri dilimize çevrilmiştir;
- 4 — «Güneş - Dil Teorisi» ne göre ilkel basit ekler ve anlamları tespit edilmiştir;

5 — Konuşma dilinin cümle kuruluşunda yarattığı türlü şekiller ve bunların nüansları esaslı surette tetkik edilmek üzere bütün yurt içinde bir «konuşma dili sentaks anketi» açılmıştır. Bu anketten şimdiye kadar alınan fişlerin sayısı 4127 dir.

Gramer işlerinin ağır yürümesi, bu işin lûgat, terim ve derleme verimlerine bağlı, çok nazik ve ince bir etüt işi olmasındandır.

Bir yandan lûgat, terim, derleme kollarının verimleri olarak dilin leksik varlığı tespit edilmeden, bir yandan da lengüistik ve etimoloji etütleri dilin mahiyetini ve nizamını tayin etmeden tam bir gramer yapmağa imkân olmadığını yüksek heyetiniz herkesten iyi takdir eder.

Kültür Bakanlığı ilk ve orta okullarda kitap üzerinden gramer okutulmasını kaldırmış olduğundan işin okullar bakımından çabukluğu da kalmamıştır. Yavrularımıza dilin kelime ve cümle kurma yollarını okuma dersleri içinde pratik olarak öğretmek şüphesiz daha iyi ve doğru bir yoldur.

«Güneş - Dil Teorisi»nin Türk dilinin analitik gramerlerine verdiği genişlik ve kolaylık, bugüne kadar yapılan denemelerden anlaşılmaktadır. Şahıs ve işaret göstermeğe yarıyan zamirler ile ek - zamirler ve menfi anlamlar üzerine yapılp gazetelerde neşredilen etütler, yeni analitik gramerimizin aynı zamanda mukayeseli etütlerini içine alacağını belli etmektedir.

Bir yandan dilimizin analitik gramerini derinleştirmek, bir yandan da Türk lehçelerinin mukayeseli gramerine ve gerek komparatif gramere materyel hazırlamak işleri, önümüzdeki çalışma yıllarında ileri götürülecek, sentaks anketinin verimleri üzerine de ayrıca çalışılacaktır.

h) Yayın ve Basın İşleri

İki yıl içinde Kurumumuzun ortaya koyabildiği yayın ve basınlar, yüce katınızda yüzümüzü kızartmıyacak bir derecededir.

Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları iki defada ikiyeşer ciltlik 157 bin takım olarak basılmış ve yurdun her yerine yayılmıştır.

Arkadaşımız Bay Hüseyin Namık Orkun'un pek yorucu çalışmalarıyla Avrupada en son tanıldığı şekilleri Divanü Lûgat-it-Türk ile de karşılaştırarak yazdığı, «Eski Türk Yazıtları»nın birinci cildi, Avrupadaki emsaliyle boy ölçüşebilecek bir yolda bastırılmıştır.

En eski Türkçülerimizden olan Kastamonu Saylavı Bay Velet İzbudak Üstadımız, «Elidrâk Lilisanil-Etrâk» in elyazısı bir nüshanın haşiyesindeki Türkçe kelimeleri toplamış, ayrıca Fatih Kütüphanesinde bu

lunan çok eski bir «Atalar Sözü» kitabını da izah etmiştir. Bu iki değerli eserin ikisi de basılmış ve ortaya konulmuştur.

Sayın Bay Velet İzbudak şimdi Türk dilcilik tarihine şeref verecek yeni ve büyük bir işle uğraşmaktadır. Bu da Türk edebiyatının büyük bir anıtı olan «Kutadgu - biliğ» in tam bir basımını hazırlamak işidir. Vamberi'nin ortaya koyduğu Viyana nüshasıyla Radloff'un bastığı Uy-gur harfleriyle yazılmış Kutadgu - biliğ nüshalarından sonra Fergana-da bulunan Arap harfleriyle yazılmış yeni bir nüshanın fotoğrafisini geçen Kurultayda Sovyet İlimler Akademisinin değerli delegeleri bize armağan etmişlerdi. Mısırdaki bulunan bir nüshanın fotoğrafisi de Ku-rumumuzca aldırılmış, bu dört nüshanın farkları Bay Velet İzbudak'ın başkanlığı altında bir komisyon tarafından tesbit edilmiştir. 450 sahife tutan Fergana nüshası esas olmak ve nüsha ayrılıkları zeyl olarak ya-zılmak üzere bütün bu eserin tercümesine ve lûgatlerinin izahına Bay Velet İzbudak çalışmaktadır. Şimdiye kadar 100 sahifesini de hazırla-mıştır.

Bu yüksek ve değerli eser hazır olunca Fergana ve Mısır nüshala-rının fotoğrafleri ile birlikte basılarak ilim dünyasına çıkarılacaktır.

Türkçe Mani elyazılarının birinci cildi Bay Fuat Köseraif tara-fından dilimize çevrilerek basılmıştır.

Müteveffa Profesör Bergsträsser'in «İstanbul şivesine göre Türk fonetiği» eseri uzmanımız Bay Doktor Şükrü Akkaya tarafından tercü-me edilmiş ve basılmıştır.

Müteveffa Hüseyin Kâzım Kadri'nin «Büyük Türk Lûgati» nin henüz basılmamış olan iki cildinin baskısına da başladık. Müteveffanın elyazısı müsveddelerini yeni harflere çevirmek ve baskısına bakmak iş-lerinde, kerimesi Bayan Rikkar'le Öğretmen Bay Behçet Yazar'ın yar-dımlarından istifade ediyoruz.

Divanü Lûgat-it-Türk'ün tercümesiyle Çağatay lûgatinin yeni harf-lere çevrilmiş şeklinin baskıları da önümüzdeki yıllar programına alın-mıştır.

Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinde Profesör Hasan Reşit Tankut ve Profesör Abdülkadir İnan'la bu değersiz arkadaşımızın verdiği derslerin notları da bastırılmıştır.

Son iki yıl içinde «Türk Dili» Bülteninden de 12 sayı ortaya kon-muştur.

Bu yayınlardan büyük bir kısmının örneklerini sayın üyelerimize sunuyoruz.

Yayın ve basın işlerimizi büyük bir ilgi ve çalışkanlıkla başaran arkadaşım Kolbaşı İzzet Ulvi Aykurd'a ve Kültür Bakanlığı Yayın Direktörlüğü ile Devlet Basımevi Direktörlüğüne de burada candan teşekkürlerimi bildirmeyi bir borç sayarım.

Aynı zamanda son iki yıl içinde dil işlerinin her cephesine büyük bir alâka gösteren, Türk dilciliğinin buluş ve düşüncelerini yurdun her tarafına yaymakta yorulmaz bir çalışkanlıkla ileri atılan Türk Basınına, gazetelere, mecmualara, Anadolu Ajansına, Ankara ve İstanbul radyolarına teşekkürlerimi bildirmekle de ayrıca seviniyorum.

i) Kitap İşleri

Kurumumuzun Kütüphanesi de bu yıllar içinde, Kamutayın ve Hükûmetin esirgemediği yardımlar sayesinde, oldukça zenginleşmiştir. Geçen Kurultay sırasında kütüphanemizin mevcudu 830 kitaptan ibaretken bugün 1941 cilt kitap elimizde bulunmakta ve 148 kitap ta sipariş edilmiş olarak gelmesi beklenmektedir.

Sovyet Birliği İlimler Akademisi, Kutadgu-bilig'in Fergana nüshasının fotoğrafisinden başka, Orhon abideleri hakkında kitap, fotoğrafı ve haritalar, Uygurca elyazıları, Yakut, Çuvaş lûgatleri ve kendi neşriyatı gibi eserleri hediye ederek minnetimizi kazanmıştır.

Kültür Bakanlığı da Kadı Bürhanettin Divanının fotoğrafisi gibi değerli armağanlar vermiştir.

D. Dışarı teşkilâtımızın çalışmaları :

Merkez teşkilâtının yukarda anlattığım çalışmalarını dışarı teşkilâtımızın değerli çalışmaları tamamlamaktadır.

Kurumumuzun biri devamlı, öteki muvakkat olarak Türkiye içinde iki dışarı teşkilâtı vardır. Devamlı olan şubelerimiz, halkevleridir. C. H. P. nin pek değerli kayrasiyle yurt içindeki bütün halkevlerinin Dil, Tarih, Edebiyat Komiteleri Kurumumuzun şubeleri olarak çalışmış ve çok değerli verimlerle dil varlığımızı canlandırmıştır.

Halkevelrinin çalışma verimleri bizi büyük sevinçler içinde bırakan ve ilim yolunda özverili gençliğini temsil eden bu delegeleri ve onların şahıslarında yüksek Halkevlerimizi saygı ile selâmlarız.

Halkevlerin çalışma verimleri bizi büyük sevinçler içinde bırakan derecede olduğunu da kıvançla söylerim. Bu iki yıl içinde Halk-evleri dil hakkında 14 kitap ve broşür bastırmış, 41 konferans vermiş, 5 yerde Türkçe dersler açmış, 843 köye Türkçe ad vermiş, 2000 kadar soy adı toplamış, ayrıca da Dil Bayramlarını parlak şekilde kutlamıştır.

Muvakkat dediğimiz teşkilât, vilâyet ve kaza merkezlerinde kurulmuş olan derleme heyetleridir. Bunlar yalnız derleme işleri üzerinde çalışmaktadırlar. Halkevleri Komiteleri bu heyetlere de dâhildir.

Bu iki teşkilâtın verimini, sözden çok daha belîğ olarak, şu rakamlarla ifade edebiliriz:

Derleme fişi	155.983
Sentaks Anketi fişi	4.124
Folklor fişi	14.603
Tutarı	174.710

Folklor fişlerinin müfredatını da şu rakamlarla göstereyim:

Atalar Sözü	7.121
Masal	315
Bilmece	1.120
Mani, türkü, destan	4.103
Halk inanları ve görenekler	1.944
Tutarı	14.603

Vilâyet ve kazaların herbirinden gelen derleme fişlerinin sayıları ile derleme işlerinde çalışan bütün değerli yurttaşların adları ve sanları Derleme Dergisinde basılacaktır.

Folklor fişleriyle sentaks anketinin verimleri ortaya konulduğu zaman bu işlerde çalışanların değerli adlarını anmağı da unutmayacağız.

Şimdiden, büyük bir kıvanç ile şunu söyleyebilirim ki derleme ve sentaks anketi işlerinde çalışan değerli arkadaşların şimdiye kadar bildirilenlerinin sayısı 4246 ya varmıştır.

Halkevleri arasında en çok verim yaratan birkaçının adlarını şimdiden burada da sevgi ve kıvanç ile anmağı bir borç bilirim:

Balıkesir Halkevi, «Çepniler arasında ve Çepni âdetleri», «Balıkesir ve köylerinde özel görenekler», «Öz Türkçe soy adları» diye üç broşür çıkarmış, «Kaynak» mecmuasında dil üzerine birçok neşriyat yapmış, 543 köye Türkçe ad vermiş, Folklor Derlemesinde çok muvaffakiyet göstermiştir.

Gaziantep Halkevi, «Gaziantep dilinin tetkiki», «Gaziantep dilinde sentaks araştırmaları», notalarıyla birlikte «Gaziantep halk türküleri» eserlerini ortaya koymuş, Türkçe dersler açmıştır.

Bursa Halkevi, binden fazla folklor listesini basılı olarak hazırlamış ve mükemmel bir şekilde göndermiş, ayrıca terim ve derleme işlerinde de büyük faaliyet göstermiştir.

Bu birkaç ismi anmakla öteki değerli Halkevlerinin hizmetlerini az göstermek istemiyorum. Yalnız en ileri gidenlerin anılması ötekiler için de bir teşvik vesilesi olacağını umuyorum.

Bütün Halkevlerine ve onları bu geniş çalışma yolunda yönetip ileri götüren C. H. P. sine de candan teşekkürlerimi sunarım. (Alkışlar)

E. Kurumun yeni ana tüzüğü ve çalışma programı :

Dört yıldanberi geçirilen tecrübeler üzerine bu yıl Sayın Kurultaya Kurumun yeni ana tüzüğünün projesiyle bir çalışma programı sunuyoruz.

Yeni ana tüzüğümüz, ilk kuruluş zamanlarında yapılmış olan nizamname esaslarını yenileştirmektedir. Bu ana tüzüğün kabulüyle teşkilatımızın daha sürekli ve verimli yollarda çalışmaya sevk edilmiş olacağını umuyoruz.

Bu projeyi tüzüğ komisyonuna, yeni çalışma programıyla şu raporu da Önergeler ve Dilelgeler Komisyonuna havale etmenizi rica ederim.

F. Kurumun hesapları ve bütçesi :

Kurumun 1934 - 1935 ve 1935 - 1936 yılları kesin hesapları ile 1936 - 1937 yılı bütçesini Kurultayın yüce tasdikına sunuyorum. Bu hesapların teferruatıyla sayın Kurultayın yüksek ilim çalışmalarına tahsis edilen kıymetli dakikalarını almak istemem. Yalnız bir fikir vermiş olmak için şu birkaç rakamı söylemeğe müsaadenizi rica ederim: 1 Haziran 1934 ten 1 Haziran 1936 ya kadar iki yıl içinde Kurumumuz 4361,17 liralık kitap satın almış, 18570,16 lira tarama, tercüme ve ilmî çalışma parası harcamış, 53.895,80 lira da basım ve yayın için vermiştir.

Hesapların büyük bir özen ve doğrulukla tutulmasından dolayı sayın arkadaşım Sayman Bay Besim Atalay'a içten saygı ve teşekkürlerimi sunar, bu hesapların, seçtiğiniz bütçe komisyonuna verilmesini, komisyonun raporuna göre de Genel Merkez Kurulumuzun aklanmasını dilerim.

*

* *

Belki de sayın Kurultayı yoracak kadar uzun süren şu izahat, Kurumumuzun iki yılı boş geçirmedigini gözleriniz önüne koymuştur umudundayım.

Göğsümüzü sevinç ve kıvanç ile kabartan bu muvaffakiyetleri kimlere borçlu olduğumuzu bir an bile unutmuyoruz.

Kültür Bakanlığı, başta Kurumun da Başkanı olan değerli Bakan Saffet Arıkan olduğu halde, bütün varlığı ile Kurumumuzun işlerine ve çalışmalarına candan ilgi göstermiş, her adımda bize arka olmuştur.

Genel Kurmay Başkanlığı, Askerlik terimleri işinin ağır yükünü omuzlarına almış, bize her vesile ile elinden gelen yardımı esirgemiştir. *(Alkışlar)*

Cumuriyet Hükûmeti ve onun pek sayın, pek değerli Başbakanı İsmet İnönü, Kurumumuzla her zaman ilgilenmekte, çalışmalarımızı kolaylaştıracak maddî, manevî hiçbir yardımı eksik bırakmamaktadır.

(Alkışlar)

Kamutay, Türk Dil Kurumu için istenilen her yardımı candan, yürekten bir sevgi ile yerine getirmektedir. *(Alkışlar)*

Bunların hepsinin üstünde, Türk milletinin şanlı kurtarıcı ve ilerleticisi olan Yüce Önder Atatürk, Türk Dil Kurumunu hem kuran, hem koruyan, hem yürüten en büyük Başkan olarak her dakika başımızın üzerindedir. *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)* Ne yapabildikse onun ilhamı, onun direktifi, onun karanlıkları yaran, ufukların tâ öte-lerini gören yüksek dehasıyla olmuştur. *(Sürekli alkışlar)*

Bu büyük günde de aramızda bulunan, varlığıyla yüreklerimizi sevinçlere garkeden Büyük Önderin Yüce katına en derin saygı ve şükranlarımızı, Kurumun en derin saygı ve şükranlarını, hepimizin, bütün Kurultayın, bütün Türklüğün en derin saygı ve şükranlarını, bir daha, bir daha, bir daha sunarım. *(Sürekli alkışlar)*

Başkan — Sayın arkadaşlar;

Genel Sekreterin maruzatı bitti. Şimdi saat on altıya çeyrek var. Yarım saat sonra toplanmak üzere celse tatil edilmiştir.

İkinci Toplantı

Saat: 16¹⁵ - 17⁴⁵

Başkan : B. Saffet Arıkan

Sekreterler : Bn. Esmâ Nayman
B. Faik Reşit Unat

Başkan — Celse açılmıştır.

Kurum Genel Sekreterliğinin raporunu şimdi dinlediniz. Bu rapor muhtelif parçalardan tereküp eder ve her parça şimdi seçeceğiniz encümenlerin işleriyle ilgilidir. Raporun bu encümenlere tevdiini reynize arz ediyorum. Kabul buyuranlar lûtfen ellerini kaldırsınlar. . . Kabul etmiyenler. . . Kabul edilmiştir.

Komisyonların Seçimi

Başkan — Ruznamenin sekizinci maddesine geçiyoruz. Bu maddede Kurultay komisyonlarının seçimi vardır.

İbrahim Necmi Dilmen — Muhterem arkadaşlar; Kurultay yeni toplandı. İçimizde birbirlerini tanıyanlar ve tanımayanlar var. Onun için, ancak bir rehber mahiyetinde olmak üzere, bir namzet listesi hazırladık. Seçimi yapılacak başlıca yedi komisyon vardır. Bunların bir kısmı ilmi, bir kısmı da idarî komisyonlardır. İlmî komisyonların en büyüğü, Kurultaya şeref veren büyük ecnebi âlimlerin toplanacağı, «Güneş - Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu» dur. Ondan sonra Lûgat - Filoloji, Gramer - Sentaks ve Terim komisyonları vardır. İdarî olan komisyonlar da Bütçe, Tüzüğü, Önergeler ve Dilergeler komisyonlarıdır.

Bunlar için düşündüğümüz namzet listesini takdim ediyorum. Heyeti Umumiye tabii muhtardır. Maksudımız burada arânın dağılma-masını temin etmek ve birbirini tanımayan arkadaşların tanışmasına vesile vermektir.

Başkan — Genel Sekreterin şimdi izah ettiği gibi, komisyonlar içinde bir kolaylık olmak üzere bu komisyonlara seçilecek arkadaşların namzet listesi okunacaktır. Evvelâ bu usulü kabul buyuranlar lûtfen el kaldırsınlar. . . Kabul etmiyenler. . . Kabul edilmiştir.

Şimdi encümenlere seçilecek arkadaşların isimlerini okutup reyinize arzedeceğim.

Güneş Dil - Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu

Prof. Abdülkadir İnan

Agop Dilaçar

Ahmet Cevat Emre

Prof. Anagnastopulos

Dr. Bartalini

Dr. Bombaçi

Ercüment Ekrem Talu

Bn. Esma Nayman

Dr. Giese

Hasan Cemil Çambel

Prof. Hacı Gabidullin

Prof. Hasan Reşit Tankut

Prof. Hilaire de Barenton

Hüseyin Namık Orkun

Prof. İbrahim Necmi Dilmen

İsmail Hakkı Cendey

İsmail Hami Danişment

Prof. Jean Deny

Dr. Kıvergiç

Prof. Koji Okubo

Mehmet Ali Ağakay

Prof. Meşcaninof

Dr. Miateff

Bn. Mihri Pektaş

Muzaffer Muhittin Dalkılıç

Profesör Naim Onat

Profesör Németh

Kurum Başuzmanı

İngilizce Profesörü

Çanakkale Saylavı

Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü

*İstanbul Üniversitesi Profesörle-
rinden*

*Napoli Şark Enstitüsü Profesörle-
rinden*

Muharrir

Seyhan Saylavı

Prusya Akademisi Üyelerinden

Türk Tarih Kurumu Başkanı

*Moskova Devlet Üniversitesi Şark
Tarihi Profesörü*

Maraş Saylavı

Sümeroloğ

Öğretmen

Burdur Saylavı

Emekli Albay

Muharrir

Paris Şark Dilleri Okulu Profesörü

Filolog

Profesör

Göz Hekimi

*Sovyetler Birliği İlimler Akademisi
Üyelerinden*

*Sofya Millî Kütüphanesi Şark Kısmı
Şefi*

Malatya Saylavı

Muharrir

Konya Saylavı

*Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fa-
kültesi Dekanı*

Prof. Saim Ali Dilemre
Prof. Samoiloviç

Sir Denison Ross

Prof. Yusuf Ziya Özer
Prof. Zayonçovski

Erzurum Saylavı
Sovyetler Birliği İlimler Akademisi
Üyelerinden
Londra Şark Dilleri Okulu Direk-
törü
Eskişehir Saylavı
Varşova Üniversitesi Profesörlerin-
den

Başkan — Şimdi isimleri okunan arkadaşların Güneş - Dil Teorisi ve dil karşılaştırmaları komisyonuna seçilmelerini reynize arzedeceğim.

Bu arkadaşların encümenine seçilmesini kabul buyuranlar. . . Etmiyenler. . . İttifakla kabul edilmiştir.

Gramer - Sentaks komisyonu

Ali Ulvi
Besim Atalay
Emin Dalkılıç
Bn. Fakihe Öymen
Fazıl Ahmet Aykaç
Hakkı Süha
Hıfzı Tevfik
M. Behçet Yazar
Yahya Saim Özanoğlu

Öğretmen
Kütahya Saylavı
İstanbul Saylavı
Elâziz Saylavı
Öğretmen
Boğaziçi Lisesi Direktörü
Öğretmen
Öğretmen

Başkan — Şimdi isimleri okunan arkadaşların Gramer - Sentaks Komisyonuna seçilmelerini reynize arzedeceğim. Kabul buyuranlar. . . Etmiyenler. . . Kabul edilmiştir.

Lûgat - Filoloji Komisyonu

Ali Canip Yöntem
Bn. Behice Köprülü
Prof. Fuat Köprülü
Hasan Âlî Yücel
Hasan Fehmî Turgal

İzzet Ulvi Aykurt
Kâzım Namî Duru
Prof. Ragıp Hulûsi Özdem
Reşat Nuri Güntekin

Ordu Saylavı
Öğretmen
Kars Saylavı
İzmir Saylavı
Kültür Bakanlığı Kitapsaraylar
Direktörü
Afyon Saylavı
Manisa Saylavı
İstanbul Üniversitesi Profesörlerin-
den
Kültür Enspektörü

Başkan — Bu arkadaşların Lûgat - Filoloji Komisyonuna intihabını kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar bu komisyona seçilmişlerdir.

Terim Komisyonu

Dr. Âkil Muhtar	<i>Profesör</i>
Avni Refik Bekman	<i>Kültür Kurulu Üyelerinden</i>
Bn. Dr. Fatma Memik	<i>Edirne Sayları</i>
General Fuat Erden	<i>Harp Akademisi Komutanı</i>
Halil Vedat	<i>Kültür Bakanlığı Şube Direktörlerinden</i>
Dr. Kemal Cenap	<i>Profesör</i>
Naci Eldeniz	<i>Seyhan Sayıları</i>
Refet Ülgen	<i>Urfa Sayıları</i>
Yaşar	<i>Manisa Sayıları</i>

Başkan — Bu arkadaşların Terim Komisyonuna seçilmelerini kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar bu komisyona seçilmişlerdir.

Önergeler ve Dilergeler Komisyonu

Faik Reşit Unat	<i>Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü</i>
Hüseyin Namık Orkun	<i>Öğretmen</i>
Hüseyin Pektaş	<i>Öğretmen</i>
Bn. Saadet Zihni	<i>Öğretmen</i>
Şeref Aykut	<i>Edirne Sayıları</i>

Başkan — Bu arkadaşların Önergeler ve Dilergeler Komisyonuna seçilmesini kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar da bu komisyona seçilmiştir.

Bütçe Komisyonu

Ali Rıza Erten	<i>Mardin Sayıları</i>
Bn. Benal Arıman	<i>İzmir Sayıları</i>
Refik Ahmet	<i>İstanbul Şehir Kurulu Üyelerinden</i>
Salâh Cimcoz	<i>İstanbul Sayıları</i>
Tahsin Berk	<i>Elâziz Sayıları</i>

Başkan — Bu arkadaşların Bütçe Komisyonuna seçilmelerini kabul edenler. . . Etmeyenler. . . Bu arkadaşlar Bütçe Komisyonuna seçilmişlerdir.

Tüzüğ Komisyonu

Prof. Cemil Bilsel
İhsan Sungu
İsmail Müştak Mayakon
Bn. Nakiye Elgün
Dr. Şükrü Şenozan

Üniversite Rektörü
Kültür Kurulu Başkanı
Siirt Sayları
Erzurum Sayları
Kastamonu Sayları

Başkan — Bu üyelerin Tüzüğ Komisyonuna seçilmesini kabul buyuranlar. . . Kabul edilmiştir. Bu suretle teşkil buyurduğunuz yedi komisyon derhal faaliyete geçebilir ve usulü dairesinde başkanlarını, raporörlerini ve sekreterlerini intihap ile çalışmalarına başlayabilir.

Tezler hakkında izahat

Başkan — Ruznamenin 9 uncu maddesinde Kurultaya sunulan tezler vardır. Bunun hakkında Genel Sekreter heyeti celileye maruzatta bulunacaktır.

Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmen — Arkadaşlar, evvelce ilân edildiği ve Kurultay programında yazılı olduğu üzere, gelen tezler birer birer Genel Merkez Kurulunca tetkik edildi. Bunlar üç kısma ayrıldı. Bir kısmı, mevzuun ehemmiyeti ve zamanın müsaadesi nazarı dikkate alınarak, doğrudan doğruya genel toplantı programına alındı. **Bunların isimlerini elinizdeki kılavuzun başında bulunan gündemde görüyorsunuz.**

Bunlar üç seriye ayrılmıştır. Birinci seri Kurum namına okunacak olanlardır. Onların isimlerini okuyorum:

1. Din ve medeniyet bakımından güneş. . . *Yusuf Ziya Özer*
2. Güneş - Dil Teorisinin ana hatları *İbrahim Necmi Dilmen*
3. Güneş - Dil Teorisine göre pankronik usulle Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri. . . *Hasan Reşit Tankut*
4. Güneş - Dil Teorisine göre Türkçe - Arapça karşılaştırmalar *Naim Onat*
5. Terminoloji ve Güneş - Dil Teorisi. . . . *Ahmet Cevat Emre*
6. (V. + K.) eki kanunu. *Abdülkadir İnan*
7. Güneş - Dil Teorisinin analiz metodu tabakatı *İ. müştak Mayakon*
8. Güneş - Dil Antropolojisi. *Agop Dilaçar*
9. Güneş - Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri *Mehmet Ali Ağakay*
10. İşaret dili ve tasrifsiz fiil. *İsmail Hami Danişment*

İkinci seri, Kurultayı şereflendiren muhterem ecnebi bilgün misafirlerimizin irat edecekleri nutuklar, konferanslar, etütler ve tezlerdir. Bunların listesi ayrıca hazırlanıp Başkanlık Kuruna sunulacaktır.

Uçuncü seri, haricden gelip Genel Merkez Kurulunca genel toplantıda okunması münasip görülen tezlerdir. Bunların isimleri de şunlardır:

1. Güneş - Dil Teorisinin esaslarına ait itirazlar bakımından tetkiki. *M. Muhittin Dalkılıç*
2. Güneş - Dil Teorisinin tarihe tatbiki. *İsmail Hakkı Cendey*
3. Eti Dilinin mahiyeti ve Ural-Alтай dil zümresiyle münasebeti *Saffet Engin*

Bunlardan başka Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi İrdemlerinden Bayan Vecihe Kılıçoğlu ile Bayan Sabahat Türkayın birer örnek etüdü de genel toplantı programına alınmıştır.

Tezlerin ikinci kısmı, mevzuuna ve vaktin müsaadesine nazaran, genel toplantı programına alınamıyan, fakat esasları Kurultayca bilinmesi gereken tezlerdir. Bunlar, şimdi seçilen komisyonlara verilmiştir.

Bu kısma giren tezler de şunlardır:

1. Türkçe cümlede fiillerin yeri. *Arif Nihat Asya*
(Gramer Komisyonuna)
2. Türk dilinin sentaksı *Yahya Saim Ozanoğlu*
(Gramer Komisyonuna)
3. Harflerimize bir vokal ilâvesi *Emin Dalkılıç*
(Gramer Komisyonuna)
4. Güneş - Dil Teorisi esaslarına göre dilin kuruluşu üzerine mukayeseli etüt tecrübesi. (Güneş - Dil Komisyonuna) *Abmet Cevat Emre*
5. Türk dilinin kuruluşuna dair yeni hakikatler ve ana dil. (Güneş - Dil Komisyonuna). *Hakkı Nezihi*

Bunların haricinde elimizde 11 tez daha vardır. Fakat bunlar gerek zamanın ademi müsaadesi ve gerek mevzularının daha ziyade Kurumun daimî mesaisine taallûku itibariyle, Kurultayın nihayetinde seçilecek yeni Genel Merkez Kuruluna tevdi edilecektir. Bunların isimleri şunlardır:

1. Türk dilinin yeryüzü dilleri arasındaki yeri *Gıyas Sager*
2. Harflerimizin manaları *Hüsam Yasar*

3. Türk dili ilk kültür dilidir. Şeref Ergenekon
4. Dil devriminin amaçları ve dilimizin ihtiya-
yaçları, Türk dilinin istorik ve preistorik
tekâmülü Bedros Zeki Usman
5. Sumer dilinin Bâbil dili üzerine tesiri. . . Dr. Şükrü Akkaya
6. Batı dillerine geçmiş Türkçe deyimler . . . Saffet Tuna
7. "Kut" kökünün Türkçede ve yat dillerde
izleri Edip Serdengeçti
8. Güneş - Tanrıdan, Güneş - Dile Kâzım Nami Duru
9. Genel dil bilgisi Saim Ali Dilemre
10. Türk dilinin dünya dilleri üzerine tesiri
ve Etrüsk dili Baha Arıkan
11. Türkçe hakkında bir tez Erhan Sanater

Tezleri ve idarî mevzuları tetkik için toplanacak komisyonların yarın saat 10 da Genel Sekreterlik Bürosuna teşriflerini rica ederim.

İlk mesai yoluna konduktan sonra her komisyon kendi ihtisası dahilinde çalışmaya başlar.

Bunlar hakkında bu malûmat arzedildikten sonra Kurultay ruznamesi maddelerinin okunması sırası gelmiş oluyor.

Başkan — Tezler hakkında Genel Sekreterliğin maruzatına yüksek heyetinizce ıttıla hâsıl olmuştur.

Şimdi Türk Dil Kurumu adına söylenecek tezlere başlanacaktır. Bu tezlere başlamazdan evvel, hepinize sunulan Kurultay Kılavuzunda Kurultay üyelerinin müzakere esnasında ne yolda hareket edecekleri hakkında mevcut iki, üç maddeyi hatırlatmağı faydalı buluyorum. Müsaa-denizle bunlar okunacaktır.

32 — Kurultay gündemi, Genel Merkez Kurulunca hazırlanır. Bu gündeme başka maddeler katmak, yahut sırayı değiştirmek veya bazı maddeleri çıkarmak, Kurultayın kararına bağlıdır.

33 — Kurultayda esas ilmî tezlerin üyelere bildirilmesidir. Bunların incelenmesi komisyonlarda yapılır. Bununla beraber tezlerin herbir grubunun bitiminde istek edenler o tez grubu üzerine düşüncelerini Kurultaya bildirebilirler. Ancak bu düşüncelerin esaslarını ve buna göre bir önergeleri varsa onun mahiyetini bir dilerge ile Kurultay Başkanlığına bildirmeleri şarttır.

34 — Söz almak isteyenler kendilerine sunulan zarf içindeki fişe adını ve işini ve ne hakkında söz söylemek istediğini yazarak Kurultay

Sekreterliğine verirler. Söz istiyenler, Başkanlığın kendilerine söz vermesini beklemelidirler.

35 — Kurultay toplantı zamanına göre sözün uzamaması için söze bir müddet tayin etmek ve sadetten dışarı olan sözleri kesmek ve müzakereyi yönetmek Başkanlığın hakkıdır.

Başkan — Buna da ıttıla hâsıl olmuştur.

Ruzname mucibince Kurum adına söylenecek tezlere başlıyoruz.

Söz Profesör Yusuf Zıya Özer'indir.

DİN VE MEDENİYET BAKIMINDAN GÜNEŞ



Profesör Yusuf Ziya Özer (Eskişehir Saylavı) — Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Tabiate şöylece yakından temas eden bir adam için kâinatın yıkıcı veya koruyucu kuvvetleri karşısında bin türlü heyecan duymamak, bin türlü havfü hayret hisleriyle onun azametine tapmamak mümkün değildir. Bunları hissetmek için ne san'atkâr, ne âlim, ne feylesof olmak lâzım gelmez. Sadece insan olmak, alelâde müşahede ve tefekkür kudretini haiz bulunmak kifayet eder.

Lâkin tabiatın bütün bu kuvvetleri arasında güneş, yani semavî ateş; yeryüzündeki nârın ve nurun memba ve menşei olan ve dünyadaki hayat ve hareketin yegâne illeti bulunan güneş, şüphesiz en kudretlisidir. Bunun mahzı hayat olduğunu anlamak ve arzın damarlarında bu semavî nurun nufuz ve seyeranı bir cismin damarlarındaki kanın cereyanı mesabesinde olduğunu idrâk etmek için uzun düşünceler yapmağa, uzun illetler aramağa lüzum yoktur. O, her yerde ve her zamanda görünür ve kendisini hissettirir.

Baharın yaratıcı güneşi arzın çehresine gülümsediği ve ılık zıya-
siyle onu okşadığı vakit, yerin sinasından yeni bir âlem zühûr ettiği gö-
rülür. Sıcak ve rutubetli rüzgârlarla ihtizaz eden yeşil otların emdiği
hayat zerreleri onun nurudur. Çiçekler ondan renk ve rayiha almak için
göğüslerini açarlar. Yapraklar arasındaki yuvalarında kuşları şataretle
nağmesaz eden, odur. Dağlarda, ormanlarda, denizlerde bütün mahlû-
kata aşk ve tevalût hissini veren ve onlara hayatın neşve ve sürurunu
tattıran, odur. Arzın bütün hayatı ve hayatın bütün zevk ve şevki
güneşin bir aksinden başka bir şey değildir. Son asırda hararet bahsiyle
uğraşan büyük fizikçi İskoçyalı Tindal'ın bir hakikati fenniye olarak
dediği gibi "bizler güneşin evlâtlarıyız." İlmin zamanımızda tespit et-
tiği bu hakikati beşeriyet en iptidai zamanlarda da sadece müşahede ve
tefekkür neticesi olarak bütün manasiyle ve bütün vuzuhiyle görmüştür.

Beşeriyet, tufuliyet devrini bitirip te müşahede ve tefekkür çağ-
larına vâsıl olduğu ve düşüncelerini başka birine de anlatmak ihtiya-
cını duyduğu vakit, onun dil vasıtası güneşten mülhem olduğuna şüphe
etmemelidir. Güneş - Dil Teorisi'nin dil menşei hakkında açtığı vâsi
ve hudutsuz ufuk, yeni bir âlemdir ki, dillerin esrar perdelerini tama-
men kaldırarak cihanşümul bir sistemin esasını kurmuştur. Fakat benim
burada bahsedeceğim şey, bu nazariyeye müstenit bir dil tezi değildir. Bu
mesele burada diğer arkadaşlar tarafından izah ve teşrih edilecektir.
Ben burada Güneşin beşeriyette dinî ve felsefî fikirlerin de nasıl esası
ve dünya medeniyetinin nasıl âmili olduğunu anlatmak isterim.

Dediğimiz gibi, beşeriyet müşahede ve tefekkür devresinde ilerle-
dikçe yeryüzüne hayat saçan, her şeyi yaratan ve üreten bu nuru âteşine
kâinatın ebedî halık nazariyle bakmıştır. Türk kavmi ise bu tefek-
kür devresinin en iptidai safhasında kendisinin bu nuru ezelinin mev-
lûdu olduğu kanaatini hâsıl ettiğinden, bir şahsın babasına yani ha-
likına isnadı nesep etmesi gibi, kendi nesebini Güneşe isnat etmiş, ve
Güneşin türlü vasıflarından ve hasletlerinden ve daha sonra tamim ile
aleliltak nurdan ve ışıktan kabîle isimleri almıştır. Bu isimler bize güneş
ibadetinin ilk menşei göstermeğe hizmet edeceği gibi, bu isimleri
taşıyan kavimlerin de nekadardır kıdeme doğru yükseldiklerini göstermeğe
kâfi bir delil olur.

Bu isimler arasında «kor, koyaş, köyük, güneş, gün, kun, çoğdu,
çoyat, kapsak, kavruk, ili, ellât, yalman, yanarık, yağdu, yakıt, ışıklı,
kızık, kızıl, ötemiş, töles, beltir, balas, balkar, yıltas» isimleri bilhassa
şayanı dikkattir. Bunlardan her biri güneşin bir türlü vasfından alın-

mış isimlerdir. Meselâ; Türkçede «köymek» yakmak, dağlamak manasınadır ki, Arapça «key» kelimesi de budur. Güneşin yakıcılık vasfındandır ki «koyaş, köyük, güneş, gün, kun» isimleri alınmıştır. Kezalik Türkçe «il, yıl» sözü nur ve alev manasınadır. Yıldız, yıldırım, yalavda olduğu gibi; bundan «ili, ellât, yalman, yiltas = yıldız» kelimesi isim olarak alınmıştır.

Kezalik yakmak, yanmak fiillerinden «yanarık, yağdu = yaktı, yakıtı» kabîleleri isim almışlardır.

Nur manasına olan ışık kelimesinden «ışıklı» ve kızmak, hararet kespemek manasından «kızık, kızıl» kabîleri isim aldıkları gibi, ateş manasına olan «ot» tan «otamış» nur manasına olan «töl» den «töles» ve parlaklık manasına olan «bel, bal» dan «beltir, Balas, Balkar» kabîleleri isim almışlardır.

Narı beyzâ manasına olan «kor» dan «Kor» kabîlesi isim almış olduğu gibi, güneşin çok şiddetli harareti manasına olan «çoğ» dan da «çoğdu, çoyat» kabîleleri isim almışlardır.

Gene Türk kavmi yaratan ve türeten bir kudret sıfatiyle Güneşe tapınmış, Güneş kültünü kurmuş ve onun azamet ve celâlini teb-cile başlamıştır. Filhakika göklerin hudutsuz ve ölçüsüz boşluğu içinde onun akılları durduran yürüyüşünü, uçuşunu temaşa kadar ruhu okşayan, kendisine çeken bir şey var mıdır? Tulûunda, gurubunda o nasıl eşi bulunmaz bir haşmet ve celâldir ki, ruhu beşeri iradesiz ve ihtiyarsız olarak kendisine cezp ve teshir eder. Gecelerin derin karanlığına takip eden tan vaktinde tabiatın yavaş yavaş derin bir uykudan uyanmakta olduğunu gösteren ve tedricî surette gök yüzünü kaplamağa başlayan ağartılardan sonra ufukta tasvir olunmaz bir kızıl haşmetin belirdiği görülür. Binlerle ve binlerle şuar nur içinde ilerliyen ve hele ufukta seyrek bulutlar üzerinde mütecelli sayısız nur ve zıya dalgaları arasında yükselen kâinatın eşsiz ve benzersiz şehinşahının göz kamaştıran ve alevler saçan şehresi görülür. İnsanlar bu haşmet ve celâl önünde kendi aciz ve zarflarını hissetmekten mütevellit bir huşû ile bu hayırkâr ve hayatbahşâ ilâha daima ubudiyet secdelerini arzemişlerdir. İşte Türk evlerinin, Türk çadırlarının kapıları daima doğuya müteveccih olmasının sebebi bu şehinşahrı kâinatın derin karanlıklar içinde kalan cihanı tenvire gelişini istikbal ve ona kulluklarını arzetmek içindi. Türk hakanları da kendilerini Güneşle Ayın tahta çıkardığı bir hü-

kümran addediyorlardı ki bununla kendilerini nura yani Güneşe nispet ediyorlardı.

Güneş ibadetinin yalnız Türklere mahsus bir telâkki ve ibadet olarak kaldığı zannedilmemelidir. Ortaasyadan muhaceret devri başladığı gibi Türk camiasından ayrılarak dünyanın dört köşesine dağılan ve yayılan kavimler aynı itikadı da dünyanın her tarafına nakletmişlerdir. Bu kavimler indinde de Güneş büyük ilâh olarak tanınmakta devam etmiş ve Güneş kültü cihanın umumî bir kültü halini almıştır. Bu sebeptendir ki, Hind - Avrupa ve Semitik denilen kavimlerin bütün ilâh isimleri Türkçe kelimelerden ve Türkçe güneş ve nuru ifade eden kelimelerden ibarettir. Akatlarda ve Asurilerde «İl» kelimesi doğrudan doğruya Allah demekti ki, Güneşin Allah yani Halıkı mükevvenat olması fikrindedir. Bunun ideogram şekli sekiz şualı bir yıldız şeklinden ibaretti. Sekiz şualı yıldızın güneşi ifade ettiği şüphesizdir. Çünkü alelîtlâk yıldızların dört veya beş şua ile tersim olundukları malûmdur. Bu kelime Türkçe «il - yıl» kelimesinin aynı olduğu ve güneşi, nuru ifade ettiği şüphesizdir. Türkçe «yıl» kelimesinin doğruca güneş manasına kullanılmış olduğu, sene demek olan «yıl» kelimesiyle de sabittir. Çünkü sene güneşin bir devresinden ibarettir ve bizzat güneş fikrinden alınmıştır. Yıl dahi güneş ve güneşin bir devresidir.

Gariptir ki, bizim bayrağımızdaki yıldız vaktiyle çevresi daha büyük ve sekiz şualı olarak tersim olunurdu. Sonraları bu şualar stilize edilmiş, kısaltılmıştır. Demek oluyor ki, bayrağımızdaki yıldız güneşin remzi idi. Uzun zamanların müruru ve islâmiyetin tesiri ile mevzuu unutulurak sonraları ay - yıldız olduğu zehabı hâsıl olmuştur. Bununla Türk milleti Güneşle Aya yani nura mensup olduğu ve Türk Devleti Güneşle Ayın himayesi altında bulunduğu anlatılmak isteniyordu. Türk hakanlarının Güneşle Ay tarafından tahta çıkarılmış olduğu telâkkisiyle Türk bayrağının Güneşle Ay remzini taşıması birbirine nekadar uygun ve ahenktardır.

Şu halde güneş kültü Mezopotamyaya ve hattâ Suriyeye Türk kabileleri tarafından getirilmiştir. Bu kültün izleri yalnız *il* kelimesinden ibaret değildir. Türkçe güneş ve nuru ifade eden diğer kelimeler de kavimlerin ve kabilelerin tarzı terekübüne göre güneş mabudunu gösteren ilâh isimleri olmuştur.

Ezcümle Türkçe *Bel = Bal* lâfzı da Güneş ifade eden ilâh isimleridir.

Bel gene Mezopotamyada ve Sumerlerde güneş ilâhı idi. Bu kelime «Bal» şeklinde Kenanîlerin ve Fenikelilerin, hattâ İbranîlerin ilâhı olduğu gibi «Belin» şeklinde Gallerin «Abellon, Apollon» şeklinde Yunanîlerin güneş ilâhını ifade etmiştir.

Türkçede ateş demek olan *od* kelimesi Sumerlerde «Utu» şeklinde güneşi ifade eden bir ilâh olduğu gibi «Aton» şeklinde Mısırlıların güneş ilâhı olmuş «Adon» şeklinde Fenikelilerin ve «Odin» şeklinde İskandinavlıların, «Vodan» şeklinde Cermenlerin güneş ilâhını ifade etmiş ve sadece «Vad» şeklinde de Arapların ilâhı olmuştur.

Berus'a göre Babillilerin itikadında *Bel* ilâhıdır ki, zulûmatı yarmış, parçalamış ve gökle yeri vücuda getirmiştir. Fenikelilerde *Bel* ilâhı en yüksek derecede Güneşi temsil eden bir ilâh idi. İbranîlerin Yahuvaya muhtas olan büyük mabetlerinde bile Güneşe teabbüt için mevki vardı. Ezehiyel, mabedin küçük kapısı ile mihrap arasında yüzleri şarka karşı dönük olarak Güneş önünde secde eden Güneş âbitlerini tasvir eder. İlâhın amblemi, Yuda kırıllarının mabet methaline vazetmiş oldukları atlar ve arabalar idi ki, Yunanîlerin *Eos*'u gibi burada da Güneşin dört atlı bir araba içinde fazayı semayı katetmekte olduğuna zehabın remzi idi. İbranîler arzın hayatı nebatîsi üzerinde, meyvelerde, üzümelerde, zeytinlerde, incirlerde Güneşin hayat veren tesirlerini «Bal» a atfediyorlardı.

Adon'un en büyük ve en meşhur mabedi - Renan'ın «güleryüzlü Alp» namını verdiği - Lübnan dağlarının eteğinde *Biblos*'ta idi. Şimdi Nehrülkelp denilen çayın o zamanki ismi «Adon» nehri idi. Tabiatın bütün feyzine, bütün güzelliklerine ve ziynetlerine sahne olan bu yerde Adon ile Afrodite'nin aşk ve garamının efsaneleri okunur, Mayıs ve Temmuz aylarında bu mâcerayı aşkı andıran orjiler yapılırdı.

Fenike sahillerinde bir şiir ve hayal mahiyetinde kalan Adon, bilhassa Mısırdaki *Aton* şeklinde Mısır Kozmogonisinin ve Mısır felsefesinin esası olmuştur.

Mısırdaki Aton yani Güneş, cihanın hükümrânı, kâinatın hâlık ve hâkimi addediliyordu. O hem mühlik, hem hayatbahşa nuru ziyanın naşiridir ki, mahlûkatın en âciz ve hakîrlerinin dahi o nuru ezelden âdilâne hisseleri vardır. O, maddî ve manevî hayatımızı idare eden, kâinatı intizam ile, adaletle tedvir eyliyen fevkalârz muhteşem ve ulvî bir kudretin şekli meşhududur. Mısırlıların tekvin hakkındaki fikir ve nazarlarının Güneşi ifade eden Aton'a karşı söyledikleri şiirlerinde **görüür.**

«~~Sen~~ iletmele yükselirsin, ey yaşrıyan Aton, ey hâkimi ebediyet! Sen nur saçarsın. Sen güzel ve kuvvetlisin. Senin aşkın ne büyük, ne vâsıdır. Şuaatın bütün mahlûkların gözü için parlar, çehren kalpleri yaşatmak için zıya saçar. Sen iki dünyayı aşkınla doldurdun. Ey kendi kendinin halıkı, bütün arz ve onun üstündeki mevcudatı, insanları ve bütün hayvanları ve arz üzerinde yetişen bütün eşcar ve nebatatı doğuran, yaratan güzel hükümrân! Sen onlar için semada yükseldiğin vakit onlar yaşarlar, çünkü sen bütün mahlûkların anası ve babasıdır. Sen yükseldiğin vakit onların gözleri sana bakar, şuaların arzı başlı başına tenvir eder, onların ilâhı olarak sen görüldüğün vakit bütün kalpler seni hürmetle tebci eder. Lâkin sen semanın ufkunda istirahatata daldığın vakit onlar ölü gibi yatarlar. Sabahleyin senin nurun semanın ufkunda yeniden görününceye kadar başları örtülüdür, burun delikleri tıkalıdır. O vakit onların kulları senin kudretine taabbüt ederler. Letafetinle sen kalpleri canlandırır ve yaşatırsın. Sen zıya saldıgın vakit bütün dünya şenliktedir.

Sen, Aton, ebediyyen yaşrıyan sensin. Göklerin üstüne çıkıp ta bütün yarattığın şeyleri seyrü temaşa için uzak gökü sen yarattın. Orada sen yalnızsın. Bununla beraber, milyonlarca mahlûklar seninle yaşamakta ve senden nefhai hayat almaktadırlar. Senin şuaatındadır ki, çiçekler yaşar, yeryüzünden tenebbüt eden her şey senin zuhûrunla bereketlerin. Her şey senin çehrenle canlanır. Bütün hayvanlar ayak üstü sıçarlar, yuvalarında olan kuşlar şevku şataretle uçarlar, kıvrılmış olan kanatları zihayat Aton'a tapınmak için açılır.”

Bu şiir bize güneş hakkında Mısırlıların büyük felsefesinin ana hatlarını gösterdiği gibi vahdaniyeti ilâhiye fikirlerinin de ilk tohumlarını göstermektedir.

Onlar, Güneşin fazayı semadaki seyri daimîsini bir hükümdarın kendi mülkünü daimî teftiş ve murakabe etmesine benzetiyorlar ve hergün dairei hükümrânisinin her tarafını gezerek, her tarafa nur ve hayat saçarak, her taraftaki hâdisatı tanzim ve ıslah ederek ezeli ve ebedî nizamı kâinatı tesis ve idame etmekte olduğu fikrini taşıyorlardı.

İskandinavların «odin» ve Cermenlerin «vodon» ı da mavi bir mantoya bürünmüş bir ilâh idi ki, tek gözle tersim olunuyor ve kâinatındaki hâdisatı bu gözle görüyordu. İlâhın büründüğü mavi manto güneşi ihata eden hudutsuz gökten başka bir şey değildi. Yunanistanda Orfism'in telkin ettiği fikir de bundan ibarettir. Orada da kâinatın

ilâhı Güneşle Aydan ibaret olan iki gözle cihanın hâdisatını seyrü temaşa ediyor ve bu hâdiselerde gizlenen bütün amillere ıttıla peyda ediyordu.

Suriyede, Mısırdâ, Iskandinavyada, Almanyada aynı ilâhın aynı isim ile yâdolunması, bunların müşterek membalarını göstermeğe kâfi değil midir? Yunanistanda, Mısırdâ, Iskandinavyada ilâhın hâdisatı kâinatı müşahede şekillerinin aynı telâkkiyi göstermesi, bu fikirlerin aynı menşee ait olduklarını ıspat etmez mi? Hele bu ismin yalnız Türkçe ile izah olunabilmesi, bunun Türk dimağlarında doğmuş, Türk heyeti içtimaiyesi içinde tekâmül etmiş ve Türk âlemi vasıtasıyla cihana yayılmış bir fikir olduğunu göstermez mi?

Aton Heliopolis'in henüz hususî ilâhı olduğu en kadim devirlerde, yani Mısırın ilk saltanat ailelerinin hüküm sürdükleri zamanda, Mısırın büyük bir kısmı Güneşe «Hor» namıyla taabbüt ediyordu ki, bu da Türkçe narı beyza demek olan «Kor» kelimesi idi. Bu kelimedir ki, Acemcede güneş manasını ifade eden «hor» ve «horşic» kelimelerinin de esası olmuştur. Mısırdâ «Hor» sonsuz ve nihayetsiz sema içinde Güneşin daimî uçuşunun remzi olarak bir kuş şeklinde tersim olunuyor ve güneşin etrafında görünen şualar kuşun kanadına benzetiliyordu.

İranın nur ilâhı olan Ahuramazda'sı dahi böyle tersim edilmiş değil midir? Zaratustra'nın tesis ettiği felsefî fikirler ki, cihanda hayır ile şerrin, faziletle fazahatin, nur ile zulmetin daimî bir mücadelesi prensipinden ibarettir, hep güneş fikrinden alınmış şeyler değil midir? Zendavesta'yı dolduran mankıbeler Ahuramazda ile Angroman-yon'un yani nur ile karanlığın cidalinden başka nedir? Aynı fikirlere ve aynı cidalin lejandlarına, mitlerine Zaratustra'dan en az yirmi beş asır evvel Mısırdâ *Hor* ile *Set* hurafelerinde de tesadüf edilir. Orada da *Hor*, şer ilâhı olan *Set* ile sonsuz bir mücadele halinde görülür; nihayet bu cidal *Hor*'un galebesiyle neticelenir ki, cihanda hep nurun galebesini ve nurun hakimiyetini ifade eden fikirlerdir.

Şimdi bir de din bakımından cihanda büyük rol yapmış olan Yahova'dan, İbranilerin bu has ilâhından bahsedelim. Evvelâ şunu söyleyelim ki, Yahova'nın manası bugüne kadar ne İbrânî uleması tarafından, ne de din tarihiyle meşgul olan mütekaddim ve müteahhar ulema tarafından anlaşılmış, tayin ve tespit olunmuş değildir. Herkes buna bir türlü menşee isnat eder; kimi Âramice «olmak» demek olan «haya» dan getirmeğe çalışır, kimi "ben oyum" demek olduğunu söyler. Bu eti-

molojiler hiçbir kimseyi ikna edememiş ve Yahovanın mâna ve menşei meçhul olarak kalmakta devam etmiştir.

Muhtelif kabileler konfederasyonundan ibaret olan ve sonraları Beni İsrail namı altında birleştirilen İbranîler her kabileye mahsus bir ulûhiyete taabbüt ettikleri vakit kısmen «İl» kısmen «Bel» mabuduna ve bir kısmı da «Yahova» ya taabbüt ediyorlardı. Kabileler yekdiğerine tedahül ettikçe bu muhtelif ulûhiyetlere de umumen taabbüt ettiler ve sonraları bunların heyeti mecmuasına *Yahova* tekaddüm ve tefevvuk etti ve Beni İsrailin yegâne ilâhı bu oldu. Daha sonra da bütün kâinatın hâkim ve nâzımı addedilerek vahdaniyeti ulûhiyenin temeli kuruldu.

Yahova ne idi? Yahova da *İl* gibi, *Bel* gibi güneş ilâhı idi. O, bir nuru muhrikti. Yahova ilk defa İbrahime görüldüğü vakit alevler saçan bir şule halinde görüldü. Sina çölünde Beni İsraille geceleri bir alev yığını ve gündüzleri bir duman sütunu halinde görüldü. Musa Madyan'da kayın babasının sürüsünün çobanlığını yaparken Hurep dağı eteğinde kendisiyle konuşmak istiyen Yahova çalılıklar arasında yükselen bir alev halinde görüldü. Sina dağında ilk defa Musaya ateşler ve dumanlar içinde kendini gösterdi. İkinci defasında Musa Sina dağının tepesine dumanların ve bulutların fevkine çıktığı vakit Yahova her şeyi yalayan bir ateş halinde tecelli etti.

Şairler onun koyu bulutlar arasında ateşler ve kıvılcımlar saçarak seyretmekte olduğunu tasvir ederler. Ressamlar onu, fazayı semada daimî uçuşunun remzi olmak üzere, kanatlı bir kuş halinde tersim ederler. Onun orduları ateşten arabalar ve atlardır ki, Beni İsrailin hasımları üzerine bunları saldırır.

Demek ki, Yahova yanan, yakan, alev saçan, cihanı tenvir eden bir mevcudiyetin, bir nurun ismidir. Bu da güneşten başka bir şey değildir. Şu halde Yahova ismi nereden geliyor?

Hiç şüphe etmemelidir ki, İbranîler İberlerin bir şubesi idi, ve ilâhlarının ismini de Ortaasyadan, Türk membarından getirmişlerdi. *Yahova* kelimesi de Türkçede «Yagu» lâfzı idi. Yakıcı nur demek olan «Yagu» kelimesidir ki, İbranîlerin âteşin ilâhının yani Güneşin ismi olmuştur ve *cihanda* din noktai nazarından en büyük rol yapmış olan Yahova da Türkçe kelime ile ifade edilmiş bir Güneş ilâhıdır.

Güneşi ifade eden daha birçok ilâh isimlerinin yine Türkçe kelimelerden ibaret olduğunu ve ancak Türk kabileleri tarafından bu fikrin

cibana neşredildiğini izah ve ıspat etmek mümkündür. . Fakat yüksek heyetinize karşı bu kadarlık izahat dahi Güneş Kültünün vüsat ve şümülü hakkında bir fikir edinmeğe kifayet edeceği ümidiyle fazla tafsilâttan tevakkı ediyorum.

Görülüyor ki, insaniyet, daha mücerret ve maddiyetten daha ârî fikirlere yükselmeden ve Güneşi de kâinatla birlikte yaratan daha ulvî, daha ezeli ve bütün mükevvenata, bütün fazaya, bütün ecram ve eflâke hâkim bir nuru aslının vücudunu teyakkun fikrine erişmeden evvel tabiatın müşahedesinden elde edilen sağlam bir kanaatle Güneşi ezeli nur ve ezeli hâlik olarak tanımış ve tapınmıştır.

*
* *

Güneş yalnız dinin ve felsefenin esası olmuş değil, beşerin en büyük mevhibesi olan ulûmun da esası olmuştur. İleti eşyayı aramaktan ibaret olan felsefenin gayesi hakikati eşyaya nüfuzdur. Hakikati görebilmenin tek vasıtası ise Güneştir. Bundan dolayıdır ki, «gün» kelimesi Türkçede hem bizzat Güneşi, hem Güneşin görüş ufkumuzda bulunduğu müddeti zamanı ifade eder, hem de hakikat ve adalet manasına gelir. Filhakika Güneş kendisi bizzat bir hakikat, bariz ve aşikâr bir mevcudiyet olduktan başka, bütün hakikatleri idrâk ve teyak-kuna bizi sevkeden, bütün hakikatlere vukufumuzu ve irtılarmızı temin eyliyen biricik vasıtaadır. Güneş olmasa idi bizi ihata eden bin türlü eşya ve mevaddın vücudunu, onların hasısalarını ve tabiatlerini nereden bilip nereden anlıyacaktık? Nüfuzu mümkün olmıyan derin ve koyu bir karanlık içinde yaşıyacak olan beşeriyet, bilmem, denizdeki balıklardan veya toprak içindeki böceklerden daha ziyade idrâk ve taakkul hassalarına malik olacak mıydı? Biz Güneşin nuru vasıtasıyla ki, muhitimizde bulunan eşyayı görüyor ve onların havas ve tabiatlerini müşahedeler ve tecrübelerle anlamağa çalışıyoruz.

İşte eşyanın tabiatlerini aramak ve bulmak ve bunların sebeplerini ve illetlerini anlamağa ve keşfe çalışmak sayesinde ki, beşerin bugün cidden iftihar edebileceği ulûm ve fününun temelleri kurulmuştur. Felsefe yolunda yürüye yürüye ilim ve fen sahasına girilmiş ve bir kere bu sahaya girildikten sonradır ki, beşeriyet mucizeler yaratmıştır.

Bu suretle, Güneş müspet ve maddî ulûm ve fûnunun esası olduğu gibi, gayrimaddî ve içtimâî fikirlerin, ezcümle hak ve adalet fikirlerinin de membar olmuştur.

Filhakika yeryüzünde Güneşten daha âdil ne vardır? Bütün mah-lûkat, bütün hevam ve haşarat onun nurundan, onun sıcaklığından kayıtsız ve şartsız, ayrıksız ve seçimsiz, müsavi derecede istifade eder. Bu adaleti kâmileddir ki, Aton hakkındaki Mısır şiirlerinde terennüm edilmiş ve Güneş cihandaki mutlak adaletin bir timsali sayılmıştır. Kendilerini Güneşin oğlu ve yeryüzünün Güneşi addeden Firavunlar ve sair hükümdarlar kendilerini Güneşe benzettiklerinden dolayı halka adalet tevzi etmek vazifesiyle mükellef olduklarını anlamışlardır.

Hamurabi Babilde meşhur kanununu neşrederken adalet ilâhı olan «Bel» in, yani Güneşin bu kanunu kendisine verdiğini tersim ettiriyor ve böylece kanunu Güneşten ve Güneşin adaletinden mülhem olarak tanzim eylediğini anlatmak istiyordu. Eski Türk imparatorları da *Kaan* unvanını almakla kendilerini yeryüzünde Güneşin timsali addediyorlardı. Çünkü Türkçede «Kaanmak»: Tutuşmak, nur saçmak, alevriz olmak manasınadır ki, Güneşten kinayedir. Böylece Kaanlar Güneşi ve Güneş adaletini temsil ediyorlardı.

Ya, hak fikrinin doğrudan doğruya nur fikrinden alınmış olduğuna ne dersiniz? Arapların «hak» şekline koydukları kelimenin aslı Türkçede «Ak» tır ki, nur manasınadır. Güneşin beyaz, lekesiz nurundan alınmış bir fikirdir. Daha doğrusu Güneşin bizzat kendisine ve nuruna verilmiş ve sonradan nura teşpih edilen hak fikrine tevsi olunmuş bir sıfattır. Hakkın zuhûru ve tebarüzü, nurun tulû ve zuhûruna benzetilmiş ve bu suretle *hakla nur, hakikatle Güneş* karşılaştırılmıştır. Demek oluyor ki, maddî ve gayrimaddî ilimlerimizin esası da Güneştir.



Güneş, yalnız dilimizin, dinimizin, felsefî fikirlerimizin mi esası olmuştur? Yeryüzünde beşeriyetin tesis eylediği medeniyet ve refahın esası olan sana't hayatımız dahi, Güneşin tesiri değil midir? O semavî ateşin bir lem'asından ibaret olan yeryüzündeki ateş elde edilmemiş olsaydı insaniyet bundan hiç olmazsa elli bin sene evelki vaziyetinden başka türlü olamayacaktı. Kim bilir, Güneşin bir in'ikâsı ile mi veyahut bir yıldırımın, yani semavî bir nurun sukutiyle mi, bir ormanda veya bir çalılıkta vukua gelen yangın veya her ne suretle olursa olsun elde

edilen bir kıvılcım o ilâhî kâinatın bir parçası nazariyle görülmüş ve bundan alınan maya bir daha söndürülmemek üzere saklanarak nârî ebedî namıyla tapınılmıştır.

İnsaniyet bu ilk ateşi bulduğu vakit, kim bilir, ne büyük sevinçler duymuştur. Kışın, fırtınaların, yağmurların, buzların şiddetine karşı kayaların nemli, râtıp, soğuk kovuklarında bin türlü elem ve ıstırapla barınmağa çalışan insanlık, artık bu ateş sayesinde kış hayatında da bir lezzet, bir saadet bulacaktı. Tabiate hâkim oldukları sanılan ilâhların bütün öfkelerine, bütün kinlerine ve kırgınlıklarına karşı bu ateşte bir korunma, bir himaye aracı bulacaklar, onların gayz ve gazabına karşı bununla mukavemet edeceklerdi. Hayatın zarurî ihtiyaçlarını bu ateşle izale edebileceklerdi. İşte bu ateş vasıtasıyledir ki, beşeriyetin ilk vâsıtai refahı olan çanak ve çömlekler pişirilmiş, daha sonra bu ateş vasıtasıyledir ki, madenler eritilmiş ve beşerî ihtiyaçları kolaylıkla tatmin edecek aletler yapılmıştır. Binlerle ve binlerle senenin tekâmülü neticesi olan bugünkü demir ve çelik medeniyeti kendisini bu ateşe medyundur. Bugünkü kimya ve makine medeniyeti kendisini bu ateşe borçludur. İnsaniyetin bugün hudutsuz deryaları üç, beş günde katetmesi, halıkına yaklaşır gibi hava tabakalarının en yüksek şâhikalarında uçması işte bu ateşle elde ettiği araçlar sayesinde. Bu ateş sayesinde ki, analiz ve sentez yollarıyla tabiat anâsırının mahiyetleri değişmektedir. Evlerimizde huzur ve refahımızı temin eden bin türlü eşya bu ateşle imal edilmiş şeyler olduğu gibi, gıdamızı teşkil eden şeyler de bu ateşle yapılmaktadır. Mitolojinin ilâhları, bu ateşle beşeriyetin kendi gayz ve gazaplarına karşı korunacağını ve ulûhiyet derecesinde tekvin ve icat kudretine malik olacağına teyakkun ettikleri içindir ki, semavî ateşten bir parça çalarak yeryüzüne getirmiş olan Promete'yi Kafkas dağlarının tepelerinden birinde zincirlemişler ve insanlara korunma ve yaratma kudretini verdiğinden dolayı onu cezalandırmışlardır.

Lâkin mitolojinin ilâhları kendi kudretleri için nekadarkıskanç olurlarsa olsunlar, tabiatın o eşsiz ve benzersiz hükümrânının lûtfu nimeti, herkes için, her şey için ve her yer için bol bol yaygındır, ve her şey varlığını ona borçludur.

Hulâsa etmek lâzım gelirse, Türkler tabiatın müşahedesinden aldıkları bir kanaatle Güneşi ataları ve hâlıkları sayarak ona tapınmışlar ve en kadîm Türk kabileleri neseplerini ona isnat etmişlerdir. Yine Türkler Güneş kültünü cihanın her tarafına yayarak onu umumî ve evrensel bir ilâh yapmışlar, ve bugün daha mücerret ve daha manevî olan vahdaniyeti ilâhiye fikrinin temelini kurmuşlardır. Bu suretle

Güneş, din ve felsefenin esası olduğu gibi, ulûm ve fûnunun, medeniyet ve san'atin de membar olmuştur.

Hakikat şudur ki, hayatımız, mevcudiyetimiz, idrâk ve taakkulümüz ona aittir. Dilimiz, dinimiz, felsefî ve manevî düşüncelerimiz, refahı medenîmiz ona mensuptur. Hattâ bir an içinde kâinatı ihata eden, lâyetenahiliği kat'eyliyen dimağımızdaki zerrei nurun da onun bir lem'ası olmadığını kim iddia edebilir?

Göklerin derinliklerinde parlayan, cihana ışıklar ve sıcaklıklar saçan Güneş ortadan kalkarsa hiçbir şey yoktur. Onsuz ne ruh, ne hayat, ne idrâk vardır. O, her türlü hayalin üstünde sönmez ve silinmez nuru müebbediyle, bütün mahlûkatın ulvî bir membar, hayatın zevk ve şevkinin tükenmez kaynağıdır.

İnsaniyetin daha ilk devrei tefekküründe bu hakikati keşif ve idrâk eden Türk kavmi ezeli ve ebedî bir hakikat keşfetmiş olmakla iftihar edebilir.

Beşerî kültür üzerinde bu kadar mühim rol yapan Güneşin insanlar arasında anlayış ve anlatış vasıtası olan dil üzerinde de aynı tesiri ve aynı rolü yapmış olması gayet tabii görölmek lâzım gelir. Binaenaleyh Güneş - Dil Teorisî'nin de Güneşe bu kadar ezeli surette merbut olan Türk ilmi telâkkiyatının bir eseri olarak meydana konmuş olması iftihara lâyıktır.

Bu muvaffakiyet Türk milletinin her sahada koruyucusu ve Türk kültürünün yaratıcısı olan Atatürk'ün Türk Dil Kurumu üzerindeki yüksek himayelerinin eseri feyzidir. (*Alkışlar*) Atatürk, o semavî nurun yeryüzüne aksetmiş en parlak bir lem'asıdır ki, o da Türk milleti için tükenmez bir hazinei hakikattir. (*Şiddetli alkışlar*) Her ânı temas onda ne hakikatler keşfettirir. Onun dimağında bir ateş vardır: Volkanlar gibi yanan, tutuşan, feveran eden bir ateş... Bu ateş milletini medeniyetin ve refahü saadetin en yüksek payelerinde görmek aşkının ateşidir. (*Sürekli alkışlar*) Bu ateş milleti için bir meşalei hidayettir. (*Alkışlar*) Bu ateşi kendine rehber eden ve bununla aydınlanan yol üzerinde yürüyecek olan Türk milleti cihanda ve her sahai irfanda kazanacağı mevkîi hürmeti ebediyete kadar götürecektir. (*Sürekli alkışlar*) Binaenaleyh bu ateşin ve ateşi tutuşturan azameti dehasının önünde eğilerek yürekten doğan en derin şükran ve minnetlerimizi bütün samimi ruhumuzla arzetmeyi vecibe biliriz. (*Alkışlar*)

Başkan — Arkadaşlar vakit oldukça ilerledi. Şimdi intihap buyurulan komisyon âzalarının yekdiğerini tanımağa ihtiyaçları vardır. Aynı zamanda Komisyonlara Başkan, Raportör ve Sekreter intihabı vardır. Onun için tezlerin okunmasını burada bırakıyorum. Yalnız muhtelif yerlerden gelen telgraflar vardır. Tensip buyurursanız şimdi burada okuyacağım.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Dil araştırmalarında karanlıkları sıyracak bir buluşla bütün Türk dili dünyasına doğan güneşin onur verici aydınlıklarında açılan Kurultaya İstanbul Üniversitesinin saygılarını ve başarı dileklerini ulaştırır, yurdu taştan verimler dilerim.

Üniversite Rektörü
Cemil Bilsel

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi, Türk Dili üzerinde araştırmalarıyle medeniyet kaynağı olan büyük Türk ırkının en eski tarihini ve bütün ilim dünyasını aydınlatan Türk Dil Kurumunun Üçüncü Kurultayına sonsuz başarılar diler ve derin sevgi ve saygılarını sunar.

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Dekanı
Muzaffer Göker

Sovyetler Birliği İlimler Akademisi, Türkiye Cumhuriyeti Üçüncü Dil Kurultayını selâmlar ve çalışmalarının tam bir muvaffakiyetle neticelenmesini candan diler.

Cumur Reisi Kamâl Atatürk'ün idaresi altında, dилcilik teorilerinin dilin teşekkülü ile münasebettar bulunan sahasında kemali cesaretle yeni yollar ve orijinal fikirler takip eden Türk Dil Kurumu bütün te rakki severlerin sempatilerini celbetmektedir.

Kurultayın, iki dost devlet olan Türkiye ve Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği arasındaki ilmî münasebetlerin kuvvetlenmesine her halde yardım edeceğini ümit ederiz.

Akademi Başkanı
Komarof

Daimî Sekreter
Gorbunoş

(Sürekli alkışlar)

Dil Kurultayı Başkanlığına

Helsingfors:

Ulu Kurtarıcının yol başçığıyle açılan Kurultayı kutlar, Türk ulusuna güvenç diler ve bu güvenle de derin saygılarımızı sunarız.

Finlandiya Türkleri Birliği

(Şiddetli alkışlar)

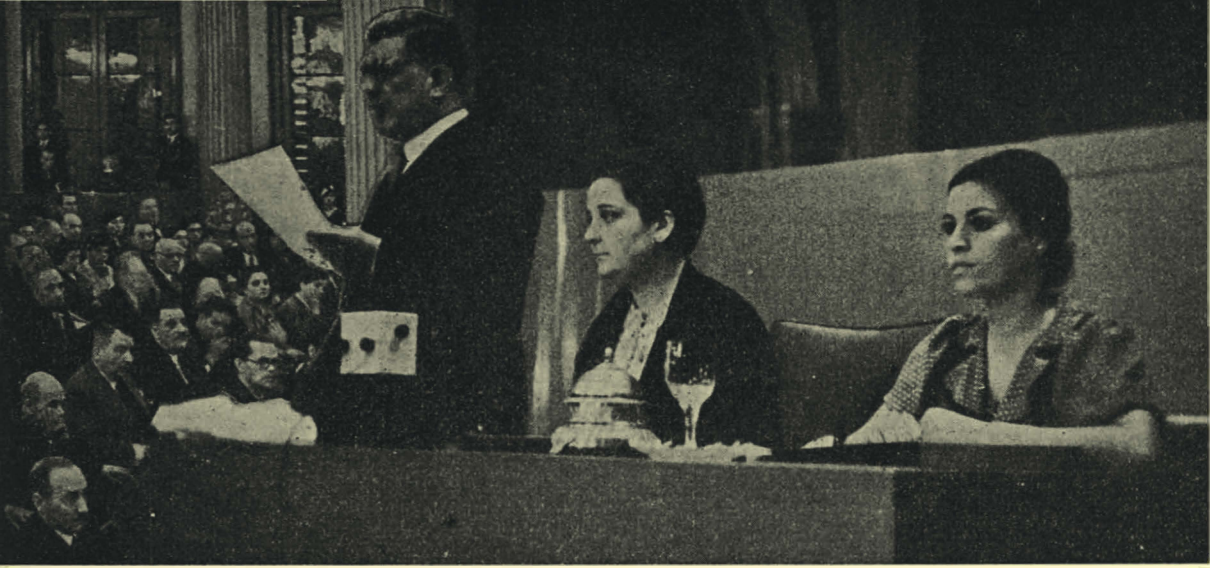
Başkan — İlbaylardan, vilâyetlerden, belediyelerden, Parti heyetlerinden birçok telgraflar vardır. Tensip buyurursanız Başkanlık Kurulu bunlara münasip cevap versin. *(Muvafık sesleri)...*

Yarın saat 14 te tekrar toplanmak üzere içtima nihayet bulmuştur.

İkinci Gün



25 Ağustos 1936 Salı



Birinci Toplantı

saat : 14-15⁴⁵

Başkanlık Kuru :

Başkan : *Bayan Âfet*

Sekreterler: *B. İsmail Müştak Mayakon,
Bayan Zerrin Dilmen*

Başkan — Celseyi açıyorum. Dünkü zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

«Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Atatürk'ün yüksek huzurlariyle 24 Ağustos 1936 Pazartesi günü saat 14 te İstiklâl Marşı ve Kültür Bakanının bir söyleviyle açıldı.

Kongre Başkanlığına, Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Bay İbrahim Necmi Dilmen'in teklifi üzerine Kültür Bakanı ittifakla seçildi.

Kültür Bakanı, Başkanlığa seçilmesinden dolayı Kurultaya teşekkürlerini ve kongre çalışmalarının ana hatlarını bildiren ve Atatürk'e tazim ve minnetlerini sunan bir nutuk irat ettikten sonra, yine Bay İbrahim Necmi Dilmenin teklifiyle Kurultay Asbaşkanlıklarına Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Âfet ve Kamutay Asbaşkanı Bay Nuri Conker ve Sekreterliklere Siirt Saylavı Bay İsmail Müştak Mayakon, Seyhan Saylavı Bayan Esmâ Nayman, Kültür Bakanlığı Yayın Direktörü Bay Faik Reşit Unat ve Bayan Zerrin Dilmen seçildiler.

Bunu müteakip Bayan Âfet söz alarak Başkanlık Kuruna kendisinin ve arkadaşlarının seçilmesinden dolayı teşekkür ettikten sonra, Türk Tarih Kurumunun kardeş kurum olan Türk Dil Kurumu ile alâkasının ve tamih ile dil ara-

sındaki çözülmaz bağları ve çalışma münasebetlerini izah etti ve Kurultaya muvaffakiyet temennisiyle söz sonu olarak Büyük Türkün zekâ ışıǵı önünde tazimle eğildiğini söyledi.

Bayan Âfetin söylevinden sonra Genel Sekreter Bay İbrahim Necmi Dilmen, Kurumun iki senelik çalışmasını gösteren raporunu okudu ve BÜYÜK ÖNDER'in Yüce Katına Kurumun ve Kurultayın tazimlerini sundu. Celseye yarım saat fasıla verildi.

İkinci celse, saat 16,15 te yine Bay Saffet Arıkanın Başkanlığında açıldı ve Genel Sekreterin raporunun muhtelif kısımlarının ilgili komisyönlara havalesi Başkanlığın teklifi üzerine kabul edildi. Bundan sonra Kurultayın dört ilmi ve üç idari komisyonlarına teklif edilen namzetlerin isimleri okunarak aynen kabul edildi. Bunu müteakip Genel Sekreter tezlerin ne suretle tasnif edildiklerini ve ne yolda tetkik edileceklerini izah etti.

Kurultay Başkanı konuşma usullerini bildiren nizamname maddelerini okuttu.

Söz sırası gelen Bay Yusuf Ziya Özer «din ve medeniyet bakımından Güneş» adlı tezini izah etti.

Kurultaya, Ankara ve İstanbul Üniversiteleri ile Sovyet İlimler Akademisinden ve Finlandiya Türkleri Birliğinden gelen tel yazıları alkışlar arasında okundu; bunlara ve diğer bini aşan tellere Başkanlık Kurulunca münasip şekilde cevap verilerek teşekkür edileceği bildirildi.

Kurultay Başkanı, vaktin gecikmesine binaen ertesi günü saat 10 da komisyonlar çalışmak ve saat 14 te Kurultay toplanmak üzere celseyi kapadığını söyledi.»

Başkan — Zabıt hulâsası hakkında söz isteyen var mı?

Dünkü zabıt hulâsası aynen kabul edilmiştir.

Gelen birçok telgraflar arasından bazıları okunacaktır.

Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Üçüncü Dil Kurultayının toplantısını candan kutlar, iyi sonuç ve başarılar diler, derin saygılarımı sunarım.

B. M. M. Reisi
M. A. Renda

Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Ulu Önderimiz Atatürkümüzün devrimler serisine kattığı Türk Dili devriminin kat'ileşmesi ve kökleşmesi için gayretler sarfedecek olan Kurultayı kutlar, yüksek ilim heyetine saygılarımı sunarım.

Birinci U. Müfettiş
A. Özmen

Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Türk Dilinin asıllığını, genişliğini, gür kaynaklığını herkese duyuracak ve kabul ettirecek olan Üçüncü Dil Kurultayının açılışını kutlar, çalışmalarında engin muvaffakiyetler dilerim.

Dördüncü U. Müfettiş
Alpdoğan

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Türk ulusunun varlığına yeni ve mutlu bir güneş gibi doğan Dil devrimimizin yürüyüşünü düzene koyan Kurultayın üçüncüsünün de burada toplanışı İstanbul halkı için ayrıca bir bayram oluyor. Bunun büyük ve çok değerli hatırasını kendisi için tarihî bir şeref olarak muhafaza edecek olan İstanbul halkının başarılık uğrunda candan dileklerini sunmakla bahtıyırım.

İstanbul Vali ve Belediye Reisi
Muhittin Üstündağ

Türk Dil Kurultayına

Roma:

İtalyan Üniversiteler Arası Enstitüsü Dil Kongresinin çalışmalarını selâmlıyarak muvaffakiyet diler.

Acerbo

(Alkışlar)

Başkan — Tezlere devam edilecektir.

Söz Dil Kurultayı Genel Sekreteri ve Ankara Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Bay İbrahim Necmi Dilmen'indir.

GÜNEŞ - DİL TEORİSİNİN ANA HÂTLARI

İbrahim Necmi Dilmen (Burdur Saylavı, T. D. K. Genel Sekreteri) — Ulu Önderimiz, Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Türk dilciliğinin, bu çalışma yılı içinde yeni bir dil ekolü kurabilecek bir ergi ile canlandığını raporumda bildirmiştim.

«Güneş - Dil Teorisi» adı altında orataya konan bu geniş ve büyük dil görüşünün ana hatlarını anlatmak için bir kere daha Yüce Katınızda söz almış bulunuyorum.

«Güneş - Dil Teorisi», dünya dilciliğinin hemen kuruluşundanberi üezrinde kafa yorduğu bir büyük ve ana bilmecenin anahtarı olarak ileri sürülmüş yüksek bir Türk buluşudur. Bu büyük ve ana bilmeceyi şöyle hulâsa edebiliriz: Kafası içinde hayvanî enstenktlerin üstünde, idrak ve şuura dayanır birtakım duygu ve düşünceler canlanmağa başlayan insanların, bu duygu ve düşünceleri sesle ifade yolundaki uğraşmalarından doğan ilkel anadili aramak ve bulmak..

Böyle bir mesele, yalnız dil bilimi verimleri ile halledilemez. Bütün varlık ve yaratılış filozofisi, dinlerin, milletlerin, insanların psikoloji ve sosyolojisi de bu arayışa yardım etmek lâzımdır. Çünkü aranacak şey, yalnız ilkel sesler değil, aynı zamanda bu seslerle ifade edilmek istenilen ilk duygu ve düşüncelerin de kuruluşudur.

Henüz hayvanlık safhasını aşamamış olan mahlûklarda bütün dimağ faaliyeti iki büyük enstenkt üzerinde toplanır. Bunların birine özel korunma (conservation individuelle), ötekine de soy korunması (conservation de race) derler. Yiyeceğini, içeceğini aramak, karnı doyunca bir rahatlık duymak, karnı açken ısırap çekmek, barınacak bir kovuk aramak, sıcağa, ışığa karşı bir meyil, soğuğa ve karanlığa karşı bir korku ve eza duymak..., birinci enstenktin verimleridir. Kendi cinsi arasında bir eş aramak, onunla birleşmek, böylece yavrular yetiştirerek neslini idame etmek te ikinci enstenktin mahsulüdür.

Henüz bu enstenktlerden ileriye geçilemeyen devirde insanlığa namzet mahlûkların, hattâ yarım insanların kafalarında, insan idrak ve şuurunun mahsulü denebilecek bir varlığın izlerine tesadüf edileme-

mehtedir. Hakikî insan idrak ve şuur, tabîî hayvan enstenktlerinin üstüne çıkarak, varlığın, kâinatın, gökün, yerin, kendisinin ne ve nasıl olduğunu araştırmak isteğiyle tecelli edebilir. İşte bu türlü duygu ve düşünceleri benimsemeğe başlıyan, böylece ilkel bir abstraksiyon, bir jeneralizasyon ve abstre düşüncelere ait bir hafıza kabiliyeti kazanan mahlûkun dimağında bunların ilkin nasıl bir halle bağlandığını ve bunun nasıl bir sesle ifade edildiğini araştırmak ihtiyacı önündeyiz.

«Güneş - Dil Teorisi» bu idrak ve şuur hareketinin ilkin «Güneş» üzerinde toplandığını, bütün varlığı göklerin bu ışıık ve ısı saçıan melikesinin yürekte uyandırdığı hayranlık duygularına bağladığını kabul etmektedir. Teoriye «Güneş» adı verilmesi de bundan ileri gelmektedir. Teorinin birinci hareket noktası olan bu mesele üzerinde biraz duralım:

Hayvanî enstenktlerin fevkindeki ilk insan idrak ve şuurunun objesi «güneş» ten ibaret olduğu, insan fikrinin, medeniyetlerin, dinlerin, insan cemiyetlerinin tarihiyle uğraşanlara yabancı bir dava değildir. İlkel insanlığın inanışlarını tabiat varlıklarına karşı duyduğu derin tapınma duygusunda bulan naturizm mesleki tamamıyla bu düşüncede olduğu gibi, insan cemiyetlerinin ilk örneğini klanlarda, dinlerin ilk tohumlarını da bu klanların bağlılık vasıtası olan totemlerde bulan günümüzün sosyolojisi de bu noktada «Güneş - Dil Teorisi» ne çok kıymetli malzeme vermektedir.

İlkel insan topluluklarının, kendilerini, totem diye tanıdıkları bir varlığın hem mahlûku, hem evlâdı, hem de aynı olarak telâkki ettikleri malûmdur. Bugün Avusturalya ve Şimalî Amerika kabîlelerinde mevcut totemlerin çoğu bir hayvan olarak görölmektedir. Fakat bu hayvana verilen vasıflar, onu hem klanın cediti, hem de mabudu gibi bir mevkie yükseltmektedir.

Totemizm üzerine yapılan etütler, préhistorik devirlerdeki ilk totemlerin önce göksel birtakım varlıklara dayandığını gösteriyor. Sonra hayvan, nebat.... v. s. gibi yersel bir varlık, totemik tasnifte o göksel varlığın sırasında bulunmak yüzünden, onun yakın ve elle tutulur bir timsali olarak totem yerine geçmiştir.

Yersel totemlere tekaddüm eden göksel totemler arasında da en çok göze çarpanı, en ileri geleni, şüphesiz, «Güneş» tir.

Maks Müller ve Mişel Breal gibi natüristler, ilk tapınma objesinin tabiat kuvvetleri ve bunlar arasında en çok hayret ve meftuniyet uyandıran «Güneş» olduğunu açıkça yazmışlardır. Beşinci asırda Makrubiüs «Saturnalya» adlı eserinde insanlarda ilk kültün güneş ibadetiyle başladığını yazdığı gibi, XVIII. asır Fransız Filozoflarından Charles - Fran-

çois Dupuis de «L'origine de tous les cultes ou religion universelle» adlı büyük kitabında aynı iddiayı ileri sürmektedir.

Totemizmin menşei arıyan bilginler arasında Besson, totemizmde zâhiren görüldüğü gibi bir hayvan veya nebata tapılmadığını, o hayvan ve nebata totem vasfının, onda tezahür ve tecelli eden, fakat onun aynı olmıyan ve onunla karışmıyan gayrişahsî ve adsız bir kuvvetten geldiğini ve toteme bu adsız kuvvetin tecellisi diye ibadet edildiğini izah etmektedir.

Henüz abstre bir kuvvet ve kudreti, bir objede tecelli etmeksizin tasavvura muktedir olamadığımız devirlerde hem bütün yüksek mefhumları kendinde toplayan, hem de apaşıkâre gözle görülen yegâne obje ise, ancak «Güneş» olabilir.

Şuurun ilkel devresinde, bütün varlığı ancak «Güneş» in saçtığı ışık ve aydınlıkla görebilen, vücudunu ve etrafını ancak güneşin sıcaklığı ile ısıtabilen insan nazarında «Güneş» in değeri çok büyük ve her şeyden yüksek olmak iktiza eder. Çünkü henüz ilk şuur ışıkları dimağında uyanmaya başlamış olan bu ilkel insanın maddî ve manevî bütün ihtiyaçları, ancak «Güneş» sayesinde elde edilebilmektedir; «Güneş» gök yüzünden kaybolup ta her yer karanlığa garkolunca, ateş yakmasını bilmiyen insan için, her şey bir yokluk içinde gibidir. Artık ne bir ağaç üzerindeki meyveyı görüp kopararak yiyebilir; ne bir akar su görüp dudağıyla veya avucu ile oradan su içebilir; ne bir su birikintisini farkedip ona basarak garkolmaktan kendini koruyabilir; ne bir karaltıyı seçip, dost ise ona doğru yürümek, düşman ise ondan kaçmak veya korunmak imkânını bulabilir; ne gideceğı yolu, ne de sığınacağı kovuğı görebilir.

İşte ilkel şuurun «Güneş» i her şeyin üstünde ilk bir «şuur objesi» olarak almasının sebebi budur.

Henüz tabiatın kanunlarını bilmiyen ve «Güneş» teki ısıtıcı, aydınlatıcı, can verici kudreti şuurunun ilk ışıklarıyla sezmeğe başlayan bu ilkel insan için, «Güneş» her türlü enstenktif idraklerin fevkinde ve onların hepsinden bambaşka bir varlık olarak kendini gösterir.

İşte bu yüksek varlığa bir sesle ad takmak istediğı andadır ki «insan dilinin ilk fonemi» vücut bulmuş olur.

İlk şuur objesi «Güneş» ten başka bir şey olamaz mı?

Şimdi bu noktayı münakaşa edelim:

Bir kere insanlaşmazdan önce de mevcut olan hayvanî idrakleri bu bahisten hariç tutmalıyız. Çünkü hayvanî enstenktlerin doğurduğu «şahıs» ve «nevi» duyguları; yeniden bir ses cehdi uyandıracak değil-

dir. O gibi duygular, hayvanî devirde nasıl enstenktif seslerle ve işaretlerle ifade olunuyorsa, yine öyle ifade edilebilir.

Hayvanî enstenktlerin fevkinde bir idrak olarak insanda uyanan şuurlu anlayışların bu ilk aydınlanışında henüz «parlaklık, yükseklik, büyüklük...» gibi birtakım abstre anlamların idraki mümkün değildir. Çünkü yeni şuur ışığını alan ilkel insan dimağında henüz abstraksiyon kabiliyeti pek azdır. Bu gibi abstre vasıfları ancak gözün gördüğü bir obje üzerinde ve onunla birlikte olarak idrak edebilir.

İlkel dil varlıklarını araştıran birtakım Avrupalı dilciler, ilk şuurun objeleri arasında böyle birtakım abstre mefhumlar saymışlardır. Fakat bu gibi abstraksiyonların ancak oldukça tekâmül etmiş insan cemiyetlerinde mümkün olacağı meydandadır. «Sümer» dili gibi Milâttan önce 5-6 bin yıllık bir eskiliğe malik olan bir dilde bile, meselâ «mabet, mihrap, kurban, Allah...» gibi mücerret ve yüksek mefhumların varlığı görülüyor. Böyle mefhumların düşünülmüş olması, onlara tekabül eden din ve cemiyet müesseselerinin varlığıyla mümkündür. Öyle müesseseleri olan bir cemiyet ise henüz ilk şuura malik olan insandan binlerce yıllık bir tekâmül devresiyle ayrılmış olmak iktiza eder.

Halbuki «aydınlık, parlaklık, sıcaklık, yükseklik, büyüklük» gibi anlamların hepsi de «Güneş»te vardır ve insanın gözü önünde parıl parıl parladığını gördüğü bu obje durup dururken bu abstre anlamları ayrıca düşünmüş olmasını farzetmeğe ihtiyaç bile yoktur.

Aynı vasıflara malik yersel bir varlık olarak «ateş» mefhumunu ileri sürenler de olmuştur. Fakat bu mefhum ancak insanın ateş yakmasını keşfettiği zamandan itibaren şuura esas olabilir. Halbuki hayvanlarda ateş yakmak kudret ve kabiliyeti görülmediğine göre, «ateş» bir insan icadıdır. Mitolojik menkıbelerde «ateş»in bulunuşu bir büyük ilâhî varlığın insan eliyle çalınarak yeryüzüne getirilmesi yolunda tasvir edilmesi de bunu gösterir. Halbuki insanın hayvanlıktan çıkarak ilk insanî şuur ile kâinata baktığı prehistorik «an», ateşin insan eliyle icadından öncedir. Bu halde «ateş», ancak sonradan «güneş»in yeryüzünde bir benzeri olarak bulunup yakılmış ve şuurda yer almış olmak lâzımdır.

Bu deliller, insanlığın fikrî varlığında güneşin nasıl en ilk ve en esaslı bir obje olduğunu gösteriyor.

Şimdi, hayvanî enstenktlerini başka hayvan cinsleri gibi cinsî haykırışlarla ifade edegelen yarım insanın insanlığa geçtiği, yani idrâk ve şuur ile kâinatın ve varlığın manasını güneşte bulduğu kablettarihî ânda bulunduğumuzu farzedelim. Bütün varlığında yepyeni bir inkı-

lâp yaratan bu yeni fikir objesine yeni ve net bir sesle ad takmak ihtiyacına düşen insanın kullanacağı sesi araştıralım:

Bugünkü dillerin analizlerinde varılabilen en son ses hadleri bir tek vokalden, yahut bir vokalle bir konsondan kurulmuş olan fonemlerdir. Bir tek vokalden ibaret dediğimiz a, o, u, e, i... gibi sesler, biraz uzunca söylenecek olursa, bunların da sonlarında güttüral bir yarım ses bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkar: ağ, oğ, uğ, eğ, iğ... gibi. İlk net seslerin kısa birer vokal sesinden ziyade böyle biraz uzamış sesler olacağında şüphe yoktur.

Bugün dillerde görülen vokal ve konsonların sayıları ve türleri pek çoktur. Bunlar arasında en basit ve en iptidailer hangileri olduğunu tespit yolunda lengüistler çok çalışmışlardır. Bu çalışmaların verimi kolaylıkla ifade edilebilir:

Vokallerin en basit şekli, tekellüm cihazının en az hareketiyle telâffuz edilebilen «a»dan ibarettir. Bunu herkes kolayca tecrübe edebilir: o, u, ö, ü gibi vokalleri söylemek için dudakları ileriye doğru sürerek yuvarlaklaştırmak, büzmek, daraltmak lâzımdır; e, i, ı vokallerini söylemek için de, hiç değilse, çeneleri birbirine yaklaştırmak, sesi gırtlaktan damağa aksettirmek zarureti vardır; halbuki «a» sesi doğrudan doğruya gırtlaktan gelen ses titremesinin açık ağızdan çıkmasıyla telâffuz olunur.

Konsonların ilkel tekellüm cihazına göre en basit ve hâkim olanları güttüral denilen konsonlardır. Bunların vokale en yakın olanı da vokalin biraz uzanmasından ibaret olan - ve (okunmaz g) denilen - (ğ) yarım vokaldir. Bu öyle bir konsondur ki, kendisinden sonra gelen bir vokalle bile telâffuzuna imkân yoktur.

İşte «Güneş - Dil Teorisi»nin, idrak ve şuur ile kâinata ilk mana vermeğe çalışan insanın, «güneş»ten ibaret olarak bulduğu ana objeye ad olmak üzere çıkardığı ilk net ses olarak kabul ettiği fonem, bu en basit vokalle en basit konsondan mürekkep olan şekildir: Ağ.

Güneş - Dil Teorisinin semantik bazı, bütün genel mefhumların - insanlığın en ilk totemi olan - «güneş»ten çıkmış bulunmasına; fonetik bazı da, bu mefhumu en ilk «ağ» sesiyle ifade etmiş olmasına dayanmaktadır.

Préhistoir'in gayrimuayyen bir ânında, en eski dedelerimizin, «güneş» i her şeyin esası olan bir varlık gibi telâkki ederek, buna da «ağ» adını verdiklerini böylece tespit ettikten sonra, bu ândan beriye doğru yürümeğe çalışalım:

Semantik baz dediğimiz «güneş» fikri, yalnız gökyüzü üzerinde sabahları doğudan ışıklarını saçarak görünür, başımızın üzerinde bir

devir yaparak yeryüzünü aydınlığa ve ısıcağa boğar, akşamları görüş ufuklarımızdan ayrılarak ortalığa karanlık bırakır bir obje diye düşünülmele kalmamıştır. Varlığı ışık ve ıssının biricik kaynağı olarak görünen bu objeyi ilk totem, ilk varlık kaynağı, kuvvet ve kudretin membar, hattâ kendi benliğinin bile esası olarak alan ilkel dedelerimiz, kâfalarının abstraksiyon ve jeneralizasyon kuvveti yettiği derecede, edindikleri bütün genel anlamları da hep bu objeye bağlamışlar ve onunla bir saymışlardır.

Böylece kafada gittikçe çoğalarak kurulan genel mefhumları şöyle altı grupta toplayabiliriz:

1 — Güneşin kendisi; (bunun gök yüzündeki mümessil ve benzerleri olarak) ay, yıldız, yıldırım, fecri şimali; (abstre olarak) esas, sahip, Allah, efendi; (vasıf olarak) yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret.

2 — Güneşin saçtığı ışık; (vasıf olarak) aydınlık, parlaklık; (abstre olarak) zekâ, hassasiyet, nur.

3 — Güneşin verdiği sıcaklık; bunun yeryüzünde konkre mümessili olarak) ateş; (vasıf olarak) sıcaklık; (abstre olarak) sevgi, duygu, heyecan.

4 — (Güneşin Şarktan Garba doğru yapar gibi görüldüğü hareketten alınarak) hareket, imtidat, zaman, mesafe; (bunun daha abstre bir mefhuma nakliyle) buut; (güneşin ışıklandırmasıyla görünen varlıklar olarak) yer, kara, toprak; (toprağın verimi olarak) gıda, mahsul; (abstre olarak) hayat, büyüme, çoğalma, tekâmül.

5 — (Güneşin ışığı aksederek eşyada görünen muhtelif renklere göre) renk; (vasıf olarak) televvün; (güneşin ışığıyla görünmesine meydana verdiği maddelerden biri, yahut yağmur şeklinde gök yüzünden gelen ve güneşin bir ihsanı gibi görünen bir varlık olarak) su.

6 — (Yıldırım sesinden, yahut güneşe karşı duyulan vecit ve ısıtığın çıkarttığı sedadan alınarak) ses, söz.

Bu saydığım mefhumların içinde hemen hemen bütün genel anlamlar vardır. Bunlardan başka, bir kere «güneş» i mabut ve totem olarak alan ilkel insan, onu, her süje ve objenin, hattâ kendi egosunun bile aynı olarak alacağından, bütün süje ve objeleri ve bu arada kendi kendisini de yine «güneş» ile ilgili görür ve bunlara da yine «güneş» e verdiği adı verir.

İşte bu analiz, «güneş» mefhumunun insan kafasındaki bütün genel anlamlara nasıl ana kaynak olduğunu gösterir.

Semantik bakımından kafada bu tekâmül olurken, fonetik bakımından da insan tekellüm cihazı büyük bir tekâmül geçirmiştir. Bu

tekâmülün ilk adımı «ağ» ana foneminin vokal ve konsonunda birçok değişmelerle kendini gösterir:

Ana fonemin «a» vokali ilkin damağa aksettirilerek «ı» vokali yaratmış, bunlar «e, i» şekillerinde incelmış, sonra yine ana vokal dudağa aksettirilerek «o, u» vokallerine çevrilmiş ve bunlar da incelererek «ö, ü» vokalleri vücut bulmuştur. Böylece sekiz vokalden kurulan manzume, vokalizasyonun temel taşı olmuştur.

Ana fonemin okunmaz «ğ» konsonu da, ilkin damağa aksettirilerek «y» konsonunu, bu «y» yarım vokali de «g, k, h» konsonlarını; sonra gene ana konson dudağa aksettirilerek çıkan «v» konsonu da «b, p, m, f» konsonlarını yaratmıştır.

Bu ilk tekâmülden çıkan damak ve dudak konsonlarına, daha sonra başka konsonlar da katılmıştır. Ana konson sesinin genizden çıkarılmasıyla vücut bulan «n, ng»; bu sesin dişler arasından ısıklık gibi çıkarılmasıyla «s, ş, z, j» ve dil de dişler arasına getirilerek «c, ç, t, d» konsonları vücut bulmuş, en nihayet dilin ve küçükdilin yardımcılarıyla «l» ve «r» konsonları da konson manzumesini tamamlamıştır.

Bu manzume şu dört kategoride ifade olunur:

- | | | |
|------------------|---|-------------------|
| Birinci kategori | : | ğ, y, g, k, h; |
| İkinci » | : | v, b, m, p, f; |
| Üçüncü » | : | t, d, n, l, r; |
| Dördüncü » | : | s, ş, c, ç, z, j. |

İlkönce yalnız bir «ağ» fonemiyle ifade edilen ana «güneş» mefhumu, bir yandan bütün genel anlamlara yayılırken, bir yandan da - ana «ağ» foneminin yerine bu saydığımız (8) vokal ve (21) konsondan herhangi birini ikame ederek - 168 foneme yayılmıştır.

- | | | |
|--|---|-----------|
| Bu 168 fonemden 8 tanesi asıl ana köktür | : | (V. + ğ) |
| Kalan 160 fonem, prensipal köklerdir | : | (V. + K.) |

Prensipal kökler iki derece üzerindedir:

Birinci derece prensipal kökler, ana okunmaz (ğ) konsonunun ilk tebedül ettiği birinci ve ikinci kategori konsonlarının herhangi bir vokalle okunmasından kurulan 72 fonemdir:

- [V. + (y, g, k, h) (v, b, m, p, f)]

İkinci derece prensipal kökler, ana fonemin üçüncü ve dördüncü kategori konsonlarıyla kaynaşmasından kurulan 88 fonemdir:

- [V. + (t, d, n, l, r) (s, ş, c, ç, z, j)]

Birinci ve ikinci derece prensipal kökler, hep ana kökün kendisinden sonra gelen ikinci bir fonemle kaynaşmasından doğmuş olarak izah edilebilir. Ancak birinci derece prensipal kökler, doğrudan doğruya ana kök anlamını üzerlerine alarak ifade ettikleri için, ana kök konsonunun bir damak veya dudak konsonuna tebadülüyle de izah olunabilir ki, bunları ana köke daha yakın olarak ayırmamızın sebebi de bundan ibarettir.

Ana kökün başka bir fonemle kaynaşması, insanlığın fikir ve dil tarihinde yeni ve büyük bir merhaleyi işaret eder. «Güneş» üzerinde toplanan ana şuur objesi, «Güneş» ve onun göksel mümessilleri olan ay, yıldız, yıldırım, fecri şimalî.... gibi unsurlar üzerinde dolaştıktan sonra bunların yersel mümessillerine de geçmiş, yeryüzünde ateş, göz parıltısı, su iltimaları gibi unsurlardan başlayarak birçok yersel totemleri de benimsemiştir. İşte bu totem ikizleşmesi aynı zamanda totemin ses mümessili olan unsurların da tekerrürünü ve bu tekerrürden sonra da birbiri içine girmesini intaç etmiştir.

Meselâ gökyüzünde «Güneş» e «ağ» diyen insan, yeryüzünde ateşe de «ağ + ağ = ağağ» ve bunların kaynaşmasıyla «aağ = ağ» demiştir. Böylece fikirdeki bir ikizleşme dilde de bir fonem ikizleşmesiyle karşılanmıştır.

İki fonemin birbirine kaynaşmasından «silâp» lar doğmuştur. Meselâ: «ok + ug = okuğ = oku = ku» ve «ak + ap = akap = kap» şekilleri böyle doğmuştur [1].

İşte böylece fonemden silâba geçilmesi, monofonemik ilkel dilin monosilâbikleşmesi devrini yaratmıştır.

Bugün klâsik lengüistikte «kök = racine» diye telâkki edilen dil unsurları, işte bu monosilâplardan ibarettir. Hakikatte ise bunlar ne ana kök, ne de prensipal köktür. Zâhirde çok basit gibi görünen «ka, la, me, ne» gibi monosilâplar, başlarından vokalleri ve sonlarından konsonları düşmüş olan, «akağ, alağ, emeğ, eneğ» gibi bifonemik ses kuruluşlarıdır. İki konsondan yapılan «kap, göl, tek...» gibi monosilâplar da, başlarından vokalleri düşmüş «akap, ögöl, etek» bifonemlerinden başka bir şey değildir.

Bunun böyle olduğuna en kuvvetli delil, yüzlerce, binlerce kelimenin hem vokalli, hem vokalsiz şekillerine aynı, yahut birbirine çok yakın anlamlarda olarak, dillerde tesadüf etmemizdir. Bunlardan birçok örnekleri arkadaşlarım tezlerinde göstereceklerdir.

Monofonemik ana dilin monosilâplaşmasına sebep olan ikizleşme

[1] Bütün bu izahların şemaları, grafikleri ve daha ilerideki kelime analizleri, Kurultay üyelerine basılı olarak dağıtılan ve bu kitaba eklenen broşürde gösterilmiştir.

ve kaynaşmalar, monosilâbik dillerin de zamanla agglütinatif ve fleksiyonel şekiller almasına sebep olmuştur. Nasıl iki fonem, biri ötekinin mümessili olan iki fikri bir arada ifade için birleşerek bir monosilâp yaratmışsa, bir monosilâba da bir veya birkaç fonem katışarak polifonemik ve polisilâbik kelimeler kurulmuştur. Bunlar ilkönce hep aynı bir vokalle söylenmiş, sonra vokaller arasında ahenk yolları bulunarak kelimedeki vokal ittıradının önüne geçilmiş, nihayet - Renan'ın da pek güzel izah ettiğı gibi - agglütinasyonun ağırlığını azaltmak üzere birçok ekler tek kelimeler şeklinde yeniden ayrılarak fleksiyon yoluna girilmiştir.

Ana dil bu tekâmülü yaparken, büyük muhaceretlerle yeryüzünün birçok yerine dağılan insanlar da, fikir ve his bakımından mütemadiyen ileri giderek, artık tarihin medenî diyebildiğı cemiyetler kurmuşlardır. Bu cemiyetlere has olan fikir bolluğı da dili genişlettikçe genişletmiştir.

Bütün kültür dillerine ana kaynaklık eden ilkel monofonemik dilin hangi dil olması bahsine gelince, Türk dil tezi, bunun öz ve ilkel Türk dili olduğı davasındadır. Bu davamızı biri istorik, öteki lengüistik olarak iki delile istinat ettiriyoruz:

A) İstorik delil: Tarih, ilk insan soysallığının Ortaasyadaki brakisefal Türklerden doğduğunu ve bunların muhaceretleriyle Avrupa, Afrikaya, Amerikaya ve Okyanusyaya yayıldığını ispat etmektedir. Bunların gittikleri yerlerde bulunmakta olan dolikosefal Afrika insanlarına nispetle çok büyük bir tekâmül safhasında oldukları da anlaşılıyor.

Bugün bile görülen sosyal bir hâdise vardır: bir halka soysallık neredn gelirse o soysallığa ait olan sözler de oradan gelir. İslâm soysallığı tesiri altında Türk diline birçok Arap ve Fars sözlerinin - aslı Türkçeden geldiğı bilinmiyerek ve Arapça ve Farsça kılıklarını ve kuruluşlarını muhafaza ederek - girmeleri; Fransa yoluyla Avrupa endüstri ve kültürünün memlekete girmesinden sonra birçok fransızca bilinen kelimenin dile karışması, hep bu sosyal kanunun icabıdır.

Kültürce üstün olan brakisefal Ortaasya Türkünün yeryüzüne yayıldığı ve gittiğı yerlerdeki dolikosefallere kendi üstün kültürünü götürdüğü zamanda, bu kültürden doğmuş yeni kelimeleri vermemiş olmasına imkân yoktur.

Bu brakisefal kültür yayılmasının yarattığı yeni dünya hayatının kültürel düşünceleri, o kültürün ilk yaratıldığı yerin ve milletin dilinde idi ve öylece bütün dillere yayılmıştır.

Tarihin ilk bilebildiğı bütün milletlerin kültürlerinde müsterek olan Türk kültür varlığının izlerini bu milletlerin dillerinde bulmamak mümkün değildir.

İşte tarihin bu ana hatlarına dayanarak, Türkçenin bütün kültür dillerinin ana kaynağı olduğu sabit olur.

B) Lengüistik delil: Şimdiye kadar dil sahasında yapılan etütlerin verimleri göz önüne alınırsa görülür ki, Türk dili hesaba katılmadan yapılan bütün etütlerin sonuçları yarım ve kısır kalmıştır. Yüz yıldan fazladır, kendi dillerinin ana kaynağını ve ilkel köklerini arıyan Avrupa dillileri, bunu bile bulamamışlardır. Indo - Öropeen dillerin ilk ana dili diye farazî olarak ileri sürdükleri birtakım kökler, Türk dilinin varlıklarıyla karşılaştırıldığı zaman, bunların Türkçede canlı olarak bulunduğu görülmektedir. Bu hâdise, Indo - Öropeen dillerin aranıp ta bir türlü bulunamıyan ana kökü «Türk Dili»nden ibaret olduğunu ispata kâfidir.

Semitik diller üzerine yapılan etütler, daha az olmakla beraber, onlar da Türk diliyle karşılaştırılmadıkça tam bir sonuca varamamıştır. Halbuki semitik köklerin Türk dil kökleriyle karşılaştırılması, bu dillerin de Türkçeden türemiş olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu iki delile fiilî ve tecrübî olarak bir üçüncü delil daha ilâve edebiliriz: O da, bugüne kadar on aydır yapılan analizlerde Türk, Indo - Öropeen ve Semitik dil gruplarında, aynı veya birbirine yakın anlamlara gelen sözlerin kökleri araştırıldıkça, yalnız ilk ana ve prensipal köklerinin değil, kuruluşlarının ve ek unsurlarının bile tetabuk etmesidir.

Bu yoldaki mukayeseleri gösteren yazı örnekleri elinizdedir. Dil mukayeseleri üzerine başka arkadaşlarım da size birçok örnekler göstereceklerdir. Onun için, burada Güneş - Dil Teoris'i'nin kök üzerine olan görüşlerini izaha son vererek, ek bahsine geçmek istiyorum.

Ana köke ilk katılan ve onun manasını temsil eden unsurların birinci derece prensipal kök unsurları olduğunu, bunların ana kök anlamını doğrudan doğruya, yahut onun süje veya objesi olarak üzerlerine aldığını, daha sonraları ikinci derece prensipal kök unsurlarının da ana kök manasına yeni bir anlam nüansı katarak kurulduğunu bir az önce anlatmıştım. Polifonemik ve polisilâbik dil devirlerine geçildiği sırada birtakım kök anlamları ek şeklini almağa başlamıştır.

Bütün ek manaların ilkel dil kuruluşunda bir kök manadan çıkmış olacağına şüphe yoktur. Meselâ: «d, t» konsonlarıyla kurulan ikinci derece prensipal köklerin asıl kök anlamları «sahip, efendî» manasıdır. Bu anlam birçok kelime kuruluşlarına katıldıkça, hep o kelimedeki ana kök anlamının sahibini, efendisini, anlatmağa yaramış, bu kullanılış çoğala çoğala bu ilk kök mana silinerek «failiyet» ve «fiiliyet» anlamları, yani «yapıcılık, yaptırıcılık», ve «yapılmış olmaklık» manaları bu-

nun yerini tutmuştur. Böyle «d, t» konsonlariyle yapılan bütün ekler, bu ek mana ile izah edilebilmektedir. Türkçede hâlâ bu konsonun fiilleri müteaddileştirdiği malûmdur. Arap dilinin tasriflerinde de «t» ile yapılan fiil baplarının tâdiye manası bundan ileri gelmektedir. Farsçada fiillerin vuku anlamı veren muzari şekilleri de «t» ve «d» konsonlarından biriyle kurulur. Fransız dilinin «ant» ile biten partisip srygaları da böyledir.

Dilin monofonemik ve monosilâbik şekillerinde ana kökle ona katışan birinci ve ikinci derece prensipal köklerden başka ayrıca ekler bulunmayışı, ek manaların ilk agglütinasyon devrinde doğduğuna delâlet eder.

Güneş - Dil Teorisi, dillerdeki kelime kuruluşlarında ek manaları (7) grupta toplamaktadır.

Bu grupları burada topluca gözden geçirelim:

1. «M» grubu:

Bu grubun esas konsonu «M» dir. Bu konson şu tebadüllere uğrıyabilir:

I. Kendi kategorisinden olan «v, b, p, f» konsonlarına değişebilir.

II. Bu kategoriye mensup «v» konsonu, esasen ana «ğ» konsonunun sadası dudağa geçerek kurulduğundan, onun tavassutiyle, «ğ, y, k, g, h» konsonlarına da değişebilir.

III. Ana konson olan «ğ» ile onun kategorisinden olan «y, k, g, h» konsonları, «ng» mürekkep konsonunun tahallülüyle, «n» şeklini alabileceğinden, bu alâka ile, «ğ» yerini tutan «n» ile de değişebilir.

IV. Yine «ğ» ve kategorisinin «s, ş, c, ç, z, j» konsonlarıyla tebadülü alâkasiyle bu konsonlarla da değişebilir.

Bu son iki tebadül «M» grubunun, doğrudan doğruya değil, bilvasıta tebadülleridir.

Bu grubun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Ana kök anlamını tecessüm ve tecelli ettiren bir eleman olarak alınabilir. Bu rolü ifa ettiği zaman, ana kök düşmüş bulunursa doğrudan doğruya onun yerine geçerek onun manasının mümessili vazifesini görür.

Bu rol, semantik analizde çok dikkat edilecek bir roldür.

Ana köke verilen genel anlam, çıplak ve mücerret bir mefhum halindedir. Onu temessül ettiren eleman, o anlamı kendi üzerine alarak ona cismaniyet verir. Böylece kök mefhumu teşahhus etmiş, haricî bir varlık şeklini almış olur.

b) Ana kök anlamının taallûk ettiği süje veya objeye delâlet edebilir. Bu rol bu grubun en mühim vazifesidir ve ekseriyetle birinci fonksiyonla birleşir.

Ana kök anlamının kendi süje veya objesine taallûk etmesi, adeta o süje veya objenin o anlama sahip ve malik olduğuna delâlet eder. Bu bakımdan bu fonksiyon «d, t» konsonlarının anlamıyla de yakınlaşabilir.

c) «K» ve onun tebadülleri yerine geçerek kelime manasını tamamlıyan, tayin ve ifade eden, kelimeyi isimlendiren bir ek rolünü de ifa edebilir.

Bu son fonksiyon «M» grubunun tâli bir rolüdür.

Bu grubun asıl kök anlamı «ego» yani «ben» mefhumudur. Her dilde benliği ve şahsiyeti gösteren kelimelerin ana elemanı olarak bu «M» konsonuyla onun tebadül edebildiği konsonlar kullanılmaktadır. Bu «ego» ana mefhumundan dolayıdır ki, ek manalarının başlıcaları da hep süje veya obje üzerinde toplanmaktadır.

2. «N» grubu:

Bu grubun esas konsonu «N» dir. Bu burun konsonu esasen eski ve gunneli «ng» sesinin tahallülünden doğmuştur. Bu konsonun tebadülleri şunlardır:

I. «Nğ» mürekkep sesinin tahallülünden ayrılan diğer sese, yani ana «ğ» konsonuyla onun kategorisinden olan «y, k, g, h» konsonlarına değişebilir.

«N» konsonunun bu tebadülü, analizlerde çok dikkat edilecek bir değişmedir. Birçok kelimelerde «ng» konsonuyla yapılmış olan elemanların bu tebadül yüzünden «ğ» ve kategorisinin semantik fonksiyonunu ifade ettiği görülmektedir.

II. Ana «ğ» konsonunun «v» ye tebadülüyle vücut bulan «v» ve onun kategorisinden olan «b, m, p, f» konsonlarına da değişebilir. Bunlar arasında «n» ye en çok yakınlık gösteren, dudak ve burun seslerini kendinde birleştiren «m» konsonudur.

«N» konsonuyla yapılan elemanların ek manaları, esas olarak, oldukça muayyendir. Yalnız «n» konsonu «ğ» ve onun kategorileri yerinde kullanıldığı zaman ayrı bir fonksiyon ifa edebilir.

Bu grubun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Esas ek olarak «N», ana süje veya objenin en yakın muhitini, ona bitişik olan sahayı gösterir.

Burada ana süje veya objeden maksat ana kök anlamının taallûk ettiği süje veya objedir.

Bu süje veya objeye en yakın ve bitişik saha anlamının delâlet ettiği manalar şunlar olabilir:

I. Ana süje evya objenin taallûk ettiği ana kök anlamının kendi yakın muhitine taşarak o muhitteki varlıkları da içine alması;

Meselâ «okan» kelimesindeki «an» eki «ok» ile ifade edilen «su» anlamının muhitine taşıdığını anlatır ki, bu kelime de «geniş deniz» demektir. «Okéanos, Okyanos, Océan» kelimeleri de hep budur.

II. Ana süje veya objenin yakınında bulunan ikinci bir süje veya objenin ana süje veya obje ile bir alâka veya münasebetinin ifade edilmek istenilmesi;

Meselâ «evin bahçesi» dediğimiz zaman bahçenin bu «ev» denilen objenin yakınında olduğunu ifade eden «in» ekidir.

III. Başka bir süje veya objenin ana süje veya objenin en yakın muhitine kadar yaklaşarak bu suretle aralarında bir alâkanın vücut bulması;

Meselâ «sen» kelimesinde «s» uzak sahasında bulunan «ego» dan başka bir şahsın «m» ile ifade edilen «ego» nun karşısına geldiğini bu «en» eki gösterir.

IV. Ana kök anlamının ana süje veya objeden ayrılması ve bu suretle ana süje veya objede o anlamın bulunmadığının ifade edilmesi;

Meselâ «gece» demek olan «tün» kelimesinde «ün» eki ışığın uzaklaştığını anlatmağa yarar.

b) «N» konsonu «ğ» ve onun kategorileri yerine geçtiği zaman onların delâlet ettikleri bütün anlamları da gösterebilir.

Bu anlamlar, ana kök anlamının temsili, süje veya objesinin ifadesi, kelime manasının tamamlanarak isimlendirilmesi gibi anlamlardır. Ekseriyetle «ğ» yerine geçen «n» bu son tamamlayıcı ve isimlendirici ek fonksiyonunu yapmaktadır.

3. «S» grubu:

Bu grubun esas konsonu «S» dir. Bu konson şu tebadüllere tâbi olur:

I. Doğrudan doğruya kendi kategorisinden olan «ş, ç, z, j» konsonları da «s» nin bütün delâletlerinde müşterektirler. Biraz ilerde söyleyeceğimiz gibi, aralarında nihayet pek cüz'î bir uzaklık, yakınlık farkı olabilir.

II. «S» ve onun kategorisinden olan «ş, ç, z, j» konsonları, «ğ» sadasının dişler arasına nakliyle vücut bulduklarından, doğrudan doğruya «ğ» ve onun kategorisinden olan «y, k, g, h» konsonlarının yerine geçebilirler.

Bu tebadül, eski bir «ks» mürekkep konsonunun tahallülü ile de izah olunabilir.

Bu değişme «ğ» nin tebadül edebildiği «m» kategorisi ve «n» konsonu ile de olabilir.

«S» ve onun kategorisinden olan «ş, ç, c, z, j» konsonlarının «ğ» ye ve onun kategorisine tebadülü de analizlerde çok dikkat edilmesi lâzım olan bir hâdisedir.

Bilhassa Grek ve Lâtin lehçelerinde kelimeyi isimlendiren «s» konsonunun umumiyetle «ğ» ve kategorisi konsonları yerine geçmiş olması, bu tebadülle izah edilebilmektedir.

III. «S» ve onun kategorisinden olan konsonlar, eski bir «ts» mürekkep konsonunun tahallülünden doğmuş olmak itibariyle «t» ve «d» konsonlarıyla de tebadül edebilirler.

«Z» nin «r» ile tebadülü hakkında bazı dilcilerin ileri sürdükleri bir iddia da vardır. Bazı lehçelerde «z» konsonunu alan kelimelerin başka lehçelerde «r» konsonuyla aynı manaya gelmesinden ilham alan bu iddia, aynı anlamda denilen kelimelerin etimolojik analizinde teyyüt etmemektedir. Meselâ «göz» kelimesinin bazı Türk lehçelerinde «gör» kelimesiyle ifade edilmesi, «z» nin «r» ye değişmesinden ziyade, o lehçelerde «göz» mefhumunun bir başka izah tarzıyla gösterilmesinden ileri gelmiş görünüyor.

«Göz» kelimesi, ana kökün ı ışık ve aydınlık anlamıyla, uzak sahadaki herhangi bir maddeye in'ikâs eden ziya hatlarını üzerine alan bir objeyi gösterdiği halde, «gör» kelimesi, yine ana kökün aynı anlamıyla, - «göz» manasına olduğu vakit - eşyadan gelen şuaların kendisinde tekrâr ve temerküz eylediği bir objeyi gösterir. Bu iki objenin ikisi de aynı uzuvdur; fakat telâkki ve tefsir tarzı başka başkadır.

Bu grubun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) «S» ve onun kategorisinden olan «ş, ç, c, z, j» konsonlarının esas ek anlamları, ana süje veya objeden oldukça uzak bir saha göstermektedir.

Bu gruptaki konsonlar bu «uzak saha» mefhumunda üç dereceye ayrılabilir:

1°: «Ş» ve «Ç» konsonları, nispeten daha yakınca bir saha gösterirler. Bu saha, ana süje veya objenin en yakını olan «n» sahasından sonra gelen saha olarak tasavvur edilebilir.

2°: «S» ve «C» konsonları, oldukça uzak bir saha gösterirler. Bu saha «Ş» ve «Ç» sahasından daha geniş ve ana süje ve objeden epiyce uzaktır.

3°: «Z» ve «j» konsonları pek uzak bir sahaya delâlet ederler.

Bu anlamda «ana süje veya objeye uzak saha» fikrinin delâlet ettiği başlıca manalar şunlardır:

I. Ana kök anlamının oldukça geniş bir sahaya yayılması, bütün bu sahalarda bulunan süje veya objeler üzerinde hâkim olması, böylece ihata ve nüfuz sahasının genişlemesi;

Meselâ «biz» sözü «ben» ile ifade edilen «ego» nun «z» uzak sahasındaki başka kimselerle birlikte ve beraber olarak ifadesine yarar ki, âdeta «ego» mefhumunun bu uzak sahadaki insanlarla birleşerek onları nüfuzu içine aldığını gösterir. Eski Türk lehçelerinin bazılarında «z» nin cemi eki olarak kullanılması bu mana ileldir.

II. Ana süje veya objeye oldukça uzak bir sahada bulunan ikinci bir süje veya objenin mefhum ile bir alâka ve münasebetinin ifade edilmesi; yahut ana süje ve obje ile ona oldukça uzak sahada bulunan ikinci bir süje veya obje arasında bir birleşme, bir alâka, bir rabıta anlatılmak istenmesi;

Meselâ «Eş» şeklinde müşareket anlatır denilen ve «sevişmek» «görüşmek»... gibi fiillerde bulunan ek, «sevme» ve «görme» işleminde biri ötekenden ayrı olan iki süjenin - ikisinin de «Ş» mıntakalarında - birbirine bağlandığını gösterir.

III. Ana kök anlamının (ego) dan oldukça uzak bir sahada tecellisinin ifade edilmesi;

- Daha yakın saha ifade eden «n» ve en uzak saha gösteren «l» gruplarında da bazen tesadüf edilen - bu son mana, bilhassa mühimdir. Çünkü ana kök anlamı, «ego» dediğimiz ana süje veya objeden uzaklaşmış gösterilmek demek, «ego» da bu anlam kalmamış olmak demektir. İşte bu suretle bu grup ekleri «menfi anlamlar» yaratmaktadır.

Türk dilinde menfi anlamının esas eki (V. + z) olduğunu, bundan önce bu hususta yazdığım etütlerde uzun uzadıya ve mukayeseli bir şekilde izah etmiştim. Elinizdeki kitaplarda bu izahatı görebilirsiniz. Burada tek ve kısa bir örnek olarak «bilmez, almaz» şekillerindeki muzari menfi sıygasını hatırlamak kâfidir.

b) «S» ve onun kategorisinden olan «ş, c, ç, z, j» konsonları «ğ» ve onun kategorisinden olan «y, k, g, h» yerine geçtiği zaman, yerine göre, bu konsonların ana kök anlamını temsil etmek, yahut kelimeyi tamamlayıp isimlendirmek rollerini de ifa ederler.

4. «L» grubu:

Bu grubun mümessili olan «L» konsonunun ek olarak mefhuma getirdiği anlamlar şunlardır:

a) Ana süje veya objeden büsbütün uzak, geniş ve engin bir saha gösterir.

Böyle bir saha anlamının başlıca delâletleri şunlardır:

I. Ana kök mefhumunun gayet geniş ve şamil bir sahaya yayılarak mücerret ve gayrimuayyen bir vasıf halini alması;

II. Ana süje veya objenin gayrişahsî bir hüviyet alarak namütenahilik içinde dağılması;

III. İfade edilen mefhumun süje veya objesinin umumiyete karışarak belirsiz ve gayrimuayyen bir hüviyet alması;

Bu ekin dillerde sıfat ve meçhul fiil sıygası teşkilinde oynadığı rol, işte bu geniş ve engin saha medlûliyle izah olunabilir.

b) Ana kök mefhumunun kayıtsız, şartsız, alelîtlak olarak alındığını gösterir.

5. «D» grubu:

Bu grubun konsonları «D» ve onun serti olan «T» den ibarettir. Kök anlamı «sahip» esasına dayanan bu elemanın ek anlamları şunlardır:

a) Failiyet, yani yapıcılık ve yaptırıcılık anlamıyla ana kök mefhumunu yapan veya yaptırın faili gösterir.

Bu anlamında «d» ve «t» konsonlarının medlûlleri süje veya obje manasına yaklaşır; hattâ bu anlamla ana kök mefhumunun doğrudan doğruya temsil rolünü de ifa edebilir.

b) Fiiliyet, yani yapılmış olmaklık anlamıyla ana kök mefhumunun müspet olarak «vuku» u manasına gelir.

c) Ana kök mefhumunun âtıl ve durgun değil, faal, müessir, nâfiz, müteharrik bulunduğunu anlatır.

d) Ana kök anlamının olmuş, bitmiş, maziye karışarak ortadan kalkmış olduğu manasına da gelir.

«D» ve «t» konsonları, «dz, ts» mürekkep seslerinin tahallülü ile «s» ve onun kategorisi ile tebadül edebilir.

6. «R» grubu:

Bu grubun mümessili olan «R» konsonunun ek olarak delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Herhangi bir saha veya nokta üzerinde mefhumun tekrarrü ve temerküz ettiğini ifade eder. Bu takdirde, ana kök anlamı bir hareket veya faaliyet ifade ediyorsa, onun tekarrürü, tevakkufu manasını da alabilir.

b) Mefhumun vukuunu, tahakkukunu, sübutunu anlatarak müspet anlamlar yaratır.

7. «K» grubu:

Bu grubun esas konsonu «K» dır. Bu konson şu tebadüllere uğrayabilir:

I. Doğrudan doğruya kendi mensup olduğu kategoriden olan «ğ, y, g, h» konsonlarına değişebilir;

II. Kendi kategorisinin ana konsonu olan «ğ» nin «v» ye değişmesiyle vücut bulan « v, b, m, p, f » konson kategorisiyle tebadül edebilir;

III. Yine «ğ» nin değişebildiği «n, s, ş, c, ç, z, j» konsonlarıyla de tebadül edebilir.

Bu grubun delâlet ettiği anlamlar şunlardır:

a) Ana kök anlamını doğrudan doğruya üzerine alarak temessül veecessüm ettiren bir eleman rolünü oynar.

b) Ana kök anlamının taallük ettiği süje veya objeye delâlet eder.

c) Kelimenin manasını tamamlayan, tayin eden, ifade eden, kelimeye ad veren, onu isimleştiren bir ek rolünü yapar.

Bilhassa bu son fonksiyon - kelimedede genel bir âmil vazifesi yapmak suretiyle - bu grubun asıl kendi ek manasıdır.

Birinci anlamında, «k» ve onun kategorisinden olan konsonların «birinci derece prensipal kök» teşkil kudretinin menşeiini görebiliriz.

İkinci anlamı ise doğrudan doğruya «m» grubu yerine geçmesini gösterir.

Bu yedi ek grubunda toplanan basit ekler, tıpkı kökler gibi (V. + K.) şeklinde bulunurlar. Bunlardan iki veya daha ziyadesi birleşerek, bugünkü agglütinatif ve fleksiyonel dillerdeki mürekkep ekleri vücuda getirirler.

Güneş - Dil Teorisi, zihindeki bütün mefhumları ilkel ve genel anlamlara ve bunları da ana «Güneş» manasına bağladığı gibi; lisan-daki bütün unsurları da (V. + K.) serilerine bağlamakta ve bu serilerde asıl mana unsurunun konsonda bulunduğunu, vokal ve konsonların düşmesi, fonemlerin birbirine kaynaşması yollarıyla kelimelerin kurulduğunu meydana çıkarmaktadır.

Bu yoldaki analizlerin nekadardan geniş ve verimli olduğunu anlatmak üzere, burada bir de analiz örneği göstermek için müsaadenizi ve sabrınızı rica edeceğim.

Başkan — Beş dakika istirahatten sonra tekrar toplanılacaktır. Celseyi tatil ediyorum.

İkinci Toplantı

Saat: 16 - 17¹⁵

Başkanlık Kuru:

Başkan : Bayan Afet

Sekreterler : B. İsmail Müştak Mayakon
Bayan Zerrin Dilmen

Başkan — Celse açılmıştır. Profesör İbrahim Necmi Dilmen tezine devam decektir.

İ. N. Dilmen — Deminki izahlar arasında eklerin delâlet ettikleri manaları daha iyi ihata edebilmek için bunu tahtada şekillerle göstermeme müsaadenizi rica ederim:

Merkezleri hep bir olmak üzere şuraya iç içe altı daire çiziyorum. Bunların en küçüğü, hepsinin ortasındaki asıl merkezî dairedir. Bunu (M) ile gösterelim.

İşte eklerin birinci grubu bu daire ile temsil olunur. Bu daire *egoyu*, *ben* mefhumunu gösterir. *M*, *b*, *v*, *p*, *f* konsonları bu daireye bağlıdır.

Bunun etrafındaki ikinci daire (*N*) dairesidir. Egonun en yakın muhitini anlatır.

Bundan sonra gelen iç içe üç dairenin birincisi (*Ş*), ikincisi (*S*), üçüncüsü (*Z*) daireleridir. Herbiri bir evvelkinden biraz daha uzak ve geniş olmak üzere egodan oldukça uzak sahalara delâlet ederler. (*j*, *c*, *ç*) konsonları da bu dairelere bağlıdır.

En geniş ve en dış daire (*L*) dairesidir. Burası egodan en uzak bir sahadır. Burada en geniş şümül, en yaygın umumiyet, en dağınık müphemiyet manaları vardır. Bununla saha gösteren ek grupları sona ermiş olur.

Bütün bu saha gruplarında müsbet ve menfi olarak iki türlü mana görülebilir: Yani merkezden o sahaya kadar mana genişliyorsa kelime-

nin delâleti müsbettir; bilâkis mana merkezden uzaklaşarak o sahaya atılıyorsa kelimenin delâleti menfidir.

Saha haricinde olan üç ek grubu daha vardır. Bunları da dairelerin dışına yazıyorum:

- 1) *D - t* grubu,
- 2) *R* grubu,
- 3) *K, ğ, y, g, b* grubu.

D - t grubu yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamlarını verir.

R grubu takarrür ve temerküz anlatır.

K ve ona bağlı olan *ğ, y, g, b* konsonları da kelimeyi tamamlar ve isimlendirir.

Ana kökün türlü manaları bu eklerle tamamlanarak kelimeler teşekkül eder.

Ana kökün yerine geçen, kelimenin başına gelen, yahut ana kökü takip eden birinci derece prensipal kökler, ana kök anlamını kendilerinde temessül ve tecessüm ettirirler. Bu makamda ikinci derece prensipal bir eleman bulunursa ana kökün anlamı bir nüansla ifade edilir.

Şu esaslara dayanarak bir analiz örneği göstermek üzere müsaadenizi rica ederim:

Analiz için ele alacağım kelime (idi) kelimesidir. Bunun Türk dilindeki manaları şunlardır:

I. (İdi) şeklinde, tam kelime olarak, «Allah, hükümdar, malik, Mevlâ, Rap, sahip» anlamlarına gelir. Bu anlamlarda kelimenin (İte, iğe, ike, iye, izi) şekilleri de vardır. [Büyük Türk Lûgati «Uygur lehçesi»; Çağatay Lûgati; Uygurca Kuran Tercümesi; Orhon Yazıtları; Radlof Lûgati I. «Uygur ve Çağatay lehçeleri»; Pavet de Courteille Lûgati; Türk Dili Lûgati; İbnimühenna Lûgati; Tuhfetüzzekiye; Dede Korkut Kitabı; Kısası Rabguzî; Babürname. . . v. s.].

Bu şekillerden «ite» ve - manaya müessir olmıyan vokal değişmeleriyle «ete, ede» kelimeleri, derhal hatıra (ata) kelimesini getirir ki «baba, dede, hâkim» manalarına olduğu malûmdur. «Allah» anlamında bu kelimenin Grekçe denilen (Theos), Lâtince (Deus) ve Fransızca (Dieu) sözleriyle münasebeti görülür.

Yine bu şekillerden (iğe) derhal hatıra (ağa) sözünü getirir ki, «büyük birader, hâkim, efendi» anlamlarına geldiği malûmdur. Bunun diğer şekli olan (ike) den de yine aynı anlama gelen (aka) ve «dâhi» demek olan (öke) kelimeleri hatırlanır.

(İzi) şekli ise, bir yandan «Allah» anlamıyla Farsça denilen (İzit) ve (Yezdan), öte yandan Arapça sanılan ve bir mabut ismi olan (Uzza) kelimelerini, bir başka görüşten de - «z» yerine «c» gelerek - Kırılığa anlamına gelen «ece» sözünü düşündürmektedir.

II. Yine (idi) şeklinde, bir fiil sıygası olarak, herhangi bir vasfın veya bir fiilin geçmiş zamanda olmuş olduğunu anlatmağa yarar. Bu şekilde, başındaki vokal düşerek, kendinden önce gelen kelimeye «di» şeklinde yapışır ve bir ek rolü oynar: «güzeldi, gelmişti, severdi...» gibi ki, «güzel idi, gelmiş idi, sever idi»... yerindedir.

III. Sonda (i) şeklinde görülen vokal kaldırılınca husule gelen (id) sözü, «ıfa» anlamına gelir ki, doğrudan doğruya - Arapça sanılan - «eda» kelimesini hatıra getirir [Uygurca Endeksi]. «Ödemek» sözünün «öde» aslı da buraya bağlıdır.

IV. (İde) kelimesi Küerik Lehçesinde «kuvvet» anlamındadır. Radlof Lûgati bunun sonundaki «e» nin uzun okunacağını da kaydediyor ki, kelimenin aslı «ideğ» olduğunu gösterir. Bunun Grekçe denilen (idea) ve bundan Fransızcaya geçen (idée) kelimeleriyle ilgisi meydandadır.

Bu manalar elde olarak, kelimenin etimolojik şeklini aramağa ve türlü dillerdeki şekillerini karşılaştırmaya girişelim:

Güneş - Dil Teorisinin birinci prensipi, kelimenin etimolojik şeklinin başında bir ana kök bulunmasıdır. Bu ana kök kaynaşmış olabilir. (İdi) kelimesinde vaziyet böyledir. Fakat bunun (iğ) şeklinde (iğ) ana kökünü buluyoruz: (İdi) ve ona benziyen (iti, ite, ete, ata, ede, ide, öde) şekillerinde ise, bu (iğ) ana kökü kendisinden sonra gelen ikinci derece prensipal elemanla kaynaşmış bulunuyor. Yani bu kelimeler asıl etimolojik şekillerinde:

	(1)	(2)	(3)
idi :	(iğ + id + iğ)		
iti :	(iğ + it + iğ)		
ete :	(eğ + et + eğ)		
ata :	(ağ + at + ağ)		
ede :	(eğ + ed + eğ)		
ide :	(iğ + id + eğ)		
öde :	(öğ + öd + eğ)		

dir.

(İke, iye) ve bunun nazîri olan (aka, öke) şekillerinde ana kökü, ikinci derece prensipal bir eleman yerine, doğrudan doğruya, birinci

«derece prensipal kökler kuran (k) ve (y) konsonları temsil etmektedir. Bunların etimolojik şekilleri de:

(1) (2) (3)
ike : (iğ + ik + eğ)
iye : (iğ + iy + eğ)
aka : (ağ + ak + ağ)
öke : (öğ + ök + eğ)

olur.

Bu seride görülen (k) ve (y) konsonları doğrudan doğruya ana köke çevrilerek:

(1) (2)
(ağ + ağ) = ağa

kelimesi de kurulmuş olur ki,

(iğ + eğ) = iğe

ile birdir. Butadgubiliğ'de «Allah» anlamına olaark kullanılan (Oğan) kelimesi de - (n) konsonu (nğ) den değişme olarak - bunlarla birleşir.

Yine bu (k) ve (y) konsonları «s, ş, c, ç, z, j» serisine tebadül ederek «izi» ve «ece» kelimeleri de teşekkül eder ki, bunların da etimolojik şekilleri:

(1) (2) (3)
İzi : (iğ + iz + iğ)
Ece : (eğ + ec + eğ)

dir.

Ana kök kaynaştıktan başka baş taraftaki vokal de düşecek olursa «d» ve onun değişebileceği konsonlarla başlıyan kelimeler kurulur. Bu düşmenin en bariz ve inkâr kabul etmez örneğini, fiil anlamına olan «idi» de görürüz ki, bugün dahi «i»li ve «i»siz şekilleri kullanılagelmektedir. (Théos), (Deus) ve (Dieu) kelimeleri de böyle kurulmuştur. Bunların etimolojik şekilleri:

(1) (2) (3) (4)
Théos : eğ + et + eğ + os (ğ)
Deus : eğ + ed + eğ + us (ğ)
Dieu : iğ + id + iğ + öğ

dür.

Kuruluşlarını kısaca gördüğümüz bütün bu kelimelerde bulunan unsurları şöyle anlayabiliriz:

(1) İğ, eğ, ağ, öğ: Yalnız vokali değişen ana köktür. Yukarıda analiz ettiğimiz kelimelerin anlamlarına göre bu sözlerde ana kökün asıl manası, «Güneş» fikrinin bir mabut olarak telâkkisi ile doğan «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» fikirleridir.

Bu ana köke başka manalar verilmek suretiyle kurulabilen kelimelerden ve «idi» nin zaman anlamından biraz sonra bahsedeceğim.

(2) Yukarıda analizlerini gösterdiğimiz kelimelerde bu eleman yerinde üç seri konson görüyoruz:

I. İd, it, et, at, ed, öd: Vokalleri daima değişebilen bu fonemlerin konsonları - birbirinin aynı olan - «d» ve «t» den ibarettir. Hemen ana kökten sonra geldiğine göre, sahiplik anlamıyla ana kök manasını üzerine alarak temsil eden ikinci derece prensipal köktür.

Ana köke verdiğimiz «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» anlamları bu prensipal elemanda temessül edince «kuvvet ve kudret sahibi, kavi, kadir, sahip, efendi» manaları ifade edilmiş olur.

II. İk, ak, ök, ağ, iy: Türlü vokallerle birinci kategori konsonlarından kurulan bu fonemler, doğrudan doğruya birinci derece prensipal köklerdir. Ana kök anlamını üzerlerine alarak temsil ederler ve doğrudan doğruya onun yerine geçerler. Bir derecede ki bunları şu iki şekilden hangisinde olsa yazmak caizdir.

Birinci şekiller				İkinci şekiller	
(1)	(2)	(3)		(1)	(2)
(iğ + ik + eğ)			=	(ik + eğ)	
(iğ + iy + eğ)			=	(iy + eğ)	
(ağ + ak + ağ)			=	(ak + ağ)	
(ög + ök + eğ)			=	(ök + eğ)	

Bütün bu kelimelerden anlaşılan mana, ana köke verdiğimiz «kuvvet, kudret, sahiplik» anlamlarının temessül ve tecellisinden ibarettir.

III. Yine bu ikinci elemanlar arasında «z» ve «c» konsonları da görülüyor. «Z» yerine «s» alarak (ıs) sözü de «sahip» anlamına gelir. Bu «z, c, s» konsonları, doğrudan doğruya II. numarada gösterilen «ğ, k, y» konsonlarından değişme olarak alınabilir. Kendi manalarıyla alınsalar bile, ana kökün «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» anlamlarını oldukça geniş bir sahada temsil etmiş olurlar.

(3) İğ, eğ, ağ: Yukarıda analiz ettiğimiz kelimelerden, yalnız son üçü müstesna olarak, hepsinde bu eleman, sonuncu elemandır. Yal-

nız «Théos, Deus, Dieu» kelimelerinde sondan bir evelki olarak görünüyorlar.

I. Üç fonemli kelimelerde bu fonemler, kelimenin manasını tamamlayan, tayin eden, ifade eden, kelimeyi isimlendiren son eklerdir.

II. Dört fonemli kelimelerde ise, bu fonemler, kuvvet ve kudretin sahibi olan süje ve objeyi göstermekte ve tamamlama ve isimlendirme rolü,

(4) Os = oğ, us = uğ ve öğ son eklerine geçmektedir.

Şu umumî analize göre yukarıda geçen kelimelerin hepsinde «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik» manası vardır. Bu mana kimisinde sahip ve fail anlamıyla, kimisinde doğrudan doğruya, kimisinde de geniş bir saha üzerinde tecelli eylemektedir.

Bunlar arasında «ata» kelimesini arkadaşım Profesör Tankut, elinizdeki kitabında derin derin incelemiş olduğu gibi; «ede» sözünün büyük baba anlamını da arkadaşım Profesör İnanın kitabında «dede» kelimesinin analizinde görebilirsiniz. Bu «dede» kelimesinin kuruluşunda, Güneş - Dil fonetiğinin en ince kaidelerinden birini görüyoruz, ki o da kaynaşma arasında bazen «ğ» nin kendisinden önce veya sonra gelen herhangi bir konsona çevrilmesi ve kelimenin morfolojik şeklinde böylece iki aynı konsonun yanyana görünmesidir. Güneş - Dil etimolojisi böyle yanyana iki aynı konsondan birinin «ğ» den çevrilmiş olması lâzım geleceğini de ortaya koymuştur.

İşte «eğ + ed + eğ = ede» kelimesinde ana kökün «ğ» si kendinden sonraki elemanın konsonuna çevrilerek ve yalnız başındaki vokal düşerek «dede» kelimesi kurulmuştur.

Arkadaşlarımın analizini yaptığı kelimeler üzerinde durmıyarak, öteki kelimelerin manalarına kısaca bir bakalım:

«İdi, iti, ete, ike, iye, aka, ağa, izi, ece» kelimelerinin hepsinde bulunan mana «kuvvete, kudrete, büyüklüğe, efendiliğe sahip» manasından ibarettir ki, bu kelimelerin lûgatlerde yazılı anlamı olan «Allah, hükümdar, malik, Mevlâ, Rap, sahip» manaları da tamamiyle böyle izah edilmiş olur. «Théos, Deus, Dieu» kelimeleri de bu anlamda ise de bunlarda daha sarîh olarak süje de ifade edilmiştir. «Dâhi» demek olan «öke» de «kuvvet ve kudret» daha ziyade dimağa, anlayışa, zekâyâ tahsis edilmiş olmaktan başka bir ayrılık yoktur. «İde» nin Küerik Lehçesindeki kuvvet anlamı da bunlarla birdir.

Yalnız «ide» nin «eda» ve «fikir» anlamları ve «öde» şekli ile münasebeti, ana köke kuvvet ve kudretten daha başka bir mana vermekle daha iyi izah edilebilir.

İşte burada «Güneş - Dil» Teorisinin en ince derinliklerinden birine daha temas ediyoruz. Bunu da iyice anlatabilmek üzere biraz daha sabrınızı rica edeceğim:

Güneş - Dil Teorisi, ana kök anlamını «Güneş» esasından alarak bundan çıkabilen bütün genel mefhumlara yaymaktadır. Bu «policémie» yani «çok anlamlılık» hâdisesi, dilcilerin ötedenberi tanıdıkları bir hâdisedir. Fakat bunun tam sebebi şimdiye kadar izah edilememiştir. Türk dil tezi, bütün anlamları ilkel «Güneş» mefhumuna bağlamakla bu izahı da vermiş bulunuyor.

«V. + ğ» şeklindeki bir ana köke, meselâ - «idi» kelimesinde önümüze çıkan - «iğ» köküne «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik, büyüklük» manalarını verince, bundan «Allah» ve «sahip» anlamlarıyla, birinci derece mümessil elemanlarla, «ağa, ege, iğ, aka, ike, iye»; sahiplik ve faillik elemanlarıyla «at, ede, idi, iti, ete»; geniş saha elemanlarıyla «ece, izi» kelimeleri vücut bulur.

Burada ana kökün «ğ» konsonu birinci derece prensipal kök kurmağa yarıyan konsonlardan «g» ye çevrilince kelime, «got» ve «God» şekillerini alır ki, Alman ve İngiliz dillerinde Allaha verilen isimdir. Türkçede «idi» ile birlikte kullanılan «kut» kelimesinin de bunun aynı olduğu etimolojik şekillerinin karşılaştırılmasıyla hemen meydana çıkar:

	(1)	(2)
Got :	oğ	+ ot
God :	oğ	+ od
Kut :	uk	+ ut

Bir kere buraya vâsıl olunca yine «Allah» anlamına gelen şu kelimeler de aynı etimolojik seriye girer:

	(1)	(2)	(3)
Kuday (T.) :	uk	+ ud	+ ay
Huda (Fa.) :	uh	+ ud	+ ağ
Ehad (Ar.) :	eh	+ ad	+ eğ

Ana kökün «kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik, büyüklük» anlamlarından böylece «Allah» ve «sahip» anlamına bir sürü kelime doğduğu görülüyor.

Şimdi yine bu ana köke başka manalar vermeği deniyelim:

Meselâ «idi» kelimesinde «iğ» ana köküne «zaman» manası verelim:

(1)	(2)	(3)
iğ	+ id	+ iğ

serisinde:

- (1) İğ: Zaman anlamına ana kök olur.
(2) İd: Bu zaman mefhumunun olmuş olduğunu göstererek ana kök anlamını üzerine alır.

(3) Kelimeyi tamamlar, tayin ve ifade eder, isimlendirir.

Bu halde ana kök, kendisinden sonra gelen elemanla kaynaşarak, (idi): «bir işin bir zamanda yapılmış olduğunu» ifadeye yarıyan söz olur ki, bu kelimenin mazi ve hikâye sıygalarındaki rolü böylece ortaya çıkmış olur.

Ana köke aydınlık anlamını vermediği de tecrübe edelim:

(1) (2) (3)
iğ + id + iğ

serisinde:

(1) İğ: Aydınlık, parlaklık ve bu mefhumun abstre manaya nakliyle zekâ anlamlarına ana kök olur.

(2) İd: Zekânın faaliyetini, yapıcılığını gösteren elemandır. Bundaki «d» konsonu yerine uzak ve geniş saha gösteren «z» yi alırsak mana abstreden konkreye döner ve hakikî ışıgın mümessili olan kelimeler ortaya çıkar. Eski Mısırın Güneş Mabudu olan (Oziris); Ay Mabudu olan (İzis); eski Elenlerin Başmabudu olan (Zevs) isimleri; Arapça «ziya» ve «dav» kelimeleri hep bu seriye girer, Yine bu «z» konsonu «y» ye çevrilerek «Zevs» in Lâtince adı olan «Yupiter» ve - j — y tebadülüyle - Fransızcası olan «Jupiter» kelimelerini de doğurmuştur

Doğrudan doğruya «d» ile zekâ ve fikrin faaliyetinin verimi olan ve Grekçe denilen «idea» sözü ve bunun Fransızcası olan «idée» kelimesiyle Arapça denilen «derk» ve «idrak» sözleri ortaya çıkmış olur.

(3) İğ: Kelimeyi tamamlayan ve isimlendiren son ektir.

«Idée» ve «idea» kelimelerinde bu ek dördüncü yeri almış ve üçüncü ek fikrin süje veya objesini göstermeğe yaramıştır. «Idrak» ve «derk» sözlerinde ise, «d» konsonundan sonra, tekrarrür ve temrküz gösteren bir «r» elemanı gelmiş ve ondan sonra kelime «ak» ile ifade edilmiştir.

Bunların etimolojik şekilleri şöyledir:

(1) (2) (3) (4)
idée : (iğ + id + eğ + eğ)
idea : (iğ + id + eğ + ağ)
idrak : (iğ + id + ir + ak)
derk : (eğ + ed + er + ek)

«D» yerine «z» gelerek kurulan kelimelerin etimolojik şekilleri de şöyledir:

	(1)	(2)	(3)	(4)
Oziris:	oğ	oz	ir	is (ğ)
İzis :	iğ	iz	.	is (ğ)
Zevs :	eğ	ez	ev	es (ğ)
Zıya :	iğ	ız	ıy	ağ

«Zıya» ve onun daha basiti denilen «dav» kelimeleri Arapçada hem «z», hem de kalın «d» sesi veren bir harfle yazıldığından birinci seriye de geçebilir:

	(1)	(2)	(3)	(4)
dav' :	ağ	ad	av	ağ
dıya :	iğ	ıd	ıy	ağ

«Zevs» in adına Lâtin ve Fransız lehçelerinde birer «t» ve «r» elemanı katılmıştır:

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yupiter :	uğ	uy	up	it	er
Jupiter :	üğ	üj	üp	it	er

«Z» yerine «ş» alarak «izi» sözü türkçe «ışık» sözüne de çevrilir:

	(1)	(2)	(3)
izi :	iğ	iz	iğ
ışık :	iğ	ış	ık

Ana köke bir de «ses, söz» manasını verelim: Ana kökün konsonu, kendi kategorisinden olan «y» ye çevrilerek «ay + it = ayıt» ve «ey + it = eyıt» sözleri çıkar ki, Türkçede «ayıtmak» ve «eyitmek» söylemek demektir. Arapça denilen «ağ + ay + et = âyet» sözü de bunun aynıdır. Baştaki prensipal kök ile vokal de düşerek «demek» kelimesi de buradan gelir.

Ana kökün konsonu «k» ya çevrilerek «uk + uğ = ku» ses demektir. Buna bir «r» ve bir «t» elemanı ilâvesiyle Arapça denilen «ık + ır + ağ + at = kıraat» kelimesinin de aslı ortaya çıkar.

Bunun en basit şekli olan «karee» ve «ıkre» kelimelerinde «t» elemanına da hacet kalmamıştır:

(1) (2) (3) (4)
karee : (ak + ar + eĝ + eĝ)
ıkre' : (ık + ır + eĝ + eĝ)

Ana köke bir de ateş anlamını verelim :

oĝ + ot = ot

sözünün Türkçede ateş manasına geldiği malûmdur. Bunun bir süje veya obje üzerinde ifadesiyle husule gelen

oĝ + ot + op = top

sözü «toprak» kelimesinin ilk monosilâbı olduğu gibi

eĝ + et + eb = teb

kelimesi de Farsça denilen ve «sıtma» manasına gelen bir sözdür. Türkçe «sıtma» ve «sıcak» sözlerinin aslı olan «ısı» sözü de «d» yerine «s» olarak aynı kelimedir.

Ateşin, hararetin bulunduğu obje anlamına olan eski Türkçe «otağ = çadır» ve şimdi kullandığımız «oda» kelimeleri de bu manaya bağlanır ki, Lâtin dilindeki «edoğ = ædos» ve sanskritçedeki «edhâs = edhağ» kelimeleriyle bir olduğu göz önündedir.

Ana kökün «hareket» anlamıyla «id» kelimesi «ifa» manasına geldiği gibi, bunun «öd» şekli de «ödemek» sözünün aslıdır. Arapça denilen «eda» kelimesi de bu «öde» den başka bir şey değildir.

Ana kökün konsonu «g» ye çevrilerek kurulan «gitmek, getirmek, götürmek» ve ana kök düşerek yapılan «atmak, etmek, itmek» sözleri ve bir «r» elemanı ilâvesiyle «devir» kelimesi de hep bu manadan çıkar.

Ana köke «imtidat» anlamı verirsek bundan da Fransızca denilen «durer» kelimesi ve - «d» nin «s» ye çevrilmesiyle - Türkçe «sürmek» sözü ve Arapça denilen «devam» lâkırdisı çıkmış olur.

Hasılı ana köke «su» manasını verecek olursak - bir «r» elemanının da ilâvesiyle - «ter», «dere», «derya» kelimeleri de ortaya çıkar. Slavca denilen «voda» kelimesi de bunun «r» siz bir şeklidir.

Bu izahlar gösterir ki, ana kökün muhtelif manalarından herbiri ele alınarak dillerde ilkel mefhumlardan bugünkü kelimelerin nasıl ortaya çıkmış olduğu büyük bir kolaylık ve akıcılıkla ortaya konulabilmektedir. Bunu bugüne kadar «Güneş - Dil Teorisi»nden başka hiçbir metot yapamamıştır.

Türk Tarih Tezinin kardeşi olan Türk Dil Tezi, işte bu metotla bütün ilim dünyasına dillerin ana kaynağı Türk Dili olduğunu göstermektedir. Davamızın büyüklüğünü ve ağırlığını biliyoruz. Fakat bu, bizi ürkütmiyor. Ölüm uçurumunun kenarından inanılmaz bir hamle

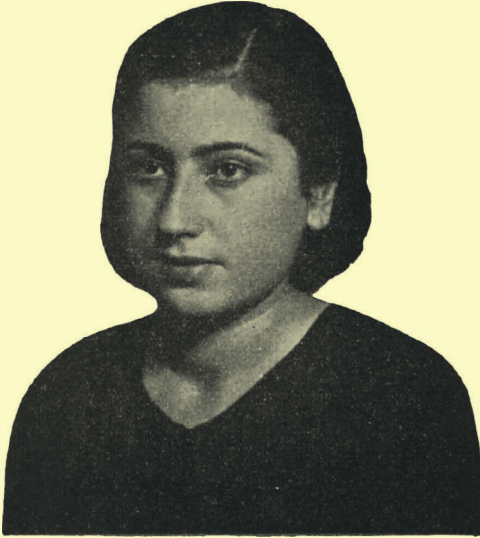
ile kalkınarak, ruhunun içindeki cevherle yeni varlığını dünyaya tanıtmış olan *ATATÜRK Türkiye'sinin* ilim bahislerinde de şaşırtıcı büyük muvaffakiyetlere namzet olduğuna inanıyoruz. (*Alkışlar*)

İşte bu inanla «Güneş - Dil Teorisi» ni buradaki yerli ve yabancı dilcilerin önüne koyuyor, tenkitlerini, muahezelerini emniyetle bekliyoruz. (*Alkışlar*)

Başkan — Profesör Dilmen'in «Güneş - Dil Teorisinin ana hatları» adındaki tezi bitmiştir. Tez hakkında söz söylemek isteyen varsa adlarını lûtfen yazdırsınlar.

Gündemimizin sırasına göre ikinci tez «Güneş - Dil Teorisine göre Pankronik usulle Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri» dir. Fakat vaktin darlığına binaen müsaade ederseniz bu tez yerine daha kısa olan, Dil Fakültesi talebelerinden bir Bayanın etüdü okunsun. Çünkü diğeri bugün bitemeyecektir. (*Muvafık sesleri*)

On dakika fasıladan sonra tekrar burada bu etüdü dinleriz.



Üçüncü Toplantı

Saat : 17³⁰ - 18

Başkanlık Kuru:

Başkan : Bayan Afet

Sekreterler : B. İsmail Müştak Mayakon
Bayan Zerrin Dilmen

Başkan — İçtima açımıştır.

Söz, Ankara Dil Fakültesi Talebelerinden Bayan Vecihe Kılıçoğlu-nunudur.

Bayan Vecihe Kılıçoğlu — Ulu Önderimiz, Sayın dinleyiciler;

ATA KELİMESİ «LALLWORT» «ÇOCUK SÖZÜ» DEĞİLDİR

ATA sözü üzerine lengüistik bir deneme yapmak istiyorum. Takip edeceğim metot Güneş - Dil Teorisi ve dayanacağım esas malûmat Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinde profesörlerimden öğrendiklerimdir.

ATA kelimesi dünyada yaşamış ve yaşamakta bulunan dillerin hepsinde aynı manada mevcuttur. Kelimenin böylece bütün insanlığa maloluşu onun esaslı bir kelime olmadığı zehabını vermiştir. Bunun içindir ki, başta Meillet ve Walde - Pokorny olduğu halde birçok Garp bilginleri bu kelimeye «Lallwort» yani «çocuk sözü» demişlerdir. Eserlerine ve kendilerine sarılmaz bir hürmet hissi beslediğimiz bu âlimlerin ATA sözü hakkındaki kanaatlerine aykırı olarak kelimenin «Lallwort» olmayıp eski ve esaslı kelimelerden biri ve belki de başlıcası olduğunu ileri süreceğim.

Çocuk ağzından türemiş, şuurla alâkası olmıyan ve iptidai semantikten hariç bazı sözler tasavvur ederek teşkil ettikleri zümreye «Lallwort» adını verirler. Ve ATA kelimesini de bu zümreden saymak isterler. Bizce zaten böyle bir kelime zümresi yoktur. Nitekim Hermann Paul «Dil Tarihi Prensipleri» adlı kitabında Lallwort için «*Bu lisan, çocukların buluşu değildir; bu sözler onlara başka herhangi bir dil gibi öğretilir.*» demektedir [1].

Onun içindir ki, bazı âlimler Lallwort tabirini Ammensprache yani «Dadılar dili» şeklinde de ifade etmişlerdir.

ATA kelimesine gelince bu kelimenin ne (Lallwort) ve ne (Ammensprache) ye girmeyeceği meydandadır. Çünkü evvelâ ATA kelimesinin (t) konsonu güç telâffuz edilir bir dil - diş konsonu olduğu gibi aynı zamanda sert ve patlayıcıdır da...

Bu itibarla çocuk sözlerinde yer tutması biyolojikman tabii olamaz. Antropologlardan Carl Franke «Aşöliyen çağında dudak sesleri iki aylık bir çocuğun kullanacağı kelimeleri doğurdu; Müsteriyen çağında diş sesleri inkişaf etti» diyerek bu (t) konsonunun çocuk söz cihazı ile ilgili olmadığını göstermektedir [2]. Zaten Güneş - Dil Teorisi kabul ettiği antro - fonetik esasta (t) yi sonraki konsonlardan sayarak üçüncü kategoriye ithal etmiştir. Yalnız bu bakımdan bile Lallwort olmadığı görülen ATA kelimesinin her dilde bulunuşu ve yaşaması onun bütün diller üzerine müessir olmuş bir anadile mensup olmasındandır.

Bu ana dil bizce dillerin ATA sı olan Türkçedir.

*

* *

Şimdi ATA sözünün hangi dillerde ve hangi manalarda yaşadığını kısaca tetkik edelim:

1 — Bütün Türk lehçelerinde ATA sözü vardır: Çağatay, Uygur, Koybal, Kazan, Kırgız ve Garp lehçelerinde ATA şeklinde olan bu kelime Kuman, Televüt lehçelerinde ATTA, Çuvaşçada ATEY, Kazancada ETEY veya ATA, Altaycada ADA dır.

2 — Önasya dillerinden:

Sumercede : AD (ADDA)

Elâm : ATTA

Mitani : ATTA (İ)

Eti : ATTA

[1] H. Paul. "Prinzipien der Sprachgeschichte" paragraf 127.

[2] C. Franke; "Die Mutmalische Sprache der Eiszeitmenschen".

3 — Hind - Avrupa dillerinden:

Grekçede : ATTA [¹]
Lâtin : ATTA, ATAVUS [²]
Got : ATTA
Eski Nort : ATTE
Eski yüksek almanca : ATTO
Eski ıslâvca : OTETZ
Polap dilinde : OTAY
Orta İrlanda dilinde : AÎTE

4 — Diğer dillerde:

Votyak dilinde : ATAY
Macar dilinde : ATYA
Kalmuk dilinde : ATEY
Bask dilinde : AÎTA
Eskimo dilinde : ATATAK
Amerika yerlileri dilinde : ATA

Bu kelimelerin hepsinde ATA ve ATTA Türk sözlerini aynen buluyoruz. Morfolojilerindeki eleman eksikliğini veya fazlalığını teorimiz tabiî ve lojik kanunlarıyla izah etmiştir. Şimdi bunların en tipik olanlarını seçerek analizlerini yapalım:

Garp lehçesinde	: ATA	=	ağ + at + ağ
Kuman lehçesinde	: ATTA	=	ağ + at + ağ
Çuvaş lehçesinde	: ATEY	=	ağ + at + ey
Sumer dilinde	: ADDA	=	ağ + ad + ağ
Grek dilinde	: ATTA	=	ağ + at + ağ
Eski İslav dilinde	: OTETZ	=	oğ + et + ez
Orta İrlanda dilinde	: AÎTE	=	ay + et + ağ
Bask dilinde	: AÎTA	=	ay + at + ağ

Not: Görülüyor ki, muhtelif dillerdeki ATA sözünün etimolojik analizleri hepbir neticeyi veriyor. Arada görülen vokal farkları mana fonksiyonunda müessir olmıyan alternanslardan başka bir şey değildir. Yalnız ATA ve ADDA şekillerinde olduğu gibi aynı cinsten iki konson yan yana gelebileceği için baştakinin teorimize göre (ğ) olması lâzımdır. Çünkü baştaki anakök kendinden sonra gelen

[¹] Walde - Pokorny. "Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen.

[²] A. Walde: "Latinisches Etymologisches Wörterbuch".

kosonun tesiri altına girmiştir. Grekçe örneğinde ise son vokalin üstündeki uzatma işareti (ğ) nin varlığına delâlet eder. Eski Slavca örneğinde de kelimenin sonunda bulunan (z) bir (ğ) dir.

*
* *

Bu izahlardan sonra elemanlara mana vermeğe başlayabiliriz:

- 1) ağ : Anaköktür. Güneşin kendisi, sahip, efendi, esas, kudret, kuvvet anlamlarına gelir. Güneş - Dil Teorisinin esas olarak kabul ettiği bu kelime bugünkü türkçemizde dahi manalı ve müstakil olarak yaşamaktadır. Meselâ «ağ-mak» daki (ağ) yükseklik, büyüklük, kuvvet, kudret anlamınadır. «ağ-a» [1] Yakutlarda ve diğer bütün lehçelerde hâkim efendi, sahip demektir.
- 2) at : Ektir. Yapıcılık, yaptırıcılık, (aktivite) gösterir. Şu halde ağ + at = ağat, faal bir şekilde kudreti, kuvveti anlatır. Bizde «ağır», «ekir», «eğir», yükseltmek, yol göstermek, terbiye etmek anlamına gelir. Daha sonra baştaki (a) vokali düşerek «gat», «got», «hud», «kat», «güt» şekillerini almış olur. «Güt-mek» ten «güt» hedef, ideal demektir. «Kat» yükseklik, «kat» kuvvetli, sert; «katağ» istihkâm, siper anlamına gelir. Bunlardan başka «kete» büyük; «kot» gurur; «kötüz» kıymetli; «kut» haşmet, hakimiyet; «kutkaru» emir; «kutkarucu» Allah; «kutluk» tazim anlamına gelir [2]. Almanca «Gott», İngilizce «God», Farsça «Huda» sözleri Tanrı demektir. Bütün bu sözler arasındaki uygunluk açıkça görülüyor.
- 3) ağ : Ektir. Kelimenin manasını tamamlar. Şu halde «ağatağ» kelimesi kaynaşarak ve anakök düşerek «Atağ» olmuştur. En nihayet sondaki «ğ» konsonu da düşerek bugünkü ATA şeklini almıştır. Kelimenin anlamı büyüklüğün, kudretin, kuvvetin faal olarak bir sükûde tecellisinin ifadesidir: Bu suretle «ATA» kelimesinin hakikî manasını, unsurlarını birer birer tetkik ederek öğrenmiş bulunuyoruz. Bütün bu izahlar ATA kelimesinin çocuğun değil, ümanitenin yarattığı, organik ve asıl bir kelime olduğunu ispat eder.

[1] Pekarski; "Yakut Dili Lûgati".

[2] Bütün bu örnekler Tarama Dergisinden alınmıştır.

ATA sözünün Lallwort olmadığına, muhtelif dillerde yaşamakta olan şu sözler de belge teşkil eder; Türk lehçelerinde «dede» ve Hint - Avrupa dillerindeki «tata», «ATA» kelimesiyle morfoloji ve semantik bakımdan birlik gösterir:

$$\begin{aligned} \text{ATA} &= \text{ağ} + \text{at} + \text{ağ} \\ \text{TATA} &= \text{ağ} + \text{at} + \text{ağ} \\ \text{DEDE} &= \text{eğ} + \text{ed} + \text{eğ} \end{aligned}$$

Not: Sanskritçede «tata», Grekçede «tetta», Lâtince «tata», Keltçe «tad», Sırpça «tata», İngilizcede «dad» sözleri baba anlamına gelir. Bütün bu kelimelerin analizleri ATA sözünün analizinden farksız olduğu için üzerinde durmıyacağım.

*
* *

Şimdi bir de paleososyolojik devirde ATA söziyle bir başka mana kastedilip edilmediğini tetkik edelim:

Bidayette ilk insanın yakınlarına, annesine, babasına hulâsa bütün akrabasına aynı kelime ile hitap ettiği tahmin edilebilir. Herhangi bir kelimenin yalnız anaya veya babaya tahsisi sonraki devirlere ait olmak gerektir. Bu görüşü kuvvetlendirecek delilleri bazı cemiyetlerde bulabiliriz. Netekim birçok dillerde anneye tahsis edilen kelimede (m) veya (n) ve babaya tahsis edilen kelimede de (b), (p) konsonlarının bilhassa bariz bir şekilde mevcudiyetini görüyoruz. Fakat bazı cemiyetlerde bu ayrılış aksi bir istikamet takip etmiştir. Onlar annelerine (b) ve (p) li kelimeleri tahsis etmişler, babalarına da (m) ve (n) li olanları kullanmışlardır. Bu da bize ilk devirlerde anne ve baba için tek bir kelime kullanıldığını gösterir. Meselâ Gürcüler annelerine «deda», babalarına «mama» derler. Keza Mançular babalarına «ama» derler ve bu kelimeyi «eme» şeklinde incelterek anneleri için kullanırlar [1].

Şu misaller bu fikri bir dereceye kadar teyit edebilir:

Sanskritçe	:	ATTA = anne
Etrüskçe	:	ATA = »
Çekçe	:	TETA = »
Litvanca	:	TETA = hala, teyze.

[1] W. W. Hunter "The Non - Aryan".

Etimolojik analiz bakımından tamamiyle ATA morfolojisinde olan bu kelimelerde «kadın» anlamı vardır.

Bunlardan başka ATA sözü «ağ» ana kökü kadar aslı olduğundan muahhar devirlerde yaşamış birçok kelimelere de kaynak olmuştur. Fakat bu kısım mevzuumuzun çevresi dahilinde olmadığı için üzerinde durmıyacağım.

Bütün bu incelemelerden anlaşıldığı gibi dünya dillerinde ATA'nın manası ve morfolojisi birdir. Görülüyor ki, ATA sözü Lallwort olmayıp prototürk dilinin organizminden doğmuş ve fonetik, semantik bakımdan dil kanunlarına tâbi olarak yaşamış asıl bir kelimedir. Bu sözde esas sahip, valit olmak gibi üstünlük ifade eden manaların hepsi tamamiyle mevcuttur. Bu anlamları Türkler herkesten daha iyi anladıklarını «ATA» adını Büyük Önderlerine vermekle ispat etmişlerdir. (*Alkışlar*)

Şimdi artık yıllarca akından akına koşan Türklük Anadolu'da durulup billûrlaştıktan sonra öz Ata'sına kavuşmuştur.

ATA kelimesi Türklük kadar eskidir ve ATATÜRK kadar bizimdir. (*Alkışlar*)

Başkan — Söz Kırklareli Kültür Direktörü Bay Kemal Emin Bara'nındır.

Kemal Emin Bara — Büyük Önder, Muhterem arkadaşlar,

Söyliyeceğim: Dil ve Güneş nazariyesinin mevcut olan bir unsurudur. Arkadaşlarımdan birisi Harbi Umumîde esir düşmüş, kader kendini Hinde, Hindi Çiniye ve daha bilmem hatır hayale gelmiyen birçok yerlere atmıştır. Arkadaşım bu meyanda Birmanyaya da gitmiştir. Bu arkadaşın lisan öğrenmekte büyük bir istidadı vardır. Üç ayda Hint lisanını hemen bir hintli kadar bellediği halde Birmanyada bir sene kalmış bir tek kelime belliyememiştir. Birmanyalıları gördükten sonra insan orangutan memleketinde bulunduğu pekâlâ emin olabilir. Gözleri, saçları, skalları tamamen bir orangutan halindedir. Demek ki, bunlar unsur itibariyle iptidaîliklerini henüz kaybetmemişlerdir. İptidaîliklerini unsur itibariyle, vücut itibariyle kaybedemedikleri gibi lisan itibariyle de kaybetmemişlerdir. Çünkü bizim doktor arkadaş bir sene zarfında bu lisanın bir tek kelimesini dahi öğrenememiştir. Arkadaşım bunu bana anlattığı vakit istihraç ettiğim netice şu oldu: Demek ki, bizim temeddün etmiş lisanımızdaki harfler, kelimeler iptidaî lisandaki harfler ve kelimelere benzemiyor. Gerçi Güneş - Dil nazariyesi ilk kelimeyi «A», «Ağ» olarak almıştır. Fakat zannediyorum

ki, bugün onların lisanında bulunan bu sade hece bile bizim telâffuz ettiğimiz gibi değildir. Bizde telâffuz değişmiştir. Bunun için şöyle bir şey düşündüm. Meselâ, bizim kumru, Anadolunun Yusufçuk dediği bir kuş vardır. Ona niçin Yusufçuk diyorlar. O kuşun ötüşünün yusufcuk yusufcuk gibi olmasındandır. Halbuki bu kuşun telâffuzunda ne (y) vardır, ne (u) vardır, ne (s) vardır, ne de (f) vardır, hiçbirisi yoktur. Fakat bize, kulağımıza heyeti umumiyesi öyle geliyor. Bunda harflerin hiçbirisi telâffuz edilmeksizin ona benzer bir ahenk vardır. Bu ahenği bulmadıkça bu kelime o kuş gibi telâffuz edilemez.

Demek ki, Birmenyalıların, iptidâî şeklindeki lisanı, medeniyet gibi, dilin de Ortaasyada başladığına delildir. Bu iptidâî sözler orada antika olarak hâlâ muhafaza ediliyor. O halde bu ilk dilin tetkikini faydalı bulurum.

Lisanın tebeddülü itibariyle şunu da bizzat gördüm. Arabistanda bulunduğum vakit baktım ki, birbirine (entelatıkarış) diyorlar. Bu bizdeki karışmadır. Bizim Türkçedeki (karışma) kelimesinin bal gibi karşılığıdır. Bir de (Kindre) vardır. Bu kundura demektir, aslı Türkçedir. Bunun bir de cemini yapmışlar (kenadir) demişler. Daha ileride zaman geçtikçe kim bilir buna bir (s) ilâve edilerek veya bir harfini düşürerek daha birçok kelimeler çıkaracaklar ve Arapça diye kullanacaklardır.

Bugünkü Arapça kelimelerin birçoğunun vaktile geçmiş bugün tanıyamıyacağımız bir hale gelmiş Türkçe olduklarına imanım gibi kanaatim vardır. Söyliyeceklerim bundan ibarettir. (*Alkışlar*).

Başkan — Yarın saat 14 te toplanmak üzere celseyi tatil ediyorum.



Gölçüncü Gün

26 Ağustos 1936 Çarşamba



Birinci Toplantı

Saat : 14 - 15 ³⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan: *Bay Nuri Conker*

Sekreterleri: *Bayan Esma Nayman,
Bay İsmail Müştak Mayakon.*

Başkan — Üçüncü Türk Dil Kurultayının bugünkü celsesi açılmıştır. Sabık zabıt hulâsası okunacaktır.

İKİNCİ ÇALIŞMA GÜNÜ ZABIT HULÂSASI

«Üçüncü Türk Dil Kurultayı 25 Ağustos 1936 Salı günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında, Atatürk'ün yüksek huzurlariyle, Asbaşkan Bayan Âfetin başkanlığı altında toplantısını yaptı.

İlkönce, geçen toplantının zaptı okunarak aynen kabul edildi. Ondan sonra Kurultayı tebrik ve çalışmalarında başarı temennisi maksadiyle Kamutay Başkanı Bay Renda, Birinci Umumî Müfettiş Bay Özmen, Dördüncü Umumî Müfettiş General Alpdoğan, İstanbul Belediye Reisi Bay Üstündağ ile İtalyan Üni-

versiteler Arası Enstitüsü adına Bay Acerbo tarafından gönderilen telgraflar okunarak alkışlandı ve cevap yazılması kararlaştırıldı.

Bundan sonra tez sırası gelen Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Bay İbrahim Necmi Dilmen kürsiye çıkarak «Güneş - Dil Teorisinin ana hatları» adlı tezini izaha başladı. Saat 14 te on beş dakika istirahat için Başkan celseye fasıla verdi.

İkinci celse saat 14,15 te yine Bayan Âfetin Başkanlığı altında açıldı. Bay Dilmen sözüne devam etti ve saat 17,15 te tezini bitirdi. Celseye 15 dakika fasıla verildi.

Üçüncü celse saat 17,30 da Bayan Âfetin Başkanlığı altında açıldı. Başkan, gündemde söz sırası profesör Hasan Reşit Tankut'a gelmiş ise de Bay Tankut'un tezi uzun süreceği ve vakit ilerlemiş olduğu cihetle bunun ertesi toplantıya bırakılarak Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Talebesinden Bayan Vecihe Kılıçoğlunun «Ata» sözü üzerine hazırladığı bir etüdün gündeme alınmasını teklif etmiş ve bu teklif kabul edilerek Bayan Kılıçoğlu, «Ata» sözünün Lallwort yani çocuk sözü olmadığını ispat eden etüdünü izah etmiştir.

Bayan Vecihe'den sonra söz alan Kırklareli Kültür Direktörü Kemal Emin Bora, Birmanya yerlilerinin ipridai dilleri hakkındaki mesmuatını izah ederek bugün yaşamakta olan bu dilin, lisanın tekâmülündeki ilk devreler hakkında bir fikir vermekte ve Güneş - Dil Teorisi'nin izaha yarar bir belge teşkil etmekte olduğunu söyledi.

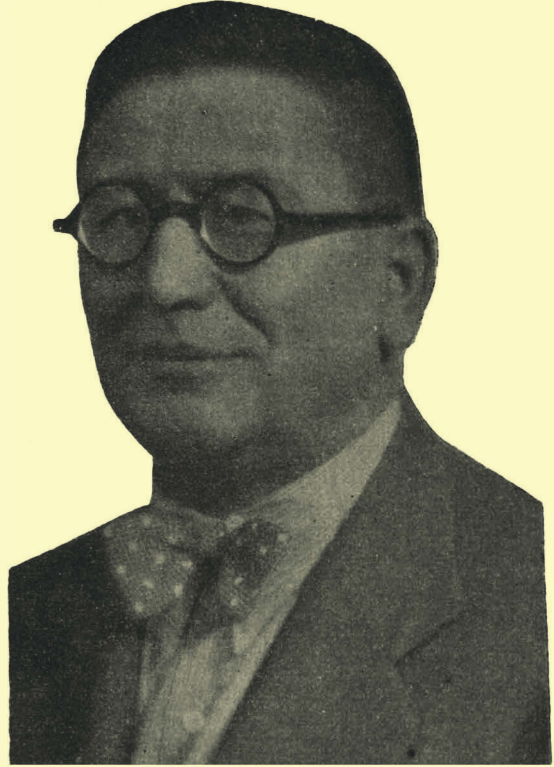
Vaktin gelmiş olması dolayısıyla ertesi gün saat 14 te toplanılmak üzere saat 18 de içtimaa nihayet verildi.»

Başkan — Şimdi okunan geçen zabıt hulâsası hakkında bir mütalea var mı?...

Sabık zabıt hulâsası aynen kabul edilmiştir.

Bugünkü Kurultayda Kurum adına verilmiş olan tezlerin izahına devam edilecektir. Söz Maraş Saylavı ve Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Hasan Reşit Tankut'undur.

GÜNEŞ - DİL TEORİ-
Sİ'NE GÖRE PAN-
KRONİK USULLER-
LE PALEO - SOSYO-
LOJİK DİL TETKİK-
LERİ



Hasan Reşit Tan-
kut (Maraş Saylavı) —
Büyük Şefim Atatürk,
Bayanlar, Baylar;

Sözün yapıcılık kudretini şairane bir ifade ile en iyi ve belîğ bir şekilde anlatabilen zat Felesof Herder'dir. O, der ki: Ne Amphion'ların [1] liri (lyre) siteler kurabildi, ne tılsımlı asa çöllerini cennete çevirdi; fakat onları sociabiliténin büyük kaynağı olan *dil* yaptı.

Herder'e atfedilen bu sözler bir hakikat göstermek bakımından çok önemlidir.

İnsan medeniyetinin doğuşunda ve kuruluşunda ötedenberi bazı tabîî kanunlar arar dururuz. Ve deriz ki: tabiatın duygusuz ve inatçı şiddetleri insan oğullarını birbirine yaklaştırdı. Onlar yaşamak ve tabiata galebe çalabilmek için el ele verdiler, omuz omuza yürümeğe mecbur oldular ve insan toplantısı bu suretle meydana geldi. Evet bu bir zaruret idi ve hiç şüphe yok ki, insan şuuru bunu ilk günden kavramış ve icaplarını yapmak emrini vermiştir. Fakat yalnız instinct'inin sevkine uyan hayvan da bir dereceye kadar bunu tatbik ediyordu. Daha

[1] Thebes şehrinin duvarlarını ören şair musikişinastır. Esatire göre taşlar lirin ritmine uyarak havalanıp üst üste konuyor ve duvarları örüyordu.

ilk kaplan, dişlerini kullanmağa başladığı gün zebra mahlûkunun dedeleri sürüler yapmak lüzumunu duydular. Bu duygunun şuur ile, hele panse ile ne dereceye kadar ilgili olduğunu ölçmek henüz kabil olmadı.

Fakat Socius (içtimaî fert) leri bir araya toplayıp cemiyet hayatını yaratan kuvvet bu değildir. İnsanlar ancak anlaşmak ihtiyacının zoru ile ve fikir teatisi için cemiyet kurmak yoluna gitmişlerdir. Bu toplantının biricik amili ise dildir.

Bir vücut uzvu olarak dil, beyine en yakın mesafeden bağlı olduğu gibi hareketlerinden doğan ses parçaları da doğrudan doğruya fikre racidir ve lisan fikrin tebellür aletidir.

İnsan varlığında; dinamizmi en fazla olan hareket fikir hareketidir ve beşer o vasıta ile tâ ilk gününden başlayarak; durmadan yeni âlemler keşfedip duruyor. Fikirde çakan her yeni şimşegin başka bir havsalaya boşanması, işte beşerin kendisiyle beraber doğan mukaddes ve ilk ihtirası budur ve lisan bundan doğmuştur.

Geçen asrın tanınmış dildilerinden Darmsteter der ki: «Söz tefekkürün ânî ve mütebellir parçalarından ibarettir. Onlar öyle aynacıklardır ki, herbirine kavimlerin zihni itiyatları ve ruhları aksetmiş bulunuyor.» [1] Dilin felsefesine götüren büyük lengüistik mesele bizi son konağa vardiıyor. Ve orada öğreniyoruz ki:

Beşer medeniyetini kuran biricik amil; panse mübadelesinin doğurduğu amil, yani lisandır.

*
* *

Belki insanların hayvanlar gibi böğürdüğü ve kükrediği zamanlar da oldu. Fakat sade boşluğu ve kulağı doldurmuş olan bu ses parçalarının panse ile ve vicdanla alâkaları yoktu. Onlar adalelerin hareketinden doğmuş fizik ve organik kıymetlerdi. Bu devirle kafalarda fikrin kıvılcımlandığı devir arasında nekadar zaman geçti? Bunu dil bakımından tetkik etmek büyük bir fayda vermez sanırım. Çünkü insan düşünmeğe başladığı günden itibaren hayvandan ayrılabilmiştir.

Kafaların işlemeğe başladığı zamandadır ki, manalı ses parçaları fırlar. Bu ses parçaları tıpkı insan gibi canlıdır. İlk günlerinden itibaren onlar; gören, anlıyan istekli ve tesirli birer kıymet idiler. Ben-

[1] Darmesteter "La Vie des Mots" S. 6

liklerinde; ruhtan ve zihinden birer zerre bulunuyordu. Bu haysiyetle üremek, çoğalmak ve yaşamak istiyorlardı. Darmsteter, der ki: «diller yaşıyan uzviyetler olup; bu yaşayış akılla muhakeme olunabilecek bir varlık olmak üzere umumî hayattan daha az maddî bir şey değildir. Nebat ve hayvan âlemlerile pek âlâ kıyaslanabilirler.» [1].

Konuşma hırısı ilk insanları inlerinden dışarı verdi ve insan duyduğunu bir ses parçası halinde başkasının vicdanına sokmak, onu; ona da duyurmak, aynı şeyi onunla beraber duymak ve düşünmek istiyordu. Bu istek çok kuvvetli ve kıvrandırıcı idi. Açlıktan daha zalim, canavardan, geceden ve soğuktan daha amansızdı. İşte onun içindir ki, insanlar arasında fikir alışverişi başladığı gün lisana Allahlık payesi verildi ve kelâm her devirde kutlu bir hürmete erdi. Bugün de halen aynı hürmet mevkiini muhafaza etmektedir.

Büyük Türk İnkılâbının Türkiyede açtığı geniş ve bağısız fikir hayatı; dil meselesine lâıyk olduğu hürmet derecesini vermiş bulunuyor. Memleketimiz düşünen, söyleyen ve söyleten bir inkişafın mes'ut ve bahtıyar koynunda istikbalini fethederken mazisinin nihayetsizliğine doğru da fikrî bir istilâ seferi açtı. Bu hareketin azametini takdir edebilmek için onun başına bakmalıdır ve o baş, her şeyimizin yapıcısı olan ATATÜRKtür. (*Alkışlar*)

*
* *

Acaba insanı insanlığına kavuşturan lisanın ilk manalı sözü ne idi? Gönlümüzü kapan ve merakımızı kamçılayan bu soru; beşer zekâsına uzak ve geniş ufuklar açmış bulunuyor. Ötedenberi uğraşılan bu problem için vakit ve söz sarfetmeğe mevzuunun tahammülü olmadığından bu bahse dair eski ve yeni zaman görüşlerinden birkaçını kısaca kaydedip geçmekle kalacağım. Bütün din kitapları bu mesele ile meşgul olmuştur. - Tevratın Babil Efsanesi, Eski Mısır, dil menşei ile uğraşmıştır.

Fakat Yunanlılar bu araştırmaya büyük bir ehemmiyet ayırdılar. En eski devirde dil problemi ile uğraşmış filozofik ve metafizik ekoller teessüs etmişti.

[1] Darmesteter "La Vie des Mots" S. 3.

Demokrit; dil, arzuya tâbi ve keyfî bir kurumdur, diyordu. Sokrat ile Platon; dil, insanın iradesinden mi doğmuştur, yoksa tabiatın yarattığı bir şey midir? Sualini ortaya attılar.

Bu vadide dil, beşerin üstünde bir yaratılıştır ve maddelerin tabiatine bağlıdır, diyenler bulunduğu gibi dil konvansiyonel işaretlerden yapılmıştır, diyenler de bulundu. Sokrat ise dilde fanî maddelere mahsus ve rasgele doğmuş konvansiyonel bir vasıf bulunduğu gibi, ölmez maddelere mahsus fevkalbeşer karakter de vardır, diyerek ikisinin ortasını bulmağa çalıştı.

Aristo, insan ve hayvan seslerinde müşterek unsurlar bulduğu için dile hayvanî bir menşee kabul etmişti.

Epikür, daha amelî davranarak dili psikolojiye bağlı ve hayat ihtiyaçlarına göre gelişmiş tabii bir his olarak tanıtmak gayretini gösterdi.

16 - 17 inci asırda: Bacon ise dil bir sırdır, diyor. Ona göre kelimeler aklın ayakizleridir. Fakat 17 nci ve 18 inci asrın rasyonalizminde bir yaratma teorisi görüyoruz. O teoriye göre dil; anlamları iradenin yarattığı işaretlere bağlayan bir testistir. Bundan sonra Restoration'un traditionalisme'i gelir. Onlara göre de: Dil Allah tarafından hazırlanmış ve insanlara armağan edilmiş bir kapasitedir.

Bir de dile dış âlemdeki sesleri taklitten ibarettir, diyenler oldu. Bu onomatopenin hayatı uzuncadır. Interjection denilen nida seslerinin dil yapmak rolü de gayet eski telâkki edilir [1].

Wund; Psikolojinin yaratıcı kıymetini formüle ederek demiştir ki, lisan insan dimağının ve dil cihazının beraber ve muvazi inkişafından doğmuştur. Yani dil ve şuur birbirine bağlı ve muvazi olarak gelişmiştir.

Bu teorinin adı Evolution Teorisidir.

Wund'a göre: Dil insan ruhunun geçirdiği coşkunlukların koordine edilmiş, kendiliğinden gelme refleksidir. Buna da *reflexe théorie* derler ve bunlar birbirini tamamlayarak psikolojinin hakimiyetine dayanır.

*
* *

19 uncu asrın ikinci yarısında dilin menşee meselesi (bütün Garbı şamil olmak üzere) büyük bir münakaşa devresini açmıştı. Fakat hızı uzun sürmedi. Ve 1866 da Fransada La Société de Linguistique de Pa-

[1] W. Schmidt "Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde" 1926, S. 16 - 23.

ris'nin kabul ettiği bir nizamname bu münakaşayı tek taraflı bıraktı. Çünkü sosyete kendini ve kendi namına âzasını dilin menşei hakkında mütalea yürütmekten ve bu yolda vâki suallere cevap vermekten adeta menediyordu. Bu suretle tetkik mevzuu ikiye ayrılmış oldu:

- 1 — Sırf lengüistik ve yaşayan dil psikolojisi;
- 2 — Prehistorik ve antropolojik lengüistik.

Bunlardan birincisine verdiğimiz isim klâsik mekteptir ki, Fransıdakinine *Neogrameriyen* ve Almanyadakine *Junggrammatiker* dahi derler. Bunlar dilin menşe bahsini kendi tetkik sahalarından dışarda bırakmağı ve lengüistiği müsbet ilimler sırasına sokmağı işin aslına daha uygun bulmuşlardır.

Klâsik ekolün ne demek istediğini yine o ekolün tanınmış âlimlerinden Vendryes şu sözlerle hulâsa edebilmiştir:

Dil menşei meselesi lengüistiğe bağlı bir mesele değildir. Yüz yıldanberi dilin menşei üzerine yazı yazanların çoğu yanıldı. Langage'ın (söz) menşei ile langues (diller) ın menşei ayrı ayrı bahislerdir. Şimdiki dilleri karşılaştırmakla ilk ana dile varabilmek fikri hulyadan başka bir şey olmaz. Lengüistler ancak konuşulmuş ve yazılmış dilleri tetkik eder ve bunların tarihini en eskiye kadar vesikalar üzerinden izler. Böylece tarihin en eski safhalarına varmakla beraber bu dillerin arkada kalan ve büyük bir inkişaf mahsulü olan mazilerine dalmaz [1].

Vendryes'in bu sözlerinden çıkaracağımız mana şudur:

Klâsik mektep ancak malûm zamanların muayyen yerlerindeki tamam vesikalı dilleri tetkik eder. Kendilerince bu dillerin en mütakâmili Hind - Avrupa dilleri dedikleri gruptur. Ve bunun yakın vakte kadar en eski kolu sanskrit idi. Sonraları Eti dili okununca onu da bu aileye sokarak tetkik sahasını Milâttan 1700 - 2000 yıl öncesine kadar çıkardılar. Sumer dili meydana çıkınca Hint - Avrupa grupuna sokmakla beraber vesilas ı mevcut olduğu için tetkik sahaları bu vesikaların en eskisine kadar uzandı, bu suretle klâsik ekolün maziye doğru tetkik sahas ı Milâttan 3200 sene evveline kadar çıkabilmiştir. Klâsik ekolün üzerinde ısrar ettiği lengüistik umdelerinden birisi hattâ başlıcas ı fonetik kanunlardır. Onların bu husustaki fikri şu şekilde kalıplaşmıştır.

- 1 — Fonetik kanunları kat'idir, şaşmaz.

[1] Vendryes, "Le Langage" 1921 S. 6

2 — Bunların müstesna gibi görülenleri ya analojidir, ya müsteardır.

Bu kanunların nekadardır sert ve dar olduğunu Marouzeau'nun «Lexique de la Terminologie» adlı kitabından çıkarılan şu satırlar izah edebilir:

«Lengüistikte kanun kelimesi vak'alarda görülen intizamı ifade etmek için kullanılır. Bir fonetik değişiminin kanun sırasına geçebilmesi için hangi arazide, ne zaman ve hangi şartlar altında meydana gelmiş olduğu tesbit edilmiş olmalıdır. Meselâ: Lâtince mare (deniz) kelimesinden fransızca *mer* kelimesi çıkarken A'nın E'ye tahavvülü şu kanunla izah edilebilir: Milâdın 4 üncü asrından 9 uncu asrına kadar Fransız dili sahasında menşei *savante* (ilmî) olmıyan otonom kelimelerde, önünde palatal bir phoneme ve arkasında bir occlusive nazal bulunmıyan bir açık hecedeki (a tonique) muntazaman E'ye tahavvül eder [1].

Bu kanun bir hakikat tesbitine yaramakla beraber yine hakikatleri ve tahkikleri bunaltan dar ve çok titiz bir prensipe tâbidir.

Bu bakımdan lengüistik kanunlarını ikiye ayırırlar:

- 1 — Loi Synchronique,
- 2 — Loi Diachronique.

Bunlardan birincisi statiktir. Evolütif değildir. İkincisine gelince o ancak tarihî devirler için evolütiftir. Onlar lengüistikte prehistorik'in ve antropoloji'nin yardımıyla daha geniş bir evolüsyon idare eden panchronique kanuna kıymet vermezler ve bunun içindir ki, klâsik ekol kendi üstatlarının da itiraf ettiği gibi pekaz miktarda kelime etimolojisi yapabilmiştir [2].

Bu dar metot karşısında daha geniş çıkmak lüzumunu duyan lengüistik cereyanlardan bazıları şunlardır:

- 1 — Danimarka ekolü,
- 2 — İtalyan ekolü,
- 3 — Rus ekolü.

Mümessili Pedersen olan Danimarka ekolü (bir fonetik fenomenin kanun halini alması için o hâdisenin birçok dil oymakları sahasında geniş bir mukayeseden geçirilmesi) lüzumuna kanidir.

Mümessili, Ascoli olan İtalyan ekolü, (Lengüistik de etnik ve sosyolojik amillerin kıymetini kabul etmiştir). Böylece grameriyenlerden ayrılmış olduğu için kendilerine neolinguiste adı verilmektedir.

[1] Marouzeau S. 115

[2] F. Saussure "Cours de linguistique générale" S. 308.

3 — Rus ekolü mümessili Marr'dır. Dil tetkikini prehistuvar ve antropoloji ile birlikte yapmayı sistematize etmek istemiş olan bu zatin bazı hususî mülâhazaları bulunmakla beraber çizdiği anayol belli, ayan bir dil paleontolojisidir. Bu âlim, tarihten önceki devirlere ait dil fosillerinden beşerin fikir hayatında ve umumî yaşayışta geçirdiği merhaleleri tetkik, dilin lengüistliğini bununla izah etmek ve kanunlarını ona göre düzenlemek ister ve der ki:

«Sesli langage'ın paleontolojisi beşerin ilk merhaledeki yaşayışını ve tefekkürünü bize derhal anlatabilir. Bunu tarih, sosyoloji ve tabiiyat ilimleri yalnız başlarına dilin yaptığı dereceye vardıramazlar. Dil bize ilk insanın kendi kendini nasıl insan ettiğini, tabiatla ve etrafını saran vahşi canavarlarla nasıl savaştığını, hayatını nasıl kazandığını aynada in'ikâs ettirir gibi gösterir. Dilin verdiği materyellerin dil paleontolojisi bakımından analizi ile beşerin merhale merhale nasıl yükseldiğini takip edebiliriz [2].

Marr ekolüne *Yafetidoloji* diyorlar. Bu ekolün klâsik mektepten metotça ayrıldığı noktalardan en önemlisi teknik cihetidir. Bu ekol kelime analizine bambaşka bir istikamet verir. Yafetidoloji, fonetik kanunları yerine birkaç unsurla bu unsurların tesalübünü esas olarak kabul etmiştir. a, b, c, d unsurları denilen bu dört eleman şunlardır: Sal, ber, yon, roş.

Bunlar önceden totem idiler. Sonra dört kabîle adı oldu. Kabîlelerin tesalübünden kavimler, isimlerin tesalübünden diller doğdu.

Yafetidolojinin karakteristiği bütün dünya dillerinin bu dört unsurdan türemiş olduğunu kabul etmesidir. Onlar her kelimeyi bu dört unsur bakımından tahlil etmek suretiyle kelimelerin paleontolojisine, en eski kaynağına ulaşabiliyoruz, diyorlar [1].

Semantiği esas tutan bu ekol lengüistik dünyasında; dili fonetik çemberinden çıkarıp geniş antropoloji sahasına atmış bulunuyor.

Bütün bu tetkiklerin ve onların doğurduğu neticelerin sonunda ve bizim inancımıza göre hepsinin önünde ve üstünde yeni bir mektep daha teessüs etmiştir ki, biz ona Güneş - Dil Teorisi adını vermekteyiz.

Bu teorinin karakteristikleri şunlardır:

Güneş - Dil Teorisi, dil menşeiini aramak yolunda antropolojik,

Dilin inkişafı bahsinde Pisiko - Sosyolojiktir.

Fonetik bahsinde biyolojiyi esas olarak kabul etmiştir.

Bütün zamanları ve yerleri bütün dillerle birleşik olarak tetkik

[1] Marr, müntahab eserleri III. s. VIII - IX

[2] Marr - İbid. III - IX

edebilmesi bakımından Güneş - Dil Teorisi'nin fonetik kanunları da Pankronik'dir. Bunun için evelemirde panseye bağlı söz ve ses unsurlarını tetkik ve onların birinci insandan itibaren kelime yapma bakımından semantik kıymetlerini tesbit eylemiş ve bu suretle nazari bir dil tipi reconstituer etmiştir.

Her haliyle pankronik olan bu teori prehistorik'ten başladığı ve bütün dillere şamil olduğu için şimdiye kadar üzerinde işlenmiş dillerin içinde bu nazari tipe tetabuk eden bir dil aramış ve onu kat'i olarak Türk dilleri grunda bulmuştur.

Hakikat böyle tecelli edince anadil olan Türk lehçeleri grubunun ilk manalı sözü ne idi? suali varit olur.

Teori bu soru karşılığını şöylece izah eder:

Türk dilinde mana ifade eden ilk vokal «a» dır. «a» ya a'lar gelmesiyle (a+a+a+...)=(ğ) doğmuştur.

İşte anadil olan Türk dilinin kökü bu (ğ) kelimesidir. Ve ilk insanın Güneşe verdiği ilk isim de budur [¹].

Teori, Güneşi, Güneşin vasıflarını ve onların dolayısıyla doğmuş ilk manaları hep bu (ğ) ye icra eder. Bunlar, altı kategoride 30 anlamdır. Bu otuz anlam bir polisemi kaynağıdır. Böylece semantik akrabalık kat'iyyen kaybolmamak şartıyla morfolojisi az veya çok farklı zengin kelime grupları meydana çıkmıştır, su anlamlı, hareket, zıya, mesafe, kuvvet anlamlı gruplar gibi. Panse ilerledikçe bu iptidai polisemiden elemanların yardımı ile daha geniş söz aileleri türemiş ve bunlar sosyolojik inkişafın temin ettiği bir hâkimiyetle başka dillerin evolüsyonunu da idare etmiştir.

Mevzuum Güneş - Dil Teorisi'nin sade tatbikatını şamil olduğu için tafsilâta girmeyecek ve yalnız:

1 — Her kelimede mutlaka (gizli veya görünür) bir anakök bulunduğunu;

2 — Türkçe ve dolayısıyla bütün diller lengüistiğinde, pankronik kanunun hâkim olduğunu;

3 — Etimolojinin antropoloji esaslarına göre yapılmasının doğru olacağını izaha çalışacağım.

Her kelimede bir ana kök bulunduğu muhakkaktır. Bu ana kök bazı kelimelerde kendini gösterdiği halde birçok kelimelerde görünmez. Güneş - Dil Teorisi bunun için şu misalleri verir:

$$[²] \begin{cases} \text{Ot} : \text{oğ} + \text{ot} = \text{otoğ} \dots \text{ot} \\ \text{As} : \text{ağ} + \text{as} = \text{ağas} \dots \text{As} \\ \text{Ar} : \text{ağ} + \text{ar} = \text{ağas} \dots \text{As} \end{cases}$$

[¹] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili.

[²] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili. S. 13

Bu kelimeleri kısaca tetkik edelim:

1 — «Ot» kelimesinin birçok manaları arasında akıl ve fikir anlamları da vardır.

Ot (Uygur) : Akıl ve huş (Rad. C. I.)

Ut (Uygur) : Fikir, hicap (B. T. L.)

Öt ['] : Nasihat (Öngün yazıtları)

(Misal:

«İnime, oğolama, ana ötledim»)

Kelimenin orijinal şekli (oğ + ut) veya (uğ + ut) olmak lâzım geldiğine göre (oğut) veya (uğut) şekillerinde de bu ana manayı aramak lâzımgelir. Bu şekil ve mana «öğüt» kelimemizde aynen mevcuttur. Yalnız baştaki vokalın düşmesiyle husule gelen şekle gelince:

Bu da «güt» tür.

Güt : İdeal (Adana taraflarında)

Güdü : Tasavvur, tahayyül (müteferrika, Velet Çelebi)

Görülüyor ki, ana mana bu şekilde de tamamiyle mevcuttur. Ve sans figüre olarak aldığı gütmek, sevk etmek, idare etmek gibi hareket asıllı manalarında da akıl ve fikir hâkimdir. Fransızcanın «guide» i bu son şekildendir. Mevzu müsait olmamakla beraber fransızcanın «idée» si ile Grekçenin «idea» sının bu anakök varlığı ve kaynaşması hâdisesine birer misal teşkil edebileceğini zikretmeden geçemiyeceğim. Çünkü Walde Pokorny'ye göre kelimenin aslı Ued rekonstitüe şeklidir. Bu kelimenin başındaki konsonumsu (u) unsuru bizim (v) ve binaenaleyh (ğ) den başkası olamaz.

2 — Ar = (ağar): Bu kelimenin birçok anlamları arasında bir de yükseklik, beyazlık ve parlaklık vardır. Meselâ:

Ar mank : Kırmızı sarı şey (Kaşgarî C. I. S. 76)

Ar : Muhterem, muhteşem, koca, büyük, mukaddes, ilâhî. (Yak. Pekarski S. 126)

Arı : Halis, helâl, iffetli, mukaddes, münezzeh, pak, saf, tahir, temiz, (Rad. garp, koman)

Bunlara mukabil anakökü düşürmemiş şekli ile

Ağar : Sadık (Orhun)

Ağarma : Fecir (L. O. Çorum)

Ağarmak : Beyazlanmak, parlamak.

Görülüyor ki, ana kök düşse dahi semantik öz kendini kat'iyen kaybetmemektedir. Hint - Avrupa dillerinde de böyledir.

Sanskrit : Aruna = Altun sarısı, kırmızımsı.

» : Aruša = Ateş rengi kırmızı

['] H.Namık, "Eski Türk Yazıtları" s. 130

Ve ana kökü yalnız (Vokal halinde) muhafaza etmiş olarak:

Avesta : *a uruša* = beyaz renk.

Lâtin : *a u rora* = şafak (fransızca aurore)

3 — As (ağas) ın manaları arasında yukarı, yüce ve faide manaları da vardır.

As	:	Menfaat	(Garp türkçesi, B. T. L.)
Ası	:	Menfaat	(Kamusu Türkî)
Asığ	:	Menfaat	(Çağatay, Kamusu Türkî)
Asrk	:	İstifade	(Çağatay, Radlof, U. I.)
As	:	Kalmak, yükselmek	{bir şeyden yukarı} (Kır-gız, Sağ. Koy. R. C. I.)
Üs	:	Yukarı, üst taraf	
Üst	:		
Aş	:	Bir şeyi yukarı almak.	
Asmak	:	Üstün gelmek, tebarüz etmek	(Rad. C. I. S. 586)

Ana kökü muhafaza etmiş olarak da:

Ağası yır : Miraç (Kur'an tercümesi. Bursa)

Ağış : Yüceye çıkmak, yücelmek, suud (Kaşgarî C. I. S. 59)

Ağış : Kaldırmak, yükseltmek (Uygur Rad. C. I. S. 169,

Agas : Ağaç, sırık (Koybal, Radl. C. I. S. 152)

Ağışmak : Dağa doğru tırmanma yarışı (Çağatay, Kaş-garî)

Hint - Avrupa dillerinden Farsçada:

Asman : Gök

Eski nord : Ass

Anglosakson : Os) {¹} Allah (Eski Germen ilahlarına verilen isim.)

Bu iki kelime bize (ağ) ana kökünü de muhafaza etmiş bir as vermektedir. Mevzuun tam ortasına girmiş olduğumuz için artık bu iki kelimenin etimolojik analizini de yapabiliriz:

Güneş - Dil Teorisi'ne göre analizleri şudur:

Ass : Ağ + as (yan yana gelmiş aynı cinsten iki konso-nun biri muhakkak (ğ) dir {²}.

Os : Oğ + os (bu kelimede o nun uzun olması da bir (ğ) ye işarettir.

Güneş - Dil Teorisi'nin her kelimede bir ana kök araması keyfiyeti

[¹] Kluge, "Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache s. 264

[²] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili s. 41

en kolay ispat edilebilen mevzulardandır. Profesör Dr. Dilemre'nin neşredilmiş bir yazısından aldığım şu kelimeler bu bahsin en tipik misallerindendir:

- 1 — Ün : Şöhret (K. T.)
Öğünmek : Kendini metetmek (K. T.)
- 2 — Un : Tertip (Kur'an tercümesi)
Uğun : Karar (Hurşit ve Ferahşat)
- 3 — Ura : Fali hayır (Garp Türkçesi)
Uğur : Fali hayır (K. İ. D. L.)
- 4 — İt : İktidar (T. D.)
İğit : Kudretli (Uygur metinleri)
- 5 — İş : Zorluk (K. T.)
Eğışmek : İnat etmek (Garp Türkçesi)
- 6 — Eç : Hemşire (Garp Türkçesi)
Eğçeç : Hemşire (Balkar)
- 7 — Uz : Selamet, sulh (K. T.)
Uğuz : Mübarek, kutsî (Çağatay, B. T. L.)
- 8 — Us : Sekinet, mantık (K. T.)
Ukus : Zekâ (D. E. T.)
- 9 — İm : Kapalı söz, remz (D. L. T.)
İğim : Kuruntu (Garp Türkçesi)
- 10 — İr : Erken (D. T.)
İğirik : Fecir (Garp Türkçesi)

Güneş - Dil Teorisi'ndeki pankronik sistemine misal getirmeden evvel klâsik mektebin kabul ettiği diakronik fonetik kaidelerinin ne-kadar dar vaziyeti olduğunu kısaca izah edelim. Bu ekol meselâ: Bir «v, g» mubadelesi kabul eder, fakat bunun için de sayısız ve bunaltıcı şartları vardır. Onlara göre germanik grupun garp Germen kışmından ancak Galo - Romen devrinden geçme kelimelerin başındaki (w) Fransızca (g w) veya (g) ye tahavvül edebilir meselâ:

Frankça	: Witan	kılavuzluk etmek, sevk etmek
Fransızca	: Guider	
Frankça	: Wardôn	Muhafaza etmek
Fransızca	: Garder	olmuştur [1].

İkinci bir v, g değişim kanunu da şudur [2].

Hint - Avrupa anadilinde kelime başındaki (g w) (occlusive sono-

[1] Brunot "Histoire de la langue Française." Bloch "Dictionnaire étymologique de la langue française" cilt I, s. 327, 353

[2] Meillet, "Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes" s. 62

re) ı, Lâtince de u, Grekçede b, İrlanda dilinde yine b ye değişebilir.
Meselâ:

Hint - Avrupa	: Guei (o)	}	canlı, dır.
Sanskrit	: Jivah		
Lâtin	: Uiuos		
Grek	: Bios	}	can, hayat, olur.
Eski İrlanda	: Beo		

Bu iki misalden de anladığımız gibi bu değişmeler umumî olmayıp tamamıyla yerlidir ve hususîdir. Başka hallerde de bu değişmeler var ise de daima mahallî olmaktan kurtulamazlar, halbuki Güneş - Dil teorisi her zaman, her yer ve her dil için bu değişimleri kat'î olarak ve kategori halinde tesbit eylemiştir; bu kategoriler şunlardır:

1 — Ğ, y, g, k, h ['']

2 — V, f, m, b, p

Kategorilerin beşer konsonu kendi aralarında olduğu gibi kategoriler arasında da yer değiştirebilirler. Çünkü kategoriler fonemleri gırtlaktan dudak ucuna doğru kademe kademe götüren anthropo - physiologique bir tertibe tâbi tutulmuştur.

Biz yalnız lengüistikten bahsettiğimiz için bu tertibin manasını izah etmekle meşgul olmayacağız.

*
* *

Bu değişmeleri bizim bakımımızdan anlıyabilmek için (ğ) nin herhangi bir anlamından çıkmış muahhar bir kelimeyi:

Meselâ, hareket anlamlı kelime ailesinden «it - mek» sözünü ele alalım:

Bu kelimede bir hareket anlamı olduğu muhakkaktır ve bu anlamı bu kelimeye veren unsur (ğ) dir. Ve «itmek» sözünün «it» kısmının etimolojik analizi u olur:

İt = iğ + it manasını tahlil ederek;

1 — İğ ana köktür; hareket ve kuvvet anlamınadır.

2 — İt yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık gösteren bir elemandır, şu halde iğ + it (iğit) bu hali ile kuvvet ve hareket yapan, kuvvet ve hareket yaptıran, binefsihi kuvvet ve hareket olan bir süje veya objeye işaret demektir ve son morfolojik şekli olan (it) kelimesinde hem kuvvet hem hareket mündemiçtir.

Muhtelif Türk lehçelerinde kuvvetli, hareketli ve canlı demek olan yiğit, iğit ve ikit işte bu kelimenin kendisidir. Bu kelimenin doğru-
dan doğruya hareket manası verir şekli olan iğitmek, Uygur lehçe-

[''] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili s. 10

sinde kaldırmak, yükseltmek, yukarı (B.T.L.) manasınadır ki, bir hareket ve kuvvet ve mecazî mana ile de bir canlılık göstermektedir.

Binaenaleyh yukarda klâsik mektep bakımından izahını yaptığımız v, g değişimini bizim bakımımızdan izah için iğit kelimesinin mana değiştirmeden alabileceği şekilleri gözden geçirelim:

Kategorilerine göre bu kelime dokuz şekil alabilmektedir, onlar da şunlardır:

İğit = iyit, iğit, ikit, ihit

İvit, ifit, imit, ibit, ipit

Üzerinde işlediğimiz mesele v, g mübadelesi olduğu için bunların arasında iğit ve ivit'i alarak aralarındaki semantik münasebeti gözden geçirelim. (İğit) in manasını öğrenmiştik; (ivit) e gelince onun manası da yine kuvvet ve hareket memzucu olan bir sür'at ve hızdır. Etimolojik analizini yaparsak aynı neticeye varırız:

İvit = iv + it

1 — İv = ana kök anlamını temsil eden prensipal köklerdenidir. Kuvvet ve hareket anlamınadır. [Yalnız «ev» kelimesi ki (aslında eğev dir) Kudatkubilikte acele manasına kullanılmıştır].

2 — İt = yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık ve toplu manasiyle bir aksiyon ve ajan bildiren elemandır. Şu halde:

İv + it = (ivit) bir aksiyonun fiile gelmiş hali demek olur; bu kelime bütün Türk lehçelerinde halen yaşamaktadır. Şunlar canlı misalleri olabilirler:

Eve	
İve	Acele (Aybetülhakayık)
Ev	
İvik	Acele
İvek	Acele, çevik (D. L. T.)
İveti	Acele (Anadolu)
İvi	
Evi	İstical (Garp. Radlof.)
Eveti	Seri (Anadolu)
Eydi	Acele (T. D. müteferrika)
Evdik	Acele
Everlemek	İsticâl (Anadolu)
İvit	fırlatmak, atmak (Çuv.)

Bu tahlilden elde ettiğimiz netice şudur: İğit ve ivit semantik bakımından ayrı gayri olmıryan iki kelimedir. Kelime morfolojisi; yaşanılan yerin ve sosyal hayatın icaplarına göre değişen panse ve fiziolojiden

sık sık müteessir olduğu için ana manayı değiştirmemek şartıyla kendisi değişebilir. Nitekim morfoloji değişmeden mefhumun değişebildiği gibi.

Bu iki kelimenin baştaki vokalleri düşünce vit ve git kalır ki, bunların bugün Fransız dilinde yaşayan (guide = rehber) ve (vite = acele) kelimelerinden başkaları olmadığı bizce muhakkaktır. Çünkü hiçbir Fransız etimolojik diksiyoneri Vite'in aslını bulup izah edemediği gibi yine bu kitaplar guide'i dahi ancak zorlamak suretiyle Frank - Cermen dilindeki yapma Witan kelimesine irca etmekten başka bir şey yapamazlar [1].

Clédat [2] ise kestirme olarak menşei meçhul demekle iktifa etmektedir. Littré [3] bu kelimenin Lâtincede vegetus (tetkik) ten alınmış olmasını, fakat şeklinin yaklaşmadığını ve benzemediğini söyler.

Yalnız Littré, Diez'in bu kelimeyi bazı Romen dillerinde saklamış oyunlarında kullanılan Vista (Vu) dan getirmek istediğini kaydeder. Walde - Pokorny'nın Hint - Avrupaî dilleri mukayeseli sözlüğünde ise bu kelime hiç alınmamıştır.

İngilizcede quick hem can, hem canlı ve çabuk manaları vermekte olduğundan bu vite kelimesini analogi yoluyla Lâtincede hayat, varolmak manasına gelen Vita ile karşılaştırmak hatıra gelebilir. Çünkü Vita ile bizim Türkçe Yet ve Arapça hayat arasında sıkı bir münasebet vardır. Bu kelimelerin etimolojik analizi bizi bu neticeye vardırır.

Vita = iğ + iv + it + ağ

Hayat = ah + ay + at + .

Yet-mek = eğ + ey + et + .

Hepsinde (1, 2, 3) üncü unsurun aynı kıymette olduğunu görüyoruz. Bu üç unsur aktif bir hayatın tecellî ve temessülünü ifade eder. Bu halleriyle kelimeler mücerret olup tamam değildir. Lâtincedeki ağ bu manayı tamamlandıran ve isimlendiren bir eleman olur.

Hint - Avrupa grupundan Grekçedeki İvi kelimesi de belki Vite'yi izah edebilir. Çünkü İvi gençlik kuvveti ve yiğitlik manası vermektedir ve Hint - Avrupa ana dilindeki biçimi iegua (yegva) şeklinde rekonstitüe edilmiştir. Litvancası jegiu (yegyu) dur [4]. Bu kelimenin de Güneş - Dil Teorisi dışında kalamıyacağı meydandadır. Çünkü etimolojik analizi şudur:

[1] Bloch, aynı eser c. II. s. 371

[2] Clédat "Dictionnaire étymologique de la langue française" s. 675

[3] Littré, "Dictionnaire de la langue française" cilt IV, s. 2510

[4] Walde - Pokorny, "Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen,

1 2 3
Grekçe : İvi = iğ + iv + iğ

- 1) İğ anaköktür, kuvvet ve hareket anlamındadır.
- 2) İv anakök anlamını temsil eden ve onunla kaynaşabilen prensipal köklerdenidir. Binaenaleyh iğ + iv = (iğiv) kendisinde kuvvet ve hareket bulunan bir nesne yani kuvvetin ve hareketin bizzat kendisi ve tahakkuku demektir. Nitekim Türkçe kıv aynı manayı mutlak ve kat'î surette ifade ediyor. Kıvrak'taki kıv gibi. Ana kökle kaynaşık şekli İv dir ki bizdeki Evirmek fiilinin Ev'i ve İvmek fiilinin iv'i budur.
- 3) İğ manayı tamamlandıran ve isimlendiren elemandır. Binaenaleyh İğiviğ ve son morfolojik şekli ile İvi kuvvetli, hareketli ve dolayısıyla çevik, çâlâk, acar adam demektir. Nitekim yukarda görüldüğü gibi Türkçede İve, Eve, Evik, acele ve çevik manasını veriyor.

*

* *

Hint - Avrupa âlimlerinin bir yere bağliyamadığı Vite kelimesinin Güneş - Dil Teorisi bakımından tetkiki ufkumuzu genişlettiği için Hint - Avrupa dillerinde hareket anlamlı kelimelerden bazı misaller daha alalım. Bunların hepsi aynı zamanda g, v mübadelesi göstermektedir.

Hint - Avrupa anadilinde reconstitué bir kök olan qéi (key) kelimesinin manası Walde - Pokorny ye [1] göre harekete getirmek, harekette olmak, harekete koymaktır. Onlara göre bu kelimelerden şu aşağıdakiler çıkar:

Grek	: Kio = gitmek, uzağa gitmek.
Lâtin	: Cio (Kio) = harekete getirmek.
Cornwall	: «Konvol ölü kelt dili» = hareket.
Breton	: Kae = hareket.
Sanskrit	: Kit = gitmek, kovalamak.

Yine Walde - Pokorny [2] aynı kitapta hareket mefhumlu ve adımlamak, gitmek manalarına gelen bir (uadh) reconstitué kökünü vermektedir ki bundan da aşağıdaki kelimeler üremektedir:

Lâtin	: Vado	= giderim
Es. Nordca	: Vadha	= gitmek
Anglosak.	: Wadan	= gitmek
Eski yük. al.	: Watan	= gitmek

[1] Walde - Pokorny, aynı eser, cilt. I. s. 206

[2] Walde - Pokorny, aynı eser, cilt I. s. 217

Bu cinsten bir üçüncü kök te bir hedefe doğru ilerlemek anlamına gelen sidh dir.

Şu kelimeler de ondan çıkmıştır:

Grek	: Sadhatı = bir hedefe doğru ilerlemek.
Avesta	: Haidhišta = bir hedefe doğru götürün
Sanskrit	: İdhio = zorlama, ileri doğru hücum.

Tabloyu tamamlamak için ham, sam, fin-uğur ve Yakın Asya dillerinden de birer kelime alalım:

Sami

İbranice	: Atha [¹] = geçmek, gitmek
Arapça	: Eta [²] = geldi
»	: Âde = geri geldi

Ham

Eski Mısır	: İt [³] = uzaklaştırmak, alıp götürmek;
------------	--

Fin - uğur

Fin	: Käydä «Keyde» = gitmek
Macar	: Ki = dışarıya doğru hareket gösteren lâhika.

Yakın Asya dilleri

Sumer	: Ed [⁴] = çıkmak gud, kit, git = yükselmek, uzaklaşmak
Eti	: İt [⁵] = git
»	: İtten = gidiniz.

Bütün bu tabloda dikkati çeken unsurlar *ki, kit, vad, sit, sad, hayt, id, at, keyd* dir ki hepsinde esas olan anlam harekettir. Bunları manalandırmakta kullanılan usulde bir ittirat olmadığı için kendilerine re-constitué birer kök aramak zarureti hâsıl olmuş.

Halbuki usulü pankronik [⁶] olan Güneş - Dil Teorisi bunların hepsini toplayıp bir asla götürmek yolunu açmıştır. Meselâ: (v. + ğ) kökünü hareket manasiyle ve yine meselâ iş biçimi ile aldığımız zaman bu sade ve mücerret bir hareket manasıdır. Aksiyon haline getirmek için

[¹] Gesenius; "Hebräische Wörterbuch"

[²] "Kamus" tercümesi

[³] Erman - Grapow, "Aegyptisches Wörterbuch"

[⁴] Deimel, "Sumerisches Lexikon"

[⁵] Delaporte, "Grammaire hittite", s. 148

[⁶] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili s. 37

onu; rolü (yapmak, yaptırmak ve yapılmış olmak ve binaenaleyh asıl ve esaslığı, sahipliği temsil etmek olan) (. + t) unsuriyle takviye ederiz, çıkan şekil şu olur:

iğ + it

İğit kelimesinde hareket, kuvvet ve canlılık bulunduğu ve ivit haline de geldiğini yukarda görmüş idik. Bizce iğit ve i vokalinin düşmesiyle git kelimesinden gitmek, gütmek fiilleri çıktığı gibi hepsinde hareket bulunan hesapsız müştaklar da çıkmıştır. Garp etimoloğlarının kat'i bir etimolojisini yapamadıkları guide kelimesi de bu gruba mensup ve proto Türk asıllı bir kelimedir. İzahı daha amelileştirmek için etimolojik analizini yapalım:

(1) (2) (3) (4)

Guide = iğ + uğ + id + eğ

1) İğ = Anaköktür. Hareket anlamındadır.

2) Uğ = Anakök anlamını kendinde temessül ettiren prensipal köklerdir.

3) İd = Manaya aksiyon ve ajan anlamı veren bir unsurdur. Binaenaleyh (İğ + ig + it) kendisinde aksiyon bulunan bir obje ve süje ifade ettiği gibi bir hareket ajanını yani sahibini dahi ifade eder.

4) Eğ = Bu unsur manayı tamamlar ve bu suretle guide kendisinde tam bulunan süje veya obje demektir. Ve Fransızca guide kelimesiyle de bundan başka bir mana kastedilmez. Türkçe gütmek ve yedmek kelimeleri bu aslın Türk dünyasına göre gövdeleşmiş şekilleridir.

Not — Guide'in Fransızca morfolojisinde fazla bir (u) görülmektedir. Klâsik ekol bunu g ile v nin yer değiştirmesi için basamak olarak kabul eylemekte ve yazıda tebarüz ettirmek maksadiyle onu g nin yanında küçük ve parazit bir w (g w) şeklinde yazmaktadır. (G) nin yumşayıp erimesi denilen bu hâdisede bir anakök düşmesi aramamalıdır.

Güneş - Dil Teorisi ise bu v unsurunu konson kategorileri arasında değişim köprüsü ve (physio-phonétique) bir fenomen olarak tesbit eylemiştir.

*
* *

İt (d) kuvvet, kudret ve hareket anlamlı bir ana kelime halinde meydana çıkınca başka elemanlar alarak, fakat yine bu manalarını kaybetmemek şartıyla birçok morfolojilere geçer [1]. Meselâ:

[1] Etimoloji, morfoloji, fonotik, ve semantik bakımından Türk dili s. 40

İt (d) kelimesi . + z unsurunu alarak İtiz olunca hareket anlamına (içinde çok obje veya süje ve panse bulunan) geniş bir saha vermiş olur. Bugünkü Türkçede bu morfolojide birçok kelimeler vardır.

{¹} Etiz : Âli (Koman)

{²} Ediz : Yüksek, yücelmiş, kıymetli (Uygur)

{³} İdiz

(. + s) unsuru aldığı zaman bu sahanın biraz dar olduğu görülmektedir. Alelâde bir yükseklik ifade eden {⁴} *edis* (Uygur) da olduğu gibi.

(. + ɣ) elamanı aldığı zaman bu sahanın tamamıyla daraldığını muayyen ve mahdut bir dereceye geldiğini görürüz. Edici demek olan {⁵} ve Allah manasına gelen *itçi* buna misaldir.

(. + k) elemanını alınca tam ve mükemmel bir fiil ifade ve muayyen bir objeye işaret eder. Âlet ve fiil anlamına gelen {⁶} *itik* te olduğu gibi.

Bütün Türk lehçelerinde bulunan, amut ve sert manaları veren dik sıfatiyle dikmek fiilinin aslı maddesi bu yolda olmuş kelimelerdendir. Dik ve tik kelimesi sonunda {yakın saha ve bitişik muhit ifade eden} (. + n) unsurunu alınca diken olur.

Tik ve Dik kelimesi Farsça tiğ ve Fransızca tige, Lâtince kaval manasına Tibia kelimeleri buradan çıkarılır. Dikiş ve dikmek kelimeleri de bu asıldan dır.

*
* *

Bu kelime bazan anaköku muhafaza ederek yitiz, çitiz, sitiz gibi şekiller alır ki, bunların manası bugünkü Türkçede çalâk, keskin ve sivridir {⁷}. Titiz kelimesi de bunlardandır. Türkçede {aynı cinsten olan iki konson yanyana gelemeyeceği için} bu kelimenin hakiki morfolojisi iğ + itiz olmak tabiidir. Binaenaleyh titizi de yitiz, citiz, sitiz ile bir arada alabiliriz.

Bütün bu manaları bir araya getirince Fransızca Vitesse kelimesini de bu arada terkik etmek daha lojik olur. Çünkü vite kelimesinden

{¹} Radlof ci 1

{²} T. D. İbnimübenna

{³} T. D. İbnimübenna

{⁴} Radlof c. I.

{⁵} (Uygur B. T. L.)

{⁶} Kur'an tercümesi, İst.

{⁷} Babus; Radlof (Kırgız); Pekarski (Yakut).

fazla olarak bu kelimedede sse vardır. Mevzuu daha amelî bir hale getirmek için her iki kelimenin etimolojik analizini yapalım.

(1) (2) (3) (4) (5) (6)

Vite : iğ + iv + it + eğ + . + .

Vitesse : iğ + iv + it + eğ + es + eğ

Vitesse kelimesindeki dördüncü ve beşinci unsurlar aynı cinsten oldukları için birincinin (ğ) yazılması tabîidir. Böyle olunca kelimenin hakikî şekli:

viteğ + es + eğ

olur.

Şu halde bunun manası vite manasının oldukça geniş ve bol olarak bir objede vukuu demek olur. Bu mana yitiz, titiz, citiz ve sitiz Türkçe kelimelerin hepsinde mevcuttur. Zaten Türkçe sitiz kelimesi Hint - Avrupa dillerinde hâlâ yaşamakta olan birçok kelimelere analık vazifesini görmüştür.

Yetiz, çitiz, sitiz, titiz kelimelerinin muhit ve sosyoloji tesiri ile yan ve yakın manalar için de kullanıldığını görüyoruz. Meselâ:

Yakutçada: Sitis = öc ve intikam almak, birinin arkasından yetişmek, kovalamak [1].

Yakutçada: Cet = yiğit, olgunluk, erlik, insan yaşının parlaklık devri [2].

Çağatay : Çet = Muharebe, kuvvetli, savaş [3]

Çete

Çetin

Garp Türkçesi : Çetrefil

Çatmak

Çatışmak

Kırgız : Çetiz = açıkgöz, döneke, aceleci, çevik [4]

Kırgız : Cetiz = 1 - irmek, ve olgunlaşmak 2 - nazlanmak, şırmak, yüzşüzleşmek [5]

Altay : Yit = (yiğit) = delikanlı, yiğit [6]

Çuvaş : Çit = dayanmak, tahammül etmek [7]

[1] Pekarski, C. V. s. 2254. arapçadaki ced, cid, ciddi kelimelerinin anasıdır. Bu tezde yalnız Hint - Avrupa ve Türk dilleri karşılaştırıldığı için samî diller misal alınmadı.

[2] Pekarski C. V. s. 817

[3] Pekarski büyük T. L.

[4] Radlof C. I. s. 82

[5] Radlof s. 82

[6] Verbitski s. 94

[7] Aşmarin s. 106

Hint - Avrupa grupundan sayılan Farsçanın, Arap imlâsiyle (sitz) ve Avrupa transkripsiyonu ile sitez [¹] şeklinde yazılan bir kelimesi vardır ki, Ferhengi Şuuriye göre inat, taassup, cenk, husumet, arbede, kavga, zulüm, teaddi, kahır ve kin manalarına gelmektedir. Paul Horn ise bu manalardan yalnız cenk ve cidal karşılıklarını kaydediyor.

Bu âlime göre bu kelime pehlevince stej kelimesinden doğar. Avestada ise şekli setij'dir. Bundan da Hint - Avrupa grupuna şu yolda bağlanır:

Sanskrit	: Tej = keskinleşmek
Grek	: Stizo = batırırım, saplarım
Lâtin	: in/stigare == saplamak, düzeltmek
Germen	: Stek = saplamak

ki, bundan: es. yük. al: (stehhan) çıkar. Almandada yaralayıcı âletlerle dürtüp sokmak, yaralamak demek olan stechen fiili buradan üremiştir. Ve bizim diken dediğimiz diken kelimesinin tamamıyla kendisidir.

Walde - Pokorny bu kelime üzerinde daha etraflıca malûmat verir [²]. Ona göre: dik durmak, keskinlik ve sivrilik reconstitué kökü steig'dir. Eski Farsçası tигра (uç), Avestacası tagâ (keskin), tigri (ok) yeni Farsçada teğ (uç ve kılıç), tej (ok) dur. Bundan da yine harp ve cidal manaları veren sivrilik, diklik, keskinlik ok ve kılıç gibi harp aletleri çıkmaktadır ki bizde bunların aynı olan kelime ve manaları şunlardır.

Teğmek	= Harbetmek (Orhun)
Teğ	= Saldırmak, hücum, hamle (Fars B. T. L.)
Tokuş	= Dokunma, musademe, cenk, savaş (B. T. L.)
Tokımak	= Vurmak, döğmek (Kazan B. T. L.)
Tik	= Bir şeye veya bir şeye vurmak, çarpmak, fiske vurmak, sokmak (haşarat için) (Pekarski; Yakut)
Tik	= Dikmek, sokuş (arı, yılan gibi), (Pekarski. S. 2666)
Grekçe	= Stigma = nokta, diken yarası, iğne yeri.

Yine Walde - Pokorny nin Hint - Avrupa dillerinde aynı manayı ifade eden rekonstitüe bir kökü de stegh'dir [³]. manası: 1 — Saplamak, dürtmek; 2 — değnek ve sırık; 3 — sert, dik ve sivri iğne (sokucu hayvana mahsus) dir.

[¹] Paul Horn, Grundriss der neupersischen Etymologie s. 160

[²] Walde - Pokorny, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen

C. II. s. 612

[³] Walde - Pokorny, aynı eser. Cilt II. s. 622

Grekçesi : Stohos = hedef olarak dikilen direk.

İsveççesi : Stagg = sert ve yaralayıcı ot.

Lehçemizdeki tokmak kelimesiyle akrabalıkları meydandadır. Bütün bunları bir köke irca etmek lâzım, onu Orhun Kitabelerinde okuduğumuz (teğ) kelimesine götürmek doğru olur.

Yeni Almanca değnek demek olan stange de bu köktendir. Bakınız değnek ile birliği nekadardır kuvvetlidir. Etimolojik analizleri şudur:

Değnek : (1) (2) (3) (4) (5)
: eğ + ed + eğ + en + ek
(s)
Stange : eğ + et + an + eğ + eğ

Kelimelerin unsurlarında yalnız üç ve dört numaralılar yerlerini değiştirmişlerdir. Bu bizim (nğ) dediğimiz geniz harfinin bazan burundan söylendiğini ispat eden misallerdendir ve kelimeler bütün elemanlarıyla yekdiğerinin aynıdır.

*

* *

İtik kelimesinin bir de tetik şekli vardır. Burada ana kökü (t) şekline girmiş olarak buluyoruz. Yine hareket anlamlı kelimelerden birçoğunun anası «at» dır. Atmakta, atlamakta olduğu gibi. Analiz şudur:

(1) (2)
At = ağ + at

- 1) Ağ = ana köktür hareket, kuvvet ve kudret manalarıdır.
- 2) At = bu manaya aksiyon veren unsurdur. Binaenaleyh «agat» bizzat kuvvetin kendisi, varlığı ve fiilidir.

*

* *

Bu da elemanlar alarak hareket, kuvvet ve kudret medlûlü kelimeler yapar. Meselâ (v. + k) alarak «atak» olunca manası; cüretkâr, [1] mütecaviz ve ataklık [2] cürettir. Ana köksüz sade tek şeklindeki de hareket ve kuvvet anlamları barizdir. (Teylemek) [3] takip etmekte olduğu gibi (tüğmek) [4] firar etmek ve (teğmek) (vâsıl olmak [5] (tüylek) fırtına, (tüğmen) [6] iğtişâş, isyan manalarına gelir.

[1] - [2] (To), (K. T.)

[3] Garp lehçesi

[4] Garp lehçesi

[5] Orhun kitabeleri

[6] Televut. Radlof C. II.

Fransızca attaquer fiilinin aslı maddesi olan attaque kelimesinde bu Türkçe atak var mıdır, yok mudur tetkik edeceğiz.

Walde - Pokorny [1] Hint - Avrupa dilinde koşmak manasında rekonstitüe bir kök olarak teq kelimesini kabul etmektedir. Bunun:

Sanskritçesi	: Takti	= Silâh atar, acele eder, hücum eder.
Avestacası	: Taka	= Koşu
Farsçası	: Tak	= Koşu
Litvancesi	: Teku	= Akmak, koşmak
Slavcası	: Tok	= Cereyan

dır ki hemen bizim (teğ) kelimesinin aynı ve kendisidir. Analizlerini yapalım:

Türk	: Teğ (y) [2]	= eğ + et + eğ + . + .
Sanskrit	: Takti	= ağ + at + ak + ıt + ığ
Avesta	: Taka	= ağ + at + ak . + ağ
Fars	: Tak	= ağ + at + ak
Litvan	: Teku	= eğ + et + ek + . + uğ
Slav	: Tok	= oğ + ot + ok

Kelimelerin her üç unsuru müşterek ve aynı olduğu için esasen bir familyadan olan semantik hüviyetlerine müşterek bir tip vermek kabil-dir. Bu kelimelerin hepsinde hücum mahiyetinde sert, aceleci ve kat'î bir yürüyüş vardır. Ve hakikî morfolojileri yukarda gördüğümüz gi-bi eğeteg, agatağ ve ağatak tır. Her üçünü de ilk ana köke çevirsek ağatak olur. Bazı kelimelerde muhitin ve sosyolojinin tesiri ana kökü ilk elemana çevirdiği için Fransız dilinde bu kelime attak ve Fran-sız imlâsiyle attaque şeklini almıştır. Bunu başka türlü iddia etmek işi zorlamaktan başka bir netice veremez. Nitekim Fransız dilinin etimo-lojik lûgatleri attaque kelimesinin etimolojisini bulamamıştır. Bloch [3] menşeyini meçhul bulmakla beraber attacher demek olan İtalyanca at-taccare kelimesine götürmek isterse de yukarda bizim yaptığımız etimo-lojik tahlil her türlü şüpheyi ortadan silecek derecede açık ve kuvvet-lidir. Çünkü en eski ve hiç karışmamış Türk lehçelerinden olan Ya-kutçada:

[1] Walde - Pokorny ay. eser. C. I. s. 715

[2] Orhon. Bu kelime şöyle bir cümle içinde geçer: "Kül Tigin Başğu bozat binip teğdi" yani: Gül Tekin Başğu denen boz ata binip hücum etti. (abide I. Şark, yüz IE. 37).

[3] Bloch. ay. eser. C. I. s. 50

Atagasta = incitmek, tahkir etmek, hücum etmek, taarruz etmek, sıkmak, tazyik etmek, üzmek, azap vermek, zulmetmek, manaların-
dadır [1].

*
* *

Attacher = Fransızca Etimolojisi şüpheli görülen kelimelerden biri de attacher'dir.

Bloch [2], bu kelimenin etimolojisini şüpheli kabul ettikten sonra der ki:

Tache'den gelmiş olması muhtemeldir. Tache ise eski Fransızçada agrafe (toka) manasında kullanılmıştı. Yeni manası işaret ve lekedir.

Bu da Cermen Familyasına mensup tikns [3] (işaret) kelimesinden değildir. Bloch'ın her şeye rağmen şüpheli bulduğu bu etimolojiyi biz şimdi gayet vazih ve kat'i olarak yapabileceğiz. Bu kelime ana dil olan Türkçenin takın ve tokun kelimelerinden değildir. Takınmak, tokunmak fiillerinde olduğu gibi.

Bu fillerin bir de takmak ve tokmak [4] şekilleri vardır ki, onların da aslî maddesi olan tak ve tok ana kelimeleri yukardakilerle bir arada Hint - Avrupa dillerinin şu kelimelerinde kendilerini gösterirler:

Grekçe	: Thıggano	= Dokunmak, değmek
Lâtinçe	: Tango (tâgo)	= Dokunurum
Lâtinçe (Avam):	Toccare	= Değmek
Gotça	: Taikns	= Dokunma izi, işaret, değme
Gotça	: Tekan	= Değmek, dokunmak
Flâmanca	: Tokken	= Vurmak, tokmak
Fransızca	: Toquer	= Tokmak
Lâtinçe	: Tactus	= Dokunma
Fransızca	: Tact	= Dokunma [5]

Başkan — Bir çeyrek istirahatten sonra müzakereye devam edeceğiz.

[1] Pekarski s. 185

[2] Bloch, ay. eser. C. I. s. 50

[3] Bloch C. II. s. 109

[4] (B. T. L.)

[5] Walde - Pokorny, C. I. s. 307

İkinci Toplantı

Saat: 15⁵⁰-17⁴⁰

Başkanlık Kuru :

Başkan : Bay Nuri Conker.

Kâtipler: Bayan Esma Nayman,
Bay İsmail Müştak Mayakon.

Başkan — Celse açılmıştır. Hasan Reşit Tankut tezinin izahına devam edecektir.

Hasan Reşit Tankut — (Devamla).

Hint - Avrupa ana şekli ise tag - dır

Grekçe : Daktilos

Parmak {¹}

Bu kelimelerin hepsinde ana kelime olarak tak ve tok buluyoruz. Tak ve tok kelimelerinin Türkçede şekilleri şunlardır:

1 — Tak şekli Tak = nişane, dağ
Takmak = değmek, isabet etmek } (B.T.L.)
Tak = dokunmak, üzerine koymak

Bunların, değmek ve teğmek şekli olduğu gibi, dek ve tek şekilleri de vardır:

2 — Tok şekli: 1) Tokmak (çağ), dokunmak, değmek (B. T. L.)

2) Tokumak (çağ), dokunmak, (Vânberî S. 159)

Yukarıya şekillerini sıraladığımız bütün bu kelimeler Panchronique bir sistemle etimoloji yapmanın ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. Şimdi bu kelimelerden birkaçının etimolojik analizini yapalım:

	(1)	(2)	(3)
Hint - Avrupa ana kökü	:	tag = ağ + at + ağ	
Türkçe	:	tak = ağ + at + ak	
Türkçe	:	tok = oğ + ot + ok	

Bunun manası şudur:

1 — Ağ = ana köktür. Kuvvet, kudret ve hareket anlamındadır.

2 — At = Bu anlama bir aksiyon ve ajan veren unsurdur.

[¹] Walde - Pokorný c. I. s. 121. Bu kelimeyi şüpheli olarak diş ve yemek manalarına gelen ed ve edont reconstitüe kelimeye bağlamaktadır.

(Ağ + at) = Ağat, Türkçede yükseklik ve meyilli hareket manasınadır. Mezopotamya'daki «Akāt» memleketinin adındaki mana gibi (A) nın aşınmasıyla çıkan (Kat) kelimesi en eski zamanlardanberi Allah manasınadır. Şimdiki Gott, God gibi. Yeni Türk dilinde tabaka ve yükseklik manasına gelen kat dahi bunun kendisidir.

3 — Ağ = mananın taallûk ettiği süje veya objedir.

Böylece meydana çıkan (ag + at + ağ) = atag kuvvet ve hareketin tam ve mükemmel olarak bir süje veya objeye taallûku demek olur. Son morfolojik şekli tağ ve tak dır.

*
* *

Böylece tak veya tok kökünü meydana çıkarınca kendisine elemanlar katarak manasını derece derece nüanslandırmak kabil olur. Meselâ (. + n) ilâvesiyle

Gotça: Tekan

Flâmanca: Tokken

Türkçe: Takın, tokun çıkırtığı gibi. (. + ğ) ilâvesiyle eski Lâtince'nin tago'su çıkar. Bu tago'nun birinci hecesindeki bariz aksanı Güneş - Dil Teorisi kaynamış bir (ğ) ile ifade eder. O zaman bu kelimenin gerçek morfolojisi tağğö olur ki, bunu; sosyoloji ve fizyolojinin tazyığı ile yeni Lâtince zaten meydana çıkarmıştır. Ve bugünkü şekli tangodur. Nitekim eski Grekçe tiggano (dokunmak), yeni Grekçede tingano okunmaktadır.

(. + t) alarak Lâtincenin tactus'ı ve Fransızcanın tact'ı çıkar.

Buradaki (. + t) kelimedede ikinci bir fail veya mefulun bulunduğu anlatır. Esasen mana dokunma şeklinde isimlendirilmiş olduğu için fiille beraber kendisinde bir obje bulunması zarurîdir.

Bu kelimenin başka bir morfolojik şekli Lâtince parmak manasına gelen digitus dur [1]. Bize göre kelimenin manası dokunan ve dokunma fiili yapandır. Türkçe parmak rolünü göstermek demek ve dokunmak kelimelerinin yanında parmağın şeklini gösteren dik kelimesi ile beraber onun parça parça ve tane tane olduğunu gösteren diki, kelimesi de vardır (diki: tane, cüz'ü, Tühfetüzzekiye). Valde, digitus kelimesini parmakla göstermek ve sözle bir şey işaret etmek manasına gelen - deik [2] rekonstitüe kelimesinden getirmek ister (Lâtince dica

[1] Walde: İkinci tabı s. 233

[2] Walde p.: c. I. s. 776

«dice») ise de bu kökte tahlil etmekte olduğumuz tak ve tok kelimelerine ve demek fiilindeki dey köküne götürmek daha doğru olur. (Garp Türkçesinde) demek fiilinin aslı diymek [¹] tir. Bu (y) veya (ğ) kelime tasrif edilirken derhal kendini gösterir. Nitekim Yakutçada demek kelimesinin şekli (diä) [²] dır. Bu açık (a); (ğ) yi daha göze çarpar derecede gösterir.

Walde'nin yaptığı bu kök hakikatte Türk dilinde aynen vardır. (Deik) e verilen parmakla göstermek fiili değmek; ve sözle bir şey işaret etmek fiili ise diy veya dia da itiraz kabul etmiyecek bir parlaklıkla izah ediliyor. Hattâ Türkçe his manasına kullanılan duygu veya tuygu ile semi' manasına gelen duygu dahi bu cümledendir. Hattâ Lâtincesi dignus, eski İzlandacası tigenn olan değen ve değerli kelimelerinde de bu değmek aslı vardır. Çünkü bu kelime en eski Türk lehçesi olan Sumercede dahi [³] du, de, di) dir ki, eski şekli dug idi. Etiler bu kelimeyi (te) [⁴] biçiminde kullandılar. Bu etütte Türkçenin yalnız Hint - Avrupa dilleri ile mukayesesi düşünülmüş olduğu için Yakınasya, Mezopotamiya ve Sami dillerinden misal almadık. Ancak şimdiki demek kelimesinin dey ve dia şekillerinin ne kadar eski olduğunu aynı zamanda ötedenberi hem dille demek, hem elle işaret etmek manalarına geldiğini göstermiş olmak için bu misal alındı.

Manayi primitif devirlere çıkarınca kelimenin hayatında derhal bir vuzuh hâsıl oluyor, böylelikle bir kelimenin ilk defa hayata nasıl doğduğunu nerelerde nasıl ve hangi manalarda yaşamış olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

İşte Güneş - Dil Teorisi'nin Panchronique esasa üstünlük vermesinin sebebi budur.

*
* *

Dactylo kelimesi bizi bu yolda aydınlatan bir kelimedir. Bu yapma kelimenin etimolojisi klâsik mektebe göre Grekçe daktylos a varır. Fakat orada kalarak bir adım ileriye varmaz, çünkü onların fonetik kanunları Synchronique ve nihayet Diachronique dir. Bunun içindir ki daktylo kelimesinin etimolojisininide büyük bir teşettüt vardır. Kimisi onu diş, tepe sivrisi gibi manalara irca etmek isterse de fonetik kaidelerine uymadığı için kat'î bir şey söyleyemezler.

[¹] Vambrey: s. 175

[²] Pekarskiy

[³] Deimel. Glossar s. 74, 79

[⁴] Delaporte "Grammaire Hittite" s. 175

Bazıları da önüne iki istifham işareti koyarak muallâkta bırakırlar [¹].

Halbuki bu kelimenin şimdiye kadar üzerinde çalıştığımız (tak, dek, tek) ve (tok) ana kelimelerinden doğmuş olması gayet tabiidir. Çünkü Türkçede deydirmek ve tektirmek gibi gayet eski kelimeler var ki, bunların ana kısmı dekit ve tekittir. Grekçe daktylos'da da aynı anakökü buluyoruz. Etimolojik analizi bizi tenvir edecektir.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Grekçe parmak : Daktylos	=	ağ	+ ad	+ ak	+ as	+ ıl + os
Lâtince parmak : Digitus	=	iğ	+ it	+ ig	+ it	+ . + us
Türkçe : Değdir	=	eğ	+ ed	+ ey	+ id	+ ir
Türkçe : Tektir	=	eğ	+ et	+ ek	+ et	+ ir

Grekçe, Lâtince ve Türkçe olan bu dört kelimedeki ana kısmı yapan dört eleman tamamıyla yekdiğerinin aynıdır. Ve bunların manaları şudur:

- 1) ağ = Anaköktür, kuvvet ve hareket anlamındır.
- 2) ad = Aksiyon ve ajan gösteren elemandır.
- 3) ig = Bu manayı üzerine alan obje veya süjedir.

Her üçü bir arada (ağ + ad + ik) = (ağadig) = (adig) kuvvet ve hareket yapan obje veya süje demektir.

Nitekim Türkçede atik ve etik [²] tamamıyla bu manayı verir. Zemin ve zamanı genişleterek primitif mefhumlara kadar varırsak atmak, itmek, etmek, ötmek gibi kendisinde kuvvete makrun hareket bulunan birçok kelimelerin bu yolla yapılmış olduğunu görürüz. Sansfigüre olarak ta kendisinde kuvvet ve hareket bulunan parmağa bu suretle digit ve dakit denilmiş olması kadar tabii bir şey olmaz.

4) İt, bu unsur; manayı başka bir obje veya süjede yapan ve vasfı yapıcılık, yaptırıcılık ve yapılmış olmaklık olan bir elemandır. Bunun içindir ki Lâtince bu transizyon için lâzımgelen fazla bir unsur daha kullanılmıştır. O unsur da us dur.

Greklere gelince manayı daha geniş tuttukları için vazifesi genişlik, gayri şahsiliik olan (. + l) unsurunu da kullanmışlardır.

Bu kelimelerdeki (. + s) unsurunun vazifesini iyice tesbit etmek lâzımdır. Yalnız; mesaha göstermeğe yarıyan elemanlar kelime morfolojisinde özgü rollerini yapamazlarsa onların (ğ) den geçme olduğu anlaşılır. Bu itibarla buradaki us ların da gerçekte birer (uğ) olması tabiidir.

[¹] Walde - Pokorný, aynı eser, cilt. I. s. 121

[²] Garp lehçesi (Cevval)

5) Uğ manayı isimlendiren ve tamamlandıran elemandır. Şu halde daktylos ve (s) sukutu ile (daktylo) şu manayı vermelidir: (Bir kuvvet ve hareket sahibinin bu fiili ikinci bir obje üzerinde ve gayet geniş bir sahada tatbikıdır.

Kuvvet ve hareket anlamlı kelimeleri bildirirken Almanca Zeugen (doğurmak, işaret etmek, şahitlik etmek), Zeigen (göstermek), Ziehen (çekmek, çekip gitmek), Zeichen (işaret etmek) kelimelerini de gözden geçirelim.

1 — Zeugen (tsoygen) işaret etmek, şahitlik etmek, doğurmak Walde - Pokorny'e göre bu kelimenin Hint - Avrupa ana kökü teg'dir.

Sanskritçesi : Takman = zürriyet, filiz, çocuk

Grekçesi : Tikto = doğmak [1]

Orta aşağı Almanca : Tügen = şahadet etme [2]

2 — Zeigen : Göstermek, işaret etmek

Klugeye göre Lâtincesi : Dicare = hususî merasimle tebliğ

Klugeye göre Lâtincesi : Dicere = söylemek [3]

Walde - Pokorny bu kelimeleri; Hint - Avrupa ana dilinde göstermek ve eski Cermen ve Lâtin dillerinde söz kullanarak bir şey göstermek ve söylemek manalarına gelen dik kelimelerine bağlar [4].

Yukarda geçen, Sumerceden başlayarak Türk lehçelerinde hem sözle hem dokunarak parmakla anlatmak demek olan dey; dek ve dia Türk kökleriyle bu deik kelimesi arasındaki morfolojik ve semantik birlik bize birçok şeyler anlatabilir.

Lâtince bunun başka bir şekli de dicare söylemek ve indicare [5] işaret etmektir. Böylece Fransızca indiquer ve index - indice gibi kelimelerin nekadarkı Türk asıllı olduklarını öğrenmiş oluyoruz.

3 — Ziehen	: Çekmek, çekip gitmek	[6]
Kluge'ye göre Gotça	: Tiuhan	
Eski Nordça	: Toga: Çekmek	
İngilizce	: Tug (tag) çekmek	
Cermen anakökü	: Tug: çekmek	
Lâtince	: Ducere: sevk etmek, çekmek	
Keltçe (orta kimir)	: Dıgaf: çekerim	
Hint - Avrupa	: Duk: çekmek	

[1] Walde - Pokorny cilt 1. s. 715

[2] Kluge ay. eser. s. 709

[3] Kluge ay. eser s. 706

[4] Walde - Pokorny cilt, 1 s. 776

[5] Walde, "Lateinisches Etymologisches Wörterbuch" 2 inci tabı s. 231

[6] Kulge. ay. eser s. 710

Kluge'ye göre	Gotça	Taikns: işaret.	} { ¹ }
Eski Nordça		Teiken: işaret.	
Eski Saksça		Tekan : işaret.	

Bu dört kelimenin hepsinde de asıl olan tek, tak olduğu halde herbirisini ayrı ayrı köklere irca etmek gayreti beyhude emek harcamadan başka bir şeye yaramaz. Asılları onomatope'dir, diyenler de aldanırlar, çünkü bu suretle yalnız tarihî devrelerde dolaşmış ve ancak lehçeler arasında mukayeseler yapılmış olur. Halbuki asıl dilin kaynağı tarihten öncelere kadar uzanıp giden asıl ve ezeli bir köktür. Buna inandığımız içindir ki, bizim teori zamansız ve toprak hududu olmadan etimoloji yapabilmekte ve kelimeler arasındaki semantik tefavütü derhal aydınlatabilmektedir.

Şimdiye kadar Güneş - Dil Teorisi'nin iki karakteristiği üzerinde çalıştık; yeniden hatırlamak için bunları tekrarlıyalım:

1) Her kelimedede muhakkak bir (ğ) anaköku vardır.

2) Güneş - Dil Teorisinde fonetik sistem pankroniktir. Bu iki saha içinde yaptığımız ufak ve dar tetkik davamızın ne kadar şümüllü ve kat'î neticelere vardırıldığını göstermiş bulunuyor.

Konuşulmuş ve konuşulmakta olan dillerin bütün malzemesini güneşin vasıflarında ve onların delâletiyle çıkan manalarında toplayıp gruplara ayırmak ve her grup için de semantik cevherine göre binlerce kelime ve söz tetkik eylemek kabil olduğunu da öğretti.

Şimdi bir de Güneş - Dil Teorisi'nin Paleo - Sosyolojik sahada semantik tatbikını tecrübe edeceğiz. İntihap ettiğimiz kelime bugün Almancada yaşamakta olan ve dua etmek manasında kullanılan betendir.

Alman dilinin en mükemmel etimolojik lûgatini yazmış olan Kluge bu kelimeyi yine Almanca rica etmek manasına gelen biten kelimesine irca eder. Ona göre:

Got	:	Bidjan	yalvarmak, rica etmek
Anglosaks	:	Biddan	» » »
Eski Nord	:	Bidhja	» » »

dır. Cermenceden önceki kökü Bheidh yahut = Bhidh idi.

Grekçesi : Pith (fith) = istirahat etmek, rica ile elde etmek.

Lâtincesi: Fido = Birisine teslim olmak.

Cermence sebat ve itimatla beklemek manasına gelen bıdan kelimesi bu kelimeye bağlanabilir [²].

[¹] Kluge ay. eser s. 706

[²] Kluge ay. eser s. 60

Walde - Pokorny [1] de daha öteye varabilmiş değildir. Yalnız kat'î olmamakla beraber iğilmek anlamına gelen Hint - Avrupaî Bhedh kelimesini de bu arada zikrelemek ister. Fakat ibadet yolunda dua ve niyaz etmenin insanlıkla beraber başladığını gözönünde tutarak bu kelimelerin kökünü zaman ve mekân bakımından daha uzaklara götürmek elbette ki hem doğru hem lojiktir. Nitekim muhtelif Türk lehçelerinde bu kelimeler aynen yaşamaktadırlar. Hattâ çok eski Türk lehçelerinden biri olan Sumercede dahi bu kelime aynen yaşıyor.

Batan	: Telkinci Rahip	(Deimel, glosser)
Ağabıtta	: Hayır dua ile selâmetlemek, ölümlere dua okumak.	(Pekarski. Yak. S. 14)
Ağabıttan	: Dua okumak (Pekarski. Yak. S. 14)	
Ağabıttah	: Bir Rahibe teslim olmak (Pekarski. Yak. S. 14)	
Gütmek	: İyman etmek, dua etmek (Çağatay, Orhun, Radlof. S. 1897)	
Büdüm	: İyman etmek, sadakat (Telehut, Radlof. S. 1409)	
Badalmak	: İyman etmek, ısrar etmek (Kırgız, Radlof. C. IV.)	

Bu kelimeler yukarda geçen Hint ve Cermence kelimelerin hem semantik hem morfolojik bakımından aynıdır. Hepsinde de asıl olan dua, niyaz, iyman, bir kimseye bağlanmak, ısrar (dinde) manalarıdır.

Yalnız Yakutçada anakök aşınmamıştır. Anakökü kaldırdığımız vakit kalan kısım Hint - Cermen dillerindekilerin aynı olur. Güneş - Dil Teorisi'ne göre yapılacak bir analiz bize bu kelimelerin gerçek manalarını verecektir. Etimolojik analizleri şunlardır:

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Got	: Bidjan	=	iğ + ib +	id + iy + an		
Anglosakson	: Biddan	=	iğ + ib +	id + iğ + an		
Eski Nord	: Bidhya	=	ig + ib +	id(h) + iy + ağ		
Greks	: Pith	=	ig + ip +	i(h) + . + .		
Lâtin	: Fido	=	iğ + if +	id + . + oğ		

Türk lehçelerindeki aynı kelimeler:

Yakut	: Agabıttan	: ağ + ab +	it + ağ + an
Yakut	: Agabıttah	: ağ + ab +	it + ağ + ah
Telehut	: Büdüm	: uğ + ub +	üd + . + um
Telehut	: Badalmak	: ağ + ab +	ad + . + al

Bu kelimelerden ilkönce rica ve dua etmek manası çıkaralım.

[1] Walde - Pokorny ay. eser C. 11 s. 140

1) İğ = anaköktür. Esas ve hararet ve mecazî manasıyle aşk anlamınadır.

2) İb = anakök anlamını kendisinde tecelli ve temessül ettiren prensipal köklerdendir.

(ig + ib) = (ib) (ep) hatıra, zihnî kuvvet manasına gelir ki (Garp lehçesi B. T. L.) bizde daha fazla menfi şekli kullanılır, (ipsiz) gibi.

Ağap şekli ise Grekçede muhabbet demektir. Bu kelimeyi bazı âlimler aga (çok) ve pa (elde etmek) kelimelerine bağlamak isterlerse de Boisacq etimolojisini karanlık görmektedir [1]. Walde - Pokorny de, fakat şüpheli olarak büyük manasına gelen Hint - Avrupaî Meg (h) yani Grekçe megalo kelimesine irca eder.

3) İt = bu mananın bir obje veya süjede yapıldığını gösterir elemandır. Bu suretle meydana çıkan kelime igibit veya agabittir ki Türk lehçelerinde baba, kâhin ve babamız manalarını verir [2]. Arap dilinde yaşrıyan şekli âbittir.

Anakök düşünce, bit kalır ki, bunun pit ve pita şekli Hint lehçelerinde peder demektir [3].

4) Iy = üzerinde bu mananın vukua geldiği obje veya süjedir.

5) An = mananın bu objeye çok yakın ve bitişik olarak bulunması demektir.

Bu suretle Gotça Bidjanın etimolojik şekli iğbidiyan ve manası kuvvet ve hararet ve bunlar delâletiyle aşkın bir obje veya süje muhitiinde tecellisi demek olur. Ve Gotça bidyan kelimesinde kastedilen mana da bundan başkası olamaz.

Gerek Hint-Avrupa dillerinde, gerek Türk lehçelerindeki bu kelimelerin hepsinde dua, niyaz, iman, bir kimseye bağlılık, ısrar (dinde) manalarını bulmuş, şimdi, ona bir de aşk ve muhabbet anlamı katmış bulunuyoruz.

Tahliiden çıkan elemanların Güneş - Dil Teorisi'nce tesbit edilmiş rolleri bize kelimeler arasında nüans farkını derhal tebarüz ettirir. Kelimeler bize polisemi bakımından büyük bir saha açmış olduğu için bunların hepsine ana olacak bir kelime bulalım. Bu kelime anakök (ğ) ye bitişmiş bir (v. + b) den olma yani (ağ + ab) ab'dır.

[1] Boisacq. Dictionnaire étymologique de la langue grecque

[2] Pekarski (Yakut. s. 13)

[3] Walde - Pokorny - ay. eser c. II s. 71

(Ağab) ana kelimesinin sonuna (. + t) gelince ağabit [¹] yani papaz, ruhanî ve babamız kelimesi meydana çıkmaktadır. Bugünkü Arapçada bu kelimenin âbit olarak yaşadığını öğrendik. Bu kelimenin Âramice abba [²] dan Hint - Avrupa dillerine:

Almanca	: Abt	} Manastırlara mahsus (Başrahıp)
İngilizce	: Abbât	
Muahhar Lâtince	: Abbât - em	
Anglo Saksonca	: Abbot	
İtalyanca	: Abate	

olarak geçtiği kabul edilirse de çeşitli morfolojilere girmiş olan bütün bu kelimelerin Yakut lehçesindeki ağabitten türediği meydandadır. Bu kelimelerin Türkçeliği başka bir yolla da izah edilebilir. Ab Türkçede olduğu gibi Hint - Avrupa dillerinde de baba demektir (at dahi öyledir) nitekim: Bu kelimelerin sosyolojik devirlere nasıl geçtiğini terki edelim: Ağap ana kelimesine (. + t) unsuru ilâvesiyle papaz, rahip ruhanî manaları veren ağabit çıkar ki, bunun:

Arapçası	: Âbit	} Manastırlara mahsus başrahıp
Almancası	: Abt	
İngilizcesi	: Abbot	

Bu suretle Alman ve İngilizce kelimelerinin Âramiceden geçmiş olsa bile Türk asıllı olduğu meydana çıkar ve Hint - Avrupa dillerinde baba, aile reisi demek olan *apt* ve *ap* kelimelerine Güneş - Dil Teorisi'nce failiyet ifade eden (. + t) inzimam edince babalık, sahiplik, büyüklük yapmak demek olan abt, abbot çıkmaktadır.

Hint - Avrupa	: Apa	: Baba, büyük
Grek	: Appha	: »
Got	: Aba	: Aile reisi
Eski İzlanda	: Afi	: » »

dir. Ağabit kelimesinin son morfolojik şekillerinden biri de Bıt dır.

Bıt kelimesi alternans vokalik ile büt, bat, but, bet şekillerini alabildiği gibi, kategorileri dahilinde vokal değişimi ile de pat, put, püt, pet, pad, pud, püd, ped de olabilir. Ana kökün bütün manalarına sahip olan bir varlık demek olan bu kelimenin muhtelif dillerde, muhtelif manalarını arıyalım.

Türkçe Bütücü	: Mutekit, müemmen (Uygur B. T. L.)
Bütmek	: İman etmek, sebat etmek, sadık olmak (Uygur B. T. L.)

[¹] Pekarski ay. eser s. 13

[²] Kluge ay. s. 4

Betmek	:	İman etmek (Kazan B. T. L.)
Butmak	:	İman etmek (Behçetülhakayik)
Bütgin	:	Müemmen (Kıyası Rapguzi)
Bütöy	{	Hamail, muska (Kazan Radlof C. IV.)
Bötöy		
Büdik	:	Raks, dans (dini)

Hint - Avrupa dillerinde de {¹}

Hint - Avrupa k. Bheudh arz ve takdim, dua, heyecan, vecd hâli.

Sanskrit : Bodhatı = Uyanıktır.

Eski İzlanda : Bjodha = Sunmak, takdim etmek.

Bütün bu kelimelerde ana kısmın put ve bud olduğu meydandadır.

*

* *

Ağabit kelimesi (. + l) alarak agabital olunca kelimenin manasında bir genişlik ve gayrişahsîlik hâsıl olmaktadır.

Etimolojik analizi şudur:

(*agabit*) + *al*.

agabital (alelitalak rahip) veyahut rahiplere mahsus olan aşkın hudutsuzluğu demektir ki, bunun Yakut lehçesinde yaşamakta olan şekli abıdal'dır. Yakut lehçesinde bu kelime ile şaman rahiplerinin erkeklerine mahsus bir lâkap kastedilir {²}. Arap diline ebdal diye geçmiştir. Araplar kendi gramerlerine uydurarak bu kelimeyi cemi farzeder ve bedel şeklinde bir de müfret çıkarırlar. Kendilerince kelimenin manası Allah aşkı ile hüviyetini değiştiren demektir {³}. Dilimizde yaşayan aptal ve budala kelimeleri zaman ve sosyolojiye göre mana değiştirmiş ve polariteye misal olmuş kelimelerdendir.

Bu kelime dinî manasiyle bugünkü frnâsızcada Fidèle olarak yaşıyor.

Etimolojik analizleri alt alta getirirsek hakikat meydana çıkar:

			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)				
Yakut lehçesi	: Abidal	=	ağ	+	ab	+	id	+	al		
Arapça	: Ebdal	=	eğ	+	eb	+	ed	+	al		
Arapça	: Bedel	=	eğ	+	eb	+	ed	+	al		
Fransızca	: Fidèle	=	eğ	+	ef	+	ed	+	el	+	eğ

{¹} Walde - Pokorny ay. eser s. 147 c. II

{²} Pekarski, Yakut c. I.

{³} Kamus tercümesi

Kelime unsurlarının tamamıyla yekdiğerinin aynı olduğu meydan-
dadır. Halbuki Fransız etimoloğları bu kelimeyi ancak lâtince iymân
manasına gelen fides kelimesine çıkarabilirler [1].

Bu kelimenin tetkiki bize bir onomastik saha açmıştır. Arapların
Heytal ve cemi sıygasıyla Heyatile dedikleri (Eftalit) lerin adı bu kay-
naktan, yani aptal kelimesinden çıkmaktadır. Ortaasyada ve Çin Tür-
kistanında aptal denilen etnik bir zümre yaşamıştır. Efganistandaki,
Dürani kabîlesine vaktiyle abdalı veya avdali deniliyordu ki, bir zamanlar
bu ismin Ak - Hun veya eftalitlerin etnik adı olan aptal ismiyle mûna-
sebeti olduğu da iddia edildi. Aptallar Anadolu'da ve Rumelinde Rum
Aptalları ismi altında ehemmiyetli fakat serseri bir zümre halinde ve
asırlarca yaşadılar [2].

But ve put ana kelimeleri meselâ (V. + m) unsuru olarak manayı
bir egoda toplar. Türkçede dürüst adam ve namusluluk manasına ge-
len püdüm (tel. Radlof) gibi yine (. + r) unsuru olarak bir fiilin bir
obje veya süje üzerinde tekarrürünü anlatır. Lâtince utanma ve hayâ ma-
nasına gelen (puder) ve Fransızca (pudeur) de olduğu gibi.

Elemanların rolünü bu kelime ile tetkik etmek kuvvetli neticeler
verebilirse de mevzu müsait olmadığı için vazgeçiyorum.

(Agab) yani ab ana kelimesine (V. + ğ) ve bu kategoriden ela-
manlar ilâvesiyle esas, Allah mefhumlu birçok kelimeler çıkar, meselâ:

Türkçe :	Bay	=	Asil, zengin, gani.
	Baya	=	Allah
	Beya	=	Allah, kadim (Çağatay B. T. L.)
[3]	Bayat	=	» » (Çağatay, Uygur, Radlof)
	Bağı	=	Sihir, efsun (Lehçei Osmanî)
	Büğü	=	Sihir
	Büyük	=	Âlî, bâlâ, celil, cesim, muazzam (Hep Allah isimleri)
	Bik Bek	}	= Âmir (Çağatay Lûgati)

Bunlara mukabil Hint - Avrupa dillerinde [4]:

Avesta :	Bağa	=	Allah, Efendi
Slav :	Bog	=	»

[1] Bloch, ay. eser. c. I. s. 297

[2] Fuat Köprülü. "Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi cüz I." "Aptal makalesi".

[3] Kutdagu Bilig, "Oğan bir Bayat kim kamudkin uza"

[4] Walde - Pokorny, ay. eser c. II. s. 127

İngiliz : Big = Büyük
Slav : Bogat = Zengin

dır.

Bütün bu kelimelerin aynı kaynaktan geldiğini etimolojik tahlile hacet kalmadan anlıyabilmek zor değildir.

*
* *

Güneş - Dil Teorisi Paleo - Sosyolojik sahada tetkik etmek istediğimiz kaidelerini bize kâfi miktarda misallerle verdiği gibi hangi dilde olursa olsun meçhul kalmış lengüistik düğümleri tabii ve mantikî bir kolaylıkla çözüp açabileceğini de öğretmiştir.

*
* *

Şimdiye kadar polisemiye analitik olarak tetkik etmiştik. Şimdi de bunu sentetik olarak tetkik edeceğiz. Bunun için de ilk hayatın primitif tezahürlerine göre eşya seçecek ve yalnız maddî hayat içinde çalışacağız ve anakökün asıl, esas, kuvvet ve toprak manalarını alacağız:

Bu bahsin bir de maddî cihetini yani kuvvet semanteminin madde ve eşya ile imtizacını tetkik edelim.

Asıl, esas ve kuvvêt anlamlarında (ğ) bir (v.+b) alınca ağab olur. Bunun muhtelif dinî manalarını yukarda görmüş idik. Son morfolojik şekli ile ab kelimesinin çeşitli manaları arasında yer, mahal ve toprak manaları da vardır.

Sumercede :	Eb	=	Mahal, yer	Deimel, Glossar
	Ub	=	» »	
	İb	=	» »	
	Ab	=	» mesken	

Bu kelimeler bugünkü Türk lehçelerinde de aynen vardır.

Eb		Hane, mesken (Çeşitli lehçeler, Radlof C. I.)
Ef		
Em		
Ev		
Ep		
İv		
Üğ		Hane (Çağatay, B. T. L.) Mesken (Çağatay, Radlof C. I.)
Üy		
Öy		

Hint - Avrupa dillerinde bu kelime şöyle söylenir:

Walde - Pokorny'e göre bu rekonstitüe kelime kökü "au" ve daha sert olarak ave (gecelemek, uyumak) tır.

Hint lehçeleri :	Ava	=	Ev
Grekçesi :	İaio	=	Uyurum
» :	Avlis	=	Geceliyecek yer, konak, menzil
» :	Avli	=	Mesken [¹], avlu
Almanca :	Av	=	Ada, sulak yer, sosyal
Anglosakson :	Eg	=	Ada
Eski Nordça :	Ey	=	»

Bu kelimeler bizim oda, avlu, ova ve yuva kelimelerimizin aynıdır.

Etimolojik analizlerini ilerde yapmak üzere şimdi tetkikimize devam edelim.

*
* *

Bu kelimelerin hepsinde mevcut olan hâkim eleman (V. + b) ve (kategorisi) dir. (V. + b) köküne (V. + K) elemanı ilâve edilince (Bük) kelimesi meydana çıkar. Bu ilk insanların ilk defa olarak barındıkları yerlerdir. Bunun manaları şunlardır:

Bağ	:	Köşe, kavis, iktidar, meşcere (Çağat. Rad. C. IV.)
Puk	:	Bent (Garp lehçesi)
Büge	:	Bent (Televut Rad. C. IV.)
Bük	:	Meyva bahçesi
Buğu	:	Bağ (Altay. altay grameri)

Bük kelimesinin topoğrafya bakımından tarifi şudur:

«Sık ormanlık içinde yokuşlu boğaz. Yol geçen ağaçlık tepe (B. T. L.)» dir. Fakat daha ziyade nehir kavisleri arasında kalmış toprak parçalarına denilir. Nehirler sert ve yüksek yerlere rasgelince kıvrılarak büyük kavisler yaparlar. Bu kavislerin arasındaki münhat toprak daima otlu ağaçlı ve suludur. Ekseriya sık yılgın ormanlariyle kaplanır. Fleuvial medeniyet devrinin insanları suyu bol, güneşi müessir ve toprağı kuvvetli olan Bük'lere sığınarlardı. Bük'ler tabiatın şiddetlerine olduğu kadar hayvanların hücumuna da mâni oluyordu. Duvarlı ve surlu site hayatını ve medeniyetini ev ve otağ kurmayı doğuran işte bu Bük hayatıdır.

[¹] Walde - Pokorny, aynı eser c. I. s. 19

Bunlar bidayette kaplanların yatağı idi. Kaplanlar uzaklaştırılınca tilki ve tavşan gibi küçük hayvanlara yatak oldular. Sonraları insanların obaları ve hayvan sürüleri oralara doldu.

Bük, hâlâ şimdi primitif hayat yaşıyanlar için olduğu gibi ilk insanlara emniyet, huzur, gıda, hararet temin ve kuvvet telkin eden bir obje idi. Onlar, nehrin kavsinden ilham alarak yaylarını yaptılar. Yataklarının etrafını ve üstünü çevirdiler. Güneş ve gökte gördükleri Bük (kavis) lerde kendileri için akıl ermez, güç yetmez kudret ifadesi vardı. O kubbenin arkasında kim bilir ne kadar belâlar bağlanmış ve felâketler zincirlenmişti. Küçük mikyasta bir gök ve Bük olan evlerin yapılışı da buradan mülhem olmak tabiidir. Bük kültürü adını verebileceğimiz bu hayatı sentetize eden bu elemanların hepsi dönüp dolaşıp kuvvete ve dolayısıyla (ğ) ile ifade ve işaret ettiğimiz Güneşe rücu etmektedir. Şu halde:

Bük = üğ + üb + ük tür.

1) Uğ = kuvvet, asıl ve esas ifade eden anaköktür.

2) Ub = anakök anlamını kendi üzerinde temessül ve tecelli ettiren prensipal köktür.

3) Uk = manayı isimlendiren ve tamamlayan elemandır.
bu halde:

Buk = (ugubuk) = (uğ + ub + uk)

Kendisinde tam ve mükemmel kuvvet ifadesi bulunan obje demek olur. Primitif insanlar hayat ile en yakından ilgili müsbet ve menfi her kuvveti kendisinde buldukları için bu şekildeki yataklarına ve yurtlarına Bük ismini vermişlerdir .

(Bük) teki ağaçlık manasını Hint - Avrupa dilerinde de buluyoruz:

Not: Bu tezde müdafaa edilecek olan nokta Güneş - Dil Teorisi'nin bazı karakteristikleri olduğu için misal getirmekte gayet kıskanç davranılmıştır. Yoksa, meselâ: Bük ana sözünden türemiş kelimeler sayılmıyacak kadar bir çokluk gösterebilir. Ağaçlık ve ağaç manaları veren Hint - Avrupa «Bük» lerinden:

Fransızca	:	Bocage	küçük orman
Eski Lâtince	:	Boscus	» »
Grekçe	:	Pyxksos	şimşir ağacı
Lâtince	:	Buxus	» »

Kutu manasına gelen İngilizce Box, Almanca Büchse, Fransızca Boite kelimeleri önceleri yalnız şimşir ağacından yapıldıkları için bu isimleri almışlardır.

İngilizce Bush: çalılık
Almanca Busch: Çalılık.

Fransızca orman ve odun manasına gelen Bois kelimesi bunlardan çıkmaktadır [1].

Almanca: Buche = Kayın ağacı.

Not: Önce mektuplar ağaç kabuklarına yazıldığı için kitabın adı Buch kalmıştır [2].

Türkçe hat, kitabe, mektup manalarına gelen Bicik (B. T. L. Uygur) ve Picik (Altay, Televut, Radlof) bu kelimenin aslıdır. Şu halde Biçmek manasına bir yazı aramak doğru olur. Davayı kesip biçti dediğimiz zaman onu yazı ile tesbit etti manasına almalıyız. İlk yazının Lineal olduğunu gözönünde tutarak bu kelimenin manasına erebiliriz.

Eski Nordça	:	Bok	Kayın ağacı
Lâtinçe	:	Fagus	» »
Grekçe	:	Fagos	Meşe dir.

Bu kelimeler Türkçe meşe ile birlikte Bük'e vardığı meydandadır. Analizine lüzum yoktur.

(V. + K) elemanı aynı zamanda (manaya ve panseye hareket ve faaliyet verdiği [3] için Bük kelimesinde kuvvet ve kudret özlü bir hareket ve faaliyet dahi hissederiz. Bunun birkaç misalini verelim:

Bük : Kuvvet kullanarak bir objenin istikametlerini değiştirmek hareketini işaret eder bir sözdür.

Bükmek fiilinde düşündüğümüz kuvvete dayanır hareket gibi bu kelimenin sonuna bir (ğ) gelerek hem kuvvet ve hem hareket manaları vücade gelmiştir.

Büke (ğ) = Pehlivan, yiğit, atlet (İhe Rüşoti. Orhun. satır 17)

Böke (g) = Kahraman, şampiyon, kuvvetli (Garp lehçesi) ve figüre manada da.

Bükü (ğ) = hekim, âkıl, âlim (Kaşgarî C. III. S. 173) Yılanların totem oldukları devirlerde kuvvetleri ve hareketlerindeki bu kökler gözönünde tutularak kendilerine Bük kelimesinden ad çıkarmışlardır:

Büke : Büyük yılan (Kaşgarî C. III. S. 172)

Yalnız Bük olarak kuvvet ve hareket ifade eden bu kelimeyi İndo - Öropeen dillerinde, Almancada biegen (Bücken, Beugen) Fransızca boucle de buluruz. Biegen in:

Sanskritçesi	:	Bhaj	:	Bükmek, iğmek
Grekçe	:	Feugein	:	» (kaçmak)

[1] Bloch ay. eser c. I. s. 87

[2] Kluge, 82

[3] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili.

Lâtnice	:	Fugere	:	Kaçmak
Gotça	:	Biugan	:	Bükmek, içmek
İzlanda	:	Beygja	:	» »
Anglosakson	:	Bugan	:	» »

dır [1]»

Bu suretle Bigen kelimesinin tamamıyla bizim Bükmekten geldiğini öğrenmiş oluyoruz. Daha ziyade aydınlatmak için birkaçının etimolojik analizini yapalım:

			1	2	3	4	5
Türk	:	Bük	=	ug + uf	+ uk	+ .	+ .
Sanskrit	:	Bhaj	=	ağ + ab	+ aj	+ .	+ .
Grek	:	Feugein	=	uğ + uf	+ eg	+ en	+ .
Lâtnice	:	Fugere	=	uğ + ub	+ og	+ or	+ eğ
Anglosakson	:	Bugan	=	uğ + ub	+ ug	+ an	

Bu kelimelerin hepsinde Bük anasözüne tekabül eden (1, 2, 3) elemanların hepsi de kıymet bakımından yekdiğerinin aynı ve binaenaleyh hepsi bir asıldandır.

(Boucle) e gelince: Bu kelimeyi Bloch [2] Lâtnicede yanak manasına gelen Bucca'nın tasgir ismi olan Buccula'dan getirmektedir. Ona göre: Şişmiş yanak manasından alınmış olan Bouche (ağız) da bu kelimedenden olmalıdır. Değerli âlimin bu buluşu tamamıyla yerindedir. Çünkü bu da büküntü ve kavis gösteren Bük anakelimesine varıp dayanıyor. Türkçede de kavis ve yuvarlak şekil gösteren vücut kısımlarının isimlerinde bu bük mevcuttur [3]. Bugrek (böbrek) ve Bükür (böğür, böbrek) [4] te olduğu gibi, esasen Boucle kelimesi Bük anasözüne (hudutsuzluk ve çokluk ifade eden) (. + l) takılmasıyla hâsıl olmuş Türkçe bir sözdür. Bükül gibi.

Bük kelimesinin Bek şeklinde de kuvvet ve hararet anlamları vardır. Bek, Türkçe sert madde ve kudretli şahıs demektir. İnsan olarak uça ve başta olana da bek derler. Bunun Bak, Bağ, Buğ ve Bay, Bey şekli malûmdur: Bakan, bağlı ve bekçi kelimelerindeki aksiyon, bakmak tarikiyle bir obje üzerinde kuvvet ve hararet vücade getirmek demektir ki, bunun Hint - Avrupa dilinde yaşrıyan akrabalarından:

İrlandaca	:	Bac	:	Çengel	} [5]
Lâtnice	:	Beccus	:	Gaga	
Fransızca	:	Bec	:	»	

[1] Walde - Pokorny, c. II. s. 148, 144

[2] Bloch c. I. s. 91

[3] Radlof c. IV

[4] Kaşgarî c. I. s. 301

[5] Walde ve Bloch bu kelimeleri Keltçeye irca ederler. W. s. 86, B. C. I. S. 74

Bu kelimelerin Türkçesi ibik tir.

Almanca	: Wache	: Bekçilik, nöbet, uyumak, beklemek
Eski Nordça	: Waka	: » »
Anglosakson	: Wacu	: » »
İngilizce	: Watch	: »
»	: Wake	: Uyanık olmak
Gotça	: Wakan	: » » [1]

Bu kelimelerin bizim Bak tan ve binaenaleyh Bük ten geldiğini kabul etmek kadar tabii bir şey olamaz.

*

* *

Tabii Bükler dolup ta insanlar taşınca sun'î Bükler yapmak lâzımgeldi. Bunun için derelerin münasip yerleri bulunuyor, bu suretle nehir mecraları değiştirilerek su kavisleri ve yarımadalar vücuda getiriliyordu. Böyle; insan eliyle yapılmış Büklerde bir fiil tahakkuk ettiği için onlara Büket te dediler. Bu kelimenin (Bük + et) ten yapılmış olduğu meydandadır.

Buketler yapılmaya başladığı zaman insanoğlu vahşi hayvanları uzaklaştırmış, tabiate hükmünü tattırmağa başlamıştı. Bir Psycho-Sosio-logie ile ev ve yurt pansesi edinmiş ve onları içtimai bir teessüs haline getirmişti. Yapıp kabilece içine sığındığı bu kabîl yerlere Büket diyordu:

Türkçe :	Büket	:	Bend (Çağ. Pavet de Court.)
	Böket	:	» (Çağ. Rad. C. IV.)
	Böget	}	» (Garp Türkçesi)
	Büget		
	Büvet		
	Bögöt		Mania, sed (Kırgız Rad. C. IV)

Ve figüre anlamda:

Beket	:	Hudut, hudut karakolu (Garp T. ve Kırgız)
-------	---	---

bekitmek, bekütmek, beketmek, böketmek yani tahkim, tarsin, takviye kelimeleri hep aslın mecazî medlûllerine işaret eder. Bu kelimeler de Bük aslına (. + t) katılarak olmuş kelimelerdir.

[1] Kluge, ay. eser. s. 663

Yakut lehçesi: Bögötüy: Sağlamlamak, muhkemleşmek,
berkimek [1]

» » : Bögötük: Sağlamak, muhkem, berk.

Bu kelimelerde (. + t) nin Güneş - Dil Teorisi'nce tesbit edilmiş (yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık ve bu fiillere hâkim olmak sıfatıyla sahiplik) anlamı çok bariz bir şekilde kendini gösteriyor.

*
* *

Bu kelimeye hem semantik, hem morfolojik bakımdan eş olan Hint - Avrupa kelimesi Almanca Bucht dir. Tetkik edelim:

Almanca	:	Bucht	=	Küçük liman, mersa, koy
Garp Jermencesi	:	Buhti	=	Bükülme, kıvrılma
Orta İngilizce	:	Boght	=	Bükülme, kıvrılma
Ortaaşağı Almanca	:	Bocht	=	Bükülme, kıvrılma
Eski Nordça	:	Böt		

Bunlar daha dar ve hususî manalarında deniz sahilinin kıvrımları demektir ki, İngilizce Beach dir.

Kelimelerin bu manası ancak 17 inci asırda doğdu. Halbuki önceleri ehli hayvanlar için çevrilmiş yatak yeri demektir. Şimal Almancasındaki Saubucht (domuz yatağı) gibi. Aile hususiyeti başlayınca bu kelime yatak, yatılacak yer ve örtü gibi hususî mahiyetler almağa başladı. Meselâ:

Buyet	:	Yastık, hamut yastığı (Balintin), (Kazan Lûgati)
Bövet	:	
Pivet	:	Yastık, hamut yastığı (Çuvaş Lûgati, Passonen)
Pit	:	Kılıf (Çuvaş Lûgati S. 198)
Vid	:	Örmek, giydirmek, gölge yapmak (Çuvaş. Solotnitzki Lûgati S. 27)

Vide : Ahır (Çuvaş. Passonen S. 203).

Görülüyor ki, bu büyet insanlar için bir merci ve makar olmuştur. O halde yatmak kelimesini de ona irca etmek lojiktir. Zaten yatmanın etimolojik analizi bizi o hakikate vardırır.

Analiz şudur:

(1) (2) (3) (4) (5)
Yatmak : ağ + ay + at + am + ak

Birinci, ikinci ve üçüncü unsurun teşkil ettiği kelime yattır. Yatın birinci elemanı olan ğ, ve dolayısıyla b unsuruna değişebileceği için bunu

bayat olarak okuyabiliriz. Nitekim Türkçede bayat [1] kadımullah, ezeli manasında kullanılmaktadır. Ve sade yat şeklinde muhafız manası da vardır, Yatgak [2] da olduğu gibi. Bu kelimenin Arapçada yaşayan morfolojisi Bayt ve Büyüt tür ki, bizim Buget ten hiçbir ayrısı gayrısı olamaz.

Not: Bu buket kelimesinden yatak, mesken ve barınılacak yer manalarını veren birçok kelimeler üremiştir:

Lâtince	:	Habitare	=	İkamet etmek
Eski Slavca	:	Obitati	=	» »
İngilizce	:	Abide	=	» » , kalmak

Şu halde Fransızca Habitation ve Habiter kelimeleri buketten olmak gerektir.

Bu manada Hint - Avrupa kelimesi yatak manasına gelen bettir. Bu kelime de bizim buket kelimesinden değildir.

Analizleri altalta getirilince vaziyet tamamiyle aydınlatılmış olur:

Almanca	:	Bucht	=	uğ + ub + uk + ut
»	:	Bett	=	eğ + eb + eğ + et
Türkçe	:	Buket	=	uğ + ub + ük + et
Arapça	:	Beyit	=	eğ + eb + ey + et

Görülüyor ki, dört kelime de unsurun benzerliği her bakımdan aynıdır. Fakat arada bugün için büyük bir semantik farkı vardır. Bu fark acaba nereden ve nasıl çıkmıştır? İşte Güneş - Dil Teorisi'nin Lengüistikte Pankronik usulünü ve Paleo - Sosyolojiyi üstün tutmasının sebebi bu gizli değişim silsilelerini açıp ortaya atabilmek içindir. Ve en gerçek kelime tarihi ancak bu yolla yapılabilir. Şimdi Bett in Bucht dan nasıl çıktığını tetkik edelim:

Şimal Almancasında :	Bett	:	Ehlî hayvan ağılıdır. [3]
Norveç Lehçesinde :	Bed	:	Bir hayvan yatağı
İsveççede :	Baedil	:	Bir hayvan yatağı [4]

Bük ve büket önce hayvan yatağı idi. Sonraları bundan insan için barınılacak yer manası çıktı. Daha sonra ev ve yatak mefhumları belirdi. Bucht ile bett arasında da aynı sosyolojik devir vardır.

[1] Radlof, Çağatay, Uygur. c. IV.

[2] Kaşgarî

[3] Kluge ay. eser. s. 83

[4] Kluge ay. eser. s. 53

Meselâ:

Hint - Avrupa anakök	: Bhodh [¹]	= Eşmek, toprağı kazmak
Lâtinçe	: Fodere	= Eşmek, toprağı kazmak
Litvanca	: Bedu	= Çukur
Kymr	: Bedd	
Breton	: Bez (dz)	= Çukur, hendek

ve hayvan yatağı olarak ta:

Norveççe*	: Bed = Hayvan yatağı, yuva
Eski İsveççe	: Baedhil

Anadolu lehçesinde (Betni) kelimesi hayvan ahırındaki yemliğin adıdır.

Örtü, yorgan gibi barındırıcı eşya olarak ta:

Eski Nodça: Bedhr [²] = Örtü, yorgan, tüy yatak [³].

Klugeye göre bütün Cermen lehçelerinde mevcut olan yatak manalı kelimelerin esası toprak içinde oyulmuş izbedir.

Bu suretle bett; çukur, hayvan yatağı ve nihayet yorgan ve örtü ve yatak olarak insan hizmetine girmiştir. Bu kelimelerin Türkçemizde

Baz	: Hendek (Karayim, Radlof C. IV.)
Biz	: Mağara (Çağatay. B. T. L.)
Biz	: Ağaç kovuğu, yuva (Azeri. Radlof IV. S. 1784)
Boz	: Ehlî olmıyan, ekilmıyen (Kamus tercümesi, Garp lehçesi)
Bos	: Meskûn olmıyan, تنها (Garp Türkçesi)
Basaga	: Mezar, kabir (Çağatay. B. T. L.)
Bozaki	: Serseri (Kırgız. Radlof. C. IV.)
Biski	: Beşik, salıncak (Pekarski. S. 477)
Mitil	: Yüssüz ve çarşafsız yorgan (B. T. L.)

Bu Türkçe kelimelerde de yukardakiler gibi çukur, vahşi hayvan yatağı, insan yatağı ve nihayet yatak manaları bulduk. Şunular da giyinmeğe ve üst başa taallûk eden kelimeleridir:

Böz	: Hırka (Tuhfetüzzekiye)
Beşmet	: Hırka (Kazan B. T. L.)
Bezek	: Elbise (Çulluk Kapan Lûgati)
Bizek	: Kıyafet (Mukaddemetüledep)

Bu kelimeler (. + t) unsuru alarak ta aynı manayı verirler.

Pusat	: Çamaşır, zırh ve emsali korunma aletleri	} B.T.L.
Post	: Hayvan derisi, nikap, makam, yer	

«Garp»

[¹] Walde - Pokorny, ay. es. c. II. s. 188

[²] Kluge

[³] Feist. Etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache s. 53 ve Walde c. II.

Postal	: Bir nevi yün kumaş «Kazan»	} B. T. L.
Postav	: Bir nevi ayakkabı «Garp»	

Not: Burada dikkati çeken mesele (. + t) ile (+ s) elemanlarının müşterek rolleridir.

(. + s) Geniş bir saha ve oldukça uzun bir mesafe gösterir.

(. + t) ise aksiyon ifade eder.

Bundan evelki kelimelerle bunların arasındaki bu (. + s) fazlalığı farkı bir psiko-sosyoloji tezahüründen başka bir şey değildir. Kavimlerin yaşadığı arazi ve tâbi oldukları yaşayış tarzları prensiplerine geniş saha ve uzun mesafe mefhumunu bolca canlandırdığı zaman mesafe gösteren (c, ç, s, ş, z, j) unsurları derhal kendilerini göstermişlerdir. Daha sıkı ve dar bir sosyolojiye tâbi oldukları zamanda bu elemanların ortadan kalktığı görülür.

Eski fransızca: **Yeni fransızca:**

Beste	Bête = Hayvan
Psturage	Pâturage = Mer'a
Bastir	Batire = İnşa etmek

de olduğu gibi.

Keusi, giyesi, çamaşır, elbise, melbusat (Garp Lehçesi) Hint - Avrupa dillerinde bunların eşleri şunlardır:

Sanskrit	: Vasanam	= Elbise	} { ¹ }
Gotça	: Vasyan	= Giyinmek	
Lâtince	: Vestis	= Elbise	
Grekçe	: Gestra	= Giyinmek	

Böylece Paleo Sosyolojiden Tarihî Sosyolojiye kadar insan panse-sinin eşya ile anlaşmasını adım adım takip etmiş oluyoruz. Bize bu imkânı vermiş olan Güneş - Dil Teorisi'nin bu tezde ancak şu aşağıdaki üç karakteristiğine temas etmiş bulunuyoruz:

- 1 — Güneş - Dil Teorisi, dil menşeyini aramak yolunda antropolojik;
- 2 — Dilin kurulması meselesinde Paleo Sosyolojik;
- 3 — Dilin inkişafı bahsinde Psiko Sosyolojiktir.

Fonetik tetkiklerinde biyo - fizyolojiyi ve Pankronik kaidesini esas ittihaz etmiştir. Bu esaslar içinde bu tez hazırlanırken kaideler arasında en ufak mikyasa bir ahenksizliğe tesadüf edilmemiştir. Karşılaş-malar ve ölçüştürmeler okadar kolay ve imtizaçlı olmuştur ki, kendini gösteren hudutsuz misal tufanı içinde kelime intihabı âdeta müşkülleş-miştir. Çünkü bulunan misallerin bütün elemanları hudut ve zaman

{¹} Walde, ay. eser. s. 830

farkı olmaksızın aynı kıymeti ifade ve aynı hizmeti ifa edebiliyordu. Kaidelerin ilhamına uyarak teoretikman böyle olması lâzımgelir dedğimiz her morfolojiyi kastedilen semantik kıymetiyle ve yaşryan kelime olarak gerek Türk, gerek Hint - Avrupa gruplarında derhal bulabiliyorduk. Böylece kanaat ediyoruz ki: Güneş - Dil Teorisi; nasıl ölü dillerin en eskisi bulunan Sumerce ile Türk dillerinin en müstakil ve en uzakta kalmış olan Yakutçayı, Garbın; morfolojisi en çok değişen dillerine bağliyabiliyorsa öylece de; bazı mülâhazalar dolayısıyla dar ve verimsiz kalmış olan lengüistik kaidelerin üstüne çıkarak dil tetkik ilmini hakikî ve aydın mecrasına sokabilecektir. Ve yine Güneş - Dil Teorisi'nin ışııyla bir prototürk dili gövdelenecek ve bu dil milletler arası lengüistik tetkiklerde anadil rolünü ifa edecektir.

Arzettiğim bu hamle hızını almış bulunuyor. Dava maksada götüren yolun tam ortasını buldu. Gayeden eminiz. İrade ve imanın kaynağı olan *Atatürk*'ün nuru ile beslenmekte ve gün geçtikçe elanımız yenilmez bir tufan gibi coşmaktadır. (*Alkışlar*).

Başkan — Hasan Reşit Tankutun okumuş olduğu tezi hakkında mütaleası olanlar usulüne tevfikân başkanlık kuruna bildirirler. Ve bundan sonraki celselerde mütalealarını serdederler. Şimdi eldeki vakte ve gündemdeki izaha göre Ankara Tarih Dil ve Coğrafya Fakültesi talebesinden Sabahat Türkâyn vakte uyan bir küçük söylevi vardır. Okuyacaktır.



GÜNEŞ - DİL TEORİSİ'NE GÖRE: TOPONOMİK DİL TETKİKİ: HALİCARNASSE

Sabahat Türkân — Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Ben Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi talebesindenim. Henüz ilk sömestrini takip ettiğim yeni türkolojinin verdiği sezgi ile profesörlerimizden aldığım bilgiye dayanarak bir toponomik tetkik ve analiz tecrübesi yapacağım. Mevzu için seçtiğim isim Halicarnasse'tır. Takip edeceğim metot yepyeni bir lengüistik teorisi olan Güneş - Dil Teorisi'nin kabul ve tesbit ettiği usuldür. Bu metoda göre Halicarnasse adının önce coğrafya, topoğrafya ve tarih bakımından kısa bir tetkikini yapalım:

Halicarnasse, bugünkü bodrumun eski adıdır. Ege kıyılarında ve bir körfez kenarında idi. Daha eski adı Cephyra (Kefura) olan bu site Karyalıların tanınmış müstahkem şehirlerinden biridir. Karyalıların Mısır ve Şimalî Afrika ile, hattâ bazı müdekkiklerin rivayetine göre Atlas Denizi kıyılarıyla olan deniz aşırı münasebetleri meşhurdur. Bunlar cenkçi ve denizci bir millet idiler. Garpten gelen ve herhalde kendileriyle uruktaş olan Dorilerle çabucak kaynaştılar. Meşhur tarihçi Herodotun vatani olmakla da şöhetlenmişti.

Halicarnasse adı hangi dilden ve Halicarnassalılar kimlerdendi?

Has ismin tanınmış bu tipi Grekçedir. Ve Hali ile Karnas kelimelerinden değildir. Grekçede Hals kelimesi müennes olarak tuz, müzek-

ker olarak deniz ifade eder [1]. Şu halde kelime morfolojisi değişmeden hem tuz, tuzlu su, hem müstakil olarak büyük su, deniz manası vermektedir. Anadolu'daki Kızılıрмаğın adına Halys denmesinin sebebi - tarihçilere göre - yatağındaki tuzla bolluğudur. Halbuki bu kelime yalnız Yunanlılar tarafından kullanılmış değildir. Çünkü başka yerlerde bu kelime ile yapılmış ve Grekçe olmıyan birçok yer adları buluyoruz. Sturmfels bize bunlardan birkaç misal vermektedir. Ona göre meselâ: Hall, öyle bir yer adıdır ki onunla o yerin evvelki hali öğrenilmekte ve orada tuzlu su kaynakları bulunduğu anlaşılmaktadır.

Schwäbisch — Hall
Reichan — Hall

gibi bu yerler zengin bir tuz tesisatına merkezdir. Hall kelimesi başda gelmek üzere de terkipler yapılmış ve has isim olarak konulmuştur Hallein; Hallstadt gibi. Galiba bunlar Keltçedir [2].

Rus Âlimi Marr; Halis kelimesini tetkik ederken şu malûmatı vıyor:

Sumer dilinde su demek olan (â) [3] nın tam ve mükemmel şekli (al) dır. Ve al unsuru Türklerin bulunduğu yerlerdeki ırmak adlarında muhafaza edilmiştir. Meselâ: Kızılıрмаğın eski adı olan Halis gibi [4].

Marr bir dereceye kadar doğruyu bulabilmiştir. Filhakika (âl) Türkçede doğrudan doğruya uzun su manasınadır. Sumerce su demek olan (â) iki defa (a) dır. Onu, Sumerliler ve yakın vakitlere kadar Cermenler (aa) biçiminde yazıyorlardı. (aa) haddi zatında (ağ, ağ) demektir. Çünkü Autran'ın tetkiklerine göre de Sumercede kelimeler vokal ile bitmezler.

Güneş - Dil Teorisi'ne tatbikan yapacağımız etimolojik analiz bize aynı elemanları ve aynı manaları verecektir. Analiz şudur:

$$\begin{array}{c} (1) \quad (2) \quad (3) \\ \text{Âl (a—al)} = \quad \text{ağ} + \text{ağ} + \text{al} \end{array}$$

1) ~~ağ~~—Ana köktür. Su anlamınadır.

[1] Boisacq. Dictionnaire etimologique de la langue Grec s. 47 ve Walde - Pokorny.

[2] Sturmfels. Ortsnamen s. 62

[3] Sumercede su demek olan (â) nın yine Sumerce imlâsı (a a) idi ki Sumeroglarn kabul ettiğine göre bunlar muhakkak (g) ve katagorisinden birer konson alırlardı.

[4] Marr, Şarkî Akdeniz havzasında Linguistique seyyahat s. 61 (Rusca)

2) ağ=Ana kök anlamını temsil eden obje veya süjeyi gösterir elemandır.

(ağ+ag) = ağağ, akağ, ahak, akak = su, mayi, cereyan eden, akıcı madde demektir.

3) al = Uçsuz, bucaksız bir uzunluk ve genişlik ifade eden bir elemandır.

Şu halde (ağ + ağ + al) ve son morfolojik şekli ile (Gal, Kal, Hal ve Âl) çok uzun veya geniş su demek olur. Baykal gölünün adında gördüğümüz (hal, kal) kelimesi gibi. Halis kelimesinin sonundaki (İs) unsuru bizce (ğ) den bozmadır. Çünkü asıl kelime (Hall) olmak gerektir ve (Hall) deki ikinci bir unsurun aynı cinsten iki vokal yan yana gelebileceği için (ğ) olması tabiidir.

Alman dillerinde Hall, Grekçede Hals ve Halis olmasının sebebi budur.

Şu Türkçe kelimeler de bunun misalleridir.

Holbu = Yalak, oluk (Yakutistanda bir ırmak adı, Pekarski s. 995)

Holboloh == Bir göl adı, (Pekarski, s. 3447).

(Kal) ıma == Bir nehir adı, Seredni - Kolmski şehri (Pekarski s. 995)

(Hol) bo == Nehir adı

Âl == Büyük sularda yüzen kayık ve mavna: Ve nihayet Türk dilinde (Öl) rutubet ve (göl) büyük su manasıdır. (Oluk) mütemadiyen su nakli hareketine maruz mahâl demektir.

Carnasse'a gelince bu; kelimenin Karnak (Carnec) ile bir münasebeti olduğunu sanmak istiyoruz. Çünkü Carnac (Karnak ta yazılıyor) Yukarı Mısırdaki bir köydür. Tep harabeleri üzerindedir Ammon'un güzel mabedidir. [1]

Fransanın Bretagne sahillerinde Güneş mabedi ve sayısız dikili taşlarıyla tanınmış eski ve kutlu bir memleket harabesidir. Yine Karnak, Oğuzlar ilinde bir yerdir, memlekettir.

Bu şehirlerin üçünde de kale, istihkâm ve barındırıcı bir varlık bulunuyor. Bu bakımdan analizlerini yaparsak şu neticeye varırız:

[1] Larousse Universel.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)							
Carnak	:	ağ	+	ak	+	ar	+	an	+	ak				
Carnasse	:	ağ	+	ak	+	ar	+	an	+	as:	+	as	+	eğ
Carnassos	:	ağ	+	ak	+	an	+	an	+	as	+	as	+	os

1) Ağ = kuvvet, kudret ve sahip anlamına ana köktür.

2) Ak = ana kök anlamını temsil eden prensipal köktür.

(ağ + ak) = hâkim, büyük, kuvvetli, sahip demektir. Muhtelif lehçelerdeki muhtelif morfolojik şekilleri şunlardır:

Ağay, Akay, Aka, ağa

3) Ar = mananın herhangi bir sahada tekerrürünü ifade eder. Binaenaleyh (ağ + ak + ar) = (ağakar) = (kar) kudret ve kuvvetin bir süje veya obje tekerrürünü ifade eylemek lâzımgelir. Böyle olup olmadığını aşağıya aldığımız misallerle de tetkik etmiş olacağız.

Kar	:	Kolun yukarı kısmı (Kırgız. R.)
Kar	:	Hiddet, lânet, telin (Kırgız, Arap, R.)
Kar	:	Karmak, karışmak (Garp. R.)
Kariga	:	Müdafaa, karşı koymak (Yakut, Vamberi)
Korgot	:	Müdafaa, (Yakut, Vamberi)
Kormaa	:	Müdafaa (Çuvaş, Vamberi)
Har hasa	:	Cenk - cidal (Çağatay, Pavet de Courteille)
Harila	:	Muharip, yiğit, kahraman (Yakut, Pek.)
Gargasa:	:	(Garp lehçesi)
Korumak	:	(» »)
Gür	:	(» »)
Gürbüz	:	(» »)
Kargı	:	Harp aleti (» »)
Kargan	}	İstihkâm (Çağatay, Vamberi)
Kur		

Ön Asya dillerinde:

Sumerce Kar: Müstahkem, girilemez yer (F. Dilitseh)

Kasca Kara: Yardım, takviye (F. Delitzseh)

Etice Harnik: İmha etmek (Delaporte)

ve has isimler halinde olarak ta:

Karya : Halicarnasse'ın bulunduğu memleket, cenkçi ve denizci insanlar memleketi. Eti metinlerinde bu yere Kargisa diyorlar.

Kargamiş : Cenup Etilerinin müstahkem sitesi.

Kartaca : Şimal Afrikasında aslı Fenikeli olan müstahkem bir deniz sitesi.

Kar kelimesi semantik kıymetini muhafaza etmek şartıyla Hint - Avrupa dillerine de geçmiştir. Meselâ:

Hint - Avrupa ana kökü	: Kar = sert	} { ¹ }
Grek	: Karkaray = sert	
»	: Karnagos = sert kayalık	
»	: Karkinos = sağ zerre	
Alman	: Hart = sert	
Grekçe	: Kartos = sertlik kuvvet	

Bu son iki kelimenin Türkçe kart ve sert ile birlikleri meydandadır. Bunlarca Carnosse kelimesinin Kart isminde kudret ve kuvvet manasının bütün polisemisini bulmuş oluyoruz. Ve eski Uygur Şor ve Altay lehçelerinde kuvvet, kudret manasına gelen (Rad.) Karu kelimesine de bakarak bu kelimenin hakikatte ve aslında Türkçe olduğunu kabul etmek mecburiyetinde bulunuyoruz.

Kelimenin dördüncü unsuru An idi.

4) An = egoya bitişik sahayı gösterir. Bu surette meydana çıkan Karan kelimesindeki kendisine kuvvet ve kudret tezahuru, sahiplik ve yiğitlik görünüşü bulunan bir süje veya obje arayıp bulmak borcumuzdur. Çünkü Güneş - Dil Teorisi'nin kelime elemanlarına verdiği rollerin asla ve hiçbir yerde ve zamanda değişmeyeceğine ve bunların kat'i olduğuna inanıyoruz.

Kırgızlarda kuvvetli, kudretli ve kahraman kimselere verilen Karan kelimesi bizi teyit eden ne morfem ve ne de semantem bakımından asla değişmemiş olan bir vesikadır.

5) Ak = manayı tamamlandıran ve isimlendiren unsurdur. Şu halde Karnak kelimesinde kuvvet ve kudret tezahür eden objekt veya sujet demektir.

Nitekim Çağatay lehçesinde Karnak: er = büyük karınlı, şişman adamdır. (D. L. T.) burada bahis mevzuu bir yer olduğu için kendisinde kuvvet ve kudret bulunan ve tezahür eden mahal, şehir, kale, müstahkem yer manası çıkarmış oluruz. Oğuz elindeki Karnak şehri gibi.

NOT — Carnasse'deki (. + s) unsuru rolünü yapmadığı için ana kök olan (ğ) den müdevver olmak gerektir. Kretchmer bu hâdiseyi toponomik tetkikinde şu şekilde anlatmak ister: {²} Bazı Önasya yer adlarında sonları ss li kelimelerde bu harflerin (ks) e inkılâp ettiği çoktur. Meselâ Aruassis'in aroakcis'e, Bruassis'in bruaxis'e dönmesi gibi.

{¹} Walde - Pokorny, c. I. s. 354

{²} Kretchmer "Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache s. 318

Böyle olmakla beraber Fransızca şeklindeki as, eğ ve Grekçesindeki au ve os elemanları mananın ifadesine ve tamamlanmasına hizmet eden muahhar elemanlar olarak kabul edilir.

Zaten imlâ bakımından Önasya yer adları arasında bu isim müstesnadır. Bu gibi has isimlerin hepsi birtek (s) ile kretschmer tetkik etmiştir. [1]

Mısır'daki Karanlık, haddi zatında kuvvet ve kudret tanrısı olan Ammon tanrının mabedini ve meşhur sarayları ifade ettiği gibi, Fransızcada sayısız ve mücessem dikili taşlar ve mabediyle tanınmış bir şehir, Oğuz illerinde de müstahkem bir kaleyi gösterdiğine göre, kurumuna ve durumuna bakarak Karnas'ın da hakikatte bunlardan biri (Karnak) olması lâzımdır.

Şu halde Halicarnasse sulu karnak demek olup gerek toptan morfolojisi, gerek parça parça unsurlarının semantiği bakımından bütün hüviyetleriyle Türk asıllı kelimelerdir.

Güneş - Dil Teorisi'nin bize açtığı bu aydın ve parlak tetkik ufku altında dünyanın neresinde, ne zaman yaşamış olursa olsun her Türk asıllı kelimeyi bulup hüviyetini anlamak kabil oldu.

Yüksek huzurunuzda okuduğum bu küçük etüt ile de Güneş - Dil Teorisi'ne göre yapılacak toponomik araştırmaların tarihe edeceği büyük hizmete işaret etmiş bulunuyoruz.

Biz, Büyük Atatürk inkılâbının gençleri tuttuğumuz dincilik yolunun çetin merhalelerini aşarken önümüzde ve arkamızda millî şefin istikbali olduğu kadar maziyi de tenvir eden güneş varlığını görmekte ve feyzimizin kaynaktan taşıdığına inanmaktayız. Bizce ilk insanın konuştuğu Türk dili bütün insanlığın ağzında dolaştı; şimdi de bütün dillerde yaşamaktadır. Bu davayı gütmek ve yaşatmak azminde olanların piş-tarı bulunmak ne büyük şereftir. (*Alkışlar*).

Başkan — Bayanın tezi hakkında da mütaleaları olanlar aynı veçhile hareket ederler.

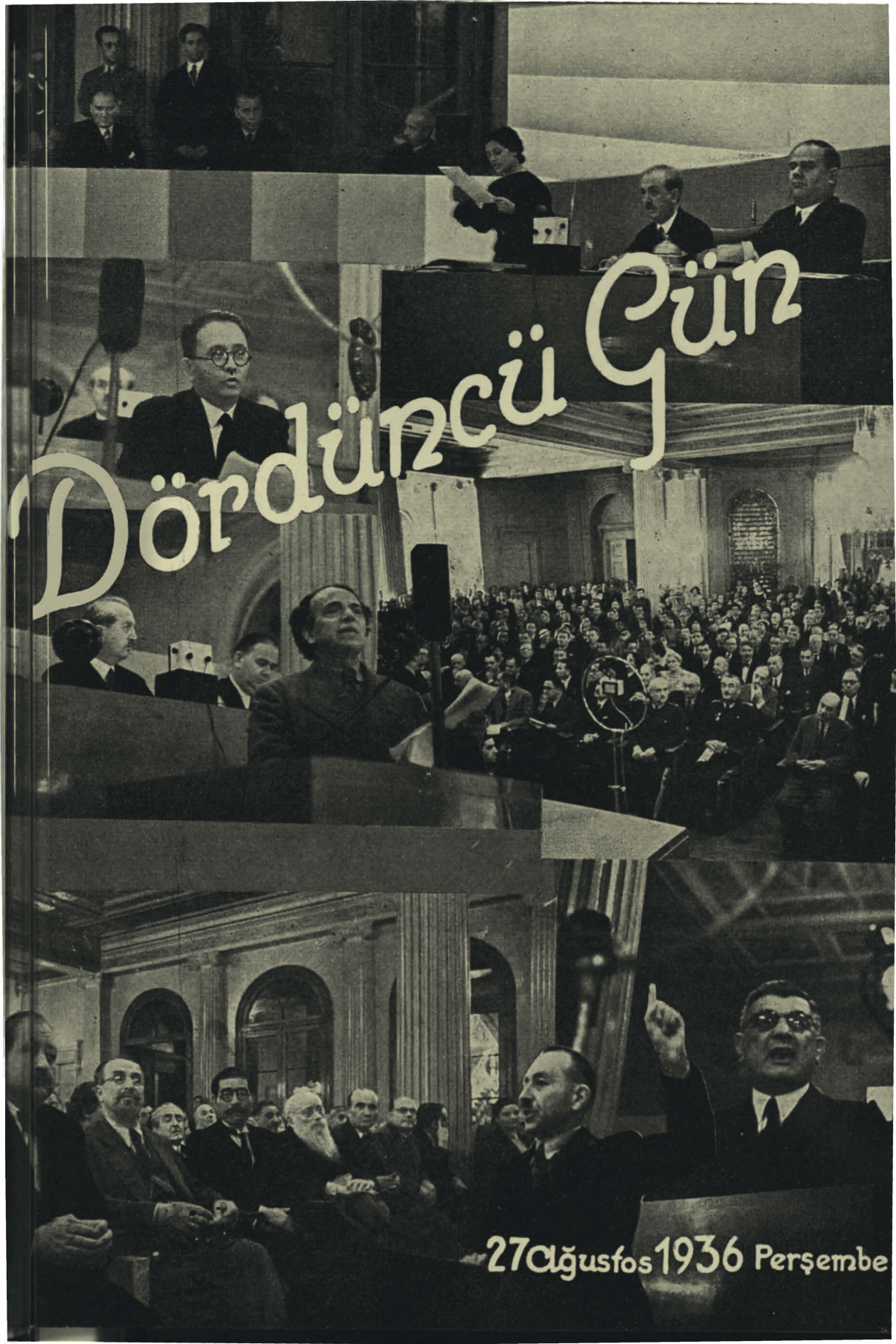
Bugünkü toplantımıza son vermeden evvel Türk Dil Kurumunun Üçüncü Kurultayını kutlamak üzere, Kurumun yaratıcısı ve hamisi bulunan Atatürke hitaben yazılmış olan telgraflar okunacaktır.

Telgrafların hepsi yazılış itibariyle aynı olduğundan yalnız gelen yerleri ve yazarları okutacağız.

[1] Kretschmer, aynı eser, s. 317

İsparta, Muş, Artvin, Elâziz valilerinden, Kastamonu, Niğde, Siirt, Antep, Uluborlu, Talas, Çorum, Karahisar, Garzan, Çoruh, Isparta, Bilecik, Urfa, Gediz belediye reisliklerinden; Avanos, Niğde parti başkanlıklarından; Muş, Mersin halkevlerinden.

Yarın saat 14 te toplanmak üzere bugünkü toplantıya son verildi.



Dördüncü Gün

27 Ağustos 1936 Perşembe



Birinci Toplantı

Saat: 14 - 15⁴⁵

Başkanlık Kuru:

Başkan : *Kültür Bakanı Boy
Saffet Arıkan*

Sekreter: *Bn. Zerrin Dilmen
B. Faik Reşit Unat*

Başkan — Celse açılmıştır. Dünkü içtimain zaptı okunacaktır:

ZABIT HULÂSASI

«Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 26 Ağustos 1936 Çarşamba günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında, Atatürk'ün yüksek huzuriyle, Asbaşkan Bay Nuri Conkerin Başkanlığı altında üçüncü toplantısını yaptı.

İlkönce, geçen toplantının zaptı okunarak aynen kabul edildi.

Ondan sonra Başkan, tez sırasının Maraş Saylavı, Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Bay Hasan Reşit Tankur'a geldiğini söyle-

di ve Bay Tankut «Güneş - Dil Teorisi'ne göre pankronik usullerle paleo - sosyolojik dil tetkikleri» adlı tezini izaha başladı. Saat 15 te celseye 15 dakika fasıla verildi.

İkinci celse 15,30 da yine Bay Nuri Conkerin Başkanlığında açıldı ve Bay Hasan Reşit Tankut tezine devam etti.

Bay Tankutun tezi bittikten sonra Kurultay Başkanı, bu tez hakkında mü-talea ve tenkit serdemek isteyenlerin isimlerini Başkanlık kuruna bildirmelerini ve vaktin ilerlemiş olması yüzünden sıra gelen teze başlamağa zaman müsait olmadığını söyledi. Söz alan olmadığından Başkan, Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi irdemenlerinden Bayan Sabahat Türkay tarafından hazırlanmış olan (Halikarnas) etüdüünün izah edileceğini söyledi ve Bayan Sabahat kürsiye gelerek etüdüünü izah etti.

27 Ağustos 1936 perşembe günü saat 14 te toplanmak üzere saat 17,45 te içtümâa nihayet verildi.»

Başkan — Eski zabıt hulâsası hakkında bir mü-talea var mı?... Zabıt aynen kabul olunmuştur.

İbrahim Necmi Dilmen — Arkadaşlar; biz burada Türk Dil Kurultayını yaparken bugün Avrupada Kopenhag şehrinde de beynelmilel lengüistler kongresi açılıyor. Kendi ulusal kongremizle meşgul bulunduğumuz için o kongrede doğrudan doğruya kendi âzamız tarafından temsil edilmedik. Fakat İstokholmdaki sefaretimiz başkâtibi verilen talimat ile Dil Kurumunu orada temsil edecektir. Bu beynelmilel dil kongresinin bugün başladığını Kurultaya haber veriyorum ve meslektaş kongreye bir tebrik telgrafı çekilmesini teklif ediyorum.

Başkan — Kurultayımızın Kopenhagdaki arsulusal lengüistler kongresine selâmlar göndermesini teklif ediyorlar. Bu teklifi kabul edenler..... Kabul edilmiştir.

Tensip ederseniz Başkanlık kuru münasip bir telgrafla bu arzunu-zu yerine getirecektir. Şimdi yine tezlerin tetkikna devam olunacaktır, söz Konya sayılavı Prof. Naim Onat'ındır.

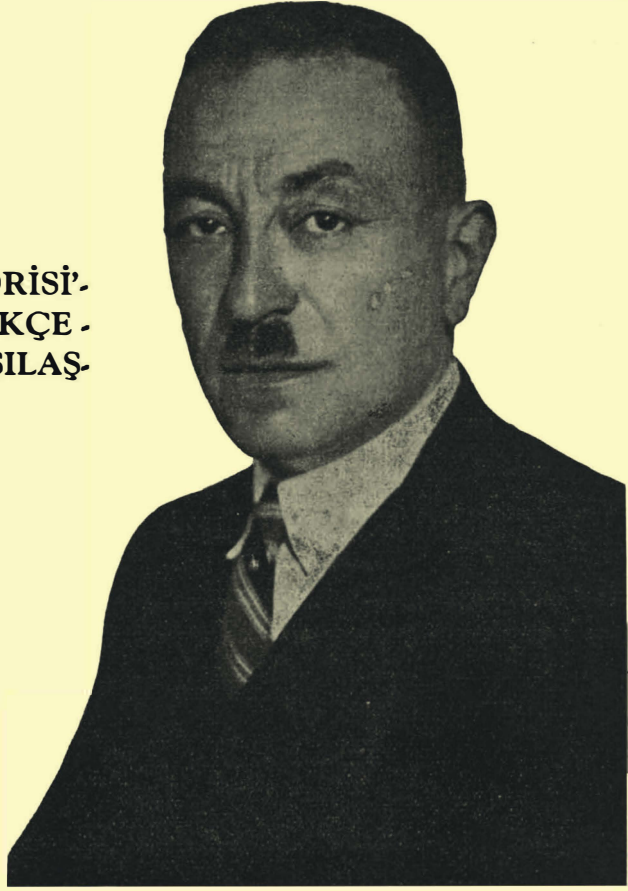
GÜNEŞ DİL TEORİSİ- NE GÖRE TÜRKÇE- ARAPÇA KARŞILAŞ- TIRMALAR

N a i m O n a t
(Konya Saylavı) —
En büyüğümüz, de-
ğerli arkadaşlarım;

Geçen Kurul-
tayda Türk dilinin
Arap diliyle ve do-
layısıyla bütün se-
mitik dillerle olan
münasebetini izah
için yüksek huzuru-
nuza bir tez sun-
muştum, bugün de aynı davayı daha yeni tanıklara ve Güneş - Dil

Teorisi'nin sağlam esaslarına dayanarak ispata çalışacağım.

Yeryüzünde gördüğümüz maddi varlıkları vücade getiren unsurlar, eskiden, (anasırı erbaa) adı verilen dört unsurdan ibaret sayılırdı. Modern fizik bunların katışık birer madde olduklarını gördükten sonra yüze yakın tesbit ettiği basit unsurların da en son, birleşik bir kaynağa, ilkel ve en basit bir unsura dayandığını ve cisimlerdeki türlü türlü tezahürlerin, aynı kuvvetin türlü oluş ve görünüşlerinden, aynı birleşik unsurun hareket ve ihtizaz farkından başka olmadığı kanığına vararak: «Varlıkta birlik esastır» düsturunu bir kere daha teyit etmiş bulundu.



Maddî varlıklar gibi beşerin fikrî ve ruhî benliğini taşıyan diller de, eskidenberi, çok incelenmiş, onları üreten unsurlar aranmış, kelime köklerinin nereden çıktığı ve bunların birbirleriyle olan birlik ve benzerlikleri araştırılmış; fakat hakikatin öz yüzü kendini bir türlü gösterememişti.

Bugün ise Güneş - Dil Teorisi ve yeni Türk etimolojisi hakikati tam özünden kavradı. Dünkü dil bilgisinin bize hakikat diye gösterdiği şeylerden birçoğunun kuru bir hayalden ibaret olduğunu anlattığı gibi, asırlardanberi beşer zekâsına kapalı kalmış birçok yeni hakikatleri de aydınlattı ve dilde bütün kök ve ek sandığımız söz unsurlarının tek bir kaynağa: (Güneş) e dayandığını göstererek dil bilgisi için de yepyeni esaslar ve kanunlar kurdu.

Güneş - Dil Teorisi beşerin yalnız dil tarihini değil, bütün tefekkür tarihini de aydınlatacak köksel bir ışıktır. O, psikoloji ve sosyoloji tarihine de ışıklar serpecek yepyeni bir ufuktur.

Türk Dil Teorisi'nin bütün kelime köklerine kaynak tanıdığı (Güneş), üstünde yaşadığımız yer yuvarlağının anasıdır. Maddî varlığımız gibi manevî benliğimizi de doğuran odur. Bütün duygularımız, düşüncelerimiz, inanlarımız, ilmî ve aklî bütün benliğimiz değişip incelendikçe bunlarda da güneşin parlak izlerini görmemek kabil değildir.

En eski atalarımız, hep biliyoruz ki, yere hayat ve ışık yağdıran güneşe, asırlarca tapmışlar ve onu kendilerine en büyük mabut yapmışlardı. Onlar, o büyük varlığı ve ona bağlı sandıkları bütün kozmik hâdiseleri uzun uzun mütalâa ve tetkike koyulmuşlar, onun doğması gibi batması da zihinlerinde türlü düşünceler, inanlar uyandırmış, sayısız anlamlar doğurmuştur.

Güneşin uzaklaşıp batmasından, başka bir tabirle, karanlık telâk-kisinden doğan mefhumlar, sayılamıyacak kadar çoktur. Ben bunlardan tezime mevzu yaptıklarımı sayayım:

Akşam, gece, karanlık, karalık.

Örtmek, kapanmak, gizlemek, girmek - örtü, elbise, kap - gölge, sığınmak, köşe, bucak, derinlik, kuytu, öz, iç, merkez.

İçsel bir kapanma demek olan: Görmezlik, sarhoşluk, ahmaklık, şaşkınlık, baygınlık gibi bütün duygu uzuvlarımızın işlemezliği.

Geçmek, göçmek, aşmak, uçmak, kaçmak, uzaklaşmak, ayrılmak - gecikmek, geri bırakmak, engel - korkmak, kaçınmak, utanmak.

Kış, soğuk, buz, fırtına, donmak, üşümek.

Eksilmek, kesilmek, küçülmek, kusur, sakatlık, aksaklık - yorgunluk, tembellik, hastalık, zayıflık, dermansızlık - ihtiyarlık, ölüm, uyku, sönme, yokolma.

Son, arka, ense, ters.

Zulüm, gadir, gasp, gazap, kavga, kuvvetlilik, tahakküm, gurur, muhalefet, inat - zem, hiciv, tezvir, tahkir.

Hisset, haset, hırs.

Kötülük, pislik, adilik, aşağılık, karışıklık, yalan, günah.

Tadı kaçmak, ekşimek, acımak, bozulmak, bayatlaşmak, kurumak, içbulanmak, tiksirmek, kaşınmak, saçma söylemek, mizah...

Bütün bu saydıklarım, hep güneşin batması, onun parlaklık, aydınlık, sıcaklık, hareket gibi birtakım vasıflarının uzaklaşması, kaybolması fikrinden gelmiş olduğunu çok açık ve söz götürmez tanıklar bize ispat etmektedir. Bu tanıklardan birisi de bütün bu anlamları veren kelimelerin gerek türlü Türk lehçelerinde, gerek Arapçada ve onun birleşik bulunduğu öbür Semitik dillerde akşam ve gece anlamlarına gelen birçok kelimelerin ya aynı aynına, yahut pek az bir fonetik ayırdı ile ortak olmasıdır. Güneşin uzaklaşmasından ve batmasından doğan bu anlamlarla beraber karanlığın insanlığa ilham ettiği fikirlerden öyleleri vardır ki, ilk düşünüşte bunların arasındaki birlik ve yakınlığa aklımız birdenbire varamaz.

Sayılamıyacak kadar çok olan bu fikirlerden birisi de çokluk, kalabalık, kesiflik mefhumlarıdır. Büyüklüğün, ululuğun eşsiz bir örneği olarak tanıdığı Güneşin batmasile, muhitinin küçüldüğünü, kendisine o büyük kaynaktan gelen feyizlerin eksildiğini ve kesildiğini görerek aynı mefhumları onunla birleştiren ilk atalarımız aynı zamanda bir şeyin hacmini, büyüklüğünü, çokluk ve sıklığını yine karanlığın ve karaltının ilham ettiği düşünceden faydalanarak anlatabilmişlerdir.

İşte şimdiye kadar birbirine bağlılıklarını aklımıza bile getiremediğimiz bütün bu saydığım anlamların akşam ve gece mefhumlarıyla

birliğini anlamak için Türk Teorisi'nin metodlarıyla yapacağımız karşılaştırmaların arkadaşlarıma tam bir inan vereceğini sanıyorum.

Bu karşılaştırmalardan önce akşam ve gece kelimelerinin Türk lehçeleriyle Arapçada ve başka dillerdeki şekilleriyle Teori'ye göre tahlilini bir gözden geçirelim:

(Akşam) kelimesi, eskiden arı Türkçe bir kelime bile sanılmıyordu. Birtakım sözlüklerde bunun Türkçe (ak) ve Farsça (şam) kelimelerinden birleşmiş mürekkep bir kelime olduğu sanılırdı. Bizde: (Akşam) ve bütün doğu lehçelerinde olduğu gibi Kâşgaride de: (Ahşam) şeklinde ve öz Türkçe olarak görülen bu kelimenin Güneş - Dil Teorisi'ne göre tahlili şöyledir:

(1) (2) (3)
ak + aş + am

(1) ak : Ana kökün yerini tutan prensipal köktür; güneşin kendini gösterir.

(2) aş : Güneşin uzaklaştığını gösteren ektir.

(3) am : Güneşin uzaklaşmasından çıkan anlamı isimlendirmeğe yarıyan ektir. Bu üç unsurun birleşmiş şekli olan: (Akşam) da: Güneşin uzaklaşmasından ve batmasından çıkan anlamın adı ve dünyamızın güneş batarken husule gelen vaziyeti demektir.

(Akşam) kelimesi, Türkçede olduğu gibi Arapçada ve başka dillerde de türlü türlü şekiller almıştır. Teori'nin analiz usulleri bu kelimelerin aynı şeyler olduğunu bize pek açık olarak gösterebilir:

(1)	(2)	(3)	(4)		(1)	(2)	(3)	(4)
1 — ak + aş + am + .	Arapça	(اِغْسَام)	ıgsam	:	ıg + ı	ıs + am + .		
2 — ak + aş + a . + .	..	(اِغْشَا)	agşa	:	ag + aş + a . + .			
	..	(عَكْبَة)	akîse	:	ak + îs + e . + .			
3 — .k + aş + am + .	Türkçe		kaşan (ğ)	:	.k + aş + an + .			
	Arapça	(حَام)	husam	:	.h + us + am + .			
	Sanskritçe		kışap	:	.k + ış + ap + .			
	Avesta dilinde		hışap	:	.h + ış + ap + .			
4 — .k + aş + .m	Arapça	(غِمْ)	gasm	:	.g + am + .m + .			
	..	(قَبْ)	kasb	:	.k + as + .b + .			
	..	(غَفْ)	gasf	:	.g + as + .f + .			

5 — .k + aş + a .	Türkçe	gece	: .g + ec + e . + .
	Arapça (دجى)	düca	: .d + üc + a . + .
	.. (غاضى)	gazi [1]	: .g + az + i . + .
6 — .k + aş + . . + . .	Türkçe	keç	: .k + eç + . . + .
	..	keş	: .k + eş + . . + .
	..	kas	: .k + as + . . + .
	Arapça (قصر)	kasr	: .k + as + . r + .
7 — . . + aş + am + . .	.. (عشاء)	ısa'	: . . + ış + ağ + .
	.. (عاء)	asa'	: . . + as + ağ + .
8 — . . + aş + .m + . .	.. (عسو)	asv	: . . + as + . v + . .
9 — . . + aş + . . + . .	Türkçe	oş	: . . + oş + . . + .
10 — . . + .ş + am + . .	..	şam	: . . + .ş + am + .
	..	şap	: . . + .ş + ap + .
	..	sim [2]	: . . + .s + im + .
	Paraça	şeb	: . . + .ş + eb + .
	..	şef	: . . + .ş + ef + .
	..	şev	: . . + .ş + ev + .
	Arapça (زب)	zebb	: . . + .z + eb + .ğ
	.. (شفو)	şefv	: . . + .ş + ef + .v
	.. (سر)	semer [3]	: . . + .s + em + .r

Gördüğümüz bu on şekildeki kelimeler, ya üç unsuru da tam olarak kalmış, ya yalnız vokali veya ya prensipal kökü düşmüş türlü tiplerdir. Bu şekilleri daha kısa bir tasnif dahilinde göstermek için, yüksek huzurunuzda sunduğum örnek broşüründe de görüleceği üzere, dört tip altında toplayabiliriz:

Tip	(1)	(2)	(3)
I	ak + aş + am		
II	.k + aş + am		
III	. . + aş + am		
IV	. . + .ş + am		

[1] İndo-Öropeen dillerde karanlık anlamında (kise) = (k,se) şeklinde müsterek bir kök tespit edilmiştir ki - Bak: Walde Pokorny lûgati - bu da (kiçe = gece) kelimemizin ayıdır. Arapça karanlık gece demek olan (akise) de bunun vokalli bir şeklidir.

[2] Çırayça karanlık demektir.

[3] Tez'de geçen Türkçe ve Arapça kelimelerin kaynakları ve bu tezi teyit eden daha pek çok kelime örnekleri kurultayda bulunanlara broşür halinde dağıtılmış idi.

Bu broşürün aynı bu kitabın ekler kısmında III numara ile basılıdır.

Karanlık mefhumundan çıktığını göstereceğim yirmi anlam serisine dahil kelimelerin, hep bu dört tipte toplanan (akşam) sözünden çıkmış kelime ve köklerden ibaret olduğu görülecektir.

Örnek broşüründeki iki bine yakın Türkçe ve Arapça kelimeler, türlü anlamlarda kullanılmış bir tek kelimenin: (akşam) sözünün bu dört tipe girmiş başka başka şekillerinden başka bir şey değildir. Broşürde yalnız (akşam) kelimesinden çıktığını gösterdiğim anlamların karanlıkla, güneşin uzaklaşıp batmasıyla ilgili olduğunu belirten kuvvetli bir tanık ta aynı anlamların karanlık anlatan ve bu dört tip haricinde kalan başka kelimelerle de birleşik olmasıdır. Bu kelimelerden birçoğunu da şimdi göreceğiz.

(1) Akşam, gece, karanlık, karalık anlamlarında:

Akşam, batı lehçelerinde; ahşam, doğu lehçelerinde ve (Kaşgarî) de; kaşan (nğ): Karanlık (Çağatay).

Gece.

Keş : Akşam (Kırgız), gece (Tarancı).

Keç : Akşam (Altay).

Kiç : Akşam (Çağatay).

Kiç kurun : Akşam vakti.

Kas : Gece (Çuvaş) [İndo - Öropeen dillerde (kısa): Karanlık gibi (kaş) ta boz renk anlamında müşterek olarak görülmektedir. Türkçe bus - busarmak gibi Arapçada سر - semer: Gece, اسمر - esmer de böyledir.]

Oş : Grup (Ana dilden derlemeler) [Sumerce: Uşu ve Arapça: عشاء - ısha', عشی - aşıyy.]

Sim : Karanlık (Çuvaş).

Şam : Akşam (Tarancı).

Şap : Gece (Tarancı) [Radlof, bu kelimenin Farsçadan alındığını sanmakta ise de aynı kelimenin Türkçede karanlık fikrinden çıkan bütün anlamlarda ortaklık olmasıyla beraber Güneş - Dil Teorisi'nin analizleri bunun da (sim - şam) kelimeleri gibi Türkçe olduğunda şüphe bırakmamaktadır.

Samala : Zift. (Elidrâk).

Arapça:

Akşam = اغم - agsam,a, اغمی - agsa, اغضى - agza: Akşam oldu, ortalık karardı. اغصف - agzaf: Karanlık gece.

Gece = هجيع - heci': Geceden bir müddet. دجى - düca, دجوچى - decuca:
Gece { دجى - deca gibi سجا - seca: da karanlık oldu,
gece karardı demektir. }

Kas = كاسر - kasr: Akşam, غسم - gasm: gece kararmak, غف - gasf:
غنق - gasak, غك - gasek: karanlık; فسكاس - kaskas;
çok karanlık gece {Türkçede: «Sık sık geliyor, çabuk
çabuk söylüyor» cümlelerinde zarf yerinde kullandı-
ğımız çift kelimeler gibi Arapçada yine Türk köklerinin
tekrar edilmiş şekillerinden doğup rubaînin muzaaf
şekli sanılan ve basit birer kelime gibi tasrif edilen bir
sürü sözler vardır ki, anlama kuvvet ve süreklilik ver-
mek için kullanılır. Biraz sonra gecenin kış ve so-
ğukla olan münasebetini anlatırken de göreceğimiz
üzere Türkçede gece gibi kış ve soğuk hava anlamına
gelen Sagayca (kas) yine Arapçada çok soğuk anla-
mında (فسكاس - kaskas) olmuştur ki, bunun sayılamı-
yacak kadar çok örnekleri vardır. }

Şam = شامه - şâme: siyahlık, سمر - semer: gece ve onun karanlığı,
صمر - sammar,a: akşam oldu.

Şap = شفا - şefa: güneş batmak, شفر - şaffar,a: akşam oldu. زب - zebb,e:
akşam oldu. {Türkçede: Dolunmak: güneş batmak
demek olduğu gibi Arap dilinde de (دلوك - dulûk) aynı
anlamdadır. دلبه - dulbe: karalık, دلك - delek: akşam
demektir. }

Türk ve Arap dillerinde akşam ve gece anlamlarına gelen bu
kelimelerin uygunluklarını gördükten sonra yine gece ve akşam fik-
rinden doğan ve demin saydığım anlamları gösteren kelimelerin her iki
dilde de gece ve akşam kelimeleriyle gerek lâfız, gerek anlamca birbir-
leriyle nekadar birlik ve benzerlik gösterdiğini okuyacağım örnekler
içerimizde işkil bırakmıyacak kadar açıkça anlatacağım sanırım:

(2) Örtmek, gizlenmek, girmek anlamlarında:

Akşam = اغسینما: korunma, gizlenme.

Kas : Gece = kiste: gizlemek (Yakut); kesmek: geyinmek;
gizlemek, örtmek, kapatmak.

Keş : Akşam, gece = köşimek: güneşin ışığını kapatmak.
(D. L. T.).

- Tün : Gece = tunmak: kapı kapanmak, geçit kapanmak, gökyüzü kapanmak, bulutlanmak. Tanın: bürünmek, örtünmek, (Yakut) tomalamak: kapamak, örtmek (Kazan).
- Şap : Gece (Tarancı) = sap: kapatmak, örtmek (Yakut).
- Şam : Akşam (Tarancı) = sama: elbisenin yırtığını kapamak, yamamak.
- Sim : Karanlık (Çuvaş) = sımm: kapamak, gözlerini yummak (Yakut).
- Baran : Karanlık (Yakut) = barınmak, bürünmek.
- Pus : Sis, havanın kararması = pusmak: gizlenmek, mosoy: siper etmek (Yakut).
- Kirmek : Güneş batmak (Uygur), kiren: karanlık (Çuvaş) = girmek.

Arapça:

- اغشى - agşsa, غشى - gaşiye: ortalık karardı, akşam oldu = örttü, kapattı.
- قصر - kasr : Akşam = perdeyi kapatmak.
- اغسم - agsam,a : Akşam oldu = اعصم - a'sam,a: sığındı, gizlendi.
- عس - ams : Ortalık kararmak = gizlemek [= امس - ems: dün = tün].

Başkan — Türkçe - Arapça elinizde broşürler vardır. Arkadaşımızın tezini bundan takip edeceksiniz.

Naim Hazım Onat (Tezine devamla) —

- سمر - semer : Gece = سم - semm: kapatmak.

(3) Örtü, elbise, kap anlamlarında:

- Gece = kaca : Kap (D. L. T.)
- Gece = keçe : Yere serilen döşeme {Farsçada: Kesâ: kilim, palas, gibi döşeme} kece: kavun, karpuz çuvalı (D. L. T.).
- Keş : Akşam = kemer (Kırgız), post (Soyon); köşik: perde (D. L. T.); kiş: ok kuburu, samur (İbni Mühenna).
- Şam : Akşam = şımıldık: perde (Kırgız).
- Sim : Karanlık (Çuvaş) = süme: hasır (Kırım); semer: hayvan sırtlığı = samar (Çağatay).
- Şap : Gece (Tar) = şapan: kaftan (Kırgız).
- Kas : Gece (Çuvaş) = kasmık: baş bağı (Çuvaş); içinde su ve süt saklanan kap (D. L. T.).

- Kiese : Gece (Yakut) = kiyze: keçe (Yakut).
Tün : Gece = don: elbise = ton. Tunğ: su ve süt kabı.
(D. L. T.)
Kirmek : Güneş batmak (Uygur) = körke: perde (Çağatay) kür-
de, kürdük: hırka (Anadolu).
Baran : Karanlık (Yakut) = döseme, mobilye (Yakut) [Farsça
bûriya: hasır].
Pus : Sis, pusarmak: gök kararmak bulutlanmak (D. L. T.) =
böz: gömlek (D. L. T.) pusat: giyinip kuşanılan şey.
Dulunmak : Güneş batmak = dolu: kadeh, dolça: maşraba, tulum,
tuluk: içine peynir ve yağ konulan deriden kap. Tul-
ga: mığfer. [Farsça: dül: kova, sepet, çanta; dülâ:
testi, Arapça دول - devl = دلو - delv: kova].
Batmak = batman: Ölçek; bataklık: içine yağ konulan küçük kap; batma:
hayvanlara yem konulan yer.

Arapçada:

- کسر - kasr : Akşam = حصر - hasîr: döseme, قصه - kas'a: çanak.
کسب - kasab: keten elbise. خضنه - hasafe: hurma yap-
rağından çul; خوص - hûs: hurma yaprağı.
غشی - gaşy : Gece kararmak = غشاء - gışâ': örtü; نشاع - kışâ': vü-
cudü örten her şey.
مساء - mesâ' : Akşam = مسح - mish: yere serilen palas, papasların
giydikleri elbise.
اغم - agsam,a : Akşam oldu, gece karardı = اخسام - ahsam, göz kir-
piklerinin kapandığı yer = kapak.
غيب - gayheb : Karanlık = elbise.
لبس - lebs : Gece kararmak = elbise. [ملبس - milbes: gece = elbise].
غروب - kerub, کروب : Güneş batmak, کره - kerre: akşam = کراب - krap:
kın [Anadoluda başa bağlanan bir çeşit örtüye de krap
denir.]; قره - kırbe: tulum; غرب - garb, غرب - garab:
büyük kova. قران - karran, فارورہ - karura: kavanoz;
فرن - karan: her nevi kap [= Türkçe karanlık = Çu-
vaşça kiren] فرن - karn: devenin örküş örtüsü; فرو - karv:
tahtadan su kabı. کر - kürr: ölçek, kilim, کر - kerr:
bir çeşit elbise.
کی - kes' : Geceden bir müddet = کو - kesv: giyinmek, کباء - ki-
sâ': elbise.

- جنان - cenan : Gece = elbise. جن - cünn,e: gece karardı [= tun]
 = جن - cünne: baş örtüsü, kalkan, جن - cenen: kefen.
 هجم - hecme : Gecenin ilk zamanları = هجم - Hecm: kalın kadeh.
 غار gar,a : Güneş battı = غار - gar: ölçek.
 زب - zebb,e : Akşam oldu = صب - sabb,a: zırh giyindi, سبله - sebele:
 elbise, سبي - seby: yılanın kovu.

Farsçada şam kelimesinin yanında şâmer başörtüsü, şemel: çarık, şüm: ayak dolağı, çarık sözlerini de görüyoruz.

(4) Gölge, kuyu, sığınacak yer, köşe, bucak, derinlik, çukur anlamlarında:

- Akşam = öğüze: Dam, örtü (Tarancı, Çağatay), ogus: ev yapmak (Yakut). [Yapmak ta eski Türkçede kapamak demektir. Yaprak, yapacağı da bundandır.]
- Kas : Gece (Çuvaş) = kıyı, köşe (Koybal, Sagay) kos: çadır (Kırgız) kazay: gölgelik yer, kaza: ahır, ambar (Sagay) mandıra (Altay) kası: hayvanların barındığı yer (D. L. T.), kazı: şehrin ayrı bir mahallesi (Çuvaş) [= Lâtince: kasa, Fransızca: case, Arapça: كاسا - kasa.]
- Tam, tim : Karanlık yer, tımlık: gece (Çağatay) duman = tuman: sis, duman. [Sanskritçe: tama: karanlık gece, tamah: karanlık İndo - Öropeen dillerde karanlık anlamında müşterek: tem de böyledir. [Bak - Walde pokorny lûgati-] = tam, dam: örtülü yer.
- Tün : Gece = tuon: balık ağı konulan yer (Yakut) tunu: hayvan avı için kurulan çit (Yakut).
- Pus : Sis, karanlık = pusu: sığınak, baz: hendek, bodrum (Karayim) bız: mağara (Çağatay), bazrık: dam (Tobul).
- Tolunmak : Güneş batmak = tol: örtü, dam [Anadoluda şahsa izafetle anılan bir sürü tol vardır ki: binası olan çiftlik veya köy demektir.] Tülek: sığınak (Dergi), dalda, dulda: gölgelik, sığınak, himaye [Sumerce: Tul örtü demektir ki, Arapça: ظله - zulle de bundandır.]
- Kirmek : Güneş batmak (Uygur) = kirmen: şehir, kale (Çağatay, Kuman), kuruk: mağara, bodrum, çukur (Lebed), kurman: höcre, kırım: hendek (Altay) koru: mahfuz yer, kır: kenar, köşe. [Kıran da aynı anlamdadır ki,

Farsçada keran ve kenar olmuştur. Çuvaşçada kiren de: karanlık demektir.}

Baran : Karanlık (Yakut) baru, baruk, bark, baraka: kale, siper, mesken. Barlak: sığınak (Çağatay).

Arapçada:

- kasr - kasr : Akşam = köşk, كسر - kesr: evin köşesi [köşimek: güneşin ziyasını örtmek, güneş ışığına mâni olmak demektir. Bundan çıkan köşik: gölge demek iken sonradan bina anlamına alınmıştır. Köşe kelimesi gibi Farsça (kâşane) de bundandır. — Bak: D. L. T. —] کسا - kasa: köşe, کسبه - kasaba, کسه - kasse: küçük köy.
- zebb - zebb : Akşam olmak = زبن - zebn: köşe.
- şefa - şefa : Güneş batmak = köşe, kıyı. شبا - şeba: pusu, شفه - şefe, شفير - şefîr: köşe, kıyı .
- gâb'e - gâb'e : Güneş battı = غابه - gabe, çukur.
- gar,a - gar,a : Güneş battı = غار - gar: mağara.
- kerb - kerb : Akşam olmak, کره - kerre: akşam = قره - karye, قرى - kura. کوره - küre: şehir, کرس - kirs: toplu evler, keçi mandırası [karanlık manasına gelen سواد - sevad kelimesi de: civar köyler anlamındadır: sevadı Irak: Irak köyleri.]

(5) Ö, iç, merkez anlamlarında:

Öz, iç, kalp, dalak, barsak gibi göze görünmeyen şeyler de ilkel insanlarca karanlık ve gece anlamına gelen kelimelerle ifade edilmiştir. Akşam kelimesine taşıdığı unsurlarca en yakın görülen (akuşak) Çağatayca: Kalbin içi, merkezi demektir. Güneş Dil Teorisi'nin bize öğrettiğine göre: (Geceğ = gece) ile (kucak) ve (akşam) ile (ağuş) aynı şeylerdir ki, bunların (akuşak) ile birleşikliği çok açık olarak görülür. (Akşam) ile gurup anlamına gelen (oş) sözleri arasındaki birlik gibi yine (akşam) ile (iç-öz) ve Yakutça aynı anlamda (is) sözleri arasındaki birlik te meydandadır. Türkçe eksiltmek anlamında kullanılan (eksümek) fiili nasıl ki gitgide aynı anlamda ismek, esmek kılgısına da girmiştir. [Her iki kelime için Divanüllûgate bakınız.]

Başka örnekler:

Tün : Gece = tuon: merkez, öz, en iyi yer. (Yakut) tın: öz, ruh (Uygur) Çuvaşça tımar, Uygurca tamur ki bizde (damar) olmuştur: kök, asıl demektir. [Arapçada

- aynı anlamda: طمر - tummar], tüp: ağaç kökü, duvar temeli (D. L. T.).
- Kara** : Gece (Altay) = karın: insanın iç yeri. (Karın) Altayca: rahim de demektir. Bundan başka karta: barsak, içyağı (Altay) karık: burun içi (Altay) kursak: havsala, kalp, (Altay) = kursak [Arapçada da قرون - karûn, قرين - karîn: öz, nefis demektir.]
- Sim** : Karanlık (Çuvaş) = simî: ahş, hayvanın barsak kısmı (Yakut) sime: usare [Arapçada سامه - sâme: ağacın özdeği, صميم - samîm iç, öz, ضمير - zamîr, صفر - safar: kalbin içi, özü demektir.

Yine Arapçada:

- غياب - gıyab : Güneşin batması = ağacın yer altında kaybolan kökleri, غيب - gayb: içyağı.
- غيبان - gayheban : Karanlık = karın.
- عصر asr : Akşam, ikindi = عص - ass: öz [اصل - asîl: ikindi, akşam kelimesiyle öz anlamına gelen اصل - asl da böyledir. Bunun عمل - asal şekli de barsak demektir.]
- عشى - aşıyy = احشاء - ahşâ': iç. [Bunun cemi sanılan (احشاء - ahşâ') teşekkülce (ahşam) dan ayrı değildir.]
- امس - emsi : Dün = امسرة - amsıra: barsaklar.
- باد - bad,e : Güneş battı = بطن - batn: karın [Arapça باط - bat,a sözü de bir adam servet ve şöretçe battı demektir.]
- باطحاء - bathâ': bataklık.
- دلوك - dülûk : Güneş dulanmak, batmak دلام - dülâm: karalık, kara, دلبه - dülbe: karalık. طالح - talh: karartmak = طالق talak: barsak. [Türkçedeki (dalak = talak) Arapçada (طحال - tıhal) olmuştur.]
- جان - cenan : Gece = kalp.

(6) Körlük, ahmaklık, şaşkınlık, baygınlık, sarhoşluk duygu ve vücut uzuvlarının durması, işlemezliği anlamlarında:

- Akşam = ahsum: Sarhoş (Çağatay) eksin âciz. ağışmak: yolunu şaşırma (Çağatay).
- Kas** : Gece = kasgı: tembel, derbeder. (Koybal, Sagay, kaç).
- Keş** : Akşam, gece = kör (Anadilden derlemeler), şaşkınlık (Radlof).
- Gece = geçe : Aptal, beceriksiz (Çağatay).

- Tün** : Gece = tenü: serserice dolaşmak (Yakut) teneh: aptal (Yakut) tonu: aptal (Anadilden derlemeler), tan: şaşkınlık, hayret (Dergi), den: akılsız (Müntehelirep), tınmak: susmak (D. L. T.) tonnoy beceriksiz adam (Yakut).
- Baran** : Karanlık (Yakut), muramak: karanlık olmak = aklı bozulmak (tilevüt).
- Pus** : Sis, karanlık = bozmak: aklını kaybetmek, bozakı: serseri (Kırgız).
- Dulunmak, tolunmak**: Güneş batmak = talu, tilbe: deli (D. L. T.) dalgı: gaflet; dalmak. Tal: şaşırarak, mebhut olmak (Yakut).
- Kara** : Gece (Altay) karagu: kör karalak: cahil (Derleme).

Arapçada:

- اِشَاء - işa'** : Akşam = عشاء - aşâ' : körlük.
- غسو - gasv** : Gece kararmak = غيب : ahmak.
- غشى - gaşy** : Gece kararmak = bayılmak, قشع - kaş' : ahmak = kaçık.
- كسر - kasr** : Akşam = فصل - kışl: ahmak. كسلا - kasla: ahmak kadın.
- هزيع - hezi'** : Geceden bir müddet = ahmak.
- هيج - heci'** : Geceden bir müddet = ahmak.
- طلح - talh** : Karartmak = طلحاء - talha': ahmak [bizde deli, talu kelimeleri gibi Arapçada da دالى - dâli, داله - dâlih تاله - tâlih kelimeleri de: deli, şaşkın demektir.]
- مساء - mesâ'** : Akşam = مس - mess: aklını bozmak [بذا - beza da: aklını bozdu demektir.]
- غيب - gayheb** : Karanlık = gafil.
- ذب - zebb,e** : Akşam oldu = deve delirdi.
- شفا - şefa** : Güneş batmak = شبة - şebat: aklı az, beyinsiz.
- سمر - semer** : Gece = سمه - semeh: korku, aklını kaçırma. سمل - semil: sarhoş. صم - samm: sağırılık.
- لبس - lebs** : Ortalık kararmak = لبس : ahmak.
- جن - cünn,e** (geceye isnat ile): Karardı, karanlık oldu; insana isnat ile de: delirdi, aklını bozdu demektir. جنه ve جنون te bundandır. [Arapçada üçlü mazi malûm sıygalarının ilk harfi üstün okunur. Ötreli olanlar, meçhul şeklidir; bununla beraber malûm manasında ve meçhul şeklinde birtakım mazi sıygaları vardır ki bunlar, Türk-

çede ü, u, ö, o gibi vokallerden birisiyle başlayan köklerimiz olduğu gibi alınmışlardır; işte جن - cünne, fiili de böyledir ki Türkçe: gece demek olan tün kelimesinin tasrif edilmiş şeklidir. Türkçede gıdıklamak = gıcıklamak gibi birçok örneklerinde görüleceği üzere Arapçada (ج = ت ، د) değişmesi pek çoktur. Aklını bozmak anlamına gelen (مس - mess) kelimesinin fiil şekli de مس - müss,edir ki bozmak fiilindeki kökün aynıdır. Donmuş su anlamındaki buz Yakutçada: mus olduğuna göre her iki kelimedeki fonetik değişmeler de tıpkı böyle olmuştur.

Farsçada da (şam) kelimesinin yanında (şem) kelimesini görürüz ki: şaşkın demektir. (Şemîden): bîhuş olmak anlamındadır. Yine bu dilde gece anlamına gelen şeb gibi (şef) kelimesiyle ilgili olan (şefek): ebleh demektir; şifte ve aşifte sözleri de böyledir.]

(7) Geçmek, göçmek, kaçmak, uçmak, aşmak, uzaklaşmak, ayrılmak, geç, gecikmek, geri kalmak, geri bırakmak, engel anlamlarında:

Akşam = ağıs = âs: Geçmek, ileri gitmek (Yakut) ikis: sıçramak, atılmak = ileri geçmek (Kara Kırgız) ıgış: işi geciktirmek (Başkurt lûgati) gece, kiç = gec, gic, geçmek, göçmek, kaçmak, uçmak. [Güneş battı yerinde gün uçu da denir.]

Şap : Gece (Tarancı) = şeb: sürat. (D. L. T.). [Türkçede, Divanüllûgat'ın yazdığına göre: Bazı kelimelerin sonundaki ekler düşmüştür (top) un aslı (tobık) ve (cöb) kelimesinin eski şekli de (cöbik) tir. Bunun gibi şeb = şab) kelimesi de yine Türkçe çabuk kelimesinin hafiflemiş şeklidir. Farsça (çâbük) te bundan alınmıştır.]

Tün : Gece = tünneliy: geçmek, savuşmak (Yakut, tenin: çekilmek (Yakut), tun: uzak (Cevahirüledaf), tunturmak: uzaklaştırmak, uzaklara atmak (D. L. T.).

Pus - bus : Sis, karanlık = bosul: mania, engel (Yakut), bozlak: mania (Dergi).

Baran : Karanlık (Yakut) = bar: uzaklaşmak, gitmek, kaybolmak, ölmek (Yakut).

Tolunmak - dulunmak: Güneş batmak = tol: dış (Çuvaş) dolanmak,

dolaşmak: devretmek, gidip gelmek, uzaklaşmak. [Batmak kelimesinin yanında Uygurca ve Çağatayca (bat) sözünü de görürüz ki: acele, derhal demektir.]

Arapçada:

- غم - gasm : Gece kararmak = کهم - kasm: geçip gitmek.
عصر - asr : İkinci, akşam = geç.
عكسه - akise : Karanlık gece = عكش - akş: geçmek, ilerilemek.
عكص - aks, عكظ - akz: alıkoymak, hapsetmek.
زب zebb,e : Akşam oldu = vakit geçti. زاب - zab,e: koştı. ساب - sab,e: kaçıp gitti.
مساء - mesâ' : Akşam = مزين - mezn: geçmek, kaçmak, مساء - mazâ': geçmek, مساء - musû: geç kalmak.
باد - bâd,e : Güneş battı = بطي' - batî': geç kalan, بعد - ba'd: sonra [Sumerce bad gibi Arapça bu'd da uzaklık demektir. Mazisi بعد - baud,e dır. بعيد - baîd: uzak.]
غروب - gurup : Güneş batmak = uzaklaşmak. غرب - garb: gitmek.
غربة - gurbet: yurdundan ayrılmak. [Akşam kelimesiyle teşekkül birliği gösteren birçok sözler vardır ki bunlar hep uzak, uzaklaşmak, kaçmak, koşmak, gecikmek anlamlarına gelmektedir. Örnek büroşürüne bakınız.]

(8) Korkmak, korkutmak, kaçınmak, utanmak anlamlarında:

- Akşam = agış: Korkunç, müthiş (Çuvaş).
Kas, keş = kaska: Müthiş, korkunç (Kırgız) keselte: gözünü yıldır-
mak (Yakut). Kes: mahcubiyet (Radlof). Kuşku: en-
dişe, tevehhüm (Dergi).
Gece = kocuk: Çekinme, ihtiraz (Dergi), öcü: korku anlatan ses (Ya-
kut), kecey: kadın şamanlarından dünyaya gelen ve in-
sanlara delilik ve türlü hastalıklar veren ifrit (Yakut),
uçuk: cin, peri (Dergi).
Tolunmak : Güneş batmak, tolon: yağmur veya kar esnasındaki
bulanık hava = korkmak, çekinmek (Yakut).
Tün : Gece = tan: endişe (Hurşit ve Ferahşat) tüngür: Gol-
yabani.
Pus = püsüklemek: Hicap etmek; bozmak: utandırmak, bezmen:
mütevahhiş (Muk. ed.).

- Kara: : Gece (Altay), gurı: garp tarafı (Orhun) = korkmak
 خرق [Arapçada: -harak: şiddetli korku ve hicap.]
 Uyakmak : Güneş batmak (Uygur) = uyat: haya.

Arapçada:

- غاب - gab,e : Güneş battı = هاب - hab,e خاف - haf,e: korktu.
 زب - zebb : Akşam olmak = ذاب - ze'b: korkutmak.
 عصر - asr : Akşam = حصر - hasır,a: utandı.
 اغسم - agsam,a : Akşam oldu = احشم - ahşam,a: utandırdı. اخشى - ahşa: korkuttu.
 شفق - şafak : Akşam kıvrılığı = korku. [شفقت - şefakat kelimesi de bundandır ki sevdiğine bir fenalık irişmesinden husule gelen korkudur. Arapçada kıskançlık anlamına gelen غيرة - gayret te böyledir. Arapçada غار - gar,a: hem güneş battı, hem kıskandı, üzerine titredi demektir.]

(9) Kış, soğuk, kar, dolu, yağmur, üşümek, donmak anlamlarında:

- Kas : Gece (Çuvaş) = yağmurlu, sisli hava (Altay), fena, soğuk hava (Sagay) kaz: kar tipisi (D. L. T.) kasım: kış ayları [(Ruzi kasım) diye uydurma bir terkibe girdikten sonra Arapça bir kelime sanılmıştır. Arapçada bu anlamda bir kelime yoktur.] Kıs: kış (Yakut, Koybal, Sagay, Kırgız), kus: Teşrinisani (Sagay), güz: hazan, sonbahar (Anadolu), küsü: donmak (Yakut). Kışmak: güneş savulmak (D. L. T.) kasırğa: fırtına.
 Gece = gücü : Karakış, gücük: şubat ayı (Anadolu).
 Tün = ton : Soğuk, donmuş (Yakut), tum: soğuk ve karaya çalar renk (D. L. T.).
 Pus, bus = buz; mus: buz (Yakut) pas: ağaca düşen kırağı. = Tatarca: (bes), pesen (Anadolu).
 Tolunmak, dulunmak: Güneş batmak = tolun: yağmur ve kar esnasındaki bulanık hava (Yakut), tolu: dolu (D. L. T.), tülek: fırtına (Şor).
 Kara : Gece (Altay) = kar, kırağı. Kuru: kırağı (Altay), kuraa: kırağı (Altay).
 Baran : Karanlık (Yakut), muramak: kararmak, karanlık olmak (Tilevüt) = boran: yağmurlu, karlı kasırğa, bora:

fırtına (Orhun) [Türkçede mor kelimesinden gelen morarmak ta: siyahlanmak demektir. «Elleri morarmış, yüzü morarmış» siyah bir renk almış demektir. {Arapçada مور - mûr da: toz kasırgası. Farsça bâran, berf, Arapça برودة - burudet te bunlardandır.}]

Arapçada:

kasr - kasr : Akşam = حصر - hasr: soğuk. کسي - kasiyy: soğuk.
kass: kırağı, قسم - kasm: yağmur. غاث - gas,e: yağmur yağdırdı حاص - hasıb: yağmur ve kar savuran bulut.

çok karanlık gece = çok soğuk.

şefa - şefa : Akşam olmak = شبا - şiba: dolu, yağmur sağanağı.
şeffan: soğuk, fırtına, tipi. شفيف - şefif: soğuk.

zebb - zebb : Akşam olmak = صبر - sabr: buz, صبره - sabra: şiddetli soğuk, صبيب - sabib: kırağı.

mis' - mis' : Poyraz yeli, مزهد - mezd: soğuk, بسر - besr: soğuk مهن - müzn: bulut.

giyar - giyar : Güneş batmak = tanrı yağmur yağdırmak. {Mazisi: غار - gar,a}.

kürûb - kürûb : Güneş batmağa yaklaşmak = کریم kerem, کرمة - kereme: hava bulutlanıp yağmur yağdırmak.

qurub , غروب : Güneş batmak = غراب - gurab: kar, dolu, قار - karr: soğuk قرن - karn: sağanaklı yağmur, قرد - karıd: ke-sîf bulutlu hava [Türkçede kar, karga, karanlık arasındaki uygunluk gibi Arapçada da غروب (, غراب : karga), (غراب : kar, dolu) kelimeleri arasındaki uygunluk göze çarpmaktadır. Arapçada karga anlamındaki غراب - kelimesinin karanlık = kara fikrinden geldiğini gösteren bir tanık ta Türkçede karanlık anlamındaki (karan) kelimesiyle söylenişçe uygun olan غرن - garan kelimesinin yine bu dilde erkek karga yerinde kullanılmasıdır. Bununla beraber قرن - karn sözünün sağanaklı yağmur anlamına da gelmesi bunun ayrı bir tanığıdır. Yine Arapçada قرن - karan,a fiili yağmurun devamıyla havanın kapalılığını da göstermektedir. Yine Arapçada ortalık kararmak anlamında da kullanılması, ilk insanların yağmur, kar, dolu, kasırga, bulut, soğuk gibi türlü mefhumları güneşin batmasının ve onun sıcaklığının kaybolmasını anlatan birleşik kelimelerle ifade ettik-

leri pek açık olarak görülmektedir. Demin söylediğim Yakutça baran: karanlık, boran: tipi, şiddetli rüzgâr = bora. Farsça baran: yağmur, berf: kar. Arapça برد - berd: soğuk, برد - berid: dolu yağdıran bulut. برد - bered: dolu برد - buride: dolu yağdı [yere isnad ile]. [Türkçede de burçak: dolu demektir. (Elid-râk). Bugün Kumuklar dahi böyle söylerler.] Bunu kuvvetlendiren başka örnekler de vardır: قرت - karat: buz. Türkçede (kardu) da kışın, su üzerinde yüzen fındık gibi buz tanelerine denir. (D. L. T.) قر - karr: hava soğumak. قر - kurr: soğuk. قره - kırra: soğuk (= kırağı) قرس - kars: soğuk şiddetlenmek, en kesif kırağı. قرس - karas: don, şiddetli soğuk. قرع - karîh: bulut suyu. خریف : sonbahar yağmuru. Lisanülarab'ın yazdığına göre bu kelime, aslında güz yağmuru anlamında olup sonradan o mevsime de ad olmuştur. خروک - haruk: soğuk rüzgâr, tipi خارم - harim; soğuk.]

- دلوك - dülük : Güneş batmak, دالك - delek: akşam vakti, دلبه dülbe: siyahlık, دلنه - dülse karanlık, توله - tulsâ: karaya çalar renk, دلام - delâm (= ظلام - zalâm):karanlık = دلوح - duluh: çok yağmurlu bulut - cemi halinde, توله - tula: bulut, توله - tull,a: yağmur sepeledi, yere çiy düştü. دلبك - delik: kasırğa.
- تافل - tafel : Karanlık, طفل - tıfl: gece, طفول - tuful: güneş batmağa yaklaşmak = طفل - tafel: yağmur.
- غبه - gabye : Güneşin batması = yağmur, toz kasırgası. غبا - gaba: havaya agıp çıkan toz.
- اغضى - agza : Gece karardı = اغضن - agzan,a: sürekli yağmur yağdı.

(10) Eksilmek, kesilmek, küçülmek, kırsalmak, sakatlık, aksaklık anlamlarında:

Akşam = aksamak: Eksik kalmak, iş yolunda gitmemek, topallamak. Eksümek: eksiltmek.

Kas : Gece = kasmak, kısmak, kesmek. Kıs: nadir, az (Uygur) kız: kıtlık (Kamusülervam).

Gece = kici = küçük (D. L. T.) Tatarca: kece.

Tün = tun : Kesmek (Yakut), tonö: kesmek (Yakut).

Pus, bus=pus: Bozmak, koparmak (Çuvaş), bıs: kesmek (Yakut) büz-

mek: küçültmek, daraltmak. Besel: büyümede geciken, bucur (Yakut).

Arapçada:

- اقتصر - aksar,a : Akşam oldu = kısalttı. قصر - kasr: akşam = kısaltmak, قصور - kusur: akşam olmak = her türlü eksiklik, kusur. [Broşürde görüleceği üzere Arapçada ayrı köklerden ve mezit şeklinde sanılan birçok kelimeler vardır ki, bunlar türlü türlü kusur ve eksiklik anlamında olup aynı kelimenin başka başka kılıklarda söylenmiştir.]
- ازا - eza : Akşam yaklaştı = malı azaldı, gölge kısaldı.
- شفر - şeffe,e : Akşam oldu = malı azaldı, شفا - şefa: akşam olmak = شف - şeff: eksilmek, شفه - şefh: tüketmek, bitirmek.
- عشا - aşā : Akşam oldu = عشب - aşib: kısa, عش - aşş: lutfunu az yapmak.
- باد - bâd,e : Güneş battı = zengin iken fakirledi, malını batırdı. Akşam kelimesiyle bağlantısı görülen اکتى - akşa kelimesi de aynı anlamdadır. [Türkçede batmak ta aynı anlamda kullanılır. Arapçada yine bu kökle bağlı olan birtakım kelimeler vardır ki, kesmek, ayırmak anlamlarındadır: بت - bett: kesmek, بتر - betr kesmek, güdük ve eksik bırakmak, بطل - betl: kesmek, بط - batt, بطر - batr: yarmak, بدغ - bedg: ceviz kırmak, بد - bedd: ayırmak.]
- غسم - gasm : Gece kararmak, akşam olmak = قسم - kasm: bölmek.
- غظف - gazf : Gece kararmak = kırmak. [Arapçada gece olmak, güneş batmak anlamına gelen daha birçok kelimeler vardır ki, bunlar hep kesmek, ayırmak, eksiltmek ve azaltmak anlamında birleşiktir. Türkçede: nefesi kesilmek, yiyip içmekten kesilmek, ırmağın suyu kesilmek, aradan eksilmek tabirlerinde olduğu gibi kesilmek ve eksilmek kelimeleri bitmek, tükenmek, uzaklaşmak anlamlarında kullanılmaktadır. . Arapçada güneşin ziyasının kesilmesini ifade eden (كف - kesef,e) fiili aynı zamanda mutlak kesmek, gözü aşağıya indirmek, bakmamak, hali fenalaşmak, yüzü solmak ve purtarrık bir hal almak, güneşin ziyası, yıldızların ışığını söndürmek, göstermemek gibi anlamlara da gelmektedir. Güneşin batması, ziyasının kaybolması ilkel insanlar na-

zarında, bitmek, tükenmek, azalmak, eksilmek için ortaklık mefhumlardan sayıldığı gibi onun sabah ve akşam ufukta nurlu çizgiler, bulutlar arasında parlak yarıklar göstermesi de yine yarmak, ayırmak, parçalamak mefhumlarında müşterek kelimeler doğurmuştur. Parlamak = parçalamak, belirlemek = belmek, bölmek, aydınlık = ayrılık, yaruk = yarık doğmak = doğramak gibi.. Arapçada: فخر - fecr: tan yaruğu = yarmak, ayırmak. بلع - belec,e: sabah belirdi = بلع - belic,e: ayırık kaşlı oldu, بليت - belit,e: belik, kesik oldu, kesildi, bölündü, فرق - farak,a: aydınlandı: ayırdı بان - bân,e: aydınladı, belirdi = ayrıldı, uzaklaştı; شرق - şarak,a: güneş parlardı = koyunun kulağını yardı, meyveyi kesti, topladı. شرح - şarah,a: aydınlattı, belirtti = yardı, صرح - sarah,a: aydınlattı = صرم - sarm, صرى - sary: ayırmak, kesmek, uzaklaştırmak. فلق - felak: sabah, tan yaruğu = dağ yarığı. بزوغ - buzug: güneş doğmak = vücudü bıçakla ve neşterle yarmak.}]

(11) Yorgunluk, tembellik, hastalık, zaiflik, dermansızlık anlamlarında:

Akşam = egez, egeze: bitap, mecalsiz, hasta (Anadolu).

Gece = kecü : Tembel (Koman).

Kas, keş : Gece = kesel: hasta (Tar, Çağatay), kösülmek: bitap düşmek, köşmek: kuvvetten düşmek (Dergi), kaşan(ğ): zaif = dermansız [dermanı kesilmek, kıfı geçmek sözlerimizdeki (kesilmek, geçmek) te böyledir.]

Tün : Gece = tinek: hastalık nöbeti (Yakut) den (ğ): dermansız (Âzeri).

Muramak : Karanlık olmak = zaiflemek (Tilevut).

Bus : Sis, karanlık = bas: hastalık (Yakut). [Karanlık bastı denildiği gibi al bastı, kara bastı da denilir.] Basan (ğ): zaif (Çağatay), bozgun: zaif (Anadolu), bazılmak fütur getirmek, bezmek (Uygur) müsey: usandırmak (Yakut), Arapça مذل - müzle: zaif, cılız: مذل - mezl: ayağı uyuşmak, bihuzur olmak. [Sumerce usan: akşam = usanmak Arapça: وسن - vesen: uyku basma hali.]

Tulunmak : Güneş batmak = tulgak: veca, ıstırap (Kırgız, Uygur). Talmak: kuvvetten düşmek, kıvıldıramıyacak hale gel-

mek (Çağatay) talik: dermansız. [Arapçada: طلخ - talh: yorulmak, bitap olmak, طلى - tala: çok hasta.]

Yine Arapçada:

- kasr - kasr : Akşam = فصار - kasar: tembellik, نعيم - kasım: âciz, bitkin. كظ - kâzz: yılm, غث - gass: zaif.
- şefa - şefa : Akşam olmak = شف - şeff: zaiflemek, kuvvetten düşmek.
- zebb,e - zebb,e : Akşam oldu = zaifledi, soldu.
- aşiy - aşiy : Akşam = عشى - aşş: zaiflemek.
- dülük - dülük : Güneş batmak, دلك - delek: akşam = vücutte gevşeklik, uyuşukluk.
- agsef,e - agsef,e : Karanlık içinde kaldı = اغشف - agşef,e: hastalandı.
- bad,e - bad,e : Güneş battı = بت - bett,e: zaifledi, بات - batt: zaif, bitik, بد - bedd,e: bitap oldu.
- dennak,a - dennak,a : Güneş batmağa yaklaştı = bir keder veya hastalıktan soldu. [Türkçe tün ile bağılılığı olan dunuk sözünün tasrifinden doğmuştur. Yine bu kökten gelen دنف - denef sözü de: hem batmağa yaklaşan güneş veya güneşin batmağa yaklaşması, hem de müzmin hastalık demektir.]
- marîz - marîz : Yıldızsız karanlık gece = hasta.

(12) İhtiyarlamak, uyumak, ölmek, sönmek, solmak, yokolmak anlamlarında :

- Gece = kecmek, geçmek: ölmek (D. L. T.), geçinmek: ölmek (Anadolu), kıcımak: heder olmak (Dergi), hocuray: kuvvetten düşmek, kocamak (Yakut), koca: ihtiyar (Anadolu), öçmek: sönmek, mahvolmak (D. L. T.).
- Tün = tünölmek: Mahvolmak (Uygur), dunulmak: kaybolmak, belirsiz olmak (Dergi), tündi: tahrip (Uygur).
- Baran : Karanlık, bariy: kararmak = ihtiyarlamak (Yakut).
- Bus = bozmak: Mahvetmek, telef etmek, buzu: ifna (Koman), zeval (Kazan), puskalan: inhitat, zeval (Altay, tilevut).
- Kara : Gece (Altay) = karı: ihtiyar, karamak: ölmek (Altay).
- Ahşam = ohşamak: Uyumak (at hakkında) (D. L. T.).
- Uzımak : Işık sönmek = uyumak - Arapça ازی - uziyy: akşam olmak. - [Süt uyumak = yoğurt olmak anlamına da gelir. Bazı şark lehçelerinde yoğurta: uyutku denilir.]
- Uyakma : Grup = uyku.

Gece = geçmek: Uyumak. Bağırim geçti, canım geçti: uyudum demektir. «Biraz geçivermişim» de böyledir.

Arapçada:

- kasr - kasr : Akşam = قص - kass: eceli gelmek, قضی - kazy: ölmek, bitmek.
- asv - asv - usuvv: Gece, karanlık çökmek = çok ihtiyarlamak.
- semer - semer : Gece = سام - sam: ölüm.
- eza - eza : Akşam oldu = هزا - heze,e: öldü.
- bad,e - bad,e : Güneş battı = باد - bad,e: öldü, mahvoldu. [مات , فات da böyledir.]
- agsa - agsa : Akşam oldu = اقص - akass,a: eceli geldi.
- agsem,e - agsem,e : Akşam oldu = اعسم - a'sem,e: ihtiyarladı. اعشم - a'sem: çok ihtiyarlamış adam.
- denif,e - denif,e : Gün batmağa yaklaştı = hasta ihtizar haline geldi, ağırlaştı.
- aşiy - aşiy : Akşam = عشم - aşeme: yaşlı, ihtiyar.
- gar,a - gar,a : Güneş battı = قارح - karıh: yaşlı koyun [Divan'da bu anlamda karı kelimesine bak.] خرف - harıf: bunak ihtiyar. خر - harr,a: öldü. خار - har,a kuvvetten düştü. خراط - harat: zaif, غرا - gara: zaif, غرن - harı', خريم - harı' bütünü vücade şamil zaaf. [Gerek Türkçede, gerek Arapçada ihtiyarlık, zaiflik anlatan kelimelerin birçoğu karanlık, kuruluk ve katılık = taravetsizlik düşünceleriyle güneşin batmasından husule geelen donuk ve karanlık renkten çıkarılmıştır. Başka örnekler broşürde gösterilmiştir.]
- vech - vech : Güneş batmak = ölmek.
- heci' - heci' : Gecedden bir müddet = هج - hece,a, هجد - heced,e: uyudu.
- kürub - kürub : Akşam olmak, güneş batmak, كره - kerre: akşam = كرى kera: uyku.

(13) Son, arka, ense, ters anlamlarında:

Güneş doğusu ilkel insanlar için ön ve doğru cihet sayıldığı gibi, batı tarafı da bunun tersi olarak kabul edilmiştir. Şu örnekler de bunu teyit etmektedir:

- Akşam = ekse: Ense (Sagay, Koybal). [Altay lehçelerinde bunun (ekçe) şekli de vardır.]
- Gece = köçuk : Kış, art (Yakut).

- Tün = dönmek: Tersine çevrilmek, ton(ğ): son, intiha, dip (Çağatay).
 [Son, sönmek te bundandır.] Tonneri: tepesi aşağı, tersine (Yakut).
- Kas : Gece = kirse: sonra (Orhun) keş: akşam = kışık: ters (Meta İncili tercümesi) kışmak: güneş savulmak (D. L. T.).
- Kirmek : Güneş batmak (Uygur) kiren: karanlık (Çuvaş) = kiri, geri: arka.
 Dulunmak, dalda: gölge = dal: arka. [Arapçada تالي talî: arkadan gelen ظليف - zalîf: ense.]

Yine Arapçada:

- * كسى - kes' - Geceden bir müddet = ense.
- قصر - kasr : Akşam = son, gaye, قصارى - kusara: son, işin sonu نصوى kusva: son, münteha.
- غروب - gurub : Güneş batmak = غرابان - guraban: kalçaların aşağı kısmı.
 فرا - kara: arka.
- صمر - sumeyr : Grup = صماری - sumara: art.
- عكبه akîse : Karanlık gece = عكس - âks: tersine çevirme.

(14) Zulüm, gadir, gasp, gazap, kavga, kuvvetlilik, tahakküm, gurur, muhalefet, inat anlamlarında:

İlk insanlar iyiliği, merhameti, doğruluğu ve adaleti aydınlık ve güneşle ifade ettikleri gibi, bunun aksi olan anlamları da gece ve karanlıkla anlatabilmişlerdir. Gecenin ilkel insanlar için nekadard büyük bir elem ve ıstırap kaynağı olduğu malumdur. Şiddet, katılık, yağma, kavga, zulüm gibi insanlığı korkutan, üzerine bir kâbus gibi çöken belâlara verilen adlar gecenin karanlığını anlatan kelimelerle çok kere birleşik görülmektedir. Bunların gerek Türkçede, gerek Arapçada aynı kökten çıkmış sayısız örneklerinden bazılarını sayalım:

- Akşam=Eğişme: Zıddiyet (Radlof), öküş: aksi, harın hayvan (D. L. T.), eksilenmek: hiddet etmek (Radlof), eğiş: muhalif (Kırgız).
- Gece = güç : Zulüm, kücemek: zulmetmek (D. L. T.), kücem: gasp (Mukaddemetüledep tercümesi), küceyü: kuvvetli (İ - Kuran).
- Kas : Gece (Çuvaş) = kas: suiniyet, kötü kast (Kırgız), kas-ka: mağrur, azametli, kes: söz dinlememek, inat etmek (Yakut), küs: güç (Yakut): tehevür (Kırgız).

- Şam** : Akşam = şamırғанmak: hiddetlenmek (Kara Kırgız).
Şap : Gece = kuvvetli, cesur (Kazan) şabu: hucum, taarruz (Tobul) = çapul.
Tün = ton : Zalim, inatçı (Yakut), tongağ: zulüm (Uygur), tıng: kuvvetli (Uygur), tünğti: ihtilâl, şuriş (Çağatay). Farsçada tünd sözü de: hiddetli, gazup anlamındadır. [Farsçada Türk kelimelerinin sonuna bir (t) eklendiği çokluk görülmektedir: taştan yapılmış kap demek olan tas - ki, Yakutçada tas, şeklindedir. Tas - kelimesinin sonuna bir (t) eklenerek (tast) ve yine Yakutçada (ağaç demek olan tîrah sözü de bu dilde درخت - diraht olmuştur.)]
Bus : Sis = bozmak, basmak. Boz: düşmanlık, kin (Uygur), pos: basmak, ezmek (Çuvaş), inatçı (Tilevut), bes: münazaa (Kırgız).
Dulunmak, tolunmak: Güneş batmak = dulum, tulum: kavga (Çağatay) [= Arapça: ظلم - zulm] tulkak: tazyik (Uygur), talan: yağma, talav: yağma (Tuhfe), tala: eşkıyalık, yağma (Yakut), talam: kavga (Kara Kırgız). [Farsçada: تال - tûl: kavga, cenk, Arapçada: طل - tall: haksızlık, zulüm demektir.]
Kara : Gece (Altay), kiren: karanlık (Çuvaş), karan: karanlık (Radlof), karmak: üful etmek (Cevahirülesdaf), gurı: batı (Orhun) = karag: yağma (Orhun), kargı: kuvvet, iktidar (Şor). [Aynı kelime ilkel harp aleti olan mızrak ta demektir.] Karba: gasp etmek (Altay), [= حرب - harb] kargamak: lânet etmek, karu, karuk: güç, kuvvet (Şor, Uygur, Karayım) [kol ve el anlamına sonradan geçmiştir.] Karan: kahraman (Kara Kırgız) gür: azametli, celâdetli (D. L. T.), kuvvetli (İdrâk haşiyesi), güre: kuvvet, vahşi (Dergi), keriş: münazaa (Tilevut, Uygur), kiris: münazaa (Kırgız), güreş: mu-saraa. Kurt: haşin, sert tabiatlı (Kazan) keren: kudretli (Kara Kırgız) gere: kavga (Dergi), [Fransızca: Gere ve Walde diksiyonlerinde Hint ve Avrupaî dillerde müşterek kök olarak gösterilen (kor) da aynı şeylerdir. Balkar lehçesinde de (hor) kuvvet demektir.]
Baran : Karanlık (Yakut) = kuvvet, güç (Kara Kırgız) barım: kuvvet (Çağatay), berik: kuvvetli (Kırgız).

Batmak = batur: Yiğit, kahraman, batukluk: kuvvet (Uygur), batu: kuvvetli (Çağatay). (= bataille: harp.)

Arapçada:

- ظلمه - zulmet : Karanlık = ظلم - zulm, ظلام - zalâm: karanlık = ظلام - zılâm: öfke, gazap.
- كسر - kasr : Akşam = كسر - kasr: cebir, kahır [= Türkçe: kısı] خز - hazz: süngülemek, غصب - gasb: malını yağma etmek, خصم - hasm: düşman, خزو - hazv: kahır, غزو - gazv: katil, yağma, خزع - hazk: kargılamak, خزع - haz': kavm ve kabîlesinden ayrılıp çıkmak, isyan etmek [= Türkçe kazak] خاس - hâs,e: sözünden döndü, gadretti, حاز - hâz,e: düşmanlık etti.
- عكس - akîse : Karanlık gece = عكس - akis: hırçın, haşin adam.
- إذا - eza : Akşam oldu = إذا - eza: cevrucefa.
- شفر - şeffe,e : Akşam oldu = شفر - şefer,e: eziyet etti. شبر - şeber,e: şımarıdı.
- باد - bâd,e : Güneş battı = بادى - bâda: düşmanlığını açığa vurdu, بطر - batar: şımarıklık, بطل - batal: kahraman.
- هجم - hecî' : Gecedden bir müddet = هجماء - heycâ' : harp, kavga. هجوم - hücum: saldırma.
- دلوك - dülûk : Güneş batmak = دلوك - dulûk: yağma.
- غار - Gare : Battı (güneşe isnat ile) = غارة - garet: karag, yağma, قرق - kara' : bir adamın hayvanatı ve malı kalmamak, قرو - karv: kargılamak [= قارغ - kâraa], غراز - girar: mücadele, غرر - garar: tehlikeye maruz kalmak كر - kerr: hamle, كرهه - kerîhe: harp hücum, غريم - garîm: hasım, غرام - garam: helâk, sıkıntı. قرف - karf: yağılık yapmak, قرن - karan: kılıç, ok, قارن - karin: kılıç ve ok taşıyan, قاره - kariye: süngü ucu, kılıcın keskin yeri, حرب - harb: kavga, yağma, حرب - harib: kızgın, öfkeli adam, حرت - harat: huysuzluk, حرون - harun: harın at - حرج - haric: kavgadan geçmiyen, yenilmez adam. حارد - hârid: toplu, dernekli vücudiyle korku hissi veren ve öfkeli sanılan adam. حرب - harb: hırsızlık, خرق - harr: nereden geldiği belli olmıyan hücum - هرق - hark: gizlice kargılamak (Akrabülmevarid).

(15) Zem, hiciv, tezvîr, tahkir anlamlarında:

Bir adamı zemmetmek, aleyhte bulunmak, iftira etmek yerinde: karalamak, kara çalmak, namusunu kirletmek, batırmak sözlerinin kullanılması da gösterir ki, bu anlamlardaki sözler de karanlık ve karalık mefhumundan alınmıştır. Bunu gösterecek birçok örneklerden birkaçı:

Gece = geçmek: Hiciv etmek "hakkımda geçinti yapmış" sözü de bundandır. Hocı: hiciv (Yakut), kıcı: muaheze, sitem (Kazan).

Kas : Gece: (Çuvaş) = kazranmak: tahkir etmek (Şor) hasu: tayip, tevbih (Yakut).

Bus, pus = bozmak: Tahkir etmek, kötü lâkırđı söylemek (Anadolu), pozıng: tahkir (Şor, Uygur).

Kara : Gece = karamak, karalamak: kargamak: hiciv etmek, aleyhte bulunmak (Altay, Anadolu), ker: iftira, karaçalma (Kazan). [Arapçada da: قرم - karm: söğmek, قرف - karf: itham etmek, قرف - karaf: töhmet demektir.]

Arapçada:

gasm, - غف - gasf: Gece olmak, ortalık kararmak = غس - gass: hiciv etmek.

kasr - قسر : Akşam = قس - kas' : tahkir, terzil, hass, - قس - kass: koğuculuk.

zebb - ذب : Akşam olmak = سب - sebb: söğmek. ذم - zemm: kötülemek. [Yakutça seme, Büryatça zeme aynı anlamdadır.]

hecî' - هجيع : Geceden bir müddet = هجا - heca, هجعل - heccel,e: hiciv etti, geçinti yaptı.

imsâ' - امساء : Akşam olmak = halkla arasını açmak, tezvîrde bulunmak. ايس - ebs: tevbih, بدأ - bez' : bir adamı bozmak, zemmetmek.

gaybet - غيبة : Güneş batmak = aleyhte bulunmak, koğlamak.

tanes - طنس : Şiddetli karanlık = طنر - tanz: maskaraya almak. [Cevherî'nin «muarrep sanıyorum» dediği bu kelime (Cevahirülesdaf) ta Türkçe (tanaz) dır ki, tahkir demektir.], طنف - tanef,e: itham etti. طنف - tanef: töhmet.

dühme - دهم : Karalık دهم - dühm: ayın üç karanlık gecesi = تهم - tühme: ittihamı mucip hal.

(16) Hisset, haset, hırs, hile anlamlarında:

Akşam = eksüme: Hisset (Dergi), eğüşme: haset.

Gece = kücey : Aldatmak (Yakut), kıca: hırs, tama (Altay, Tilevut).

Şam : Gece = hile (Türkmen), çabı: hırs, tama (Altay, Tilevut), şeben: hasis (Şor).

Kas : Gece (Çuvaş) = kız: bahîl (D. L. T.), kısmır: hasis (Anadolu), kıskanmak: haset.

Bus = bazmak: Tama etmek (Tuhfeî Zekiye), bızıkçı: hilekâr (Lehçe).

Dulunmak : Güneş batmak = dolan: tezvir, dolanık: hile (Lehçe), tölek: hilekâr (Karayim). [Farsçada (dûl): hilekâr, dûle: hile.]

Kara : Gece (Altay) = karam: çok açgözlü (Altay). [Arapçada - کرم - karam çok açgözlülük, şiddetli iştiha demektir.] Karan: hasis (Şor), kırt: bahîl (D. L. T.).

Arapçada:

عشاء - asâ' : Gece kararmak = عس - ass: lutfunu kısmak, az vermek.

عصر - asr : İkinci, akşam = حصر - hasr: bahîlik.

امساء - imsâ' : Akşam olmak = امساك - imsâk: buhl, eli sıkılık. [Türkçede ımsız ve ımsızık: hasis demektir.]

مساء - mesâ' : Akşam = مساء - musû' : hilekârlık, ماسل - masıl: bahîl.

دلس - deles : Karanlık = دلس - dels: hile, hud'a.

غشى - gaşiy,e : Gece karardı = غش - gişş: hilekârlık, hiyanet. [غشاش: gışaş: karanlığın ön veya sonu {aydınlıkla karışık olması fikriyle-}.

دجى - deca : Gece karardı = داجى - dâca: hilekârlık yaptı [دجى - düca: gece karanlığı].

(17) Sıkıntı, keder, ıstırap, felâket anlamlarında:

İlkel insanlar için en büyük felâket ve elem kaynağı, gecenin karanlık göğsü olmuştur: bugün bile: "mesut olmadım" yerinde kullanılan: "gün görmedim" sözü gibi yine mesut olmak anlamındaki «gö-nenmek» (Anadolu), sevinmek yerinde: «kөнүнmek» (Karayim) ve saa-det yerinde: «gün» (Dergi), sözleri bunun müsbet bir tanığıdır. Menfi şekilleri:

Akşam = ıkış : Zor nefes alma (Radlof), üğişim: keder (Küer), ah-sum: nedamet (Çağatay), ağzımak: ağlamak, inlemek

(Çağatay), öksümek: ağlamak (Altay, Tilevut, Kırgız, Kara Kırgız).

Gece = güç (Anadolu), kücey: Müşkül (Nehcülferadis), künc: güç (Dergi), gücemek, gücendirmek: kederlendirmek (Dergi), kuçuna: felâket çekmek (Yakut), acı, acık: elem, ıstırap.

Kas : Gece = kazgu: kaygı, keder (Nehcülferadis), keser: felâket, belâ (Kırgız).

Keş : Gece, akşam = nefes darlığı (Altay, Tilevut).

Tun : Gece = meys olmak (Yakut), tunuk: iğbirar (Dergi), tuncukmak: kederlenmek, gam çekmek (D. L. T.), tongu: yeis (B.T.L.), tünülemek: meys olmak (Çağatay).

Bus, pus : Sis, karanlık = yeis (Hurşit), busuş: keder (Uygur), bas: acı, gam, ıstırap (Yakut), pazukmak: mahzun olmak (Sagay), basmak: sıkmak .

Tolunmak, dulunmak = tülün: Meyusiyet (Tilevut), tulmak: zaruret çekmek (Altay), tulgak: acı, ıstırap (Uygur, Kırgız).

Kara : Gece (Altay) = karanlık: yeis (Kırgız), kurgu: keder. Küremek: kederlenmek (Tilevut), kıran: felâket. Aynı anlamda koran (Tobul, Kumanda). { = kiren: karanlık (Çuvaş) }.

Baran : Karanlık (Yakut), poran: yeis (B. T. L.), buran: felâket (Dergi), buru, buruntu: acı, ağrı (Cevahirüledaf, Dergi).

Arapçada:

اغسى - agsa : Akşam oldu, akşam vaktine girdi = افضى - akza: felâkete uğrattı.

كسور - kusur : Akşam olmak = غصه - gassa: keder, sıkıntı. كسر - kasr: akşam = حصر - hasar: iç sıkıntısı. كظيم - kezîm: çok kederli.

عساء - asâ' : Gece karanlık çökmek = اسى - esa, افس - esef: keder, hüzn.

دجم - decm : Gece olmak, ortalık kararmak = kederlenmek, mahzun olmak.

كروب - kürûb : Güneş batmağa yaklaşmak, akşam olmak = كربة - kürbe: bütün ruhu saran keder, كربة - keribe: felâket, belâ, كرب - kerb: sıkıntı vermek, derin ıstırap. {Bu kök, ipi germek = sımsıkı yapmak anlamına da gelir. Ana-

doluda: Hasta derin ıstırap içinde kaldı yerinde: bu gece, gerildi kaldı derler. Gerginlik te iğbirar demektir.}]

اخشع - ahşaa : Güneş batmağa yaklaştı = kederlendi.

غروب - gurub = غرام - garam: azap, sıkıntı.

دلوك - dülûk : Güneş batmak = دوله - dûle, توله - tûle: felâket. [Tal, tul hecelerindeki gerek Türkçede, gerek Arapçada fonetik değişmeleriyle aynı anlamda kelimeler doğurmuştur. Farsça sandığımız tar, tarîk kelimeleri de aynı unsurdan başka değildir. Derin kelimesi Çuvaşça (tarîn) şeklindedir ki, karanlık fikrinden alınmıştır. Esasen kazmak = karmak, delmek, oymak (uyakma: grup, Uygur) gibi kelimeler, hep yerde gölgelik ve karanlık yapmak demektir. Türkçede yine karanlık fikrinden alınarak dar, dargın, durgun, dırık: temel, dırman: cin, darın: geç vakit (Anadolu), darımak: duçar olmak, durmak: harekettten kalmak, dürük: abus - Farsçada: dürüş, Arapçada - ترش - teriş. درشة - durşet - tar: köşe (Çağatay) — köşe anlamındaki bütün kelimelerin karanlık fikrinden geldiğinin birçok örneklerini arzetmiştim. — Tarus: sakf (D. L. T.) ters: güç, sıkıntılı şey (D. L. T.) tarıkmak: müteessir olmak — tolukmak ta böyledir. — Turluk: keder (Çağatay), darık, keder... İşte bütün bu kelimelerin Arap dilinde de ve aynı anlamda müşterek kelimeleri vardır. Bunlardan yalnız tarık sözümüzle bağlantılı olan birkaç kelimeyi göstermekle iktifa edeceğim. Arapçada (ترح - terah) diye bir kelime vardır ki, bunun mazisi: ترح - terih, a dır: keder demektir. Lisanülarap bu kelimenin ölüm, yok olma, bitme, kesilme, yere inme, fakirlik anlamlarına da geldiğini yazar ki, bunların hepsi de birçok örneklerini gösterdiğim üzere güneşin uzaklaşmasından ve batmasından çıkan anlamlardandır. Bu kelimenin ترح terih şekli de bahil demektir ki, yine karanlıktan çıkan darlıktan alınmıştır. Aynı kitapta درح - derih: son derecede ihtiyar adam anlamında gösterilmektedir. Yine aynı kelimeye bağlı درع - dir' sözü vardır ki: zırh, elbise, gömlek demektir. Bu kökle bağlı gösterilen درع - dur': ayın üç karanlık gecesi درعا - derâ': ay

sabahleyin doğan gece demektir. درقاء - derkâ' : bulut, درقه - deraka: deriden kalkan = ترس - turs, درمه - derime. درك - derek: bir şeyin derin dibi = derinğ. Güneşin uzaklaşma ve mesafe fikrinden doğan şu kelimelerde Farsça dūr sözünde olduğu gibi uzaklaşmak ve uzaklaştırmak anlamlarındadır: تر - terr, ترك - terk, دره - derh, در - tard, طرح - tarh. - طرح - tarah, طروح - taruh: uzak yer. -}

- امسى - emsâ : Akşamı yaptı, akşam vaktine erdi = امض - emezz, امض - emazz: güç, sıkıntılı, ıstırap veren şey. [Yakutça em-seğ: bir şeyden acı hissi, ızığı: muhtarip (Rabguzi)].
- ماء - mesâ' : Akşam = مز - mezz: güç, مض - mazz: acı ve elem vermek, مس - mess: basmak, şeytan bir fenalık iriştirmek. بت - bess: hüznü keder. [Yakutça bas: acı, gam, ıstırap.]

(18) Kötülük, adilik, pislik, aşağılık, karışıklık, yalan, günah anlamlarında:

- Akşam = oğus: Selin getirdiği, kütük, (= çörçöp) (Şor). [Arapça cemi sanılan اغشاء - ağsâ'da böyledir.]
- Gece = kiçem: Çirkin (Yakut), eçek: fena. (Kara Kırız) öçek:habis, fena (Kumandu).
- Kas : Gece = kös: kötü. (Dergi) kos: karışık (Çuvaş) kazaktı: karışık, mağşuş (Sagay, Koybal), kuosa: kusur (Yakut).
- Şam : Akşam = fena (Kırız), şum: kötü, şerir (Çağatay), çirkin (Tarancı, Sart), şama: çayın tortusu. [Arapça: शाम - şamac: yenildikten sonra atılan şeyler, çörçöp].
- Bus, pus = pas, pis, püs: Ağacın ifrazatı, pasak. [Arapçada وسخ - vesah] posa, püskü: eski, fersude, püsürlü: mülevves (Dergi), pısırsık miskin. Bozuk: kötü, pis.
- Batmak : Berbat olmak, pislenmek "çocuğun üstü, başı batkın, ev batkın" : mülevves, pis = Arapça (بطح - batag): kirli ve bulaşık olmak (بدغ) de böyledir.

Arapçada:

- اخشع - ahşaa : Güneş batmağa yaklaştı = اخشن - ahşan: adi adam.
- نصور - kusur : Akşam olmak = نصاره - kusara: döküntü. نصرى - kusra:

- elenti. کس - kâss: al-
çalmak, غس - guss: adi, aşağılık adam.
- غضا - gaza : Gece karardır = غتا - gasa: su pislendi, قدى - kaza: çör-
çöp. [Farsçada (hasü har) kas: gece (Çuvaş), kara:
gece (Altay)].
- زب - zebb,e : Akşam oldu = زبله - zebele: deve tersi, زبد - zebed:
çörçöp شاب - şâb,e: karıştı. [Eski insanlar akşam ol-
masını karanlığın aydınlığa karışması sandıklarından
akşam ve gece anlamına gelen birçok kelimeleri karışık,
bulanık, kirli manalarında da kullanmışlardır.]
- اغضن - agzan,a : Gece karardır = ائذن - akzen,e: türlü ayıplarla alûde
oldu.
- عساء - asâ' : Gece = عسائه - isâe: fenalaştırmak, kötüleştirmek. آسن -
âsin: bozulmuş pis su. [اسون - üsûn: su, bozulmak =
Sumerce usan: akşam.]
- مساء - mesâ' : Akşam = hoşla gitmiyecek şey yapmak, her nevi fena-
lıkta bulunmak. مصان - massan: adi adam, مزاعه - muzâa:
döküntü, مدر - mezir: pis مزاع - mezzâ, : yalancı, adi.
- دنف - denef : Güneşin batmağa yaklaşması [= Türkçe tün] = دون -
dûn: alt, aşağı, دونه - dünûet: adilik, دنى - deniy:
aşağı, adi. دنوع - dunû' : aşağılık, adilik, alçaklık.
دنوح - dunûh: zillet, zelilâne başını eğmek, دنس - de-
nes: kir, levis.

**(19) Ekşimek, acırmak, bozulmak, bayatlaşmak, kurumak,
iç bulanmak, tiksirmek, kaşınmak, saçma söylemek, mizah
anlamlarında :**

İlkel insanlar, iyiliği, güzelliği, tazeliği nasıl güneşin parlaklık
ve aydınlığından almış ve onu anlatan kelimelerle ifade etmişlerse bunun
aksini de akşam, gece fikrinden mülhem olarak anlatmağa çalışmışlardır.
Onlarca her iyi ve güzel: gündüz, her kötü ve çirkin: gece idi; bunun
için onlar, bir şeyin ekşimesini, bozulmasını ve bunun içsel bir şekli
olan tiksime, saçma söyleme gibi manevî anlamları da yine onunla
birleşik sözlerle ifade etmişlerdir. Türkçede olduğu gibi Arap dilinde de
havanın bulanmasını anlatan kelimelerin aynı zamanda iç bulanmasına da
gelmesi ve şimdi getireceğimiz örnekler, bunun kuvvetli tanıklarındır:

Akşam = ekşik: Ekşi (D. L. T.), okşu: gaseyan (Şarkî Türkistan),
aksımay: alaycı (Altay).

- Gece = gici : Acı (Anadolu), gücüle: kargabüken denilen acı ve ağulu ot (Lehçe), kucur: ekşi (Karayım), köjü: ekşimek, tahammür etmek (Yakut).
- Kas : Gece = kis: kaşınma (Çuvaş), kaşınmak = gidişmek, gıcık: kaşıntı, gidişme. Kaşmer: maskara (Radlof).
- Tün : Gece = tancışmak bozulmak, tefessüh etmek (D. L. T.), tıncımak: bozulmak, ızmımak (Çağatay).
- Bus : Sis, karanlık = bozulmak: tadı kaçmak, ekşimek. Boza: ekşi süt ve tahammür etmiş şey, mırskıl: şaka, lâtife (Kırgız, Tatar), mazahtamak: istihza etmek, alay etmek (Kırgız). [Arapça مزاح - mizah] bazna: lâtife (Kırgız).
- Barân : Karanlık = korumak (Yakut), muramak: karanlık olmak (Tilevut) = buruk: acı şey, dili buran [Arapça مر - mürr: acı]. Buru: acı, karışık ağrısı. [Aynı kelime Mançu dilinde karanlık demektir.]

Arapçada:

- اغم - agsam,a : Akşam oldu = اخشم - ahşam,a: et ekşidi, [1] عكش - âk-kaş,a: ekmek çillendi.
- عشى - aşıyy : Akşam = عش - aşş: kuru vücutlü adam, عشم - aşam: kuru, çilli ekmek, kurumak خش - haşş: kuru, قش - kaşb: bozmak.
- قصر - kasr : Akşam, غسم - gasam: gece kararmak = غشى - gasy, غذ - gazz, قذف - kazf, قز - kazz: kusmak, tiksinnmek, iç bulanmak [غشى - gasy: Arapçada hem gök, hem iç bulanmak anlamlarına gelir.]
- عصر - asr : Akşam, ikindi = عص - ass: katılaşmak, sertleşmek.
- غاب - gab,e : Güneş battı = غاب - gâbb: bayat ekmek, ekşimiş et.
- صبل - asil : Akşam, ikindi = اصل - assa,e: et bozuldu, ızmıdı.
- سمر - semer : Gece = صمر - samr: pek fena koku, صمل - saml: korumak, سميل - semil: ekşi süt, صاموره - samura: ekşi süt.
- عسا - asa, عسو - asv: Gece karanlık çökmek = el işten katılaşmak, azmak, ot kartlaşmak.
- مساء - mesâ' : Akşam = مسى - mesy: ahlâk bozulmak, موء - musû' : ara bozmak, مذر - mezer: yumurta bozulmak, موزه - müzze:

[1] Ekşi yerinde bazı yerlerde: eşki de derler. Arapçada اشغم - eşham,a: süt ekşidi demektir.

boza, مزح - mezh: alay etmek, ماسى - mâsâ: maskaraya aldı, eğlendi.
 باد bad,e : Güneş battı = بطل - batal,a: bozuldu. بطل فى حديثه : alay etti.

(20) Çokluk, kalabalık, kesafet, irilik, vücut, gövde, hayalet anlamlarında :

- Akşam=ökiş : Çok (D. L. T.) uğuş: kabîle (D. L. T.), ıksa: sık, kesif (Yakut).
- Gece = koca : İri, büyük, kiçeyi: biriktirme, toplama (Yakut).
- Kas, keş : Gece = kuşu: birleşme (Kazan) koş: cemiyet (Çağatay), koşun: halk, asker, fevç (Dergi), kuja: yığın, küme (Yakut), köşermek: dolmak, taşmak (D. L. T.), kes, keş, kişi: şahıs (Anadolu), köske: hayal (D. L. T.).
- Tün : Gece = tünlük: cemaat, kalabalık (Çağatay), tüm, tümen: çok (Çağatay), tan: cisim (Tuhfe Zekiye), tene: kişniş, susam tanesi (D. L. T.), ten(ğ): vücut (Altay), "ertenine yitti" : vücutlandı, irileşti. [Gerek insanın, gerek hububatın bedenini anlatan ten ve tane kelimeleri öz Türkçedir. Bunun Türkçe (tün)den geldiğini gösteren bir tanık ta ten kelimesinin Farsçada aynı anlamda (تون - tûn) şeklinde de bulunmasıdır. Arapçada (تون - tunn) da: insan ve hayvanın boyu, bedeni تين - tinn: şahıs (Lisanülarap) demektir. Ve yine bu dilde طين tunni: iri gövdeli anlamındadır.]
- Bus, pus : Sis, kaarnlık = musey: toplanmak (Yakut), mustu: cemaat (Yakut), boz: boy (D. L. T.) = bos [Arapçada بزم - buzm: cisim, cesaret بزم - büzm: nefis, kesafet, بزم - bezr, بزم bizr tohum. Nefs, vücut anlamına gelen (بزم) kelimesinin de buğday başağı ve tane dolmak anlamına gelmesi ten ile tene = tanenin aynı şeyler olduğunu gösterir. Yine Arapçada بسم - busm: kesafet, irilik anlamındadır. بزم - bizze: kılık demektir.]
- Dulunmak, tolunmak: Güneş batmak = dolu, tolun: dolgunluk, tamlık, bolluk (Yakut), tolp: tekmi, hep (Uygur), talay: kâffe, hep (Kırgız), tolay: cemiyet (Çağatay), tulgar: büyük (Balkar), delim, telim: çok (D. L. T.).

- Kara** : Gece (Altay) = karta: hepsi, bütün (Altay), kurmak: toplamak, cemetmek (D. L. T.), **karmak**: katmak, ilâve etmek, garkolmak. **Karımak**: toplamak (Altay), **kara**: yığın, küme, ahali (Dergi), yılık karası: hayvan sürüsü. **Küren**: kalabalık, cemaat (Çağatay), [Kiren: karanlık (Çuvaş)].
- Sör** : Gece (Çuvaş) = sürü, sü: asker, ordu (D. L. T.), **sür**: hayalet (Tilevut).
- Barân** : **Karanlık** (Yakut), = kesif (Yakut), **barıy**: kararmak, karanlıkta acayip bir şekilde büyümüş olmak = sürü, yılık, hep, teknil (Yakut). **Barana**: cemaat (Anadolu), **barık**: hayal (Yakut).
- Sim** : Gece (Çuvaş) = sim: bir şeyi bir şeye bastırmak (Yakut), **similek**: ormanın kesafeti, **som**: dolu, içi boş olmıyan, **tam**. **Sımın**: askerî müfreze (Tilevut).
- Uyakma** : Gurup = uyuk: hayalet (D. L. T.).

Arapçada:

- عكبه - akîse** : **Karanlık gece** = deve gümesi. **ا-ءا - a'sam**: cisim, gövde.
- غازي - gazi** : **Karanlık gece** = bol, çok nesne.
- عسكر - asker** : **Gece karanlığı** = çokluk, cemaat.
- عاء - asâ'** : **Akşam** = **عصا** : çokluk, cemaat, toplanmak.
- عشى - aşıyy** : **Akşam** = **عشد** - **aşd**: toplamak [Türkçede üşmek: toplanmak = **حشد**, **حشر**].
- عصر - asîr** : **İkinci** = **اصير** - **asîr**: sır, gür kirpik.
- اصل - asîl** : **Akşam** = **اصيلة** - **asîle**: topluluk, cemaat, **عسل - asel**: kalın, kaba.
- صمر - sammar,a** : **Akşam vaktine girdi: akşam oldu** = topladı.
- دماج - dumâc** : **Karanlık** = toplu, toplanmış, **طمر - tumuvv**: su dolmak, taşmak, ot uzamak, **طم - tamm**: kabı doldurmak. [Türkçede karanlık ve çokluk anlatan (tum) kelimesinin Arapçada: **تام** - **tamm** şekli hem bütün, hem de ayın sonu, sonuncu gecesi demektir. **تام** - **timam** da böyledir. Ayın sonuncu gecesi, gecelerin en karanlığıdır. Yine Arapçada **دهماء - dehmâ'**: ayın yirmi dokuzuncu gecesi demektir. Aynı kelimenin: çok adet, halk yığını anlamına da gelmesi ve aynı kelime ile kök birliği gösteren **دوام - duham**: kara, **دhme**: karalık sözleri davamızın kuvvetli bir tanığıdır.]

- مساء - mesâ' : Akşam = مَر - mezz: çoğalmak, مَر - mizz: çok.
- غشى - gaşiy,e : Gece karardı = üşüştü.
- غاب - gab,e : Güneş battı = cemaat.
- غار - gar,a : Güneş battı = غار - gar: çok asker. قار - kar: deve sürüsü. [Aynı kelime zift ve قاره - kara: kara taşlık = karra demektir.] كور - kevr: büyük deve sürüsü قرأ - kar', قرو - karv, قرف - karf: karmak, toplamak, biriktirmek.
- ظلام - zalâm : Karanlık = ظلم - zalem: şahıs ظل - zıll: şahıs, her şeyin karaltısı.
- باد - bad,e : Güneş battı = بطحه - batha: boy بدن - beden: vücut. بدا - bedâ: göründü. [شف - şefa kelimesi de hem akşam oldu, hem bir hayal göründü demektir. Yine bu dilde شبر - şebr: boy, شبح - şabah: karaltı: شفر - şefr: kimse = شفر - şeffar,a: akşam oldu demektir.]
- سواد - sevad : Karalık = cemaat, kalabalık.

Yığın, kesafet anlamlarına gelen kelimelerin karanlık fikrinden alındığını gösteren bir tanık ta ormanlık, ağaç, dal anlamlarına gelen kelimelerin yine akşam, gece, karanlık anlatan sözlerle birleşikliğidir.

Türkçede ağaç kelimesinin — ki, Divan'da yığaç şeklindedir — Altay lehçelerindeki: ağış, agaş, ağıs şekilleri akşam sözümüzle birlikte aynı unsurları taşımaktadır. Esasen bu kelimelerin bu lehçelerde: ormanlık, çam dallarıyla örtülmüş salaş anımlarına da gelmesi güneşin ışığını örten, gölge yapan şey demek olduğunu açıkça gösterir.

Yine Türkçede kaşanğ: karanlık (Çağatay) = kaşak: kamış ormanı (D. L. T.), karagu: karanlık = karagay: çam ağacı. Şam: Akşam = çam ağacı (Anadoludaki söyleniş şekliyle).

Arapçada:

- اغى - agsa : Akşam oldu = اغصان - agsan: dallar. عفش - akaş: ağaç dalalarını saran sarmaşık, عكشه - akişe: dalı, budağı her tarafı sarmış ağaç. اخشاب - ahşab: ağaç, tahta.
- غم - gasm : Akşam olmak = قصيه - kasîme: sık meşe ağaçlığı.
- قب - kasb : Gece = قصباء - kasbâ': kamış ormanlığı.
- سمر - semer : Gece = سمر - semür: iri ve gölgeli bir ağaç. سام - sam: hezaran ağacı.

- دُلُوك - dülûk : Güneş batmak, دُلْبَة - dülbe: karalık = دَلَب - dülb: çınar ağacı. طَلَح - talh: büyük gölgeli ağaç. [Yakutça talah: söğüt ormanı ve ağaç dalı demektir.] ضَال : bir nevi ağaç [1]. [Farsçada şef: gece = şefe: ağaç dalı].
- غَابَة - gabe : Güneş battı = غَابَة - gabe: ormanlık.
- حِرَاج - hırac : Karanlık = حَرَجَة - haraca: ormanlık, deve sürüsü [= karagu].
- غُرُوب - gurub : Batmak = غَرَب - garb: ulu bir ağacın adı, غَرِيف - garif: sık ormanlık, kamış ormanlığı. كَارَا - kâra: bir ağacın adı. [Aynı kelime, bir kabîlenin adı olup topluluklarından kinaye olarak onlara bu adın verildiğini lûgat kitapları yazmaktadır.] غَرْدَتَه - gardaka: gece karanlığı = bir ağaç.
- سَعَا - seca : Gece karardı = سَاج - sac: bir nevi ağaç.

Başkan — 15 dakika celse fasılası.

[1] Bu ağaçların Lâtince adları için Dr. August Haffner tarafından Berutta bastırılan *Asmaî nîn (الانفة)* deki (كتاب النبات والشجر) ine bakınız.

İkinci Toplantı

Saat: 16⁰⁰ - 18⁰⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan : *Kültür Bakanı Bay
Saffet Arıkan,*

Sekreter: *Bn. Zerrin Dülmen
B. Faik Keşit Unat*

Başkan — Celse açılmıştır. Bay Naim Onat tezinin izahına devam edecektir.

Naim Onat — Devamla

Bu okuduğum örneklerden karanlık, karaltı ve çokluk arasındaki birliğin nekadardır kat'î olduğu belli olmakla beraber eski dedelerimiz güneşe verdikleri büyüklük, çokluk vasıflarından da yine aynı anlam-larda başka başka kelimeler de üretmişlerdir. Nasıl ki, kün: güneşin adı olduğu gibi halk ve ahali de demektir.

Aynı fikir, hem karanlık, hem aydınlık düşüncelerinden doğarak türlü türlü kelimeler yaratabilir. Barınacak yer anlamına gelen keli-melerden birçoğu karanlık, birtakımı da sıcaklık mülâhazasıyla ılık ve aydınlık fikirlerinden doğmuştur. Müspet bir düşünceyle çıkan söz-lerin zaman geçtikçe menfi anlamları ifade için kullanılması gibi menfi anlamda doğan sözlerin de müspet anlamları göstermeğe yaradıkları da pek çoktur. Güneşe bakıldığı zaman, göz kamaşır, göremez bir hale gelir. Işığın göz üzerindeki bu kuvvetli tesiri gözün kararmasıyla ifade olun-ması gibi akşam üstü aydınlık için yakılan şeylerin de zaman ilgisiyle aynı adı taşıyarak kullanılması da bunun aynıdır. Meselâ:

Türkçede (şam) akşam yerinde kullanıldığı gibi gölgelik ve ka-ranlık yapan ve aynı zamanda akşamın karanlığını kolaylıkla aydınlata-bilecek bir ağacın adına Anadolunun birçok yerlerindeki söyleniş şek-liyle (şam) denilir. Elidrâk, bunu (şamağacı) şeklinde yazar. Bundan alınan (شام - samaca) kelimesinin Lisanülarap kandil demek olduğunu ve Kamus ise bunun başka dilden alınmış bir kelime olduğunu yazar.

Lisanülarap (ارز) kelimesini anlatırken şöyle diyor: «Erkek çam ağacıdır ki, meyvası olmaz, yalnız dibinden ve köklerinden zift çıkarılır ve ağacı da mum yerinde kullanılır. Arap memleketlerinde yetişen ağaçlardan değildir.»

Yine aynı kelimenin izahında Ebuubeydeden rivayet ederek: Bizde sanevber denilen (شام - şam) adındaki ağaçtır, diyor. Arap kamuslarının hiçbirisinde (şam) kelimesinin bir ağaç adı olduğu yazılmadığına göre bunun Türkçe çam olduğuna şüphe yoktur.

Anadolunun birçok yerlerinde (çam) a: çıra da derler ki, bunun kandil ve mum yerinde kullanıldığına ayrıca bir tanıktır.

Arapça (شام) den alındığı sanılan Kırgızca (şam, şama) Baraba lehçesinde (şem), Çağatayca (Şümür) ki, hep: mum, aydınlatacak şey demektir, aynı düşünceden doğmuştur. Kırgızcada olduğu gibi Arapçada (şama) dan başka bir de (شام - şamâ) sözü vardır ki: Balmumu demektir. Eski insanların ateşi bulduktan sonra aydınlık için en kolay elde edip yakabilecekleri şeylerden birisi de balmumudur.

Arapçada: Balmumu anlamına gelen sözlerden birisi de (اسف - asv) kelimesidir ki, bu kelime aynı zamanda: gece olmak, karanlık çökmek anlamındadır. Bunun değişmiş şekli olan (ساف - sa've) de böyledir.

İşte bir taraftan çam ağacına, diğer taraftan balmumuna (şam), (şama) denilmesi daha muahhar düşüncelerin doğurduğu kelimelerdendir. Eski dedelerimiz ağaçları yakmak ve onlarla aydınlık yapmak gibi yine onlardan kap yapacak kabiliyete geldikleri zaman bu ağaçlardan oydukları kaplara da: Çam, çum, çamçak, çömçük, çomşuk gibi birçok adlar vermişlerdir. Divanda görüldüğü üzere (saka) kaya ve dağ eteği demektir. Taştan yapılan kaplara verilmiş olan (sağrak) adı ve şarap konan kap anlamında sagır [ölçek anlamındaki (sağı) {'}] da böyledir, ki Arapçada (ساج - sâ', سواج - suvâ' şekline girmiştir.} Arapçada (صاحره - sahıra) ve Farsçada (ساجار - sagar) kılığına girdiği gibi çamdan yapılan bardakların adı olan (çam) da Farsçada (câm) olmuş ve şeffaf şekle girdikten sonra pencere camları için de kullanılmıştır. Nasıl, eski çamların bardak olduğunu kabul edersek, eski bardakların da cam olabileceğine ihtimal verebiliriz.

Değerli arkadaşlarım, kelimelerin sayısız asırlar, geçirdiği bu değişimleri, anlamdan anlama geçmeleri bizi eskiden çok şaşırtabilirdi; fakat bugün, Güneş - Dil metotlarının ışıkları kelime anlamları arasındaki uzak mesafeleri kısaltmakta ve halli en güç sanılan düğümleri büyümlü metotlarıyla pek kolayca çözüvermektedir.

['] Bu kelimeler için Divana bakınız.

Güneş - Dil Teorisi'nin sağlam esaslarına dayanarak dilimiz üzerindeki araştırmaları derinleştirdikçe daha yakından görüyor ve anlıyoruz ki:

Türk Dili, varlığını güneşten alan ve çok eski zamanlarda dünya dillerine ışık salan bir güneş dildir. Türk milleti de yine çok eski devirlerde kapalı kafaları aydınlatan ve insanlığın bilgi ve yasa yollarına ışıklar serpen bir güneş ulustu.

Bu güneş ulusu, benliğini kaybetmiş, beyni kararmış insanlar ve bu sarayları ilim yerine zulüm, siyaset ve fazilet yerine cehalet ve cebanetle dolduran beyinsizler tarafından küsufa uğratılmıştı.

Bugün, artık, onu saran siyah bulutlar, ebediyyen sıyrılmıştır, o, eski rolünü almak üzere şimdi, yeni ufuklarda parlıyor.

Dün kapısının önünden derin bir ihtirazla geçilen ve içine yalnız ayak ve etek öpmek için titreyerek ve sessizce girilen bu salonlarda bugün ilmin gür ve hür sesi çnlıyor.

Bize bu günleri yaşatan gözlerimize yepyeni bir görüş, beyinlerimize bambaşka bir düşünüş, kalplerimize ateşli bir atış veren, siyasetin ve ilmin seyrini değiştiren Büyük Atamız'la biz şimdi burada başbaşa ve yan yanayız. Arkadaşlar bize ne mutlu!

(Sürekli alkışlar)

Başkan — Söz Bay Ahmed Cevad Emre'nindir.



TERMINOLOJİ VE GÜNEŞ - DİL TEORİSİ

Ahmed Cevad
Emre (Çanakkale Say-
lavı) —

Atatürk,

Bayanlar, Baylar;

Yüksek huzurunuzda, evvelce de üstünde durulmuş, hattâ ona dair kararlar verilmiş, programlar çizilmiş, ancak henüz siyantifik ve pratik çözümüne yol bulunmamış bir dil meselesinden söz açmama müsaadenizi rica ederim; bu mesele terminoloji meselesidir.

Terminoloji hakkında bundan dört yıl evvel ne düşünülmüş olduğunu görelim:

Türk Dil Kurumunun lûgat - ıstılah kolu teşkilât ve çalışma programının birinci maddesinde şöyle deniliyor:

«İstılah kısmının işi, bugünkü ilim dilimizde kullanılmakta olan yabancı dillerden alınmış ıstılahlar yerine bütün ilim mefhumları için öz Türkçe ıstılahlar bulup, yahut yaratıp koymaktır.»

Bu maddenin yazılışında *à priori* verilmiş bir hüküm sezilmektedir: Bugün ilim lisanımızda kullanılmakta olan ıstılahlar yabancı dillerden alınmıştır hükmü!

Maddede «bazı ıstılahlar» denilmediğine göre ıstılahların hepsi veya ekserisi kastolunmuş demektir. Umumi kanaatin bu yolda olduğunu da hepimiz biliriz. İşte bence en önce şüphe ile karşılanarak siyantifik araştırmaya tâbi tutulacak cihet burasıdır.

Kullandığımız ıstılahlar ne gibi sözlerdir, bunlar gerçekten yabancı dillerden mi alınmıştır? Yoksa kaynakları öz ve arığ Türkçe midir?

Şimdiye kadar bu yolda araştırmalara cesaret edilemezdi, çünkü Türkçeden ilim terimlerinin çıkmış olması hatıra bile getirilmiyordu; Türkçe o derece fakir ve hakir sanılırdı; fakat Türk dehasının lisan işlerinde, bütün ilim şartlarına uygun olarak kurduğu, tamamiyle orijinal Güneş - Dil teorisi yepyeni araştırmalarıyla, bugüne kadar gizli kalmış nice nice hakikatleri ispat etmiştir. İşte şimdi de, hep beraber terminoloji meselesinde de Güneş - Dil teorisinin prensipleriyle ve pratik metodıyla bir araştırma yürütmeğe çalışalım.

*
* *

Araştırmamıza mevzu olarak aldığım kelime «*filozof*» sözü, ve bundan gelen *filozofi* ve *filozofik* şekilleridir.

Bu kelimeyi seçişimin sebebi bunun Türkçe olmadığına herkesin bütün bir iman taşımasıdır.

*
* *

Bir defa bugün belli başlı dünya kültür dillerinde feylesof, felsefe felsefî karşılığı olarak kullanılmakta olan terimleri gözden geçirelim:

1. — Fransızca: *Philosophe* (filozof) - *philosophie* (filozofi) - *philosophique* (filozofik)
2. — Almanca: *Philosoph* (filozof) - *philosophie* (filozofi) - *philosophisch* (filozofîş)
3. — İngilizce: *Philosopher* (filozofer) - *philosophy* (filozofi) - *philosophikal* (filosofikıl)
4. — İtalyanca: *Filosofo* - *filosofia* - *filosofico*
5. — Rusça: *Filosof* - *filosofia* - *filosofiçeski*
6. — Osmanlıca, Arapça: *Feylesof* - *felsefe* - *felsefî*
7. — Lâtincede: *Philosophus* (filosofus) - *philosophia* (filosofia) - *philosophicus* (filosofikus)
8. — Grekçe: *Filosofos* - *filosofia* - *filosofikos* (n)

Bu levhada gördüğümüz sözler birbirinden ancak şekil ve sesce o da cüz'î olarak ayrılırlar; esas unsurlar hepsinde birdir. Bu levha gösteriyor ki bir Avrupa terminolojisi vardır. Fakat biz, yabancı dillerin kullandığı terimleri atıp yerlerine öz Türkçelerini yaratmak programıyla çalışmağa karar vermiş ve araştırmadan bunların yabancı olduğuna iman

etmiş bulunduğumuz için bunları atacağız, yerlerine öz Türkçe terimler uyduracağız.

Bu nasıl olur? Bu nasıl olacak?

Şunu da unutmamalı ki bir tarafatn dünya dillerinin anası Türkçe olduğu davasını ispata çalışmaktayız.

Bu davamıza sadık kalmak istersek, kendi kendimize şu suali sormalıyız:

Acaba bütün kültür dünyasının kullandığı bu terimler, ek ve kökleriyle, bütün morfolojileriyle, öz Türkçe değil midir?

İlmî bir araştırma yürütmeden bu suale cevap verilebilir mi?

Güneş - Dil teorisiyle etimolojiye siyantifik bir baz verebilen Türk linguistiği bu araştırmayı bütün ilmî şartlarına riayet ederek yürütmelidir.

Hakikati bulmak için, kelimelerin teşekkülünde esas gösterilen Grekçe (filos) «dost: *amî*» ile (sofia) «Hikmet: *sagesse*» sözlerinin menselerini arıyalım.

Bunun için mevcut olan ilmî mehazlara bakalım. Meselâ: A) Boisacq'ın «Dictionnaire étimologique de la langue grecque» kitabının 1027 inci sahifesinde (filos) kelimesinin karşısında gördüğümüz iza-hatta: «ami, aimé, chéri, cher, agréable» dendikten sonra en nihayet «étymologie obscure» deniliyor.

B) İkinci etimolojik mehaz olarak baktığımız kitap Alois Walde'nin «İndo-germen dillerinin mukayeseli lûgati» dir; bu eserin ikinci cildinin 185 inci sahifesinde «filos» sözü vardır; bu müellif kelime için, muhtemel kaydile indo-germen bir *bbilo* bazı tasavvur ediyor; bu bazın ana-dilde «düzgün, ölçülü, muttarit, münasip, iyi, dostça...» gibi bir manaya gelmiş olmasına ihtimal veriyor; bu verdiği malûmat filosun Grekçedeki istimallerine ve Keltik İrlanda dilinde rasgeline *bil* = iyi kelimesine dayanıyor; Walde dahi başka indo-germen dillerinin hiçbirinde bu kelimenin bir mümasilini bulup veremiyor.

C) Üçüncü olarak müracaat ettiğimiz mehaz Krusios'un eseri olan «Leksikon Omirikon - Homer'in lûgati» dir. Krusios Yunan Kırallı Birinci Oton zamanında bu kitabı yazmıştır; çok makbul bir eserdir; bu eserin 672 inci sahifesinde «filos» kelimesi vardır; en baş tarafına «etimologîa amfibolos: Etimolojisi şüpheli» notu konulmuştur.

Görülüyor ki bizzat Yunanistanın yarattığı bir eserin de kanaati filos kelimesinin karanlık ve şüpheli bir etimolojisi bulunduğu merkezindedir.

Bir kelimenin etimolojisi karanlık demek: o kelimenin nereden geldiği belli değil demektir. Burada biran duralım da Hind-öropeen dillerine

ait etimolojik lûgatlerin nasıl tertip edildiğini hatırlıyalım: Hind-örope- en olduklarına evvelce karar verilmiş dillerden alınmış filolojik tarama- ları tam olarak yapılmış bulunan kelimeler birbirlerine fonetik ve seman- tikçe, ses ve manaca yaklaştırılmış, lûgatlara her dildeki istimalleriyle ge- çirilmiş; işte bu büyük tarama ve tasnif işleri arasında bakılıp görülmüş ki birçok kelimeler dil gruplarından birinde var öbürlerinde yok, veyahut yalnız birinden öbürlerine muayyen bir zamanda bir münasebetle geç- miş; işte bu kelimelerin etimolojisi karanlık veya şüpheli sayılır; yani bunların Hind-öropeen denilen muhayyel dilden gelmiş olmasına kanaat getirilmemiş, başka bir lisan ailesinin dillerinden «emprunt» ola- rak geçmiş olmasına ihtimal verilmiş demektir. İşte Grekçede görü- len «filos» sözü bu şüpheli kelimelerdendir, çünkü Grekçeden başka Hind-Öropeen dillerinin hiçbirinde hakikî «correspondant» ı bulunma- mış; yalnız Keltçe İrlanda dilinde *bil* = iyi sözüne rasgelinmiş, fakat bu istimal «bil» in «filos» ile identik olduğuna kanaat vermemiş; bun- dan başka hiçbir dilde mümasiline rasgelinmemiş olduğu için etimo- lojisi karanlık ve şüpheli olarak işaret edilmiş.

Baktığımız me hazlar Avru panın en makbul ve en mükemmel do- küman kitaplarıdır; bunlar bize Grekçedeki filos kelimesinin etimolo- jisini vermiyor, menşei ni öğretmiyor.

Şimdi bir de «sofia» kelimesinin orijinini arıyalım:

Aynı dokümanlar «sofia» kelimesinin manasını yazmakla iktifa ediyorlar, başka dillerde bunun da mümessillerini bulup vermiyorlar. Meyer ismindeki Alman âliminin pek makbul olan «Handbuch der griechischen Etymologi: Grekçe etimolojisinin el kitabı» ismindeki eserde şu işaretler vardır: «Homer ve Hesioda bu sözü sofia şekliyle kul- lanmışlar; ustalık, mehare t manasiyle «sofi-ê şeklinde kullanmışlar; keli- menin etimolojisi karanlıktır.» (Cilt: 4, S.26)

M. Meillet, Ernout ile beraber yazmış olduğu «Lâtincenin etimo- lojik lûgati» nde şu malûmatı veriyor:

«Lâtinceye Grekçenin sofia ve filosofia kelimeleri evvelâ terceme yoluyla geçti; Ennius bu iki kelimeyi (sapientia) diye terceme etti.» (S. 854).

Sapientia'nın asıl manası «saveur» = tat'tır; «sapio» fiili «tadı- olmak ve tat almak» ifade eder.

Bu da lât. *sapa*, fr. *sève* = usareden gelir; bu sap - ve sev bizim *sap* ve *suv* = *su*, *usare*'den ibarettir.

Lâtince de sapientia tutulmamış, grek filozoflarının kullandığı so- fia ve filosofia olduğu gibi Lâtinceye geçmiş.

Şimdi bir de Bailly'nin lûgatinde bu kelimeye verilen manaya bakalım: Kelime Homer tarafından «el mehareti, ustalık» namıyla kullanılmış (II. 15. 412); başka eserlerde: «kemançe ve flüt çalmada mehare»; Platon tarafından, Republique'te: «bilgi ve ilim, savoir ve science»; Aristote tarafından Metafizikte: «sebepler ilmi, filozofi» namlarıyla kullanılmıştır.

Burada durup düşünelim: Aristote «sofia» kelimesini «filozofi» manasıyla kullanıyor; o halde «filozofi» deki «filo» manayı ancak tekide yarıyor, demektir; «sofia» yı sevmeklik manası, kelimenin kuruluşu zamanında yoktu demektir. M. Meillet'nin Ennius tercemesi hakkında verdiği malûmat ta bunu teyit ediyor; sapientia sözü ile hem sofia hem filosofia terceme edilmişti; demek ki sofia ve filosofia manaca birdi; sebepler ilminin kendisi idi; ve ilmin yüksekliği mefhumunu temin eden bu «filo» kelimesi idi; bunun o devirde severlik ifade etmediği anlaşıyor.

Şimdi bir de Fransız lûgatlerinin filozofiyi nasıl tarif ettiklerini görelim:

Litré: «étude des principes et des causes, ou système des notions générales sur l'ensemble des choses»

«Prensiplerin ve sebeplerin mütaleası, yahut şeylerin cümlesi üzerine genel bilgiler sistemi.»

Görülüyor ki Litré zamanında dahi filozofide severlik yoktu; bilgi, genel ve yüksek bilgi vardı; «filo» sözü severlik değil bilirlilik ifade ediyor, demektir.

Larousse da bu tarifi şöyle modernize ediyor:

«Science générale des êtres, des principes et des causes»

«Varlıkların, prensiplerin ve sebeplerin genel ilmi.»

Demek ki en modern telâkki ile de filozofide severlik mefhumu yoktur. Ta Platon ve Aristote'tan, Ennius'tan bugüne kadar, filozofinin ilimseverlik manasıyla kullanıldığını ispat edecek hiçbir tanık yoktur; evvelâ yalnız sofia kullanılmış; sonra ustalık, mehare mefhumundan ayırt etmek, ona yüksek ve genel ilim mefhumunu katmak için filosofia terkibi yaratılmış. O halde bu terkip yaratılırken kullanılan «filo» sözünün manası «dost» değildi, sofianın manasını teyit edecek mahiyette, ilim mahiyetinde bir anlamdı.

O halde, «filo» sözüne acaba ne suretle ve ne zaman sevgi manası âriz oldu? Homer'de «filon kır» aziz gönül tabiri vardır. Sevgi manasının bilme ve bilişmeden gelişmesi kolay anlaşılır: insan bir san'atı hakkıyla bilirse sever de; iki kişi birbirile tanışır, bilişir ve sevişir. Tanışık, bilişik olduğumuz kimse aşınamır, dostumuzdur, öyle ki Türkçede de bu

Güneş - Dil metodu, tahlil ettiği kelimeye tarihî inkişafı esnasında kaybetmiş olduğu vokali iade eder; buna ihtiyaç vardır: bu sayede kelimenin daha arkaik şekli bulunuyor, o şekille de kontrolü temin ediyor. Bunun için en evvel biz de bu vokali iade edelim. Bu vokal «fil» deki «i» ye göre ya i veya e olabilirdi; o halde ilk hece şu olur:

Filos : if
veya : ef

Güneş - Dil teorisi bu iade ile de iktifa etmez; her kelimenin ta menşeden geçirmiş olduğu değişimleri bulmağa çalışır ki kontrol için bütün arkaik şekillere müracaat olunabilsin. Bunun için kelimenin ana kökten başlangıcını dahi tasavvur etmekte tahlili tespit eden fayda vardır:

Filos: (V. + ğ) den: if/ef.

Güneş - Dil teorisi «f» konsonunun orijinel olmadığını ilmi tahkikleriyle tespit etmiştir; bu ciheti Hind-Öropeen dillerin etüdü ile meşgul olan âlimler de tespit etmişlerdir; gerek Brugmann'da gerek Meillet'de menşede spirant denilen sürekli seslerin mevcut olmadığını kabul edilmiş bir hakikat olarak buluyoruz. «f» nin arkaik şekli «p», sonoru «b» dir. Kontrol için kelimeyi bu şekliyle de yazalım:

I. Filos : (V. + ğ)den: if/ef
ip/ep

Bundan sonra kelimenin «il» unsuruna gelmiş bulunuyoruz:

I. Filos : (V. + ğ)den: if/ef + il
ip/ep + il

Bu protomorfolojik unsurun rolü çok mühimdir; sayın arkadaşlarının yüzlerce ve yüzlerce misal üzerine vaki olan analizleriyle sabit olmuştur ki bu unsur en geniş saha münasebatını ifadeye yarar.

Üç gündenberi bu unsurların ifade ettiği saha münasebetleri üzerine birçok izahlar dinlenmiş ve tahliller görülmüştür; şimdi tahlilini yürütmekte olduğumuz misali de ispata hizmet eden mühim ve kontrol edilmiş bir misal olarak ilâve edebiliriz.

Hakikaten, kelimenin ve arkadaşı olan sofianın filolojik tahkikini yaparken gördük ki, etüdümüzün konusu olan terkipte «fil» teminin rolü ilme genellik mefhumunu vermektir; işte bu genellik, Güneş - Dil teorisinin tahkiki ile, «l» tevsii unsurundan gelmiştir.

Böylece «fil» teminin manası «genel ilim» olur.

Bu araştırma neticesini kontrol edelim:

İp/ep (ve daha sonra if/ef) kökün prensipal şekillerindendir.

İlk güneşten alınmış olan anlamı bu prensipal kök sembolize eder: Bunun, kelimeye göre, aydınlık ve onun ilhamı ile anlayış, biliş olacağını kestirebiliyoruz. Bakalım, kontrol da bu neticeyi veriyor mu?

İp/ep sözünün Türkçede çok ehemmiyetli istimleri vardır. Tarama Dergisinin indeksi şu manaları veriyor:

«Hatır, zihnî kuvvet, sebep» (cause, raison)

Radlof'ta kelime Kazan ve Baraba sözü olarak «uygunluk, münasebet» anlamile kaydolunmuştur: «ibi yok» tabiri vardır ve «münasebet almaz, akıl ermez, raison'u yok» ifade eder: Bu mevkide Fransızca «raison» ne ise Türkçe ep/ip te odur.

Bizde ipsiz tabiri yalnız şahıslar hakkında değil, ipsiz sapsız lâflar suretiyle de kullanılır; münasebetsiz, raison'u yok lâflar demektir.

Yine Tarama Dergisinde

Epik «hüner, san'at»

Epli «meharetli, mahir»

İpin «ruşen, vazıh, aydınlık»

manalarını buluyoruz. Bu manalar en arkaik istimali meydana koyduğu gibi filozofia'nın eski manalarını araştırırken gördüğümüz mehare, ustalık manasının Türkçede mahfuz kaldığını da bize bildirmektedir. Bu kontrolün semeresi çok aydınlatıcıdır, sanırım.

Az evvel «fil» temiiyle anlaşılan mananın «öp» - mek le ifade olduğunu söylemiştik; şimdi bu hususiliğin ehemmiyeti görülüyor: «fil» in orijini «ep» tir ki «öp» ile identiktir.

Şimdi kelimeyi tamamlayalım, ondan sonra «l» le genişletilmiş olarak kontrolüne geçelim:

I. Filos	:	v. + ğ	den	:	if + il + os
piliğ	:	v. + ğ	den	:	ip + il + iğ
bilik	:	v. + ğ	den	:	ib + il + ek
biliş	:	v. + ğ	den	:	ib + il + iş (s)

Grekçedeki - os karşılığı olarak kontrol şekline koyduğum «iğ» tahkike müstenittir. Klasik dillerin: gr. -os, lat. -us, skr. -ah dezinansları Türkçenin (v. + ğ) ekinden çıkmıştır; yüzlerce misalin tahlilinden bu neticeye varmış bulunuyoruz.

Kontrol için Tarama Dergisinin indeksine bakalım.

(1) Bili - biliğ - bilik - bilim - biliş: Bütün bu kelimelerin müşterek mana taşıdıklarını görüyoruz: «İlim, malûmat, akıl, felsefe, fen, hars, irfan, marifet, şuur, alâmet, aşinalık, dirayet, hikmet, idrak, ilân, irtıla, iz'an, muarefe, vukuf, ahabap, aşına, dost, hüner, keşif, teyakkun.»

Bu kelimeler bize aynı temden ilim, san'at, meharet, muarefe ve dostluk mefhumlarının gelişmesini gösteriyor.

(2) Bilimlik	=	felsefe
Bilimnik	=	felsefe
Bilimli	=	hakim
Bilişik	=	ahbap
Bilişlik	=	dostluk
Bilişlik	=	aşinalık
Bilişmek	=	dost olmak

Pekarski'nin Rusça Yakut dili lûgatine müracaat edersek 465 inci sahifesinde (Bil) sözü karşısında şu kelimeleri okuruz: «tanımak, bilmek, haber almak, derketmek, tefrik etmek; ötedenberi anlamak, birisinden sorup anlamak, takip etmek; birisini tanımak; tanış olmak, tanışmak, birisine yahut bir şeye alışmak, ünsiyet peyda etmek; birisini, bir şeyi bilmek, anlamak, idrak etmek, halletmek, kısım kısım ayırmak, hülûl etmek, kaydetmek; görmek, sezmek, hissetmek, üzerinde tecrübe etmek, yoklamak.»

Bu manalar semantik inkişafı pek canlı olarak illüstre eder.

Verbitskinin Altay - Aladağ lehçeleri lûgatının 255 inci sahifesinde (pil) kelimesi karşısında şunları okuyoruz:

«Bilmek, anlamak, kavramak, başarmak, idare etmek, bulmak, halletmek, çözmek.»

Güneş - Dil metodu ile elde ettiğimiz neticeyi kontrol için yaptığımız bu araştırma, bizi aydınlatıcı mahiyettedir, sanırım.

O halde tekrar edelim ki Grekçe zannolunan (filos * filoğ) Türkçe olduğu meydanda olan (biliğ - piliğ) kelimesiyle orijinde her bakımdan tamamen birdir. Hulâsa: Bu kelimenin etimolojisi Avrupa etimolojistlerince karanlıktı, çünkü bu kelime gerçekten başka Hind-Öropeen dillerinde yoktur. Halbuki Türkçenin bütün lehçelerinde, Sibiryadan ve Altaydan İstanbula ve Balkanlara kadar söylenilen bütün Türk lehçelerinde bu kelime geniş bir istikak ailesi içinde yaşamaktadır; bu kelimenin etimolojisi bizim için apaydındır. O halde filozof teriminin birinci kısmını Grekçeye ve o kanaldan bütün Avrupaya veren hangi dildir? Bu sualin cevabını vermek tarihe aittir.

II. Gelelim (sofiya) kelimesine:

Avrupanın etimolojik dokümanlarında orijini bulunamıyan bu kelimenin de Güneş - Dil metodu ile analizini yaparak orijinel şekil ve manasını araştıralım:

Filos kelimesinin tahlilinde ana kökün ve düşen vokalin şemada niçin iade edildiğini izah etmiştik: aynı sebeple «sofiya» nın de şemasını yazıyoruz:

(1) (2) (3) (4) (5)
Sofiya: v. + ğ den: (u)s + of + iy + ağ

Semantik kıymetleri: teorik olarak:

1) v. + ğ : ana kök güneş ve onun vasıflarından aydınlık, bu anlamın verdiği ilhamla, zekâ, görüş, biliş demektir.

2, 3) «Usof» «usuk» la identiktir; ve bu şekle «feraset» demektir.

Usumak = akıllanmak, terbiye edilmek demektir; usaymak = akıllı olmak'tır.

Usof — sözünün son aldığı şekil *sof* - tur. Bunu da kontrol edelim; Dergide ve Radlofta:

Sağ, *sag* ve *sak* şekillerile bulduğumuz kelimenin manaları şunlardır:

Sahih, akıllı, agâh, basiretli, dikkatli, ferasetli, ihtiyatlı, müteyak-kız...

Türkçede bunun bir de labiyal ekle aldığı şekiller vardır:

Sap, *sab*, *sav* (Rad. IV.; Uyg.; Orh.; Sag.) «söz, haber, şöhet...»

Savak, *sabak* (Tar. Uyg.) «ders, tedris».

(4) -iy-: Bundan evvelki (*sof*) sözünün manasını tamamlayan bir elemandır. O halde, buraya kadar olan kelime (*sofiy*); yahut sondaki (*y*) nin orijin halile (*sofiğ*) olur.

Manası da kendinde bilgi, irfan, marifet... v. s. anlamları bulunan bir süje veya objenin ifadesidir. Yani hem zekâ, hem zeki; hem akıl, hem akıllı; hem ilim, hem âlim...

Kontrol: *supi* (Rad. IV. Bar.) «aklı başından, ayık»; bu takdirde:

(5) Ağ: süfiksi; ilmi, âlimi, zekiyi, zekâyı hulâsa bu sıfatları haiz olan objeyi veya süjeyi tamamlar ve isimlendirir.

KONKLÜZYON

Filozof - filozofi - filozofik sözlerinin Türkçe olduğunu gördük. Ancak bu kelimenin, bugüne kadar bilindiği gibi, (*filos* + *sofiya*) gibi iki kelimedenden mi terkip edildiği - çünkü bu kelimelerin her ikisi ilim ve marifet anlamlarını müstereken ihtiva etmektedir - yoksa birtek yapı mı olduğu tetkike değer.

Birinci telâkkiye göre (*filos* - *filoğ*) yani (*biliğ* - *bilis* - *biliş*) sözünü dost, «ami» anlamına almak, ve ilim, marifet ve hikmet «sagesse» anlamlarını (*sofiya*) kelimsine bırakmak lâzımdır.

Halbuki kelimenin bu tarz kuruluşu filolojik tarihi ve asıl ruhu ile uyuşmamaktadır.

Biz, kelime unsurlarının Türkçe olduğunu meydana çıkardıktan sonra, kuruluşunun da şöyle olduğu kanaatindeyiz:

(1) f. + (2) il + (3) oğ = filoğ: İlim; akıl, hars, şuur, ıttıla, teyakkun;

(4) (filoğ) kelimesindeki manalar oldukça büyük bir sahada genişletiliyor;

(5) -of: bu da prinsipal köktür, ve o geniş ilim mefhumunu temsil ediyor. Süje olarak alınırsa o takdirde filozof sözü bilinen anlamdaki bilgilerin sahibi olur;

Ancak, biz obje manasile mütalea ederek kelimeyi tamamlıyalım:

6) -iğ: İşte bu son ek o vazifeyi yapar: filozof kelimesinin manasını tamamlar ve onu keyfiyet olarak isimlendirir.

Filozofi, geniş, derin, büyük ölçüde ilim, marifet, şuur, idrak; hüner, vukuf, keşif, anlayış demek olur. Bu sebeptendir ki her türlü varlıkların, prensiplerin varlık sebeplerinin genel bilgisi olur (science générale des êtres, des principes et des causes).

Kelimeyi gözönüne bir daha koyarak, iki noktadan tetkik edelim, isim ve sıfat olarak:

Filozofi: Filozof + iğ

Filosofik: Filozof + ik

Orijinde bu iki şekil birdir. Çünkü ğ = k dir.

O halde bu kelime hem isim ve hem sıfattır. Demek ki dilimizde isim olarak kullandığımız zaman birinci şekli, (ğ) yi de düşürek (filozofi), ve sıfat olarak ikinci şekli, (filozofik) sözünü kullanmakla maksadı temin etmiş oluruz.

Netice — Vazife bugünkü ilim dilimizde kullanılmakta olan yabancı dillerden alınmış ıstılahlar yerine öz Türkçe ıstılahlar bulup yahut yaratıp koymaktır.

Bu vazifeyi bu araştırmamızda ancak bir kelime üzerinde yapmış olduğumuz kanaatindeyiz. Artık, Türk Dili Kamusunda «feylesof», felsefe, felsefî sözlerini, orijinleri sanıldığı gibi Grekçeden değil, muhakkak Türkçeden olduğunu bildiğimiz halde onları terkedeceğiz.

Orijinel, öz, arığ Türkçe olduğuna asla şüphemiz kalmamış bulunan (filozof, filozofi, filozofik) sözlerini kullanacağız. Çünkü bütün dünya kültür dillerine yayılmış olan bu kelimelerdir.

Biz, dünyada kültürel beşeriyetle kolayca anlaşmak isteyen, onların bizi kolaylıkla anlamasını isteyen yüksek bir içtimâi heyetiz.

Araştırma sonunda kendi kendimize şöyle bir sual tevcih etmeli değil miyiz?

Avrupa terminolojisinde kullanılan unsurların Grekçe ve Lâtince olduğuna aynı imanla inanmakta devam edebilir miyiz? Bu unsurların Türkçe olduğuna ve olabileceğine içimizde samimî bir kanaat hâsıl olmadı mı?

Yine bu noktada Avrupa lengüistiğine ve etimolojisine de bir sual sormağa yer vardır:

En geniş ve en derin araştırmalarla hazırlamış olduğunuz en muteber etimolojik lûgatlerinizde karanlık kalmış nice sözler vardır.

Bunları aydınlatan lisanlar ailesine karşı artık eskisi gibi lâkayt kalabilir misiniz? Sibiryadan Balkanlara kadar yayılmış olan Türk lehçeleri Atlantik oseanına kadar yayılan Hind-Öropeen lehçelerine en sıkı akrabalık bağlarıyla bağlıdır. Avrupa lengüistiği ve etimolojisi Türkçeyi bu nazarla tetkik etmedikçe kendi dillerinin de orijini meselesini çözemeyecektir sanırım.

Dilleri, lehçeleri, ana dile nispetle, bir eserin orijinali kaybolmuş dağınık yazma nüshalarına benzetirler. Hepsinde istinsah hataları vardır. Bunlar her dil ve lehçedeki innovasyonlardır. O dağılmış nüshalar biri-birini kontrol ve ikmal edebilmek için onların mümkün olduğu kadar çoğu elde edilmelidir. İşte ana dilin en orijinal nüshaları olan Türk lehçelerinin tam ve dikkatli mütaleasında Avrupa lengüistlerinin de bize iştirakini temenni ederiz.

Güneş - Dil Teorisi'nin analizlerinden şu kısa müddet içinde aldığımız ışıklar yakında içine garkolacağımız nurlara nispetle bir sabah fecri gibidir.

Sözüme bir şairimizden aldığım iki mısraı Türkün güneşine hitap ile nihayet veriyorum.

Atatürk, Atatürk antlırız sana
Güneşinden içtik hep kana kana

(Şiddetli alkışlar)

Başkan — Söz sırası Prof. Abdülkadir İnan'ındır.



(V. + K.) EKİ KANUNU

— Prof. Abdülkadir
İnan —

Atatürk,
Bayanlar, Baylar

Türk dehasının keş-
fettiği dil kanunları, bü-
tün dildeki kelimelerin

ilk menşeyini «Güneş» mefhumunda bulduğundan, bu kanunları izah eden teori «Güneş - Dil Teorisi» diye tesmiye edilmiştir. Bu kanunların dil bilgisi sahasındaki ehemmiyeti başka bilginlerimiz, bilhassa sayın profesörlerimiz Dilmen ve Tankut tarafından izah olundu. Ben de Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği kanunlardan birini mevzu olarak alıyorum. Bu da (v. + k.) eki meselesidir.

Güneş - Dil Teorisinin Türk dilinde keşfettiği kanunlardan biri şudur: «Türk dilinde vokaller ek olmaz. Ek gibi görünen vokaller ana kök olan (v. + ğ) nin ek olması ve «ğ» nin okunmadan düşmesi demektir» kanunudur [1].

Türk dilinde birçok kelimelerin son ekindeki «ğ» nin düştüğü veyahut «v, y, g, k, h» konsonlarına döndüğü klasik ekole mensup dil-

[1] Etimoloji, Morfoloji, Fonetik ve Semantik bakımından Türk dili s. 28

ciler tarafından da tesbit edilmiştir. Meselâ tağ-tav, sağ-sav, beğ-bey, ulu-uluğ, ulu-uluk, kuru-kuruğ, sarı-sarığ, darı-tarığ v. s. gibi.

Güneş - Dil Teorisi bu konsona «*okunmaz ğ*» adını vermiş ve son eki vokal gibi görünen bütün kelimelerde bu «ğ» nin düşmüş olduğunu ispat ederek, bugüne kadar malûm olmıyan bir dil kanunu keşfettirmiştir.

Yukarda zikrettiğimiz ulu, kuru, sarı, sav gibi kelimelerde «ğ» nin düştüğü veyahut «g, v, k, h» konsonlarına döndüğü — söylediğimiz veçhile — klasik ekol âlimlerince de malûmdur. Fakat *kara, yaka, oba, baba* ve saire gibi kelimelerin (v. + ğ) veyahut (v. + k.) eki ile sonlanacağını klasik ekol hatırına bile getirmemiştir. Halbuki bu (v. + ğ) ekini tebarüz ettirmek etimoloji bakımından fevkalâde mühimdir. Meselâ: *oba, omak, oymak, umak, umay, hüma, obay* gibi bir sürü kelimelerin aynı menşeden geldiğini biz ancak bu (v. + ğ) ve (v. + k.) eklerinin tebarüz ettirilmesi suretiyle tayin edebiliyoruz.

Daha dikkate şayan bir nokta vardır. Bu (v. + k.) ekini belirtmekle biz, maddî ve manevî kültür tarihiyle uğraşan hiçbir âlimin hatırına gelmeyen bir hakikati meydana çıkarıyoruz ki, o da Arap efsanesindeki *burak* la eski Türk kamlarının göklere seyahatleri (sembolik seyahatleri) esnasında bindikleri *pura* dır. Bu türkçe kelime Altay - Yeniseyde yaşıyan şaman - kamların ananelerine göre «kurbanlığa tayin edilmiş hayvan» ^[1] manasına geldiği gibi, kamların semalarda seyahatleri esnasında bindiği hayvana da denir ^[2].

Bu arada not olarak bir mesele ilâve etmek istiyorum: profesör Marr'ın nazariyesine göre ilk devirlerde nakliyat vasıtaları olarak kullanılan «at» ve «it» birçok dillerde birbirlerine yakın kelimelerle ifade olunur.

«At», «it» eski türkçede *yond* ve almançada «köpek» *Hund* ^[3]; biz buna şimdi bahis mevzuu ettiğimiz *burak* ia türkçede bir cins köpek adı olan *barak* kelimesini ilâve edelim.

Türkçede:

bura (uğ + ub + ur + ağ)

Arapçada:

burak (uğ + ub + ur + ak)

[1] Radloff lûgati, IV. 1365

[2] Verbitski. Altaylılar.

[3] Prof. Samoyloviç (Marr şerefine makaleler mecmuası, s. 119)

- (1) uğ : hareket anlamına ana köktür.
- (2) ub : hareket anlamını kendisinde temessül ve tecelli ettiren süjeyi gösteren elemandır.
- (3) ur : hareket anlamının bir süje üzerinde tekarrürünü ifade eden ektir.
- (4) ağ (ak) : manayı tamamlayan ve isimlendiren ektir.

Şu halde *burağ* veyahut *burak* hareket kendisinde tekarrür eden bir süje demektir ki türkçe manası da bundan ibarettir.

Nakliye vasıtalarından olan *bura* (kırgızcada erkek deve demektir) yine bu köke bağlanır.

Bu (v. + k.) eki meselesini Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesinde verdiğim konferanslarda izah etmeğe çalışmıştım. «Güneş - Dil Teorisi üzerine ders notları»nın 38-43 sayfelerinde bu konferansların hulâsası basılmıştır. Burada söyleyeceklerim, o konferanslara birkaç misal ilâve etmekten ibarettir.

I. İnci kelimesi

Bu kelime Orhon yazıtlarında nehir adı olarak *yençü*, Divanı Lûgatit Türkde *yinçü*, *cincü* [1] şekillerinde tesbit edilmiştir. *İnci* kelimesini alalım.

Kelimenin menşei türkologlarca, çince *çinçü* kelimesidir. Bizim için bu menşe meselesinin ehemmiyeti yoktur. Biz kelimenin pek eski zamanlarda bile bir vokalle bittiğini ve muhtelif Türk lehçelerinde de bu kelimenin son eki (v. + k.) olmadığını nazarı dikkate alarak misal gösteriyoruz. Böyle bir kelimenin de (v. + k.) la bittiğini ispat edecek bir delil bulabilirsek Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği kanunların ehemmiyetini bir defa daha göstermiş oluruz.

Biz bir kelimenin soneki (k. + v.) olarak eski ve yeni Türk lehçelerinde umumî olduğunu gördüğümüz zaman, Türklerden eski devirlerde kelime alan komşu kavimlerin dilinde bu kelimeyi aramamız lâzımdır. Türklerden pekçok kelime alan Rus dilinde filhakika bu kelime *jemçug* şeklindedir.

Bunun ruscaya türkçeden geçtiği muhakkak iken sonunda bir «g» konulmasının sebebi Rus âlimlerince tetkik edilmiştir. Bilhassa profesör Korş ve profesör Melioranski gibi türkolog ve islavistlerin bu «g»

[1] C. I. 23

ye dair verdikleri izahlar vardır. Melioranski'nin «İgor destanında Türk unsurları» adlı etüdünde ve buna tenkit yazan Korş'un eserinde [1] bu «g» bahis mevzuu olmuştur.

Bunlara göre, Ruslar Türklerden «cincü = inci» kelimesini alırken eski türkçedeki mefulünbih şekli olan *cincüğ* (yani «cinci») kelimesini mücerret zannederek almış olacaktırlar.

Bu izah çok gariptir. İzah edenlerin kendileri de bunun hakikat olacağına pek te inanmıyorlar. Güneş - Dil Teorisi (v. + k.) eki kanununu keşfetmekle bu *jemçug* kelimesindeki «g» muammasını da halletmiştir. Bu bir «okunmaz ğ» nin sertleşmekle «g» olmasından başka bir şey değildir.

Güneş - Dil Teorisi formülüne göre türkçe ve rusça bu kelimelerin etimolojik analizini arıyalım:

Türkçe : (1) (2) (3) (4) (5)

cincü : (iğ + ic + in + ic + üğ)

Rusça :

jemçug : (eğ + ej + em + eç + ug)

Görülüyor ki, türkçede *nazarî* olarak tebarüz ettirilen «üğ» aynı kelimenin rusçasında bilfiil «ug» olarak mevcuttur.

II. Sula - sulu

Şark türkçesinde «yulaf» manasına gelen *sulu* veya *sula* kelimesi vardır [2]. Bütün Türk lehçelerinde ve eski metinlerde bunun *sulağ*, *suluğ* şekline tesadüf edilmiyor; bu kelimenin analizini yaparken «ağ» veya «uğ» ekini biz yalnız *nazarî* olarak tebarüz ettiriyoruz. Fakat birçok Türk lehçelerinde kelimenin başındaki «y» veyahut «c» konsonunun yakutçada «s» konsoniyle söylendiğini biliyor ve bu hususiyetin başka Türk lehçelerinde bulunan bazı kelimelerde bile izine tesadüf ediyoruz [3]. Bunu gözönünde bulundurarak Anadolu türkçesindeki *yulaf* kelimesinin eski şeklini *nazarî* olarak *sulağ* diye kabul edelim ve «sula» kelimesiyle bunun analizini yanyana yazalım:

[1] Korş, Turetskiye elementı v yazıke Slova o polku İgoreve. Petersb. 1904 s. 41-42

[2] Radloff Lûgati, IV, 591, 772, 775

[3] «Y» sesinin «S» telâffuzu çok eski devirlerde de mevcut olduğunu bize Orhon Yazıtlarındaki *siğit*, birçok lehçelerdeki *sıkta* (= ağla, yığla) gösterir. Çünkü «sıktamak» ile «yığlamak» arasında fark yoktur.

sula	(uğ + us + ul + ağ)
yulaf	(uğ + uy + ul + af)
sulaf	(uğ + us + ul + af)

Görüyoruz ki, *sula* kelimesinde nazarı olarak tebarüz ettirdiğimiz (v. + ğ) *yulaf* kelimesinde «af» şeklinde (v. + k.) olarak yaşamaktadır. Birinci kategoriden olan «ğ» konsonu, ikinci kategoriden olan «v» ve ondan sonra «f» olması dil kanununa göre tabii bir hâdisedir. Binaenaleyh «yulaf» ın son eki olan «af», *sula* kelimesinin eski şekli olan *sulağ* taki «ağ» in bir lehçede fosil halinde yaşamasından başka bir şey değildir.

III. Çana - sani

Şark türkçesinde *çana*, *sana*, *sanga*, *şanga* kelimesi vardır. Kızak masına gelir. Bu kelime islavcaya *sani*, *saoni* vesair buna benzer şekillerde geçmiştir. Güneş - Dil Teorisi bakımından bu kelimelerin analizini yapalım:

şana	(ağ + aş + an + ağ)
sani	(ağ + as + an + iğ) [1]

Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği dil kanununa göre bulduğumuz bu son (v. + ğ) ekini Şor türkçesinde aynı manadaki *şanak* [2] ve Çağatay türkçesindeki *sanak* [3] kelimelerinde «ak» olarak bilfiil bulunduğunu görüyoruz.

IV. Alaşa

Türkçede bir *alaşa* kelimesi vardır. Beygir, yük atı manasına gelir [4]. Radloff ve başka âlimler bu kelimenin rusçaya *loşad* şeklinde geçmiş olduğunu kabul ediyorlar. Demek ki, rusçaya geçerken baştaki vokal düşmüş, fakat eski bir konson olan «d» (v. + k.) ekinde muhafaza edilmiştir. Şüphesizdir ki, üçüncü kategoriden olan «d» nin «okunmaz ğ» yerine gelebilmesi için uzun bir devrin geçmesi lâzımdır. Acaba, biz *alaşa* kelimesinin son ekinin (v. + ğ) veyahut bu «ğ»

[1] Bu kelimenin en eski şekli *çanka* dır. (Divanı lûgat-it-Türk I, s. 357)

[2] Radloff lûgati, IV. 248

[3] Ibid. IV, 298

[4] Ibid. I, 365. «alaşa» 2.

kategorisinden olan (v. + k.) olduğunu bilfiil gösterebilecek bir kelime bulabilir miyiz? Bugünkü Türk lehçelerinde bunu ispat edecek bir kelimeye lûgat kitaplarında tesadüf edemiyoruz. Fakat komşu kavimlerden yine Leh dilinde *loşak* kelimesini buluyoruz ki, «küçük vücutlu tatar atı» manasına gelir [1]. Rusçada ise *loşak* babası at olan katır (*Equus himnus*) dır. Görülüyor ki, türkçe *alaşa* kelimesinin son eki olan (v. + k.) İslav dillerinde muhafaza edilmiştir.

V. Bala

Çok eski bir türkçe olan *bala* kelimesi Divanı Lûgat-it-Türk'te de *bala* şeklinde tesbit edilmiştir ki, o zaman bile sonundaki «okunmaz ğ» sesini kaybetmiş olduğu görülüyor. Bugün yaşıyan muhtelif Türk lehçelerinde bu kelime *bala* ve *pala* şeklinde söylenir, kuş yavrusu ve çocuk anlamlarına gelir [2]. Divanı Lûgat-it-Türk'te bu kelime iki yerde yazılmış ve iki türlü izah edilmiştir:

1 — «Kuş yavrusuna *bala* denir. Eğer kuşun yavru çıkardığı anlatılmak istenirse *kuş balaladı* denir» [3].

2 — «*Bala* - bir adamın işlerine yardım eden demektir. Ekseriya ziraate müteallik işlerde kullanılır» [4].

«Divanı lûgat-it-Türk» ün yazıldığı XI inci asırda bile *bala* kelimesindeki «okunmaz ğ» nin düştüğü görülüyor. Fakat bu «ğ» nin de Garp türkçesinde «k» ve Şark türkçesinde «y» olarak hâlâ yaşadığını *malak* (manda yavrusu) [5] ve *malay* (küçük, hademe, gündelikçi) kelimelerinde [6] görüyoruz.

Bunların etimolojik analizi şu şekilde olur:

<i>bala</i>	(ağ + ab + al + ağ)
<i>malak</i>	(ağ + am + al + ak)
<i>malay</i>	(ağ + am + al + ay)

Bala kelimesinin anazilizinde nazarı olarak tebarüz ettirdiğimiz «ağ» eki kalan iki kelimede «ak» ve «ay» şekillerinde bilfiil vardır.

[1] Miklosich. Etymol. Worterb. d. Slav. S. 174

[2] Radloff lûgati, IV. 1161, 1491; S. Sami Kam. *Türki*, 273; *Ana dilden derlemeler* 24

[3] C. III. 65

[4] C. III. 176

[5] Radloff, IV. 2037, Kam. *Türki*, 1259; *Ana dilden Derlemeler*, 269

[6] Rad. IV, 2037

Radloff'a göre, Hive ve Kazan türkçesinde *malay* kelimesi rusça *malıy* (küçük) kelimesinin bozuntusudur. Fakat bu mütalea yanlıştır. Çünkü *malay* kelimesi yalnız Kazan ve Hive türkçesine mahsus kelime değildir, kırgızca ve nogaycada da vardır.

İslav dillerinde sıfat olan ve «küçük» anlamına gelen *malıy* - *malu* kelimesi başka İndo- Öropeen dillerindeki hiçbir kökle bağlanmıyor [1]. Buna göre türkçe *malay* kelimesi islavcadan türkçeye değil, bilâkis türkçeden islavcaya geçmiştir.

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Yüksek katınıza arzettiğim bu tezde bahis mevzuu olan beş kelime, tetkikten geçirdiğim üç yüz kelime içinden seçilmiştir. Klâsik ekole göre, bu kelimelerin son sesinin bir konson olmasına ihtimal verilmiyeceğinden dolayı onları tercih ettim.

Güneş - Dil Teorisinin keşfettiği (v. + k.) eki kanununun Türk dilinde kat'î surette hâkim olduğuna, bu üç yüz kelime üzerinde yaptığım tetkiklerle kanaat getirdim. Bu üç yüz kelimenin çoğu Divanı Lûgat-it-Türk ve Orhon Yazıtları gibi eski metinlerden alınmıştır. Tetkikler gösteriyor ki, yazı dilinde bu «ğ» veyahut onun yerine geçen konsonlar bazı kelimelerde pek eski devirlerde kaybolmuştur. Divanı Lûgat-it-Türkteki *alaçu* [2], *azma* [3] ya [4] kelimelerini buna misal gösterebiliriz. *Alaçu* kelimesi *Uygur* metinlerinde de Divandaki gibi yazılmıştır, «çadır» manasına gelir. *Azma* kısırlaştırılmış erkek hayvan, ya yay demektir. Görülüyor ki, bu üç kelime dokuz yüz yıl önce yazı dilinde «ğ» konsonunu kaybetmiştir. Halbuki halk dilinde bu kelimeler bugüne kadar *alaçuk*, *alaçık*, *alasık* [5] ve bazı lehçelerde *alacug* şeklinde yaşamaktadır. *Azma* kelimesi kırgızcada *azban* ve Garp türkçesinde *azman* şeklinde bugüne kadar muhafaza edilmiştir. VIII inci asır Türklerinde de *azban* aşağı yukarı aynı manada kullanıldığı Orhon Yazıtlarından anlaşılmaktadır. XI inci asırda son konsonunu kaybeden bu kelime VIII inci asırda *azban* şeklinde bulunduğu gibi, bugünkü halk dilinde *azman* ve *azban* şeklinde yaşamaktadır.

Ya kelimesi yakutçada *sa*, kırgızcada *cak* ve Anadolu türkçesinde *yay* telâffuz olunur ki, bu kelimelerde «ğ» nin «k» ve «y» ye döndüğü ve yakutçadaki *saa* da bir uzatma haline geldiği herkesin anlıyabileceği biçimdedir.

[1] İb.; I, 301

[2] Radlof. I. 362

[3] Miklosich. Etym. Worterb. d. Slav. 181

[4] D. L. T., I, 122

[5] İb., I, 116

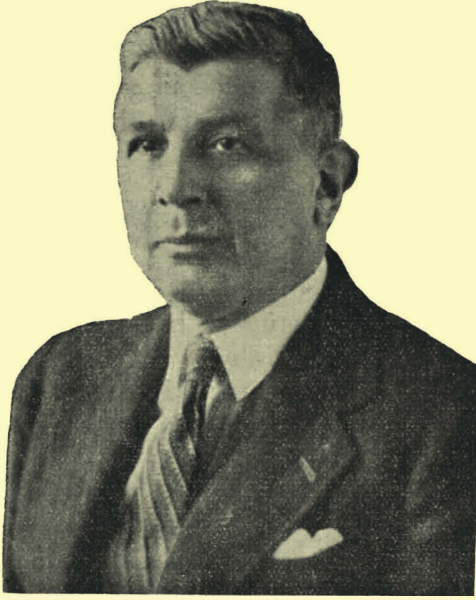
Bu gibi misaller pek çoktur. Kelimeleri birer birer saymakla kıymetli vaktinizi işgal etmek istemiyorum.

Netice olarak şunu diyeyim ki, (v. + k.) eki kanunu Türk dilinde kat'î surette hâkimdir. Bu kanun, Güneş - Dil Teorisi'nin keşfettiği diğer kanunlardan biridir ve önemlidir.

Güneş - Dil Teorisi yalnız bu kanunu keşfetmiş olsaydı yine lengüistik sahasında yeni bir ekol kurmağa ve Türk dilinin cihan dillerine anadil olduğunu ispata muvaffak olurdu.

Türk dil bilginlerini, Türk mütefekkirlerini ve hayatlarını ilme vakfetmiş olan cihan âlimlerini Güneş - Dil Teorisi'nin vazettiği esasları ve keşfettiği kanunları tetkike, incelemeğe çağırıyoruz. Kimseyi tetkiksiz inanmağa çağırmıyoruz. Biz ancak tetkik neticesi olan inana hürmet ederiz. (*Alkışlar*).

Başkan — Şimdi söz, Güneş - Dil Teorisi'nin nazarı tatbikatını yapacak olan Bay İsmail Müştak Mayakonundur.



GÜNEŞ-DİL TEORİSİ'NİN ANALİZ METODU TAT- BİKATI

Atatürk,

Bayanlar, Baylar;

Benden evel bu kürsüde söz söyleyen değerli bilginler, dil tetkik ve araştırma yollarını yeni, zengin ve feyizli bir ışıkla aydınlatan Güneş - Dil Teorisi'ni, vazih delillere dayanarak, müsbet ve siyantifik bir metodla izah ettiler.

Etimoloji ilmine kuvvetli ve emniyetli bir iddia ile giren Türk jenesinin bu gürbüz buluşu, yuca Kurultayınız yoliyle artık dünya lengüistik âlemine de ilân edilmiş bulunuyor.

Demin teoriyi vasıflandırırken: «Kuvvetli ve emniyetli» kelimelerini kullanmıştım. Evet, kuvvetli ve emniyetlidir. Kuvvetlidir: çünkü kuruluşunda ve ilerleyişinde ilmin hakikatine ve tarihin delâletine istinat etmektedir. Emniyetlidir: çünkü dilinin zenginliğini ve aydınlığını arayan Türkün öz malıdır.

Üç gündenberi zevk ve alâka ile dinlediğiniz kıymetli arkadaşlarımdan sonra benim söz alışım Teorinin reel ışıklarından faydalanarak bazı kısa etütlerin aydınlatıcı ve öğretici neticelerini göstermek içindir. Bu etütler Teorinin tatbikata tam, sahih ve istisnasız bir surette mutabakatını gösteren temrinler mahiyetinde olacaktır. Bu temrinler Güneş-Dil

Teorisi'nin dil araştırma yollarında yürüyenler için nekadâr emniyet ve itimat edilir bir güt (guide) olduğunu ispat ettikten başka bugünkü etimoloji ilminin karanlık ve tereddütlü metotlarına nisbetle Türk Teorisinin nekadâr aydınlık ve cesaretli, tarihî hakikatlere ve lojik kanaatlere ne derece uygun olduğunu anlatan bir mukayese vazifesini de görecektir.

*

* *

İlkönce (İl) kelimesini alıyorum.

İhticaç ve itimada salih ana me hazlar bu kelimenin, birbirinden az çok farklı olarak, müteaddit manalara geldiğini gösteriyor. Meselâ:

- A) Radlof Lûgatine göre (il) ahali demektir.
- B) Uygur Lehçesinde (il) devlet anlamındadır.
- C) Orhon Kitabelerinde (il) memleket mukabilidir.
- D) Çağatay lehçelerinde (il) sulh ve asayiş manasındır.

Bazan bir kelimenin yekdiğerinden farklı birkaç ve hattâ birçok manalara geldiği olur. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz; fakat niçin böyle olduğu, bu mana başkalıklarının nereden geldiği bugüne kadar karanlık kalmıştır. Etimoloji ilmi şimdiye kadar bu «niçin?» in, bu «pourquoi?» nın cevabını bulamamıştır. Bu sebeptendir ki, dil üzerinde tetkik ve araştırma yapanların çalışmaları henüz bir tahmin, bir yakıştırma derecesini geçememektedir. İşte Güneş - Dil Teorisi'nin reel ışığı bu karanlık sahayı aydınlatarak, anadilde anakökü bulmuş, bunun manasını keşfetmiş, aynı zamanda konsonların kelimeyi manalandırmaktaki rollerini meydana çıkarmış, bu mana başkalıklarının neden ileri geldiğini, en nihayet kelimelerin hayatîyetinde âmil olan (causalité) yi izaha muvaffak olmuştur.

(İl) sözünün, yukarda saydığımız, manalarının birincisinden adet çokluğu, ikincisinden kuvvet ve otorite, üçüncüsünden yer genişliği, dördüncüsünden sükûn ve asayiş fikirlerine intikal ediyoruz.

Kelime aynı kelime, unsurlar aynı unsurlar olduğu halde kelimenin bazen varlık ve ego, bazen kuvvet ve otorite, kimi vakit yer ve top-rak, kimi vakit te sükûn manasına gelmesi kelime de zahiren görülmiyen ve fakat orijinde mevcudiyeti zarurî olan bir anakökten ileri geliyor ve Güneş - Dil Teorisi bu anakökü bize (ağ) olarak gösteriyor: İşte (il) foneminde mana değişikliğini yapan unsur bu anaköktür.

Bu anakök, Teorinin izahına göre, evvelâ güneştir, ondan sonra güneşin vasıflarından herbirinin adıdır.

(İl) sözündeki çokluk, büyüklük, genişlik ve şümul gibi manalara gelince: Bunu da kelimeye değışmeksizin yerini muhafaza eden bir unsurun kendi üzerine alması icap eder ki, Güneş - Dil Teorisi bu unsurun (L) olduğunu gösteriyor.

Bu izahtan sonra kelimenin orijinal ve etimolojik formunu yazalım:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İğ : Anaköktür; güneşten alınan mefhumlardan ilktir, esastır, varlıktır, benlik ve egodur.

İl : (V. + l); buradaki (l) konsonu çokluk ifade eder. Şu halde (iğil) - ki yani son morfolojik şekliyle (il) olur - çok egolar demektir. Bu da ahalî, halk, aşiret, kavim, millettir. İlk mana bu suretle meydana çıkmış oluyor.

İkinci manaya gelelim:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İl : Anaköktür; güneşin vasıflarından kuvvet, kudret, sahiplik, efendiliktir.

İğ : Bu vasıfların genişliğini, büyüklüğünü, şümulünü gösterir. Şu halde (il) geniş ve büyük sahada kuvvet ve kudret demektir: Bu da devlettir.

Üçüncü mana:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İğ : Anaköktür; güneşin vasıflarından yer, toprak ifade eder.

İl : Bu vasıfların genişliğini gösterir.

Geniş yer, geniş toprak, bir cemiyetin, bir milletin yerleşebileceği geniş arazi, yani memleket demektir.

Dördüncü manaya göre:

$$\text{İl} = \text{iğ} + \text{il}$$

İğ : Anaköktür; sıkıntı, ağırlık, güçlük ifade eder.

İl : Anakökteki mananın gayet geniş bir sahaya dağılarak onun belirsiz bir halde şümul kesilmesi demektir ki, bu da, sulh, sükûn ve asayişten ibarettir.

*

* *

Şimdi bu (il) sözüne bazı ekler ilâvesiyle yapılmış olan: (ilîk, ilîk, iliki) kelimelerinin etimolojik şekillerini altalta yazarak seri bir analizle bunların semantik bakımından mahiyetlerini arıyalım:

İlîk : İğ + il + ik + .
İlîk : İğ + il + ik + .
İlîki : İğ + il + ik + iğ

İğ : Anaköktür. Kuvvet, kudret, esas, mahiyet, künh ifade eder.

İl : Anakök anlamlarının genişliğini, büyüklüğünü ve şümulünü gösterir.

İk : Bundan evelki sözün manasını tamamlandırıp onu isimlendiren ektir.

Görülüyor ki, bu üç unsur, kelimelerin üçünde de aynen mevcuttur. Fakat Güneş - Dil metodu icabınca anakök birinci kelime güneşin mefhumlarından kuvvet ve kudret, ikinci kelime bidayet, esas, mahiyet ve künh manalarına geldiğinden bu kelime (kuvvet ve kudreti çok geniş bir varlık) yani hükümdar, kiral, melik ifade ediyor. Filhakika Uygur lehçesinde (ilîk) hükümdar, kiral, padişaktır ve Uygur ve Karahanlıların hükümdarlarının adı bu idi.

İkinci kelime bidayet, evel, esas, mahiyet ve künh mefhumlarının çok uzak sahada bulunuşunu, yani şümulünü gösteriyor ki, (ilîk) kelimesinin bildiğimiz manası budur.

Üçüncü kelime, diğerlerinden farklı olarak bir (iğ) eki vardır. Bunun rolü bidayet, evel, esas, mahiyet ve künh mefhumlarını ihtiva eder (ilîk) liğ in ifadesini tamamlamak ve onu isimlendirmektir.

*
* *

(İlîki) kelimesini Güneş - Dil metodu ile tahlil ederken Lâtince'de bir kelime kökü olan (ilico) yı hatırladık. Bu iki kelimeyi etimolojik bakımdan tahlil ve tetkik etmek netice itibarile çok enteressandır:

İlîki : İğ + il + ik + iğ
İlîco : İğ + il + ic + oğ

Görülüyor ki, etimolojik ve morfolojik bakımdan iki kelime yekdiğerinin aynıdır.

Kelimelerin semantik bakımından münasebetlerine gelince; (ilîki) yi yukarda izah etmiştim.

(İlîco) için Garbın lûgat ve etimoloji kitapları (sans etimologie) kaydını yazdıktan sonra kelimenin şu manalara geldiğini bildiriyor:

- 1 — Fondement d'un raisonnement;
- 2 — Les points principaux d'une démonstration;
- 3 — Sujet d'un discours;
ve nihayet, şunu ilâve ediyor:
- 4 — Il a pris aussi le sens de rang, situation.

Garp etimoloji metodunun aydınlatamadığı ve bu sebeple «sans étimologie» diyip bıraktığı bu söz kökünü Güneş - Dil Teorisi izaha muvafak olmuştur. Yukarda yazdığımız tahlil tablosu iliki ve ilico sözlerinin aynı unsurları ihtiva ettiğini gösteriyor, binaenaleyh ilico'nun mahiyeti ve manası meydana çıkmış demektir.

Bu iki kelimedenden sonra bir de (ologie) ve (logique) kelimelerini tabloya ilâve edelim:

İliki	:	İğ + il + ik + iğ
İlico	:	İğ + il + ic + oğ
Ologi	:	Oğ + ol + og + iğ
Lojik	:	Oğ + ol + oj + ik

Bu dört kelimeyi teşkil eden unsurların birliğine nazaran (ologi) ve (lojik) kelimelerinin de aynı asıldan geldiklerine bilâtereddüt hükmedebiliriz.

Ve derhal teslim ederiz ki, Türkçe (iliki), Lâtince (ilico), Fransızca (ologie) ve (logique) kelimeleri, daha doğrusu başka başka lisanlara mensup saydığımız bu üç kelime hakikatte aynı şeydir. (İliki) sözünü, demin, tahlil ederken bunda anakök olan (iğ) unsurunun bida-yet, evvel, esas, mahiyet ve künh anlamına geldiğini söylemiştim. Lâtince (ilico) ve Fransızca (ologie) ve (logique) kelimelerinin söz unsurları tahlil olunduğu zaman bu kelimelerin de aynı anlama geldikleri tezahur eder.

Lûgat kitaplarında (ilico) kelimesine şu manalar veriliyor: «Bir muhakeme ve düşünce tarzının esasları; bir tezahürün esaslı noktaları, bir nutkun mevzuu, yani esası.» Bu manaları hiçbir etimoloji metodu Güneş - Dil metodu kadar serahatle izaha muktedir değildir. Güneş - Dil metodu bu kelimelerdeki birliği hem etimolojik ve morfolojik, hem de semantik bakımlardan ispat etmiş oluyor. (Logique) kelimesinin Fransız lûgat kitaplarında manası şudur: «Science qui apprend à raisonner juste»; doğru muhakeme etmek denilen şeyin akıl ve zekâ ile alâkası, ve (iliko) kelimesinin düşmüş olan (iğ) anakökünün bir manası da güneşin mefhumlarından alınan akıl ve zekâ olduğu gözönüne getirilince her iki kelimenin semantik bakımdan mutabakatı tam olduğu meydana çıkar.

Fen ıstılahlarını tayin ve tesbit hususunda Güneş-Dil Teorisi'nin ne büyük ve ne kıymetli bir yardımcı olacağını bu kısa izah bize göstermektedir. Meselâ, (biologie) kelimesini ele alalım. Bu (Biologie) kelimesinin ikinci cüzünü teşkil eden (ologie) nin mana ve mahiyeti Güneş - Dil metoduyla meydana çıkınca meselenin yegâne müşkül ciyeti halledilmiş demektir.

*

* *

Bazı etimoloğlar birtakım Türkçe kelimeleri tahlil ederken anaköke yanlış mana vermek dolayısıyla kelimenin de manasını tayinde hataya düşmektedirler.

Türk dilinin dünya dillerine nasıl kaynak vazifesi gördüğünü izah ve kelime unsurlarının manayı tayinde ne gibi roller oynadığını tesbit etmeğe muvaffak olan Güneş - Dil Teorisi bir taraftan bu vazifeyi yaparken, diğer taraftan Türk kelimelerine yanlış mana veren yanlış metotlarla mücadele etmeği de kendisi için bir zaruret telâkki eder. Bu, hem kendi vazifesinin selâmeti, hem de ilmin iffet ve asaleti namına, ihmali caiz olmıyan bir ödevdir.

Bu mütalea sevgiyedir ki, yukarıda zikrettiğimiz etimoloğların, noktai hareketi yanlış intihap etmekten mütevellit, hatalarını teşrih ve tashihe lüzum hissettik.

Meselâ, (öğrenmek) ve (ölmek) kelimelerini ele alalım: Bazı etimoloğlar bu (öğrenmek) ve (ölmek) kelimelerinin menşelerini ararken Türkçede (ana) manasına gelen (öğ) sözünün dil teşekkülünde esas olduğu mütaleasına dayanarak (öğrenmek) ve (ölmek) kelimelerindeki (öğ) anaköküne de (ana) manası veriyorlar.

Bu etimoloğların fikrine göre, matriyarkal devirlerde her şeyin esası anadır. Çocuğun öğreticisi anadır. Nasıl ki ölüm denilen hâdise de anadan uzaklaşmaktır.

Halbuki ana manasına geldiği için (öğ) sözünü dil teşekkülünde esas olarak almakta ne ilmî, ne de lojik hiçbir sebep yoktur. O etimoloğların, kendisinde öğreticilik vasfını gördükleri (ana) daki öğretmeden evvel öğrenmek mecburiyetindedir. Çocuğun da, ananın da ilk öğreticisi ana olmuştur. Binaenaleyh bu kelimelerdeki (öğ) ananın değil, güneşin ve güneşten alınan mefhumların adıdır. Netekim anaya (öğ) denilmesi de onda güneş vasıflarından bazılarının mevcut olmasından ve bu itibarla o vasıfların mümessili bulunmasından mütevellittir. Bu noktadan (öğ) ana olduğu gibi güneşin türlü vasıflarından alınan «akıl, zekâ, fehim, hatıra, zihni kuvvet, idrak, iz'an, şuur» manalarına da (öğ) denilmektedir.

Şimdi öğrenmek kelimesini tahlil edelim:

Öğrenmek : Öğ + öğ + er + en + em + ek

- Öğ : Anaköktür; güneş ve onun vasıflarından olan parlaklık, zekâ ve hatıra manasınadır.
- Öğ : Anakökün manası kendinde tecelli eden birinci derece prensipal köktür.
- Er : Bu (V. + r) deki (r) konsonu anakök ile prensipal kökün kaynaşmasından vücuda gelen ve parlaklığın, zekânın, hatıranın kendisi demek olan (ög) unsurunun ifade ettiği manayı bir sahada tekrarrüt ettiren unsurdur ki, bu saha:
- En : unsurundaki (n) konsonudur. Güneş - Dil Teorisi bize bildiriyor ki, (n) konsonu bir süje veya objenin bitişğinde veya ona yapışık olan sahayı ifade eder. Bu sahanın merkezi:
- Em : deki (m) dir.
- Ek : Bir süfikstir; yukardaki manayı tamamlandırıp isimlendirir.

Şu halde elde edilen mana: «Muayyen bir süje veya obje üzerinde zekânın, hafızanın, nazarın tekrarrüt etmesi» oluyor ki, filhakika «öğrenmek» de, bundan başka bir şey değildir.

Ölmek kelimesine gelelim:

Ölmek = öğ + öl + em + ek

Yukarda söylediğim gibi bazı etimoloğlar bu kelimenin anakökü olan (ög) ile (anne) manasına gelen (ög) kelimesini birbirine karıştırarak ve matriyarkal devirlerde ananın her şeyde esas olduğu nazariyesine dayanarak (ölmek) kelimesindeki (ög) unsuruna da ana manası veriyorlar ve (l) konsonunun uzaklaştırıcılık delâletiyle (ölmek) sözünü anadan uzaklaşmak suretinde izah ediyorlar. Bir defa (Matriyarkal) ve (Patriyarkal) bahisleri tarih bakımından şayanı münakaşadır. Kendilerinin bile kat'iyetle müdafaa edemedikleri bu dava üzerine bina kurarak bir dil meselesini halle yürümeleri ilmî bir hareket sayılamaz. Ondan sonra herne de olsa bilhassa bu (ölmek) kelimesinde (ög) unsuru ana manasını hiç ifade etmez. Ve bu yoldan maksada varılmaz. Burada (ög) morfeminin delâlet ettiği mana güneşin vasıflarından olan esastır, hayattır, harekettir, faaliyetir.

Öl = Buradaki (l) anakökün delâlet ettiği esas, hayat, varlık, hareket, faaliyet mefhumlarından gayet geniş bir surette uzaklaşmağı ifade eder.

(Em) deki (m) bu uzaklaşma ile alâkadar olan süje veya objeyi gösterir.

(Ek), bildiğimiz gibi kelimenin manasını tamamlar, onu isimlendirir.

Bu tahlilden çıkan manaya göre (ölmek), bir süje veya objeden hayatın, varlığın, hareket ve faaliyetin tamamen uzaklaşması oluyor. Filhakika ölmek denilen hâdise de bundan ibarettir, yoksa (öğ) köküne ana manası veren etimoloğların zannettikleri gibi anadan uzaklaşmak demek değildir. Ne anadan uzaklaşmak, ne de ananın bir süjeden uzaklaşması ölümü ifade ve intaç etmez. Ölüm: bir süjede yaşamak fiilini ihdas, idame eden hareketin, faaliyetin ve hayatın o süjeden tamamen uzaklaşmasıdır; görülüyor ki, Güneş - Dil metodu ile yapılan bu izah aynı zamanda ilmidir. de.

*

* *

Şimdi başka kelimelere geçiyorum:

Omay, omak, omuğ - obuğ.

Türk dilinde bunların manası şudur: Büyükanca, esas, kabile anası, ilâhe, aşiret, mağrur, mühim, cesur, şen, cüretli.

Bu kelimeleri Güneş - Dil metoduna göre tahlil edelim:

Omay	=	Öğ + om + ay
Omak	=	Oğ + om + ak
Omuğ(obuğ)	=	Oğ + om + uğ
		(b)

Bu tablodaki kelimelerin unsurlarını Güneş - Dil metoduna göre tetkik ve tahlil edince Türk dilinde bunların taşıdıkları manalara kolaylıkla vâsıl olabiliriz.

Tabloya bakınca ilk nazarda görürüz ki, bu üç kelimedenden herbirinin başındaki (ğ) konsonu, fonetik icabı olarak, düşüyor; sonraki (ğ) de kendi kategorisinden olan (k, g, y) harflerinden birine tebeddül ediyor; (m) ve (b) birbiririyle tebadül edebilen aynı kategoriden oldukları için üçüncü kelimenin ikinci unsurundaki (m) yerine (b) gelerek bu da (obuğ) oluyor. Bu suretle her üç kelime etimoloji ve morfoloji bakımından birleşiyor.

Semantik bakımından kelimelerin tahliline gelince:

Öğ : Anaköktür. Bu kök: a) Güneş, ilk, esas, varlık, menşe manalarına; b) Büyüklük, çokluk manalarına; c) Kuvvet, kudret, hareket, ateş, parlaklık manalarıdır.

Om : Buradaki (m) yukardaki manaları, yerine göre temsil eden birinci derecede prensipal köktür.

Ağ : Kelimeyi tamamlandırıp isimlendiren ektir.

Binaenaleyh anakökün muhtelif kategorideki anlamlarına göre bu üç kelime *a)* esas, varlık ve menşe ifade eden büyükana ve kabîle anası; *b)* Büyüklük gösteren ilâhe; *c)* Çokluk anlatan aşiret; *d)* Kuvvet, kudret, ateş, parlaklık gibi vasıfları ihtiva eden gurur, ehemmiyet, cesaret, neşe ve cüret demek olur.

*
* *

Feu = ot

Bazı etimoloğlar (ot) kelimesini izah ederken, tıpkı (öğrenmek) ve (ölmek) sözlerinde olduğu gibi, (Patriyarkal) ve (matriyarkal) iddialarına saplanıyorlar; halbuki (ot) kelimesinin kökünü izah için daha lojik bir yol vardır: O da ilk insanlara göre alelîtlak mabut ve Allah, Güneş - Dil Teorisi'ne göre de her şey olan güneşe dayanmak ve ateşin güneşi temsil etmesi alâkasiyle ilâh ve alihe ve mabut tanınmış olduğunu kabul etmektir. Maksada bu yoldan gitmek elbette daha lojiktir.

Ot = feu : oğ + ot

Oğ : Anakök; güneş ve güneşin vasıflarından sıcaklık, parlaklık, aydınlık;

Ot : Buradaki (t) konsonu, bildiğimiz veçhile, dinamik bir müdahale ile anakökün anlamlarını yapar, yaptırır veya yapılmış olduğunu bildirir.

(Oğot) taki (oğ) kökünün (ğ) si düştüğü halde (o) vokalinin uzatılarak prononse edilmesile (ot) diye telâffuz edilen söz filhakika sıcaklık, parlaklık, ziya yapan veya kendisi bizzat ziya olan ve bu alâka dolayısıyla güneşe benzeyen ve bunun için yeryüzünde onun timsali olarak tanınmış ve tapılmış bulunan objedir.

Fransızların (Herbe) dedikleri (ot) kelimesi de, etimolojik form itibariyle ateş demek olan (ot) un aynıdır. Aralarındaki semantik nüans, nebat anlamına gelen (ot) un bizzat anakök vasıflarını kendinde tecelli ettirmediği halde ateş anlamına gelen objenin, ateşin yanmasına hizmet etmesinden ibarettir. Filhakika ateş, kültürde, (Herbe) manasına gelen (ot), ateş yakmağa ve ateşi idame etmeğe yaradığı için mukaddes tanınmıştı.

İnsanların nebat ve meyva ile yaşayıp ateşe ihtiyaçları olmadığı zamanlarda kendileri için ateş malûm bir şey değildi. Hayır Tanrısı (Ülgen), sonraları insanlara başka yemekler nasip edince kendi eliyle kökten iki taş aldı, bu taşların biri beyaz, diğeri siyahtı. (Ülgen) kuru bir otu bu iki taşın arasına koyarak vurdu ve bundan çıkan yaltırık otu yaktı.

(Ülgen) bu suretle ilk istihsal ettiği ateşi göstererek «pu ot adamның küçüneng taşka yuntkan» yani «bu ateş babamın kuvvetinden taş nakledilen ateştir» dedi.

Arkadaşlar,

İlk insanların ateşi ne suretle keşfettiklerini gösteren bu Türk mitolojisini (Pekarsky) nin «Yakut Dili Lûgati» adlı kitabından aldım. İki taşın birbirine vurulmasından çıkan ve bu iki taşın arasındaki kuru otu yakan kıvılcıma yaltırık deyişim elbette dikkat nazarınızı celbetmiştir. Bundan istifade ederek, müsadenzile, mühim bir süjeyi aydınlatmak isterim.

Yirminci asrın en büyük ihtiralarından biri olan (elektrik) kelimesine mukabil gerek fen kitaplarımızda gerek gündelik hayatta ne kullanacağız? Bunun yerine hangi öz Türkçe kelime bulup koyacağız? Bu mülâhaza, bu kaygu ilim ve fen ıstılahlarının Türkçe karşılıklarını araştırmakta olan dil mütehassısları için de bir meseledir. Bazı kimse-ler bu üzüntüden kurtulmak ve meseleyi kestirme yoldan halletmiş olmak için arsulusal bir terim olan elektrik kelimesini olduğu gibi alıp kullanmak daha pratik ve daha lojik olur, diyorlar.

Arkadaşlar,

Biz de bu fikirdeyiz. Biz de böyle yapacağız; fakat biz elektrik kelimesinin öz Türkçe karşılığını arayıp bulmak külfetli bir iş olduğu için değil, kelimenin kendisi öz Türkçe olduğu için, onun Türk aslından çıktığını bildiğimiz için onu kullanacağız.

Bu sözlerimle gerek Türk Milletinin, gerek dünya lengüistlerinin alâkasını celbedecek olan meseleye temas etmekteyim. Genel dikkati bir kat daha uyandırmak için derhal tekrar etmeliyim ki «elektrik» sözü morfolojik ve semantik bakımdan halis, som Türkçe bir kelimedir. Biz bunu o kadar kesin olarak biliyoruz ki (elektrik) sözünün Türk Dili Kamusunda ve fen ıstılahlarımızın arasında Türkçe kelime diye yer alacağını şimdiden söylemek isteriz. Elektrik sözünün arsulusal bir terim değil, Türkçe bir kelime olduğunu izah için Güneş - Dil metoduna göre tahlilini yapalım.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
Elektrik	:	eğ	+ el	+ ek	+ it	+ ir	+ ik
Yaltırık	:	ay	+ al	+ ağ	+ at	+ ır	+ ık

Görülüyor ki bu iki şekil morfolojik bakımdan, birbirinin tamamen aynıdır. Zahiren farklı gibi görünen noktaları da izah edersek

Güneş - Dil metoduna henüz lüzumu kadar ve nâfiz olamamış olanları tenvir ederiz.

Elektrik:

1) ağ: Ana köktür; güneş, ı ışık, ateş demektir.

2) el: Ana kök anlamının bir defa en geniş sahada alâkasını gösterir; ve yine bu anlam içinde onun hem var hem de yok olduğuna işaret eder.

3) ek: Yukarda söylediğimiz umumî manayı, üzerine alıp gösteren bir elemandır.

Buraya kadar elde ettiğimiz (elek); öyle bir varlığın ifadesidir ki onda parlaklık, ateş, güneş mevcuttur; fakat bu vasıflar ya tabiatın içinde bulunduğu için görülmez yahut onları meydana çıkarabilmek için bir failin dinamizmine ihtiyaç vardır. İşte bu fail:

4) it: (v. + t) dir. Yani oldukça geniş sahadaki ateş, güneş, ı ışık ve şuleyi yapar, yaptırır yahut yapılmış olduğunu bildirir. Ancak buraya kadar olan şekle ne anlam, ne de bu anlamı gösteren kelime henüz tamamlanmış değildir. Onun içindir ki yapandan, yaptırandan sonra bir:

5) ir: (v. + r) konsonu görüyoruz. Bu, o ateşin, o alevin takarrür ettirildiğine işarettir. Bunu takip eden:

6) ik: ateş, hayat, ı ışık, ve nurun tekarrür etmiş şeklinin ifadesidir. Şimdi (Yaltırık) kelimesine geliyorum:

Bu kelimenin gördüğünüz etimolojik tahlilinde ana kök olan (ağ) prensipal köklerden olan (v. + y) ile kaynaşmıştır. Bir de elektrik kelimesinin üçüncü unsurundaki (k) yerine burada okunmaz (ğ) vardır: bu iki fark, manayı hiç değiştirmiyen tahavvüllerden ibarettir. Ve bu halde (eğelektirik) ile (ayalığtırık) biribirinin aynidir. Fonetikman, morfolojikman ve semantikman.....

Türk dilinin sinesinde sakladığı bu kabil sözler daha pek çoktur. Dilimiz bunları muhafaza etmiş ve elân etmektedir. Bilhassa bu nokta üzerine sayın garp âlimlerinin dikkat nazarını celbetmeği lüzumlu görürüm.

Elektrik sözü ile alâkadar olan ve mana itibarile aynı söz ailesinden oldukları ilk bakışta anlaşılan bazı kelimeleri etimolojik tahlillerile altalta yazalım:

Alav	:	ağ+al+av
Alev	:	ağ+al+ev şuşle, (flamme)
Yal	:	ağ+ay+av mücella
Yalav	:	ağ+ay+al+av âlem, flama
Yalaz	:	ağ+ay+al+az
Yalım	:	ağ+ay+al+ım
Yalın	:	ağ+ay+al+ın

Bu kelimelerin som Türkçe oldukları Türklerce ve Türkçeyi bilmek iddiasında bulunanlarca gayrı kabili ret bir hakikat olduktan sonra elektrik kelimesinin Türk dili camiasından ve Türk orijininden olup olmadığında tereddüt ve düşünceye varacak hiçbir münevver yoktur. Bu hususta Türkü seven ecnebi Türkolog arkadaşlarımızdan rica ederiz: Ne kendilerine, ne de başkalarına zahmet vermesinler; sadece bizim şimdi bu kısa izah ile anlattıklarımızın tarihe, ilme müstenit bir hakikat olduğunu kabul etsinler. Muhakkak bu, kendilerini çok müsterih eder.

*
* *

Bir nokta üzerinde daha konuşmak isterim:

Türkçe bilmiyen bazı etimologların (ar) ve (er) kelimelerile bunların müştakları Türkçe midir, değil midir diye tereddüt göstermeleri bizce cidden şaşılacak bir meseledir. Bu hususta uzun boylu tahkikatta bulunmağa hacet bile yoktur. Biz bu meseleyle uğraşanlara kolaylık olmak için aşağıdaki malûmatı vermek isteriz:

(Zolotniskiy) nam âlimin «Çuvaş Söz Kökleri Lûgati» adlı kitabını karıştırdığınız zaman şu izahata tesadüf edersiniz:

Ar - erkek, koca (tat:ır), (mog.ere), (yak:er), (alt: er), (kır:êr yiğit, erkek), (tet: arımlı, arı karı; koca) (tat: arâ çağ erkeklik), (tat: ırlık), (kır: erlik).

Yine bu kitabın bize anlattığına göre (ar) ve (er) sözleri, muhtelif Türk, lehçelerinde erkek ve yiğit manalarını ifade hususunda, baştaki vokal farkı ile, birbirinin tamamen aynıdır.

Bir de (V. Verbitskiy) nam âlimin «Altay ve Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati» adlı kitabında şunu görüyoruz:

Ar, aar = ağır, çetin

Er = erkek, koca.

(Pekarsky) nin «Yakut Dili Lûgati» adlı kitabında şu malûmata rasgeliyoruz:

Ar = er

Ar = kendi soyunda en iyi olan, şanlı, hürmetli, ehemmiyetli, muazzam, temiz, mukaddes, ilâhî.

(Arayı toyon) = kadir, tanrı, bütün ruhların amiri, türeten, bütün kâinatın âli hâkimi, yeryüzünde hayatın banisi.

Ara (aran) = yol, yolcu, yolda, seferde.

Arkı = Yakutsk mıntakasında bir Türk ulusu.

Arığ, arığ, arık kelimeleri de aynı orijinal kökten gelen anlamlardadır. Bunların hepsi temiz, çok temiz, parlak, asil, necip demektir.

Arkı = ar + ak + ığ

Arya = ar + ay + ağ

Bu iki kelime birbirinin aynıdır. Ve henüz bu isimle anılan bir Türk ulusunun adıdır.

Eremen: Yakutsk vilâyetinde Borogon ulusu

Eremnah: Şayanı itimat, umutlu

Ermenyi: Ümit, itimat

Bu üç kelimenin Güneş - Dil metodu ile tahlilleri:

eğ + er + em + en

eğ + er + em en + eh

eğ + er + em + en + iy + ığ

Bu üç kelimededen sonuncusunun ümit ve itimat, ondan evvelkinin şayanı itimat ve mutlu; birincisinin de bir Türk ulusunun adı olmasına ve her üç kelimenin unsurlarındaki benzerliğe nazaran Ermeni sözünün delâleti ve Ermeni milletinin esas ve mahiyeti pek iyi anlaşılır.

Bu kısa araştırma ile elde ettiğimiz malzeme bize, bahsimize mevzu olan (ar, aran, arat, arya, armanya, armeni) gibi kelimelerin kullandıkları diller ve o dillerdeki bugünkü morfolojik şekilleri her ne olursa olsun etimolojik ve semantik bakımdan itiraz götürmez bir halde Türkçe olduklarını meyadana koyduğu kanaatindeyim.

Sayın arkadaşlar,

Benden evvel bu kürsüye çıkan kıymetli dil bilginlerinin ilmî bir salâhiyetle izah etmiş oldukları Güneş - Dil Teorisi, Türk dilinde eşsiz bir inkılâbın hem işareti, hem de zaferidir. Asırların çerçevesine gire-

miyecek kadar büyük işleri yıllara sığdıran Ulu kudret, bu inkılâbın da başında bulunuyor. Emin olabiliriz ki, hiçbir hail, hiçbir mülâhaza, hiçbir kuvvet bu inkılâbın muvaffak adımlarla yürümesine ve mütekâmil hamlelerle hedefine varmasına engel olamayacaktır.

Türk ve Türklüğe güneş altında her hakkını, ve lâîk olduğu her feyzi, her nimeti, her kemali vermek azmîle uğraşan Büyük Baş, Türkün medeniyet, ilim ve irfan yollarında muhtaç olduğu beyan vasıtalarını da gafletin ve cehaletin tahakkümünden kurtarmağa ahtetmiştir. Bu aht bizim için en büyük müjde ve en sağlam inan kaynağıdır.

Mülkî ve siyasî istiklâlîmiz gibi fikrî ve manevî istiklâlîmizin de büyük kurtarıcısı, *Atatürk*'ün ulu huzûrunda sonsuz minnet ve tebcil ile eğilirim.

(*Süreklî alkışlar*)

Başkan — Bugün okunan tezler hakkında mütaleası olanlar usulüne tevfikân başkanlık kuruna müracaat edebilirler.

Kurultaya gelen birçok telgraflar arasında ecnebi memleketlerden gelmiş iki telgraf vardır. Okuyacağız:

Türk Dil Kurultayına

Dolmabahçe

Varşova İlimler Cemiyeti Şark Şubesi en iyi dileklerini sunar.

Türk Dil Kurultayına

Dolmabahçe, İstanbul

Napoli Âli Şark Enstitüsü teşekkülünüze sempati ile iştirak eder ve mesainizde muvaffakiyet diler.

(*Alkışlar*)

Başkan — Tensip ederseniz başkanlık kuru diğerleri gibi bunlara da münasip cevaplar yazsın. (*Muvaffak sesleri*).

Yarın saat on dörtte toplanmak üzere içtimar kapatıyorum.



Beşinci Gün

28 Ağustos 1936 Cuma



Birinci Toplantı

Saat 14 - 15⁵⁰

Başkanlık Kuru :

Başkan : Bay Nuri Conker

Sekreterler : Bn. Zerrin Dilmen;
B. İsmail Müştak Mayakon

Başkan — Celse açılmıştır. Dünkü müzakerenin zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 27 ağustos 1936 perşembe günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında Atatürkün yüksek huzurlarile, Başkan Kültür Bakanı Bay Saffet Arkanın başkanlığı altında dördüncü toplantısını yaptı.

İlkönce üçüncü toplantının zaptı okundu ve aynen kabul edildi. Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Bay Necmi Dilmen söz alarak bugün Kopenhagda ilk toplantısını yapan arsulusal Lengüistler kongresine kendi Dil Kurultayımız dolayısıyla iştirake imkân bulamamakla beraber İstokholm Elçiliği Başkâtibinin Türkiye Cumhuriyetini temsil ettiği bu kardeş kongreye bir tebrik ve muvaffakiyet telgrafı gönderilmesini teklif etti ve bu teklif reye konularak Başkanlık Kurunca bir telgraf gönderilmesi kararlaştı. Bundan sonra Başkan tez sırası gelmiş

olan Konya Saylavı ve Ankara Tarih Dil ve Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Naim Hazım Onata söz verdi ve Profesör Onat "Güneş - Dil Teorisine göre Türkçe - Arapça karşılaştırmalar" konusu üzerindeki tezini izaha başladı. 15,30 da istirahat için celseye ara verildi.

Saat 16,20 de ikinci celse yine Kültür Bakanı Saffet Arıkanın Başkanlığında açılarak Profesör Naim Hazım Onat tezinin son kısmını izah etti.

Profesör Naim Hazım Onattan sonra tez sırası gelen Çanakkale Saylavı Bay Ahmet Cevat Emreye söz verdi ve Bay Emre f"Terminoloji ve Güneş-Dil Teorisi" konulu tezini izah etti. Başkan, tez sırasının Ankara Tarih Dil Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Abdülkadir İnana geldiğini söyleyerek kendisine söz verdi ve Profesör İnan da (V. + K.) eki kanununu izah etti.

Bundan sonra Başkan Güneş - Dil Teorisinin analiz metodu üzerinde tatbikat yapacak olan Siirt Saylavı Bay İsmail Müştak Mayakona söz verdi. Bay İsmail Müştak Mayakon tezini izah etti.

Kurultaya gelmiş olan telgraflar arasında Varşova İlimler Cemiyeti Şark Şubesi ile Napoli Şark Enstitüsünden gelen telgraflar okunarak alkışlandı ve Başkanlık Kurunca münasip cevap verilmesi kararlaştır.

Vaktin geçmiş olması dolayısıyla ertesi günü saat 14 te toplanılmak üzere saat 18,20 de içtimaa nihayet verildi.

Başkan — Zabıt hakkında mütalea var mı? Eski zabıt aynen kabul edilmiştir.

Umum namına Kurultaya sunulan tezlerin izahatına devam olunacaktır. Tezini izah sırası Bay Agop Dilaçar'ındır.

GÜNEŞ - DİL ANTROPOLOJİSİ



Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Güneş - Dil Teorisinin Antropolojisi

Güneş - Dil Teorisinin énoncé'si bu Teorinin «dille alâkadar olan filozofi, psikoloji, sosyoloji bahislerinin gözden geçirilmesinden» doğduğunu söylüyorlar. [1] Burada söylemek istediğim birkaç sözle, lengüistiğe temas eden bu kültür sahalarından biri olan ve bu nazariyenin en derin esaslarını teşkil eden antropoloji bahsini alıp onun mit ve toteme taallûk eden faslını bırakarak, yalnız bio - psikolojik kısmını tavzih etmeğe çalışacağım. Kullandığım «bio - psikolojik» tabiri, klasik ekolün telâkki edeceği gibi yalnız tarihî dil psikolojisine münhasır kalmayıp, prehistorik dil menşei, yani glottogoniye de şamil ve mevzuum da bilhassa bu bahsi havidir. Dil ne gibi bir antropolojik tekâmül mahsulüdür; bu tekâmülün prensipleri ve safhaları nelerdir; ilk söz ne idi ve ne suretle hâsıl oldu? İşte, yüksek huzurunuzda yoklamak istediğim bazı meseleler.

Dil menşei meselesine ebediyen «ignorabimus» cevabını veren klasik ekolün «La société de linguistique de Paris» si bir nizamname ile

[1] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», sayfa 3.

bu mevzuu kendi âzalarına yasak etmiş olduğu gibi, F. de Saussure'le A. Meillet gibi şefler de kendi «linguistique générale» lerine [1] bu bahsi sokmamışlardır. Dauzat, [2] bunu halletmenin imkânı olmadığını ve bir biyolojistin hayat menşei meselesile uğraşmadığı veçhile bir lengüistin de sırf bir «postulat» telâkki ettiği dilin ne menşei ne de ilk sebeplerini araştırmadığını söyleyip, bütün meseleyi filozofiye havale ediyor. Vendryes ise, [3] bu mevzuu lengüistik ilmine ancak 10-15 sahifelik bir giriş diye kabul ederek, dil menşei meselesinin lengüistiğe bağlı bir mesele olmadığını, söz (langage) menşei ve diller (langues) menşeinin ayrı ayrı bahisler teşkil ettiğini, lengüistlerin ancak konuşulan ve yazılan dilleri tetkik edip, bulunan en eski vesikalar üzerinden bu dillerin tarihini takip ettiğini, söz (langage) menşei meselesinin, lengüistiğin salâhiyeti dışında kalan ve insan soyunun menşei meselesine karışmış bir mesele olduğunu söylüyor. Psikologlara havale edilen bu mesele, Delacroix [4] gibi bir dil psikologunun elinde bile aynı «non possumus» a uğrayıp mevzu sahasından kat'iyen tardedilmiştir.

Bu gibi bir hareketin mahzurlu tarafları yok mu acaba? Prehistorik dil ve tarihî dil gibi biribirinden ayrılması imkânsız olan bir inkıtasız akını, birtek organizmi, bir tümlüğü ikiye bölüp, prehistorik mühim evveliyatını yüzüstü bırakarak tarihî kısmı üzerinde yapılan araştırmalardan bütün organizm veya onun bir parçası için kanunlar yapmak, nazariyeler formüle etmek, «hakikat ölçüsü» (critère de vérité) bakımından, nekadardır doğru bir usul ve disiplin olabilir acaba? Hegelin dediği gibi, «Das Wahre ist das Ganze.» Bu nokta lengüistik ilmi için hayatî bir meseledir.

Klasik Ekolün Şeflerinden F. de Saussure, kitabının sonunda [5] «La langue la plus ancienne et le prototype», «Les Reconstructions» ve bir de «Paléontoloji linguistique» adlı bahisler açmışsa da, bunların hep şüpheli, karanlık ve tehlikeli olduğunu ileri sürerek hemen sözünü kesmiştir. Saussure'a göre, dilde bir muayyen zaman (Synchrone), bir de bütün tekâmül müddetince muteber olan (Diachronique) kanunlar vardır. Dilde, fizik, matematik kanunları gibi mutlak, umumî ve ebedî kanunlar (panchrone) var mı, sualine Saussure bunların

[1] F. de Saussure, «Cours de linguistique générale», 3 üncü tabı, 1931.

A. Meillet, «Linguistique historique et linguistique générale» 2 inci tabı 1936.

[2] A. Dauzat, «La vie du langage» 4 üncü tabı, 1929 s. 4 ve 163.

A. Dauzat, «La Philosophie du langage» yeni tabı 1927, s. I.

[3] J. Vendryes, «Le langage», 1921, s. 6 - 8.

[4] H. Delacroix, «Le langage et la pensée» 2 nci tabı, 1930, s. 128 - 13.

[5] F. de Saussure, op. cit., s. 295, 299, 306.

mevcudiyetini kabul etmekle beraber, hiçbir lengüistik kıymeti olmadığını da ilâve etmiştir. [1]

Fakat, Meillet'yi söyleterek, [2] «Her asır kendi filozofisinin gramerini yapmıştır. Orta zamanlar, gramerini lojik üzerine kurdu, ve 18 inci asra kadar umumî gramer salt lojiğin bir temdididi, devamı idi. 19 uncu asır ise vak'aları müşahede etmek için Rönesanstan beri fizikî ve tabiî ilimlerin takip ettiği metotların verdiği psşik ve sosyal vak'aları da ihtiva ederek her dilin gramerini birbirine bağı vak'alar topluluğu haline vardiirmiştir.» Meillet kısmî hakikati söylüyor; eksik kalan şudur: 19 uncu asır lengüistiği dili bırakıp dillerle uğraştı, dilin iptidâi ve ebedî amil ve prensiplerini, hâkim unsurunu nazarı itibara almıyarak dil ve dil gruplarını karşılaştırıp tahlil etti [3] ve yanlış hükümler verdi. 20 inci asır Türk lengüistiği ise ihmal edilmiş olan bu esaslara dayanan dil tarihini tevhit edilmiş birtek dil tarihi şekline sokabilecek ve bu büyük senteze Türk Dili, Türk jensinin yüksek buluşu ile kılavuz ve anahtar olacaktır.

İmdi; dil menşei bahsinin hakkını iade, ve lengüistikte işgal etmesi lâzımgelen yerin ehemmiyetine işaret ederek, glottogoni mevzuuna geçelim. Bu sahada hatıra gelen ilk sadetil ve tabiî sual «ilk dili hangi ırk, nerede ve ne zaman yarattı?» sualidir. Monojenez ve polijenez, bu iki nazariyeden hangisine inanmalı? Güneş - Dil Teorisi, bu bahislere doğrudan doğruya temas etmeden kendi neticesine varabilmiştir. O, yalnız Türk dilinin etimoloji, morfoloji ve fonetiğini yaparken, hem dil menşei hem de dil aileleri arasındaki rabıta meselesini Türk Dili anah-tariyle açmış ve aynı zamanda Türk Dilini analastırmış, umumileştirmiş oluyor. Fakat bu teori «Türk Dili anadildir» a priori kanaati ve pre-jüjesiyle başlamıyor; énoncésinde böyle bir cümle yoktur. Glottogoni ve dil aileleri münasebetleri meselesine kök, ek ve kelime bakımından Türk etimoloji, morfoloji ve fonetik Güneş - Dil prensiplerini tatbik edersek, şimdiye kadar çözülmeyen bu muamma kat'î olarak halledilmiş oluyor. Bunun üzerine biz de öyle ise Türk Dili anadildir diyoruz. Bu netice a priori değil, a posteriori olarak kendiliğinden çıkıyor. Ve teorinin de asıl kuvveti ve değeri işte bu noktadadır.

Ana dil nedir? Bu mefhuma monojenez prensipi zarurî midir? İşte bizi karşılayan ilk sualler.

Monojenez, yani menşe vahdeti, polijenez, yani menşe çokluğu münakaşası eskidir. Güneş - Dil Teorisine ne zarurî ne de elzem

[1] F. de Saussure, op. cit., s. 114 - 135.

[2] A. Meillet, op. cit., mukaddeme s. I.

[3] A. Meillet, «La Méthode comparative en linguistique historique» 1925, s. 1 - 11.

olan bu bahsin tarihçesini yapmıyacağım. Ancak, dil antropolojisi sahasına giren dil menşei ve anadil meselesini tenvir etmek üzere, bu bakımdan zannımcı Güneş - Dil Teorisine esas olabilecek bazı antropolojik prensipler arzedeceğim. Bunu yaparken de, İtalyan Dr. Rosa'nın «ologenesi», Avusturyalı W. Schmidt'in «Kulturkreis» ve Sovyet N. Marr'ın «Yafetidoloji» nazariyelerine - bunların hiçbirine münhasıran ve tamamıyla iltihak etmemekle beraber - müracaatte bulunacağım.

Monojenistlere göre, insana benzer bir mahlûktan insan soyunun tekâmülü, küremizin yalnız bir noktasında ve bir defada olmuştur. Polijenistlere göre de, bu tekâmül birçok noktalarda ve muhtelif zamanlarda meydana gelmiştir. İtalyan biyolojistlerinden Daniele Rosa, bunlara karşılık, iptidaî hayatın, yeryüzünde blok halinde doğduğunu ileri süren «ologenez» yahut «holojenez» teorisini kurmuştur. «Ologenesi, nuova teoria dell'evoluzione e della distribuzione geografica dei viventi, 1917». Rosa'ya göre, küremizde yaşama şeraiti müsait olur olmaz, iptidaî hayat yeryüzünün birçok yerlerinde, hep beraber, aynı zamanda, ilk ve son defa olarak doğmuş ve ondan sonra da «dichotomie» yani «ikiye bölünme» suretile tekâmül yolunu tutmuştur. İkiye bölünen kısımlardan biri daima «précocé» olduğundan az zaman içinde son şeklini almış, öbür «tardif» kısım ise yavaş tekâmül ederek daha mükemmel bir şekle erişmiştir. Ve, daima Daniele Rosa'ya göre, yaşayan mahlûkların soy farkı göç sebebiyle değil (çünkü hayat yeryüzünün her yerinde vardı), ancak gitgide mahdud arazilere çekilip tekâsüf etmesiyle meydana gelmiştir.

Olojeniz denilen bu biyolojik tekâmül teorisini insan soyuna tatbik ederek, İsviçre antropologlarından, Dr. George Montandon, «ologénisme» görüşünü çıkarmıştır. [1] Buna göre «insanlığın ilk beşiği kürenin neresi olmuştur?» gibi bir mesele olamaz, çünkü bütün yeryüzü beşik vazifesini görmüş, ve insan soyları da kürenin birçok yerlerinde kalıntılar bırakmış olan müteaddit insan soyu öncülerinin daima ikiye bölünüp, «précocé» kısmın primitif bir halde kalması, öbür «tardif» kolun da tekâmül cereyanında daha ilerlemesi, ve evsafının gitgide katışması, zencimsinin (négroide) tam zenci, mongolimsinin (mongoloide) tam mongollaşması yoluyla ileri gelmiştir.

Bu nazariyeden, temize bir delil olarak çıkarmak istediğim bio-antropolojik prensip şudur: Uzviyetlerin tekâmülünde bölünme, dallanma hâdisesi vardır, bu dallardan herbiri aynı derecede tekâmül etmez: Bazısı zayıf, bazısı kuvvetli, bazısı «précocé», «rudimentaire» ve «caduc», yani mevsimsiz, iptidaî, cılız olur ve yanık kalıp ergeç sukut eder, bazısı da yaradılış, veraset, iklim ve muhit dolayısıyla yaşamağa daha el-

[1] G. Montandon, «L'Ologénèse humaine» 1928; «La Race. Les Races» 1933.

verişli olup başkalarını temessül eder. Yani hayat mücadelesinde tahakküm prensipi vardır. Bu hakikat ses tekâmülü ve ilk söz bahsinde de yarar olacaktır, ancak onu «mutation» teorisiyle ikmal etmelidir, çünkü hakikî tekâmül mefhumu organizmlerin kritik anlarında ani bir inkı-lâp neticesi olarak zuhur eden «mutation» yani değişmelerin tabii seçi-mile (sélection naturelle) hâsıl olmuş bir tekâmüldür.

Dil menşei meselesini olojenez kendi başına halledemediğinden, ondan, yukarda izah ettiğim prensipi ayırıp kaydettikten sonra, W. Schmidt'in «Kulturkreis» nazariyesine geçelim. Burada ırk, dil, kültür mefhumları birbirine karışıyor. Çok geniş bir realite olup ta ekseri yanlış manada kullanılan «soy» veya «ırk» (race) kelimesinin tam manasını tesbit etmek için antropologlar epey çalışmışlardır. 1927 deki kongrelerinde Dr. F. Regnaut'nun teklifi üzerine, «Race» sözünün yanbaşında bir de «Ethnie» ıstılahı yaratıldı. «İrk» ve «dil» sözleri realitelerinin birbirile karıştırılmasına karşı Fransız Ekolün sık sık kaydettiği şikâyetlere [1] rağmen, *soma* (bedeni evsaf) ve *noos* (dil ve kültür evsafı) elemanlarından katışık ve «race» tabirinden daha geniş olan bir *ethnie* realitesinin mevcudiyeti meydana çıkarılmıştır. Zaten Amerika, İngiltere, Almanya ve İtalyada «ethnologie» ıstılahı dil-kültür unsurlarını da ihtiva etmektedir, ve Profesör Müller'in büyük «Grundriss» ile [2] F. N. Finck'in [3] dil tasnifi ırka göre yapılmıştır.

Böyle ırk ve kültür birbirine karışınca, J. Deniker'in [4] sosyolojik bir vahdet saydığı «groupes ethniques» den daha geniş «Kulturkreis» yani «kültür çevreleri» meydana geliyor. W. Schmidt 1926 da «Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde» adlı kitabında, fonetik, gramer ve sentaks bakımından «dil çevreleri» nin «kültür çevreleri» le olan münasebetini sıkı bir tetkikten geçirmeğe 300 sahife hasretmiş ve ayrıca da haritalar tab'ettirmiştir. Bahsedilen mevzular şunlardır: Ur (yani ana), primer, sekunder ve tersiyer kültür ve dil çevreleri; Bumerang, totemik, matriarkal, göçebe gibi kültürlerin dil fonetiği, gramer yapısı ve sentaks mantığı üzerine yaptığı tesir. Schmidt «Ursprache» yani anadil tabirini daima cemi olarak «Ursprachen» kullanıyor. Schmidt

[1] E. Pitnard, «Les Races et l'Histoire» 1924, s. 55 - 63.

J. Deniker, «Les Races et les Peuples de la Terre» 2 inci tabı 1926, s. 368.

A. Hovelacque «La linguistique» 5 inci tabı 1922, 407.

A. Meillet «Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes» 7 inci tabı 1934, s. 54 - 55.

J. Vendryes, «Le langage» 1921, s. 275 - 276.

[2] Prof. Müller, «Grundriss der Sprachwissenschaft» 1876 - 1888.

[3] F. N. Finck, «Die Sprachstämme des Erdkreises» 3 üncü tabı, 1923.

[4] J. Deniker, op. cit., s. 367.

ten yana çıkanlar arasında Montandon ve monojenist Alfredo Trombetti de vardır. Montandon [1] «Cycles culturels» ve «cycles de civilisation» tabirlerini yalnız kültür bakımından ve tâ 1919 da sentetize ettiği gibi, Trombetti de dilin ırka tekaddüm etmiş olduğunu söyledikten sonra, [2] büyük eserinde «glottologia e antropologia» başlıklı bir bölüm açıp, «cicli colturali» leri dercetmiştir. Eski polijenistlerden, her ırkın jenesine, aklî evsafına göre, hususî morfolojisi olan anadil tiplerinin mevcudiyetine inananlar olmuştur. Sayce'e göre, meselâ, Ârilerin beyini yalnız fleksiyonel bir dil doğurabilirdi [3] F. de Saussure'ün de «lengüistik tip ve sosyal grup zihniyeti» adlı bir bahisi vardır [4]

«Kultur-und Sprachenkreise» nazariyesinden de tezime delil olarak getirmek istediğim prensipi, olojenez'den çıkardığım prensiple birleştirerek şöyle ifade edebilirim: Dille kültür arasında sıkı bir münasebet vardır; yeryüzünde birçok dil ve kültür çevreleri meydana gelmiştir; kuvvetli dil ve kültür, zayıflara hâkim olmuştur. Fakat, bu söz daha tam hakikat değildir. Hükmüme son şeklini vermezden evel Marr yafetidolojisini de yoklamağı yerinde görüyorum.

Seneden seneye teorisinde mühim tadilat yapan Nikola Marr'ın bu meseleye dair fikirleri muhtelif eserlerinden toplanarak şöyle hulâsa edilebilir: Yeryüzünde anadil yoktur ve olmamıştır. Prehistorik zamanlarda dil «insanlaştırdı» vakit, ünik değil, üniter (единый) idi, yani aynı zamanda tipoloji ve semantik itibariyle bir olan birçok diller, Marr'ın ifadesiyle «переживания разнообразного язычного состояния», yani «muhtelif eski anadiller vaziyetinin bugünkü dillerde tezahürü», «зачаточные разновидности», yani «ilk başlangıç tenevvü halî», «языки-примитивы», yani «primitif diller» vardı [5] Bu «rüşeym diller» birbirine karışmak temayülünü gösteriyorlardı. Diller «croisement», Marr'ın tabiriyle «скрещивание», yani tesalübü, farklı sistematik gruplara mensup olan erkek ve dişi birleşmesi gibi oldu [6] Hısım dillerin tesalübünden «metissage», hısım olmıyanlardan da «hybridisation» hâsıl oldu. Şimdiki diller, hattâ Hint - Avrupaî gibi anadil (примитивные языки) sayılanlar, iptidaî dil vaziyetinin mahsulü olmadığı gibi, «sözün ilk başlangıcının başka şekle girmesi tecessümü»(переволнощения задатков речи),

[1] G. Montandon, «La généologie des instruments de musique et les cycles de civilisation», 1919.

[2] A. Trombetti, «Elementi di Glottologia», 1925, s. 292, 302.

[3] A. H. Sayce, «Principles of comparative Philology» 1876, s. 167.

[4] F. de Saussure, op. cit., s. 310.

[5] Н. Марр, Яфетический сборник III, §. 31

[6] Н. Марр, Яфетический сборник II, s. 121

yahut müstakil tahavvülü bile değildir. Onlar ancak beşeriyetin yaratıcı mesaisini temsil ve beşeriyetin herbir materiyel kültür etapına tetabuk eden, ve muhtelif derecelerde tesalüp suretile meydana gelmiş olan nâ-tamam muvaffakiyetlerdir [1]. Homo faber, yani «işler insan», Homo loquens, yani «konuşur insan» da aksedilmiştir.

Maksadım, Yafetidoloji nazariyesinin yalnız glottogoniye taallük eden kısmından bu kadarını almak olduğundan, şimdi olojenez, Kultur-kreis teorilerini de bir araya katarak bir sentez yapıp, Güneş - Dil Teorisinin glottogonisi bunlardan hiçbirine medyun olmadığı halde, her üç nazariyenin onun tavzihine uygun olduğunu kaydetmek isterim.

İmdi, başlangıçta yeryüzünün muhtelif yerlerinde, birbirile tesalüp temayülünü gösteren birçok reşim diller ve iptidaî kültür çevreleri vardı. Bunlardan «précocée» ve «caduc» olanlar söndü veya başkaları tarafından temessül edildi, daha dayanıklı olanlar da, komşuluk ve göç suretile birbirleriyle tesalüp edip «metissage» ve «hybridisation» meydana getirdiler. Bu ameliyede karşılıklı tesirler hâsıl oldu. Yaratılış, veraset, iklim ve muhit sayesinde yüksek kültür çevreleri, zayıf ve iptidaî kültür dillerine hâkim oldu. Ve bu sonrakilerden de ancak rüdimanter bir eser kaldı. Onun için, anadil demek hâkim dil demektir. Bugünkü dillerde görülen benzeyişler hâkim dilin unsur ve tesiridir. Farklar ise mahallî, iptidaî dil varlıklarının yanık kalıntılarıdır. Bu mefhumun filozofik esası, kâinatta monizm veya pluralizm aramaktansa, «unité» tabirini mütecanis varlıklara münhasır tutup, Maurice Blondel'in «La Pensée» sinde (1934 - 35, cilt I, s. 5) teklif ettiği bütün tenakuz ve te-nevvüe rağmen esas birliğe de «unicité» tabirini kullanmaktadır.

Binaenaleyh mesele bir tek anadil değil, hâkim ırk, kültür, ve dil menşei ve ona beşik olan araziye aramak şekline girmiş oluyor. Bu sahada ilk evvel kıt'a meselesini alalım. Meşhur jeofizikçi A. Wegener'in «Kontinentalverschiebung» teorisinden, [2] şimdiki beş kıt'anın önce bir tek kütle teşkil ettiği ve sonra Okeanya kısmının Asyadan ayrılıp parçalandığı anlaşılmaktadır. Klimatolog E. Brückner de [3] iklim değişikliklerini ve insan göçlerini izah ederken Ortaasyayı merkez tutuyor. Antropolog Giuffrida Ruggeri'nin 1922 deki «Su L'origine dell'Uomo» adlı eserinde bir harta bütün kıt'aları bir kütle halinde gösterip Pro-hominidi denilen Ön - insan soyunun yurdunu da Ortaasyaya koymuştur.

[1] «П. Март. — Яфетический кавказ и третий этнический элемент в созидании среди земножорской культуры», 1920., S. 15—16

[2] A. Wegener, «Die Entstehung der Kontinente und Ozeane» 1915.

[3] E. Brückner, «Klimaschwankungen und Völkerwanderungen» 1912.

İlk tarihî dil ve kültür meselesinde de, yine Mohenjodaro Harappa, [1] Proto-Elam, ve Sumer kültürünün el-Obeid ve Cemdet Nasr safhalarının esas birliği [2] meydana çıkarıldıktan sonra, bu birliğin dil izlerini bitişken dil ve çivi yazı ile yazılmış biricik Herat damgasında, [3] kültür izlerini ise Seistan, Hazer Denizi kıyısında Rhages, Damğan hisar, [4] ve Türkistandaki Anau'da bulmakla, bu kültürün menşei Belucistan, İran, Afganistan yoluyla Ortaasyaya götürmüş oluyoruz. Hat-tâ W. von Hevesy [5], Mohenjodaro yazısı ile Okeanyanın öbür ucundaki «Ile de Pâques» (Rapanui) adasının şimdiye kadar çözülememiş bir sır sayılan yazısı arasında bir esas bağ mevcut olduğunu geçen yıl ispat etti. Aralarındaki binlerce senelik farka rağmen Mohenjodaro yazısı ile Orhon - Yenisey yazısı arasında da bir yakın müşabehet görmüş olduğumu burada bildirmek istiyorum.

Şimdi geçelim ırk bahsine. İnsan soyunda tabîî seçim «die natürliche Auslese beim Menschen», «Sélectionnisme sociale», ve ırk üstünlüğü prensipi Alman Otto Ammon'un «Sozialanthropologie» sinin esasını teşkil ettiği gibi, Gobineau [6] ve Lapouge'in [7] «gobinism» i, H. S. Chamberlain'in [8] «teutonizm» i, Hans Günther [9] ve Alfred Rosenberg'in [10] «Nordische Bewegung» ve «Aufnordung» hareketleriyle, hâkim ırk menşei başka istikamete doğru zorlanmaktadır. Fakat hakikat şudur: Dünyada, kısım ve kollarıyla beraber muhtelif etnoloğlar tarafından «celtique», «occidentale», «cévenole», «race brune brachycéphale», «grande race europoide», «alp-arménienne», «proto-aryen», «proto-indogermanisch», «yafetid», «armenoid», «Homo Tauricus», «vorderasiatisch», «östisch», «innerasiatisch», «mongolid-indianid», «proto-mongoloid», «palae-alpine», «Homo Alpinus», «eurasiatic», «assyroide», «race orientale» ve buna benzer birçok terimlerle tesmiye edilen bir ana ırk vardır. İngiliz etnoloğu Haddon saç [11] ve 1934 te de Alman

[1] Sir John Marshall, «Mohenjodaro and the Indus civilization» 1931.
E. Mackay, «La Civilisation de l'Indus» terceme 1936.

[2] V. Gordon Childe, «New light on the Most Ancient East» 1932.
G. R. Hunter, «The Script of Harappa and Mohenjodaro» 1934.

[3] A. H. Sayce, «Antiquity» mecmuasında, 1927. s. 206.

[4] V. Gordon Childe «L'orient préhistorique» tercüme, 1935, s. 14.

[5] W. V. Hevesy «Osterinschrift und Indusschrift» (Olz. Teşrinisani 1934).

[6] Comte de Gobineau, «Essai sur l'inégalité des Races humaines» 1854 - 88.

[7] V. de Lapouge, «L'Aryen. Son rôle sociale» 1899.

[8] H. S. Chamberlain, «Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts» 1899.

[9] H. Günther, «Rassenkunde des deutschen Volkes» 1933.

[10] A. Rosenberg, «Der Mythos des 20. Jahrhunderts» 1932.

[11] A. C. Haddon, «The Races of Man and their Distribution» 1924.

antropoloğlarından Eickstedt [1] kafatası bakımından, bütün dünya ırklarını üç ana ırka bağladıkları gibi, Roland Dixon [2] ve Robert Broom [3] bu üçü ikiye indirip en son tasnifte yalnız *brakisefal* ve *dolikhosefal* farkı bırakıyorlar. Olojenist Montandon [4] da ilk insan soyunun «Amereurasiatique» olduğuna işaret ediyor. Bu üç kıt'a hakikaten ırk, kültür ve dil bakımından birbirine yakından bağlı bulunduğu gibi bilhassa Amerikanın Asyaya medyun olduğu da Hrdlička [5], Rivet [6], Radin [7] ve emsali tarafından ehemmiyetle gösterilmektedir.

Fakat, Brakisefallerin anayurdu neresidir? W. Z. Ripley [8] den G. Montadona kadar bu yurt Ortaasya tanınmıştır. Bir taraftan Dudley Buxton Türk Alplılarıyla Avrupa Alplıları arasında hiçbir esas farkı görmüyor [9] öbür taraftan da Avrupanın dalgalı saçlı «cymotric» ırkını Asyanın düz saçlı «leiotric» ırkıyla bir anaköke bağlayan Haddon'un ırk tasnifinde son sözü şu olmuştur: «Hususileşmemiş, ayrılmamış müsterek anark, zannıma göre, pek eski zamanlarda Batı Asyada teşekkül etmiştir [10].» Bu âlim «İrkların Göçü» adlı eserindeki haritalarda [11] Alp ırkının göç merkezini tam Ortaasyadaki Türk yurdunda göstermektedir.

Kültür sahasında da, en eski Avrupa kültürünün Cilâlitaş Devrinde Asyadan geçeden brakisefallerin meydana getirdikleri eser olduğu G. de Mortillet [12], J. de Morgan [13] gibi büyük etnoloğlardan bugünkü âlimlerden G. Poisson'a [14] kadar uzuyan nesil itiraf ediyor. Kültürün Şarktan geldiğine inananlara Macar Ujfalvy [15], İtalyan Sergi [16],

[1] Ergon v. Eickstedt, «Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit» 1934.

[2] R. B. Dixon, «The Racial History of Man» 1923.

[3] R. Broom, «The Origins of Man» 1933.

[4] G. Montandon, «La Race. Les Races» 1933.

[5] A. Hrdlička, «Ancient Man in North America» 1907.

[6] P. Rivet «Les origines de l'homme Américain» 1926; «Sumerien et Océanien»

1933.

[7] P. Radin, «Histoire de la civilisation indienne» tercüme 1935, s. 287.

[8] W. Z. Ripley, «The Races of Europe» 1900, s. 212.

[9] L. H. Dudley Buxton, «The Peoples of Asia» 1925.

[10] A. C. Haddon, op. cit., s. 298.

[11] A. C. Haddon, «The Wanderings of Peoples» 1911, s. 115.

[12] G. de Mortillet, «Le préhistorique» 3 üncü tabı 1900.

[13] J. de Morgan «L'humanité préhistorique» 1921; «Préhistoire Orientale» 1926-27.

[14] G. Poisson «Les Aryens» 1934.

[15] Ch. E. Ujfalvy «Le berceau des Aryens» 1884.

[16] G. Sergi «Gli Ariti in Europe e in Asia» 1903.

Fransız Boule [1] , Alman Feist [2] , İngiliz Haddon'la [3] Gordon Childe'i [4] ilâve edebiliriz. Yabani arpa ve buğdayın [5] (*Triticum monococcus*, *T. dicoccus*), ve koyunun [6] (*Ovis vignei*) anayurdu Ortaasya ve Türkistan olduğu tesbit edilmiş bir hakikattir. Maden, tunç ve demirin ilk defa Alplılar tarafından kullanıldığını, bu sayede bu ırkın medenileştiğini, ve Avrupaya gelip Nordik ırkı kendi tesirleri altına aldıklarını yine Haddon [7] ve J. de Morgan [8] gibi antropologlar söylüyor. Atın ve tekerlekli arabanın Alplı Sumerliler tarafından Ortaasyadan Batı medeniyetine getirildiğini Gordon Childe [9] zikrediyor. A. Evans [10], Elliot Smith [11] ve G. Glotz [12] Mısır ve Girit medeniyetlerinin Alplıların göçüyle parlak bir inkişaf yoluna girmiş olduğunu ilâve ediyorlar. Brunton [13] ve Caton-Thompson, eski Mısırdaki Tasa, Badari, Amrati ve Gerza predinastik kültürlerinin ancak brakisefallerin gelmesiyle yükseldiğini kaydediyor. Antropolog Robert Broom, Alp ırkının en mükemmel ırk olduğunu söyleyip, bu mükemmelliğin sebebini de büyük zihin faaliyetini mucip olan iklimde ve mesaiye, mücadeleye elverişli olmanın yaşıyamadığında bulduktan sonra, bu Alp ırkının pek geniş bir sahada yayılmış ve öbür, yani Nordik ırk üzerine hüküm sürdüğünü de ilâve ediyor [14].

Gerek insan, gerekse bütün hayat âleminde brakisefalinin, dolikosefaliye nazaran daha üstün bir inkişaf olduğuna yine Broom [15] ve H. F. Osborn [16] şahadet ediyor. Palaeosyops adlı eski bir brakisefal hayvanda kafatası kısalıp genişlediği gibi, çene kemiğiyle azı dişleri de kısalıp genişlemiş ve sinfiz (symphyse) küçülüp, kavileşmiştir. İlk söz meselesinde de büyük rol oynadığını göreceğimiz bu çene kemiğinin

[1] M. Boule «Les hommes Fossiles» 1921.

[2] S. Feist «Kultur, Ausbreitung und Heimat der Indogermanen» 1913.

[3] A. C. Haddon, op. cit.

[4] V. Gordon Childe «The Aryans» 1926, «The Dawn of European Civilizations»

1927.

[5] H. Peake, «The Origins of Agriculture».

[6] Antonius «Grundzüge einer Stammesgeschichte der Haustiere» 1922.

[7] A. C. Haddon, «The Wanderings of peoples» 1911, s. 49.

[8] J. de Morgan, «L'Humanité préhistorique» 1921, s. 312.

[9] V. Gordon Childe, «L'Orient préhistorique», s. 122, 151.

[10] A. Evans, «The prehistoric Tombs of Cnossos» 1906.

[11] Elliot Smith, «The Ancient Egyptians and the origin of civilization» 1923.

[12] G. Glotz, «La civilisation Egéenne» 1932.

[13] Brunton and Caton - Thompson, «The Badarian civilization» 1928.

[14] R. Broom, op. cit., s. 188, 195.

[15] R. Broom, op. cit., s. 191.

[16] H. F. Osborn. op. Titanotherium cilt I. Fasıl V.

kısalma hâdisesine şimdiden dikkat buyurulmasını rica ederim. Broom, brakisefalleşme fenomenini gıda değişikliğiyle izah ediyor. Bu kafa şekli değişikliğini iklim ve «habitat» ile izah eden birçok antropojeograflara rağmen [1] Broomun izahatı şu oluyor: Yeni bir gıda, ısırma, çiğneme gibi hareketlerde çene, yüz ve baş adelelerini zorlıya zorlıya onları inkişaf ettirdiği zaman kafayı da kısaltıp genişletmiş, yani brakisefalleştirmiş ve bunun neticesi de beyin ve zekânın inkişaf etmiş olmasıdır [2]. Meşhur Alman Doktoru Rudolf Virchow, medeniyet ilerledikçe dolikosefalinin azaldığına ehemmiyetle işaret ettiğine göre, brakisefalinin daha üstün bir vasfı olduğu anlaşılmaktadır. Ve hakikaten de şimdiye kadar bulunan maymunumsu insan veya insanımsı maymun kafatasları, biri müstesna olmak şartıyla, hep dolikosefaldirler. Broom [3] ve Sir Arthur Keith [4] 1935 e kadar yapılan hafriyatlardan çıkan bütün iskelet ve kafataslarını ince bir tetkikten geçirdikten sonra brakisefal anarıkın ceddini, en eki Pleistosen çağında yaşamış ve 1927 de Pekin yakınında yapılan hafriyattan çıkmış olan Sinanthropus Pekinensis ilk insan cinsine bağlıyorlar. 1935 yılı sonuna kadar 20 iskeleti meydana çıkarılan bu ırk, medeniyet anahtarı olan ateş keşfini ve taştan da alet ve edevat yapmıştı.

İşte bin bir tanesinden ancak birkaçını burada sayabildiğim ve jeofizik, klimatoloji, etnoloji, paleontoloji gibi muhtelif sahalardan aldığım delillerle ırk, kültür ve dil bakımından hâkim ırkı teşkil edenlerin anayurdu Ortaasya olan brakisefal alplılar olduğunu ispat etmiş oluyoruz. Genç lengüistlerden V. Christian [5], Sumercede şu vasıfları buluyor: Grameri Kafkas, kelime teşekkülü Hami - Sami, fonetiği ise Tibeto - Birman, Ural - Altay ve Sudan dillerine benzer. Neden acaba bukadar geniş bir sahada karşılaştırmalar ve benzeyişler? Sumer dili şüphesiz her dile benzer. Çünkü Alp ırkının, Ortaasyanın, ata Türklerin anadili ve dünya dillerinin de hâkim dili olmuştur. Başka sebep yoktur ve olamaz. Lenormand [6], Hommel [7], King [8], Woolley [9], Gordon

[1] E. Demolins «Comment la route crée le type social» 1901 - 31. L. Febvre «La terre et l'évolution humaine» 1922.

[2] R. Broom. op. cit., s. 190. P. Lester., G. Millot, «Les Races humaines» 1936, s. 180 - 184.

[3] R. Broom, op. cit., s. 189 - 190.

[4] Sir Arthur Keith «The Modern Proofs of man's antiquity» 1936.

[5] V. Cristian «Die Sprachliche Stellung des Sumerischen» 1932.

[6] F. Lenormand, «La langue Primitive de la Chaldée et les idiomes touraniens» 1875.

[7] F. Hommel «200 Sumero Türkische Wörtergleichungen» 1915.

[8] L. W. King «A History of Sumer and Akkad» 1910, s. 54.

[9] C. L. Woolley, «The Sumerians» 1927, s. 15.

Childe [1], John Marshall [2] ve Mackay [3] gibi âlimlerin Sumer ve Mo-
henjodaro ırk ve dillerini bağlamak istedikleri Ortaasya ve Turanın Türk
dilini de muhtelif lengüistler, Sumerce ve Ural - Altay grupundan ma-
ada şu dillere de hısımlık çıkarmışlardır. Arî [4], Dravit [5], Grek [6],
Hint - Avrupsa [7], Goluva [8], Alman [9], İskit [10], Ermeni [11],
Elam [12], Eti [13], Etrüsk [14], Bask [15], Bantu [16], Mısır [17], Ame-
rika [18], yani bütün dünya dilleri. Bu şayanı hayret hâdisenin izahını,
Büyük Önderin yüksek irşatleriyle vücut almış olan Türk Tarih ve Dil
Tezinden alacağım. Türk Tarih tezi diyor. «Dünyada yüksek kültürün
ilk beşiği Türk anayurtları ve o kültürü kuran ve bütün dünyaya yayan-
lar da Türklerdir. (Bayan Afetin Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi İlk Ta-
rih Dersi, 9/1/1936). Türk Dil Tezi de şöyle hükmediyor: «Ortaasyada
kültür kurmuş ve bunu dünyanın beş bucağına yaymış bir ulusa çok ta-
biîdir ki, yarattığı kültür eserlerinin adını ve bu eserlere bağlı fikir
sistemlerini birlikte götürmüş ve içlerine girdikleri uluslara da yay-
mıştır.» (Kültür Bakanı Saffet Arıkan, Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi
açma söylevi. 9/1/1936.)

[1] V. Gordon Childe «New Light on the Most Ancient East» 1934, s. 192.

[2] Sir John Marshall, op. cit., s. 107.

[3] E. Mackay, op. cit., s. 196.

[4] H. Sweet, «History of Language» 1900, s. 123.

[5] B. G. Schoebel «Affinités des langues dravidiennes et des langues ouralo-Al-
taïques» 1873.

[6] «Die ursprüngliche Verwandtschaft der Tatarischen Sprachen mit der Sprache
der Hellenen» 1837.

[7] A. V. Edlinger, «Alte Beziehungen der Türkischen Sprachen zu den Indo-
germanischen».

[8] L. Cahun, «Origine Touranienne de l'idiome qui a précédé en France les langues
aryennes» 1877.

[9] Fr. V. den Velden, «Probabogen von deutsch. Etym. Wört. mit Berücksich-
tigung der urverwandten mongolischen, Türkischen und ugrofinnischen Sprachen» 1935.

[10] K. Neumann, «Die Hellenen in Skythenland» 1855.

[11] H. Pedersen «Armenisch und die Nachbarsprachen» 1906.

[12] H. Winkler «Die Sprache der 2. Columnne der dreisprach. Inschriften und das
Altaiische» 1896.

[13] A. H. Sayce, «The Hittites, or the story of a forgotten people» 1888 s. 103-105.

[14] Martha, «La langue Etrusque» 1913. (Fin-ugur; yoluyile).

Baron Calla de Veaux, «La langue etrusque, sa place parmi les langues» 1911.

[15] H. Winkler, «La langue basque et les langues ouralo - altaïques» 1917.

[16] J. F. Van Oordt, «The origin of the Bantu» 1907.

[17] - [18] Vicomte de Porto - Seguro, «L'origine touranienne des Americains Tupis
Caribes et des anciens Egyptiens» 1876.

Güneş - Dil Teorisi dünya kültüründe Türk Dili hâkimiyeti prensipini doğuruyor. Ve işte bu prensipin antropolojik esasları.

Şimdi geçelim Prehistorik dilin asıl mahiyetine.

Dil nedir? Tâ tarih başlangıcındanberi insan fikrini üzen bu meraklı sualin ve ona verilen binbir cevabın kocaman bir tarihi ve edebiyatı vardır, Eflâtunun «Kratül» ünden ve Lukresin «Natura» sından Hilaire de Barentona kadar. Dil ihtiyarî ve keyfî bir kurum mudur? [1] θέσει , yani insan iradesi, yoksa φύσει yani tabiatın kendiliğinden doğmuş bir şey midir [2]? Hayvanî bir sevkî tabiînin tekâmülü müdür [3]? Hayat ihtiyaçlarından mı doğmuştur? [4] İlâhî bir ifşaat mıdır? [5] Bir «sapientia veterum» esrar ve «vestigia rationes» aklın ayak izleri midir? [6] İnsanın bir yaratışı mı? Yoksa Allahın bir armağanı mıdır? [7] Antroposofik bir kurum mudur? [8] «Bow - Wow» gibi onomatope ve benzetmelerden ve işaret seslerinden mi? [9] «Ye - he - ho» gibi clamor - concomitans denilen yardımlaşma haykırılarından mı [10] «Pooh - pooh» gibi nidalardan mı? [11] Yoksa «Ding - dong» gibi ses mistikliğinden mi? [12] Rasgele mi? [13] İnsanların emosyonel şarkılarından mı? [14] Cinsî ötme ve şarkılardan mı? [15] Dinî ayinlerde birlikte kullanılan çağrılarının sembollaşmasından mı [16] yaradılmıştır? İnsan ruhunun koordine edilmiş spontane bir refleksi midir? [17] Dimağ ve dil cihazının birlikte tekâmülünün mahsulü müdür? [18] Fevkattabia bir kabiliyet ve şuurun transandantal bir ifşası mıdır? [19] Fitri bir dinamizmin mah-

[1] Demokrit.

[2] Sokrat - Eflatun.

[3] Aristo.

[4] Epikür;

[5] Augustin; Thomas Aquino, Dante;

[6] Bacon;

[7] Hamann; Bonald;

[8] Beckh;

[9] Stoikler, Herder, Voigtmann, Whitney, Curti;

[10] Noiré, Max Müller;

[11] Epikür, Varron, Diodor, Vitruv, Locke, de Brosess, Grimm, Rousseau, Trombetti;

[12] Max Müller;

[13] Geiger, Noiré;

[14] Jespersen;

[15] Darwin, Delbrück;

[16] Borinski;

[17] Lazarus, Steinthal;

[18] Wundt, Humboldt;

[19] Leibnitz, Herder, Renan;

sulü müdür [1]? Materiyel kültür aksi mi [2] Fonetik tekâmül neticesi mi? [3] Yoksa prehistorik kurban - ayin icabatı mıdır? [4] «Histoire Naturelle» i var mıdır [5]? İşte dil menşei edebiyatının ileri sürdüğü türlü türlü nazariyeler.

Dilin asıl mahiyet ve fonksiyonunu tebarüz ettirebilen, kâinat kuruluşunda en cezrî primordiyal ve ültim prensip olan hayat mücadelesi esasıdır. Darwinin «struggle for existence» prensipi hayat varlığı ile yoğunlaşmış en iptidaî mebdde, onun bütün hareketlerini sevkeden amil ve onun bütün tezahüratının biricik anahtarıdır. Hayat tezahuratlarından biri olan dil de, bugün psikolojik ve sosyolojik bir kurum olmakla beraber, başlangıcı itibarıyla doğrudan doğruya bu esasa tâbidir. «Freud» nazariyesi de buna bağlıdır. İngiliz psikologlarından William Mc Dougall'ın «hormic» veya «purposivistic» yani «maksadî» denilen psikolojisine göre canlı mahlûklar esas itibarıyla maksadîdirler, yani bir maksada, gayeye doğru çabalarlar. Dil bu gibi finaliteye doğru yürüyen teleolojik bir kurumdur.

Güneş - Dil Teorisi dilde psikoloji ve sosyolojinin yerini asla inkâr etmemekle beraber dili psikosantrik ve sosyosantrik bir müessese yapmaz. Dil, Wundt'tan [6] beri tetkik ve izah edilmekte olan «psikolojik ve sosyolojik kanunlara bağlı olarak meydana gelmiştir» [7]. Fakat, bir kanuna bağlı bulunmak, tabii ondan doğmuş olmağı icap ettirmez. Dil şimdiye kadar Durkheim ve Saussure'e kapılarak birçokların kabul ettiği gibi büsbütün sosyosantrik bir müessese değildir. Saussure'in talebelerinden İsviçreli Albert Sechehay, «l'individuel et le social dans le langage» adlı yazısında [8] dildeki şahsî ve sosyal unsurları tahlil ederken, dilin, sosyal ihtiyaçları karşılamak için ferdin şahsî gayretiyle husule getirilmiş bir varlık olduğunu tebarüz ettiriyor. Psikolog Pierre Janet'nin «l'intelligence avant le langage» adlı son eserinde [9] şu satırları okuyoruz: «Dil sadece bir sosyal muhabere aleti değildir. İnsanlar birbirini anlayabilmek için konuşur demek, dilin bu karakterini izam etmiş olmak demektir. Binlerce insanın birbirini anlamak zaruretinde bulunmasını ve sonra böyle bir zaruretin mevcut olduğunu farzetsek bile, onun tatmini dil vasıtasıyla temin edilmiş olduğu kat'iyetle söylenemez. Sosyal münase-

[1] Giesswein;

[2] Marr;

[3] Regnault;

[4] H. de Barenton;

[5] Hovelacque.

[6] W. Wundt, «Völkerpsychologie. Die Sprache» 1900.

[7] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» s. 8.

[8] «Psychologie du langage» dergisinde 1933, s. 57 - 81.

[9] Pierre Janet, «L'intelligence avant le langage» 1936, s. 132.

bat, hattâ sosyal teşriki mesai, dile malik olmıyan hayvan sosyeteleri zamanındanberi mevcuttur. Sosyal hayat tek başına dili doğuramazdır.» İsviçreli pedoloğ Jean Piaget çocuk gruplarının birbirini dinlemek ve anlamak gayesini göstermeksizin, kimseye hitap etmeden kendikendisine yüksek sesle «monologue collectif» yaptığını zikretmekle^[1], çocuklarda dahi dilin sadece sosyal değil, egosantrik bir fenomen olarak ta görüldüğüne şahadet ediyor. Büyüklerde bile, diyor Victor Egger «La Parole Intérieure» adlı eserinde, «Ruh daima düşüncesini dahilden konuşur... Bu dahilî, sessiz, gizli sözü yalnız biz işitiriz^[2].» Bu da dilin sırf sosyosantik olmadığına delâlet eder.

Dil menşeiini psiko-sosyolojik mihverden biraz uzaklaştırıp, ona egosantrik ve heliosantrik zaviyeden bakmalıdır, çünkü *hayat mücadelesi* her şeyden evel «ego» yu düşünür ve yaşayabilmek için de «socius» yani arkadaştan ziyade «helios» yani güneş elzem ve zaruridir. «Le langage et la vie» eserini yazan İsviçreli Charles Bally, dilin biyolojik fonksiyonunu işaret edip, «insan düşünmek için yaşamaz, yaşamak için düşünür^[3]» sözile psişik hayatın da biyoloji ve hayat mücadelesi prensipine tâbi olduğunu tevsik etmiş oluyor. Pascal'ın dediği gibi, «Herkes saadet arar; bunun istisnası yoktur. Bu, bütün insan hareketlerinin yegâne saikidir.»

Hayat mücadelesinin de iki yüzü vardır, müspet ve menfi, taarruzî ve tedafuî. Birinci kategoriye organizmin iki aktif fonksiyonları girer: Yaşayabilmek için gıda arayıp elde etmek, gailei maişet ve soyun temadisi için de nesil yetiştirmek, yani tegaddi ve tenasül ve bunlardan doğan biyo-fizik hisler. Mücadelenin pasif tarafı da müdafaa, yani mad-dî ve manevî her türlü hücumlardan korunma fonksiyonudur. Buna göre, Güneş - Dil Teorisi «Dilin fonksiyonu, açlığı bildirmek, kuvveti göstermek, zevk hislerini ifade etmek ve bütün fena hislerden ve hayat tehlikesinden nefsi vikaye etmektir.» kaziyesiyle, dilin mahiyetini kâinatın ültim teleolojik hakikatine, bir finaliteye vardırabilmiş oluyor. Böylece biyolojik varlığa bağlanan dil, hayat membarını teşkil eden, ve gıda, ıstık, sıcaklık bahşeden ve insanın görebileceği en azametli cisim olan güneşe de bağlanıyor. Güneş mitoloji - totemizmini mevzuumun haricinde bırakmış olmakla beraber, din menşeiinde bu cismin esas olduğunu söyleyen kadimlerden Macrobiusun «Saturnalia» sına, 18 inci asırda C. H. Dupuis'nin «l'Origine de tous les cultes ou religion universelle» ine, 19 uncu asırda «Max Müller»in «Origin and Development

[1] J. Piaget, «Le langage et la pensée chez l'enfant» 2 inci tabı 1930, s. 29 - 31.

[2] V. Egger, «La parole intérieure» 1881, s. 1.

[3] C. Bally, «Le langage et la vie», yeni tabı 1935, s. 17, 20.

of Religion» adlı eserine, bugün bile Bulgaristanda güneşe tapan bir Dınovist sekti bulunduğuna, ve ilim âleminde ilk insan kültür başlangıcının bir «heliolithic» yani «Güneş - Taş» safhası geçirmiş olması fikrine işaret etmek istiyorum.

Bu biyolojik temel üzerinde esaslanarak, psişik bakımdan dilde iki vasfı ayırabiliriz. O, insanda iç ve dış varlığın aynasıdır; empresiyon ve ekspresiyonların birleştiği *his*, *zekâ* ve ifade mihveri *dildir*. Hayat mücadelesinde bulunan ilk insan umumiyetle haricî dünyaya bağlı olduğundan, ondan gelen herbir tesir ve intibak tesbit etmeğe mecburdur, çünkü bu tesirleri biyolojik bakımdan tefsir edip ona göre hareket etmek veya sevkedilmek zarurî idi. İmdi dilin başlıca fonksiyonu bu tesirlerin ince farklarını biribirinden ayırma işi olmuş, ve dil başlangıcı tarihi de bu çabalamanın safhalarından ibarettir. Zekâyâ da, bu tesirleri tefsir ve organizmi ona göre idare edilmeğe yarar bir tahavvül aleti olmak rolü düşmüştür. Dil aktif bir varlıktır. Güneş - Dil Teorisinin iki kaziyesi de tamamen bu fikri ifade ediyor, şöyle ki: «Fikrî hayatın en ince teferruatı, haricî dünyadan gelen levhalar veya içimizde doğan ruhî cereyanlar şeklinde tezahür eder. İnsan bunları dil vasıtasıyla tespit etmeğe muvafak olur. Dil haricî dünyayı temsil eden ve bize onu hatırlatan birçok gösterici işaretleri, ince farklarla biribirinden ayırmağa çabalamasından ibarettir [1].»

Fakat, gösterici işaret, haricî alem, levha, obje-süje bahsi bizi zekâ başlangıcı meselesine getirmiş oluyor. Ve ben de tezimin kalan kısmını zekâ, ilk söz ve sesle mana arasındaki rabıtaya hasredeceğim.

Trombetti, dilin ırka takaddüm ettiğini söylediği gibi [2] P. Janet te zekânın dile takaddüm ettiğini iddia ediyor [3]. Hayvanla insan zekâsı arasındaki intikal sahasını tetkik eden Janet, «Les Débuts de l'Intelligence» adlı eserinde, bütün psişik varlığın temelini refleks hareketlerde buluyor [4]. Pavlof dahi zekâ başlangıcını kondisyonel reflekslere dayatmıştır [5].

Fakat refleks nedir? Çokların kabul ettiği gibi sevki tabiî midir? Behaviorism'in dediği gibi sosyal hayatın reaksiyonları içinde yapılan «davranma» yani intibak hareketleri midir? [6] Bu suallere karşılık Amerika Almanlarından Jacques Loeb [7] iptidai zekânın «tropizm» deni-

[1] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» s. 8.

[2] A. Trombetti, «Elementi di Glottologia» 1925, s. 308.

[3] P. Janet, «L'intelligence avant le langage» 1936.

[4] P. Janet, «Les débuts de l'intelligence» 1935. s. 30 - 31.

[5] I. Pavloff, «Les réflexes conditionnels».

[6] J. B. Watson, «Behaviorism, an introduction to comparative psychology» 1914.

[7] J. Loeb, «Vorlesungen über die Dynamik der Lebenserscheinungen» 1906.

len tabiî cazibelere tâbi olduğunu gösterebildi. Organizmler, içten gelen tabiî sevklerden ziyade dışardan gelen kozmik cazibelere bağlıdır. Mukavemet kaldırmıyan ve öğrenilmeye lüzum olmiyan, yanı kendiliğinden öğrenilen bu tropizmler arasında «fototropizm» adını taşıyan «ışık cazibesinin» büyük ehemmiyeti vardır. Heliotropizmi (güneş cazbesi) ve kromotropizmi (renk cazibesini) de ihtiva eden bu mihanikî görüş, ipdidaî zekânın kozmik etrafın en kuvvetli ve cezrî amili olan ışığın çocuğu olduğunu gösteriyor. «Zekâ ışıktan doğdu» sözile «dil güneşten doğdu» kaziyesi iki muvazi ve mütevazın hakikattir. Bu ışık bahsi bizi basıra bahsine götürüyor. G. Bohn için [1] hayvan zekâsı basarî zekâ (intelligence visuelle) olduğu gibi, «photo - sensible» insan zekâsının temeli de odur denebilir. Bizi saran dünyada bilinmiş saydığımız şeyler her hassadan evvel, gözle kavradığımız şekillerdir. 20 inci asırda M. Blondel [2] panse için «lumiére intérieure» dediği gibi, eski Ellenler nazarında da zekâ dış ışığın ruhun üzerine aksettiği iç ışıktır. Homer «insan» sözü yerine φῶς (fos) «ışık» kelimesini kullanmıştır; Grek mitolojisine göre de, göz en evvel yaratılmış olan bir uzuvdur. Eflâtun, gözü içimize konulmuş, yanırmıyan ve dışarıya akseden bir ilâhî ateş diye tanıır. İç ve dış ışıkların birleşmesinden de his ve bilgi doğar. Sanskrîçede ise «veda» bilmek demek olduğu gibi, aynı kökten Lâtince «video» sözünün «görmek» manasına geldiği de malûmdur. Görmek, bilmek, bilmek te görmek demektir.

Fiziyolojik mekanizması Helmholtz [3] ve Hering [4] tarafından tesbit edilen ışık, böylece psişik hayatın ilk şartlarını atmış ve Wundt-un [5] himmetile psikoloji fiziyolojiye istinat ettirilmiştir. Théodule Ribot'nun usulile psikolojiyi organizmin fonksiyonlarına tâbi tutan Georges Dumas'nın 45 kollaboratörlerle 1930 danberi neşredilmekte olan 9 ciltlik «Nouveau Traité de Psychologie» sinin ilk tomlarından psişik hayatın başlangıcı ve dilin doğumuna kadar geçirdiği inkişaf şöyle anlaşılıyor: iptidaî reaksiyonlar, irritabilité yani tahrik ve hareket (T. II. s. 3) psişik eksitasyon ve ifrazat (s. 59) sansasiyon (s. 83) ve bunlar arasında basıra (s. 157); afektif durumlar (s. 221), yani hoş - na hoş, zevk - acı, heyecan ve ihtiyaç (s. 445); sevki tabiî temayülleri (s. 498) ve imajlar (s. 541); heyecan ekspresiyonları (T. III. s. 5), mimik motris ve mimik vokal (s. 337) ve ikisinden doğan dil (s. 363). Bu konsepsiyon-

[1] G. Bohn, «La naissance de l'intelligence» 1909, s. 225.

[2] M. Blondel, «La pensée» 1934 - 35, cilt I, s. 63.

[3] H. L. F. von Helmholtz, «Handbuch der physiologischen Optik» 1896.

[4] E. Hering, «Grundzüge der Lehre von Lichtsinn» 1905.

[5] W. Wundt, «Grundzüge der Physiologischen Psychologie» 1873.

na göre, irritablité ile başlanan psişik hayatta, tabii ihtiyaçlardan doğan sevki tabiiiler ve sansasyonlardan doğan afektif haller, motris ve vokal mimikle ifade edilerek dil denilen müesseseyi meydana getirmişlerdir. Dumas'nın icat ettiği yeni ıstılahları kullanarak, psikomekanik ile (yani heyecanları ifade eden sima, el, ayak hareketleri) psikofizik (yani afektif halleri meydana getiren renk, sıcaklık ve koku) arasında bir bağ ve nispet vardır. Psikomekanığın bir inkişafı olan dil, psikofiziğin en müessir amili ışıık ve basıradan ayrılmaz, ve «zekâ ziyadır» sözü mecazî ve edebî manasile doğru olduğu gibi, fizik ve psişik bakımından da dop-doğru bir hakikattir. Güneş - Dil Teorisinin «ilk insan dil denilen varlığı yaratabilmek için güneşi idrak kabiliyetinden başlıyor»^[1] kaziyesini böylece fototropizm, ziya ve zekâ nazariyesi tesbit ve tevsik ediyor.

İptidai zekâsı ışıık ve basıraya bağılı bulunan ilk insanın ilk psişik kavrayışları ne oldu? Bu sual karşısında, muhit mefhumu büyük bir rol oynamaktadır. Hamburg «Umweltforschung» yani «Dış Muhit Tetkik» Enstitüsü müessisi Jakob Von Uexküll^[2] hayvanların iç ve dış âleminde yaptığı tetkikler neticesinde, her hayvanın kendine has olan bir dış muhiti olduğunu söylüyor. Her mahlûk için, dış muhit bir «Wirkraum» yani «tesir âlemi», iç hayat ta bir «Merkraum» yani «rüyet âlemi» dir. Dış muhitte görülen şeyler her hayvanda aynı tesiri husule getirmez. Rüyet zaviyesi değişir. Bir köpek için gerek bir kitap dolabı gerekse bir büfe salt engel olan birer kütle olduğu gibi, yastık ve iskemle de üzerinde yatılabilen şeyler olduğundan, köpek için farksız realitelerdir, yani *Wirkton* bakımından aynı tesiri bırakırlar. İmdî ilk insanla bizim (Merkraum) rüyet âlemimiz arasında büyük fark vardır. Güneş ilk insan için bambaşka bir (*Werkbild*) yani tablo idi; güneşe bakarken ilk insanın *Werkbild*'i, yani tesir, rüyet ve idraki ve binnetice ilk insanın psikanalizi tamamilе farklı idi. Bu *Merk* ve *Werkbild* izafeti, Güneş - Dil Teorisinin «güneş ilk insan için her şeyin üstünde tuttuğu ilk obje idi; onun için her şey idi»^[3] kaziyesini psikolojik prensip itibarile, başka bir cihetten teyit etmektedir.

Dilin esas itibarile, dış âleme bağılı bulunduğunu Alman filozoflarından Ernst Cassirer dahi «Philosophie der symbolischen Formen» büyük eserinin «Die Sprache» ve «Phänomenologie der Erkenntnis» adlı ciltlerinde (1923, 1929), tasrih ediyor. Bu dış âlemdeki objeleri tasnif ederken, en yukarısında *hayalî abstraksiyon âlemi* bulunmak şartile iniş tedricen sosyal âlemi, Du yani muhatap âlemi sonra *Ego* yani benlik âle-

[1] «Türk Dili Analiz yolları» 1935, s. 5.

[2] J. V. Uexküll «Umwelt und Innenwelt der Tiere» 1909.

[3] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

minden geçerek nihayet en iptidaîsi olan obje âlemine varıyor. Dil esasen muhabere için değil ancak *Vorstellung*, «Repésentation», yani fikrî temsil, telâkki için yaratılmış olduğundan, onun en iptidaî fonksiyonu obje ve eşyaları bildirmektir. Nitekim Stern [1] ve Bühler [2] gibi pedoloğların tetkikleri bitmez tükenmez çocuk suallerinin asıl sebebi obje ismi öğrenmek olduğunu gösteriyor. Obje isimle objeleşir. Güneş - Dil Teorisi, ilk insanın «haricî âlemdeki objeleri tesbit fikrine» [3] doğru çabaladığını söylerken, işte dil psikolojisinin bu esasını da bize vermiş oluyor.

İlk insan haricî âlemde ne tesbit edebildi? Biraz sonra göreceğimiz ana obje ve objelerden maada, ilk idrak edilenler arasında mesafe ve nispet mefhumu da bulunuyordu. Pierre Janet «Zekânın Başlangıcı» adlı eserinde (s. 157 - 176) ilk zekâda bir «position», «divers points de l'espace» ve «point de vue» tesbiti kabiliyetinin mevcut olduğunu söylüyor. Güneş - Dil Teorisinin ekler kısmında da saha, yakınlık, uzaklık mefhumlarının büyük rol oynaması, ilk insanda bu mesafe, saha ve nispet tesbiti kabiliyetinin daha kuvvetli ve saha mefhumunun da dil jenişiyle dil teşekkülünde esas olduğunu göstermektedir.

Yine aynı sual; ilk insan haricî âlemde ne tesbit edebildi? «Gestalt Theorie» denilen bir başka Alman nazariyesi [4] de, dış muhitin ve onda bulunan şeylerin interpretasyonunu Gestalt yani «şekil» fikrine bağlıyor. Objelerde görünen şekil iptidaî sansasyonlar fevkinde bulunan ve zannedildiğinden daha kompleks bir hususiyettir. Geştaltistlere göre sinirlerde elektrik tevzi ve taksimatında olduğu gibi bir modalite taksimatı vardır, ve obje şekillerinin fizyolojik esasını da yalnız iptidaî eksitanlar değil onların tertibi ve birbirirleri arasında bulunan «spatial» münasebetler teşkil eder. Geştalt teorisine göre, hassî idrak şekilleştirme yolile husule geldiği gibi, her ihsas bir bütünün parçasıdır. ve insan da realiteleri sinoptik, yani toptan, bütün halinde kavrar. Dil sahasında da Trombetti'nin dediği gibi [5], insan daima propozisyon, yani cümle halinde düşünmüş ve cümle halinde konuşmuştur. Yani akşamı kelâm tefrik etmiyerek toptan düşünmüş ve ifadesini de toptan yapmıştır.

[1] C. W. Stern. «Die Kindersprache» 4 üncü tabı 1928, s. 190.

[2] Ch. Bühler «Kindheit und Jugend, Genese des Sprachens» 3 üncü tabı, 1931.

[3] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

[4] W. Köhler, «Die physischen Gestalten in Ruhe und in stationären Zustand» 1920.

[5] A. Trombetti, op. cit., s. 216.

Holofraz (bütün cümle), yani birtek kelime ile ifade edilen cümle adı verilen bu söz, bir kompleks empresiyonun aynı derecede kompleks ekspresiyonudur, ve birtek nida veya sözle bütün bir ruhî cereyan, fikir ve hikâye anlatır. İlk insan bir vahşî hayvanı görüp bir nidaimsi söz veya sözümsü bir nida salıverdiği zaman yalnız o hayvana bir isim vermiş olmayıp, duyduğu heyecanın bütün kompleksitesini, ölüm tehlikesinin tablosunu ve vaziyete göre kurtuluş çaresini çizmiş ve ifade etmiştir. Geşalta göre toptan kavrama, lengüistiğe göre holofraz, bir kelime içine sığdırılmış ve vaziyete göre değişen bir kompleks mana ve hikâye, külliyetli mana ve sözlerin bir sözden çıkabildiğine delâlet eder.

Deimel'in «Sumerisches Lexikon» unda *u*, *uğ* köküne karşılık (cilt III, s. 722 - 741) 475 fonetik ve semantik kıymet gösterilmektedir. Esas piktografi «doğan güneş» olan bu şeklin polisemantiği şunlardır: Gün, güneş, zaman, hava, bora, felâket, kuvvet, ihtiyaç, yoksulluk, ziya, ilâhe, İştâr, sıkı, emin, silâh, yer, istirahat, öğle, ezmek, parlamak şua saçmak, bağırma, kavga, beyaz, demir, doğmak, yükselmek, gümmüş, inanmak, eğrilmek, akraba, ay, hilâl, gitmek, girmek, görmek, büyümek, yakmak, kurutmak, çözmek, bağışlamak, uzaklaşmak, bitmek, çıkmak, çekmek, fecir, gurup, akşam. Dünyanın en eski tarihî dili Sümer Türkçesindeki *u*, *uğ* fonemli ve «doğan güneş» piktografi şeklinden çıkan bu sözden bu kadar mana istihsal ettikten sonra hemen Güneş - Dil Teorisinin en esas kaziyesini okuyalım. «Güneşi tetkik ede ede onun vasıflarından, hareketlerinden önce maddî sonra ruhî, fikrî, abstre mefhumlara intikale başladılar. Ondan aldıkları başlıca mefhumlar şunlar olmuştur. 1. Güneşin kendisi, esas, sahip, allah, efendi, yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret; 2. Güneşin saçtığı ışıık, aydınlık, parlaklık; 3. Güneşin verdiği sıcaklık, ateş; 4. Hareket, imtidat, zaman, mesafe, yer, kara, toprak, gıda, hayat, büyüme, çoğalma; 5. Renk, su; 6. Ses, söz.» [1] Mutabakat tam, ve teyyüt te mükemmeldir.

İlk insan dımağının bu kadar manayı bir kökten çıkarabilmesinde şüphesiz asossiyasyon - disosyasyon, «rytmes vitaux» ve polarite fenomen ve ameliyeleri de amil olmuştur. Bütün tabiat, nevi, derece ve müddet itibariyle türlü türlü mevzun ritmik hareketlerle doludur. Canlı mahlûkların fonksiyonları, yemek - içmek, yorgunluk - istirahat, uyku - çalışmak, ışıık - karanlık, gece - gündüz, sıcak - soğuk, yaz - kış ve bu gibi daha başka ritmik değişimler ilk zekâda hafıza ve basiret kabiliyetlerini uyandırdıkları gibi, dikkat hassası da iptidâî pasif ve gayri ihtiyarî şeklinde şiddet, tekerrür, hareket ve motör elemanlara bağlı bulunur.

[1] «Türk dili analiz yolları».

yordu. [1] Sansasiyonların doğurduğu asosyasyonlar [2] da hafıza ile birleşince «mémotre associative» elde edilir ki, artık psişizme girmiş olmak demektir. Fototropizm dinamliğini tetkik eden Loeb, her psişik fenomende «mémotre associative» in müdahalesini gördü ve bu asosiyatif fenomenlerin mnemonik kanunlarını da Alman psikologlarından Richard Semon vazzetti. [3]

Tedaide, fark hissini benzeyiş hissinden daha iptidaî ve daha eski olduğuna psikologlar hükmetmektedirler. [4] Taklit hissi, beşeriyete [5] çocukta [6] ve hayvanda [7] yalnız sosyal hayatın bir kanunu ise de kâinatın teşekkülünde, birlik içinde bir polarite, yani kutbiyet, karşılık, zıtlık vardır. Trombetti [8], bu hakikate ehemmiyetle işaret ettiği gibi Borinski de «Der Ursprung der Sprache» adlı eserinde (s. 36) şöyle söylüyor: «İnsanın ilk intibalarını teşkil eden ve onun ilk temaşa ve idrakinin temelini kuran prensip, ağırlık - hafiflik, kuvvet - zaaf, yükseklik - derinlik, uzaklık - yakınlık, sıcaklık - soğukluk, parlaklık - karanlık, sertlik - yumuşaklık gibi tezat esası olmuştur.» Güneş - Dil Teorisinin «haricî âlemdaki objelerin insanın bulunduğu yere göre büyüklük, küçüklük, parlaklık veya sönüklük, yakınlık veya uzaklık itibariyle farkları, birbirleriyle ve kendi ile olan münasebetleri [9]» tabiri, işte ilk zekânın kavrayabildiği münasebet, fark ve tefrik prensiplerini gösterir. Bu relativitelerin yanbaşında, ilk insan zekâsı birtakım absolüer de yaratabilmiştir. Kâinatı jeosantrik telâkki eden ilk insan için, arz sabit ve hareketsiz olduğu gibi, başı üzerinde bulunan şakûlî istikameti ve kendisi için her şey olan ebedî güneş bir mutlaklık teşkil ediyordu.

Bütün mefhumlar, obje - süje ve benlik hissi, iptidaî zekânın takip ettiği polarite usuliyle meydana gelmiştir. Hegel [10] şekilsiz bir realiteyi alıp, ondan hususî realiteler ayırdıktan sonra, thèse - anti-thèse - synthèse yoluyla tekrar birleştirerek bir üniversal ve şekilli realite elde ettiği gibi, ilk insanın «benliği» de ego - non ego - alter ego teza-

[1] T. Ribot, «La psychologie de l'attention» 1889, s. 32.

[2] E. Claparède, «L'association des idées» 1903.

[3] R. Semon «Die Mneme» 1904.

[4] J. M. Baldwin, «Thought and Things» 1906 - 1911, s. 329; P. Janet, «Les débuts de l'intelligence» 1935, s. 7219.

[5] G. de Tarde, «Les lois de l'imitation» 1890.

[6] P. Guillaume, «L'imitation chez l'enfant» 1925.

[7] K. Groos, «Die Spiele der Tiere» 1907.

[8] A. Trombetti, op. cit., s. 235.

[9] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» şekil bir ve ikinin izahı.

[10] Hegel «Phänomenologie des Geistes» 1807.

diyle hâsıl olmuştur. Güneş - Dil Teorisinde gayet mühim bir rol oynayan obje-süje mefhumu ve «insan, benliğini kendini saran haricî âlemdeki objeleri tesbit fikrine eriştiği zaman anlamıştır [1]» kaziyesi işte şöyle tavzih edilebilir. Obe ve süje ilk insan konsepsiyonunda bir analiz - sentez meselesi olmuştur. Dış âlemin, iptidaî zekâyâ getirdiği karrışık veya birbirine asosiye evsaftan muayyen bir vasfı ayırabilmek, analiz kabiliyeti demek olduğu gibi, müteaddit eşyadan birbirine müşabih ve müşterek evsafı da toplıyabilmek sentez kabiliyetini gösterir. Obe - Süje ayırtı işbu iptidaî analiz - sentez ameliyesinin koordine ve müvazi inkişafından doğup, ilk evvel salt bir empresiyon, sonra persept (yani muayyen münasebetler idraki) ve nihayet konsept (yani umumî münasebetler idraki, fikir) seviyesine yükselebilmıştır. Geştalt nazariyesine göre, şuur bir ihsastan değil, ihsaslar arasındaki münasebetten doğar. Güneş - Dil Teorisi de ilk insanın atıl bir seyirci gibi değil, gayretli bir müşahit gözile «güneşi tetkik ve temaşa» edip «dikkat ve alâka» ile «ondan vasıflar çıkarmağa» «çabaladığını» söylüyor. [2]

Güneşi tetkik eden ilk insanın psişizminde cerayan eden bu ameliyenin içyüzünü teşkil eden kutbiyet ve psişizm derecesi şöyle ifade edilebilir: Kutbun biri objektif madde, öbürü ise sübjektif şuurdur. Empresyon halinde «ilk insanın şuurunda bir madde var» sözü objektiviteyi «ilk insan maddenin farkındadır» sözü de sübjektiviteyi gösterir. Persepsiyon merhalesinde, güneş ve ay, bu iki maddede ziya ve yuvarlaklık bakımından bir benzeyişe idrak eden ilk insan için objektif olarak «şuur mihrakında bir münasebet vardır» sübjektif olarak ta aynı şeyi ifade eden «münasebetin farkındadır» sözü kullanılabilir. Kosepsiyon olunca, yuvarlaklık mefhumunu güneşten ve aydan ayırabilen insan için objektif olarak «şuur mihrakında bir ide» var, sübjektif bakımından da «idenin farkındadır» denilen sözler aynı farkı gösterir [3]. Böylece görüyoruz ki objektif - sübjektif farkı ancak bir bakım farkından doğmuş bir polarite, antitez neticesidir. İngiliz fen filozofu Bertrand Russell [4] *Self*, «benlik» realitesini «düşünen ve objelerin farkında olan süje» diye tarif ediyor ve dil menşei hakkında mühim bir eser yazmış olan Borinski de ilk insanın şuur, apersepsiyon ve abstraksiyonunun temelini «maddelerin insanın kendi benliğine taallûku, ve benliğin de her maddeye nüfuz etmesi» (die Beziehung der Dinge auf das eigene Ich, das Hineintragen des Ich in alle Dinge) prensipinde bulu-

[1] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

[2] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili» şekil bir ve s. 9.

[3] C. Lloyd Morgan «Comparative psychology» 2 inci tabı 1903 s. 309 - 326.

[4] Bertrand Russell, «Our knowledge of the external world» 1914, s. 81.

yor [1] yani Güneş - Dil Teorisinin «insan, benliğini, kendini saran harici âlemdeki objeleri tesbit fikrine eriştiği zaman anlamıştır[2] » sözü bütün sahalarda tesbit edilmiş bulunuyor.

Dil ve zekâ menşei bakımından, Güneş - Dil Teorisinin *prehistorik* dil psikolojisine bu kadar temas etmeği yeter sayıyorum. Henri Delacroix'nin 600 küsur sayfalı «Le Langage et la pensée» eseri ancak Langage, langue, parler, parole inceliklerinin *tarihî* dil psikolojisine münhasırdır. Bu bahsin devamı yani tarihî dil psikolojisi gerek ondan, gerekse Wundt'un «Völkerpsychologie-Sprache» ve Van Ginneken'in «Principes de linguistique psychologique» (1907) gibi eserlerinden takip ve ikmal edilebilir.

Şimdi, ilk söz ve sesle mana münasebeti bahsına geçince, kendimizi yine biolojik sahada buluyoruz. «İlk söz» tabiri bazılarıımıza hayvan sesini hatırlatır. Ve hakikaten de, «semioloji» nin yani umumî işaret ilminin bir kısmı olan «auditif» işitme, kulak diline hayvanlar da dahil olabilir. Âlimler daha ileri gidip, kedi, köpek dilinden başka, karıncaların anten dilini [3], arıların uçuş dilini [4], kuşların ötüş dilini [5], papağanların «konuşma» dilini [6] tetkik edip, hattâ at dilinin diksiyonu ile [7] maymunun, bilhassa şempanze diline ait muhtelif eserler, kamuslar ve hattâ «şempanzece konuşur musunuz?» adlı bir kitap ta neşredilmiştir. [8] Fransız doktoru L. Boutan, Gibbon dili hakkındaki neşriyatında [9] bu hayvanın, memnuniyet, sevgi, usanç, hiddet, korku, özlemek, sevinç, hastalık ve dikkat celbetmek hislerinin türlü derecelerini 13 vokal hayvanî sesle ifade edebildiğini, beş senelik bir tetkik neticesinde bize bildiriyor. Meselâ, bu dilde *buk*, *bok* az hoşlanma ve *kuii de* çok hoşlanma ifade ediyor. Amerikalı zoolog R. L. Garner, Afrika maymunlarını etütten geçirirken [10] Orangutanla Gorillayı az söyler ve Şempanzeyi de oldukça geveze ve patırtıcı buluyor. Yine Amerikalı R. M. Yerkes [11] Şempanzenin mimikle karışık gürtlülü bir dili olduğunu tesbit ettikten sonra, kovuk ağaçları davul gibi kullandığını, haykırdığını, ürdüğünü, ağladığını ve havladığını

[1] E. Wasmann, «Die Ameisenmimikry» 1925.

[2] «Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili», s. 9.

[3] E. Wasmann, «Die Ameisenmimikry» 1925.

[4] K. V. Frisch «Die Sprache der Bienen» 1923.

[5] F. de Fénis «contribution à l'étude des cris et du chant des oiseaux» 1917.

[6] Lucanus, «Über das Sprachen der Papageien» 1923.

[7] Maday «Dictionnaire de la langue de cheval».

[8] Schwidetsky, «Do you speak chimpanzee» 1923.

[9] L. Routan «Actes de la société linnéenne de Bordeaux» 1918.

[10] R. L. Garner «The speech of monkeys».

[11] R. M. Yerkes «The great Apes» 1929.

kaydediyor. İhtiyar şempanzenin *Ho-ob-bu-bu* diye solo haykırışına öbürleri koro halinde *ua-ua-ua* diye cevap verdiklerini de işitmiştir. Bu dilde uzun *oh* sevinç, kısa *oh* selâm, *u* keder, *i* de korku ifade eder.

Şempanze dilinde vokal daha iptidai ve hâkim olduğu gibi iptidai ve hâkim konson da g, k, h gütüral kategorisi konsonudur. Yerkes ve Learned'in şهادetine göre [1] bu dilin fonetik elemanları şunlardır:

Gütüral g ile başlayan *gak, gahk, gah, gha, ghak, gho, ghoo gaha.*

Gütürak k (şuşöte) ile başlayan: *kah-kah, ko-ko, ku-ku.*

Gütüral k (Sesli) ile başlayan: *ka-ka, ky-ah, kuoh, kah-kah, kah-ba-ha, kuh-kuh, kha (khah).*

Aspire ile başlayan: *ho-ob, ho-wha, whah, who-ah, huh.*

Nazal ve labial ile başlayan: *ngak, nghak, nkak, m, vts.*

Vokal ile başlayan: *ah-ob-ah, ai (ie.), ae, ooh, ue.*

İşte Şempanze dilinin 32 «kelime veya söz elemanları»

Yerkes ve arkadaşı Miss Learned lâboratuarlarında Şim ve Panze adlı iki şempanzeye bir gişeden muz verirken *ba. ba. ba* diyerek onları telâffuza sevketteğe çalıştılar ve haftalarca uğraştıktan sonra, *ko.ko.ko.* ya çevirdiler, fakat nihayet şempanzenin taklit kabiliyetinin oditif olmayıp sadece vizuelo - motris olduğuna ve insana en yakın olan bu insanımsı maymunun konuşmadığına kanaat getirdiler [2]. Alman psikologlarından Köhler de [3] şempanze fonetiğine insan fonetiğinde hemen hemen aynı elemanlar bulunduğu rağmen şempanze ekspresyonunun ancak emosiyonel ve sübjektif olduğunu ve şempanze fonetik işaretinin objektif hiçbir kıymeti olmadığını söylüyor. Objektivite demek fonetik işaretin serbest ve kabili nakil olmasıdır. Bergsonun dediği gibi [4] «Enstektif bir işaret yapışık bir işarettir. Halbuki enteljan bir işaret müteharriktir.» O, bir muayyen cisme, vak'aya bağlı olmıyan bir semboldür. Buna göre şempanzeye zıt olarak bir papağanın «konuşabilmesi» salt yapışık yani bir hâdisе veya vak'adan başka bir hâdisе veya vak'aya nakli kabil olmıyan klişe fonetik işaretlerden ibarettir. Bunun için, acemi bir yavrucuğum ilk şuurlu pepelemesile usta bir papağanın şuursuz

[1] R. M. Yerkes and Miss Learned, «Chimpanzee intelligence and its vocal expressions» 1925, s. 154 - 156.

R. M. Yerkes, «The great apes» 1929, s. 304.

[2] R. M. Yerkes and B. W. Learned, «Chimpanzee intelligence and its vocal expression» 1925.

[3] H. Bergson, «L'Evolution créatrice» 1906, s. 172.

[4] W. Köhler, «Zur Psychologie der Chimpansen» 1921.

belagatı arasında yerle gök kadar fark vardır. Kadimlerden Diodor'un dediği gibi dil insanlığın Rubikonudur. Hayvanda görülen fonetik ekspresyon sesli dildir, daha doğrusu «cri d'espèce» dir; insanın fonetik ekspresyonu da hem sesli hem de sözlü dildir. Almancada birisi *Sprache*, öbürü ise *Spreche*'dir. Binaenaleyh ilk insan dili maymun dilinden tekâmül etmiştir deyip ilk söz fonemini maymun dilinde aramak doğru olmaz, çünkü arzettiğim gibi maymunda söz değil, yalnız ses vardır. Güneş - Dil Teorisi sadece ilk sesi aramamıştır; o, onuncu sayfada sarahaten söylediği gibi «mana ifade eden» ilk sesi aramış, bulmuştur. Bundan başka olojenez - mütasyon - transformizm bahsinde gördüğümüz veçhile tekâmül, organizmlerin bütün elemanlarını bir hattı müstakim gibi inkişaf ettirmez. Bu unsurlar tabiatın seçimine tâbidir. Bazıları ekseri elverişli ve yarar olmıyanlar, söner, öbürleri gevşer ve kuvvetli, elverişli olanlar da ilerler, kritik zamanlarda da mütasyonlar, yeni çeşitler meydana gelir. «Mentalité primitive» de Levy - Brühl'ün kullandığı «pré-logique» ve «pré-religion» tabirleri [1] de bu kanuna tâbi tutulmalıdır. İnsanın tam insanlıktan evvelki bedenî, aklî, lisanî birçok unsurları tortu, tebhir bakiyesi olarak insanlık hududunu aşmamışlardır. Her hayvan cinsi anaagaçtan dallanıp ayrılırken kendi tabiatine göre ses kabiliyetini inkişaf ettirmiş olduğu gibi insanla maymun da bir müşterek cedden neş'et ederken ses ve dil cihetinden ayrı ayrı yol tutmuşlardır. Biri öbürünün temdit ve tekâmülü değildir. Aralarındaki bağ baba oğul bağı değil, uzak bir akrabalıktan ibarettir. Artiküle söz, insanın yani *Homo Sapiens*'in imtiyazı olmuştur.

İmdi, ilk sözü insan cinsinin ses cihazı tekâmülünde aramalıdır. Ne çocuk, ne vahşi, ne de dilsiz dili bu yolda bize yarar olamaz, çünkü vahşi dilinde prehistorik bir vasıf yoktur. Dilsiz dili sözlü dile istinat etmektedir. Çocuk dili ise hazır bir dili öğrenip benimsemekten ibarettir. Şöyle ki yine ilk insan paleontolojisine müracaat etmek zaruretinde bulunuyoruz. Söz, dimağ, ağız, dil ve hançereyle yakından bağlı bulunduğu cihetle ilk insan kemik kalıntılarından, kafatası içi beynin büyüklüğünü ve kıvrıntı derecesini, çene kemiği ise dil hareketi serbestliğinin derecesini gösterebildiğinden ilk insanın söyleme kabiliyeti tahmin edilebilir.

Haeckel'e göre [2] maymun ile insan arasındaki ilk insanımsı mahlûk «*Homo primegenius alalus*» yani «dilsiz ilk insan» idi. Antropolog M. Boule [3] «*Homo heidelbergensis*» in insan konuşmasıyla hayvan

[1] L. Lévy - Brühl, «La Mentalité primitive» 1922.

[2] E. Haeckel, «Anthropogenie» 1874 .

[3] M. Boule, «Les Hommes fossiles» 1921, s. 154, 237.

bağırmasının arasında bulunan bir dili olduğunu söyledikten sonra Musteriye çağında yaşayan Homo Neanderthalensis'in de artiküle dilin ilk rüdimanlarına malik olduğunu kaydediyor. C. Franke'nin de ayrı bir teorisi vardır [1], şöyle ki: İnsanvari serbest konuşabilmek çene sivrilmesine bağlıdır. Pek az inkişaf etmiş bir çene içinde, dil kemiğinin (musculus genioglossus) serbest hareket edemediğinden, insan, Yontmataş Devrinde tam artiküle bir dile malik değildi. Bütün buz devri müddetince (Milâttan 200,000 - 100,000 sene evvel) mimik ve el işaretleri de kullanmak şartıyla insan gitgide sivrileşen ve inkişaf eden çenesiyle «Sprechtöne», yani söze benzer nida, haykırırlar husule getirdi. Milâttan 75,000 yıl evvel, Aşöleyen çağında, dudak sesleriyle iki aylık bir çocuğun kullandığı Lallwort'ları doğurdu. Milâttan 50,000 yıl evvel, Musteriye çağında, diş sesleri inkişaf etti; M. 25,000 yıl evvel Orinyasiye çağında da gırtlak ve damak sesleriyle 3 - 13 aylık bir çocuğun basit ve iptidai diline benzer bir dil meydana getirdikten sonra, M. 16,000 - 12,000 yıl evvelki Magdaleniyen çağında, yani Buz Devrinin son kısmında, insan nihayet tam insan diline kavuşup Cilâlitaş Devrine girdi. İmdi, bütününe kabul etmemekle beraber, bu nazariyeden bile, söze benzer haykırışlardan mürekkep olan insanımsı dili tam insan dili şekline sokan en son ve kat'i unsurun gırtlak sesleri olduğunu anlıyoruz.

Başka ve daha fennî bir nazariye de bu neticeyi teyit ediyor. Bu, Holandalı lengüist Van Ginneken'in «La Biologie de la Base d'Articulation» adlı telâffuz biyolojisi teorisidir [2]. Mendel'in veraset kanunlarını bütün incelikleriyle insanî ses ve telâffuza tatbik ederek, ses hibridizasyonu prensipini esaslandırıyor. Yukarda, Marr yafetidolojisinde mevzuubahis olan diller tesalübü ve bu kaynaşmadan doğan hibridizasyon ve metisaj fenomeni insan sselerinin de tekâmül prensipi olmuştur.

Van Ginneken, mono-hibrid, di-hibrid, tri-hibrid gibi dereceler ve bu fono-biyolojik evsafın, muhtelif hibridlerden doğan çocuklarda ne gibi bir şekilde tezahür edeceğini, şema, diagram, cetvel ve resimli 60 sahifeli müdekkik bir fonoloji analizi ile izah ediyor. Bizi alâkadar eden vokal şemaları hep üç köşedir ve tepede A sesi bulunuyor. A, ana-vokaldır. Öbür vokaller hibridler; O, u, ve a nın; E, i ve e nın; Ö, o ve e nın; Ü, de i ve u nun hibridizasyonundan ileri gelmiştir. Bu bir nevi ses radiasyon ve transmütasyonudur. Kimyada, Reichenbach'ın dediği gibi [3] uranyum'un bütün basit cisimlerin *Urabnı* yani cediti olduğu

[1] C. Franke, «Die mutmassliche Sprache der Eiszeitmenchen» 1913.

[2] J. van Ginneken, «La Biologie de la base d'articulation», «Psychologie du langage» dergisi 1933, s. 266 - 320.

[3] Reichenbach, «Atom et Cosmos», tercüme 1934, s. 193.

veçhile, *a* vokali de bütün seslerin *Urahm*'ı, ceditli olabilir. Bütün basit cisimlerin bir ana elemandan çıktığına, yirminci asrın başlangıcında bile kim inanırdı? P. Regnaud da [1] dilin başlıca amilini «évolution phonétique» yani seslerin biribirinden evolüsyon yoluyla husule gelmiş olduğunu söylüyor.

Ses bahsine dönerek, ilk evel vokalın konsona nisbeten daha eski ve *a* nın da anavokal olduğu meselesini alalım. «Lautphysiologie» yani fonoloji, ve fonetikte «Le moindre effort» asgarî gayret denilen bir esas vardır. Dil psikoloğu Delacroix [2] lengüistler Saussure [3], Meillet [4], Grammont [5], Vendryes [6], bu kanunu, fonetik birçok fenomenlere esas tutmaktadırlar. «Le moindre effort» kanunu, telâffuzda asgarî gayret sarfetmek için güç telâffuzlardan kaçınarak en kolay yolu aramak temayülüne denir. Ses cihazında da asgarî gayreti idare eden amillerden başlıcası mizmarın «ouverture» veya «aperture» yani «açıklık», ve «occlusion» yani «kısılmak» derecesidir. Saussure'ün 7 [7], Grammont'un da 8 [8], üzerinde derecelendirdiği bu tasnifin, sıfır, yani mizmarın tamamiyle kapalı olan derecesinde p, t, k, b, d, g oklüzifleri; 1 yani pek az açık derecesinde, f, v, th, t, ş, z, s, j, ğ gibi spirant veya frikatifler; 2 inci derecesinde m, n gibi nazaller; 3 te l, r likitler ve nihayet sonuncu yani mizmarın apaçık «ouverture maximale» olduğu derecesinde de A vokali bulunuyor. Yani insan ses cihazının asgarî gayret sarfederek, dili tabii rahat halinde bırakarak, dudak oynatmadan, dişlere sürmeden, damağa dokunmadan, burundan çıkarmadan en tabii olarak telâffuz edebileceği ses bir vokaldır. Ve bu vokal de, açık ve sade «timbre» li *a* vokalidir. Sievers'in «Grundzüge der Phonetik» inde (S. 77) vokal tasnifi A dan başlıyor. A nın en açık vokal olduğunu söyleyen Vendryes [9] tasnifte daima «en partant de A» yani «a dan başlayarak» tabirini kullandığına göre A bir başlangıçtır. Monojenist Trombetti, beşeriyetin anadilinde esas vokal olarak *a* yı buluyor [10]; gayet eski ve primitif bir

[1] P. Regnaud, «Origine et philosophie du langage», 2. nci tabı, 1888, s. 145.

[2] H. Delacroix, op. cit., s. 189.

[3] P. de Saussure, op. cit., s. 204.

[4] A. Meillet, op. cit., s. 126.

[5] M. Grammont, «Traité de phonétique» 1933, s. 177.

[6] J. Vendryes, op. cit., s. 72.

[7] F. de Saussure, op. cit., s. 76.

[8] M. Grammont, op. cit., s. 99.

[9] J. Vendryes, op. cit., s. 24.

[10] A. Trombetti, op. cit., s. 602, 609; «unità d'origine de linguaggio» 1903, s. 34,

anadil sayılan Protobantu camiasında, Meinhof [1] kabul ettiği *a, i, u* üç vokalden *a* ya analık hakkı veriyor. Bu hususta Ginneken gibi artikülasyon biyolojisini titizlikle inceliyen bir âlimin şu hükmüne dikkat buyurmanızı istirham eylerim. Fransızcasını aynen alıyorum. «Il me suffira de rappeler à ceux qui trouvent trop hardie l'hypothèse glottogonique d'une voyelle unique, qu'il y a encore aujourd'hui des langues qui n'ont qu'une seule voyelle pour commencer le mot ou pour le finir [2].»

Şimdi bu *a* fonemi *a + a + a* şeklinde uzayıp, boğazda oklüzyona temayül ederse, yine dil, diş, dudak, damağ, burun kullanmaksızın telâffuz edilebilecek bu uzun vokal konsona değişip I. derecede oklüzyonlu gırtlak sesi *ğ* olur. *K* olmaz, çünkü, bu fonem sıfır dereceli yani mızmarın büsbütün kısılmasını icap ettirir ve sürekli değildir. Halbuki *ğ*, *a* kadar da sürekli olabilir. *Ğ* fonemi Meinhof'un Protobantu sisteminde primitif fonetik unsuru olarak aynen mevcut gösteriliyor. Radlof, «Phonetik der nördlichen Türk Sprachen» eserinde (S. 204), J. Deny «Grammaire Turque» ünde (S. 56 ve 145) Türkçe bu *ğ* foneminin çeşitlerini, nüanslarını, değişikliklerini, yumşadığını, kaynaştığını ve sukutunu izah ediyorlar. Türkçede «Accent tonique» kelimenin son hecesine isabet etmesi (Deny, S. 138), ilk hecenin fonetik itibariyle hız ve ehemmiyetini kaybedip, düşmesine sebep olan amillerdendir.

Van Ginneken'in müdekkik analizi, bu *ğ* fonemi görüşünü kat'iyetle esaslandıracak mahiyettedir. Bu hususa da ehemmiyetle dikkat buyurulmasını istirham ederim. Ginneken, ırkları dolikosefal ve brakisefal iki büyük gruplara ayırarak, alpin, dinariyen, azianik (anatoliyen) soyları teşkil eden eurasianique brakisefal anaırkı için şunları söylüyor [3]: «Bu ırkın «orthognathie» yani düz çeneli veya çenesinin ileriye doğru az çıkık olması, onun «microdontisme» i yani küçük dişli olması, glotte, yani mızmarın oldukça büyücek, dudakların ince, damağın «brachy-staphylienne», yani geniş olması, burnun ince ve burun kanalının da dar olması ve bu gibi anatomik vasıflar, ağız ve dudakları bir kutu şekline sokup, fonasyonu ağzın arka tarafına yani gırtlığa doğru sürerek, brakisefallerde gırtlak seslerinin hâkim olmasını icap ettirmiştir.» *Ğ* sesi de gırtlak seslerindendir. İmdi bu brakisefal ırkın anadili, Ginneken'e göre «Langue à tendances laryngales dominantes» dir. Dolikosefallerde ise lâbial sesler hâkimdir. Bu hüküm brakisefallik bahsinde biraz evel gördüğümüz çene kemiğiyle azı dişlerin kısılması hâdisesi,

[1] C. Meinhof, «Grundzüge einer vergleichenden Grammatik der Bantu Sprachen» 1906.

[2] Van Ginneken, op., cit., s. 287.

[3] Van Ginneken, op., cit., s. 307 - 309.

ve brakisefal Alp ırkının ceddi olan «*Sinanthropus pekinensis*» in de kısa ve geniş başlı, kısa çeneli olmasına yakından bağlı bulunmakta, ve her iki netice de birbirini kuvvetlendirmektedir. Binaenaleyh, bütün bu biyolojik müşahede ve delillerden çıkarılan netice şu oluyor; anavokal *a* dır; vokal konsondan daha eski, iptidaî ve kolay olduğu için, konsona tekaddüm etmiştir. Türk brakisefal, kısa çeneli Alplı ırkın biyolojikman telâffuz edebileceği hâkim konson da *a* nın temdidi olan gırtlak, geniz sesi *ğ* dir. Bunlar birleşince *ağ* fonemini verirler. Güneş - Dil Teorisi de harfiyen şunu enonse ediyor: «Türk dilinde mana ifade eden ilk vokal *a* dır; ilk konson *ğ* dir. *G*, *a* ya *a* lar gelmesiyle doğmuştur. *A*, *aa*, *aaa...* = *ağ* = *a* + *ğ* = . + *g* = *ğ* [¹].» Bu primitif fonasiyonda psikoloji değil, salt bioloji amil olduğu gibi, *ağ*'ın semantem olarak Güneş ifade etmesi de psikolojiye bağlı bulunmaktadır. Max Müller, «*Lectures on the Science of Language*» adlı eserinde (Sahife 220) primitif dilde bütün kök kelimeleri tek heceli ve bu kökleri de primer, sekonder, tersiyer gruplara ayırarak, primer, yani en iptidaî kökün bir tek vokal ve onu müteakiben vokal + konsondan ibaret olduğunu gösteriyor. Klasik itikatları altüst eden Pregramatikal Etüdler mütehasısı A. Cuny de [²], klâsik kök veya kelime mefhumunu büsbütün izafî (valeur purement relative du mot «*racines*») olduğunu söyliyerek (S. 212 - 262), iptidaî köklerin «*strictement monosyllabique*» olduğuna inanıp, «üniliter» yani tek yazılı (vokal) kökü de en iptidaî kelime sırasına geçiriyor. (S. 215).

E. Benveniste de 1935 teki son eserinde [³] klasik ekole göre kök denilen unsurun mahiyet ve şekilleri hakkında şimdiye kadar elde edilen görüşü hakikatte ampirik muvakkat formüller ve arkaikle muahhar şekillerden gayrimuntazam ve muğlak bir tarzda hâsıl olmuş heteroklit bir tertipten ibaret olduğunu kaydettikten sonra kök mefhumu hakkında yeni bir teori meydana koyarak şimdiye kadar kat'î son şekil zannedilen kök bünyesinde birçok kabili tahlil unsurlar ve aferitik veya protetik elemanları tetkik ediyor.

Şimdi son mesele olarak Türk eklerinin antropolojisi kalıyor. Cuny'ye göre dilde «kök» mefhumunun izafî bir kıymeti olduğunu gördük. Kelime yapısında, Brugmann ve Meillet gibi klasik lengüistlerin, semantik itibariyle izah edemeyip «*non-étymologique*» ve alelekser «*Augment, prothèse, Vorschlag, Désinence, Endung, Elargissement; Erweiterung*» gibi tabirlerle tanıttıkları birçok fonetik unsurlar vardır. Bun-

[¹] «*Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili*», s. 10.

[²] A. Cuny, «*Etudes Prégrammaticales*» 1924.

[³] E. Benveniste, «*Origines de la formation de noms en Indo-européen*» I, 1935, s. 147 - 173.

lar nedir? «Corps étranger» gibi bilâmaksat gelişi güzel kelime yapısını şişirmeğe mi yarar? Meselâ, Lâtince *spiritum*'dan bir *e* «prothèse» ile Fransızca *esprit* ve yine Lâtince *pug* kökünden bir *n* «élargissement» iyle *pungo* fiili. Bu unsurların sebebi mevcudiyeti, menşei, rolü nedir? Klâsik lengüistik cevap veremiyor. Yalnız lengüistiğin «hür fikirli» lerinden Cuny, klâsik kök mefhumunu «désintégré» ettikten sonra, kök sanılan kelimelerde umumiyetle bir kanuna tâbi «classificateur» veya «déterminatifs de racines» tesmiye ettiği unsurları meydana çıkarıyor (S. 263) Upsala Üniversitesinden P. Persson dahi bu «Wurzeldeterminative» ler, yani kök determinatifleri üzerinde kıymetli tetkikler yapmıştır [1]. Kopenhagdan O. Jespersen, «Progress in Language» adlı eserinde (S. 94), bu unsurlara «reminders», yani hatırlatıcı adını veriyor. Denimarkalı H. Möller de [2] bu unsurları «mot vides» olarak tanıtmıştır. Hattâ Cuny daha ileri giderek, bu unsurları tasnife teşebbüs ediyor. Meselâ, ona göre, hayvan, maden, renk, alet, vücut kısımları, ve sıfatlarda görünen labial konsonlar, bu nevi cisim veya vasıfların «classifacateur» ve «déterminatifs de racines» leridir (S. 96). Klâsiklerden Brugmann bile büyük «Grundriss» inde (Cilt II. S. 192), meselâ l. sesinde dimünitif ve r de ajan rolünü tesbit eden bir unsur görüyor. İşte bunlar, kök ve ek hakkındaki klâsik mefhumu bozup, Güneş - Dil hakikatine yaklaşmağa çabalayan bazı sendelemelerdir.

Bu muhafazakâr lengüistlerin bile kelime teşekkülünde görebildikleri fonemle semantem arasındaki münasebet, ses sembolizmi meselesidir. Sembolist şair Arthur Rimbaud'nun «Voyelles» adlı meşhur şiirinde, «A noir E blanc, I rouge, U vert, O bleu» deyip vokalleri birer renk sembolü yapması, prensip itibariyle lengüistik bir hakikattir. Tâ eski zamanlarda bile Eflâtun, «Kratyle» adlı glottogonik eserinde, ses sembolizmini kabul ediyor. Ona göre, *p*, hareketi temsil eder; *i* sesi, incelik, nüfuz timsalidir; *f*, *ps*, *s*, *z* nefes, üfürme; *dh*, *t* bağ veya tevkif, *ğ* veya *l* yapışkanlık, mailik; *u* *ı*; *e* (*uzun e*) uzunluk, *o* yuvarlaklık, *a* sesi de büyüklük gösterir. 18 inci asırda Brosses, dil menşei hakkında yazdığı kitabın «de la langue primitive et de l'onomatopée» serlâvhalı 6 ıncı faslında, labialli köklerin çok elzem kelimeler ve çocuklâfları ifade ettiğini, az elzem kelimelerin sembolü *l*, çukur ve kovuk eşyanınki de K fonemi olduğunu söylüyor. 19 uncu asırda Max Müller [3] sesle fikir arasında mistik bir bağ bulunduğunu, maddelerin ayrı ayrı çınıltıları olduğunu ve ilk insanda bulunup ta şimdi kaybolmuş bir duy-

[1] P. Persson, «Zur Frage nach den sogenannten Wurzeldeterminativen» 1918.

[2] H. Müller, «Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch» 1911.

[3] F. Max Müller, «Lectures on the science of language» 1861.

gu bu cınıltılardan fonetik ve semantik kıymet çıkarabildiğini iddia ediyor. Büyük Dil Psikoloğu Wundt [¹], dilde «Lautgebärde» yani ses tavırlarının, bütün ses cihazı hareketlerinin semantik değeri olduğunu bildirdiği gibi, W. v. Humboldt ta [²], söz ve sesle fikir arasında fitrı, tabii bir bağ olduğuna inanıyor. Hattâ F. N. Finck, «Die Klassifikation der Sprachen» adlı eserinde (1901), dil tasnifini «Empfindung» (intiba, duygu), «Gefühl» (ihlas) ve eksitabilite terkip ve dereceleri üzerine kurarak, dillerde «Sprachgefühl» yani demevilik, hiddet, soğukkanlılık, melâl gibi mizaç gösteren «dil hissi» prensipini meydana koymuştur.

Jespersen, «Language, its Nature, Development and Origin» adlı eserinde (S. 396), «sound symbolism» yani «ses sembolizmi» serlevhalı bir fasıl açıp garizî histen doğan onomatope, münakis, taklit, ses-kelimele- rin mevcudiyetini ve bunların da hareket, eşya, zahir, hal, mizaç, hacım, mesafe, uzunluk kısalık gibi mefhumları telkin ve temsil edebildiğini birçok misallerle tesbit ediyor. Maurice Grammont da (S. 377-424), kitabının «phonétique impressive» adlı faslında ses sembolizmi prensipini kabul ederek incelikler bile meydana çıkarabiliyor. Meselâ, oklüzif ses- ler kuru bir gürültü ifade edip, bu gürültünün «timbre» ini de vokaller tespit ederler; sonor oklüzifler ise yine gürültü gösterir, fakat bu okadar kuru neviden olmaz; yine Grammont'a göre, kapalı *o* koyu, muzlim, *i* ve *ü* keskin, *a* ise infilâk eden ciddi sesi sembolize eder. Hattâ son za- manlarda Edouard Pichon ve Damourette'in iptidaî diller ve mukayeseli gramer üzerinde yaptığı tetkiklerden anlaşıldığına göre, eskiden sanıl- dığı gibi «fikirden söze» değil, «sözden fikire» gidiliyor, yani ses, fikir doğuruyor.

İngiliz âlimlerinden Sir Richard Paget «Human Speech» (insan Sesi) adlı eserinde (1930), insan dilinin tekâmülünü ses mimiğine, yani hareket, şekil, istikamet, fezaî münasebetler karakterlerini sembolleştiren ses tavırlarına bağlıyor. Ona göre, fonem, mimik manası olan bir ağız jestinden ibarettir. Sesle fikir, fonemle semantem kaynaşmasından do- ğan ve umumiyetle «phonestème» adını taşıyan bu ikilik veya komplek- site, Ernest Hoffman'a göre [³], ilk insanın arkaik lojiğinde eşyanın al- dığı onomatopeyik bir şekilde temsil edilmesinden doğuyor. Ses, bir bo- ya, bir fırçadır, ve Almanların «Lautmalen» dediği gibi [⁴] eşya ve fi- kirleri tersim eder. Ses sembolizmi dilin ve kelimenin «physiognomo- nie» sidir.

[¹] W. Wundt, «Grundzüge der physiologischen Psychologie» 1873.

[²] W. v. Humboldt, «Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus» 1820.

[³] E. Hoffman «Die Sprache der archaischen Logik» 1925.

[⁴] K. Bühler, «Sprachtheorie», 1933.

Mevzuum sırf antropolojik olduğundan bu ses sembolizminin lengüistiğine girişemiyeceğim. Maksadım prensipi teyit ve tevsik etmekti. Elde ettiğimiz netice ve hüküm de şu oluyor. Klâsik manasiyle kelime ve kök yoktur. Kök genişleme fenomeni, ve kelime teşekkülü, mana mütemmimi olan ek unsurlarının ilâvesinden ibarettir; bu ek fonemlerinde ses sembolizmi vardır; onlar hem fonem, hem semantem, yani fones-temdirler; bunlar da umumiyetle ilk insan psişizminde son derece teşdit edilmiş olan mesafe ve saha konsepsiyonuna bağlıdır. Deny'nin iyi müşahede edebildiği gibi («Grammaire» S. 12), «les mots turcs sont comme des mosaïques». eBn de şunu ilâve edeceğim: Bu mozaikler, pre-historik ana Türkün lengüistik jenesinin inci dizileridir ki, binlerce asır zulmet içinde kaldıktan sonra, *Atatürk* Devrinde ve Türkiyesinde yine incileşip kıymet ve mana kesbediyor.

Sayın dinleyicilerim, işte Güneş - Dil Teorisinin antropolojik esasına birlikte bir kuşbakışı gezdirebildik. Derinliklerini, yukardan gördüğümüz bu vâsi ve muazzam şehirler şehrinin sokaklarını değil, cadde-lerini bile lâyıkile tetkik edemedik. O birkaç sayfada madde madde, kaziye kaziye gizli yatan definelerin, hakikat hazinelerinin ancak kapı levhalarını okuyabildim size. Bu topluluk ve icaz, bütün fevkalbeşer ve kutsî ilhamla yazılmış olan kitapların bir karakteristiği ve şaşmaz kaderi olmuştur. Jeni ifşaatını yıldırım gibi verir, onu kaziye kaziye, sure sure tefsir ve şerh etmek ise arkadaşilere düşer. (*Alkışlar*)

Başkan — Beş dakika istirahat

İkinci Toplantı

Saat: 16 -

Başkanlık Kuru:

Başkan : B. Nuri Conker
Sekreterler: Bn. Esma Nagman,
Bn. Zerrin Dilmen

Başkan — Celse açılmıştır.

Dr. Bay Mehmet Ali Ağakayın Güneş - Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri hakkındaki tezi vardır.

GÜNEŞ-DİL TEORİSİ KARŞISINDA GREK DİLİNİN BAZI HU- SUSİYETLERİ



Bundan otuz asır evvel Ege Havzasında konuşulan Grek lehçeleri Türk dili için ihmal edilmeyecek bir araştırma sahası teşkil eder.

Bilindiği gibi, Hint - Avrupa grubu içinde, mazisine en çok nüfuz edilen dil, Grekçedir. Bu dilin İyoniyen diyalekti Milâttan altı asır önce Archiloque gibi şairler, beş asır evvel de Hérodote, Hipocrate kabîlinden nasirler tarafından yazılmıştır.

Attik lehçesi ise - bazı kitabelerle - diğerinden bir asır kadar evvel tevsik edilmiş bulunuyor.

Homerik şiirlere gelince; bunların mühim bir kısmının diğer metinlerden çok daha eski olduğu kanaati vardır.

Halbuki Hint - İran sahasında Milâttan beş asırdan fazla geriye gidilemedi. Lâtincenin ancak 22 asırdan berisi lüzumu kadar tanılıyor, diğer kolların içinde en eski metinleri veren Nordik ise on yedi asırdan yukarı çıkmış değildir.

Grekçenin bu kadar eski metinlere sahip olması gibi bir üstünlüğü yanında başka bir uygunluğu daha var. Bu dil, bilindi bilineni aşağı yukarı hep aynı yazı ve imlâ sistemini saklıya gelmiştir. Binaenaleyh bugünkü telâffuzlarına rağmen bazı temlerin üç bin sene evvelki ses kıymetleri o sayede tayin edilebilir.

Türkçenin Hint - Avrupa dil ailesiyle, ve bu arada Grekçe ile de mevcut olan menşei münasebeti artık müsbet hakikatler sırasına geçmiş bulunuyor. Biz burada bu münasebetten ziyade Grekçenin tetkikinden dilimiz hesabına istihsalî mümkün görünen faydalara işaret etmek istiyoruz.

Bir dil için şişkin bir sermaye teşkil edecek kadar takım takım Türkçe temlerin, hattâ epeyce de gramatikal şekillerin Grekçede bulunması şüphesiz ehemmiyetli bir vak'a teşkil eder. Fakat işin daha çok ehemmiyeti haiz olan başka tarafları var. Bir defa Grekçe bize, birçok mefhumların Türkçe ifadesini otuz asırlık bir zamanın ötesinde görmek imkânını veriyor. Bu cihetin, dilimizin kronolojisi bakımından önemli olması icap eder.

İkincisi; Grekçenin yazı ve imlâ eksikliğini söylemiştik. Demek ki, orada mütenazırlarını bulacağımız Türkçe kelimelerin o zamanki fonetizmaları hakkında, nisbî de olsa, bir fikir edinebileceğiz.

Ondan başka Güneş - Dil Teorisinin salim bir disiplin altına almış bulunduğu «orijine kadar çıkmak» hareketinde Grekçe, eski ve bol metinleriyle, işe yarar bir menzîl hizmetini görebilir.

Şimdi yapacağımız biriki küçük araştırma ile bütün bu cihetlerin birer birer tebarüz edeceğini göreceğiz.

Grekçede menşei bilinmiyen eski sözler pek çoktur. Boisacq'ın etimolojik lûgatinde, hemen hemen her sayfada, bunların birkaç tanesine tesadüf edilebilir. Bu gibi kitaplar yazılırken Türk vokabüleri gözönünde bulundurulsaydı Grekçede bu kadar kelimenin aslı öylece meçhul kalmazdı. (Laos) ve (Ohlos) kelimeleri bu kabildendir. İsmi geçen müellif bunlardan birincisine «Etimologie inconnnue», diğeri için de «Etimologie obscure» kaydini koyuyor.

Bailly'nin Grekçe diksiyonerinde (Laos) sözüne şu manalar veriyor: Halk, insan toplantısı, kalabalık, millet.

(Ohlos) kelimesi de şöyle izah ediliyor: İnsan kalabalığı ve tahsis ile cemaat, halk, aşağı halk, avam v. s...

Grek diline nereden geldiği belli olmıyan bu iki kelimenin insan topluluğunu ifade etmekte birleştikleri görülüyor.

Gene insan topluluğunu gösteren ve Boisacq tarafından etimolojisi meskût geçilen kelimelerden (ili) yi de alalım. Bailly tarafından manası takım, cemaat, alay, askerî müfreze, süvari takımı ve nihayet hayvan sürüsü diye gösterilen bu kelime fonetizması itibarıyla ehemmiyet arzeder. İkinci vokalinin esasen uzun olduğu imlâsından belli olan bu sözün birinci vokalinin de memdud olduğu kaydediliyor. Şu halde bunu eski telâffuzuna riayet ederek bizim harflerle temsil etmek lâzımgelirse

(ili), daha doğrusu (iğliğ) şeklinde göstermemiz icap eder. Fakat mesele bu kadarla bitmiyor. Bu kelimenin birinci vokali İyoniyen lehçesinde diftonk ile (eili) tarzında yazılır. Diftonk vaziyeti bir konsonun ve bermutat bir (F) = digama'nın aradan çekilerek iki vokalin yanyana gelip kaynaşması suretiyle tahassül ettiğinden (iğliğ) yerine (eğiliğ) demek daha doğru olur.

Lehçe hususiyetlerini ve imlâ şekillerinin delâletini hesaba katmadan, bu kelimenin orijinel şeklini sırf Güneş - Dil Teorisinin verdiği esaslar dairesinde tesbit etmeğe kalksaydık varacağımız netice başka türlü olmayacaktı.

Kalabalık anlamlı kelimelerden (Ağeli) yi de kaydedelim. Hareket manasına (ago) sözüne bağlamak istediği bu kelimeye, Boisacq doğrudan doğruya sürü (troupeau) manası veriyorsa da Bailly, bunun Girit lehçesinde insan kalabalığını da ifade etmek için kullanıldığını tasrih ediyor. Bu sözün de son vokali uzun söylenen bir (ita - H) olduğundan (ağeliğ) tarzında gösterilebilir.

O takdirde, bugünkü telâffuzlariyle, (ili) ile (ağeli) nin Grek lehçelerine takaddüm eden bir zamanda tek bir kelimedenden ibaret olduğu anlaşılıyor.

Nihayet (ağora) sözünü de alalım. (Toplantı yeri) nden başlayarak umumî meydanlık, pazar yeri, çarşı, satınalma gibi basamaklardan geçtikten sonra (maliyet fiati) manasına kadar inen bu sözün asıl medlûlü, Bailly'ye göre toplantı, kurultay, halk toplantısıdır. Mecliste söylenen söz ve toplantı yeri anlamına da gelir. Bunun da üçüncü vokalinin memdut olduğu işaret ediliyor. Şu halde eski telâffuzu (Ağorağ) olması icap eder. Toplantı ve kalabalık ifade eden kelimelerden (ağiris) kelimesini de kaydederek umumî bir mukayese yapalım.

Hep toplantı ve bilhassa insan toplantısı anlatan bu kelimelerin arasında, (laos) müstesna, üç türlü münasebet görüyoruz:

- 1 — (Radikal münasebet) Kelimelerde birinci unsurların mutabakatı;
- 2 — (Morfolojik münasebet) Her kelimenin üçer unsurdan tereküp etmesi;
- 3 — (Semantik münasebet) Manada uygunluk.

Ohlos	=	oh	+	.1	+	os
İli	=	iğ	+	.1	+	iğ
Eili	=	eğ	+	il	+	iğ

$$\begin{aligned}
\text{Ağeli} &= \text{ağ} + \text{el} + \text{iğ} \\
\text{Ağora} &= \text{ağ} + \text{or} + \text{ağ} \\
\text{Ağiris} &= \text{ağ} + \text{ür} + \text{is}
\end{aligned}$$

Bu kelimelerin üç bin sene evelki ses kıymetleri hakkında mevcut malûmata dayanarak çizilen bu tabloya, görülüyor ki, Güneş - Dil Teorisinin ilâve edeceği yalnız birinci ve ikinci kelimelerin ilk unsurundan sonra birer vokalden ibarettir. Demek ki, bu malûmat mevcut olmasaydı bu orijinel şekilleri bulmak için hiç zahmet çekilmeyecekti. Çünkü Teorinin göstereceği formüller de bunlardan farklı olamazdı:

$$\begin{aligned}
\text{Ohlos} &= \text{oh} + \text{ol} + \text{os} \\
\text{İli} &= \text{iğ} + \text{il} + \text{iğ} \\
\text{Eili} &= \text{eğ} + \text{il} + \text{iğ} \\
\text{Ağeli} &= \text{ağ} + \text{el} + \text{iğ} \\
\text{Ağora} &= \text{ağ} + \text{or} + \text{ağ} \\
\text{Ağiris} &= \text{ağ} + \text{ür} + \text{is}
\end{aligned}$$

Kelimelerin kaynağına kadar çıkış yolculuğunda Teorinin kılavuzluğuna ne kadar güvenilebileceğini bu misal pekâlâ gösteriyor.

Meişei meçhul gösterilen veya meskût geçilen bu sözleri, artık Türkçede arıyabiliriz.

Bir defa (ili, eili, ohlos) kelimelerinin (alay ve ulus) sözlerini hatırlatmaması mümkün değil. Diğerlerinin de olsa olsa ancak (eğlek, eğrek) ayarında birtakım sözlerle karşılaşabileceği hatıra gelir.

Filhakika Tarama Dergisinin endeksinde başka delâletler arasında «içtima mahalli» ve «mâşer» manasiyle (eğlek), gene «içtima mahalli, tecemmügâh ve makar» anlamıyla (eğrek) ve «cemiyet, mâşer» karşılığı olarak ta (öğrek) kelimelerini buluyoruz. Bunların etimolojik şekillerini Teorinin gösterdiği yolda çizince diğerlerinden farksız oldukları görülür:

$$\begin{aligned}
1 - \text{Grekçe} &: \text{Ohlos} = \text{oh} + \text{ol} + \text{os} \\
&\text{Türkçe} : \text{Ulus} = \text{uğ} + \text{ul} + \text{us} \\
2 - \text{Gr.} &: \text{İli} = \text{iğ} + \text{il} + \text{iğ} \\
&\text{Gr.} : \text{Eili} = \text{eğ} + \text{il} + \text{iğ} \\
&\text{Gr.} : \text{Ağelli} = \text{ağ} + \text{el} + \text{iğ} \\
&\text{Tr.} : \text{Alay} = \text{ağ} + \text{al} + \text{ay} \\
&\text{Tr.} : \text{Eğlek} = \text{eğ} + \text{el} + \text{ek} \\
3 - \text{Gr.} &: \text{Ağora} = \text{ağ} + \text{or} + \text{ağ} \\
&\text{Gr.} : \text{Ağiris} = \text{ağ} + \text{ür} + \text{is}
\end{aligned}$$

Tr. : Eğrek = eğ + er + ek
Tr. : Öğrek = öğ + ör + ek

(Eğlek, eğrek, öğrek) kelimelerinin morfolojisi bunların dilimizin öz malı bulunduklarına hiçbir şüphe bırakmıyorsa da Türkçede (eğ-) kökü ve varyantlarının çokluk ve topluluk ifade eden sözler üretmeğe yaradığını bir iki misalle gösterelim:

- | | | |
|--------------|---|--------------------------------------|
| 1 — Öğür | = | Cemiyet, fırka, ümmet, zümre, fazla. |
| 2 — Öğüş | = | Binihaye, ekser, fazla, kalabalık. |
| 3 — Öğül | = | Mecmu, yekûn. |
| 4 — Öğmeşmek | = | Tecemmü etmek. |
| 5 — Ağr | = | Servet, hazine. |
| 6 — Ağıl | = | Davarın toplanrı yeri. |

Ve başkaları.

Şimdi müşahedelerimizi hülâsa edelim:

1 — Grekçe (ohlos, ili, ağeli, ağora) gibi kelimelerin kaynağını Türk dilinde buluyoruz.

2 — Bu kelimeleri Grekçede bulmak sayesinde dilimizde hâlâ yaşayan asıllarının 30 asırlık bir mazisine nüfuz ederek onların o zamanki fonetizmalarını anlamış oluyoruz.

3 — Tesbit ettiğimiz bu fonetizmaların hemen noktası noktasına, Güneş - Dil Teorisinin gösterdiği şekillere tevafuk ettiği görülüyor.

Gerekçede, böylelikle teoriyi tasdik eden, hükümlerindeki isabeti teyit eden bu gibi vak'alara adım başında tesadüf etmek mümkündür. Fakat bunun başka misallerine geçmeden evvel, ele almış bulunduğumuz söz serisinin, umumî şekilde mana tahlilini yaparak her iki dildeki mefhumların Teoriyi, bu sahada da, ne dereceye kadar tuttuğunu anlıyalım.

Şimdiye kadar tetkik ettiğimiz sözleri, onları vasıflandıran ekler itibariyle iki kategoriye ayırabiliriz: (-r-) ve (-l-) kategorileri. (R) kategorisine ağora, ağiris, eğrek ve öğrek, (L) kategorisine de ili, eili, ağeli, ulus, alay ve eğlek sözleri girer. Bunlardan birer mümessil, meselâ eğrek ve eğlek kelimelerini tahlil etmek maksada elverir.

(1) (2) (3)

Eğrek. — Etimolojik şeklini (eğ+er+ek) diye alıyoruz.

1 — (Eğ) anaköktür. Bildiğimiz gibi güneşi ifade eder.

2 — (Er) ektir. Güneşin «belli, kesin bir nokta veya sahada takarrür ve temerküz ederek bulunuşunu» gösterir.

3 — (Ek) güneşin temerküz ettiği belli kesin sahayı «isimlendirir».

Bugünkü telâkkilerimizle (eğerek) sözünün bu sembolik tarifinden hiçbir şey anlaşılmaz. Fakat insanların her şeyde totemlerini vehmettikleri, her hâdiseyi ona izafe ettikleri zamanları gözönüne getirince mesele birdenbire sadeleşir.

İlk insanlar için cemaatin, yani toteme bağlı fertlerin toplantı yeri, bizzat totemin takarrür ve temerküz ettiği bir sahadan başka bir şey değildi. Onların bu iptidai görüşlerini çok görmemeli. Halkın başlıca toplantı yerlerinin mescit ve tekkelerden ibaret olduğu zamanlarda oraları Allahın birer evi yani «merkez ve makarr» değil miydi?

Şu halde «güneşin veya mabudun temerküz ettiği saha» tabiriyle (mabet, cami, mahfil, meclis) gibi mefhumların kastedilebileceği anlaşıyor.

Şimdi diğer kategoria geçelim:

(1) (2) (3)

Eğlek. — Kelimenin etimolojik şekli (eğ+el+ek) tir.

1 — (Eğ) anaköktür. Güneşi ifade eder.

2 — (El) ektir. Güneşin «uzak, şamil, her sahada bulunur bir genellekle vasıflandığını» yani dağınık süje veya objelerde tecelli ettiğini gösterir.

3 — (Ek) kelimeyi isimlendiren bir ektir.

Bundan evvelki tip, temerküz ve takarrürle vasıflanmış olduğu halde bu, dağınıklık ve şümül ile temyiz ediliyor. Filhakika totemin geniş ve dağınık bir saha dahilinde tecelli ettiği süjelerin mecmuu halktan, milletten başka bir şey değildir. Biz hâlâ «halkın sözü hakkın sözü» derken halkı Ulûhiyetin sinmiş olduğu bir varlık diye telâkki etmiş olmuyor muyuz?

* * *

Grekçenin hep aynı imlâ sistemini saklıyageldiğini ve böylelikle temlerinin eski ses kıymetini tayin etmek mümkün bulunduğunu zikretmiştik. Bu müsait durumdan Türkçe hesabına da faydalanmak mümkündür.

Türkçede (ang-, eng-) fonemle başlayan ve «inhiraf, inhina, ihata» mefhumunu veren birçok sözler var:

Engin, inhiraf demektir.

Engeme, engebe; manası meyil, sathı mail, ârıza.

Engirmek, muhasara etmek;
Angızmak, ihata etmek;
Angıtmak, serfüru etmek manasına gelir.

Bu kelimelerdeki (ang) foneminin «inhıraf» fikrine ne suretle delâlet ettiğini, yani ana mefhum ile inhırafın münasebetini araştıralım. Ancak analize girişmeden evvel elimizdeki maddenin hakikî ses kıymetini tayin etmiş bulunmalıyız.

Şu halde buradaki (ang) hakikaten eski bir fonem mi, yoksa bir öfoni mahsulü müdür?

Bunda birinci unsur mevkiinde bir (an) görüyoruz. Bunun kök rolünü oynadığını kabul edebilmek için eski bir (ağ) dan inkişaf etmiş bulunduğunu gösterebilmeli, aksi takdirde onu bir ek diye kabul edip kelimenin asıl kökünü düşmüş farzetmeliyiz. O zaman da etimolojik maddenin;

ağ + an + ag

şeklinde tasarlanması icap eder. Bu kolay yola sapmadan evvel birinci ihtimali tahkik etmek bize daha doğru görünür.

Grekçede aynı mefhumu ifade etmek üzere aynı fonemden teşkil edilmiş kelimeler var:

Angon	= ; dirsek
Angilos	= ; eğrilmiş
Angoini	= ; eğri olan her şey
Angali	= ; saran veya sıkın her eğri şey, kucak.

Her iki dilde aynı anlamı ifade eden bu fonem Gerekçede (ağk = A+Ĝ+K) harfleriyle yazılır. Bu cihet çok ehemmiyetlidir. Şimdi bizim de (ang) diye telâffuz ettiğimiz fonemin eski bir (ağk-) olduğu anlaşılırsa tahlilde yanlış bir yola sapmaktan kurtulmuş olacağız.

Acaba bir (ağk-) fonemi (ang) şeklini alabilir mi? Ve bu inkişafa hâkim olan fonetik kanunları hangileridir?

Bir defa (ğ) ile (k) nın bir arada söylenmesi, yani bu iki konsonun bir ses grubu teşkil etmesi zordur. Böyle vak'alarda dil şuurunun, öfoniyi temin etmek için bir takım tedbirler alacağı tabiidir. Buna gösterilecek misaller şoktur.

Türkçede öfke sözünü «öke, öyke, ökke, öpke, öfke ve öngü» olmak üzere tam altı şekilde tesbit edebiliyoruz. Bunların hepsi öfenik tiplerdir. Şu halde bunun disfonik şekli ne olabilir?

Kelimede sabit gördüğümüz (k) sesi ile disfoni yapabilecek ancak (g, ğ) konsonu var. Demek ki bu sözlerin prototipi (öğke) iken (ğ) sesi türlü inkişafarla; n, f, p, y, k ve (sıfır) gibi kıymetlere tahavvül etmiş. Bunda şüphe edecek bir şey yok. Fakat durup dururken dil ne diye telâffuzu güç bir tip yaratsın, sonra da bu zorluğu gidermek için emek sarfetsin?

Bunun cevabını yine dilde görülen bazı hâdiseler verir. Temler ek alarak uzamak mecburiyetinde kaldıkları zaman eski ölçülerini muhafaza etmeğe temayül ederler. Ve bu sebepten ekseriya vokalerinden birini ifade ederler: (gnül, gönlün) misalinde olduğu gibi... Kelime (-ün) ekini alınca ikinci vokalini atmış.

Demek oluyor ki (öğük) temi bir ek alıp (öğüke) şekline girmek mevkiinde kalınca ikinci vokalini atmış, telâffuz güçlüğü de o zaman başgöstermiş. Yoksa, konsonlar aslen birer vokalle birbirinden ayrılmış bulundukları cihetle, orijinel disfoni tasavvur edilemez.

(1) (2)

Şimdi artık (ang) teminin, aslında bir (ağ + ak) olduğunu bilerek analize başlayabiliriz.

1 — (Ağ) anaköktür ve doğrudan doğruya ana mefhumu, yani güneşi ifade eder.

2 — (Ak) hareket anlamına birinci dereceden prensipal bir köktür.

İkisi birden: «Güneşin hareketi» demeğe gelir ki bunun da tanındığına göre münhahi bir şekilde olduğunu izaha lüzum yoktur.

Köklerin ikisini de -(ağ-mak) ve (ak-mak) sözlerinin delâleti veçhile - «hareket» anlamına aldığımız takdirde de ayrı istikamette iki hareketin meydana getireceği şekil tabiatıyla çarpık bir şey olacağından gene inhina ve inhıraf fikri anlaşılır.

Bu tarzda iki ayrı mefhumun terkiibinden yeni bir anlam çıkması dilimizde misalleri çok olan bir hâdisedir: Alışveriş, dedikodu gibi.

(Ang-) teminin niçin inhina fikrini verdiğini böylece tesbit ettikten sonra bununla teşkil edilen kelimelerin izahı bizi güçlüklerle uğratmaz.

Meselâ: İhata manasına gelen (angırmak) sözünü ele alalım: (mak) dezinansı bir tarafta dursun, geride kalan (-ır-) ekinin, katıldığı anlama «geniş bir hareket» izafe ettiğini bildikten sonra bu kelimeden «geniş bir inhina hareketi» manası çıkarmamağa sebep yoktur. «Geniş bir inhina hareketinin» de ihataya münker olacağı tabiidir.

Muhasara karşılığı kullanılan (engirmek) te ise ek olarak mütemerkiz bir hareket fikrini veren (-ir-) unsuru var. O halde mütemerkiz bir inhina hareketi ifade edilmiş olur ki bunun da manası ancak muhasara olabilir.

İhata ile muhasara arasındaki farkı düşünürsek bunları vasıflandıran eklerin intihabındaki isabet belirmiş olur. İhatada genişlik fikri var: «İhatalı düşünüş» tabirinde olduğu gibi. Halbuki muhasarada genişlik değil bilâkis darlık ve tazyik hissedilir.

(Angıtmak), abstre olarak «baş eğmek» manasına geldiğine göre konkre medlûlünün «iğilmek» olması lâzımgelir. (.t-) eki katıldığı kök anlamına «yapıcılık» vasfını verdiğinden (agıtmak) sözünün doğrudan doğruya «inhina etmek» karşılığı olması icap eder ki müstamel manası da bundan başka bir şey değildir.

Grekçe: Angali. Etimolojik şekli:

(1) (2) (3) (4)
ağ + ak + al + iğ

1 ve 2 — ağ + ak = inhina

3 — al = genişlik

4 — iğ = anlamı isimlendiren bir ektir.

Toptan manası: «geniş inhinalı bir obje». Filhakika kelimenin müstamel manası da «saran veya sıkın her eğri şey» ve tahsisen kucaktır.

Angon — Etimolojik şekli:

(1) (2) (3)
ağ + ak + on

1 ve 2 — ağ + ak = inhina

3 — on = en dar sahayı gösterir.

(En dar sahalı inhina) alelâde bir inhiraf, bir dirsektir. (Angon) da dirsek manasıdır.

Bu misalleri çoğaltmağa lüzum yoktur; Ancak mefhum genişlemesini takip etmiş olmak için, tahlile girişmeden birkaç kelime daha kaydedelim:

Türkçe:

Angış = merdiven (çıkıp inmeğe yaradığından)

Angı, ankaz = mafsâl (inhina ve inhiraf hareketlerine yaradığı için)

Engel = hail (önünde yol değiştirildiği için)

Engerek = yılan (inhinalarından kinaye)

Grekçe:

Angistron = olta iğnesi

Angira = gemi çapası

Angos = vadi (iki dağ mürteseminin teşkil ettiği dirsek)
Ongos = kanca
Enkhelis = yılan balığı V. S.

Görülüyor ki fonemlerin orijinel şekillerini tayin ederken bazı ahvalde, Grekçenin imlâsı rehberlik edebilir; buna mukabil bu dilin fonetiği ara sıra önümüze halledilmesi icap eden bir takım karışık meseleler çıkarmaktan da geri kalmaz.

* * *

İki dil arasında yapılan karşılaştırmalarda bazı vak'alarda şöyle bir neticenin alınması mümkündür:

Manada tam bir uygunluk,
Ses tarafında mukayyet bir mutabakat.

Bu mukayyet mutabakat şu tarzda olabilir: Karşılaşmanın Grekçe tarafında fonemin ilk konsonuna fazla bir sesin koşulmuş olması. Meselâ:

(Konuk) kelimesine karşı (k « s » enos)
Veşim manasına (döğme) ye mukabil (« s » tiğma)

Bu misallerde Grekçe tarafında gördüğümüz fazla (-s-) konsonu buradaki temlerin ilk seslerini teşkil eden (k) ve (t) ile grup halinde, yani mürekkep bir ses vaziyetinde bulunur ve yeri muayyen değildir. Baş tarafta da, ikinci plânda da, aynı salâhiyetle yer alabiliyor. Bu halin ayrı bir delâleti yoktur. Nasıl ki:

Kılıç manasına hem (skifos) hem de (ksifos);

Kuru anlamına (skirron) ve (kseron) şekilleri var.

(S) konsonunun meydana getirdiği mukayyet mutabakata başka misaller:

Türkçede (kaz-ıntı) Grekçede (ksez-ma)

» (kaşı-ma)	» (ksüsi-mon)
» (kara)	» (kseron) ve (skirron)
» (tir-ek)	» (stir-ings)
» (tire-mek)	» (stiri-zo) dayanmak manasına
» (eğle-şme)	» (sholi)
» (konak)	» (skana) çadır, baraka. kulübe anlamına.

Bunlar gibi daha birçok misalden anlıyoruz ki Grekçe kelimelerin başında bir grup unsuru vaziyetinde gördüğümüz (s) konsonu, Türkçe ile yapılacak mukayeselerde muadeleti bozacak bir unsur değildir.

Bununla beraber bu konsonun, Türkçede ortadan çekildiği halde Grek dilinde siflan bir inkişafa uğramış orijinel bir ses olması hatıra ge-

lır, «Teori» de bu ihtimali kuvvetlendirmekten geri kalmaz. Çünkü meselâ demin geçen «döğme» sözünün etimolojik şeklini çizmek lâzım gelirse ilk işimiz onu bir kök unsuru ile tamamlamak olacak. Zira kelimenin başındaki (d) sesi kendi başına bir kök olamayacağından asıl kökün düşmüş bulunduğunu düşüneceğiz. İşte (döğme) de silinmiş bulunan anakök, (stiğma) da siflan bir ton alarak kendini korumuş.

(S) sesini grupun ikinci unsuru mevkiinde gördüğümüz vak'alarda da mesele - ksifos = skifos misalinde olduğu gibi - iki konson arasında mutata bir yer değişmesinden başka bir şey değildir.

Şu halde ilk nazarda müşkülât çıkarıcı hissini veren bu (s) bilâkis bize anakökü göstermesi itibariyle, tahlillerde faydalı bir işaret olabilir.

Meselâ, (konuk) kelimesini, tekbaşına alarak etimolojik şeklini çizmek istersek başındaki (k) yı kök diye kabul etmemek için hiçbir sebep yok. Fakat, (ksenos) ile karşılaştırdınca bu kelimedeki (ks) mürekkep sesinin, muayyen birtakım fonetik istihalelere uğramış, orijinel bir (.ğ + .k) terkiibinden başka bir şey olmadığını düşünecek ve prototipi (.k + .n) tarzında iki unsurlu değil, (.ğ + .k + .n) şeklinde ve üç unsurlu bir formül halinde tesbit edeceğiz. Buna göre yapılacak mana tahlili de daha isabetli olur. Çünkü misafirlik gibi oldukça ileri bir mefhumun daha iptidaî anlamlara dayanması, binaenaleyh ikiden fazla fikir unsurundan kaynamış bulunması icap eder.

«Konuk, konak, konmak» gibi mefhumların esas maddesini teşkil eden (kon-) teminin ilk insanlara nasıl bir fikir verdiğini, daha doğrusu bunun ne gibi bir zihniyetin ifadesi bulunduğunu araştıralım.

Bunun için temi evvelâ fonetik şekilde bulduğumuz gibi:

$$\begin{array}{cc} 1 & 2 \\ (ok + on) \end{array}$$

diye iki unsurlu olarak tetkik edebiliriz. Bunda:

1 — Güneşi anlatan bir kök ile;

2 — Pek yakın bir saha veya yakınlık ifade eden bir ek görüyoruz.

Bu fikir terkiibinin delâlet ettiği «Güneşe yakın olmak» ile asıl temin manası «geceyi bir yerde geçirmek» arasında münasebet değil, bilâkis tezat var. Tevil yoluna saptmadan bu tecrübeden müsbet bir netice alınamaz.

Şimdi ikinci bir tecrübe için prototipi:

$$\begin{array}{ccc} 1 & 2 & 3 \\ (oğ + ok + on) \end{array}$$

şeklinde kabul edelim. Burada Güneşi tabiatıyla (oğ) kökü temsil eder.

(Ok) unsuru ek mevkiine geçecek ve anakök mefhumuna öyle bir vasıf verecek ki, bundan hâsıl olacak yeni mefhum gece dahi olsa güneş gibi ortadan çekilmesin.

(K) nın «ek olarak objeyi veya panseyi tamalıyan, tayin eden bir işaret» olduğunu biliyoruz. Pansenin bu tamamlanışı muhtelif istikametlerde olabildiği gibi tadil şeklinde de olur:

(Başak) «baş» kelimesinin; (Damak) «dam» ın;

(Bilek) te «beb» sözünün tadile uğramış şekilleri olduğu gibi.

Şu halde (oğ + ok) temini biz burada «küçük güneş», «güneşin benzeri», «güneşin timsali» gibi bir manaya almak mecburiyetindeyiz.

Dilimizde ocak manasına (oğok) diye ayrı bir söz tesbit edemedikse de (oçok) kelimesi var (Altay, Teleüt). Ondan başka Küerik lehçesinde gözbebeği anlamına (öğök) kelimesini buluyoruz. «Ateş» ile «göz» mefhumları arasında müesses bulunan semantik münasebet ise malûmdur. Binaenaleyh analizde meydana çıkan ocak manasına (oğok) temi delilsiz bir faraziye sayılamaz.

(On) ekinin ifade ettiği yakınlık fikrini de mana terkibine ilâve edince güneşin timsaline yaklaşmak gibi orijinal ve sembolik bir ifade meydana çıkmış olur.

Evlerde güneşin timsali ocak olduğunu ve bu ocağın hâlâ evin kutsal bir yeri, âdeta ailenin sembolü telâkki edildiğini hatırlatmağa lüzum yoktur. Ocak «güneş» i yani en büyük mabudu temsil ettiği içindir ki, onun namına bize sığınanları, «ocağımıza düşenleri» korumak mecburiyetini duyarız.

Misafir olmak manasına «konmak» ta, arkaik delâleti itibariyle «ocağa yaklaşmak», «ocağa sığınmak» demek olduğundan konuğa hizmet etmek, saygı göstermek, hâlâ hemen hemem dinî bir vecibe teşkil eder. Çünkü konuk ev sahibine değil, ocağa, Tanrıya gelmiş addedilir. Onun için «Tanrı misafiri» deriz.

Lâtince misafir manasına (hostis), grekçe misafir almak anlamına (hestiao) ve ocak karşılığı (hestia) kelimelerinde görülen fonem birliği, ocak ile konuk mefhumları arasında bulduğumuz münasebetin ne kadar tabii olduğunu gösterir.

Şimdi (kon -) teminin nasıl bir zihniyetin ifadesi bulunduğu, ocak ve konuk mefhumlarının karşısındaki psikolojimizin kaynağı anlaşılabilir.

Görülüyor ki, yaptığımız analizde müsbet neticeyi, ikinci tecrübeden yani (kon -) teminde düşmüş bir anakök görmek telâkkisine göre olan denememizden aldık. Bu telâkkiyi de bize telkin eden şey, iki dilde karşılaştığımız kelimelerin gösterdiği fonetik farktır.

Bu gibi fark ve inhiraflar «Güneş - Dil» Teorisinin mantığına arz edilince hakikî kıymet ve delâletleri anlaşılır ve göründükleri gibi ayırıcı değil, bilâkis birleştirici birer vasf oldukları meydana çıkar.

Şimdi son olarak, bu araştırmanın neticelerini hülâsa edelim:

1 — En azı otuz asır önce Türkçeden Grekçeye birçok kelimelerle beraber medenî hayatın ileri mefhumlarından bir çoğu da geçmiş bulunuyor. Tarih o devrinde Türkçenin, bu gibi mefhumları başka dillere ibzal etmesi çok manidar bir vak'a teşkil eder.

2 — Bu mefhumları ifade eden sözlerin o zamanki fonetizmalarını tayin etmek, Grekçenin imlâ kaidelerini ve iki dilde yer alan mütenazır sözlerin sistematik değişmelerini gözönünde tutmak sayesinde mümkün olabiliyor.

3 — Bu vasıta ile tayin edilen eski şekillerin hemen noktası noktasına «Güneş - Dil» Teorisinin verdiği örneklere tevafuk ettiği görülür. Realite ile nazariyenin bu sahada birbirini bu derece tutması «Teori» nin diğer hükümlerindeki isabete de kat'î bir delildir.

Fakat delillerin en kat'isi, dilin kaynağı diye güneşi gösteren işareti yine Güneşten, şimdiye kadar hiçbir küsufa uğramıyan «Bizim Güneşimiz» den almış bulunmamızdır.

(Sürekli alkışlar).

Başkan — On dakika istirahat için celse tatil edilmiştir.

Üçüncü Toplantı

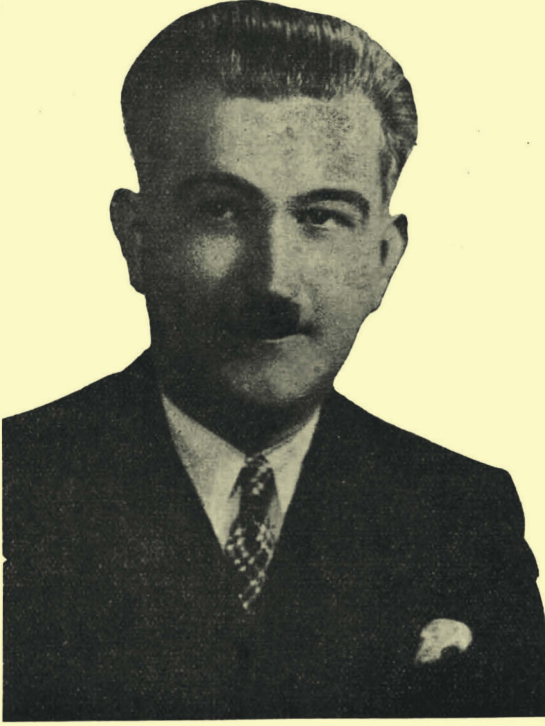
Saat 17³⁰ - 17⁵⁵

Başkanlık Kuru:

Başkan : B. Nuri Conker

Sekreterler: Bn. Esmâ Nayman
Bn. Zerrin Dilmen

Başkan — Celse açılmıştır. Kurum namına Kurultaya sunulan tezlerin sonuncusu olan tez şimdi okunacaktır. Tez sahibi Bay Hami Danişmend'dir.



İŞARET DİLİ VE TASRİFSİZ FİİL

Atatürk, Arkadaşlar;

«Güneş - Dil» sisteminde birdenbire göze çarpmıyan öyle mühim noktalar vardır ki, insanlığın ilim ve zekâ tarihinde gezdirilecek dikkatli bir nazar, en eski devirlerden itibaren bunların çok kuvvetli delilleri bulunduğunu derhal tesbit edebilir: meselâ konuşma dilinin teşekkülünden evvel insanların muntazam bir «İşaret dili» ile anlaşmış olduklarını tesbit eden esas, işte bu arzettiğim noktalardandır.

Tıpkı bunun gibi, «Güneş - Dil» kanununun tatbikiyle yapılan kelime tahlilleri de önümüze lisaniyat tarihinin birçok delillerle teyit ettiği birtakım ilmî hakikatler çıkarmaktadır: bunların en mühimlerinden biri, konuşma dilinin ilk teşekkül devirlerinde insanların «Tasrifsiz fiil» kullandıklarını gösteren esastır. Huzurunuzda bahsedeceğim noktalar, işte bu iki esasa, yani «İşaret dili» ile «Tasrifsiz fiil» meselelerine aittir.

*
* *

«Güneş - Dil», kanununa ait broşürün 11 - 12 nci sahifelerinde tesbit edilen esaslara göre, menşe devrinden itibaren dilin teşekkül tarihinde şu üç tekâmül safhası vardır:

1 — Fikri yalnız manalı jestlerle ifade eden «SÖZSÜZ İŞARET» devri;

2 — Çok basit ve iptidai birkaç manalı sözle karışık jestlerden mürekkep «SÖZLÜ İŞARET» devri;

3 — Eski manalı jestlerin yerine manalı sesler kaim olmasıyla tezahür eden şimdiki «İŞARETSİZ SÖZ» devri: bu son devirde «İşaret» çok mahdut bir şekle inmiş ve ancak sesle ifade edilen manaya kuvvet vermek için bugün olduğu gibi alelâde bir «Yardımcı hareket» mahiyetini almıştır.

Bu vaziyete göre, birinci devirde esas «Manalı jest» olduğu halde, üçüncü devirde esas «Manalı ses» olmuş ve bu iki devir arasında geçen «Sözlü işaret» devri de ancak bir istihale devresi teşkil etmiş demektir.

Birinci devirdeki «Sözsüz işaret» dilini kullanan insanların hiç ses çıkarmamış birtakım dilsizler olduğunu iddia edecek değilim: Herhalde bu ilk insanların kullandıkları işaretlere hayret, hiddet, korku, sevinç vesaire gibi hislerinden mütevellit birtakım sesler de karıştırmış olmaları pek tabiidir; fakat «Ses» başka, «Söz» başkadır: Bir cemiyetin her ferdine her zaman aynı bir mefhumu ifade etmiyen hayvanî sesler «Söz» değildir; «Söz», «Manalı ses» dir; onun için bu ilk devir, «Sesli», fakat «Sözsüz» işaret devri demektir.

«Güneş - Dil» kanununun bütün vuzuhiyle devirlere ayırarak tesbit ettiği bu tekâmül safhalarının doğruluğu, ilim tarihinin en eski devirlerinden itibaren tesbit edilebilecek muhtelif müeyyidelerle sabittir: Meselâ Milâttan evvel 5 - 4 üncü asırlarda yaşayan (Platon), «Ses dili» nin menşei insandaki «Jestle taklit» hassasında bulmuş olduğu gibi, gene Milâttan evvel 4 - 3 üncü asırlarda yaşayan Yunan filozofu (Epicure) de dilin menşeiinden bahsederken, «Sözün sesle jestten doğduğu» nu ispat için biraz müphem olmakla beraber çok doğru bir nazariye serdetmiş ve hattâ XVIII inci asrın dilcilik sahasında «Tekâmül» esasına taraftar müellifler işte bu eski zaman prensipine istinat ederek «Ses dili» nin «Tabii dil» olan «İşaret» esastan istihale etmiş olduğundan bahsetmişlerdir; meselâ o asrın meşhur Fransız filozofu (Etienne de Condillac) bu esasın en mühim müdafilerindendir. ve hattâ bu büyük müellif İşaret diline «Langage d'action» ismini vermiştir.

Dil psikolojisinin bugünkü iptidai kabîleler üzerinde yapılmış muhtelif tetkiklere istinaden varmış olduğu en yeni neticeler de «Güneş - Dil» sisteminin bir kanun şeklinde ortaya çıkardığı bu sağlam esası ta-

mamiyle teyit edecek mahiyettedir: iptidaî kavimlerle meskûn ülkelerin her tarafında, meselâ Amerika'nın şimalinde ve cenubunda ve Afrika ile Avustralyanın muhtelif yerlerinde yaşıyan birçok iptidaî cemaatlarda pek mütekâmil bir «İşaret dili = Langage par gestes» keşfedilmiştir: Muayyen jestlerle her manayı tıpkı ses gibi ifade eden bu sessiz dilde «Jest», bizde olduğu gibi «Söz» ün alelâde bir yardımcısı mahiyetinde değildir: bu iptidaî kabîlelerin işaret dili, bizim sesle anlattığımız bütün mefhumları muayyen ve muntazam jestlerle ifade eden mükemmel bir «İşaret sistemi = Systême de signes» şeklindedir; onun için ancak bizdeki dilsizlerin işaret diliyle mukayese edilebilir! Meselâ şimalî Amerika yerlileri arasında bir tetkik seyahati yapmış bir seyyahın verdiği izahata istinat eden (Lévy - Brühl), «Fonctions mentales dans les société inférieures» ismindeki eserinin 178 inci sahifesinde bu sessiz dili şöyle anlatır:

«... Bu jest dilinin büyük bir grameri bile yazılabilir. Bu dilin zenginliği hakkında bir fikir verebilmek için yalnız şunu söyleyelim ki, birbirinin ses dilinden hiçbir kelime bile anlamıyan iki muhtelif kabîleye mensup iki kişi bir araya gelince, birtakım el, baş ve ayak hareketleriyle tam altı saat hiç durmadan birbirlerine bin türlü hikâyeler anlatmakta ve sessiz bir lisanla konuşup sükût içinde gevezelik etmektedirler! . . .».

Bu sessiz dil, ilim âleminde «Langage manuel = El dili» ismini almıştır. (Aristo) nun dediği gibi «İnsan, en mukallit hayvandır»: onun için kâinatta gördüğü her hâdiseyi birtakım jestlerle taklit etmiştir. Hattâ (Marcel Jousse) un «Etudes de psychologie linguistique» ismindeki eserinde anlattığına göre, resim esasından ç kmış bir yazı demek olan ilk hiyeroglifler hep böyle bir takım «Jest» ler tasvir etmek suretiyle fikri ifade etmektedir: onun için bu yazıda her şekil bir «Mimogramme = Taklit harfi» halindedir; meselâ «Çocuk» mefhumu «Emzirme» ve «İhtiyar» mefhumu da «Sendeleme» jestleriyle ifade edilir: yani her hiyeroglif yahut mimogram, «İşaret dili» devrinden kalma bir jestin resmi demektir!

Dil felsefe ve psikolojisinde ancak bugün varılan en son neticelere göre, şimdiki insanların «Ses dili», eski insanların işte bu «İşaret dili» nden türemiştir; çünkü insan «İşaret» i yalnız elleriyle değil, muhtelif âzası ve bilhassa ağızıyla da yapmaktadır: fakat (Paget) in «L'évolution du langage» ismindeki tetkikinin 92 nci sahifesinde dediği gibi, «Ağızla işaret yapılırken ciğerlerden gelen hava boğazla ağız arasındaki boşluklara girip çıkmakta olduğu için», fizyolojik bir netice olmak üzere «Ses» dediğimiz hâdis vukua gelmektedir; bu vaziyete göre fikir

ve manayı ifade eden şey, fizyolojik bir «Netice» den ibaret olan «Ses» değil, bu neticeyi hâsıl eden «Ağız jesti» dir! Onun için sesi işidilmeyen yahut gizli konuşan bir kimesenin ifade ettiği fikirler bile dudak hareketlerinden kolaylıkla anlaşılabilir.

«Ses dili» ni «İşaret dili» nden türemiş gösteren bu izah, Milattan asırlarca evvel (Platon) ve (Epicure) gibi büyük Yunan filozofları tarafından tesbit edildikten sonra, XVIII inci asırdanberi fransız (Etienne de Condillac) ve (Marcel Jousse), ingiliz (Dr. J. Rae) ve (Alfred Russel Wallace) ve nihayet son zamanlarda da (Paget), (Lévy-Brühl), (Cuvillier) vesaire gibi âlimler tarafından birçok müşahedeler ve uzun tetkiklerle tavih edilmiştir.

Demin söylediğim gibi, «Güneş - Dil» kanunu ikinci devir olarak «Çok basit birtakım manalı sözlerle karışık» bir «Sözlü işaret devri» göstermektedir. Avrupa'nın bugünkü klâsik lisaniyatı için bu esası da olduğu gibi kabul etmek, ilmi bir zaruret hükmündedir: çünkü zaten dil felsefesinin en son mütehasısları ilk «İşaret dili» ile son «Söz dili» arasında ortaya bir istihale devresi teşkil etmek üzere ikinci bir devir kabul etmektedirler. Onların izahına göre, bu ikinci devirde, ilk işaret devrindeki «Jest» ile şimdiki söz devrinin «Kelime» si arasında mutavassıt bir şekil olmak üzere birtakım manalı sesler kullanılmıştır: «Güneş-Dil» kanununda «Çok basit birtakım manalı sözler» şeklinde tarif edilen bu iptidaî söz unsurları, Alman ilminde «Lautbilder» ve Fransız ilim âleminde de «Images vocales» ismini almaktadır. Bu «Sesden resimler», ses taklidiyle yapılan «Onomatopées» ler şeklinde değildir: (Lévy - Brühl) ün tarifine göre, bunlar «Bir şeyi tasvir ve tarif için yapılan ağız jestleri» dir; bu nevi jestlerde ses, tarif edilen şeyin vaziyet ve hareketini taklit eder; meselâ Garbî Afrika'nın «Togo» ve «Dahomey» müstemlekelerinde konuşulan «Ewhe» dilinde «Yürümek» manasına gelen «Zo» fiili, muhtelif yürüyüş şekillerinin taklidinden hâsıl olan kırk kadar «Zarf = Adverbe» le beraber kullanılabilir: faraza «ZO BOHO BOHO = Şişman bir kimse hakkında: ağır ağır yürümek», «ZO DZE DZE = Çevik adımlarla yürümek» ve «ZO BEH BEH = Sürünerek yürümek» şekillerindeki «BOHO» ağırlık ve yuvarlaklığın, «DZE» çevikliğin ve «BEH» sürünme ve sürüklenme hareketlerinin sesle taklidi sayılır. Tabii bunlar, bugünkü iptidaî dillerden birinde tesbit edilmiş olmak itibariyle, ilk insanların kullandıkları şekillere nisbetle çok değişmiş şeylerdir: bununlabeleder «Lautbilder» denilen iptidaî söz unsurları hakkında oldukça vazih bir fikir verebilecek mahiyettedir.

Huzurunuzda gözden geçirdiğim bu vaziyet, dilin teşekkül ve tekâmül devirleri hakkında «Güneş - Dil» kanununun koymuş olduğu pren-

siplerin ne sağlam temellere dayandığını bütün vuzuhiyle tesbit ettiği için, Türk dilciliği bakımından hususî bir ehemmiyeti haiz demektir.

*
* *

Şimdi ikinci nokta olarak biraz da «Tasrifsiz fiil» meselesinden bahsedeceğim: «Ulus» gazetesinde «Dil yazıları» başlığı altında neşredilen tahliller bize her kelimeyi menşe devirlerine ait iptidaî bir cümle şeklinde göstermektedir; bu iptidaî «Cümle» nin mürekkep olduğu manalı heceler birbiriyle kaynaşmış ve işte bu kaynaşma bugünkü «Kelime» leri meydana getirmiştir; meselâ Millet ve Cemaat manalarına gelen «Ulus» kelimesinin tahlilinde, bu kelimenin ayrılmakta olduğu «uğ + ul + uğ + us» unsurları mana itibariyle «Çokluk + yayılma + sahip + saba» mefhumlarını ifade etmektedir; bu vaziyete nazaran, menşe devrindeki insanlar «Cemaat» mefhumunu «Geniş bir sahaya yayılmış bir kalabalık» şeklinde ifade etmişler demektir. (Ferdinand de Saussure) ün «Linguistique générale» ismindeki eserinin 170 inci sahifesinde söylediği gibi, klâsik dil bilgisinde böyle muhtelif söz unsurlarının birbiriyle kaynaşmasından hâsıl olan «Kelime» lere «Syntagme» ismi verilir: «Güneş - Dil» kanununun tatbikatından çıkan neticeye göre, bugün kullandığımız kelimelerin hemen hepsi sentagmdır! Hattâ tek heceli kelimeler bile böyledir: çünkü bunlar da tahlil edilince, ekseriyetle bir iki hecenin bir hece şeklinde kaynaşmasından hâsıl oldukları anlaşılmaktadır.

«Güneş - Dil» sentagmlarının tahlilinden çıkan iptidaî cümlelerde hiç tasrif edilmeyen birtakım fiiller vardır: bu fiiller, meselâ «Ulus» kelimesinin tahlilinden hâsıl olan deminki misalde gördüğümüz «ul = yayılma» kelimesi gibi iptidaî bir «Masdar» şeklindedir; bu gibi masdarlar yerine göre bazan da bir «İsim» rolü oynamaktadır; onun için «Güneş - Dil» tahlillerine göre, dilin menşe devrinde fiil, hiç tasrif edilmeyen ve hattâ bazan isim ve sıfat rolleri de oynayabilen iptidaî bir unsur demektir. Bu son vaziyet bugünkü diller üzerinde bile muhtelif misallerle tesbit edilebilir: meselâ Türkçede «Yemek» kelimesi hem isim, hem fiil olduğu gibi, «Kar + mak», «Türe + mek» ve «Dil + mek» fiillerinin «Kar», «Türe» ve «Dil» kökleri de hem bu masdarların emir şekilleri ve hem de «Kar = el, bilek, karış», «Türe = kanun, an'ane, âdet» ve «Dil = Ağızdaki dil, ince kesilmiş parça, dilim» manaları itibariyle birer isimdir! Bu hal çince de daha barizdir: bu eski dilde bir kelimenin isim yahut fiil olduğu ancak önüne yahut sonuna konulan bir edattan anlaşılır. Sümercede de böyledir. Aynı halin yeni Avrupa dillerinde de

birtakım misalleri tesbit edilmiştir; meselâ ingilizcede «love» kelimesi böyledir: çünkü bu kelime o dilde hem «Sevgi» manasiyle isim, hem «Sevmek» manasiyle fiildir! Bu iki hali birbirinden ayırmak için, isim şeklinde başına bir «the» ve fiil şeklinde de bir «to» getirilir; fakat (Meillet) nin «Linguistique historique» ismindeki eserinin 176 ncı sahifesinde dediği gibi, bu edatların kullanılmadığı bazı vaziyetler de vardır ki o zaman kelimenin isim yahut fiil olduğu ancak karine ile anlaşılabilir! Bu vaziyete göre, «Güneş - Dil» tatbikatının menşe devrindeki fiili bazan isim rolü de oynayabilen bir unsur şeklinde tesbit etmesi, klâsik lisanîyatın da inkâr edemeyeceği bir hakikat demektir.

Bu vaziyet eski Hind - Avrupa ve semitik gruplarında da tesbit edilmiştir; meselâ (Brockelmann) ın «Linguistique sémitique» ismiyle fransızcaya tercüme edilen eserinin 125 inci sahifesindeki izaha göre, Hind - Avrupa grubunda «Bhere» şeklinde itibarî bir unsur bir taraftan «Taşıyor» manasına bir «bhéreti» fiili hâsıl etmekte olduğu gibi, bir taraftan da Yunancada «Taşıyıcı» manasına bir « φέρος = phôros» ismini vücade getirmektedir: şu halde o itibarî «Bhere» şekli ne isimdir, ne fiil ve daha doğrusu hem isimdir, hem fiil... Tıpkı bunun gibi, (Brockelmann) a göre semitik grubunda da «Katal», «Kutul» ve «Kıtıl» unsurları hem isim, hem fiil rolünü oynamaktadır. Hattâ (Meillet) ye göre Hind - Avrupa grubunda Masdar aynı zamanda bir isimden ve Fail ile Mef'ul şekilleri de birer sıfattan başka bir şey değildir.

Bu vaziyet karşısında fiil kategorisinin isim kategorisinden türemiş olmak nazariyesi bile ortaya çıkmıştır.

. . . Fakat klâsik lisanîyatın tarih devirleri üzerinde hem isim, hem fiil rollerini tesbit ettiği kelimelerle «Güneş-Dil» tatbikatının aynı mahiyeti haiz olarak ortaya çıkardığı menşe devri kelimeleri arasında bilhassa gramer bakımından çok bariz bir fark vardır: Tarih devrinin hem isim, hem fiil rolünü oynayabilen kelimeleri fiil rolünde bulundukları zaman tasrif edilebildikleri halde, menşe devrinin aynı mahiyetteki unsurları fiil rolünde iken bile tasrif edilememekte, yani şahıs ve zaman gösterecek şekiller veyahut eklentiler almamakta ve netice itibariyle birer «Tasrifsiz fiil» manzarası göstermektedir. Fakat Tarih devrindeki fiilin tasrifi mahiyeti, dilin menşe devrine çıkacak ve dille beraber doğmuş sayılacak kadar eski bir hususiyet değildir: çünkü «Tasrif» in muahhar bir hâdisе olduğu klâsik lisanîyat sahasında bile tesbit edilmiştir.

Şabrs, kemmiyet, zaman, sıyga ve bilhassa semitik diller sahasında cinsiyet gibi muhtelif mefhumların aynı bir kelime kalıbına sığıştırılarak aynı zamanda ifadesini temin etmek itibariyle çok karışık ve mütekâmil bir mekanizma demek olan «Tasrif» i insan zekâsının birdenbire bulmuş

olmak ihtimalini kabul etmek, her şeyden evvel tekâmül kanununu inkâr etmek demektir! Onun için Tasrifin nasıl doğduğu bazı âlimlerce tetkik edilmiş ve bunun ayrı bir teşekkül tarihi bulunduğu tesbit olunmuştur.

. . . Bu tetkikat henüz pek yeni sayılabilecek bir vaziyettir. Meseleyi bütün ciddiyet ve ehemmiyetiyle tetkik eden ilk âlim, «Essai de sémantique» ismindeki eseriyle «Sémantique» ilminin vâzırı sayılan meşhur fransız dircisi (Michel Bréal) dir.

Takriben yetmiş senedir klâsik lisaniyat sahasına hâkim bir kanaat vardır: on dokuzuncu asra kadar insan dilinin menşesine ait nekadara nazariye serdedilmişse, bilâistisna hepsinin sukut etmiş olmasından ilham alan bu tuhaf kanaate göre, dilin menşei dil bilgisini alâkadara edemezmiş! Çünkü bu mesele halledilemezmiş! (Michel Bréal) fiilin menşesine çıkabilmek için, «Sémantique» in «Les commencements du verbe» faslında her şeyden evvel işte bu yanlış kanaate hücum etmiş ve «*Dil menşei meselesi dil bilgisinin programından çıkartıldığı takdirde bu bilginin bedefsiz bir ilim vaziyetinde kalacağından*» bahsetmiştir. Tasrif meselesini işte bu kanaatle tetkik eden bu büyük fransız âlimi, netice itibariyle fiilde şahıs, zaman, sıyga, kemmiyet ve cinsiyet ifade eden bütün hususiyetlerin hep sonradan hâsıl olmuş şeyler olduğunu tesbite muvaffak olmuştur.

Bu mühim netice, «Güneş - Dib» tatbikatında gördüğümüz iptidaî ve adeta rüşeymî fiillerdeki «Tasrifsizlik» in ne bariz bir hakikat ifade ettiğini teyit etmek itibariyle, yeni Türk dirciliği bakımından tetkikî zarurî bir vaziyet teşkil etmektedir; bu vaziyet, (Bréal)den (Brockelmann), (Vendryes) ve (Meillet) ye kadar muhtelif lisaniyat âlimlerinin tetkiklerine istinaden şöyle tesbit edilebilir:

(*Tasrifte şahıs meselesi*) — Tasrifte Mütakellim, Muhatap ve Gaip gibi şahıs ifade eden eklentilerin çok eski bir şey olmadığı, ilk insanlar için bu mefhumların herhalde el işaretleriyle de ifade edilmesi mümkün olmasından anlaşılmaktadır. Zaten bu eklentiler fiil bünyesinden ayrıldıkları takdirde, aynı mefhumları ifade eden müstakil zamirlere çok yakın bir fonetik manzara göstermemektedir: meselâ Türkçenin «İmek» yardımcı fiilinde hal sıygasının Müfret mütakellim şekli olan «im - m» ve bunun Sanskrit dilindeki «as - mi», Yunancadaki «ελμι», Hititçedeki «eş - mi», eski İslavcadaki «jes - mi», Ermenicedeki «em» ve Gotçadaki «im» gibi karşılıklarında mütakellim eklentisi olan «mi - m» şekli o muhtelif dillerde «Ben» zamininin müşterek prototipi olan «ma = men» kelimesinden başka bir şey değildir.

Bu vaziyete göre tasrifte şahıs gösteren eklentiler, müstakil zamirlerin fiil köküne ilâvesinden hâsıl olmuş şeyler demektir. Hattâ Orhon lehçesinde bu eski vaziyeti gösteren pek çok misaller vardır.

(*Tasrifte zaman meselesi*) — Bugün tasrif edilen bir fiil, mutlaka mazi, hal ve istikbal gibi bir «Zaman» mefhumu ifade etmektedir: bu vaziyet «Zaman» mefhumunun gramerde «Fiil» denilen kategori kadar eski olmak ihtimalini hatıra getirebilir; hattâ Almancada «Fiil» mefhumu «Zeitwort = Zaman kelimesi» şeklinde mürekkep bir tabirle ifade edilir. Fakat buna rağmen, fiilin menşe devrinde «Zaman» fikrini ifade etmediği tesbit edilmiştir. Bu vaziyeti anlamak için, Semitik diller grubuna sathî bir nazarla bakmak kâfidir: meselâ İbranî dilinde Müstakbel sırgası bazan Mazi manası ifade etmekte olduğu gibi, bazı Mazi sırgaları da Müstakbel manasına kullanılabilmektedir! Hattâ bundan dolayı eski dinî metinlerin tefsirinde birçok müşkülât hâsıl olmuştur. Tıpkı bunun gibi, Âsur lehçesinde de «Şuhudî mazi» sırgası Hal ve Müstakbel manalarına kullanılabilmektedir! Bu hal Hind - Avrupa dillerinde de böyledir: meselâ (Meillet) ye göre tasrifle ifade edilebilecek başlıca zamanlar Mazi, Hal ve İstikbal'den ibaret üç şekle münhasır olduğu halde, Hind-Avrupa dillerinde bunların yalnız ilk ikisi vazîh olarak ifade edilebilmekte ve üçüncüsü olan İstikbal sırgasının kat'i ve muayyen bir şekli olmadığından, «Müstakbel» mefhumu ekseriyetle karışık ve müphem bir şekil almaktadır; meselâ Almancada Mazi ve Hal şekilleri gayet vazîh olduğu halde, Müstakbel hususunda vaziyet biraz karışıktır: (Vendryes) in «Le langage» ismindeki eserinin 119 uncu sahifesinde dediği gibi, o dilde bu sırga ya «*ich werde kommen*» gibi ağır ve mürekkep bir surette yalnız gramer kitaplarına munhasır bir şekil alır ve yahut «*ich komme*» şekliyle hem Hal, hem İstikbal sırgalarını aynı zamanda ifade edebilir! Almanca gibi İngilizcede de Hal ve Mazi sırgaları vazîh olduğu halde, esas itibariyle lisanda mevcut olmıyan Müstakbel için iki müphem ve muhtelif şekil kullanılır ve meselâ «Yapacağım» yerine «*I shall do* = yapmam icap eder, yapmalıyım» ve «*I will do* = yapmak isterim» denilir!

Zaten bütün Cermen dillerinin en eski şekillerinde Mazi ve Hal sırgaları bulunduğu halde, Müstakbel sırgası yoktur. Rus, Gal ve İskoçya'nın Gael lehçelerinde de eski bir Hal sırgası İstikbal manasına kullanılmaktadır.

Hattâ (Meillet) tarihten evvelki Hind - Avrupa anadilinde İstikbal sırgasının hiç mevcut olmadığını tesbit etmiştir. Bu vaziyet, Türk dilinde de böyledir: meselâ bizde esas itibariyle Hal ifade eden «*Gider*» ve «*Gelir*» gibi «Aoriste = Muzari» şekilleri, bazan «*Oğuz Han bir gün*

ava gider...» cümlesinde olduğu gibi Mazi ve bazan da «*Beş on gün sonra gelir*» şeklinde olduğu gibi Müstakbel manasını ifade etmektedir! Şimdi aramızda bulunan muhterem (Jean Deny) nin «*Grammaire de la langue turque*» ünde tesbit ettiği gibi, bu üç mana bilhassa Gaip sıygasında görülmektedir. Bu hal, fransızcada da böyledir.

. . . Size arzettiğim bu vaziyet, Hal ve Mazi sıygalarının hep Müstakbel'le karıştığını ve netice itibariyle «Müstakbel sıygası» dediğimiz şeklin bütün dil gruplarında çok muahhar bir teşekkül olduğunu göstermektedir.

(*Mazi sıygası meselesi*) — Menşe devirlerinde Mazi sıygası var mıdır? (Bréal) in tetkikatı bu suale de menfi bir cevap teşkil etmektedir. Her nekadard Hind - Avrupa dilleri ilk bakışta Mazi sıygasının birçok şekilleriyle dolu gibi görülürse de, bu zahiri vaziyete aldanmamalıdır: çünkü bütün bu şekillerin hep Hal sıygasından istihale etmiş şeyler olduğu tesbit edilmiştir! Meselâ (Omiros) mesel ve kaide kabîlinden umumî esaslar ifade ederken çok defa Hal'i Mazi sıygasıyla anlatmıştır; en eski Roma kitabelerindeki Lâtin cümlelerinde de Hal ve Mazi sıygalarının birbirine karıştığı görülmektedir. Bu hale yeni dillerde bile birçok misaller gösterilir: meselâ fransızcanın bilhassa Mazi'ye ait hikâyelerinde Hal sıygasının — tıpkı türkçedeki «*Oğuz Han bir gün ava gider*» misalinde olduğu gibi — Mazi manasına kullanıldığını herkes bilir; hattâ böyle Mazi rolü oynayan Hal şekline «*Présent historique* = Tarihi Hal sıygası» denir.

Bu vaziyet, muhtelif dilciler tarafından «Mazi» sıygasının da muahhar bir teşekkül olmasıyla izah edilmektedir. (Bréal) bu hali ilk insanlarda Mazi ve Müstakbel fikirlerinin mevcut olmamasıyla tefsir etmekte ve buna delil olarak da bugünkü vahşi kabilelerle küçük çocuklarda zekânın ancak hali kavrayabilip «Mazi» ve «Müstakbel» mefhumlarını ihtaya müsait olmadığından bahsetmektedir.

Herhalde ilk insanlarda Geçmiş ve Gelecek zaman mefhumları mevcut olmayınca, dilin menşesinde «Mazi» ve «Müstakbel» sıygaları aramak abes demektir.

(*Hal sıygası meselesi*) — Fakat acaba o ilk devirde «Hal» sıygası var mıdır? (Bréal) çok haklı olarak bunu da inkâr etmektedir: çünkü zaten «Hal» dediğimiz sıyga, hiçbir zaman tayin etmiyen bir şekildir: meselâ «*Vakit geçer*» ve «*Dünya döner*» dediğimiz zaman, «*Geçer*» ve «*Döner*» şekilleri hem Maziye, hem Hale, hem İstikbale ait olabilir. Bu vaziyete göre, «Hal» sıygasının «Masdar» dan hiçbir farkı yok gibidir: Masdar nasıl fiili ifade ediyorsa, «Hal» sıygası da aynı fiil ve hareketi şahıslara izafe ederek ve zaman tayin etmiyerek ifade ediyor demektir.

Onun için dilin menşesinde «Mazi» ve «Müstakbel» olmadığı gibi, «Hab» sıygası da olmamak lâzımgelir.

(*Tasrifin menşei*) — Bu netice bize menşe devrindeki fiilin şahıs ve zaman mefhumlarını ifade etmeyen, yani tasrif edilmeyen çıplak bir unsur olduğunu göstermektedir. (Bréal) in fikrinde bu çıplak unsur, ilk şekli itibariyle alelâde bir isimden başka birşey değildir; fakat bu isim, hareket mefhumuyle alâkadar bir müsemmaya ait oldukça bazan bir Masdar rolü de oynıyabilmiştir; ilkönce bu iptidaî Masdar hiç tasrif edilmeden kullanılmıştır; bu devirde şahıslar el işaretiyle gösterilmiş ve «Mazi» ile «Müstakbel» fikirleri mevcut olmadığı için insan zekâsı sıyga teşkiline ihtiyaç görmemiştir. Onun için (Bréal) e göre «Hab» sıygasını doğuran ilk tasrif şekli, kuvvetli insanın kuvvetsiz insana söylediği bir emir kelimesiyle başlamıştır; tabîi bu ilk emirler, isim şeklinde şeylerdir; bugün bile bir kumandan askerine «İleri!» ve bir müşteri garsona «Kahve!» dediği zaman, bu kelimeleri bir fiil şeklinde ve bilhassa «Emrihazır» tarzında kullanmaktadır. Fakat ilk insanın kullanmış olabileceği bir emir kelimesi, birçok sıygalara menşe olabilecek bir sözdür: çünkü rica ve dua gibi mefhumlar da emir sıygasıyla ifade edilebilecek şeylerdir. Onun için (Bréal) in kanaatine Temenni ve İnşa sıygaları hep «Emir» sıygasından çıkmış şekiller demektir. Fakat «Emr» in cevapsız kalması kabil değildir: kuvvetsiz hayatını muhafaza için, mutlaka kuvvetlinin emrine cevap vermek mecburiyetindedir; kuvvetli «Gel!» deyince kuvvetsiz yumruk yememek için herhalde bu emre derhal itaat ettiğini ifade etmek, yani «geliyorum!» demek ihtiyacını duyacaktır: «Hab» sıygası da işte bu ihtiyaçtan doğmuş ve bu sıyga, biraz evvel arzettiğim gibi, gittikçe «Mazi» ve «Müstakbel» sıygalarının teşekkülünde âmil ve esas olmuştur.

(*Tasrifte cinsiyet meselesi*) — Tasrifte şahıs ve zaman mefhumları gibi cinsiyet mefhumunun da ifadesi muahhar bir hadisedir; zaten bu hususiyet bilhassa Semitik grupta tesbit edilmektedir: meselâ arapçada erkek için «قال» ve kadın için «قالت» şekilleri vardır. Fakat (Oppert) in «Grammaire sanscrite» inde ve (Meillet) nin «Introduction» unda tasrih ettiği gibi, Hind - Avrupa grubunun hiçbir devrinde bu hususiyetten hiçbir eser görülmemiştir; Türk dilinde de böyledir. Zaten cinsiyet meselesinin fiil şöyle dursun, isimlerde bile sonradan hâsıl olmuş arızî bir hal olduğu düşünülecek olursa, bu hali fiilin menşe devrinde aramanın ne beyhude bir hareket olacağı kendiliğinden anlaşılmış olur.

*

* *

Küçük bir hulâsa şeklinde arzettiğim bu vaziyet, fiilde şahıs, kemiyet, zaman ve cinsiyet gibi mefhumlar ifade eden hususiyetlerin ve netice itibariyle tasrifin çok uzun bir tekâmül eseri olarak sonradan hâsıl olmuş karışık bir mekanizma teşkil ettiğini göstermektedir. Onun için «Güneş - Dil» tahlillerinin bazan isim ve bazan da tasrifsiz fiil rolünde gösterdiği iptidai kökler, fiil kategorisinin en eski örneklerini temsil ediyor demektir.

*
* *

Bu hakikatlerin bu kadar bariz şekillerle ve adeta birer sistem halinde tedvini, ULU ÖNDER'imizin Yüksek Himayelerinde çalışan «Türk Dil Kurumu»nun lisaniyat tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden büyük kanunu sayesinde olduğu için, ATATÜRK'e ilim minnettar olmalıdır.

(*Sürekli alkışlar*)

Başkan — Kurun namına Kurultayda izah edilen tezler bitmiştir. Bundan sonra B ve C serilerini teşkil eden tezlere sıra gelmiştir. Onlar da yarın ve daha ileri günlerde okunacaktır.

Yarın saat 14 te toplanılmak üzere içtimaa nihayet verilmiştir.



Gün Altıncı

29 Ağustos 1936 Cumartesi



Birinci Toplantı

Saat 14-15¹⁵

Başkanlık Kuru :

Başkan : Bn. Afet

Sekreterler : Bn. Esmâ Nayman
B. İ. Müştak Mayakon

Başkan — Celseyi açıyorum. Dünkü zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 28 ağustos 1936 cuma günü saat 14 te Dolma-bahçe Sarayında Atatürk'ün yüksek huzuriyle, Bay Nuri Conker'in Başkanlığı altında beşinci toplantısını yaptı. İlkönce geçen toplantının zptı okunarak aynen kabul edildi.

Ondan sonra, Başkan, söz sırası Kurum adına tez vermiş olanlardan Bay Dilaçar'a geldiğini söyledi ve Bay Dilaçar «Güneş - Dil Teorisinin Antropolojisi» adlı tezini izah etti.

Başkan saat 15,45 te istirahat için celseye 15 dakika fasıla verdi.

16 da ikinci celse yine Bay Nuri Conker'in başkanlığında açıldı. Başkan söz sırasının Dr. Mehmet Ali Ağakay'a geldiğini söyledi. Ve Dr. Ağakay «Güneş -

Dil Teorisi karşısında Grek dilinin bazı hususiyetleri» konulu tezini izah etti ve celse tatil edildi.

5 dakika istirahatten sonra, 17,30 da yine Bay Nuri Conker'in Başkanlığında toplandı. Başkan Bay İsmail Hami Danişmend'e söz verdi, ve Bay Danişmend kürsiye gelerek «İşaret dili ve tasrifsiz fiil» isimli tezini izah etti.

Ertesi gün saat 14 te toplanmak üzere 17,55 te toplantıya nihayet verildi.

Başkan — Zabıt hakkında söz söylemek istiyen varmı?

Dünkü zabıt aynen kabul edilmiştir.

Bugün söz sırası Kurultayımıza iştirak etmiş olan ecnebi bilginlerininindir.

Söz Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü Bay Anagnostopulos'undur.

(Profesör beyanatını Fransızca olarak okudu [¹].)

[¹] Fransızca metin. Ekler: No. 4.



Başkan — Bu beyanatın Türkçesi okunacaktır.

Türk Dil Kurultayında hazır bulunmam hakkında lûtfen vaki olan daveti geç aldığım için Türkçe ve Grekçenin mütekabil tesirleri hakkında vermek istediğim tezi hazırlıyacak vakit bulamadığıma müteessifim.

Bu tez, iki kavmin, aynı zamanda tarihlerini aydınlatacak ve müşterek hayatlarını, medeniyet bakımından birlikte çalışma yolundaki mesailerini gösterecek mühim bir bahistir. Bunu gelecek Kurultaya kadar hazırlıyacağımı vadedirim.

Bugün, sadece, kibar dost Türk Milletinin mukadderatını dahiyane ve münevverane bir surette idare etmek gibi eşsiz bir imtiyaz ihraz etmiş olan ve entellektüel kültürün âlicenap hamisi sıfatiyle, eskiden sultanlara ikametgâh olan bu saraylarda ilim ve edebiyatın sönmez meşalesini parlatan Son Ekselans Cumurreisi Atatürk'e derin saygılarımı sunmakla iktifa edeceğim. (*Alkışlar*)

Aynı zamanda Kurultay Başkanını ve Kültür Bakanını da saygı ile selâmlarım. Kültür Bakanı, Türk Dil Kurumunun Başkanı sıfatı ile ve aynı kurumun yorulmak bilmez Genel Sekreteri olan Bay İbrahim Necmi Dilmen'in ve sair bilginlerin yardımı ile Türk ilmi hakkındaki araştırmalarda kuvvetli bir teşvik ve cidden şayanı dikkat bir entellektüel hareket yaratmağa muvaffak olmuştur.

Atatürk'ün ve münevver arkadaşlarının yaptıkları işler arasında kendilerine en çok şeref verenlerden biri olan Türk yazısına ve Türk Diline ait büyük inkılâbı yakından tetkik etmekle ve Türk arkadaşlarımın araştırma ve faaliyetlerinin objesi ilmî mesailin neler olduğunu öğrenmekle pek mesudum.

Bu kongreden elde edilecek neticelerin müstakbel Türk Dilciliğinin inkişafı için çok verimli olmasını bütün kalbimle dilerim. (*Sürekli alkışlar*)

Başkan — Söz Paris Şark Dilleri Okulu Türkçe Profesörü Bay Jean Deny'nindir.

TÜRKÇEDE «LER» EDA- TİNİN MENŞEİ



Burada arzedeceğim mütalealar yeni değildir. Ben bunları 1924 te Paris Dilcilik Sowyetesinde de arzetmiştim. Ve o tarihte aynı sosyetenin toplantılarına ait bir zabıtta bu mesrudatımın karanlık görünecek derecede muhtasar, iki üç asırlık bir hulâsası intişar etmişti. Bu birkaç satır, sonradan, Finlandiyalı Türkoloğ Bay Räsänen ile daha muahhar bir zamanda Krakovili maruf âlim Bay Kovalski tarafından iktibas edildi. Bununla beraber Bay Kovalski benim bu husustaki noktai nazarıma iş-tirak etmemektedir; ve kendisinin o aynı makalesinden öğrendim ki benim nazariyem daha geçen asırda, Macar bilgini Munkacsy tarafından serdedilmiş bulunuyormuş. Ancak kullandığı lisanı anlamadığımızdan, Bay Kovalski de, ben de, bunun künhüne erememişiz.

Munkacsy'nin bana takaddüm etmiş olması, benim için sukutu ha-yali mucip olabilirdi. Fakat ben onun bu takaddümünde, bilâkis, naza-riyemi takviye edecek bir mahiyet gördüm.



Malûmdur ki iptidaî Türk dilinde bizim süstantif adını verdiğimiz «être = olmak» fiili yoktur.

Ve meselâ: «ben - im; sen - sin; o - dur» demek için: «Ben Türk, sen Türk, ol Türk» denirdi.

Cemi sıygası da aynıyle: «Biz Türk, siz Türk, olar Türk» şeklinde ifade olunurdu. Gaip sıygası zamirinin bu şekline hassaten dikkat olunmasını dilerim. (Bugün olsa, diğer şahıs ve işarî zamirlere kıyasen *onlar* denir.)

Vuzuh kaygusile, Türklerin, şahsî zamiri müsnetten sonra tekrar etmek itiyadını erkenden edinmiş oldukları anlaşıyor.

*Ben Türk ben,
Sen Türk sen,
Ol Türk ol,
ve böylece, ta:
Olar Türk olar... a kadar.*

Esasen, bugün dahi Şark Türk lehçesinde aynı şekil muhafaza edilmektedir.

*Men Türk men,
Sen Türk Sen, ilâh...*

İkinci zamir, mükerrer bir eleman olduğu için daha hafif tekellüm edilirdi, ve eccent toniği taşıyan müsnet ile kaynaşmış matlûp bir kelime olmak istidadını gösterirdi:

Ben Türk - ben,

*
* *

Bu tekâmülün ilersine gitmeden, *ol Türk ol* gaip sıygasının vaziyetine dair bir parantez açıyorum. Onun bu şekli pek eski zamanlarda teyyüt etmiştir. (Kaşgarî, IX uncu asır). Yine aynı Kaşgarî de, menfî şeklinde, ve *ol* dan önce getirilmiş *dağ* nefi edat ile bulunur:

Ol Türk dağ ol.

Bugün kullanılan *değil* kelimesinin aslı bu *dağ-ol* dur. Demek oluyor ki: *Ol* zamiri menfi şekle iz bırakmış, fakat müspet şekilde, *dur - mak* fiilinin muzarii ile tebadül etmiştir ki tıpkı lâtince mukabili bulunan *stare* kelimesi gibi burada (être = olmak) fiilinin yerine kaim olmuştur. (Fransızca: *esté* yerine *j'ai été*, İtalyanca: *sono stato*, *vesaire* ile mukayese oluna.)

Böylece, *ol Türk - durur* denir ve Osmanlıca şiirlerde bir dal harfinden sonra çifte rı koyarak yazılır, ve meşruten *dürür* diye telâffuz edilirdi.

Modern Türk dilinin *dur, dür, dır, dir* ekleri bu şekilden doğmuş ve yine aynı şekil Şark Türk lehçesinde, kendiliğinden *di* olarak kısalmış ve Altay lehçesinde de bir *t* den ibaret kalmıştır.

Binaenaleyh -dir şekli, daha eski bir şekil olan *ol Türk - ol*, cemi: *olar Türk olar* ın nispeten gecikmiş bir kaimidir.



Ben Türk - ben, Sen Türk - sen vesaire şekilleri tekâmül eylemek-te devam etmişlerdir. ki bu tekâmülü eski Osmanlıca metinlerde açıkça takip edebiliriz. Kaynaşmış zamirlerin telâffuzu gittikçe tegayyür etmek istidadını göstermiştir. Nasıl ki *barmak, varmak; birmek* te *vermek* oldu ise, *ben* de önce *ven, sonra* da -*en* ve *in* olmuş ve nihayet bu iki unsur da genze intikal ederek -*em* ve -*im* şekline girmiştir.

Bu suretle, bugünkü şekli, sessiz bir harfle başlayan müsnetlerin önüne -*im* ve sesli harfle başlayanların önünde de -*vim* olmak üzere -(y)*im* dır. Je suis = ben - im anlamındadır; lâkin Türkler, haklı olarak buna edat adını vermişlerdir. Filhakika o, ses armonisine tâbi hakiki bir ektir ve: *ben Türk - üm* denir.

Aynı zamanda, bu terkinin esasen aslî bir unsur olan birinci *ben*'i zaitleşmekte olup, badema: *Türk-üm*, yahut ki daha vazıh olmak istenilirse, *ben Türküm* demek yetecektir.

Cemide de, *Biz Türk - biz*, *Biz Türk - üz*'e müncer olmuştur.

Muhatap sıygasında iş daha da basitleşmiştir: *Sen Türk - sen*: (Sen) Türk - sün olmuştur. *Siz Türk - siz*, uzun müddet bu şekliyle tutunmuş, ve sonradan; mülkiyet ifade eden ekle bilmünasebe (Siz) Türk sünüz'e inkılâp etmiştir.

Şimdi, gaip sıygası kalıyor, müfredi *ol Türk - ol*, cemi *olar Türk-olar*. Münferit şekilde, *ol* tagayyüre uğramış, fakat yukarda dediğimiz gibi *durur* ile istikbal edilmiştir. Cemide, hiç değilse bize göre, *olar* ın *o* su düşmüştür ki, bu düşme keyfiyeti her dilde sık sık vakidir. Ve ezcümle Türkçede *oş-im-di, şimdi* kelimesini vücade getirmiştir.

Lar bir ek olmuş ve *olar Türk - olar* yerine, (daima mümkün olan *onlar* Türk şekli mevcut olmakla beraber), (onlar) Türk-ler denmiştir. Demek oluyor ki daha eski zamanlarda, *Türk - ler* tabiri «onlar Türktür» mefhumunu ifade etmiş ve buradan da gayet tabii olarak, ve mevzuu bahs olan kimseleri göstermek için mutlaka bir de el işareti yaparak «(İşte) Türkler» anlamına geçilmiştir. Sonra, işarete de lüzum kalmıyarak, *ler* eki, gramer bakımından cemi edatı kıymetini kat'î olarak elde etmiştir.

İşte, benim noktai nazarıma göre, cemi edatı olan *ler, lar*, onlar manasına gelen *olar* zamirinden bu suretle çıkmıştır.

Tarifteki şahsî şekilleri ekseriya, müsnet olarak bir ismi - meful ihtiva eden eski nominal cümelerden ibaret bulunduğundan, aynı mütalea *olar gelmiş olar* = (*onlar*) *gelmiş - ler* şekilleri için de varittir.

Burada zikrettiğimiz şekle gelince Fransızca karşılığı olan *ils sont venus* tabiri, gerçi tesadüfî olarak Türkçe - *ler* ile Fransızca *ils sont* un tamamen tekabülünü gösterir .

*

* *

Bu nazariyeyi teyit eden şudur ki, *ler* cemi edatı, prensip itibariyle cemi işareti kabul etmiyen bazı değişmez unsurların bile sonuna getirilebilir.

XVIII inci asra ait bir vesikada şu ibare yazılıdır: *kabaili Tatar muharebeye ikdam üzere - ler - dir*.

Eski uslûba daha müsait bulunan nezaket formüllerine, hâlâ bugün «Efendiler evdeler mi? Yoksa neredeler?» suali kullanılmakta ve buna cevap olarak ta: «Buradalar» denmektedir.

Bu misallerde, esasen lokatif bir kelimenin cemilendirilmek istenildiği anlaşıyor. Halbuki buna Türkçede imkân yoktur. Zira o zaman, cemi edatını lokatiften önceye koymak lâzımgelir ki, böylece hâsıl olacak *ils sont* (à la maison etc.) manasına olan eski kullanış tarzının bir

Hakikatte bu bir görüştür. Burada *ler* bir cemi eki değildir; ancak *ils sont* (a la maison etc.) manasına olan eski kullanış tarzının bir nevi artığıdır. (Misallere bakıla).

*

* *

Kendi izahım, bana yüksek Türkolog Müteveffa M. Bang'ın izahından üstün gibi geliyor. O zat *lar*'ın (katılmak) anlamında *ular* yerine kaim olduğunu ileriye sürüyordu. Filhakika *ula - mak* mastarı *ulatı, ulayı* vesaire gibi kolayca zarf, ve hattâ rabıt edatı olabilen şekiller doğurmuştur. Lâkin bu tabirlerde cemi anlamı yoktur. Esasen Profesör Kowalski de Bang'ın nazariyesini kabul etmemiştir.

*

* *

Verdiğim izahat ortaya başka bir mesele çıkarıyor: Eski cemi şekli *olar*, müfret şekli *ol* ile mukayese edilecek olursa her iki kelimenin arasındaki farkın *ar* unsuruna inhisar ettiği farkedilir.

Bundan da, bir zamanlar, *ler* den daha eski bir cemi edatının mevcut olduğu ve bunun da *er, ar* şeklinde bulunduğu neticesine varılır.

Bu noktai nazar, *biz* ve *siz* cemi zamirlerinin ekleriyle bu eki mukaseye imkânını verdiğiinden dolayı daha kolayca kabili müdafaadır. Filhakika *z* ve *r* Türkçede kolaylıkla tebadül eder: *göz: görmek - gelir: gel - mez, gibi...*

Bay Kowalski, esas itibariyle makul bulduğu benim nazariyeme karşı en büyük itiraz olarak diyor ki: Yalnız *olar* değil bir de *bular* (bugünkü lehçeye göre *bunlar*) şekli vardır ve *bular*, müfret *bu* ile mukayese edildikte, *lar* şeklinde bir cemi edatının mevcudiyetini akla getirir.

Bu iddianın karşılığı basittir: *bular*, zamirlerde birçok emsaline tesadüf edilen kıyasî bir şekildir. *Olar* a kıyasen vücade getirilmiştir. Dikkat edilmelidir ki, bu *-er* eki ile onun hem cinsi olan *-z*, zamirlere has gibi görünür; çünkü isimlerin evvelce başka bir cemi, (*kollektif*) adı vardı ki *-en* idi. Kâşgarî bu hususta iki misal veriyor: *Oğul* un cemi *oğul* - an a mukabil *oğlan*, ve *er* in cemi *er* - *en*. Bunlar halen müfret olarak kullanılır.

Bu *en* eki, Orhon kitabelerinde görülen *gün* (*elgün*) kollektif eki ile pek âlâ münasebattar olabilir.

*
* *

Hulâsa, benim kanaatime göre *ler* edatı, *ol* (bugünkü şekliyle *o*) zamirinin cemini temsil etmektedir. Ve cemin hakikî şekli, daha doğrusu şekillerinden biri, - zira bunlardan daha birçok vardır - (*-ar*), (*-er*) dir.
(*Alkışlar*)

Başkan — Söz İstanbul Darülfünunu eski Profesörlerinden Alman Türkoloğu Dr. Bay Giesse'nindir.



Bayanlar, Baylar.

Türk Dil Kurultayına ikinci defa olarak iştirak şerefini bana başışlıyan Türk Dil Kurumuna en derin saygılarımı sunmakla öğünürüm.

Alman ilim âleminin mümessili ve Almanyanın en yaşlı Türkoloğu sıfatıyla Türk Kurultayını yürekten kutlular ve şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da önemli sonuçlar dilerim.

Türkiyede son yıllarda dilcilik alanında yapılagelen hamleleri takip etmek ve bunun tanığı olmak benim için gerçekten bir sevinçtir.

Türkolog olarak geçirdiğim kırk yılın akınını kısaca gözden geçirsem yüreğim sevinçle doluyor, göğsüm kabarıyor. Otuz yedi yıl önce üniversite tahsilimi bitirdikten sonra Türkiyeyi yakından tanıyarak pratik bilgi toplamak üzere İstanbul'a geldiğim zaman, ilk işim halk arasında girift Osmanlı dili yerine gerçek arık dil yaratmak için ne gibi denemeler, kalkınmalar olduğunu kestirmek olmuştı. Daha bugün gibi hatırlıyorum. İstanbul'daki Alman mektebinin Türk Öğretmeni Kemal'in yardımıyla Türk Şairi Mehmet Emin'i tanımak şerefini almıştım. Mehmet Emin şiirlerini bana okumuş ve gelecekteki plânlarını, düşüncelerini anlatmış idi. O vakitler ilk olarak Mehmet Emin'in şiirlerini Almancaya çevirmiş ve edebî vargılarını Alman bilgi âlemine tanıtmıştım. Fakat

o vakitler Türkiyede olduğu gibi Almanyada dahi bu emellere kulak verilmemiş ve tahakkukuna imkân görülmemişti. Lâkin bu zaman zarfında bütün muhalifler sustu ve vakıanın gücü karşısında ortaya atmak istedikleri itirazlar ortadan kalktı. Atatürk'ün yüksek iradesi Türk dilini pratik olarak yarattı ve bu suretle dil ilmine yeni bir hız verdi ve böylece dil ilmi Türk dilinin tarihsel inkişafını takip ve tesbit etmek ödevini üzerine aldı. Türk dilinin araştırmalarını takip edenler için de Yakut, Uygur gibi Türk lehçeleri araştırmalarının hayli genişlemesi ve derinleşmesi yanında on dördüncü yüzyıla ait Türk dil malzemesinin tanınmasının da arttığını görmek büyük bir sevinçtir. Çünkü bu yüzyılın Süheyl ve Nevbahar, Âşık Paşa, Tezkerei Evliya, Yunus Emre... gibi eserleri zamanının bütün diğer Türk lehçelerinin en zengin bir malzemesini teşkil eder.

Garip tesadüftür ki Üçüncü Türk Dil Kurultayının yapıldığı 1936 yılında bir sıra Türk dil bilgisini alâkadar eden eserler çıkmıştır. Türkiyede çıkanları hepiniz bildiğiniz için bunları saymıyorum. Yalnız Alman dilinde çıkmış olup bazılarının haber alamadığını sandığım eserleri anmak isterim. İlkın Kopenhag'da çıkan K. Grönbec'in Türk dil yapısı var ki şimdilik yalnız birinci kısmı çıkmıştır. Bunun hakkında etraflı konuşmak istemiyorum. Çünkü kitabın başlığı her türkoloğun hafızasında kolayca yerleşir. Buna karşı başlığına ve mutaat olan dil bilgisi telâkkiye göre aslında türkolojiyi alâkadar etmediği halde Türk dilciliği için fevkalâde önemli ve çok dikkate şayan bir esere dikkatinizi çekmek isterim. Çok değerli bir dil âlimi olan Karl Meinhof'un çıkardığı bu eserde, geçen Kurultayda huzurunuzda izahına yeltendiğim ve Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmenin Türk Dil Bilgisi kitabında anlattığı Dil Tarihi münakaşasını ortaya koymaktadır ki yüksek heyetinizin henüz bundan haberdar olmadığını sanıyorum. Kitabın adı «Flexion Dillerin Zuhuru» dur. Afrika dillerinin büyük müdekkiki olan müellif Hamburg Üniversitesi Profesörüdür. Müellif bu eserde iğilen veya bükülen demek olan flexion dillerin zuhuru hakkında kendisi kadar kimsenin bilmediği, Afrika dillerini araştırıyor. Türk dili tezahüratının çok nadir olarak anlaması ve kaynak olarak kullandığı eserlerde yalnız Yelička (Yehlitschka) nın «Türk konversasyon grameri» ile Heinrich Winkler'in «Ural - Altay Dilkökü» eserinin kullanılmış oluşu Türk dil bilgisi alanındaki anlayışının pek az olduğunu gösteriyor. Türkçenin flexion dillerden sayılmadığı ve Meinhof'un Türkçe bilgisinin anmağa değmediği halde benim geçen Dil Kurultayındaki maruzatıma en iyi bir delil teşkil ettiği gibi Türk dil bilgisi için de gayet önemli olduğunu söylemek isterim. Sayfa on ikide şöyle söylüyor:

«Flexion dillerin zuhuru hakkında yapılacak araştırmalar için bir Afrikanistin işe başlaması çok faydalı olur. Çünkü Afrikanistin çalışma alanı daha ziyade flexion sayılmıyan dillerle uğraşır». Türkoloğ da flexion sayılmıyan dillerle uğraştığından Afrikanistin demek istediğı şey bir Türkoloğ için de aynı derecede önemlidir. Meinhof Afrika dillerini inceliyerek flexion dillerin diğeri dillerden nasıl çıktığını gösteren geçit şekillerini tesbite çalışıyor. Demek ki Afrikanın flexion dillerinden flexion dilleri izah ve tayin ediyor. Meinhof, flexion mefhumunu müspet, kat'i bir mefhum olarak alıyor, ve bu delilleri aynı mefhum altında topluyor. Fakat flexion dillerin tayini işinde bocalıyor. Flexion diller hangileridir:

Meinhof, isimlerin ahval ve fiillerin tasrif şekli bulunan dillerin flexion sayılabileceğı suretindeki mutata tarifi kifayetsiz buluyor. İkinci olmak üzere; kelime kökünün değışmesinin flexion dillerin alâmeti olduğı iddiasına karşı da flexion dillerde dahi birçok hallerde kökün değışmemiş olduğunu söylüyor. Üçüncü olarak; cemi teşkilinin tenevvü iddiasını da isabetsiz sayıyor. Farik alâmet sayılan noktaların araştırmasına devam ederek yalnız kelimelerin erkeklik veya dişiliğini gösteren alâmetin flexion dillere has olduğunu buluyor. şu suretle şimdiye kadar flexion mefhumıyla münasebeti olmıyan bir hususiyeti flexion dillerin alâmeti olarak alıyor ve böylece de eski dil âleminde teamül halinde kullanılagelmekte olan flexion mefhumu ortadan kalkmış bulunuyor. Keza flexion dillerin birçoğunun flexion hususiyetini artık kaybetmiş olduklarını da tesbit ediyor.

Dillerin ırkla tetabuk etmediklerini ve flexion dillerin bütün ırklar arasında bulunduğunu itiraf etmekle beraber flexion dillerin beyaz ırka mahsus olduğunu söylemek istiyor. Flexion dillerin Hinde - Cermen, Sami ve Hami ırklar tarafından konuşulduğuna göre bunu şöyle izah etmek istiyor: Ya bu üç dil aslında bir kaynaktan çıkmadır, yahut her üçü de birbirinden ayrı olarak flexion suretinde inkişaf etmiştir. Bundan sonra flexion dillerin aslı olamıyacaklarını bilâkis bir bazalttaşı gibi muahhar bir teşekkül halinde flexion diller arasında durduğunu söylüyor. Fakat son olmak üzere flexion dillerin diğeri dillerden vuzuhla ve kat'iyetle ayrılmadıklarını söylüyor ve dilleri bir kaynaktan çıkmış olarak mütalea ediyor.

Dillerin tehalüfünü telâffuzdaki tazyik aksaniyle musiki aksanının muhtelif surette ayıptığı tesire hamlediyor. Aksanın yaptığı değışikliklerin tarif ve tavsifi o kadar üstadane yapılmıştır ki ben hiçbir kitapta bu kadar kısa ve bu kadar vazih bir benzerini görmedim. Bu nokta benim

son kongredeki görüş tarzımı teyit ettiğinden o tezimi gözden geçirmeği tavsiye ederim.

Meinhof'un mütaleası kısaca şöyledir:

İzole dillerde her hece aynı derece kuvvetle seslendirilir. Çünkü her hecenin değeri aynı derecededir. Demek ki burada bir tazyik aksanı yoktur. Buna karşı her kelimenin musiki aksanı vardır. Bu musiki aksanı yahut ton, kelimenin zuhûriyle aynı zamanda vücut bulur ki bu hâdise fonetik yardımıyla ilmî ve exact olarak tesbit edilebilir.

Buna karşı tazyik aksanının mahiyeti kar'î şekilde tayin edilememektedir. Önce de denildiği gibi izole dillerde yalnız musiki yahut ton aksanı vardır. Meinhof Afrikanın Eve oymağının izole olan dilinde yalnız musiki aksanının varlığını tesbit etmiştir.

Bitişik olan agglutine dillerle flexion dillerde belki kelimeler birkaç heceyi ihtiva ederler ki biz bunlara form elemanları deriz. Demek ki uzun kelimeler husule gelince bunların telâffuzundan teneffüs tarzı, taksimi tanzim edilmek gerektir. Onun için hecelerle tazyik kuvveti hakkında görüşmek icap ediyor. Önce andığım Eve dilinde geçit noktası olarak alınabilecek, yani birkaç heceden ibaret kelime kabul edilebilecek cümle kısımlarının telâffuzunda Meinhof yerlilerin ilk heceyi daha ziyade seslendirdiklerini söylüyor. Demek ki nefes tazyiki burada ilkin en kuvvetli bir surette oluyor ve gitgide gevşiyor. Aynı hâdise meselâ Fince ve sairede dahi görülür. Şu halde burada tazyik aksanı kelimenin kökünü teşkil eden ilk hece üzerinde oluyor. Meinhof bu tabii olan tazyik aksanına ritmik diyor. Ve insanın şuuru ile husule geldiğini söylediği diğer bir tazyik aksanına etimolojik diyor.

İmdi, tazyik aksanı, seslendirilmiyen vokallerin hafif olarak, telâffuz edilmelerini, icabında büsbütün ortadan kalkmalarını istilzam ediyor. Buna karşı telâffuzda tazyik aksanı olmayıp ta musiki aksanı olan dillerde vokaller olduğu gibi dururlar. Çünkü musiki tonunun hamili hecenin vokalidir. Çünkü musiki tonu ses şeritlerine dayanır ve bu yüzden ancak vokal veya sesli konsonantlarla husule gelebilir. Halbuki tazyik aksanının hüküm sürdüğü yerlerde vokal hafifliyor veya kayboluyordu.

Şu suretle flexion ve agglutine dillerin, aksanın tehalüfü dolayısıyla husule geldiği açıkça anlaşılıyor.

Benim ikinci Kurultaydaki tezimin üçüncü noktasını teşkil eden görüş tarzı Meinhof'un araştırmalarıyla teyyüt ediyor. Ben türkçenin bize isim ile fiilin aslında aynı şey olduğuna dair bol misaller, nümuneler verdiğini anlatmıştım. Meinhof kitabının 85 inci sahifesinde bu hususta şöyle söylüyor: Her kelimenin aynı zamanda hem isim ve hem

fiil olabilişı, primitif bir dilde süje ile genitif arasında bir münasebetin bulunuşunu gösterir. Meselâ isim halinde olan adamın vuruşu ifadesi adam vuruyor suretinde de ifade edilebilir. Göbbeç'in yukarda anılan eserinde bu noktayı tamamiyle aydınlatmayışı gözönünde tutulursa mesele daha ziyade ehemmiyet alır. Fiilin isimden çıktığı suretindeki yeni teori ile türkçede bu noktanın vuzuhla izah edilebileceği keyfiyetini henüz vuzuhla kavıyamıyan irdemenler için, izole olan Çince ile Eve dillerinin mütaleası çok tavsiyeye değer.

Şu suretle Meinhof'un kitabı hakkında izahatıma nihayet verir ve bu eserin mütaleasını yürekten tavsiye ederim. Bu kitabın değeri ne kadar yüksek sayılsa yeridir. Eğer Meinhof'un bildirdikleri gerçeğe uyar ve benim Türk dilleri hakkındaki görüşlerime yaraşırsa Hindo - Germanistik ilmi alanında flexion mefhumu lexikonlardan çizilmek hiç olmazsa başka türlü formüle edilmek gerektir. Dikkatli araştırmalarla şimdiye kadar Ural - Altay, Hindo - German, Samî, Afrika. . . suretinde gruplara ayrılan dillerdeki müessir kuvvetlerin aynı olduğu ortaya çıkacaktır. Şu suretle dilticilik âleminin dikkat gözünü üzerine çekmiş olan ve bu defa Kurultayda dinlemekle mübahi olduğum esaslarına göre çok esaslı görünen Güneş - Dil Teorisi'nin de gösterdiği, dillerin bir asıldan çıkmış olacağı düşüncesi başka cepheden teyyüt etmiş oluyor. Biz bu suretle, hiç olmazsa bu alanda, dillerin inkişafının müttehit bir surette olageldiğini mukayeseli dil bilgisi vasıtalarıyla ispat edecek olursak çok önemli bir adım olur ve mukayeseli dil tarihi bilgisi bununla gerçekten öğünebilir.

(Alkışlar)

Başkan — Söz, Bulgar Millî Kütüphanesi Şark Kısmı Uzmanı Bay Dr. Miateff'indir.



Yüce Cumurreisi, Yüce Başkanlık, Bayanlar, Baylar;

Bulgar Hükûmeti, Bulgar Maarif Vekâleti ve Millî Kütüphane namına Üçüncü Türk Dil Kurultayını selâmlarım. Beni davet etmekle memleketime verilen şeref dolayısıyla gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Kurultaya davet haberini geç aldığım için lâzımgelen hazırlığı yapmak fırsatını bulamadım. Halbuki Türkoloji ve Türkoloji tetkikleri için gerekli malzeme vatanımda da kâfi miktarda mevcuttur.

Yüksek Kurultayca da malûmdur ki Bulgar - Türk münasebetleri çok eskidir; bu münasebetler hattâ akrabalık bağları derecesindedirler bile.

Bizde mevcut olduğunu yukarda arzettiğim malzeme üzerinde işlemek işi istikbalin vazifesidir. Bu vazifeyi kolaylaştıracağını sandığım Güneş - Dil Teorisi henüz çok yeni ve Bulgar ilmi için meçhul olduğundan bugün için kat'î bir kanaat izhar edemiyoruz. Böyle olmakla beraber bence yeni Güneş - Dil Teorisi (söylenilen güçlüğüne rağmen) ehemmiyetli ve enteresan bir teoridir. Şimdiye kadar büyük muvaffakiyetler elde ettiğini gördüğümüz misafirsever Türk Dil Kurumuna ilersi için de feyizli ve daha çok başarılı çalışmalar diler ve varmak istediği gayelerin hepsine kavuşmasını temenni ederim.

İlerde vatanım bu kongreye tekrar davet edilmek şerefine nail olursa ona genç Bulgar ilmi Güneş - Dil Teorisi üzerinde kat'i bir kanaat ve aydın bir netice ile iştirak etmiş olacaktır. Şahsıma gelince; yüce Kurultaya iştirak etmek fırsatı ve şerefi ilk olarak bana düştüğü için, ben ondan ve onun mesaisinden en çok derecede istifade etmeği şerefli vazife bileceğim. (Alkışlar)

Yüce Başkanlık,

Bize verilen bu şereften dolayı gönülden gelen teşekkürlerimi tekrarlar, yüksek heyetinizi bir kere daha selâmlarım. (Alkışlar)

Atatürk'ün gazetelerde okuduğum; ecnebi âlimlerine karşı söylenmiş sözlerinden ilham alarak derim ki:

Burada olduğu gibi, ilmin bitaraf âleminde muhtelif milletler birleşmeli, ve müşterek mesai için dostça elele vermelidir. Böylece beşeriyetin; hasretini çektiği hakikî cihan sulhünün temeli sağlamca atılmış olur. (Alkışlar)

Başkan — Beş dakika fasıladan sonra devam edilecektir.

İkinci Toplantı

Saat 15³⁰ - 16⁴⁰

Başkanlık Kuru :

Başkan : Bn. Afet

Sekreterler : Bn. Esmâ Nayman

B. İ. Müştak Mayakon

Başkan — Celse açılmıştır. Söz Fransız Sümeroloğu M. Hilaire de Barenton'undur.

(Profesör tezini Fransızca olarak okudu [1].)

[1] Fransızca metin. Ekler: No. 5.

DİLLERİN MENŞEİ VE TÜRKLERİN MENŞEİ



Başkan — Tezin Türkçesi okunacaktır.

Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Güneş - Dil Teorisine tahsis edilen bu değerli Kurultayda bana da bir söz payı vermek lûtfundan dolayı Türk Dil Kurumuna teşekkür ederim.

Tezimin başlığı, belki de tahrikâmız görünebilir: Sumer dili, bütün dillerin anası. . . .

Bununla Türklerden kendilerinin o kadar ciddiyet, mehareet, ilim, ve vukuf ve o kadar müessir bir kanaat ile elde ettikleri mevkii almak kastinde miyim? Asla.

Türk dilinde de bir madenin içinde bulunan cevherler gibi parıldayan bu söz köklerini ben Sumercede yıkanmış; temizlenmiş bir şekilde bütün kıymetleriyle göstermeğe çalışacağım.

Beş bin yıl önce Mezopotamyada mücerret bir halde bulunan bu Sumer söz kökleri, bugün canlı Türk dilinde de aynen bulunmaktadır. Böylece Türklerle Sumerlerin hep bir asıldan geldikleri iddiasına yeni bir delil ortaya konulmaktadır ki ecdadın bu şerefinden genç Türk nesillerinin iftiharına yolaçar. Bu faraziyenin tahakkuku arzu ve temen-nisindeyim.

(Alkışlar)

I

Bütün diller, hiç değilse bizim şu eski dünyamızın dilleri, kardeşirler. Hepsi de aynı surette ve doğrudan doğruya aynı dillerin bu

tek anası, geçen asırda Kalde (Keldan) da meydana çıkarılmış olan Sumer dilidir. Ve bütün dillerin analığını Sumerceye izafe ederken, bu kelimenin şümülünü daha daraltmak ve o dilde muhafaza edilmiş, tek heceli birkaç yüz köke hasretmek icap eder ki, bizim şu eski dünyanın bütün lehçeleri işte bu köklerden gelmedir.

Bu iptidaî kökler Sumerlerden bize nüansları ve benzerleriyle, esas birer fikir ifade eden birtakım hiyeroglifler şeklinde intikal etmiştir; ve bu hiyerogliflerden herbiri bu esas fikri oldukça vuzuh ile temsil edecek bir şekil ve surette tasvir edilmiştir. Meselâ «su» anlamını ifade eden hiyeroglif, suları taşımakta olan bir sulama cetvelini tasvir etmektedir.

Bu hiyerogliflerin nasıl okunacağı ile bunların muhtelif mefhumları, bize Asurî yazıcılardan intikal etmiştir, ve bu sebeple, her hiyeroglifin ekseriya birbirinden çok aykırı birkaç türlü okunuşu vardır. Misal olarak, faraza «su» hiyeroglifini alalım. Bunun yedi türlü okunuşu olup, hepsi de yine ayrıca değişimler gösterir:

1 — A,aa,â; 2 — e; 3 — me; 4 — eş, aş; 5 — id; 6 — ur,bur,pur; 7 — dur,t'ur.

Bu muhtelif okunuşları nasıl izah etmeli?

Hatıra gelen, herbirinin, her hiyeroglifin, umumiyetle ifade eylemekte olduğu muhtelif anlamlardan herhangi birine tekabül ettiğiidir. Filhakika, meselâ «su» hiyeroglifi, aynı zamanda hem su, hem de «engin su», içmek, sulamak, yıkamak, arıktandırmak, tenasül, gebe kalmak, baba, çocuk, ağlamak, hayvan sırtında seyahat etmek, v. s. . . anlamınadır.

Bu anlamlardan herbiri için ayrıca bir okunuş mu vardı? Hayır; yoktur; zira, Asurî yazıcıların da şahadetlerine göre, a bütün bu «su, içmek, sulamak, yıkamak, tenasül, gebelik, baba, çocuk, ağlamak v.s.....» anlamlarını ifadeye yararmış. Öbür türlü okunuşlar, Sumercede, belli belirsiz gösterilmiştir.

O halde, bu öbür türlü okunuşlar neye yarardı? Bu سوالin cevabı, bize dillerin menşeinin sırrını açığa vuracaktır. A okunuşu, suyun Sumercedeki adını temsil eder. Öbür türlü okunuşlar da, gene suyun başka dillerdeki adlarıdır. Ve gayet garip ve aynı zamanda mühim olan nokta şudur ki, bu hiyeroglif dolayısıyla Sumerce ile birleşen bu başka diller, birbirleriyle şu veya bu suretle yakın veyahut ki müşterek bulunan kelimelere aittir. Böylece bu hiyeroglife has olan su isimlerinin hepsi de Kalde (Keldan) den kalkarak batıya doğru ilerlemiş ırklara ait bulunmaktadır. Bunu şimdi ispat edeceğiz.

Ancak, izahatımızı kavrayabilmek için, mevzuubahs ettiğimiz basit köklerin nadiren yalnız kullanılmış olduklarını bilmek gerekir. Dediğimiz gibi, bazan birçok anlamlar ifade eden bu kökler, kullanılırken, kendilerine, ifade ettirilmek istenilen hususî anlama göre, eklenilen ve tayinî mahiyette rol oynayan ikinci bir unsurla tesbit edilmek lâzımgelmıştır. Bunun örneklerini birazdan görürüz.

A Hiyeroglifinin muhtelif okunuş tarzlarını bir daha gözden geçirelim:

1) a, 2) e, 3) me, 4) eş, 5) id, 6) ur, bur, pur, 7) dur, t'ur.

1 — *a*, Sumercede suyun adıdır; Sumerce *e* yi de kullanır, fakat bu *e*, dere, su hazinesi manasına olan başka bir hiyerogliften alınmıştır; Asurî dilinde, akar su demek olan *agu* terkibi vardır ki, dere demeğe gelen *egü* nün değişik bir şeklidir.

Bu *a* okunuşu, ekseriya *kü* hiyeroglifinden alınma ve «yürümek, akmak, koşmak» manasında, tayinî bir ekle birleşik olarak Garpta, «akar su» manasıyle çok kullanılmıştır.

a) Evvelâ, Farsça âb: â = su + be = akar. B eki, *kü* hiyeroglifinin bir okunuş tarzıdır. *Ab* arapçada ve Kelt dilinde de bulunur; İrlanda dilinde *abb*, breton dilinde (dere manasına) *aven*, *avon*. gaelik lehçesinde (yine dere manasına) *abhan*, - ki sanskritçedeki *avani* ye tekabül eder, - şekillerinde görülür. *An*, *en*, *on* son ekleri büyüklük işaretidir ve (büyük akar su) yani «dere» mefhumunu verir.

b) Lâtincece *agua* = su, kelimesi vardır. Provansal lehçesinde de «akar su» anlamına gelen *aigua* kelimesi vardır ki, *a* nın *a* ve *ai* okunuşlarıyla, *ab* daki *be* gibi, ve aynı anlamda, *kü* hiyeroglifinin yine başka başka iki türlü okunuşu olan *qu* ve *gu* tasrihî eklerinden mürekkeptir. Provansal lehçesindeki bu *aigua* kelimesinin, lâtince *aqua* dan geldiği zannediliyordu. Görülüyor ki bu zan yanlıştır. Bu iki kelime *a* ve *kü* hiyerogliflerinin başka başka okunmalarından iştikak etmiştir.

Eski Anglosakson, İskandinav, Frizon, Norveç ve İslanda lehçeleri «su» anlamını ifade eden Sumerlerin *a* sını muhafaza etmişlerdi. suyun bu *a â* adının eski dünyanın cenubî ve şimalî iki ucunda konuşulan yalnız bu eski dillerde muhafaza edilmiş olması dikkate şayandır.

2 — Su hiyeroglifinin *e* okunuşu, Asurî diline mahsustur. O dilin mürekkep kelimelerinde de kullanılır: *Egu*, dere.

Bu aynı şekil, grek lehçesinde mürekkep kelimelerde kullanılır: *Ureo* = tebevül etmek (su dökmek): *ura* = zekerden, + *e* = su.

Fransızcada da *urée*, Bourgonya lehçesinde *èa* terimleri vardır. Diğer bazı lehçelerde bulunan ve hep su anlamında olan *eve*, *eghe*,

e = su kökü ile daima *kû* hiyeroglifi ile ilgili + *a*, *be*, *ge* den mürekkep kelimelere raslarız.

İngilizcede *ea*, *ewe* ve eski İslanda lehçesinde, Asuricede olduğu gibi *e* su demektir.

Ewe'in *we* lâhikası çeşme manasına olan *me*'in mukabilidir ki, bu suretle bütün kelime: «çeşme suyu» demek olur.

3 — *Me*'nin *mey* (meti) tarzında okunuşu İbraniceye hastrır. Akar su demektir. Başka lehçeler bu okunuş tarzını mürekkep kelimelerde kullanırlar, Asuricede *Mehû* = yağmur, (*me* = su + *hû* = kökten); Türkçede *esme* = çeşme, (*eş* = dipten + *me* = su); almancada: *melt* = erimek, (*me* — *l* = su halinde + *t'ê* = erimek); macarcada *meder* = dere, (*me* = su + *dir* = cereyan).

4 — *Es*, *asa*. Bu okunuş tarzı çok az kullanılır. Onun için üzerinde durmağa değmez.

5 — *Id*. Bu okunuş tarzı, Bask (Basque) lehçesinin şu mürekkep kelimelerinde: *Idor* = çorak (*id* — *a* = sudan + *ur* = yoksulluk): *idoi* = kuyu, havuz (*id* — *a* = sudan + *u* = çukur), ve lâtince ile fransızcanın da *hummidus*, *humide* = nemli (*bu* — *m* = sudan + *id* = ıslak) kelimelerinde bulunur.

6 — *Ur*, *bur* *pur* okunuşlarının çok büyük ehemmiyeti vardır. Asurî lehçesi bunları «Fırat» ın muhtelif adlarında muhafaza etmiştir: *purattu*, *urruttu*, *buranın* = *ur*, *bur*, *pur* (*su*) + *at* (hızlı) veya *uttu*, *unr*, (büyük). *Ur* tarzındaki bu okunuş Bask lehçesine hastrır: *Ur*, *ur*, *su*; *uria*, yağmur = *ur* + *i* — *a* (gökten yağan su): Gene (su bulutu) anlamındaki *buruntzi* + *dur*, (*su*) — *un* — *zi* (gökten, bulutlarda), kelimesinde *bur* vardır.

Bu, *bur* okunuşu, Cenubî Gol (Gaulle) kıt'asının iptidaî ahali tarafından kullanılmıştır. Üç *Bourbon*'ların, *Bourboule* kasabasının adları buradan gelir. *Bul* lâhikası *evi*, *bun* lâhikası da *sıcak* demektir. Üç *Bourbonlar* filhakika ılıcalarıyla meşhurdurlar: *Bourbon* - Langy; *Bourbon* - Larchambaut ve *Bourbonne* - les - Bains. *Bordo*; *Burdigala* (*bur-di* = suya yakın + *gal* = şehir, kurul), şehri de adını bu kelimesinden almıştır.

Bu filolojik hâdiselerden, yarı kat'î olarak çıkarılacak hüküm şudur ki, Fıratın kıyılarında en önce oturmuş ve gene en önce oraların toprağını işlemiş olan ırk Basklar ve onların müşarikleridir. Nehrin adını onlar vermiş, sonra da Fransanın, hâlâ yerleşik bulundukları cenup kısmına gelerek orasını kolonize etmişlerdir.

7 — *Dur*, *tur* okunuşu da aynı derecede meraklı ve öğreticidir. *Dur*, Bretonlarda suya derler. Aynı zamanda yağmur manasına da ge-

lir: *di* (gökten) + *ur* (su). Teşekküllerinde, bu: *dur* ve *tür* heceleri bulunan nehir ve dere adlarına bakıp, Bretonların yeryüzündeki seyirlerini takip etmek mümkündür. Nil'in, bir aralık adı *ATUR* du. İspanyanın garbında *Duro*, şarkında da *Turia* vardır. Fransada: *Adour*, *Dordogno*, Puy - de - Dôme ilinde: *Durance*, *Douron* ve *Doruduf*e raslarsınız. Bütün bu yerler Bretonlar, yahut ki, Keltlerle meskündür.

A hiyeroglifi üzerindeki tetkiklerime burada nihayet veriyorum.

Şimdi Türk Dilini ve binefsihi Türkiyeyi iligilendiren başka bir hiyeroglif üzerine dikkat nazarınızı çekeceğim.

Bu: *mun* hiyeroglifidir ki, Türk dili *su* kelimesini buradan almıştır. Okunuşları şunlardır:

1 — Mun, mu, mudra; 2 — şum, şu (?), suh; 3 — ia; 4 — sig, sık, gu, hatim.

Mu = su, şamu = yağmur anlamlarını işaret eder.

Bu hiyeroglif, birçok dillere suyun adını vermiştir ki, o diller arasında bu yüzden bir nevi karabet hâsıl olmuştur.

1 — Mun, mu, mudra; 2 — şum, şu (?), suh; 3 — ia; 4 — sig, sına *migeb*, *mugab*: (*mu* = *su* + *ge* = atlamak, sıçramak) vardır. Fransızcada, *mouillé* = ıslak (*mu* — *li* = sudan + *li* = meşbu); Rusçada *mutsit*, *mokrvi*, *moknut* = ıslak (*mu* — *t* = su ile + *si* = sulanmış; *mı* = suya + *kir*, *kin* = garkolmuş) kelimeleri mevcuttur.

2 — *Sum*, *su*, *suh* okunuşları daha çok müstemeldir. Evvelâ Türkçede: *su*. Bu kelimenin bugünkü imlâsında, sonuncu *h* harfi yoksa da, eskiden olmuş olması lâzımgelir. Filhakika, bazı diller, bu *h* lâhikasını kolayca kaybederler.

Gene Türkçede: *Sulak*, (*su* + *lak* + kapalı, tıkalı, tevkif *olunmuş*), *sulama* (*su* + *lam* + akıtmak, serpmek), ve *sulu* kelimeleri vardır.

Çinliler bu okuyuşu hayli genişletmişlerdir. Çince: *Soi*, *sue*, *soe*, *sui* vardır ki, bu son terimin, sonuncu *i* harfi *ku* hiyeroglifinden alınmıştır, ve akar suya işaretler. E lâhikası da, cereyan, dere, havuz, anlamınadır.

Japoncada da *sui* vardır.

Su ile, Fransızcada *sourdere* = sızmak kelimesini vücade getirmiştir. (*Suh* + *ri* — *d* = çıkmak, gitmek, için için). Sonra, bir de *source* = kaynak; kelimesini teşkil etmiştir ki, (*su* + *ris* = kafa, esas) şeklindeki tahliline göre *c* yerine *s* ile yazılmak lâzımgelirdi.

İngilizcenin: *Shore* = kıyı, kelimesi de (*su* + *ri* = kenar, kıyı) dan mürekkeptir.

lir: *di* (gökten) + *ur* (su). Teşekküllerinde, bu: *dur* ve *tür* heceleri bulunan nehir ve dere adlarına bakıp, Bretonların yeryüzündeki seyirlerini takip etmek mümkündür. Nil'in, bir aralık adı *ATUR* du. İspanyanın garbında *Duro*, şarkında da *Turia* vardır. Fransada: *Adour*, *Dordogno*, Puy - de - Dôme ilinde: *Durance*, *Douron* ve *Doruduf'e* raslarsınız. Bütün bu yerler Bretonlar, yahut ki, Keltlerle meskündür.

A hiyeroglifi üzerindeki tetkiklerime burada nihayet veriyorum.

Şimdi Türk Dilini ve binefsihi Türkiyeyi iligilendiren başka bir hiyeroglif üzerine dikkat nazarınızı çekeceğim.

Bu: *mun* hiyeroglifidir ki, Türk dili *su* kelimesini buradan almıştır. Okunuşları şunlardır:

1 — Mun, mu, mudra; 2 — şum, şu (?), suh; 3 — ia; 4 — sig, sık, gu, hatim.

Mu = su, şamu = yağmur anlamlarını işaret eder.

Bu hiyeroglif, birçok dillere suyun adını vermiştir ki, o diller arasında bu yüzden bir nevi karabet hâsıl olmuştur.

1 — Mun, mu, mudra; 2 — şum, şu (?), suh; 3 — ia; 4 — sig, sına *migeb*, *mugab*: (*mu* = *su* + *ge* = atlamak, sıçramak) vardır. Fransızcada, *mouillé* = ıslak (*mu* — *li* = sudan + *li* = meşbu); Rusçada *mutsit*, *mokrvi*, *moknut* = ıslak (*mu* — *t* = su ile + *si* = sulanmış; *mi* = suya + *kir*, *kin* = garkolmuş) kelimeleri mevcuttur.

2 — *Sum*, *su*, *suh* okunuşları daha çok müstemeldir. Evvelâ Türkçede: *su*. Bu kelimenin bugünkü imlâsında, sonuncu *h* harfi yoksa da, eskiden olmuş olması lâzımgelir. Filhakika, bazı diller, bu *h* lâhikasını kolayca kaybederler.

Gene Türkçede: *Sulak*, (*su* + *lak* + kapalı, tıkalı, tevkif *olunmuş*), *sulama* (*su* + *lam* + akıtmak, serpmek), ve *sulu* kelimeleri vardır.

Çinliler bu okuyuşu hayli genişletmişlerdir. Çince: *Soi*, *sue*, *soe*, *sui* vardır ki, bu son terimin, sonuncu *i* harfi *ku* hiyeroglifinden alınmıştır, ve akar suya işaretettir. E lâhikası da, cereyan, dere, havuz, anlamınadır.

Japoncada da *sui* vardır.

Su ile, Fransızcada *sourdere* = sızmak kelimesini vücade getirmiştir. (*Suh* + *ri* — *d* = çıkmak, gitmek, için için). Sonra, bir de *source* = kaynak; kelimesini teşkil etmiştir ki, (*su* + *ris* = kafa, esas) şeklindeki tahliline göre *c* yerine *s* ile yazılmak lâzımgelirdi.

İngilizcenin: *Shore* = kıyı, kelimesi de (*su* + *ri* = kenar, kıyı) dan mürekkeptir.

3 — *la* okunuşu Fransanın muhtelif lehçelerinde bulunur. *la*, aşağı Norman lehçesinde suyun adıdır. Pikardlar (*ian*) derler. Kıpti (kopt) dilinde *ia*, yıkamaktır.

4 — *Sig* ve *siq* okunuşları, *Seine* nehri ile *Sequan*'ların Lâtince adları olan *Sequana* ve *Sequani* kelimelerinin bu hiyeroglif rapını icap ettirir ise de, bu kelimeler, aynı zamanda *sig*, *sik*, *siq* okunuş tarzları bulunan ve dalga, kaynak manasını ifade eden *igi* hiyeroglifiyle de alâkadar olabilir.

Böylece: Türkçe, Çince, Japonca, İngilizce ve Rusçadan mürekkep yeni bir dil grubu buluyoruz. İptidalarda, Türkler, Ruslar ve Çinliler arasında münasebet bulunmuş olması mümkündür; çünkü bunlar yan yana yaşamış ve hâlâ da yanyana yaşamaktadırlar.

Lâkin Türklerle, Fransızlar, veyahut İngilizler arasındaki münasebetler ne olabilir?

Bu meseleyi hal için Türklerle, Rusların, İngilizlerin menşei meselesini incelemek ve hiç değilse grup halinde, bunların müşterek ecdadı olup olmadığını anlamak gerktir.

II

Yahudi müverrih Joseph, *Yahudilerin Kadım Tarihi* adlı eserinin birinci faslının altıncı babında, kendi kanaatine göre bütün kavimlerin menşei olan Patriarches (İlk Resuller) den bahseder; ve sözü (Aram) oğullarına intikal ettirdiği sırada der ki: Aram'ın ikinci oğlu olan Otrus, Ermenistanı işgal etti. «Bu Otrus'un Tivratta adı: Hul'dür.» Otrus'la Hul'un arasında nasıl bir münasebet olabilir, ve bu iki adın manaları nedir? Bunlar neye taparlar?

Bu her iki ad da, *tür* hiyeroglifi ile ilgilidir ki, dinî anlamında, güvercinle kargayı ifade eder. *Tur*'un muhtelif okunuşları şunlardır:

1 — *Tur*, tu, du, tud; 2 — *Ru*, uru; 3 — *Ku*, kur, gur; 4 — *Hu*, huduş.

Bu hiyeroglifin bu kadar mütehalik okunuşları sayesinde yalnız *Otrus* ve *Hul* adlarını değil de Türk camiasının başlıca kabîlelerine âlem olan adları da tefsir etmek imkânı vardır. Bu hiyeroglif, o kabîleleri aynı ibadetle birleştiren müşterek bir bağdır. O ibadet te güvercinle kargayadır.

1 — *Otrus*: *Tur* = güvercinin, *issaku* (u) = rahibi, manasına *Otur*'un yerine kaimdir. (V + tur).

2 — *Hu*: Tahlili — *Hu* = güvercininin + *li* = rahibi, sahibi, *énu*, inuadır.

- 3 — Türk: *Tür* = güvercinin + *ke* = rahip, kalû manasınadır.
4 — Uygur: *Mi, wi* = rahip = *gur* = güvercinin.
5 — Turani: *Tur - a* = güvercinin + *nî* = rahip (issak).
6 — Tuku (Çince Türklerle verilen isim): *Tu* = rahip + *ku* = güvercin.
7 — Kusi (Bir Uygur kolu): *Ku* = güvercin + *si* = rahip (issak).
8 — Ottoman: *Ut* = şarklı veya ak, + *tu* = güvercinin + *ma* = rahip + *ni* = ortakları.

Demek olur ki, Türkler, ibadetleri itibariyle *güvercin* kabîle (oba)-sını teşkil ediyorlardı ve belki de Aram ırkından idiler.

«Belki de» diyoruz: Çünkü, Yafes ırkından, gene bir güvercin kabilesi (obası) vardı ki, adı: *Dodanim*'di. (*Bu* = güvercinin + *dan* = ve ulu ağaçların + *î* = Issak mertebesindeki rahipleriyle + *dm* = müşterek.) Burada, o vakitler iki müşterek mezhep, İlk Resullerden Rifat'a bağlanan «ulu ağaçlar» ve «güvercinin» mezhepleri olduğu anlaşılıyor. Zira *ri* ile *dân*, aynı *dân* hiyeroğlifinin iki ayrı okunuş tarzıdır ve *dân* hiyeroğlifi de (Drüid) lerin inandıkları *ulu ağadar* ve *ulu boğa* mezhebine taallûk eder.

Diğer taraftan, Şark abidelerinde, dinî âyinleri tasvir ederken temsil edilen güvercinler daima çifttir. Bundan Samî veya Ârâmî güvercinin, Yafesten üreme güvercinle birleştiğine hükmetmek mümkündür. Türkmen: (*Tur* = güvercinlerin + *kâ* = çiftleri + *ma* = rahipleri + *nî* = şerikler) kelimesi bunu teyit eder.

Gene Yozef'in yazdığına göre, Dodanim'in şeriki olan Rifat, Greklerin Paflagonyen dedikleri Rifatyenlere ad verdi. Malûmdur ki, bu Paflagonyenler de Kapadokyalılar gibi, Surî yani Ârâmî diliyle konuşurlardı. Bunların Âramîlerle ve binnetice şüphesiz Otrus - Hul ile kaynaşmış olmaları böylece kabili izahtır.

Danimarkalıların cedit olan bu Dodanim vasıtasıyledir ki, bizim ülkelerimiz Türklerle ve onların kocaman konfederasyonlarıyla münasebettedir.

Bu husustaki kanaatlerimizi şu son vesika tahkim edecektir: Eski bir rivayete göre, Dodanim'in şeriki Rifat Danimarkalılarla Fransızların atasıdır. Halbuki Edda'ya göre, İskandinav mitolojisinin başlıca ilâhlarından biri *Tyr* veyahut *Tur*'dur. Bu, *Odin*'in oğlu ve *Balder*'in kardeşiydi. Muharipler, cesurluğu ve yiğitliğinden ötürü ona sığınır, onu ararlardı. Biz, bunda işte *Tur* adında güvercinimizi ve Türk camiasının müşterek mabudunu buluruz. Demek ki o, bizim Garp ülkelerine kadar gelmiştir. Ve Garbın Drüidlerle beraber Fransız ülkesinde oturan kavimleri, iptidada Türklerle birlikteler. Onun içindir ki, dillerini

aynı hiyerogliflerden almış olmalarına şaşmamalıdır. Ve aşağı Normanların su verdikleri *ia* adı ile, Pikardların *iau* «su» ı Türkiyede kullanılan *su* ile şüphesiz kardeşdir. Aynı hiyeroglifin altında bulunmuş ve birleşmiş olmaları da tesadüfün eseri değildir.

Onlar orada buluşmuş ve birleşmişlerdir, çünkü o dilleri konuşan kavimler kimi Şimalişarkıye, kimi Şimaligarbîye doğru dağılmazdan önce, Keldan (Kalde) ilinde hep bir arada yaşamışlardır.

1870 felâketinden sonra kendisine: «Yurdun kurtarıcısı» adı verilen, ve Fransa Cumur Başkanlığında bulunmuş olan, büyük tarihçimiz Thiers, apaydın dehasile, filolojinin bütün ehemmiyetini kavramıştı.

Şu güzel sözler onundur, derler: «Bana kelimelerin manalarını verin, ben de size dünyanın tarihini yazayım.»

Görüyorsunuz ki, filoloji, daha düne kadar hayaliham sayılan bu iddiayı, hakikaten tahakkuk ettirecek kudrettedir. «Bana kelimelerin manalarını verin; ben de size dünyanın tarihini yazayım.» Bizim bir ata sözümüz vardır ki: «Büyük fikirler buluşur» mealindedir.

Yüce Başkanımız Atatürk, Türkiyesine, milletine âşıktır; ve milleti de bu aşkı ona karşı fazlasiyle beslemektedir. (Alkışlar)

Atatürk, Yurdunun şan ve şerefini, bugünkünü de, yarınkini de, dünkünü de kıskanç bir itina ile korumaktadır. (Alkışlar)

Onun taşımak istediği ad, ATATÜRK adı, Sumer dilinde, hem Türklerin Atası, hem de Türklerin kalesi anlamındadır ki, bu unvanların her ikisine de «O» tamamilе lâyıktır. (Sürekli alkışlar)

Milletinin mazideki şan ve şerefini bu derece kıskançlıkla gözettiği için, o da, bizim büyük Devlet Adamımız Thiers gibi, filolojinin o maziye keşfetmeğe ve aydınlatmağa yardım edeceğini anlamıştır. Ve onun kuvvetli tahrikiyledir ki, bu kadar az sene içerisinde, Üçüncü Dil Kurultayının hayranlığımıza arzettiği neticeler elde edilmiştir. Dinciliğin bu yepyeni zaferleri hele devam ededursun, anlı, şanlı Başkanıyla birlikte yeni Türkiye, ve onun sayın bilginleri, hiç şüphem yoktur ki, bu işte, sevgili yurtları için bir şeref kaynağı bulacaklardır.

(Sürekli alkışlar)

Başkan — Söz İngiltere Şark Dilleri Okulu Direktörü Profesör Sir Denisson - Ross'undur



Bayanlar, Baylar;

Ulu Şef Atatürk'ün, Türk dilinde vücade getirmiş olduğu ıslahatı derin bir alâka ile takip ettim.

Türk Dil Kurumunun bana lûtfen gönderdiği dokümanları da büyük bir itina ile okudum. Böylece, bu Kurultayın yabancı üyeleri sırasında bulunmak şerefine hazırlanmış gibiyim.

Davetinizden nekadar mütehassis olduğumu ayrıca söylememe lüzum yoktur.

Bu bilginler derneğinin huzurunda söylemek istediğim birkaç söz, bugün konuştuğumuz dile değil de, daha ziyade Türk Dilinin menşelerine ait olacaktır.

Kırk yıldan artık bir zamandanberidir, İslâm dillerini incelemekle meşgulüm; ve Türk dili, hassaten, beni cezbetmiştir. Ne yazık ki, çokluk Şarkta geçen uzun bir ömür esnasında, Türkiyeyi ziyaret fırsatını nadiren buldum.

Bununla beraber, Hindistanda geçirdiğim on beş sene zarfında, eski Türkçe olan Uygurca ile Delhi Büyük Moğollarının dili olan Türkî ile çok meşgul oldum. Bilhassa göttüğüm gaye, bu çok eski ve zengin dilin hazinelerini meydana çıkarıp muhafazasına itina etmek olmuştur.

Zamanımızın en büyük keşfi, hiç şüphesiz, Kâşgarî Divanı Lûgat-it-Türk'ünün meydana çıkarılmasıdır. Fakat daha yeni olmakla bera-

ber, daha az zengin bir kaynak vardır ki, tek bir yazma nüshası British Museum'dadır. Ve ben de size bu kaynaktan bahsedeceğim.

Çinliler, asırlardanberi, Tibet, Moğol ve Türk lehçeleri gibi, kendi sınırları boyunca konuşulan dilleri incelemekle meşgul olmuşlardır.

Çinde bir yabancı diller okulu vardır ki, diplomatlar için sözlükler hazırlardı. Mançuların devrinde, Mançu dili, Çin dili ile bir arada, resmî dil olarak kullanıldı. 1771 de İmparator Kine - Lunk, Çin ve Mançu dillerinin büyük ve tamam bir sözlüğünü yaptırttı. Bu eser, bahislere göre fasılalara ayrılmıştı: Gök - insan - devlet - kuşlar vesaire.

Daha sonra bu sözlük, Moğol dilinin de ilâvesiyle neşredildi. Ve nihayet: «ayna» adı verilen bu kitaba Tibet dili de ilâve olundu.

Halbuki British Museumda bulunan yazma nüshada bir beşinci dil daha vardır ki, Türkçedir.

En zengin bir dil olan Çincenin, bütün kelime ve tabirlerinin, bu eserde, Türkçe karşılıkları zikredilmiş olduğundan, böyle bir servetin azametini düşünün.

Bu eser tektir, ve onu, çok az kimse bilir. 1909 da, ben bunun kuşlara ait olan ve 350 den fazla ıstılah gösteren bir faslını neşrettim.

B. Haenisch te, geçenlerde, dört ayaklı hayvanlara ait olanını neşretmiştir.

İşte bugüne değin, bu eserden edilen istifade bukadardır.

Bu büyük kitapta bulunan bütün kelime ve terimlerin, yalnız Çince - Fransızca veya Çince - İngilizce tercümesiyle Türkçe karşılıklarını da koyarak, tam bir listesini yapmak çok hayırlı bir iş olacaktır.

Bununla alâkadar olacak sayın üyelere gösterilmek üzere, bizzat çıkardığım kuş adlarının listesi ile, British Museumdaki yazma nüshasının ilk iki sayfasının fotoğraflarını yanımda getirdim.

Şimdi, beni bu Kurultaya çağırmakla bana bağışlamış olduğunuz büyük şereften ötürü, hepinize bir kez daha teşekkürlerimi sunmakla sözlerimi sona erdiriyorum.

(Alkışlar)

Başkan — Söz İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Profesörü Dr. Baltarini'nindir.

(Profesör Baltarini beyanatını Fransızca olarak okudu. {'})

{'} Fransızca metni. Ekler. No. 6



Atatürk,

Bayanlar, Baylar.

Size hitaben söyleyeceğim şu birkaç söz, bir yabancıнын mutlak cemilesi değil, fakat on yıldanberi memleketinizde insanlığa şeref veren bir manzaraya şahit olan bir insanın minnet duygularının ifadesidir.

Güneş - Dil Teorisi, evrensel mahiyetiyle, Türkiyenin büyük insanlık camiasıyla hergün daha ziyade temessül etmek hususundaki azim ve iradesinin yepyeni bir delilidir.

Avrupanın sair yerlerinde, hep aç kurt feryatları yükselip duruyorken, Türkiye insanlara gür sesiyle hitap ederek: «Hepimizin kardeş olduğumuzu, ve vaktiyle, arzı nura boğan güneşin ezeli manzarası karşısında, hep beraber dizüstü kapanarak, ilk sözü, «A», sözünü yine hep bir ağızdan tekellüm etmiş bulunduğumuzu hatırlayın» diyor.

Birkaç sene oluyor ki, - ve bu birkaç sene şimdi bize bir asır gibi geliyor - Atatürk'ün, milletine alfabeyi öğretmek üzere halkın arasına indiğini görmüştük. Bugün, mektepler açıldığı zaman, Bayazıt kulesinin tepesinden aşağı bakacak olursak, Üniversiteye doğru giden bir gençlik ordusu görürüz.

(Alkışlar)

Bu gençlik, Türk gençliği, 1922 de, Atatürk'ün sesine koşan Anadolu evlâtlarının aynı heyecanı ile koşmaktadır. (Alkışlar)

Bu mucize, aşkın bir mucizesidir. İrkin dehası, milletin kalbine ulaştıran yolu bulmuştur. (Alkışlar)

Ve şimdi, tarihin derinliklerinde kendi öz sesini keşfetmeğe muvaffak olan Türk milleti, beşeriyete hitap için elbette yeni mevzulara maliktir.

19 uncu asrın büyük bir İtalyan cumuriyetperveri olan Giuseppe Mazzini der ki: «Milletler, büyük birer lâboratuvardır; ve her kavim orada, beşeriyetin nef'i için serbestçe çalışmalıdır.»

Ben de bu kürsünün üzerinden yeni Türk lâboratuvarını ve onun harikulâde üstadını saygı ile selâmlarım. (Alkışlar)

Başkan — Söz Japonyada İslâm - Türk Enstitüsü Direktörü Prof. Bay Okubo'nundur.



Sayın Atatürk,
Bayan ve Baylar;

Ulu Atatürk'ün himayesi altında ve hürmetli huzurunda açılan değerli Üçüncü Türk Dili Kurultayında bulunmak şerefine nail oldum. Ve bundan dolayı kalben müteşekkirim.

Dört buçuk ay evvel memleketinize geldiğim zaman, benim için ilkönce göze çarpan şey Türk Milletinin her sahadaki çalışmasıdır. Bilhassa ilimlerin muhtelif şubesinde, hususile anadil sahasındaki bütün gayretle çalışma hakikaten şayanı dikkattir.

Kendim tarihçiyim. Lengüist olmasam bile, anadil hakkındaki kıymetli araştırmalarınızın ve bu husustaki bilgi faaliyetlerinizin büyük muvaffakiyetiyle lisan ilmi âlemini aydınlatıp, ona yeni bir yol açmasıyle neticeleneceğine inanıyorum.

İlimlerin hamisi olan Ulu Atatürk'e yürekten hürmetlerimi takdim eder ve değerli himayesi altında çalışmak bahtiyarlığında bulunan Türk âlimlerini tebrik ederim. (*Alkışlar*)

Başkan — Beş dakika fasıladan sonra tekrar devam edilecektir.

Üçüncü Toplantı

Saat: 17 — 18

Başkanlık Kuru :

Başkan : Bn. Afet

Sekreterler : Bn. Esmâ Nayman
Bn. Zerrin Dilmen

Başkan — Söz Budapeşte Üniversitesi Filozofi Fakültesi Dekanı Bay Nemeth'indir.



Atatürk; Bayanlar, Baylar;

Üçüncü Türk Dil Kurultayını Türk ırkından olan Macar Milletinin iki büyük ilmi kurumu, Macar İlimler Akademisi ile Budapeşte Üniversitesi namına kalbimin en derin duygularıyla selâmlarım. Türk Milletinin Büyük Önderinin rehberliğiyle yaptığı yüksek terakki ve hamlelere karşı Macar Milleti sonsuz hayranlıklar duymaktadır. Hususile Türk ilminin filoloji sahasındaki parlak çalışmaları bizi son derece ilgilendirmektedir. Şimdiye kadar bu çalışmalardan çok faydalandık, bundan sonra şimdi iştirak etmekle bahtiyar olduğum bu Üçüncü Dil Kurultayının vücude getirmiş olacağı kıymetli neticelerden bir kat daha istifade etmiş olacağız. Bu münasebetle bizi davet etmek lûtfunda bulunan Türk Dil Kurumuna teşekkürler ederken Kurultay çalışmalarının gerek milletlerimiz ve gerek dünya ilmi için verimli olmalarını öz yürekten dilerim.

(Alkışlar)

Başkan — Söz Varşova Üniversitesi Türkoloji Profesörü Zayonçkofski'nindir.



Ulu Başkan;

Sayın Bayanlar ve Baylar;

Son yıllarda diyebilirim ki tabii ilimler belki istisna edilecek olursa, hiçbir ilim sahası, bilhassa Türkoloji kadar ileri gitmemiştir. Eğer biz bugün bir taraftan 30 - 40 yıldanberi Türk kavimleri ve Türk şive ve lehçeleri üzerinde yapılan araştırmaları ehemmiyetle nazarı dikkate alırsak, diğer taraftan da umumî Türkoloji sahasında kazanılmış olan son ilmî muvaffakiyetleri gözden geçirirsek - derhal Türkiyat sahasının geçirdiği müspet tekâmül ve elde ettiği değerli neticeler kendi kendine tebarü zetmiş olacaktır. B usayededir ki, biz yalnız uzak Türk sahası olan Kaşgar ve Turfan gibi vadilerin yüksek medeniyetine aşina olmakla kalmadık, aynı zamanda Türk diline ait birçok yeni malzemelerden haberdar olduk ve Türk dilinin eski medeniyet bakiyelerini bir daha gözden geçirip öğrenmek imkânını bulduk. Bundan başka çok müspet bir muvaffakiyet olarak Türkolojiyi, islâmistik, yahut «şark filolojisi» gibi tesadüfi bir adla tanılan bambaşka bir ilim grupundan ayırt edebildik.

Türkoloji sahasında yapılan son araştırmaların ehemmiyetli neticelerinden biri de, şüphesiz Türkoloji ile islâmistiğin aynı şeyler olmayıp bilâkis ilkinin, ikincisinden daha geniş bir ilim sahası olduğunu meydana koymasıdır. Bu bakımdan, Türkoloji ister istemez kendi geniş çerçevesi içersinde tetkik edilerek, Sinoloji, Sümeroloji; İndoloji gibi diğer ilim sahalarile de sıkı bir şekilde bağlanmış bulunuyor. Bundan dolayı da, biz daima bu bilgilerin mütehasıslarından bizimle müşterek çalışmalarını ve yardım etmelerini umarız.

Üstelik, yıllardanberi eski Türk medeniyetinin tecelli sahası olan Tukyü ve Uygur gibi parlak Türk devletlerinin yaşamış oldukları yer-

lerde yapılan hafriyat, araştırmalar bize kadim Türk dili medeniyetinin eski manzarasını tanıttığı gibi, bugün de modern Türkiye'nin yüksek yaratıcısı ile yanyana, bütün Türk vatandaşlarının Türk diline karşı gösterdikleri ciddi alâka ve sevgide Türkoloji bakımından tamamiye yeni bir çağ açmaktadır; bu çağın şimdiye kadar elde ettiği bariz hususiyetler, başlıca iki noktada toplanmıştır.

Evvellâ, eski Anadolu Türkçesile yazılan ve şimdiye kadar mahfuz kalan birçok kıymetli yazmalar mütehasşsılar tarafından gözden geçirilerek neşredilmeğe başlamış; saniyen de Anadolu dialektolojisine ve etnografisine dair yeni araştırmalar yapılmıştır; bu müspet tetkikler ve incelemeler haricinde, ayrıca kadim Önasya dilleri sübstratumanlarını da aramakla cidden filolojiyi alâkadar eden değerli dil mukayeseleri yapılmıştır. Fakat, pratik mahiyette kalan bu araştırmalarla da iktifa edilme-miş, ayrıca çok mühim ve şayanı dikkat yeni bir teori de meydana konulmuştur ki bu teori dilciler için hakikaten tamamiye yeni ve dikkati calip vaziyetler izhar etmektedir.

Kurultayın sayın üyeleri: Yüksek huzurunuzda herkesçe malûm ve belli olan bu mevzulardan burada bahsedişim sırf yüksek şefin can ve dilden gelen şerefli himayesi altında çalışan muhterem Türk âlimlerinin kendi ana vatanları ve millî dilleri için gösterdikleri ilgiyi ve hizmeti tebarüz ettirmek değil aynı zamanda bu âlimlerin Türkolojiye ve beşerî ilimlere karşı sadakatle gösterdikleri müspet faaliyeti hürmetle anmak içindir.

(Alkışlar)

Şahsen ben «Eski Anadolunun edebî şiveleri» ve yeni Türkçenin inkişafı tarihinde çalışan bir Türkolog olduğum için, Türk dillerinin bu sahadaki faaliyetlerinin ağırlığını ve değerini hissetmiş, Türk dilci arkadaşlarımla yüksek himmetlerini eserlerimde kaç defa yad etmişimdir. İşte ben de bugünkü büyük Türk dil bayramı münasebetile bütün kalbimle ve duygumla size bağlanmış bulunmağı kendime çok yüksek bir şeref bilirim. Ve gerek kendi namıma ve gerek müdürü bulunduğum ilmi müesseseler namına Üçüncü Dil Kurultayında bulunmak fırsatının bana da verilmiş olmasından dolayı büyük bir iftihar duyduğumu arz ederim.

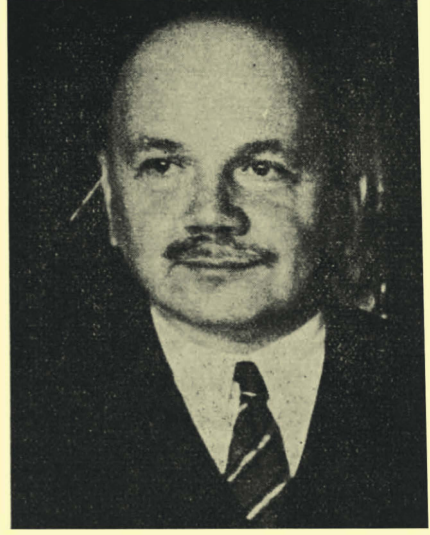
(Alkışlar)

Sözüme nihayet vermeden evvel nazikâne davetimden dolayı, Türk Dil Kurumuna şahsî şükranımı bildirir, Varşovada Josef Pilsudski Üniversitesinin Oryantal Enstitüsü ve Türkoloji Semineri namına da Kurultayın Yüksek Hamî ve Reisi Atatürk'ü ve üyelerini hürmetle selâmlarım. Kurultayınız kutlu olsun.

(Alkışlar)

Başkan — Söz Sovyet Ulûm Akademisi Delegasyonu adına Profesör Bay Samoiloviç'indir.

TÜRKİYE İLE SOVYETLER BİRLİĞİNDE BAŞLICA DİLCİLİK MESELELERİ VE DİL KURULUŞUNUN PRATİĞİ



Üçüncü Dil Kurultayına iştirak eden Sovyet delegeleri, kolektif tezlerini sayın heyetinize sunmadan evvel bu kurultayın üyelerini, Türk Dil Kurumu âzalarını ve yeni müstakil ulusal Türk kültürünü yaratmak yolunda çalışanları, S. S. C. B. İlimler Akademisi ve Sovyet Öğretmen, Muharrir ve Bilginleri namına kutlamağı hoş bir vazife bilirler. (*Alkışlar*)

Ülkemiz dost Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik ve kültürel hayatta elde etmekte olduğı muvaffakiyetleri büyük bir samimiyetle takip eylemekte ve iki memleketin ilim, fen ve san'at sahasında elbirliğile çalışmasına büyük bir önem vermektedir. Bunun içindir ki kongreye iştirak eden heyetimizin tez için seçtiğı mevzu, kongrenin en esaslı iki mevzuu ile, yani Türk Dil - Teorisi ve Türkiyedeki dil inkılâbının amelî yolları meseleleriyle ilgilidir. Tezimizde S. S. C. Birliğindeki dilcilik işlerine de temas etmekteyiz. Ve bu suretle Kurultay üyeleri kanaat getireceklerdir ki Türk ve Sovyet dilcilerinin ilim bakışları arasında bazı farklar bulunmakla beraber, - ki bu farklar ayrı ayrı ideolojilerin icabatındandır - her iki memleket için müşterek nazari müddeiyat ve amelî kararlar bulunup bu müddeiyat ve kararlar Türkiye ve Sovyetler Birliği dilcileri arasındaki dostça mesai teşrikinin inkişafını temin edecek mahiyettedirler. Bu mesai teşrikinin temelini ilk atan, ilmi eserleri Sovyetler elinin iç ve dışında şakirt ve taraftarlarınca idame ettirilmekte olan 1933 yılında Türkiye'ye ilmi bir seyahat yapmış olan müteveffa Nikola Marr'dır.

Türk ve Sovyet dil bilginleri, dili dinamik bir halde telâkki etmektedirler. Hind - Avrupa dil teorisi tarafından hiç te inkâr edilemeyen bu nokta, Türk ve Sovyet dilcilerinin eserlerinde daha derin bir telâkki iktisap etmiş olup bu telâkki bizi garbın sosyolojik ekolünün mebadi-sinden ayrılan ve bazan bu mebadî ile taban tabana zıt olan neticelere sevkirmektedir. Meselâ, bu ekolün saliklerinden olan Sossür'de tipolo-jisinin inkişafını yalnız tekâmül olarak ve yalnız ezeli dil kaynağından doğan her daim mevcut ve münferiden ele alınan muayyen bir dil fasile-sinin dar çerçevesi içinde kabul etmektedir. Türk âlimleri ise dilin tarihî inkişafı hususunda başka bir telâkki ileri sürmekte ve bu telâkkilerile Sovyet âlimlerinin telâkkilerine yaklaşmaktadır.

Bize göre, dilin tarihî inkişafı, inkılâpçı yıkılış ve kuruluşlarla dolu içtimâî tarihin gidişine bağlıdır. Dil stüktürleri, bu yıkılış ve kuruluş-lara göre değişen tarihten evvelki zamana ait olan dil kaynağının müş-terek olmasıyla değil dilin merhalevî durumlarının müşterek olmasıyla birbirleriyle bağlıdır. Dil kuruluşunun bu sahasında, yanyana bulunan yeni şekiller arkaizmlerle (yani eski şekillerle) çarpışır ve De-Sossür eski dil arkaizmlerinin el'an muhafazasını tesadüfe atfederken biz tam tersine bu arkaizmlerde zarurî tarihî depolar farketmekteyiz, ki bu depolar bazan dilleri, muhtelif dünya dillerinde mevcut bazı şekillerin benzeyişleriyle birleştirmektedir.

Türk âlimleri tarafından ortaya atılan fikirler, Türk dilile Hind - Avrupaî diller; Ural - Altay dillerile Hind - Avrupaî diller ara-sında ve nihayet Türk dili ile Maya dili arasında mevcut benzeyişler ve müşterek noktalar tesbit eden birtakım Türk âlimlerince devşirilen bol malzemeye istinat etmektedir. Bu âlimlerin eserlerine göre Türk dili umum dil inkişafının müşterek cereyanına dahil olup onu glossogoni birliğine iştiraki yavaş yavaş meydana çıkarmaktadır. Bu yolda tetkikler yapan Türk âlimleri akademisyen N. Marr'ın tetkiklerinde bir istinat ye-ri bulmuşlardır. Mumaileyh, bilûmum dillerin tarihî inkişafını, Türk dili olmasaydı «inceden inceye anlamak kabil olmazdı» sözü ile mü-masil neticelere varmış oluyor.

(Alkışlar)

Tarihî mevzuat yolunu tutarken, lengüistik dilleri yalnız dil mal-zemesi hududu içinde «ve bu diller dairesinde ve bizzat onlar için» (De Saussure, Vendriés, Jespersen ve diğerleri gibi) tetkik etmek hak-kını bağışlıyan garbin lengüistik mesleklerinin esaslı tezini reddetmek mecburiyeti hâsıl olur. Nitekim N. Marr'ın kullandığı bazı misaller üze-rinde tevakkuf edersek, meselâ, «Güneş - Çocuk» manasına gelen «Kon-gon kun», Gün manasına gelen Çuvaşça «kun» kelimesi Türkçe «kün - gün» yani (Güneş, gün), Baskça «Egi» yani güneş gibi ve «Egun» yani

gün, Rusça «Egony» ve ilâ... ve bunların (meselâ, söyleşmek ve sohbet etmek, daha doğrusu) bir ortaklığa iştirak etmek manasına gelen «Türkçe konuşmak» gibi müştekatını takip eylersek semantik sereyanın, Türk dilinin hududu haricine de ve aynı zamanda tek bir dil malzemesi da-iresi haricine çıkararak tetkik etmek zarureti bulunduğunu görürüz. Hi-yeroglifik dil sinyalizasyonuna ilâve olarak her şeyden evvel göze çarp-maktadır. Hiyeroglifik, semantik inkişafının (meselâ, «Güneş» terimi-nin) esaslı gidişini bariz bir şekilde yazı ile göstermektedir. Nitekim es-ki Mısır tasvirî yazılarında güneş, zaman mefhumu ile umumen ve mevsim, gün ve ömür mefhumları ile hususen ilişkilidir. Mısır materyelle-rinde güneş hareket mefhumu ifade ettiği gibi yol ve mekân mefhum-larına da delâlet etmektedir. Hitit hiyeroglifi ve mısırî «Mihî» hattın ideografik işaretleri, bu hususta mebzul malûmat temin etmektedir. Tek başına pek kolaylıkla anlaşılmiyan fakat hem dil ve hem de grafik bakı-mından tetkik edilirse anlaşılabilen asarı atika da bu zümreye dahildir. Ezcümle Mısır atik eserlerinde grafik ve resim birbirine o kadar ben-zerler ki bazan grafik, tasvirî bir mevzua istihale eder ve onunla he-men hemen birleşir.

Güneş bir rüyet ufkı ki, yalnız böyle bir rüyet ufkiyle hakikî ta-rihî nazariyeler vücade getirilebilip, dilciyi kendi dili haricine çıkarıp; dilci, dilin tarihî mazisini araştırmak suretile onu daha derinden kavra-mıya başlar. N. Marr'ın söylediklerini hulâsa ederek diyebiliriz ki dilci dili daha iyi anlayabilmek için dilin çerçevesi haricine çıkmamalıdır. Türk dil ekolü bu yolu tuttuğu için yalnız tek başına Türk dilinin tetkikleri değil onun muhiti olan bütün sair dillerin de nazarı itibara alınması ve Hititlerden başlayarak Sumerlere varıncıya kadar Küçük ve Önyasa ta-rihinin araştırması pek tabiî görülmektedir. Bu sayededir ki Akdeni-zin şark havzasının tarihi daha derinden anlaşılmağa başlamakta ve Türk dili de daha konkre olarak incelenebilmektedir. Türkolojinin umum dil meselelerine ait tetkikatının vazife ve yollarını tayin eden İstanbul İkinci Dil Kurultayı tarafından ittihaz edilen karar buna göre tanzim edilmiştir.

Dil yapılışının en eski şekilleri dünyanın muasır insanların kafa-larında nasıl in'ikâs ettiğini göstermektedir. Bunun içindir ki eski dil-lerin tipolojisi ne asrî Hind - Avrupai dillerine, ne asrî Türk dilinin ve ne de sair herhangi asrî bir dilin tipolojisi ile bir olabilir. Asrî diller-den eskiden kalma şekiller bulunabilir ki bu bakaya mezkûr dillerin evvelce kullanıldığı ve sonradan vazgeçtiği şekillerden yahut ta dil se-leflerinden doğrudan doğruya tevarüs ettiği şekillerden ibarettir. Diller tevarüs ettikleri bakaya temeli üzerinde inkişaf eylemekle beraber umumî

heyetince ve keyfiyet itibariyle büsbütün yeni bir varlık teşkil etmektedirler.

Tarzı bizimkinden farklı bir düşünüşün yarattığı ve halen bakaya halinde mevcut dil şekilleri bir taraftan dilin tetkikini güçleştirirken diğer taraftan mevcut malzemenin gösterdiği yol üzerinde çok eski safhaların daha iyi anlaşılması imkânını verir. Bu suretle tarihî bir perspektif husule gelir. Fakat bu takdirde de eski zamanları tetkik etmek veya N. Marr'ın kullandığı tabire göre Paleontolojik bir analiz yapmak hiç te kolay bir şey değildir. Çünkü dili dolduran bakaya ayrı ayrı dil devrelerine ait olup birbirlerine karışır ve üstelik yeni bir mahiyet kespeder. Ve dilde hüküm süren yeni normalara göre telâkki edilmeğe başlar.

Meselâ, N. Marr fonksiyonel semantik üzerine, - yani mevcudatın zahirî şekli nazarı itibara alınmayıp beşerin iktisadî faaliyetinde oynadığı rol hakkındaki tasavvurlar üzerine - kurulan birtakım semantik müştekkat ileri sürmektedir. At manasına gelen Lâtince «kabal», deve manasına gelen Almanca «Kamell» (Arapça «camal»), kayık manasına gelen Çuvaşça «kime» ve sefine manasına gelen Türkçe «gemi» gibi kelimelerin birbirleriyle olan rabıtası mezkûr canlı ve cansız mevcudatın tenevvüüne göre değil bir nakliye vasıtasını ifade ettiklerine göre tahakkuk etmektedir. Fakat hali hazırda kullanılan lisanlarda baki kalan bu kelimeler başka bir prensipe dayanan semantik sırasını göstermektedir. Meselâ Almanca «Kameeltreiber» (yani deveci) kelimesinin nakliye vasıtaları semantiği ile doğrudan doğruya alâkası yoktur; deveye tesir eden âmil olarak deveye bağlıdır; hayvanı önüne katıp yürüten bir kimse mevzuubahs olup kayık veya gemi ile hiçbir ilişkisi yoktur. Bununla beraber yukarda nakil vasıtaları arasında yer bulan at, güneşle de ilişkiliği olduğu için bambaşka bir sahada benzeyişler husule getirmektedir. (Keldanice «aldi» - güneş ve baskça «sauı» at, ılık ve idiş at manasına gelen, Abaza dilinde ve Tatarca at manasına gelen «alaşa», tan, sabah, ılık ve güneş manalarına gelen «ruş laş» menşesine irca edilir. Burada «güneş atı» hakkındaki ideolojik tasavvur, güneşin hareketi tasavvuruna zamanımızca daha yakın kosmik bir tasavvura bağlıdır.

Bu suretle aynı tasavvur, meselâ hâdisemizdeki at tasavvuru olduğu gibi, dünyayı başka başka telâkki eden ayrı ayrı semantik sıralarına göre değişebilir. Bu takdirde esas ittihaz edilen şey istihsal iken şeyin doğrudan doğruya iktisadî hayatta ezcümle nakliye vasıtası olarak oynadığı rol, öbür takdirde istihsal eseslarının güneşe tapmak âyinde ideolojik in'ikâsıdır. Bu yolda dilci tarihî mevzuları dile dayanarak tet-

kik ederken ve aynı zamanda dil hâdiselerini tarihî bir tefsir ile aydınlatmağa çalışırken tarihçinin umumî vazifeleriyle bir rabıta yepda eder.

Meselenin bu tarzdan vaz'ı dılcinin ehemmiyetini azaltmak şöyle dursun bilâkis onun lengüistik mevzilerini bir kat daha tahkim eder. Çünkü eski şekli yani formel metodu taze bir cereyanda canlandırır. Bu yolda dar lengüistik formalizmi korkulacak bir şeydir. Filvaki, tesbit edilmiş olan seda istihallerinin yalnız şekli cihetini bilerek ve yalnız ona dayanarak tekik için alınacak kelimelerin tarihî değişikliklerine ve bu kelimeler arasındaki karşılıklı rabitaları kavramak yolunu kaybetmek tehlikesi vardır. Fakat şekli cihet ve semantik bir araya getirilirse iş kolaylaşmış olur. Amma bu takdirde de şekil ve muhtevanın mevzun ve mütekâmil cereyanına set çeken tarihî hakikatten tegafül etmek daha az tehlikeli değildir.

Tarihî cereyanda inkılâbî yıkılışlar ve yeni baştan kuruluşlar vaki olur. Semantik istihallerini geçirmiş olan eski kelimeler, yeni bir manada istifade edilmek üzere, semantiklerini yeni baştan değiştirebilirler. Nitekim, N. Marr, Rusça «Sobaka» kelimesiyle Türkçe «Köpek» kelimesini ve yine eşya, mal, servet, davar manasına gelen eski Rusça «Sob/Sobe» kelimesini aynı sıraya geçirmiştir. (Fakat hali hazırdaki Rusça olan Sobstvennosty yani mülkiyet kelimesi «Sobaka» (köpek) sözü ile semantik rabitasını kesmiştir; demek kökü «sob» olan Rusça «Sobstvennost» kelimesi eski; Sob - çobka, köpek semantik sırasına dahil değildir. Rusça «Sobaka» (yani köpek), Lâtince «Kabab» (yani at), Çuvaşça «ut» (yani at) ve yine Çuvaşça köpek manasına gelen «yut» (yete) Türkçe «it» kelimeleri, N. Marr'ın işaret ettiği veçhile nakliye vasıtaları semantik sırasını (geyik-köpek-at ve ilâ...) teşkil ederken «Sobstvennost» kelimesi şüphesiz nakliye vasıtalarıyla hiç ilişkili değildir. Bunu anlamak için, semantik sırasının tekâmülü hareketinde bir bozukluk olduğunu kabul etmek mecburiyeti vardır. Semantik sırasında nedense inkılâbî bir yıkılış hâsıl olmuş ve kelimenin aslî maddesi yeni semantik bir sıraya girmiştir. Bu yeni sıra şu suretle gösterilebilir: Köpek - ehli hayvan - davar - servet - ve ilâ..

N. Marr, dil semantiğinin inkişafını gösterirken «Güneş» kelimesiyle müştakkatına önemli bir yer bırakmıştır; Güneşle alâkası olan kelimelerin tenevvüleri, dil tarihinin analizine göre, pek eski zamanlara aittir. Herhalde güneşe bağlı semantik sıralar, Hind - Avrupaî ve Türk dilleri gibi diller için birer arkaizm olarak görülmektedir. Bunlarda, güneşin beşerî tasavvurda hususî bir rol oynadığı devirlerde hüküm süren dünya hakkındaki telâkkilerin vücade getirdiği şekiller bakaya olarak muhafaza edilmiştir.

Dünya hakkındaki telâkkiler ise kendi kendisine neş'et edemiştir. Bu telâkkiler, insan yaşadığı maddî muhiti tanıdıkcâ inkişaf etmekte idi. Muhitin tanınması ise insanın istihsal faaliyetine ve tabiatle mücadele ederken artan ihtiyaçlarına sıkı bir surette bağlıdır. Beşerî ihtiyaçlar müteakıp tarihî devirlere göre değişe değişe dil semantiğinde makes bulmakta idi. Beşeriyetin tarihten evvelki devirlere ait yazısız dilinin tam şeklini bilmiyoruz. Eski yazılara gelince, bunlar bize dilin oldukça yüksek inkişaf derecesini ve hiç te iptidâî olmıyan içtimâî bir hayat seviyesini arzetmektedir. Meselâ, zamanımızdan en uzak olan Sumer ve Elam dilleri böyledir. Yazısız kalan asrî kavimler dahi iptidâî vaziyetlerini muhafaza etmiş değillerdir.

Beşerî zihinde in'ikâs eden güneşin hususî ehemmiyeti, dil malzemesiyle tenvir edilmekle beraber bu hususta başka yollardan da istifade edilebilir. Güneşin bu husustaki ehemmiyeti asarı atikadan da bariz bir surette anlaşılmaktadır. Güneş, Sumerler, Asuriler ve Hititlerden başka yazısız İskitlerin efsanelerinde de büyük bir rol oynamaktadır. Bu efsanelerden biri gökten inen altın bir sapandan ve güneşin karanlıkla mücadelesini temsil eden geyikle Grifon kuşunun çarpışmasından bahseder. Grup, güneşin bir ejderha (yani karanlık bir uçurum) tarafından yutulması şeklinde telâkki edilmektedir. Aynı mevzu Altaydaki Bazırık mezar eşyasında da tesadüf olunmaktadır. Bu mezarda cenaze arbasına koşulu iki attan biri geyik diğeri Grifon maskesini hâmindir. Avrupa ve Asyada bulunan İskit tasvirlerindeki güneş mitinin mahiyeti vazıh bir surette kavranılabilir.

Şunu da kaydetmelidir ki gerek mezkûr yerlerde gerekse kablettarihî Maverayıkafkasta (ki orada da güneşin mitlerdeki hakimiyeti göze çarpmaktadır.) Çobanlık oldukça inkişaf etmiş olup şüphesiz çiftçilik te mevcut idi.

Maverayıkafkasın ve Şimalî Avrupanın tarihten evvelki zamana ait olan ve halihazırda Sovyet bilginleri tarafından etraflıca tetkik edilen kaya resimleri, temas ettiğimiz mevzu için büyük bir dikkate şayandır. Şayanı teessüftür ki Kafkas resimlerinin tarihleri kat'iyetle tesbit edilmemektedir. Şimalî Avrupada bulunan kaya resimlerinin tarihleri ise, 1935 yılında Profesör Ravdonikas tarafından tetkik edilmiş ve bu kayaların yakınında Neolit asarının bulunması hasebiyle kat'iyetle tesbit olunmuştur. Onejskoye gölü ve Barhimüncemidin Akdenizi sahillerindeki kayalar üzerinde pek iptidâî aletlerle (taşla) oyulmuş birtakım resimler meydana çıkarılmıştır. Bu resimlerde vahşî hayvanları tasvir eden maskeler takmış, kürklere bürünmüş ve güneşle ay işaretleriyle mücehhez insanlar görülmektedir. Bu asar, neolit ve iptidâî ziraat zamanı-

na ait olup mevzuları itibariyle avcılığı tasvir etmektedir. Mezkûr resimlerin yapıldığı tarih Profesör Ravdonikasın nazarında hiçbir şüpheyi mucip olmayıp mumaiyleh tarafından tereddütsüz taş devrinin nihayetlerine atfedilmiştir.

Bu suretle yalnız dil malzemesi değil maddî kültür asarı da iptidai avcılık ve çiftçilik eden kavimlerin güneşi işaret etmek âdetleri olduğuna delâlet eder. Bilhassa Onejskoye gölü kenarlarında bulunan asarı atıkadaki resim kompozisyonu, güneşin avcılıkla alâkasını gösterdiği için çok enteresandır.

Mezkûr Onejskoye Gölü kenarındaki kayalar üzerine oyulan resimler ait oldukları zamanın esaslı iktisadî faaliyeti olan hayvan ve balık avcılığını bariz bir şekilde göstermektedir.

Filvaki, kâh güneşi andıran bir şeyi çengelvari bir sehpa üzerinde bulunduran, kâh güneş ve ay ile bir arada ve vahşî hayvanları tasvir eden maskeleri hâmil neolit devri insanları, medenî aletleri hemen hemen bilmiyen insanın avcılıkta yaşayışı ile olan semantik rabitasına delil teşkil ederler.

Bununla, güneşin hemen hemen yalnız çiftçilikle alâkası olduğu hakkındaki eski tasavvurumuz bir dereceye kadar değişmiş olur. Yukarıda gördüğümüz veçhile elde edilen yeni malûmata göre, güneş hakkında tasavvur yalnız iptidai çiftçiliğe ve göçmen çobanlığına bağlı olmayıp avcılığa da bağlı olur ve bu tasavvur taş devirlerine, daha doğrusu bu devirlerin sonu olan neolite irca edilebilir. Bu suretle, S. S. C. Birliğinde meydana çıkarılan yeni asarı atıka, güneşe tapmak âdetine bağlı olan güneşin glossogoni inkişafında oynadığı büyük rolün ta neolite çıktığı hakkında Türk âlimlerinin serdetmekte olduğu fikirlerin doğruluğunu parlak bir surette teyit ve tekit etmekte ve umumî lengüistik cephesinde ilmin Türk âlimlerine borçlu olduğu muvaffakiyetler bizi çok memnun ve mesrur eylemektedir. Güneşin, istihsalde müessir bir kuvvet olarak telâkki edildiği zamanlarda neolitten evvelki zamanlara ait olup, istihsalin başka müessir bir kuvvetini işaret eden terimlerin güneşe dair ideolojik tasavvura intikalinin ihtimali vardır. Meselâ istihsal aleti olan eli işaret eden ve N. Marr tarafından ehemmiyetle kaydolunan kelimelerin güneş terminolojisiyle şekli ve semantik mutabakat ve müşâbehetleri asıl bundan ileri gelmektedir.

Türk ve Sovyet diltcilerini birleştiren ilmî meseleleri kaydederken şunu da zikretmek isteriz ki, yeni Türk Dil Teorisi eklerde glossogonik inkişafın evvelki merhalelerinden kalma müstakil kökler veya kelimeler araştırıp bulmakla çok isabet eder. (Ülkü 39 - 13)

Müstakil Türkiye Cumhuriyetinin ynei temelinde kurulmuş olan yeni Türk Dil Teorisi, tercihan Hind - Avrupaî veya Hind - Cermenlilere dayanan ve diğer dillerden (Türkçe de dahil olmak üzere) tegafül eden eski dil teorileriyle bir zıt teşkil etmektedir. Sovyet lengüistiği de yeni yollarda inkişaf etmekte ve eski formalist mukayeseli metodolojiye karşı kendi ilmî metodolojisini ortaya atmaktadır.

Türk ve Sovyet âlimlerini şu tamamıyla doğru ve pek müterakki olan kanaat birleştirir ki dil ilminin vazifesi, yalnız Glosognik inkişafın retkikiyle kalmayıp bu inkişafa kat'î ve inkılâbî bir şekilde müdahale ederek onu muayyen bir mecraya sevk etmekten ibarettir.

Daha 1932 yılında Birinci Dil Kurultayında bu mesele hakkında çok enteresan münakaşalar olmuştu. Halen de Dil Kurumu bu meselede Sovyet diltçileriyle hemfikirdir.

Türkiyede ve Sovyetler Birliğinde görülmekte olan dil kurulusunun bütün cihetlerine temas etmeden her iki devlet için pek mühim olan, içtimaî, siyasî ve fennî terminoloji meselesi üzerinde biraz tevakkuf edeceğiz.

S. S. C. B. Milletlerinin dillerinde halihazırda işlenen terminoloji esasları, 1933 şubatında umum Sovyet yeni alfabe merkez komitesi ilmî şurasının birinci umumî asamblesi tarafından kabul edilmiştir. S. S. C. B. milletlerinde yeni terminolojiyi besliyen başlıca kaynaklar, evvelâ anadil ile lehçeleri ve saniyen enternasyonal fen ve ilim terminolojisidir.

Biz, Sovyet delegeleri, ilk ve orta okullara mahsus ders kitaplarında Türk kelimeleri ve onların yanında büyük bir mikyasta beynelmilel ilim terimlerinin ve yüksek okullara mahsus kitaplarda ise yalnız beynelilmî terimlerini ve yüksek okullara mahsus kitaplarda ise yalnız beynelmilel terimlerin kullanılmasına dair İkinci ve Üçüncü Kurultay arasında Türk Dil Kurumunun vermiş olduğu pek hakimane ve duredişane kararları memnuniyetle karşılıyor ve alkışlıyoruz.

Sovyet delegeleri tezlerine sonuç verirken Türkiye Cumhuriyeti Ulu Önderi Kamâl Atatürk tarafından irşat olunan Türk Dil Kurumunu, elde ettiği yeni büyük nazari ve amelî muvaffakiyetlerden dolayı tebrik eder ve ileri faaliyetlerinin de parlak olmasını temenni eyler. Türk kadınlarının ilim âlemine çıkarak memleketlere yüksek bir örnek teşkil etmiş bulunmalarını takdir ederken Ankarada açılan Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesinin çok serî ve feyizli neticesi olan Bayan Sabahat ve Bayan Vecihenin şahıslarında Türk Cumhuriyetinin bütün gençliğini selâmlarız.

(Alkışlar)

Halihazırda dünya Türkolojisinin âlemşumul birer merkezi olan dil ve tarih kurumlarının pek yakın zamanda Türk ulusal ilimler aka-

demisi için temel teşkil etmelerini ve bu suretle büyük Türk milletinin müstahak olduğu Türk kültürünün müstakbel inkişafının temini için geniş bir yol açmalarını candan dileriz. (Alkışlar)

Başkan — Söz Şark Filoloğu Viyanalı Dr. Bay Kiwergiç'indir.
(Bay Kiwergiç tezini Fransızca okudu. [1])



DÜNYA DİLCİLİK TEORİLERİ KAR- ŞISINDA GÜNEŞ - DİL TEORİSİ

Güneş - Dil Teorisi münasebetiyle toplanan bu dilcilik kongresi, bütün insan tekellümünün esasını ciddî bir şekilde münakaşa edebilmek için müstesna bir fırsat vermektedir. Şahsan bu münakaşadan kaçınmak imkânını göremiyorum, çünkü dilcilik ilmi dolayısıyla insanlığın mukadderatı bakımından bu münakaşaya girişmeği mühim bulurum.

Güneş - Dil Teorisi, iki mudil vakıyı ileri sürmektedir:

1 — «Kök» hakkında: Bütün kökler anlamının terekkübü. Bu terekübün elemanları.

2 — Süfikslerin «lâhikaların» hakikî mekanizması.

«Kök» hakkında, Güneş - Dil Teorisi, her kökte (Güneş) tecesüm ettiren bir anlamın ve bir duygunun mevcudiyetini aramak ve tasavvur etmek lâzımgeldiğini ileri sürmektedir. Bu münasebetle atideki mülâhazatı dermeyan etmecliğime müsaadenizi dilerim.

Bugüne kadar tatbik ve izah edildiği şekilde, dilcilik, oldukça indî bir sisteme göre toplamakta olduğu vakıa ve fonemlerin «niçin» ine karşılık vermekten âcizdi.

Halbuki, bu dünyada vukua gelen her şeyin mutlaka esbabı mucibesi vardır. Hiçbir şey sebepsiz vücut bulmaz. Her sebep başka sebeplerin mahsulüdür. Dil, insanın hayatıyet muhitine tâbidir. Bu sebeple,

dil, bu muhitte hükümrân olan sebep ve tesirlere bağlıdır. İnsan, dahi-
len biyolojik şeraite ve haricen de muhitin tesirlerine tâbi olur.

Bu haricî ve dahilî şerait arasında birçok münasebetler görülür. Dil âlimleri bunlarla alâkadar olmamış gibi davranmışlardır. Onlar, insan dilini, insandan az- çok ayrı birtakım vakıraların heyeti mecmuası olarak tasavvur etmişler ve ona o gözle bakmışlardır. O âlimler Plâtonun insanlık haricinde ulûhiyet kesbederek yaşamakta olan «İdéas» le-
rini adeta takip etmişlerdir.

Dilciler, bu suretle sadece müşkül noktalardan kaçınmış oluyor-
lar. İnsanlık hemen her zaman müşkülâtta tevakkîye çalışır. Fakat, bu
suretle, ilim ilerliyeemez.

Köklerin manaları noktasından dilcilik aşikâr hatalara düşmüştür.

Hind - Avrupa lûgatleri ve onlardan alarak başka dil grup-
larının lûgatleri, kökleri ayırmağa ve bunların anlamlarını tayine uğ-
raşırlar.

Her kelimenin tam karşılığını tayin etmek, işte esas nokta budur.

Son derecede mütehavvil, her türlü tefsire müsait, yanlış, müphem,
ve hemen daima abstre manaları haiz, modern kelimelerle o karşılık-
ları ifade etmeğe imkân yoktur.

Her tahavvül, her mana değişikliği, araştırılması icap eden sebep-
lerden mütevellittir. Hint - Avrupa gruplarının herhangi birinden bah-
seden Walde - Pokorny, Christian Bartholome ve Meillet lûgatlerinin
hepsi de, kelimelerin ve köklerin anlamları hususunda asla sarîh de-
ğildirler.

Sanskrit kelimelerin ve köklerin yarısından fazlası, o lûgatlerde,
o kadar sathî surette izah edilmektedir ki onların hakikî manalarının
bilinmediği hemen kat'iyetle iddia olunabilir.

Etimoloji için, kelimenin manasını bilmek, elbette çok mühim ol-
duğundan sarahatsızlıktan mütevellit hatalar insanı ikinci derecede da-
ha birçok hatalara sürükler.

Yapılacak şeylerden biri, kelimelerin bu manasını tayin için ilmî
bir izah yolu bulmaktır. Bu hususta aşağıdaki kaide faydalı gibi görünür.

İlk ve iptidâî dillerde, tabirlerin manaları her zaman konkre,
muayyen ve düzgündür; meğer ki, tarihçe müeyyet, sarîh bir muhtelif
diller halitası mevzuubahs olsun. Lâtin, Grek, Hitit, Avesta ve Sanskrit
dillerinde olduğu gibi. Fakat bu ahvalde bile dillerin birbirleriyle ka-
rışma keyfiyeti usulü daîresinde yapılmış ve kavimlerin karışmasından
doğan neticeleri konkre manalara isal etmiştir.

Her nezaman, insan bir söz söylemiş ise, o söz kendi fikrinde can-
lanan konkre şekle uygun olarak ağızdan çıkmıştır. Yalnız ileri mede-

niyetlerdir ki, müteaddit ve müphem manalı abstraksiyonlara yardım etmişlerdir. Bu alandaki dilcilik faaliyeti onun için çok haklı birtakım tenkitlere fırsat vermektedir.

Güneş - Dil Teorisi ilk manayı tasrih etmek, ve spekülasyon yoluyla, iptidaî manaların elemnlarını bulmak maksadını güden ilk dil metodudur. Güneş - Dil Teorisi, bir kelimenin manasını, o kelimeyi dekompoze ederek izah etmeğe çalışmaktadır. Fakat kökün ve kelimeye bağlı süfiks, prefiks, enfiks gibi mütehavvil elemanların manasını izahtan tevakkı etmektedir. Bu çok doğru bir usuldür, çünkü, hiçbir zaman ve hiçbir yerde yalnız köklerle konuşulmamıştır. Bir kökün manasını tayin etmek için yaşıyan dildeki hayatî teferruata da itibar etmek icap eder.

Güneş - Dil Teorisi, mananın iptidaî teşekkülüne nüfuz etmiştir. Ve métaphysique şekli üzerine bir spéculation getirmektedir.

Bu en esaslı bir noktadır.

Bu sistemdeki ilmî spéculation'a esas teşkil eden ilk phonème'ye gelince, bu hususta aşağıdaki kitabın münderecatına ıttıla kesbetmenizi rica ederim:

İsviçreli Psikolog C. H. Jung 1914 senesinde dikkate şayan bir kitap neşretmiştir ki, Fransızcaya da «Les symboles de la Libido» adı ile tercüme edilmiştir.

Profesör Jung bütün çağların ve bütün kavimlerin sembollerinin büyük bir kısmını bu kitabında toplamıştır. Bu kitap şüphesizdir ki harpten sonra yapılan tetkikat ve hafriyattan çıkan sembollerle itmam edilebilir. Jung şunu ispat etmektedir.

Bütün kavimlerin muhtelif çağlardaki sembolleri, her tarafta tekerrür eden birtakım müstakar suretlerdir. Ve bu sembollerin mefhumu kat'î psikolojik kanunlara tâbidir.

Sembollerin tamik edilen tetkiki şunu tesbit ediyor gibidir ki insan ruhuna derin bir tarzda nüfuz eden tasvirlerden en ehemmiyetlisi *Güneş* sembolüdür.

Daha birçok semboller arasında bulunduğu anlaşılan Güneş ayrı ayrı çağlarda ve birbirinden çok uzak ülke - kıt'alar da görülmektedir. Çok muhtemeldir ki iptidaî insanlık suret şeklinde düşünmüş ve bu suretlerin bariz izleri el'an muhafaza edilmekte olan tasvirî semboller ile bize kadar gelmiştir.

Başlıca sembol ile onun sonraki değişimleri yalnız gözle görülür şekilde değil fakat aynı zamanda efsane, masal, dinî metin şeklinde de mevcuttur. Eğer Güneş - Dil Teorisi Güneş mefhumunun iptidaî foneminin mevcudiyetini ileri sürüyorsa (ki bu, en mühim ve en güç nok-

tayı teşkil eder), Freud'ın doğrudan doğruya tilmizlerinden olan Zürihli Profesör Jung'un eserinden istifade etmeği çok faydalı görürüm.

Ben, bu hal yolunu şu şartla ileri sürmekteyim ki Jung'un eseri harpten sonra arkeoloğlar tarafından bilhassa Anadolu'da, Indus vadisinde Mohendjodaro'da, Irak'ta, Suriyede ve İranda meydana çıkarılan hakikatlerle tamamlanmalıdır. Ve ihtimal ki dünyanın daha başka kısımlarında buna dair birçok hakikatler meydana çıkmıştır.

Jung'un iptidai sembollerle bunların bilhassa istikrar ve mahiyetleri hakkındaki tahlillerini iyice anlayabilmek için tahteşşuur kolektif ruh hakkında yine aynı müellifin harpten sonra neşredilen ve Fransızcaya çevrilmiş olan eserini nazarı dikkate almak belki faydalı olur. Zira bu eser önceki eserin semboller hakkındaki tafsilatını anlamağa yardım eden izahatı vermektedir.

Şimdi, Güneş - Dil Teori'sinin, Jung'un etüdlerini, bu etüdlerin de Güneş - Dil Teorisini teyit etmekte olduğu anlaşılıyor.

Hemen bütün yeryüzünde Güneş sembolünün inkâr edilmez mevcudiyeti ve bu sembolün müstakar mahiyeti, şahsî kanaatime göre Güneş - Dil Teorisinin birinci derecedeki fonemi hakkında mevcut olabilecek son şüpheleri de izale eder.

Suffixe'lere gelince:

Bunlar, Güneş - Dil Teorisine göre, insanın etrafındaki sahayı tayin eden dil elemanlarıdır. İçersinde yaşadığımız bu saha ruhumuza, fikrimize ve duygularımızın heyeti mecmuasına dahil bulunduğu, duygu muhitinden gelen tabirlerin, birtakım haricî elemanları da ihtiva ettiği muhakkaktır.

Güneş - Dil Teorisi uzak insanlığın ilk iptidai ve samimî düşüncesini tetkik etmek yolunu bulmuştur. Onun önüne geçen başka hiçbir teori yoktur. Dil bilginlerinin tamamıyla meçhulü olan bir saha üzerinde ilerlemiştir.

Eğer klâsik dil bilgisi kelimelerin manası bakımından hiçbir sisteme dayanmaksızın ve çok müphem bir surette çalışıyorsa, gramer elemanları bakımından büsbütün yoksulluk içersindedir.

Dil bilginlerinin tarifleri hep şu örnek üzerindedir:

— Masa ne demektir?

— Masa masadır.

Filanca şeklin muzafünileyh olduğunu söylemek bunu mefulünileyh ile mefhulünbihten ayırt etmeğe varmak içindir. Lâkin bu, asıl mevzu hakkında hiçbir şey ifade etmez. Kezalik muayyen bir şekle muzafünileyhtir demekle muzafünileyhin mahiyeti tefsir edilmiş olamaz.

Hususî bir şeklin izahı bakımından, modern dilciler, hiçbir şey katmaksızın ortaçağ gramerlerini takip etmişlerdir. Yarı ilmî terminolojinin bu diktatörlüğünden şikâyet eden birçok dilciler olmuştur ki, Türkolog Bang bu meyandadır.

Gayri mantıkî, yanlış, uygunsuz birtakım terimlerden artık vazgeçilse idi, bunun pedagoji ve ilim bakımından sonsuz faydası olurdu.

Esasen Hindo - Avrupalilerin mukayeseli gramerleri bu an'anepe-rest terminoloji yüzünden fena halde karmakarışık olmuştur.

Güneş - Dil Teorisi bu terimlerin yerine ilmî bir tarif ikame etmiştir: İptidaî insanın herhangi bir hâdiseyi dürüst bir surette ifade edebilmek için yapmak mecburiyetinde kaldığı mesafe taksimi.

Güneş - Dil Teorisi bu mesafe taksimi terimlerini yeniden meydana koymuştur.

Mahdut her daireye tekabül eden bir işaret bulunmuştur. Bundan böyle, şu veya bu gramatikal hâdisenin niçin mevcut olduğu ve filânca vaziyette diğer filân işaretin niçin kullanılmadığı lojik bir surette anlaşılabilir.

Dünya dilcilerinin grameri, an'anelere dayanan gramer, herhangi bir «niçin» sualine hiçbir zaman cevap verememiştir. Güneş - Dil Teorisi ise, âlimlerin sormağa cesaret bile edemedikleri bütün suallere lojik ve psikoloji bakımından dürüst bir cevap vermek imkânını bahş-etmektedir.

Meseleler ortaya atmak ve onları halletmek için: Vakırlar toplamak. Tabirler, Suffixe ve Préfixe'ler kaydetmek çıkar yol değildir.

Bunun içindir ki teorimizin, dilciliğin ilmî çağını açmakta olduğu iddia edilebilir. Birçok dilcilerin yaptığı gibi herhangi bir meselenin hallinden ve ona müteallik suallerden kaçınmak hiçbir işe yaramaz, bu gayri ilmî bir harekettir.

Derleme devri olan başlangıç devri kapanmıştır. Şimdi kat'î ve sarih izah devri başlıyor. Güneş - Dil Teorisi bu başlangıcın âbidesidir. Bu teorinin Türkiyeden doğmuş olması nedendir? Türk Dili ve lehçeleri, tarihi çağlardanberi geniş değişikliklere maruz kalmamışlardır. Bunlar pek fazla karışmamışlar, telâffuz şekillerini aslında olduğu gibi muhafaza etmişler, halbuki Hint - Avrupa dilleri, meselâ: Çekçe ve İtalyanca ve Sanskritçe ve Fransızca, birbirinden tamamiyle ayrı tekellüm tarzlarına malik bulunmuşlardır.

Türk dilleri, meseleyi göstermek için hâlâ mükemmel bir işaret sistemi muhafaza etmektedirler. Suffixe'lerin manası açık, işlemesi görünür bir şekildedir. Halbuki Hint - Avrupa dillerinde suffixe'ler Türk dillerinin heyeti mecmuasındakilerin aynıdır, manaların karışması işaret apareyini altüst etmiştir.

Tahlile, ve tamamlanmış bir tahlilin etüdüne ancak el değmemiş bir aparey ile başlamak lâzımdır. Böyle bir tahlile ne zamandır teşebbüs edilmemiş olması teessüf edilecek bir keyfiyettir. Edilmiş olsaydı, şimdiye kadar neler aydınlanırdı!

«Hint - Avrupa» cıların, hodbinlikleri yüzünden, yakın bir grupla büyük Türk grubuyla meşgul olmağa lüzum görmemiş ve bu suretle dilticiliğin özünü kavramamış olmaları da aynı derecede şayanı teessüftür.

Bu açık ithamları serdettiğimiz sırada şöyle bir misal göstermeği faydalı buluyoruz:

Unutmak kelimesi Mogolca ve Tunguzca da dahil olduğu halde bütün Türk diyalektlerinde mevcuttur. Bu kelimeyi teşkil eden elementlerin tahlili:

(1) (2) (3) (4) (5)

uğ + un + ut + um + ak

«unutulduğu» zaman ne cereyan ettiğini tamamiyle anlamağa yardım eder.

1 — Uğ: Budumücerretle, objelerini ve sonra da temyiz kudreti olan zekâyı ihtiva ve fark ve teşhise yarıyan güneşin ilk anlamıdır.

2 — Un: (V. + n) deki (n) konsonu ana kökteki anlamın, yani «esprit distinctif» in ona yapışık olan sahaya çıkışını, uzaklaşmasını işaret eder.

3 — Ut: (V. + t) deki (t) konsonu dinamik bir facteur rolünü ifa eder. Burada yaptığı rol, anakökteki «esprit distinctif» i onu saran sahaya nakletmiş olmaktır.

4 — Um: (V. + m) deki (m) elemanı burada kendinden evvel teşekkül etmiş olan (uğunut) mefhumu kendinde tecelli ve tecessüm eden bir elemandır.

5 — Ak: Sonuna geldiği kelimenin manasını tamamlar ve kelimeye tam formülünü verir.

Kelime fonetik kaynaşmalardan sonra son morfolojik şeklini alıyor: *Unutmak*; Manası: Kafadan «esprit distinctif» in kafaya saran hariç sahaya intikal etmiş olduğunu ifade eden bir söz olur. Kelimenin delâlet ettiği mana da budur.

Türk Dilinin hemen her tabiri insan esprisini öğrenmek için şayanı istifadedir. Fakat bu misal pedagoji için de pek mühimdir. Bu misal «unutulduğu» zaman, yapılan mekanizmanın bütün inceliklerini göstermektedir.

Modern psikoloji, kafada ve hafızada hiçbir şeyin kaybolmadığını tesbit etmiştir. Her vakıa, her suret, her işaret ve her söz orada tamamiyle mahfuz kalır.

Türk ifadesi, hafızanın mahiyeti hakkındaki bu bilgiye çok kıymetli bir şahittir.

Eğer hafızada bir şey kaybolmaz ve fakat her şey muhtelif şerait tahtında orada mukayyet kalırsa, bunun neticesinde mekteplerde tatbik edilen pedagojinin her zaman muvaffak olmiyacağı meydana çıkar.

Bir mektepli, bir lisanın yalnız dürüst şekillerini öğrenmekle kalmaz, fakat gerek kendisinin ve gerek arkadaşlarının bütün yanlışlarını da kaydetmeğe mecburdur. Talebenin doğru ile yanlış arasındaki farkı sezmek için, boş yere nekadâr gayret sarfına mecbur olacağını tahmin etmek zor değildir.

Bu, Güneş - Dil Teorisi'nin hayatî ve dünyevî ehemmiyeti hakkında pratik bir misaldir.

İşte bir ikinci misal daha: Güneş - Dil Teorisi, tedai üzerinde ciddi bir etüt yapmak imkânını vermektedir.

Bu tedainin tamamiyle bilinmesinin pedagojide dillerin pratik olarak öğrenilmesi bakımından herhalde bir inkılâp yaratacağı muhakkaktır.

Diller münhasıran tabiî tedailere göre öğrenildiği takdirde fevkalâde kolaylıkla öğrenilebilir, çünkü bundan «unutmak» mekanizması teamülî miyasta müdahale edemez.

Bu mekanizma tabiî tedailerin tatbikından mütevellit olarak muvakkaten, istimal harici bırakılınca, herkes dâhi kesilir; çünkü «unutmak» mekanizmasına, arzu ettiği şekilde hâkim olmak ancak «dehâ» ya has olan vasıflardandır.

Bu birkaç misal, tamamiyle ilmî bir sahaya yeni ayak basmış olan ilk dil teorisinin ehemmiyet ve kabiliyetini asla ihmal etmemenizi sizden rica etmek imkânını bana bahşetmektedir.

Bu derece pasyon uyandırıcı bir teorinin Kamâlist Türkiye tarafından ortaya çıkarılmış olması beni ayrıca ve bilhassa memnun etmektedir.

Şimdiye kadar meçhul kalan bir sahaya nüfuz edebilmek imkânının Türk Dil grupundan elde edilmiş bulunması bu memnuniyetimi bir kat daha arttırmıştır.

(*Alkışlar*)

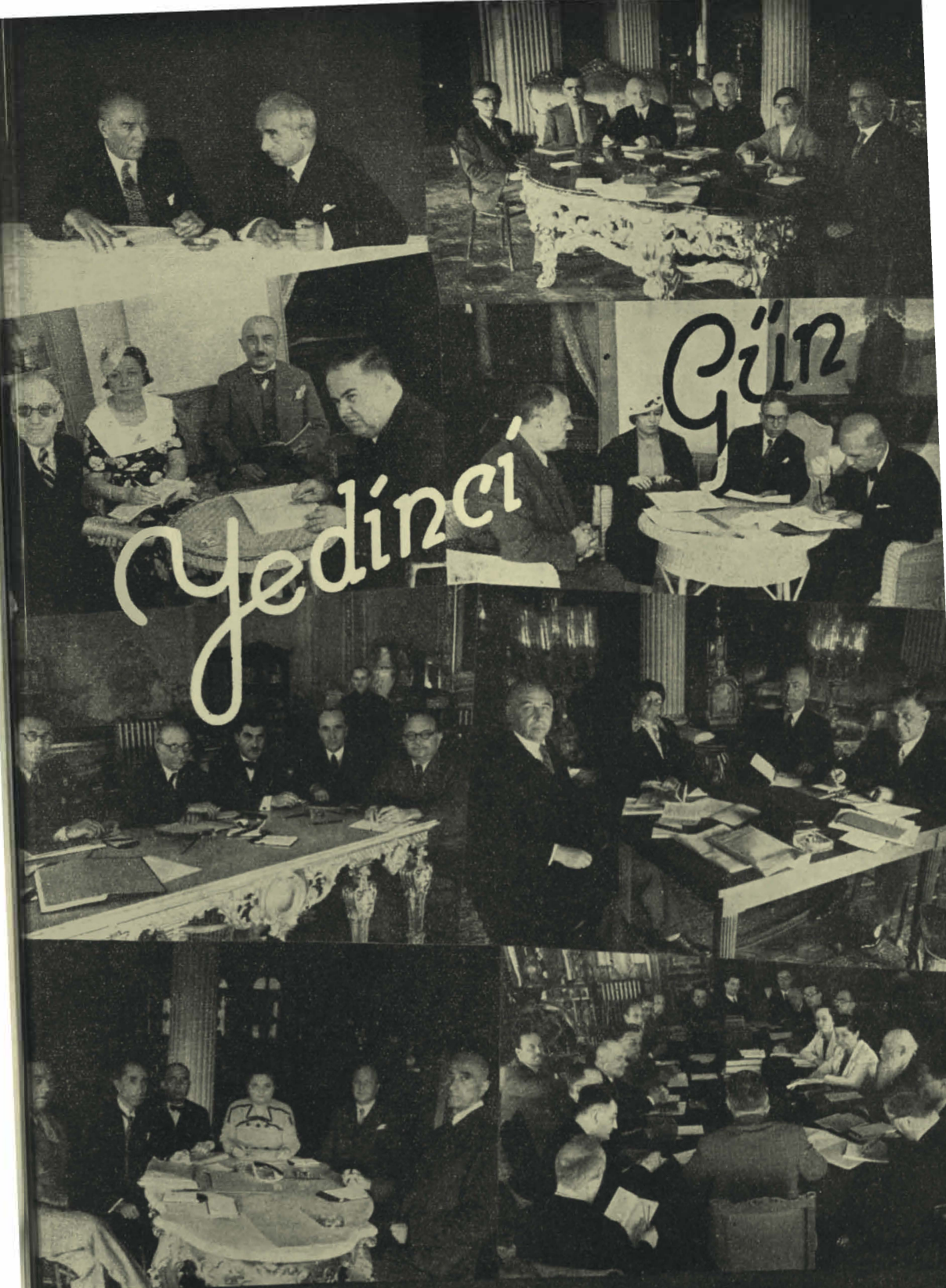
Başkan — Bu son okunan tezin elinizde tercümeleri olduğu için ve vakit te geciktiğinden, müsaadenizle burada tekrar Türkçesini okutmıyacağım.

Kurultay gündeminin B serisi de bugün bitmiştir.

Bugünkü söylenenler hakkında söz almak isteyenler adlarını lûtfen bildirsinler.

Yarın 30 Ağustos büyük tarihî günümüzün yıldönümü olduğu için Kurultay, toplantılarına pazartesi günü devam edecektir.

Pazartesi günü saat 14 te toplanılmak üzere bugünkü içtimar kapatıyorum.



31 Ağustos 1936 Pazarfesi

Son toplantı

Saat: 14 - 15³⁰

Başkanlık Kuru:

Başkan : B. Saffet Arıkan

Sekreterler: Bn. Zerrin Dilmey,

B. İsmail Müştak Mayakon

Başkan — İçtima açılmıştır. Geçen Cumartesi günü toplantısının zabıt hulâsası okunacaktır.

ZABIT HULÂSASI

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 29 Ağustos 1936 Cumartesi günü saat 14 te Dolmabahçe Sarayında, Atatürk'ün yüksek huzurlarıyla, Bayan Afetin Başkanlığı altında altıncı toplantısını yaptı.

İlkönce geçen içtimanın zaptı okunarak aynen kabul edildi.

Başkan, söz sırası Kurultaya iştirak etmiş olan ecnebi mütehasıslara geldiğini söyleyerek Atina Üniversitesi Filoloji Profesörü B. Anagnastopulosu söz verdi. Prof. Anagnastopulos, Kurultaya iştirak davetini geç aldığı için tez hazırlayamadığı mukaddemesile söze başlayarak ilim ve edebiyatın sönmez meşalesini parlatan entellektüel kültürün Âlicenap Hâmisi Atatürk'e derin saygılarını sunmuş ve kongerden elde edilecek neticelerin Türk Dileiliğinin inkişafı için çok verimli olması temennisinde bulunmuştur. Başkan bu tezin Türkçe tercümesini okutmuştur.

Bundan sonra, Başkan, sıra itibariyle Paris Şark Dilleri Okulu Türkçe Profesörü B. Jean Deny'ye söz verdi.

Profesör Deny Türkçe olarak söylediği tezinde Türkçedeki *lar - ler* cemi eki hakkındaki tetkiklerini izah etti.

Bunu müteakıp İstanbul Darülfünunu eski Profesörlerinden Alman Türkoloğu Dr. Giese kürsiye gelerek Alman ilim âleminin Türk Kurultayına tebriklerini sunduktan sonra Atatürk'ün yüksek iradesiyle Türk dilinin pratik sahada aldığı hızı işaret ederek diltik âleminin dikkat gözünü üzerine çekmiş olan çok esaslı Güneş - Dil Teorisinin gösterdiği vechile dillerin bir asıldan çıkmış olduğu teyyüt ettiğini söyledi.

Bundan sonra Başkan, Bulgar Millî Kütüphanesi Şark Kısmı Uzmanı Dr. Miataeff'e söz verdi. B. Miataeff, Kurultay davetini geç aldığı için bir şey hazırlamadığını, fakat gelecek Kurultaya genç Bulgar ilminin Güneş - Dil Teorisi üzerinde kat'î bir kanaat ve aydın bir netice ile iştirak edeceğini bildirdi.

Saat 15 te 10 dakika istirahat için celseye fasıla verildi.

İkinci celse saat 15,10 da yine Bayan Afetin başkanlığı altında açıldı. Başkan Fransız Sümeroloğu Prof. H. de Barenton'a söz verdi. Bay H. de Barenton, dillerin menşei konulu tezini Fransızca olarak izah etti ve tezin Türkçe tercümesi okundu.

Bundan sonra İngiltere Şark Dilleri Okulu Direktörü Prof. Sir Denison Ross kürsiye gelerek Türk dilinin en eski kaynaklarından olan, British Museum'deki bir lûgat kitabı hakkında izahat verdi.

Kendisinden sonra İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Profesörü B. Baltariniye söz verildi.

Bay Baltarini Türk inkılâbına olan hayranlığını ve Türk Gençliğine olan inancını söyleyerek Güneş - Dil Teorisinin evrensel mahiyetiyle, Türkiye'nin bütün insanlık camiasına faydalı olmak hususundaki azim ve iradesinin yeni bir delili olduğunu söyledi.

Bunu müteakıp Japon Profesörü Bay Okubo Kurultaya ait tahassüslerini ve kendisinin davetinden dolayı teşekkürlerini bildirdi.

Başkan celseye 5 dakika fasıla verdi.

Saat 17 de Üçüncü celse yine Bayan Afetin Başkanlığında açıldı, ve Başkan Budapeşte Üniversitesi Filozofi Fakültesi Dekanı Profesör Nemeth'e söz verdi.

Prof. Nemeth Macar İlimler Akademisi ve Budapeşte Üniversitesi namına Kurultayı selâmlıyarak Büyük Önderin rehberliği altında Türk Milletinin yaptığı terakki hamlelerine karşı Macar Milletinin sonsuz hayranlığını beyan ve Üçüncü Kurultayın kıymetli neticelerinden çok faydalandığını ifade etti.

Bundan sonra söz alan Varşova Üniversitesi Türkoloji Profesörü B. Zayonçkofski Türkoloji ile İslâmîstikin ayrı ayrı şeyler olduğuna ve daha geniş olan Türkolojinin müstakil bir ilim olarak tetkiki lâzım geldiğine dair olan tezini anlattı.

Bundan sonra kürsiye gelen ve Sovyet Bilginleri adına söz söyleyen Profesör Samoiloviç «Türkiye ile Sovyet Birliğinde başlıca dilcilik meseleleri ve dil kuruluşunun pratiği» adlı tezini izah etti.

Başkan, son olarak Viyanalı Şark Filoloğu Dr. Kvergic'e söz verdi. Dr. Kvergic «Dünya dilcilik teorileri karşısında Güneş - Dil Teorisi» konulu tezini Fransızca olarak izah etti.

Başkan, vaktin gelmiş olduğunu ve Dr. Kvergic'in tezinin tercümesi matbu olarak azaya dağıtılmış bulunduğundan üyelerin bu tercümelerden teze ıttıla hâsıl edebileceklerini söyledi. Ve pazar günü Zafer Bayramı olması münasebetiyle tatil edileceğini bildirerek Pazartesi saat 14 te toplanılmak üzere celseyi kapattı.

Başkan — Okunan zabıt hulâsası hakkında mütalea var mı?

Zabıt hulâsası aynen kabul edilmiştir.

Arkadaşlar; Malûmu âliniz Kurultaya sunulmuş olan tezlerin A ve B serileri bitmiştir. Sıra C serisine gelmiştir. Bunun hakkında da Hasan Cemil Çambel ve müteaddit arkadaşlarının imzalarını taşıyan bir takrir vardır. Müsaade buyurursanız bunu okutacağım.

Üçüncü Türk Dili Kurultayı Başkanlığına

26 Ağustos 1936 danbri büyük bir hararetle devam eden Sayın Kurultayda gerek Türk Dil Kurumu adına verilen tezler ve gerek Kurultaya iştirak eden değerli yabancı dil bilginlerinin büyük bir memnuniyetle karşıladığımız söylev ve konferansları mevzuu tamamiyle tenvir etmiş olduğundan, gündemde kalan tezler yeni seçilecek Genel Merkez Kuruluna havale edilmek üzere, ruznamenin tezlere ait olan dokuzuncu maddesi üzerindeki müzakerenin kifayetini ve müteakıp maddelere geçilmesini teklif eder ve bu teklifimizin kurultayın reyine konulması dileğiyle saygılarımızı sunarız.

<i>Hasan Cemil Çambel</i>	<i>M. Mayakon</i>	<i>Mihri Pektaş</i>	<i>Ziya Özer</i>
<i>M. Ali Ağakay</i>	<i>A. Dilaçar</i>	<i>F. Unat</i>	<i>Esmâ Nayman</i>
<i>Hami Denişment</i>	<i>A. Samoiloviç</i>	<i>A. Zajoncskovski</i>	<i>Namık Orkun</i>
<i>H. Vedat Fıratlı</i>	<i>İshak</i>	<i>Dr. Fatma Melik</i>	

Başkan — Görüldüğü üzere takrirle tezler hakkındaki müzakerenin kifayeti ve diğer maddelere geçilmesi teklif edilmektedir.

Bu teklifi kabul edenler lütfen el kaldırsın... Teklif kabul edilmiştir.

Ruznamenin onuncu maddesine geçiyoruz. Onuncu madde, ilmi komisyon raporlarının okunması hakkındadır. Raporlar okunmağa başlanacaktır.

GÜNEŞ - DİL TEORİSİ VE DİL KARŞILAŞTIRMALARI KOMİSYONU RAPORU [']

Üçüncü Türk Dil Kurultayının «Güneş - Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu» gerek Kurultay umumî toplantılarında ve gerek komisyonda Türk ve ecnebi dil âlimlerinin yüksek tezlerini dinlemiş, komisyonda Türk ve ecnebi âlimlerinin münakaşa ve mütekabil izahlarını gözönünde tutmuş ve bunlara istinaden şu neticeleri tesbit etmiştir:

1 — «Güneş - Dil» Teorisi, lengüistik âleminde esaslı bir devrim yapacak mahiyette tamamiyle orijinal, enteresan ve derin bir teoridir.

2 — Bu teori, yalnız lisaniyat meseleleriyle değil, aynı zamanda en geniş ve en çetin antropoloji, arkeoloji, istuvar, preistuvar ve biyopsikoloji meselelerinin hallile de ilgilidir.

3 — Şimdiye kadar klasik lisaniyat ilmi, güneşin beşer dilinin menşei üzerindeki derin tesirlerini gereği gibi hesaba katmağı düşünmemiş ve bu mühim amili ihmal etmiştir.

4 — «Güneş - Dil» Teorisinin tevsiki hususunda Türk âlimlerinin mesaisi çok büyük ve mühimdir. Bilhassa Türk ve İndo - Öropeen dil grupları arasında bu teoriyi ilmî metotlara uygun bol misallerle izah yolunda yapılmakta olan ve muayyen kanunlara müncer olmak kabiliyeti gösteren etütlerin devamı temenni olunur. Aynı zamanda bu metoda göre Türk ve Hamito - Semitik dil gruplarının mukayesesi yolundaki çalışmalar da ileri götürülmelidir. Bu sayede bugünkü lengüistik yeni bir istikamet almış olacaktır.

Komisyonda bulunan bütün ecnebi âlimler Türkçenin derin ve esaslı surette tetkiki yapılmaksızın İndo - Öropeen ve Hamito - Semitik dillerin ve umumiyetle lisaniyatın tetkiki noksan kalacağına müttetikirler.

5 — Komisyonda bulunan ecnebi âlimlerin arasında «Güneş - Dil» Teorisini yeni tanımakta bulunan bir kısım, pek çok noktalar üzerinde Türk arkadaşlarının görüşleriyle mutabakatlarını bildirmişlerdir. Diğer ecnebi âlimleri bu kadar az bir zamanda «Güneş - Dil» Teorisinin tamamiyle tetkiki mümkün olamayacağını dikkate alarak, memleketlerine avdetlerinden itibaren Türk dil teorisi üzerindeki tetkiklerini esaslı bir surette derinleştireceklerini beyan etmişlerdir.

Aynı zamanda komisyonda bulunan bütün ecnebi âlimleri, «Güneş - Dil» Teorisini mevzu ittihaz ederek etütler neşreceklerini vadedeler ve Türkiyenin yalnız dilticilik sahasında değil, umumî kültür saha-

['] Komisyonun müzakere zabıtları. Ekler: No. 8.

sında yepyeni bir hızla mücehhez bulunduğunu ilim dünyasına tanıtmış kendilerine bir borç saydıklarını bildirirler.

6 — Komisyonun Türk ve ecnebi âzası gelecek Dördüncü Türk Dil Kurultayının toplanacağı zamana kadar «Güneş - Dil» Teorisine ait tetkiklerini birbirlerine bildirmek suretile müşterek mesaide buluncaklardır.

Komisyon, bu esasları tesbit ettikten sonra, Kurultay Umumi Heyetinin, Türk Dil Kurumunun sarfettiği ilmi mesaiden dolayı teşekkür etmesini ve bu mesainin devamı hususunda teşvikte bulunmasını teklife müttefikan karar vermiştir.

<i>Hasan Cemil Çambel</i>	<i>İsmail Hami Danişment</i>	<i>A. Dilaçar</i>
<i>Esmâ Nayman</i>	<i>Nemet Giyula</i>	<i>Mibri Pektaş</i>
<i>İ. N. Dilmen</i>	<i>Naim Onat</i>	<i>Namık Orkun</i>
<i>Ahmet Cevat Emre</i>	<i>M. A. Ağakay</i>	<i>D. A. F. Kivergiç</i>
<i>E. Ekrem Talu</i>	<i>Samoiloviç</i>	

Başkan — Güneş - Dil Komisyonunun sayın üyelerinin müttefikan imza etmiş oldukları bu raporu dinlediniz.

Rapor hakkında bir mütalea var mı? Raporu tasvibinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Rapor müttefikan kabul edilmiştir. (*Alkışlar*).

Lûgat ve Filoloji raporunu okuyoruz.

LÛGAT VE FİLOLOJİ KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Ağustosun 25 inci Salı günü sabahleyin onda ilk toplantısını yapan Lûgat ve Filoloji Komisyonu kendisini alâkalandıran işleri incelemeğe başlamış ve toplantılarının neticesinde, sarfedilen çok ciddi çalışmaları ve vukufî gayretleri görerek Lûgat ve Filoloji Kolunu takdir ve tebrike şayan görmüştür. Büyük Türk Kamusu için yüzlerce kitaptan toplanan fişlerin adeta muntazam birer kitap suretinde alfabetik sıraya konulması ve her dakika kendilerinden istifade edilecek bir şekil verilmiş olmasıyla Lûgat ve Filoloji Kolunun mesaisi şimdiden faydalı bir mahiyet almış demektir.

Gelecek yıllar içinde yapılması düşünülen işler de incelenerek çok muvafık görülmüş ve bunlardan bilhassa, aşağıda sayılanlar üzerinde önemle durulmuştur:

A) Büyük gayretlerle hazırlanmakta olan Büyük Türk Kamusunun dilimizin muazzam bir abidesi olacağı muhakkaktır. Ancak, tamamlanması oldukça uzun bir zamana mütevakıf olan bu muazzam kamusun neşrinden evvel şimdiye kadar taranmış eserlerden hiç olmazsa en mühimlerinin ve bilhassa geniş taranmış olanlarının ayrı monoğrafi-ler halinde hemen basılması, yapılması gerekli olan filolojik tettebbüller noktasından pek faydalı olacaktır. Bu monoğrafi-ler memleketimizde ve ecnebi memleketlerinde Türkoloji ile uğraşanlar tarafından büyük bir önemle karşılanacaktır.

B) Türk dilinin tarih ve kültür bakımından mühim bir abidesi olan Kudatku-Bilik'in tenkitli bir tab'ının ve bugünkü dilimize tercüme-sinin hazırlandığı hakkındaki void, komisyonumuzca büyük bir mem-nuniyetle telâkki edilmiştir. Ancak, derin incelenmelere bağlı olan bu işin ikmalinden evvel Fergane ve Mısır nüshalarının derhal fac-similé suretile neşrinin, bütün ilim dünyasınca geniş bir şükranla karşılanacağı muhakkaktır.

C) Türk Dil Kurumunca bugüne kadar tercüme ettirilmiş olan muhtelif lehçe lûgatlerinin de hemen basılmasına başlanması memleke-timizde günden güne artan dil tetkiklerinin inkişafını artıracaktır.

D) Milli kültürümüzün büyük abidelerinden biri olan Divanü -Lûgat-it-Türk tercümesinin bütün şevahidiyle beraber ve ayrıca gramere, filolojiye, coğrafya ve tarihe, folklor'a... ait muhteviyatıyla birlikte he-men basılması temenniye şayandır.

E) Bizde ve yabancı memleketlerdeki kütüpanelerde bir veya bir iki nüshası ancak bulunup ta Türk dili lûgati ve filoloji bakımın-dan büyük önemleri olan kitapların da bir bibliyoğrafisi yapılarak de-ğerleri sırasıyla basılmaları yolunun araştırılmasını da komisyonumuz lüzumlu görmüştür.

F) Komisyonumuz, eski ve yeni eserlerden tarama işinin yine devam edeceğine dair olan haberi de memnuniyetle karşılamıştır.

Komisyonumuz lûgat ve filoloji kolunun geçen iki yıl içinde gös-terdiği isabet ve başarıklığıyla gelecek yıllara ait işlerde de aynı mu-vaffakiyeti göstereceğine kani bulunuyor, Yüce Kurultay huzurunda Lûgat ve Filoloji Kolunda çalışan arkadaşlarımıza teşekkürü borç biliyor.

Lûgat ve Filoloji Komisyonu

Başkanı	Raportör	
M. F. Köprülü	Kâzım Nami Duru	H. F. Turgal
İ. U. Aykurt	Ali	H. A. Yücel
		R. Özdem
		Bebice Köprülü

Başkan — Raporu dinlediniz.

Rapor hakkında bir mütalea var mı?

Raporu aynen kabul edenler... Etmeyenler... Rapor aynen kabul edilmiştir.

Bu rapor muhtevası Kurultay adına, Dil Kurumu için bir direktif olacaktır.

Gramer ve Sentaks Komisyonu raporu okunacaktır.

GRAMER - SENTAKS KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Gramer - Sentaks Komisyonuna Sayın Kurultay tarafından seçilen Ali Ulvi, Besim Atalay, Emin Dalkılıç, Fakihe Öymen, Fazıl Ahmet, Hakkı Süha, Hıfzı Tevfik, Behçet Yazar ve Yahya Saim 25 Ağustos 1936 Salı günü saat 10 da ilk toplantılarını yaptılar.

Bayan Fakihe Başkanlığa, Hıfzı Tevfik Mazbata Muharrirliğine seçildi.

Başkanlık tarafından Bay Emin Dalkılıç'ın «harflerimiz arasına bir sesli harf ilâvesine», Öğretmen Arif Nihadın «Türkçe cümlede fiillerinin yeri» ne ve Öğretmen Yahya Saimin «Dilimizdeki sentaks hususiyetleri» ne ait tezleri komisyonumuza havale edilmiş olduğu bildirildi ve ilk toplantıda Bay Emin Dalkılıç'ın tezi okunarak incelendi.

Bu tezde harflerimizin sekiz vokalinden «e» vokalinin dilimizde mevcut iki nevi «e» sesini ifade etmekte olduğu meselâ «yed» manasına olan «el» ile «diyar» anlamına gelen «el» in telâffuzlarında başkalık olmasına rağmen ikisinin de aynı «e» ile yazıldığı, halbuki ikinci «el» de ki «e» nin «i» den «e»ye geçen bir ses ihtiva ettiği ve dilimizde buna benzeyen pek çok ta örnekler bulunduğu cihetle bu iki «e» sesini ayırt edebilmek için yeni bir harfin kabul edilmesi lâzımgeldiği iddia ediliyordu.

Bu hususta yapılan konuşmalar neticesinde bu «e» ler arasında bir nüans sezilebilirse de bütün vokallerde bulunması tabii olan böyle nüanslar için yeni bir harf ilâvesine kalkışılınca bunun imlâ bakımından da pek çok müşkülât ortaya çıkaracağı ve esasen bu nüansların fonetik bir ayrılık ta teşkil edemeyeceğinden yeni bir vokalin ilâvesine lüzum görülmediği kararlaştırıldı.

İkinci toplantıda Arif Nihadın Türkçe cümlede fiilin yerine ve Yahya Saimin halk dilinde görülen sentaks hususiyetlerine dair yazıları okunarak incelendi.

Arif Nihat, yazısında Türkçe cümlede fiilin daima cümle sonuna getirilmesinin hâsıl ettiği monotoniğden, cümle sonlarının masallarda (miş) ile, fıkralarda muzari sıygasiyle, hikâye dilinde de (dı) lar, (du) larla nihayetlenmesinden şikâyet ediyordu.

Bu yazının sahibi malûm birtakım fikirleri tesbit ile iktifa ederek müsbet bir teklifte bulunmamıştır. Yalnız Türkçe cümlede fiillerin sona getirilmesinin eski yazılardan kalma bir itiyat olduğunu ileri sürerek yazılacak yeni gramerde bu hususiyetlerin tesbitini temenni etmiştir.

Bay Yahya Saim tarafından verilen komünikede bilhassa halk dilinde mevcut sentaks hususiyetlerine ve cümle enversiyonlarına temas edilerek bunlara dair bazı örnekler gösterilmiştir. Bay Yazar da dilimizdeki enversiyon örneklerinin toplanmasını ve yeni yazılacak gramer kitaplarının sentaks kısmında bu örneklerle bir yer verilmesi temennisini izhar eylemiştir.

Komisyonumuz her iki temenniye raporunda bildirmeği münasip görmüştür.

Bundan sonra yapacak bir iş olmadığından komisyon çalışmasına nihayet vermiştir.

Başkan	Mazbata Muharriri	
F. Öymen	Hıfzı Tevfik Gönensay	A. Ulvi Elöver
M. Behçet Yazar	F. A. Aykaç	B. Atalay
S. Özgül		

Başkan — Bu rapor hakkında mütalea var mı? Raporu aynen kabul edenler lütfen el kaldırsınlar.. Etmeyenler.. Rapor aynen kabul edilmiştir.

TERİM KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Komisyonumuz Harp Akademisi Komutanı Korgeneral Fuat Erde'nin Başkanlığında toplandı. Terim kolu tarafından hazırlanarak bültenin 17 - 18 numaralarında yazılı bulunan terimleri gözden geçirdi. Çocuklarımızı okuma alanında büyük bir zorluktan kurtaracak olan bu terim işine şimdiye kadar verilmiş olan emek ve çalışmaların çok övünmeğe değer olduğunu gördü.

Kolun bulduğu terimlerden birkaç misal arzedelim:

Hayvanatta;

Bugün kullanılan; «adalei medariyyei şefetan» yerine «dudak çev-

re kasıs» ve «azmı fekki ulya», «azmı fekki süflâ» yerine «üst çene», «alt çene kemiği».

Nebatatta;

«Müteveccih ilezziyaişşems» yerine «güneyönelmiş».

Hendese ve hesapta;

«Zûkesiretüladla» a «çoklum»; «müsellesi mütesaviyüssakayn» e «iki yanı bir ölçüm» denilmiştir.

Şimdi ana dilimizde bu çok açık ve güzel karşılıklar dururken daha ilk ve orta tahsil çağında bulunan Türk yavrularına bunları öğretmemek yakışır mı? Bunlar bize Terim Kolunun ödevinin ne kadar önemli ve bu işin ilk ve orta tahsillere ait terimlerin Türkçe karşılıklarının bir gün önce bitmesinin ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Terim Kolunun çalışmasını faydalı ve her türlü takdirlere lâyık gören Komisyonumuz aşağıdaki dileklerini yüksek Kurultayın yüce tasvibine arzeyler.

1 — Çocuklarımızı okuma zorluğundan kurtarmak için Terim Kolu bu verimli ve yerinde olan çalışmalarını ileri götürerek ilk ve orta tahsil kitaplarında bugün kullanılan terimlerin bir gün evel Türkçe karşılıklarının bulunması ve Dördüncü Dil Kurultayına kadar bu okullara ait kitapların bu esasa göre yazılmağa başlanması;

2 — Kimya terimlerinin yapılması çok mühim ve gerekli olduğu kadar kolay da olacağından kısa bir zamanda bu işin de başarılmaması için Kurum tarafından hazırlık yapılması ve gerekirse ayrı bir komisyon kurulması;

3 — Terim Kolunun çalışmasını gösteren programın 23 üncü maddesinin - terim bölüklerinin bir düzemde çalışmalarını kolaylaştırmak için - Üçüncü Kurultaydan alınacak ilhama ve yeni Dil Teorisinin verimlerine göre genişletilmesi hususlarının gözönünde tutulması Merkez Kurulundan rica olunurken, Yüksek Kurultayın Büyük Kurucu ve Kuruyucusu Ulu Önderimiz Atatürk'e içten gelen ve coşan çok derin şükran ve saygılarımızı sunmağı kutsal bir ödev biliriz.

Terim Komisyonu Başkanı

Korgeneral

Fuat Erden

Mazbata Muharriri

Manisa Saylavı

Yaşar Özey

Kâtip

Edirne Saylavı

Dr. Fatma Memik

Urfa Saylavı

Refet Ülgen

Dr. Prof.

K. Cenap

Seyhan Saylavı

Naci Eldeniz

Dr. Prof

Akil Muhtar

Ortatedrisat Şube Müdürlerinden

H. V. Fıratlı

Başkan — Terim Komisyonunun raporunu dinlediniz. Esasen Dil Kurumu terim işiyle meşgul olmaktadır. Komisyonun bu raporu da tetkika değer bir mevzudur. Bunu bu tarzda takdir ve kararınıza arzedeceğim. Arzettiğim tarzları kabul edenler lûtfen el kaldırsınlar.... Etmeyenler.... Kabul edilmiştir.

Şimdi ilmî komisyonların raporları bitti, idarî komisyonların raporları okunacaktır.

TÜZÜĞ KOMİSYONU RAPORU

Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Türk Dil Kurumu Anatüzüğünde yapılması teklif edilen değişmelere ait proje Kurultay kararıyla komisyonumuzda incelendi.

Teklif edilen değişmeler Kültür Bakanının Türk Dili Kurumunun da başkanı olduğuna, çalışma kollarından bazılarının aralarındaki münasebetlere göre birleştirilerek kolların sekizden altıya indirilmesine eski nizamname hükümlerinin artan çalışma ihtiyaçlarını karşılayacak surette genişletilmesine dair olup komisyonumuz bunlar hakkındaki mucip sebepleri yerinde bularak teklif edilen değişmeleri esas itibarıyla kabul etmiş ve ibare tashihlerine ait bazı ilâvelerle projenin yeni şeklini Kurultaya sunmuştur.

Başkan Raportör

C. Bilsel M. Mayakon Nakiye Elgün İhsan Sungu Dr. Şükrü Şenozan

Başkan — Komisyon raporunu dinlediniz. Şimdi anatüzüğün projesi okunacaktır. Yalnız, bundan evvel, bir usul hakkında kararınızı almak isterim. Anatüzüğün çalışma programı matbu olarak elinizdedir. Tabii âzayı kiram mütalea buyurmuşlardır. Bu programı böyle madde madde reye koymaktansa okutup heyeti umumiyesini reye arzedeceğim. Bu usulü kabul edenler lûtfen el kaldırsınlar... Etmeyenler.... Kabul edilmiştir.

Şimdi programın heyeti umumiyesi okunacaktır. Heyeti umumiyesinde herhangi bir maddeye bir ilâve teklif olunursa lûtfen âzayı kiram haklarını istimal edebilirler.

[Hazırlanan ve basılmış olarak Kurultay üyelerine dağıtılmış bulunan Anatüzüğ taslağı sırası ile okundu.]

Başkan — Arkadaşlar, on altıncı madde için muhtelif imzalarla bir ilâve takriri vardır. Okutacağım.

«İşlerin gereğine göre yeni kollar yaparak veya kolları taksim ederek bunlara kolbaşılar tayin etmek, bir kolbaşıya yardımcı veya vekil olarak yedek üyeler almak Genel Merkez Kurulunun kararına bağlıdır.»

Başkan — Bu ilâveyi tasvip edenler lûtfen ellerini kaldırsınlar... İlâve kabul edilmiştir.

Başkan — Maddelerin okunması bitmiştir. On altıncı maddeye bir ekleme kabul buyurmuşsunuz. Diğer maddeler hakkında ekleme veya değiştirme suretile bir teklif var mı?...

Şu halde Tüzüğün heyeti umumiyesini reyi âlinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar lûtfen ellerini kaldırsınlar.... Kabul etmeyenler.... Tüzüğün heyeti umumiyesi aynen kabul edilmiştir. [¹]

12 inci madde mucibince, buna mülhak olan çalışma projesinin okunmasına devam edilecektir.

Başkan — Komisyonca tetkik ve kabul edilen çalışma programını dinlediniz. Bu, kabul buyurulduğu takdirde Dil Kurumuna Kurultayın bir direktifi olacaktır. Reyi âlinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar lûtfen ellerini kaldırsınlar... Rapor aynen kabul edilmiştir. [²]

Başkan — Şimdi ruznamenin on ikinci maddesine geçiyoruz. Önergeler ve dilergeler komisyonunun raporunu okuyacağız.

ÖNERGELER DİLERGELER KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Kurultayın birinci toplantısında seçtiği Önergeler ve Dilergeler Komisyonu 25/8/1936 salı günü saat 10 da toplanarak Başkanlığa Edirne Saylavı Şeref Aykutu, Raportörlüğe Öğretmen Hüseyin Pektaş ve Sekreterliğe Faik Reşit Unatı seçtikten sonra Kurultayca tetkik için kendisine havale buyurulan Genel Sekreterlik raporu ile çalışma programı taslağını incelemiş ve aşağıdaki hususları karar altına almıştır:

A) Genel Sekreterliğin Kurultayın ilk toplantısında okunan raporu Türk Dil Kurumunun, Yüce Kurucusunun Başkanlığı altında yüksek irşat ve direktiflerle Türk Dilini kendi öz benliğine kavuşturmak ve

[¹] Anafüzüğün kabul edilen metni. Ekler: No. 9.

[²] Türk Dil Kurumu çalışma programı. Ekler: No. 10.

Güneş - Dil Teorisini dünya ilim âleminde tanıtmak yolundaki değer biçilmez sonsuz çalışmalarının mütevazı bir blâncosudur.

Bunun aynen tasvip edilmesinin ve Türk Dil Kurumu Genel Merkezine Kurultayca teşekkür olunmasının Kurultaya teklifi muvafık görülmüştür.

B) Türk Dil Kurumu Genel Merkezince hazırlanıp Kurultaya sunulan ve incelenmek üzere komisyonumuza havale buyurulan «çalışma programı projesi» uzun bir hazırlık ve geniş bir tetkik sonucunda ortaya konmuş ilim değeri çok yüksek bir programdır; Türk Dil Kurumunun gelecekteki çalışmalarına esas teşkil edecek olan bu programı hazırladığı için de Genel Merkeze ayrıca teşekkür edilmesi ve programın en kısa bir zamanda ve tamamen tahakkuk ettirilmesi dileğiyle ve tertip sehbinden ileri gelen bir fıkranın çıkarılması suretile Kurultayın tasvibine arzı uygun görüldü.

Komisyonumuzun bu kararlarını pek derin saygılarımızı sunarak yüce katınıza bildirmekle onurlanırız.

Başkan
Şeref Aykut

Raportör
Hüseyin Pektaş

S. Zihni

Sekreter
Faik Unat
Namık Orkun

Başkan — Komisyonun bu raporunda çalışma programının tasvibi ve Türk Dil Kurumuna Yüksek Kurultayın teşekkür etmesi ricası vardır, bunu reynize bırakıyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsınlar... Etmeyenler.... Kabul edilmiştir.

Bu kararınızı Başkanlık Divanı yerine getirecektir. Ruznamedeki bütçe komisyonunun raporuna geçiyoruz.

BÜTÇE KOMİSYONU RAPORU

Üçüncü Türk Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına

Türk Dil Kurumunun 1934-1935 ve 1935-1936 yılları hesabıyla 1936-1937 bütçesini incelemek üzere Yüksek Kurultayca seçilen Heyetimiz Kurumun Saymanı huzurile toplandı.

Kurulun yukarda yazılı yıllara ait sarfiyat evrakıyla buna dair olan kayıt defterleri tetkik edildi.

1934 - 1935 yılı sarfiyatının, emanet mahiyetinde olması dolayısıyla hesap hulâsasına alınmamış bulunan 1,600 lira ile birlikte 63,398.76 liradan, ve 1935 - 1936 yılına ait masrafların da 91,398.19 liradan ibaret olduğu ve yapılan bütün sarfiyatın usul ve talimatına uygun bulunduğu anlaşıldı. Kurumun 130,200 lira üzerinden tanzim edilmiş olan 1936 -

1937 malî yılı bütçesiyle geçen iki yıla ait hesaplarının onanması, ve bu hesaplardan ötürü Genel Merkez Kurulunun aklanması yüksek Kurultayın tasvibine arz olunur.

Başkan
Benal Arman

Mazbata Muharriri
R. Ertem

Kâtip
T. Berk

Salâh Cimcoz

Refik Ahmet

Başkan — Bütçe Komisyonunun raporunu dinlediniz . Bu raporu kabul etmekle Merkez Heyetinizi de aklamış olacaksınız. Binaenaleyh reyinize arezdiyorum. Kabul edenler. . . . Etmeyenler. . . Kabul edilmiştir.

Başkan — Ruznamemizin on dördüncü maddesi Genel Merkez Kurumunun seçimi hakkındadır. Şimdi kabul ettiğiniz tüzüğe göre Kurumun Başkanı Kültür Bakanı bulunan zat olacaktır. Merkez Kuruluna bir genel sekreter ve bir muhasebeci ile altı üyeden terekkep eden heyetin seçimini reyinize arzedeceğim. Bunun hakkında bir taktır vardır. İzin verirsiniz okuyalım.

Kurultay Başkanlığına

Yeni kabul edilen anatüzüğün 9 uncu ve 10 uncu maddeleri gereğince yeni merkez kuruluna seçilecek olan bir genel sekreter, bir sayman ve altı üye için aşağıda adları yazılı arkadaşların seçilmesini teklif ederiz:

Genel Sekreter	:	<i>İbrahim Necmi Dilmen</i>	Burdur Saylavı
Sayman	:	<i>Besim Atalay</i>	Kütahya »
Üye	:	<i>Abmet Cevat Emre</i>	Çanakkale »
»	:	<i>Ali Canip Yöntem</i>	Ordu »
»	:	<i>Hasan Reşit Tankut</i>	Maraş »
»	:	<i>İsmail Müştak Mayakon</i>	Siirt »
»	:	<i>Naim Onat</i>	Konya »
»	:	<i>Refet Ülgen</i>	Urfa »

Dr. Fatma Memik
R. Başgöz
H. Gönensoy
Dr. Şakir Ediz

Namık Orkun
Yaşar Özgül
A. Zihni

Ge. O. Koptagel
H. Türkmen
H. Toker

Hasan Cemil Çambel
S. Konuk

Esmâ Nayman

Dr. Şükrü Akkaya
Hüsnü Kitapçı

C. Moser
Nahit Sırrı Örik

Veli Necdet
S. Ruşenî

Samih Kuman

Mibri Pektaş

Rahmi Seven
Huriye Öviz

Ferdi Çelem
Simkesyan

Haydar Çerçel
H. V. Fıratlı

H. Dikmen
İ. Ulukut

Yaşar

[Diğer imzalar okunamadı.]

Başkan — Yüce Kurultaya kolaylık olsun maksadile verilmiş olan bu tahrir 60 - 70 imzayı ihtiva etmektedir. Bu tahrir hakkında mütelea var mı? (*Muvafık sesleri*) O halde reyinize arz ediyorum. Bu tahriri kabul buyuranlar... Kabul etmeyenler... Tahrir kabul edilmiştir. (*Alkışlar*)

KURULTAY BAŞKANININ KAPAMA NUTKU

Kurultayın Sayın Üyeleri;

Tam bir hafta süren Kurultay çalışmaları, şu anda, sona ermek üzeredir.

Bu yüce ve hayırlı toplantıyı açarken, «Yurdumuzda doğmağa başlayan yeni ve geniş sosyal ve ideal uyanış ruhunun, başlıca, Türk tarih teziyle; Türk Dili Teorisinde merkezlendiğini» ve «bu Üçüncü Dil Kurultayı Konusunun da Türk Dil tezini bütün dünyaya tanıtmak olduğunu» arzetmiştim.

Filhakika söz alan yerli ve yabancı sayın âlimlerimiz; bu vadide çok değerli tezler yaptılar. «Güneş - Dil» Türk teorisinin anahatları izah edildi. «Güneşin din ve medeniyet bakımından oynadığı esaslı büyük rol» tebarüz ettirildi; bu teoriye dayanılarak pankronik usulle paleososyolojik tetkikler yapıldı. Teorinin antropolojik benliği büyük bir salâhiyetle aydınlatıldı. Yine bu teoriye dayanılarak terminoloji örnekleri verildi ve Grek dilindeki bazı hususiyetler incelendi. Türkçe ve Arapça karşılaştırmalar ve faydalı analiz tetkikleri yapıldı.

Bukadar zengin ve kıymetli mevzulara, sayın konuklarımız da; çok değerli tezler kattılar.

Prof. Jean Deny; uzun araştırmaların mahsulü olan kıymetli tezi ile biz dinleyicileri çok faydalandırdı. Tarih ve dil çalışmalarının elele yürümesi lüzumuna; Prof. Hiler de Barentönun kıymetli tezi, güzel bir işaret oldu. Prof. Nemeth'in Türk lehçeleri tetkik edilmedikçe tam bir etimoloji yapılamıyacağı hakkındaki sözleri; devamıza yeni bir revnak verdi. Sovyet âlimleri adına söz söyleyen Prof. Samoiloviç; çok değerli mütalealariyle T. D. Kurumu adına söz söyleyen arkadaşlarımızın tezlerini; başka bir yönden, teyit etti. Dr. Krwergiş orijinal tezi ile bizim inkılâpçı bir zihniyetle hareket etmekte nekadarkı haklı olduğumuzu gösterdi.

Gerek bu zatlere; gerekse bize çok değerli kaynaklar, belgeler göstermek; yurdumuz ve Kurumumuz hakkında iyi hisler ve dilekler bildirmek, mensup oldukları memleket ve müesseselerden bize sevgi ve

selâm getirmek lûtfunda bulunan sayın âlimlerden Profesör Anagnastopulos, Profesör Dr. Gieseye, Dr. Miateff'e, Profesör Denison Ross'a, Profesör Bartaliniye, Prof. Okubo'ya, Prof. Zayonçkovski'ye ve sözlerini arkadaşlarına bırakmış olan Prof. Meşcaninof'a, Prof. Bomba-
çiye, Profesör Hacı Gabidulline candan teşekkürü bir borç bilirim.

(*Alkışlar*)

Sayın konuklarınızın istedikleri gibi Türk Dil Kurumunun kendileriyle çalışma birliği yapmaktan çok bahtiyar olacağını da, Kurum Başkanı sıfatıyla arz ederim.

Bu sıfatla şurasını tebarüz ettirmek isterim ki: Türk Dil Kurumu, bazı mutaassıp dildiler gibi, yalnız bir sahaya saplanıp kalmak; yalnız koyu türkijatçı olmak fikrinde değildir.

Türk Dil Kurumu; ilmin objektif, bitaraf esaslarına dayanarak hakikati bulmak ve insaniyetçi olmak emelinde, azmindedir ve Atatürkün nur saçan rehberliğiyle, bu hedefine en kısa yoldan varacağına da kanidir.

(*Alkışlar*)

Sayın arkadaşlarım;

Kurultayımızı kapıyacağım şu anda sizleri saygı ile selâmlarken hepimiz ve hepiniz ve bütün Türkiye adına, bir dilekte bulunacağım:

Atatürk; Sen, o, eşsiz varlığınla, güneş gibi başımızdan eksik olma.

Kurultay hitam bulmuştur.

(*Sürekli alkışlar*).

E K L E R

I

GÜNEŞ - DİL

Teorisinin ana hatları

Tezine [*] bağlı grafikler ve analizler

1. ANA KÖK VE PRENSİPAL KÖKLER

Ana kök:	Birinci derece Prensipal kökler:	İkinci derece Prensipal kökler:
V. + ğ	V. + (y, g, k, h) (v, b, m, p, f)	V. + (t, d, n, l, r) (s, ş, c, ç, z, j)
ağ	ay, ag, ak, ah, av, ab, am, ap, af	at, ad, an, al, ar, as, aş, ac, aç, az, aj
oğ	oy, og, ok, oh, ov, ob, om, op, of	ot, od, on, ol, or, os, oş, oc, oç, oz, oj
uğ	uy, ug, uk, uh, uv, ub, um, up, uf	ut, ud, un, ul, ur, us, uş, uc, uç, uz, uj
ıg	ıy, ig, ik, ih, iv, ib, im, ip, if	it, id, in, il, ir, is, iş, ic, iç, iz, ij
eğ	ey, eg, ek, eh, ev, eb, em, ep, ef	et, ed, en, el, er, es, eş, ec, eç, ez, ej
ög	öy, ög, ök, öh, öv, öb, öm, öp, öf	öt, öd, ön, öl, ör, ös, öş, öc, öç, öz, öj
üğ	üy, üg, ük, üh, üv, üb, üm, üp, üf	üt, üd, ün, ül, ür, üs, üş, üc, uç, üz, üj
iğ	iy, ig, ik, ih, iv, ib, im, ip, if	it, id, in, il, ir, is, iş, ic, iç, iz, ij

[*] Sf. 56 - 83

2. BİRİNCİ DERECE PRENSİPAL KÖKLERİN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

I. Tebadül yoluyle

A.) $\check{G} = \gamma = g = k = h$ olarak :

$(V. + \check{g}) = (V. + \gamma) = (V. + g) = (V. + k) = (V. + h) : a\check{g} = a\gamma = ag = ak = ah \dots$ gibi.

B.) $\check{G} = v = b = m = p = f$ olarak :

$(V. + \check{g}) = (V. + v) = (V. + b) = (V. + m) = (V. + p) = (V. + f) : a\check{g} = av = ab = am = ap = af \dots$ gibi.

II. Kaynaşma yoluyle:

$(V. + \check{g}) + (V. + \check{g}) = (V. + \check{g}) : a\check{g}$
 $(V. + \check{g}) + (V. + \gamma) = (V. + \gamma) : a\gamma$
 $(V. + \check{g}) + (V. + g) = (V. + g) : ag$
 $(V. + \check{g}) + (V. + k) = (V. + k) : ak$
 $(V. + \check{g}) + (V. + h) = (V. + h) : ah$
 $(V. + \check{g}) + (V. + v) = (V. + v) : av$
 $(V. + \check{g}) + (V. + b) = (V. + b) : ab$
 $(V. + \check{g}) + (V. + m) = (V. + m) : am$
 $(V. + \check{g}) + (V. + p) = (V. + p) : ap$
 $(V. + \check{g}) + (V. + f) = (V. + f) : af$

3. İKİNCİ DERECE PRENSİPAL KÖKLERİN TEŞEKKÜL ŞEMALARI

$(V. + \check{g}) + (V. + t) = (V. + t) : at$
 $(V. + \check{g}) + (V. + d) = (V. + d) : ad$
 $(V. + \check{g}) + (V. + n) = (V. + n) : an$
 $(V. + \check{g}) + (V. + l) = (V. + l) : al$
 $(V. + \check{g}) + (V. + r) = (V. + r) : ar$
 $(V. + \check{g}) + (V. + s) = (V. + s) : as$
 $(V. + \check{g}) + (V. + ş) = (V. + ş) : aş$
 $(V. + \check{g}) + (V. + c) = (V. + c) : ac$
 $(V. + \check{g}) + (V. + ç) = (V. + ç) : aç$
 $(V. + \check{g}) + (V. + z) = (V. + z) : az$
 $(V. + \check{g}) + (V. + j) = (V. + j) : aj$

4. MONOSİLÂPLARIN TEŞEKKÛL ŞEMALARI

Tip : I.

Ka, ba, ta, sa... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + ağ = ağakağ = ka [1]

ağ + ab + ağ = ağabağ = ba

ağ + at + ağ = ağatağ = ta

ağ + as + ağ = ağasağ = sa

Tip : II.

Kap, bal, tas, sal... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + ap = ağakap = kap

ağ + ab + al = ağabal = bal

ağ + at + as = ağatas = tas

ağ + as + al = ağasal = sal

Tip : III.

Kla, bra, tra, spa... tipindeki monosilâplar:

ağ + ak + al + ağ = ağakalağ = kla

ağ + ab + ar + ağ = ağabarağ = bra

ağ + at + ar + ağ = ağatarağ = tra

ağ + as + ap + ağ = ağasapağ = spa

Tip : IV.

Klan, Plan, Span, Frak... tipindeki monosilâplar :

ağ + ak + al + an = ağakalan = klan

ağ + ap + al + an = ağapalan = plan

ağ + as + ap + an = ağasapan = span

ağ + af + ar + ak = ağafarak = frak

Tip : V.

Kalk, Senk, Fark, Terk... tipindeki monosilâplar :

ağ + ak + al + ak = ağakalak = kalk

eğ + es + en + ek = egesenek = senk

ağ + af + ar + ak = ağafarak = fark

eğ + et + er + ek = egeterek = terk

Tip : VI.

Frank, Bronz... tipindeki monosilâplar:

ağ + af + ar + an + ak = ağafaranak = frank

oğ + ob + or + on + oz = oğoboronz = bronz

[1] İtalik dizilen harfler, düşmüş olan vokal ve konsonları gösterir.

5. KONSON KATEGORİLERİ

1. ğ, y, g, k, h.
2. v, b, m, p, f.
3. t, d, n, l, r.
4. s, ş, c, ç, z, j.

6. KONSON DEĞİŞMELERİ

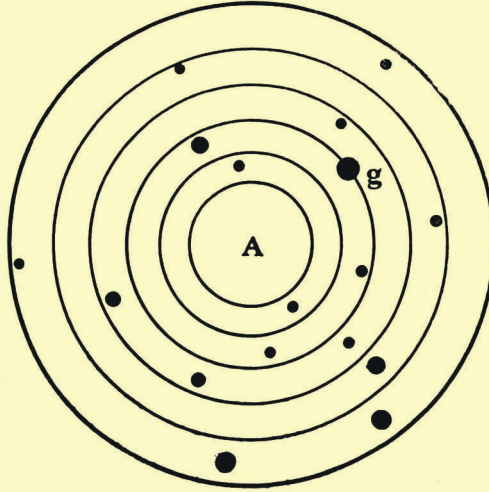
I. Kategorik değişmeler:

1. ğ = y = g = k = h.
2. v = b = m = p = f.
3. t = d.
4. s = ş = c = ç = z = j.

II. Arsıkategorik değişmeler:

1. ğ, y, g, k, h = v, b, m, p, f.
2. ğ, y, g, k, h = s, ş, c, ç, z, j.
3. v, b, m, p, f = s, ş, c, ç, z, j.
4. ğ = nğ = n.
5. ğ, y, g, k, h = t, d.
6. t, d = s, ş, c, ç, z, j.
7. ğ = l.
8. ğ = r.

7. İLK ŞUUR OBJESİ

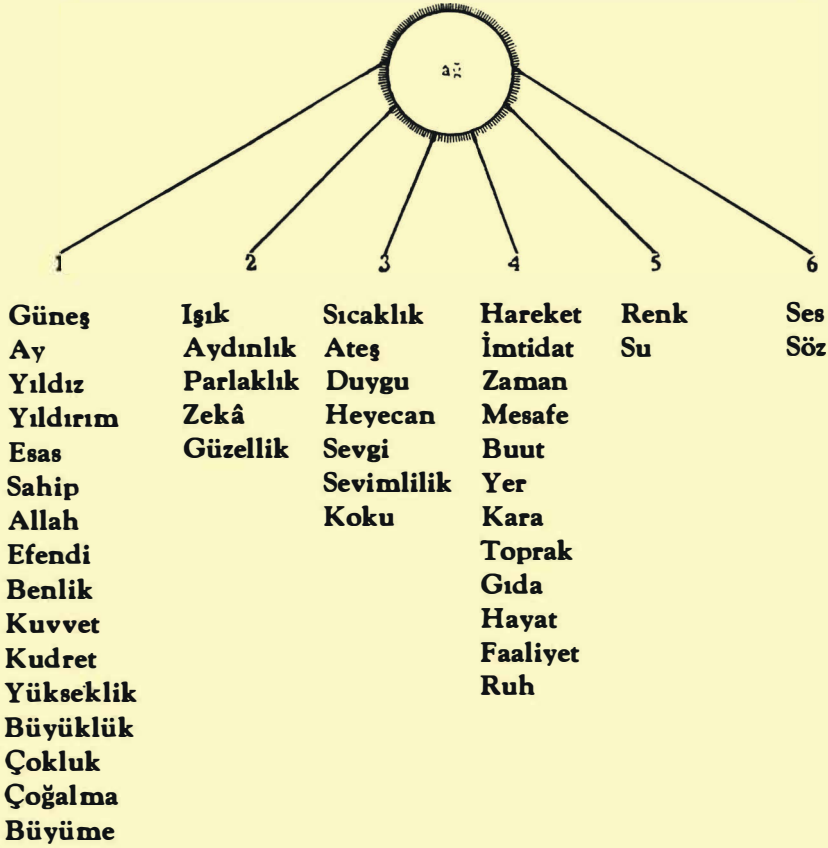


1 — A: İlk insanın bulunduğu mntaka; buradan kendisini saran harici âlemdeki (obje)leri temaşa ve tetkik ediyor.

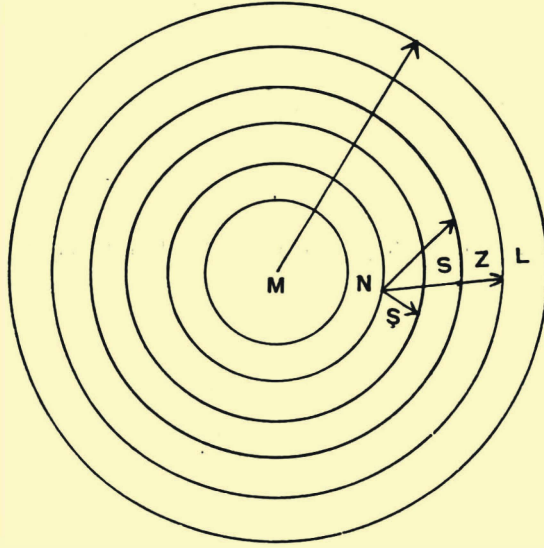
2 — G: Güneştir; ilk insanların bütün dikkat ve alâkasını üzerine çeken güneş oluyor.

3 — Haricî âlemi teşkil eden (obje) ler, insanın bulunduğu yere göre büyüklük veya küçüklük, parlaklık veya sönüklük, yakınlık veya uzaklık itibariyle farklı bulunurlar. Başka başka dairelerdeki noktalar onları gösterir.

8. “GÜNEŞ,,TEN ÇIKAN MEFHURLAR



9. EKLER



1 — İnsan haricî âlemdeki (obje)lerin farklarını ve herbirinin bulunduğu sahayı, bu sahaların birbirleriyle ve kendi ile olan münasebetlerini gösterebilmek gayreti neticesinde türlü vokalleri ve konsonları icat ediyor.

2 — I. Vokaller asıl anlamı göstermezler.

II. (Ğ, y, g, k, h, m, b, p, v, f) konsonları, (süje) nin veya (obje) nin tam kendini, içini gösterirler.

III. (N) konsonu, (süje) veya (obje) nin en yakın sahasını, kendine bitişik olan sahayı gösterir.

IV. (Z) konsonu, oldukça geniş bir sahayı gösterir; (s) ve (ş) sahaları (z) sahası içindedir; (ş) sahası (n) sahasına en yakın dar bir muntakayı gösterir. (c, ç, j) konsonları esas olarak (z) sahasında (ş, s, z) gibidir.

V. (L) konsonu, en uzak muntakalara kadar, her sahadaki (obje)-leri ve hareketleri gösterir.

VI. (R) konsonu (süje) veya (obje) nin gayet muayyen, müspet ve kat'î bir sahada tekrarr ve temerküz etmiş olduğunu gösterir.

VII. (T, d) konsonları, çok kuvvetli yapıcı ve yaptırıcı hâkim unsurdur.

VIII. (K, ğ, g, y, h, v, m, b, p, f) konsonları kelimenin manasını tamamlamağa, tayin ve ifadeye, kelimeyi isimlendirmeye yarar.

10. ANALİZ ÖRNEKLERİ

(1) V. + ğ (ağ, oğ, uğ, ığ, eğ, öğ, üğ, iğ) :

I. Güneş, kuvvet, kudret, sahiplik, efendilik, büyüklük, Allah ;
II. Zaman; III. Aydınlik, parlaklık, zekâ, IV. Ses, söz ; V. Ateş, sıcaklık; VI. Hareket, VII. İmtidat, VIII. Su.

(2) I. (V. + ğ, y, g, k, h) : Ana kök anlamını üzerine alarak telli ettiren birinci derece prensipal eleman :

(1) (2)

ağ + ağ = ağa

eğ + eğ = eğe (kraliçe)

ığ + eğ = iğe (sahip)

oğ + ağ(n) = oğan (Allah)

II. (V. + d, t) : Ana kök anlamını sahiplik, yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamlarıyla üzerine alan ikinci derece prensipal eleman:

(1) (2)

ığ + it = iğit (kahraman)

ığ + id = id (eda)

oğ + ot = ot (ateş, ot)

ög + üt = öğüt (nasihat)

ağ + it = ağıt (mersiye)

III. (V. + s, ş, c, ç, z, j) : ana kök anlamını geniş bir saha üzerinde temessül ettiren ikinci derece prensipal eleman:

(1) (2)

ağ + as = as (baş, asma)

eğ + es = es (his, esme)

ığ + is = is (sıcaklık)

uğ + us = us (akıl, zekâ)

üğ + üs = üs (esas, üst)

ağ + aş = aş (yemek, aşma)

uğ + uş = uş (işte)

ığ + ış = ış (ışık)

eğ + eş = eş (çift, arkadaş)

ığ + iş = iş (faaliyet)

ög + üş = öğüş (çok, üş «üşmek»)

ağ + aç = ağaç

ağ + aç = aç (açma, açlık)

uğ + uç = uç (uçma)

iğ + iç = iç (derun, içme)

ağ + az = az (azlık, azma)

oğ + uz = oğuz (guz, uz)

ağ + ız = ağız

öğ + öz = öz

üğ + üz = üz (üzme)

(3): I. (V. + ğ, ı, g, k, h, v, b, m, p, f):

1) kelimenin anlamını tamamlar, tayin ve ifade eder, kelimeyi isimlendirir:

(1) (2) (3)

ağ + at + ağ = ata

eğ + ed + ağ = eda

iğ + id + iğ = idi (sahip)

iğ + it + iğ = iti »

eğ + et + eğ = ete »

eğ + ed + eğ = ede = dede

ığ + ıı + ık = ıık

ığ + ısı + ığ = ısı (sahip, sıcak)

iğ + iz + iğ = izi (sahip)

eğ + ec + eğ = ece (kraliçe)

ağ + ak + ağ = aka (hâkim)

öğ + ök + eğ = öke (dahi)

iğ + ik + eğ = ike (sahip)

iğ + iy + eğ = iye »

oğ + ok + uğ = ku (ses)

oğ + ok + uğ = oku (okuma)

2) Ana kök anlamının taallûk ettiği süje veya objeyi gösterir :

(1) (2) (3) (4)

ağ + ad + am + . = adam

eğ + et + ep + . = tep (sıtma)

eğ + et + ef + . = tef (hararet)

oğ + ot + op + . = top

eğ + et + em + ek = etmek

iğ + it + im + ek = iğitmek (terbiye etmek)

iğ + it + im + ek = itmek.

öğ + öd + em + ek = ödemek

eğ + ed + ev + am = devam

eğ + ed + ev + ir = devir

iğ + id + eğ + eğ = idée (fikir)

iğ + id + eğ + ağ = idea (fikir)
 eğ + et + eğ + os(ğ) = Teos (Allah)
 eğ + ed + eğ + us(ğ) = Deus (Allah)
 iğ + id + iğ + öğ = Dieu (Allah)
 ağ + ad + av + ığ = day' (ziya)
 ığ + ız + ıy + ağ = zıya
 eğ + ez + ev + is(ğ) = Zevs
 iğ + iz + . + is(ğ) = İzis

II. (V. + r) : Ana kök anlamının tekrarrür ve temerküzünü gösterir:

(1) (2) (3) (4) (5)
 eğ + ed + er + eğ + . = dere
 eğ + ed + er + ey + ağ = derya
 iğ + id + ir + . + . = iğdir
 iğ + ık + ır + eğ + . = ikre (oku)
 ığ + ık + ır + ağ + at = kıraat
 ağ + ak + ar + iğ + . = kari (okur)
 ağ + ak + ar + eğ + eğ = karee (okudu)
 eğ + ed + er + ek + . = derk (anlama)
 iğ + id + ir + ağ + ak = idrâk (anlama)
 üğ + üd + ür + eğ + eğ = durée (imtidat)
 üğ + üs + ür + üm + ek = sürmek (devam)
 oğ + oz + ir + . + is (ğ) = Oziris

I II (V. + t, d) : Kelime anlamının yapıcısını, yaptırıcısını, yahut yapılmış olduğunu gösterir :

ağ + ay + ıt + ım + ak = ayıtmak (söylemek)
 eğ + ey + it + im + ek = eyitmek (söylemek)
 ağ + ay + et + . + . = âyct (söz)
 ağ + ay + ıt + . + . = ayıt (söz)
 uğ + uk + ut + . + . = kut (baht, talih)
 oğ + og + ot + . + . = got, good
 uğ + uk + ud + ay + . = Kuday (Allah)
 uğ + uh + ud + ağ + . = Huda (Allah)
 eğ + eh + ad + (eğ) + . = ehad (bir, tek)
 iğ + ıs + ıt + ım + ağ = sıtma
 oğ + ov + od + . + ağ = voda (su)
 iğ + ig + it + im + ek = gitmek

11. ANA KÖK MANALARINA GÖRE KELİMELEİN ANLAMLARI

I. Allah anlamlı kelimeler :

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ogan	: oğ	+ an (ğ)	+ .	+ .	+ .
Kut	: uğ	+ uk	+ ut	+ .	+ .
Got	: oğ	+ og	+ ot	+ .	+ .
Good	: oğ	+ og	+ od	+ .	+ .
Hudâ	: uğ	+ uh	+ ud	+ ağ	+ .
Kuday	: uğ	+ uk	+ ud	+ ay	+ .
Ehat	: eğ	+ eh	+ at	+ .	+ .
Zevs	: eğ	+ ez	+ ev	+ is (ğ)	+ .
İzis	: iğ	+ iz	+ .	+ is (ğ)	+ .
Oziris	: oğ	+ oz	+ ir	+ is (ğ)	+ .
Yupiter	: uğ	+ uy	+ up	+ it	+ er
Jupiter	: uğ	+ uj	+ up	+ it	+ er
Teos	: eğ	+ et	+ eğ	+ us (ğ)	+ .
Deus	: eğ	+ ed	+ eğ	+ us (ğ)	+ .
Dieu	: iğ	+ id	+ iğ	+ öğ	+ .

II. Sahip, Hâkim, Hükümdar anlamlı kelimeler :

	(1)	(2)	(3)
Ağa	: ağ	+ ağ	+ .
Eğe	: eğ	+ eğ	+ .
İğe	: iğ	+ eğ	+ .
Aka	: ağ	+ ak	+ ağ
İke	: iğ	+ ik	+ eğ
İye	: iğ	+ iy	+ eğ
İdi	: iğ	+ id	+ iğ
İti	: iğ	+ it	+ iğ
Ete	: eğ	+ et	+ eğ
İzi	: iğ	+ iz	+ iğ
Ece	: eğ	+ ec	+ eğ
Is	: iğ	+ is	+ .
Ata	: ağ	+ at	+ ağ
Dede	: eğ	+ ed	+ eğ

III. Konkre olarak ışık anlamlı kelimeler :

	(1)	(2)	(3)	(4)
Işık	: ığ	+ ıı	+ ık	+ .

Dav' : ağ + ad + av + ığ

Zıya : ığ + ız + ıy + ağ

IV. Abstre olarak ızık = zekâ anlamlı kelimeler :

(1) (2) (3) (4) (5)

Öke : öğ + ök + eğ + . + .

İdéé : ığ + id + eğ + eğ + .

idea : ığ + id + eğ + ağ + .

İdrak : ığ + id + ir + ağ + ak

Derk : eğ + ed + er + ek + .

Dirayet : ığ + id + ir + ay + et

Zekâ : eğ + ez + ek + ağ + .

V. Hararet ve ateş anlamlı kelimeler :

(1) (2) (3) (4) (5)

Ot : oğ + ot + . + . + .

Oda : oğ + od + ağ + . + .

Otak : oğ + ot + ak + . + .

Isı : ığ + ıı + ığ + . + .

Sıcak : ığ + ıı + ı c (ğ) + ak + .

Sıtma : ığ + ıı + ıt + ım + ağ

Ateş : ağ + at + eş + . + .

Otaş : ağ + ot + aş + . + .

Tep : eğ + et + ep + . + .

Tef : eğ + et + ef + . + .

VI. Zaman anlamlı kelimeler :

(1) (2) (3)

İdi : iy + id + ığ

Di : ığ + id + ığ

VII. Hareket ve imtidat anlamlı kelimeler :

(1) (2) (3) (3) (4) (5)

İd : ığ + id + . + . + . + .

Eda : eğ + ed + ağ + . + . + .

Devir : eğ + ed + ev + ir + . + .

İdare : ığ + id + ar + eg + . + .

Ödemek : öğ + öd + em + ek + . + .

Etmek : eğ + et + im + ek + . + .

İtmek : ığ + it + im + ek + . + .

Gitmek : ığ + ig + it + im + ek + .

Getirmek : eğ + eg + et + ir + im + ek

Götürmek: öğ + ök + öt + ür + üm + ek
Devam : eğ + ed + ev + am + . + .
Sürmek : üğ + üs + ür + üm + ek + .
Durée : üğ + üd + ür + eğ + eğ + .

VIII. Ses anlamlı kelimeler :

(1) (2) (3) (4) (5)

Ku : uğ + uk + uğ + . + .
Okumak: oğ + ok + um + ak + .
Kıraat : ığ + ık + ır + ağ + at
Kari : ağ + ak + ar + ığ + .
Ikre : ığ + ık + ır + eğ + .
Karee : ağ + ak + ar + eğ + eğ
Ayıtmak: ağ + ay + it + ım + ak
Eğitmek : eğ + ey + it + im + ek
Ayıt : ağ + ay + it + . + .
Âyet : ağ + ay + et + . + .
Demek : eğ + . + ed + im + ek
Dire : ığ + . + id + ir + eğ

IX. Su anlamlı kelimeler :

(1) (2) (3) (4) (5)

Su : uğ + us + uğ + . + .
Voda: oğ + ov + od + ağ + .
Aqua: ağ + ak + uv + ağ + .
Avva: ağ + ağ + av + ağ + .
Eau : eğ + ağ + oğ + . + .
İğdir : ığ + ıd + ır + . + .
Ter : eğ + et + er + . + .
Dere : eğ + ed + er + eğ + .
Derya: eğ + ed + er + ey + ağ

II

**PROF. H. REŞİT TANKUT'UN
GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE
PANKRONİK USULLE VE PALEO - SOSYOLOJİK
DİL TETKİKLERİ ADLI TEZİNDE [*] GEÇEN
ÖRNEKLER**

1 — Her kelimede bir ana kök bulunduğu muhakkaktır.

Ot : Oğ + ot = oğot Ot

Ar : Ağ + ar = ağar Ar

As : Ağ + as = ağas As

*
* *

2 — «Ot» kelimesinin birçok manaları arasında akıl ve fikir anlamları da vardır.

Ot (Uygur) : Akıl ve hûş (Rad. c. I.)

Ut » : Fikir, hicap (B. T. L.)

Öt » : Nasihat (Ongin yazıtları)

*
* *

3 — A — Güt : İdeal (Adana taraflarında)

Güdü: Tasavvur, tahayyül (Müteferrika, Veled Çelebi)

*
* *

3 — B — Ar = (ağar) : Bu kelimenin birçok anlamları arasında birde yükseklik, beyazlık ve parlaklık vardır. Meselâ :

4 — Ar mank : Kırmızı sarı şey (Kaşgari C. I S. 76)

Ar : Muhterem, muhteşem. koca, büyük, mukaddes, ilâhî. (Yak. Pekarski S. 126)

Arı : Halis, helâl, iffetli, mukaddes, münezzeh, pak, saf, tahir, temiz, (Rad. garp, koman)

Bunlara mukabil ana kökü düşürmemiş şekli ile.

Ağar : Sadık (Orhun)

Ağarma : Fecir (L. O., Çorum)

Ağarmak: Beyazlanmak, parlamak.

*
* *

[*] Sf. 95 - 139

5 — Hint - Avrupa dillerinde :

Sanskrit: *aruna* = Altın sarısı, kırmızımsı.

» : *Aruşa* = Ateş rengi, kırmızı.

Ve ana kökü yalnız (vokal halinde) muhafaza etmiş olarak :

Avesta : *au ruşa* = beyaz renk.

Lâtin : *au rora* = şafak (Fransızca *aurore*)

*
* *

6 — *As* (ağas) ın manaları arasında yukarı, yüce ve faide manaları da vardır.

As : Menfaat (Garp Türkçesi B. T. L.).

Ası : Menfaat (Kamusu Türkî)

Asığ : » } (Çağatay, Kamusu Türkî)

Asık : İstifade (Çağatay. Radlof. C. I.)

As : Kalmak, yükselmek (bir şeyden yukarı) (Kırgız, Sağ, Koy. R. C. I.)

Üs : }
Üst : } Yukarı, üst taraf

Asmak : Bir şeyi yukarı almak.

Aş : Üstün gelmek, tebarüz etmek, (Rad. C.I. S. 586)

Ana kökü muhafaza etmiş olarak da :

Ağası yır : Miraç (Kuran tercümesi : Bursa)

Ağış : Yüceye çıkmak, yücelmek suud (Kaşgari C. I.

S. 59)

Ağış : Kaldırmak, yükselmek (Uygur Radl. C. I.

S. 169)

Agas : Ağaç, sırık (Koybal, Radl. C. I. S. 152)

Ağışmak : Dağa doğru tırmanma yarışı (Çağatay, Kaşgari)

Hint - Avrupa dillerinden Farsçada :

Asman : Gök

Eski nord : *Ass* } Allah (Eski Cermen ilâhlarına verilen

Anglosakson : *Os* } isim.)

*
* *

7 — Profesör Dr. Dilemre'nin neşredilmiş bir yazısından aldığım şu kelimeler bu bahsın en tipik misallerindendir :

- | | | | |
|------|---------|---|-----------------------------------|
| 1 — | Ün | : | Şöhret (K. T.) |
| | Öğünmek | : | Kendini medhetmek (K. T.) |
| 2 — | Un | : | Tertip (Kuran tercümesi) |
| | Ugun | : | Karar (Hürşit ve Ferahşat) |
| 3 — | Ura | : | Fali hayır (Garp Türkçesi) |
| | Uğur | : | » (K. İ., D. L.) |
| 4 — | İt | : | İktidar (T. D.) |
| | İğit | : | Kudretli (Uygur metinleri) |
| 5 — | İş | : | Zorluk (K. T.) |
| | Eğışmek | : | İnat etmek (Garp Türkçesi) |
| 6 — | Eç | : | Hemşire (» ») |
| | Egeç | : | » (Balkar) |
| 7 — | Uz | : | Selâmet, sulh (K. T.) |
| | Uğuz | : | Mübarek, kutsî (Çağatay B. T. L.) |
| 8 — | Us | : | Sekinet, mantık (K. T.) |
| | Ukus | : | Zekâ (D. L. T.) |
| 9 — | İm | : | Kapalı söz, remz (D. L. T.) |
| | İğim | : | Kuruntu (Garp Türkçesi) |
| 10 — | İr | : | Erken (D. T.) |
| | İğirik | : | Fecir (Garp türkçesi) |

*
* *

8. A — Klâsik ekola göre (g - v) tebadülü:

Frankça :	Witan	}	Kılavuzluk etmek, sevk etmek.
Fransız :	Guider		
Frankça :	Wardon	}	Muhafaza etmek.
Fransız :	Garder		

olmuştur

8. B — Hind-Avrupa: Gueio

Sanskrit	:	Jivah (civah)	}	Canlı, dir.
Lâtin	:	Uiuos (vivos)		
Grek	:	Bios	}	Can, hayat.
Eski İrlanda:	:	Beo		

olur.

*
* *

9 — Güneş-Dil Teorsine göre konson değişimleri:

1 — ğ, y, g, k, h

2 — v, f, m, b, p

*
* *

10 — Kategorilerine göre iğit kelimesi dokuz şekil alabilmektedir, onlar da şunlardır :

İğit = İvit, igit, ikit, ihit
İvit, ifit, imit, ibit, ipit

*
* *

11 — Bu kelime bütün Türk lehçelerinde halen yaşamaktadır Şunlar canlı misalleri olabilirler:

Ev	}	Acele (Aybetülhakayık)
İve		
Eve		
İvik		acele
İvek		acele, çevik (D. L. T.)
İveti		acele (Anadolu)
İvi	}	İstimal (Garp. Radlof.)
Evi		
Eveti		Seri (Anadolu)
Evdi		Acele' (T. D. müteferrika)
Evdik		Acele
İvitlemek		İstimâl (Anadolu)
İvit (Çuv.)		fırlatmak, atmak.

*
* *

12 — İğit ve ivitin Hind-avrupa dillerinde karşılıkları:

A — Hind-Avrupa ana kök: (qéi)

Grek : Kio = Gitmek, uzağa gitmek.

Lâtin : Cio (kio) = harekete getirmek.

Cornwall «Kornvol ölü kelt dili» = ke

Breton : Kae

Sanskrit : Kit = gitmek, kovalamak

B — Hind-Avrupa ana kök: (Madh)

Lâtin: Vado = giderim

Es. Nordea: vadha = gitmek

Anglosaks: vadan = gitmek

Eski yük. Alm.: vatan = gitmek

C — Hind-Avrupa ana kök: (sidh)

Sanskrit: Sadhatı bir hedefe doğru ilerlemek.

Avesta : Haidhišta bir hedefe doğru götürün.

Grek : İdhio zorlama, ileri doğru hücum.

*
* *

13 — İgit ve ivitin başka dillerde karşılıkları:

Samî

İbranice : Atha = geçmek, gitmek

Arapça : Eta = geldi

» : Âde = geri geldi

Ham

Eski Mısır: it = uzaklaştırmak, alıp götürmek.

Fin — ugr

Fin : Kayda « keyde » = gitmek

Macar : Ki = dışarıya doğru hareket gösteren lâhika

Yakın Asya dilleri

Sumer : Ed = çıkmak

gud, kit, git yükselmek uzaklaşmak

Eti : İt = git

» : İtten = gidiniz

*
* *

14 — (İt) kelimesine elemanlar katılınca :

A — (· + z) : Âli (Koman)

Ediz |
İdiz | : Yüksek, yücelmiş, kıymetli (Uygur)

B — (· + s) : Edis = (Uygur) mürtefi

C — (· + c) : İtçi = (Uygur) halik

Ç — (· + k) : İtik

D — (· + n) : diken

*
* *

15 — (it) kelimesinin ana kökü muhafaza ederek aldığı şekiller:

Yitiz
Çitiz
Sitiz
Titiz

| Çalâk, keskin, sivri

Hind-Avrupa şekli :

Vitesse (fransızca)

*
* *

16 — Yetiz, çitiz, sitiz, titiz kelimelerinin muhit ve sosyoloji tesiri ile yan ve yakın manalar içinde kullanıldığını gösteren misaller :

Yakutçada : Sitis = Öc ve intikam almak, birinin arkasından yetişmek, kovalamak

Yakutçada : Cet = Yeğit, olgunluk, erlik, insan yaşının parlaklık devri

Çağatay : Çet = Muharebe, kuvvetli, savaş

Garp Türkçesi

| Çete
| Çetin
| Çetrefil
| Çatmak
| Çatırmak

Kırgız : Çetiz = açık göz, dönek, aceleci, çevik

Kırgız: Cetis = 1 — irmek, ve olgunlaşmak 2 — nazlanmak
şırmak, yüzüzlenmek

Altay : Yit = (yegit) = delikanlı, yeğit.

Çuvaş: Çit = dayanmak, tahammül etmek.

*
* *

17 — (st) Fonemindeki (s) nin (ğ) olduğunu şu misallerde görüyoruz :

Farsça	: Sitiz
Pehlevi	: Stej
Avesta	: Stij
Sanskrit	: Tej
Grek	: Stizo
Lâtin	: (in) stigare
Almanca	: Stechen
Hind - Avrupa anakök:	Stek

Bunlardaki ana kelime (ğ) tek'dir; türkçeleri şunlardır:

Teğmek	= Harbetmek (Orhun)
Teğ	= Saldırmak, hücum, hamle (Fars B. T. L.)
Tokuş	= Dokunma, müsademe, cenk, savaş (B. T. L.)
Tokımak	= Vurmak, döğmek (Kazan B. T. L.)
Tik	= Bir şeyle veya bir şeye vurmak, çarpmak, fiske vurmak, sokmak (haşerat için) (Pekarski : Yakut)
Tik	= Dikmek, sokuş (arı, yılan gibi), (Pekarski s. 2666)

*
* *

18 — (it) (V. + K) elemanı alarak şu şekilde kelimeler çıkarır:

Türk	: Atak
Türk	: Atagasta = (Yakut) hücum, Taarruz.
Fransız:	Attaque
Fransız:	Attacher

*
* *

19 — Türkçe (Teğ, tak, tok) mak kelimelerinin Hind - Avrupa karşılıkları :

(A) Hind - Avrupa ana kök : teg

Sanskritçesi : Takti = Silâh atar, acele eder, hücum eder

Avestacası : Taka = Koşuş

Farsçası : Tak = »

Litvancası : Teku = Akmak, koşmak

Slavcası : Tok = Cereyan

(B) Hind - Avrupa ana kök : tag

Grekçe : thiğgano = dokunmak, değmek

Lâtince : tango (tâge) = dokunurum

Avam lâtince : toccare = değmek

Gotça : taikns = dokunma izi, işaret, değme

» : tekan = değmek, dokunmak

Flamanca : tokken = vurmak, tokmak

Fransızça : toquer = tokmak

Lâtince : tactus = dokunma

Fransızça : tact = dokunma

*
* *

20 — Türkçe dokunarak ve söyliyerek işaret manasına (değ) - mek, (de) - mek (sumercesi «dug») kelimelerinin Hind - Avrupa şekilleri :

Lâtin : dicare |
dicere | söylemek.

Lâtin : digitus |
Grek : daktylos | Parmak.

*
* *

21 — Yine bu asıldan :

Almanca : Zeugen = şahitlik etmek

Zeigen = göstermek

Zichen = çekmek

Zeichen = işaret.

*
* *

22 — Güneş - Dil teorisinin paleo -sosyolojik sahada semantik tatbiki :

Almanca rica ve dua manasına gelen «Beten», «bitten» kelimeleri :
«Got» : Bidjan yalvarmak, rica etmek.

Anglosaks : Bidden » » »

Eski Nord : Bidhja » » »

Cermenceden önceki kökü Bheidh yahut = Bhidh idi.

Grekçesi : Pith (fith) = istirahat etmek, rica ile elde etmek.

Lâtincesi : Fido = birisine teslim olmak.

Türkçe karşılıkları :

Batan : Telkinci rahip (sumer) (Deimel, glossar)

Ağabıtta : Hayır dua ile selâmetlemek, ölülere dua okumak Pekarski. Yak. s. 14

Ağabıttan : Dua okumak (Pekarski. Yak. s. 14)

Ağabıttah : Bir rahibe teslim olmak (Pekarski. Yak. s. 14)

Bütmek : İman etmek, dua etmek (Çağatay, Orhun, Radlof. s. 1897)

Büdüm : İman etmek, sadakat (Televut, Radlof. s. 1409)

Badalmak : » », ısrar etmek, (Kırgız, Radlof. C. IV)



23 — Eleman olarak :

(Ağab) ana kelimesinin sonuna (. + t) gelince ağabit yani papaz, ruhanî ve babamız kelimesi meydana çıkmaktadır. Bugünkü arapça-da bu kelimenin âbid olarak yaşadığını öğrendik. Bu kelimenin âramice abba dan Hind - Avrupa dillerine

Almanca	: abt	}	Manastırlara mahsus (baş rahip)
İngilizce	: abbot		
Muahhar Lâtince	: abbat em		
Anglôsaksonca	: abbed		
İtalyanca	: abate		

olarak geçtiği kabul edilirse de türkçe abba (baba) aslındandır;
Hind - Avrupa şekilleri şunlardır :

Hind - Avrupa : apa : baba, büyük

Grek : Appha : »

Got : Aba : aile reisi

Eski İzlanda : Afi : » »

24 – (ağabit) in bir şekli de «bit» dir :

Türkçe Bütçü : mutakit, müemmen (Uygur. B. T. L.)

Bütmek: iman etmek, sebat etmek, sadık olmak.
(Uygur B. T. L.)

Betmek: İman etmek (Kazan B. T. L.)

Butmak: » » (Behçetülhakayik)

Bütgin : Müemmen : (Kıssası Rabguzi)

Bütöy |

Bötöy | : Hamail, muska (Kazan Radlof c. IV)

Büdik : Raks, dans (dinî)

Hind - Avrupa dillerinde de

Hind - Avrupa k. Bhudh arz ve takdim, dua, heyecan vecd hâli.

Sanskrit : Bodhatı = Uyanıktır

Ezki İzlanda : Bjodha = Sunmak, takdim etmek

*
* *

25 – (Ağabit) + al. olunca :

Türkçe : Apdal (bazı tarikat dervişleri).

Yakutça : Abıdal : Rahib

Arapça : Ebdal.

Onamastik şekli: Ephtalite «eftalit»

Arapça : Bedel	} Dinî manada
Fransızca : Fidèle	

*
* *

**26 – (Agab) yani ab ana kelimesine (V. + ğ) ve bu kategori-
den elemanlar ilâvesiyle esas, Allah mefhumlu birçok kelimeler çı-
kar, meselâ :**

Türkçe : Bay = Asîl, zengin, gani.

Baya = Allah

Beya = » kadim [Çağatay B. T. L.]

Bayat = » » [Çağatay, Uygur, Radlof]

Bağ = Sihir, efsun [Lehçei Osmanî]

Büğü = Sihir

**Büyük = Âli, bâlâ, celil, cesîm, muazzam
(hep Allah isimleri)**

Bik	} = âmir [Çağatay lûgati]
Bek	

	Bunlara mukabil Hind-Avrupa dillerinde:
Avesta	: Bağa = Allah, efendi
Slav	: Bog = »
İngiliz	: Big = Büyük
Slav	: Bogat = Zengin

*
* *

27 — Paleo-Sosyolojinin maddî hayatta tetkiki:

Sumercede:	Eb = mahal, yer	} Deimel, Glossar.
	Ub = » »	
	İb = » »	
	Ab = » mesken	

Bu kelimeler bugünkü Türk lehçelerinde de aynen vardır.

eb	} Hane, mesken (çeşitli lehçeler Radlof. c. I.)
ef	
em	
ev	
ep	
iv	} Hane (Çağatay B.T.L.)
üğ	
üy	
öy	Mesken (Çağatay Radlof c. I.)

Bu kelimenin Hind - Avrupa ana kökü «au» dır.

Hint lehçeleri	: ava = ev
Grekçesi	: iaio = uyurum
»	: aulis = geceliyecek yer, konak, menzil
»	: auli = mesken, avlu
Almanca	: av = ada, sulak yer, sosyal
Anglosakson	: eg = ada
Eski Nordça	: ey = ada

Bu kelimeler bizim oba, avlu, ova ve yuva kelimelerimizin aynıdır.

*
* *

28 — V. + K olarak:

Bük	: Köşe, kavis, iktidar, meşcere (Çağat. Rad. C. IV.)
Büge	: Bent (Garp lehçesi)
Puk	: » (Telehut Rad. C. IV.)
Bağ	: Meyva bahçesi
Bugu	: Bağ (Altay. altay grameri)

29 — Ağaçlık ve ağaç manaları veren Hind - Avrupa «Bük» lerinden :

Fransızca	:	Bocage	küçük orman
Eski Lâtince:	Boscus	»	»
Grekçe	:	Pyksos	şimşir ağacı
Lâtince	:	Buxus	»
Almanca	:	Buehe	kayın ağacı

*
* *

30 — Kuvvet ve kudret anlamı veren «bük» ler :

Büke	:	Pehlivan atlet (Orhun)
Böke	:	Kahraman (Garp)
Bükü	:	Kâhin, âkıl, âlim (Kaşgari)

*
* *

31 — Hind - Avrupa karşılıkları

Sanskritçesi	:	Bhaj	:	Bükmek, iğmek
Grekçe	:	Feugein	:	(kaçmak)
Lâtince	:	Fugere	:	Kaçmak
Gotçe	:	Biugan	:	Bükmek, iğmek
İzlânda	:	Boygja	:	»
Anglosakson:	Bugan	:	»	»
Almanca	:	Biegen, Büeken, Beugen.		

*
* *

32 — Bek şekli ile de :

İrlandaca	:	Bac	:	Çengel
Lâtince	:	Beccus	:	Gaga
Fransızca	:	Bec	:	»

*
* *

33 — Bakan ve bekçiye eş Hind - Avrupa kelimeleri :

Almanca	:	Wache	:	Bekçilik, nöbet, beklemek.
Eski Nordça	:	Vaka	:	»
Anglosakson	:	Wacu	:	»
İngilizce	:	Watch	:	»
»	:	Wake	:	uyanık olmak
Gotçe	:	Wakan	:	uyanık olmak

*
* *

34 — «Bük + et» biçiminde:

Türkçe: Büket : bend [Çağ. Pavet de Court].

Böket : » [Çağ. Rad. c. IV]

Böget }

Büget » [Garp Türkçesi]

Büvet }

Böğöt : Mania, set [Kırgız Rad. c. IV]

ve figüre anlamda:

Beket : Hudut, hudut karakolu (Garp T. ve Kırgız) bekitmek, bekütmek, beketmek böketmek yani tahkim, tarsin takviye kelimeleri hep bu aslın mecazî medlûllerine işaret eder. Bu kelimelerde bük aslına (. + t) katılarak olmuş kelimelerdendir.

Yakut Lehçesi: Böğötüy : Sağlamlaşmak, muhkemleşmek, berkimek

» : Böğötük : Sağlamak, muhkem, berk

*
* *

35 — Bu kelimeye hem semantik hem morfolojik bakımdan eş olan Hind-Avrupa kelimesi:

Almanca : Bucht = Küçük liman, mersa, koy

Garp Cermencesi : Buhti = bükülme, kıvrılma

Orta İngilizce : Boght = » »

Orta aşağı Almanc2 : Bocht = » »

Eski Nordça : Böt

*
* *

36 — Yatılacak yer ve örtü gibi hususî mahiyette:

Buyet } : Yastık, hamut yastığı (Balintin)

Bövet } : (Kazan Lûgati)

Pivet : » » » (Çuvaş Lûgati Paasonen)

Pit : Kılıp (» » s. 198)

Vid : Örtmek, giydirmek, gölge yapmak (Çuvaş Zolot-nitki. Lûgati s. 27)

Vide : Ahir (Çuvaş. Paasonen s. 293)

*
* *

37 — Almanca «Bueht» tan «Bett»e istihale:

A.	{	Şimal Almancasında :	Bett	:	Ehlî hayvan ağılıdır.
		Norveç lehçesinde :	Bed	:	Bir hayvan yatağı
		İsveçcede :	Baedil	:	» »
B.	{	Hind-Avrupa ana kök :	Bhodh	=	eşmek, toprağı kazınal
		Lâtince :	Fodere	=	» » »
		Litvanca :	Bedu	=	Çukur
		Kmyr :	Bedd		
		Breton :	Bez (dz)	=	Çukur, hendek

Türkçe eşleri :

Baz	:	Hendek [Karayım Radlof c. IV.]
Biz	:	Mağra [Çağatay. B. T. L.]
Biz	:	Ağaç kovuğu, yuva [Azerî. Radlof. IV. s. 1784]
Boz	:	Ehlî olmıyan, ekilmıyen [Kamus tercümesi ; Gar lehçesi]
Bos	:	Meskûn olmıyan, تنها [Garp Türkçesi]
Basaga	:	Mezar, kabir [Çağatay. B. T. L.]
Bozaki	:	Serseri [Kırgız. Radlof. c. IV]
Bisik	:	Beşik, salıncak [Pekarski. S. 477]
Mitil	:	Yüssüz ve çarşafsız yorgan [B. T. L.]

*
* *

38 — Türkçede elbise anlamı verenler :

Böz	:	Hırka [Tuhfettüzzekiye]
Besmet	:	Hırka [Kazan B. T. L.]
Bezek	:	Elbise [Çulluk kapan lûgati]
Bizek	:	Kıyafet [Mukaddimetüledep]

Bu kelimeler (. + t) unsuru alarak da aynı manayı verirler.

Post	:	Hayvan derisi, nikap, makam, yer	} B.T.L
Pusat	:	Çamaşır, zırh ve emsali korunma aletleri «Garp»	
Postal	:	Bir nevi ayakkabı «Garp»	
Postav	:	Bir nevi yün kumaş «Kazan»	

*
* *

39 – (. + s) elemanı da alarak :

Eski Fransızca

Beste

Pasturage

Bastir

Yeni Fransızca

Bête = Hayvan

Pâturage = Mer'a

Bâtire = İnşa etmek

*
* *

40 – Hind-Avrupa dillerinde elbise anlamı verenler :

Sanskrit' :	Vasanam	= elbise	} (1)
Gotçe :	Vasyan	= giyinmek	
Lâtinçe :	Vestis	= elbise	
Grekçe :	Gestra	= giyinmek	

III

GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE TÜRKÇE - ARAPÇA KARŞILAŞTIRMALAR TEZİNİN [*] ANALİZ VE KELİME ÖRNEKLERİ

Genel analiz tipi

Tip	(1)	(2)	(3)
I.	ak	+ aş	+ am
II.	. k	+ aş	+ am
III.	. .	+ aş	+ am
IV.	. .	+ . ş	+ am

1 — Akşam, gece, karanlık ve karalık anlamlarında:

[Burada ana kök anlamı «güneş» ve «güneşin ziyası» dır].

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Akşam	: ak	+ aş	+ am	+ . [**]
Ar. Ağzaf	: ağ	+ az	+ af	+ . = Karanlık gece
Ağsame	: ağ	+ as	+ am	+ eğ = Gece karardı
Akîse	: ak	+ is	+ eğ	+ . = Karanlık gece
Ağza	: ağ	+ az	+ ağ	+ . = Gece karardı
T. Kaşan (Çağ)	: ak	+ aş	+ an (ğ)	+ . = Karanlık
Ar. Gasak	: ag	+ as	+ ak	+ . = Karanlık
Gasm	: ag	+ as	+ ım	+ . = Akşam olmak
T. Gece	: eg	+ ec	+ eğ	
Ar. Heci'	: eh	+ ec	+ iğ	+ . = Gecedan bir müddet
Asa'	: ağ	+ as	+ ağ	+ . = Gece karanlık çökmek
Aşiy	: ağ	+ aş	+ iy	+ . = Akşam
Üziy	: üğ	+ üz	+ iy	+ . = Güneş batmağa yaklaşmak
	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Şam (Tar.)	: ağ	+ aş	+ am	+ . = Akşam
Ar. Zeb	: eğ	+ ez	+ eb	+ . = Akşam yaklaşmak
Şefv	: eğ	+ eş	+ ef	+ iv = Güneş batmağa yaklaşmak

[*] Sf. 151 — 189

[**] Bu örneklerde, kolaylık olmak üzere, birinci derece prensipal kökler başa alınmıştır.

1 — Akşam, gece, karanlık, karalık anlamlarında :

Türkçede :

Akşam, ahşam (D. L. T.)

Gece: Güneş battıktan sonraki vakit.

Kaşan(nğ): Karanlık. (Çagatay) R.

Kas: Gece (Çuvaş)

Keş: Akşam. (Kırgız R.) = gece «tarancı» — R.

Keç: Akşam (Altay) — Verbitski

Kiese: Gece (Yakut)

Kusmak: Solmak, rengi atmak, kararmak (Altay, Televut, Şor, Lebed, Koybal, Sağay, Kaç, Güerik, Tobul, Kırım) R.

Kiç kurun: Akşam üstü (Çagatay lûgati)

Oş: Grup, (Anadilden derlemeler)

Şam: Akşam. (tarancı) R.

Şap: Gece. (tarancı) [Radlof, bu kelimenin farsçadan alındığını sanmaktadır.]

Sim: Karanlık (Çuvaş)

Samala: Zift (İdrak)

Arapçada :

اغم — Aksam,a: Akşam oldu, gece karardı. [قد اغمنا في آخر العشيّ - لسان العرب]

اغمام — Agsām: Bulut parçaları.

اغى — Agsa: Akşam oldu, gece karardı. [قد اغينا: امينا - تهذيب الالفاظ]

اغف — Agsaf,e: Karanlık içinde kaldı.

اخشم — Ahşaa: [Güneşe isnadile] batmağa yaklaştı = akşam oldu.

اغنى — Aksam,a: Gece karardı.

اغضن — Agzan,a: » » , karanlık bastı.

اغضى — Agza: Gece karardı.

اغضف — Agzaf: Karanlık gece.

عكبه — Akise: » »

انصر — Aksar,a: Akşam oldu. (المخص)

اعنى — A'sa: Karaya çalan renk.

اغتر — Agsar: » » »

حسام — Husam: Uzun, devamlı gece.

خشا — Haşa: Soğğun çalması-ndan simsiyah olmuş ot (خشف) — Haşf): Gece yürüyüşü.

غشى — Gaşiy,e: Gece karardı.

غشاش — Gaşaş: Akşam vakti, gecenin karanlığı.

غف — Gasef: Karanlık, kara.

غم — Gasm: Gece kararmak, akşam olmak.

غق — Gasak: Karanlık.

غضا — Gaza: Gece karardı. [غازى] — Gazî: Kapalı gece.]

غك — Gasek,e: Gece karardı.

قكاس — Kaskas: Çok karanlık gece.

قصر — Kasr: Akşam. [قصور - Kusur akşam olmak.]

قصوره — Kasvere: Akşam, gece yarısı.

مجمه — Hecme: Gecenin ilk karanlığı

مجمع — Hecî: Gecedden bir müddet.

ازی — Üziyy: Güneş batmağa yaklaşmak. [Mazisi: ازی - eza لسان العرب]

عشی — Aşiyy: Akşam, bulut. [Sumerce: Uşu]

عشواء — Aşvâ': Karanlık.

عساء — Asâ': Gece karanlık çökmek.

عصر — Asr: Akşam, ikindi.

عجه — Ucse: Gecedan uzun müddet, karanlık = [عجاسى - Acâsa]

شام — Şam: Siyah develer, siyah lekeler [bu kelime —Şâme) nin cem'i sanılmıştır.]

زب — Zebb,e: Güneş batmıya yaklaştı = Akşam oldu.

ذب — Zebb: Akşam yaklaşmak, renk, yüz solmak.

شبح — Şabah: Karaltı.

شفر — Şeffe,r,e: Akşam oldu.

شفو — Şefv: Güneşin batmıya yaklaşması.

شفا — Şefa: Güneş batmak.

سمر — Semer: Gece ve onun karanlığı.

صمر — Sammar,a: Akşamı yaptı, Akşam vaktine girdi. — اصمر

— Asmar,a fiili de böyledir. (صمر — Sumeyr: Güneşin batması)

2 — Örtmek, kapamak, gizlenmek, girmek anlamlarında :

[Burada ana kök anlamı «güneş» ve ondan çıkan genel mefhumlardan «esas varlık» tır].

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	
T. Ağsınma	:	ağ	+ as	+ ın	+ ım	+ ağ = Korunma, saklanma
Ar. Ahsana	:	ah	+ as	+ an	+ .	+ ağ = Sakındı, sakladı
Ahsafa	:	ah	+ as	+ .	+ af	+ ağ = Yaprakla örtündü
A'sama	:	ağ	+ as	+ .	+ am	+ ağ = Gizlendi, sığındı
Ağga	:	ağ	+ as	+ .	+ .	+ ağ = Bürüdü, örttü

	(1)	(2)	(3)	(4)	
T. Köşimek	:	ök	+ öş	+ im	+ ek = Güneşin ışığını kapamak
Kaşmak	:	ak	+ aş	+ am	+ ak = Gizlenmek, saklanmak
Kistê [Yak.]	:	ik	+ is	+ it	+ eğ = Kapatmak, gizlemek
Ar. Hacb	:	ah	+ ac	+ ib	+ . = Gizlemek, örtmek
Haşefe	:	ah	+ aş	+ af	+ eğ = Kayboldu
Kası'	:	ak	+ as	+ .	+ ıg = Elbiseye bürünmek

	(1)	(2)	(3)	(4)	
T. Sama [Yak.] :	ağ	+ as	+ am	+ ağ	= Elbisenin yırtığını kapamak
Sap [Yak.] :	ağ	+ as	+ ap	+ .	= Kapatmak, örtmek
Sım [Yak.] :	ıg	+ is	+ ım	+ .	= Kapamak

	(1) (2) (3) (4)	
Ar. Samm	: ağ + as + am + ağ	= Kapatmak
Semm	: eğ + es + em + eğ	= Kapatmak

(2) Örtmek, kapamak, gizlenmek, girmek anlamlarında:

Türkçede:

Ağsınma: Tahaffuz, korunma. (Dergi)

Kiste: Kapatmak, gizlemek. (Yakut)

Kus: Kucaklamak, ihata etmek. (Yakut)

Kesin: Üzerine bir şey atmak = kapamak (Yakut)

Gizlemek: Kapatmak, örtmek.

Köşmek: Güneşin ışığını kapatmak, güneşin ışığına mâni olmak. (D. L. T.)

Kaşmak: Gizlenmek, saklanmak (Altay), Ver. = Kaçmak

Os: Kapanmak. (Yakut)

Eşümek: Örtmek, kapatmak. (D. L. T.)

Aşulmak: Gizlenmek. (D. L. T.)

Sama: Elbisenin yırtığını kapatmak = Yamamak (Yakut) [yapmak = Kapatmak]

Sap: Kapatmak, örtmek, kilitlemek (Yakut)

Sım: Kapamak, gözlerini yummak. [sım = yum] (Yakut)

Semey: Gizlice, sessizce (Yakut)

Şemci: Hafiye (Tabul) R.

Arapçada:

امضام — Ahzam: Göze görünmeyen, gözden kapalı şeyler.

احصن — Ahsan,a: Sakladı, fenaliktan sakındı.

اخصف — Ahsaf,a: Vücudünü yapraklarla örttü.

اعصم — A'sam,a: Gizlendi, sığındı.

اغشى — Agsa: Örttü, kapattı. = (غشا - gasa)

اغضى — Agza: Örttü, kapattı

اغشى — Agşa: Bürüdü, örttü.

اكتم — Eksem,e: Gizlendi, girdi

حجب — Hachb: Gizlemek, örtmek

حجو — Hacıv: Saklamak, gizlemek [bu kelime ile bağlantılı olan

احجبه = uhciyye: Bilmece = gizli, kapalı söz حجا - Hicâ: örtü.]

حصر — Haser,e: Su yere girdi, battı.

حصير — Hasîr: Saklıyan, gizliyen

خشف — Haşef,e: Gizlendi, kayboldu, gece dolaştı.

خسف — Hasefe: Kayboldu, battı.

[خوف - Husuf: Ay tutulmak

خف - Hasf: Bulut.]

خصف — Hasf: Ağaç yapraklarıyla vücudü örtmek [kesmek = giyinmek].

خزن — Hazn: Saklamak.

قتم — Kaşam,a: Girdi, kayboldu.

قصع — Kasa': Elbiseye bürünmek, örtünmek.

كوف — Kûsuf: Güneş tutulmak.
 كظم — Kâzm: Kapalı herşey [كظامه - kizâme: Kapak].
 كب — Keseb,e: Girdi.

شام — Şâm'e: Bir şeye girdi, bir şeyi bir şeyden gizledi, kılıcı kınına koydu. [اشام - Eşam'e fiili de bir şey'e girip kayboldu anlamındadır.]

صبر — Sabr: Kapamak.

سم — Semm: Kapatmak
 صم — Samm: Kapatmak [صمد - samd Şişenin ağzını kapatmak]

(3) Örtü, elbise, kap anlamlarında :

3 — Burada ana kökün anlamı «güneş» aslından çıkan mefhumlardan «esas» mefhumudur.

(1) (2) (3) (4) (5)

T.	Hasa [Çağ.]	: ah + as + ağ + . + . = Giyilecek bez
	köşik [Divan]	: ök + öş + ik + . + . = Örtü
	közeç [Uyg., bardağı Divan]	: ök + öz + eç + . + . = Kap, kazan, su
	kuşak	: uk + uş + ak + . + . = Bele bağlanan şey
Ar.	Kisa'	: ik + is + ağ + . + . = Elbise
	Gışa'	: ıg + ış + ağ + . + . = Örtü, zar
	Kıza'	: ık + ız + ağ + . + . = Vücudü kapatan her şey
	Kûze	: uk + uz + eğ + . + . = Su bardağı
T.	Şim [Sart.]	: iğ + iş + im + . + . = Şalvar, pantolon
	Sabı [Yak.]	: ağ + as + ab + ığ + . = kapak, örtü
	Şapan	: ağ + aş + ap + an + . = kaftan, entari
	Şapa [Der.]	: ağ + aş + ap + ağ + . = Mağrapa
Ar.	Şemle	: eğ + eş + em + el + eğ = Örtü, ehram
	Sebele	: eğ + es + eb + el + eğ = Elbise
	Seby	: eğ + es + eb + ey + . = Yılan kavı

Türkçede :

Hasa: Giyilecek bez. (Çagatay) Pa.
 Kas: Ağaç kabuğu, at derisinden yapıp içinde süt ve kırmızı saklanan kap = Kasuk (D. L. T.)
 Kaza: Kayın ağacı kabuğu (Televut) R.
 Kastalık: Sedef (Tuhfei zekiye)
 Kaz: Kışır, kabuk (D. L. T.)

Kece: Kavun, karpuz çuvalı (D. L. T.)

Keçe: Döşeme örtüsü = [Yakutça: Kiyze, Altayca: Kiis, Çağatayca: Kiçe. Farsçada: (Kesâ: Kilim, palas makulesi döşeme.)]

Kecim: Zırh R.

Kiçin: » (Babürnâme)

Keci: İpekle karışık bez, ipek böceği. (Anadolu)
Göcen: Kürk ve bu deriyi veren hayvanın adı. [Kamusulervam]
Keş: Deri, post, (Soyot) R.
Keş: Kemer. (Kırgız) R.
Kezmek: Giyinmek (D. L. T.)
Kesmek: Giyinmek. (Şor, Sagay, Koybal) R.
Kesim: Kıyafet (Dergi)
Kezim: Atlara örtülen çul (Kırgız) R.
Kezüt: Elbise (D. L. T.)
Keseh: Ok kını (Yakut)
Kis: Kürk, samur kürkü (Yakut)
Kisten: Tabut (Yakut)
Kiz: Sandık, kutu, elbise konacak kap (D. L. T.)
Közeç: Kap, kazan (Uygur endeksi)
Közeç: Su bardağı (D. L. T.) [arapçada: *Kôze*]
Köşik: Örtü (D. L. T) [Gölge de demektir.]
Köşeke: Perde (Tar) R.
Kujah: Zırh, cübbe (Yakut)
Kuosan: Yünsüz deriden yapılmış kısa hırka. (Yakut)
Kuşam: Elbise.
Kuşak: Bele bağlanan kemer ve saire.

Sabı: Kapak, örtü (Yakut)
Sappı: Bir nevi ayakkabı (Yakut)
Sapiyi: » » » »
Semer: Hayvanın sırtlığı. [Çağatayca: *Samar*]
Sep: Silâh. (Yakut), gelin cihazı, eşya (D. L. T.)
Şim: Şalvar, pantolon (Sart) R. [Farsçada, *Câme*] ve iş elbisesi

anlamında: *Şâmâk*, kadınların başörtüsü yerinde kullanılan *şame* de böyledir.]

Şımlılık: Perde (Kırgız) R.

Şapan: Kaftan, entari. (Kırgız) R.

Şapa: Maşrapa. (Dergi)

Arapçada:

اخصام — **Ahsam**: Göz kirpiklerinin yumulduğu yer. Göz kapaklarının gözü kapatan tarafı.

اغتر — **Agsar**: Yünü çok elbise [karamlık renkte demektir.]

اكبه — **Eksiye**: Giyilecek şeyler [müfredi: **كساء** — *kisâ* bundan çıkmıştır (**كسى** — *kes'*) kelimesinin cem'i sanılan (**اكاء** — *eksâ*) da (*ekse*) nin kendisi olduğu gibi, Farsça: *Eksun* da süslü siyah elbise demektir.

هجم — **Hecem**: Kalın su kabı.

حشر — **Haşer**: Kepek.

حذا — **Hıza**: Ayakkabı.

حصير — **Hasîr**: Döşeme örtüsü.

حجا — **Hicâ**: Örtü.

حجف — **Hacf**: Deriden yapılmış kalkan.

حشيب — **Haşîb**: Kalın elbise.

خصف — **Hasf**: Çarık, çizme [yaprakla vücudü örtmek te demektir.]

حصه — **Hasafe**: Kalın elbise, hurma konulan sepet.

خذف — **Hazef**: Saksıdan çanak, çömlek, testi, küp gibi şeyler.

خسه — **Hasme**: Zırh ve buna benzer şeyler.

غشاء — **Gışâ**: Örtü.

غزر — Gazr: Kap.

قصب — Kasab: Yumşak keten elbise.

قصع — Kasa': Elbiseye bürünmek.

قزاع — Kızâ': Vücudü kapatabilen herşey. [كیسا' — kışa' da böyledir.]

قزعه — Kazaa: Giyecek herşey.

قضى — Kazy: Hem iyi elbise yapmak hem de sağlam ev inşa etmek.

فسوب — Kasub: Mest, çizme.

قشر — Kışr: Kabuk.

قشره — Kışra: Elbise, örtü [gererek yaradılıştan, gerek sonradan olsun.]

كشو — Kaşve: Sepet. [hurma yaprağından örülmüş. Cem'i كشاع -- Kışa']

قشع — Kaş': Zmebil.

قشم — Kasm: Çömlek, tencere.

كوزه — Köze: Su bardağı.

شله — Şemle: Örtü, ihram.

ثوب — Sevb: Elbise.

سبله — Sebele: Elbise.

صب — Sabb: Zırh geyinmek.

سبی — Seby: Yılan kavı

4— Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» ve «Güneşin zıyasıdır».

(1) (2) (3) (4) (5)

T. Öğüze (Taran, : öğ + üz + eğ + . + . = Dam, örtü
Çağ.)

Köşige (D.L.T.): ök + öş + iğ + eğ + . = Gölge

Ar. Ahzan : ah + az + an + . + . = Kucaklar

T. Kası (D.L.T.) : ak + as + ığ + . + . = Hayvanların barındığı yer

Kaza (Altay) : ak + az + ağ + . + . = Mandıra

Kazı (Çuv.) : ak + az + ığ + . + . = Köyün muayyen bir kısmı

Kasığ (D.L.T.) : ak + as + ığ + . + . = Avurt içleri

Kuzı (D.L.T.) : uk + uz + ığ + . + . = Kuyu

Kızığ (D.L.T.) : ık + ız + ığ + . + . = Kıyı

Kuz (Anad.) : uk + uz + . + . + . = Gün görmiyen yer

Koz (Kır.) : ok + oz + . + . + . = Çadır

Kas(Koyb.Sağ.): ak + as + . + . + . = Kıyı, sınır

Ar. Kasa : ak + as + ağ + . + . = Köşebucak, kasaba

Haşa : ah + aş + ağ + . + . = Sığınak

Gaza : ag + az + ağ + . + . = Siper

Kuzuf : uk + uz + uf + . + . = Düşülecek yer

Huss	: uh + us + uğ + . + . = Tahta ve kamışla örtülmüş ev
Kasse	: ak + as + eğ + eğ + . = Küçük köy
Kos	: ok + os + . + . + . = Avcı evi
T. Üçek (Tar.)	: üğ + üç + ek + . + . = Hayvanların kış yatağı
Öz (D.L.T.)	: öğ + öz + . + . + . = Dağ arası, dere
Ezi (Der.)	: eğ + ez + iğ + . + . = Köşe, zaviye
Ar. Uşş	: uğ + uş + . + uğ + . = Kuş yuvası
Eza	: eğ + ez + . + ağ + . = Zırhlar
Üsre	: üğ + üs + ür + eğ + . = Sağlam zırh
Asur	: ağ + as + ur + . + . = Kuyu
T. Şip (Sart., Çağ.)	: iğ + iş + ip + . + . = Dam
Şapak (Kır.)	: ağ + aş + ap + ak + . = Ufuk, gök kenarı
Şamyan (Çağ.)	: ağ + aş + am + ay + an = Çadır
Ar. Şeba	: eğ + eş + eb + ağ + . = Pusu
Şefa	: eğ + eş + ef + ağ + . = Kıyı, uç
Şafak	: ağ + aş + af + ak + . = Köşe, kıyı
Zabak	: ağ + az + ab + ak + . = Hapis damı

(4) Gölge, sığınacak yer, köşe, bucak, derinlik, kuytu, çukur, yarık anlamlarında :

Türkçede:

Öğüze: Dam, örtü (Tarancı, Çağatay) R.

Ağız: Kuyu, küp gibi şeylerin ağzı, oyuk yeri (D. L. T) [Sagay ve Koybalca: aks, Yakutça: uos, türlü Türk lehçelerinde (ags, agıs, auz, ûz, âs)

Hasa: Yazın atları koymıya yarıyan ahır. (Yakut)

Kaza: Hayvan koymaya mahsus yer [bazı Türk lehçelerinde] Pekarski

Has: Kazmak (Yakut) = Kasmak, kazmak.

Kas: Kıyı, sınır (Koybal, Sagay) R. Yolun bir tarafında bulunan evler (Çuvaş)

Kazu: Köyün muayyen bir kısmı, ayrı bir mahallesi (Çuvaş)

Kası: Ağaç ve buna benzer şeylerden yapıp koyun ve sair hayvanların konulduğu yer. (D.L.T.) farsçada: kâz Türkçede (kesmelik) adı verilen davar yatakları ve dağlardaki mağara demektir.]

Kasnak: Hazine = Gömü [Kaznak ta böyledir.] R.

Kaspak: Çukur, mezar. R.

Kasıg: Ağzın sağlı, sollu iç tarafı, avurt içleri. [Bu kelime, ağız sözümüzün vokali düşmüş bir şekli olarak görülür. Arapçada (گز — guzz) kelimesi de aynı anlamdadır. Oğuz Türklerinin

adı da yine bu dilde vokali dü-
şerek (غ — guzz) olmuştur.]
Kasık: İnsanın gün görmiyen,
gölgeli ve kapalı yeri. [Sümerce:
kisim ve farsça: *kūs*, arapça: *keys*
hep kapalılık, gizlilik, kuytuluk
fikrinden çıkmıştır. Bunu teyit
edecek pek çok örnekler vardır.]
Kesik: Hendek, çukur. (Dergi)
Kesmelik: Mağara. R.
Kez: Okta giriş bindirecek kertik
(Kamus tercümesi)
Gez: İki dağ veya tepenin birleş-
tiği ingin nokta (Anadolunun
birçok yerlerinden)
Kecebe: Koçı adı verilen ve deve-
lerin üstüne konulan kadınlara
mahsus üstü örtülü mahfe (Neh-
cülferadis)
Kızığ: Kıyı (D. L. T.)
Koçu: Hendek, çukur. (Dergi)
Kos: Seyyar yurt, çadır (Kırgız) R.
Kuşun: İkametgâh. R. [= Farsça:
Kâşane]
Kuzı: Kuyu (D.L.T.)
Kuz: Gün görmiyen yer, gölgelik.
Kuş: Gölge (Behcetüllûgat)
Kuşlak: Av evi. [= Farsçada *kâşe*]
Kucak: Ağuş [Farsça sanılan (*agûş*)
bunun vokali düşmemiş şeklidir.]

Ezi: Köşe, zaviye (Dergi)
Öz: Dağ arası, dere (D. L. T.)
Ezik: Deride husulegelen uzun çizgi
(D. L. T.)
Oçak: Kucağa alma. R.
Üçek: Hayvanların kış yatağı, in
(tarancı) R.
Çap: Köşe, bucak. (Dergi)

Cıbık: Köşe, bucak. (Dergi)
Cubuk: Hendek. (Dergi)
Çopul: Hendek. (Dergi) [çeper:
Siper]
Samah: İki ormanlığın aralığı (Ya-
kut) [tenasül uzuvları da de-
mektir.]
Şapak: Ufuk, gök kenarı (Kırgız) R.
Şip: Dam. (Sart, Çağatay) R.
Şibe: Kale. (Televut, Altay) = Ce-
be. R.
Şamyan: Çadır. (Çağatay)

Arapçada :

اعصم — A'sam,e: Bir fenalıktan
korundu.
احسن — Ahsan,a: Sığındı.
احضان — Âhzan: Kucaklar [bu keli-
me de kucak anlamında (حضان —
Hızn) nın cemi sanılır. (احضان) ge-
ceye izafetle karanlık anlamında
kullanılır].

حجر — Hıcr: Kucak.
حجرة — Hucre: Nahiye, oda, kabir.
حاج — Haca: Köşe, sığınak.
حجاج — Hıcac: Köşe, yan
حله — Hacele: Gelin çadırı.
جل — Hecl: İki dağ arasındaki
çukur.
عيج — Hecic: Derin vadi.
حيف — Hasif: Taşlık yerde ka-
zılmış kuyu.
حصر — Hasir: Karanlık, zından.
حصن — Hısn: Sığınak.
حضان — Hızn: Kucak, köşe.
خص — Huss: Tahta veya kamışla
örtülmüş ev.

خصاصه — Husase: Her nevi delik, aralık [aynı kelime bulut ta demektir.]

حصب — Husb: Yan köşe, gölge.

خسف — Hasf: Kuyunun su çıkan gözü, kuyu kazmak.

حشا — Haşa: Sığınmak, himaye.

حاشية — Haşiye: Köşe, gölge.

غضا — Gaza: Siper, insanı gizleyen, göze göstermiyen herşey (Lisanülârap).

نصا — Kasa: Köşe, nahiye, avlu.

قصى — Kusva: Derenin yanı, köşesi = Kuz

قذف — Kuzuf: Ayak kayıp düşülecek yer = Kuzı = kuyu.

قذم — Kuzum: Kör kuyular. [غذية — gazîme: Geniş kuyu.]

قذف — Kuzf: Köşe, bucak.

نصبه — Kasaba: Köşk, köşkün içi, memleket, yeni kazılmış kuyu.

[نصب — Kasab: Nefes boruları.]

قصر — Kasr: Köşk.

نصاره — Kusara: Geniş ev, oda.

نصوره — Kasûra: Gelin odası, çadırı.

نصع — Kasa': Eve kapanıp kalma.

قاصعاء — Kasîâ': Gözsüz yuvası.

قوس — Kus: Avcı evi, papaz hücre.

قسه — Kasse: Küçük köy

قض — Kazz: Delmek, delik açmak

قضاء — Kazzâ': Sağlam zırh.

قضب — Kazîb: Erkeğin tenasül uzvu [كيس — Kays, قاصب — Kasb da böyledir.]

عصم — Asm: Korumak, saklamak

عائور — Âsur: Kuyu.

اضا — Aza: Zırhlar.

عش — Uşş: Kuş yuvası.

اجم — Ücüm: Kal'e, köşk [aynı kelime birbirine girmiş koyu gölgeli ağaçlar da demektir ki müfredi: عجم — eceme dir.]

عصر — Asr: Sığınmak.

اسره — Üsre: Sağlam zırh.

سامه — Same: Kuyunun ağzını genişletmek için kazılan çukur, dağın asıl toprağına uymıyan maden damarları, kayalarda su ırkilecek çukur; cemi: سام — sâm

شبا — Şeba; Pusu.

شفا — Şefa: Kıyı, uç, [bu kelime aynı zamanda güneş batmak ta demektir.]

شفه — Şefe: Kıyı, dudak.

شفر — Şufr: Köşe, kıyı, kirpiklerin kökü, dibi = شفير — şefîr.

شفق — Şafak: Köşe, kıyı [güneş batarken hâsıl olan kızılık ta demektir.]

صفق — Safk: Köşe, kıyı.

شبره — Şebre: Çukur.

زبن — Zebn: Köşe, nahiye, hücre ev.

زفن — Zifn: Damların üstündeki gölgelik.

زبق — Zabak: Hapis damı.

زابونه — Zabuka: Evin köşesi.

صمر — Sumr: Avuç, Köşe = صبر — Subr.

5— Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» ve ondan çıkan genel mefhumlardan «Esas» mefhumudur.

	(1)	(2)	(3)	(4)
T. Akušak (Çağ.)	: ak + uş + ak	+	.	= Kalbin içi, merkezi
Üöz (Yak.)	: üğ + öz + .	+	.	= Öz, merkez
Ar. Ahaş'	: ah + aş + ağ	+	.	= Karnın içindeki yer
Ekzam	: ek + ez + am	+	.	= Nefes boruları, boğazın çukur yerleri
T. Öz	: öğ + öz + .	+	.	= Asıl, kalp
İç	: iğ + iç + .	+	.	= İç
Ar. Üss	: üğ + üs + üğ	+	.	= Öz, kalp
Ass	: ağ + as + ağ	+	.	= Öz, asıl
Izz	: ığ + ız + ığ	+	.	= Öz, asıl
Iys	: iy + is + .	+	.	= Öz, asıl
Asıl	: ağ + as + ıl	+	.	= Öz
Asal	: ağ + as + al	+	.	= Bağırsak
T. Simî	: iğ + is + im	+	iğ	= Hayvanın bağırsak kısmı
Sime	: iğ + is + im	+	eğ	= Usare
Ar. Sâme	: ağ + as + am	+	eğ	= Ağacın özdeği
Semm	: eğ + es + em	+	eğ	= Delik
Samim	: ağ + as + am	+	im	= İç, öz
Zamir	: ağ + az + am	+	ir	= Kalbin içi

(5) Öz, iç, merkez anlamlarında:

Akušak: Kalbin içi, merkezi (Çağatay) Pa. [Farsça: *Kâşâk*] bir nesneyi zamirde tutup gizlemek demektir.]

Öğüz: Irmak özü, suyun en derin yeri. [mutlak ırmak yerinde kullanılmıştır.]

Üös: Öz, merkez, ağacın özü [Tün-nöz: Gece yarısı, en karanlık zaman] (Yakut)

Osogos: Barak, karın. (Yakut)

Gez: (Orta Anadolu dil derlemeleri)

Özek: Merkez (Çağatay, Azeri) R.

Kazı: İç yağı (Altay)

Öz: Bir şeyin içi, en gizli yeri, kalp, ruh [iç, Yakutça aynı anlamda: (is) ve divanda ağaç, boynuz gibi her şeyin içi anlamında gösterilen (üş) de böyledir.]

Ezre: Nüve (Dergi)

Os: Karın (Yakut) [is-os şeklinde]

Simî: Ahşâ, hayvanın barsak kısmı (Yakut)

Sime: Usare (Yakut)

Arapçada :

اکظام — *âkzâm*: Nefes boruları, boğazın çukur yerleri

اقصاب — Aksab: Barsaklar [yukardaki kelime gibi bu da cemi sanılmaktadır.]

احشاء — Ahşâ': Karnın içindekiler. [bu da (حش) - Haşv)ın cemi sayılır.

اس — Üss: Öz, kalp. (Lisanülârap)

اص — Uss: Asıl.

اصل — Asl: Temel

عص — Ass: Öz, asıl

عض — Izz: „ „

عيس — İs: „ „

عصاره — Usare: Öz, bir şeyin sıkılıp çıkarılan suyu

عمل — Asal: Barsak.

سامة — Sâme: Ağacın özdeki.

سم — Semm: Delik. [سمام - Simam: Ağız, burun ve kulaklar].

ضمير — Zamîr: kalbin içi.

صميم — Samîn: İç, öz.

صفر — Safar: kalbin içi, özü

[صفرة — Sufra: karalık. صفر — Safır, sıfır, sufr: boş]

6 — Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» esasından çıkan «Ziya» mefhumunun insan ruhunda tecellisi olan «his, idrak, zekâ»dır.

(1) (2) (3) (4)(5)

T. Ahsun (Çağ.) : ah + as + un .+. = Sarhoş

Eksin (Der.) : ek + es + in .+. = Âciz

Ar. Ağsa : ağ + as + ağ .+. = Ahmaklar

Ahsa : ah + as + ağ .+. = Şaşkınlık

Ahşam : ah + aş + am .+. = Burnu koku almıyan

A'sa : ağ + as + ağ .+. = Ahmak

Ahz : ah + az + . .+. = Şarabın sekir vermesi

Ahaz : ah + az + . .+. = Deve delirmek

T. Keşe (Kır.) : ek + eş + eğ .+. = Ahmak

Kes (R.) : ek + es + . .+. = Şaşkınlık

Kösün (Yak.) : ök + ös + ün .+. = Uyuşukluk

Ar. Has' : ah + as + ağ .+. = Göz yorulmak, görmez olmak

Hizr : ih + iz + ir .+. = Ahmak

Hic'a : ih + ic + ağ .+. = Ahmak

Kazf : ak + az + af .+. = Saçma söylemek

T. Azık (Der.) : ağ + ız + ık .+. = Yolunu şaşırma

İser (Türkm.) : iğ + is + er .+. = Aptal, akılsız

Uçuk : uğ + uç + uk .+. = Sara nöbeti

Ospah (Yak.) : oğ + os + op + al .+. = Körümsü adam

Üşermek (Di-

van): üğ+üş+er+em+ek=Gözü kararmak

Ar. Accan	: ağ+ac+ağ+an +.	=Ahmak
Aşa'	: ağ+aş+ağ +.+.	=Görmek
Azh	: ağ+az+ah +.+.	=Şaşkınlık vermek
T. Şım (Tel.)	: ığ+ış+ım +.+.	=Ahmak
Sapık	: ağ+as+ap+ık +.+.	=Akılsız, deli
Seme	: eğ+es+em+eğ +.	=Sersem
Ar. Semeh	: eğ+es+em+eh +.	=Aklını kaçıрма
Zebb	: eğ+ez+eb+eğ +.	=Deve delirmek
Asf	: ağ+as+af +.+.	=Yolunu şaşıрма, azma
Şamak	: ağ+aş+am+ak +.	=Şımarıklık
Samm	: ağ+as+am+ağ +.	=Sağırlık

(6) Körlük, sarhoşluk, aptallık, ahmaklık, baygınlık, şaşkınlık, duygu uzuvlarının işlemezliği anlamlarında :

Türkçede :

Ahsum: Sarhoş, betmest. (Çağatay) R.

Ahsun(uğ): Sarhoş (D.L.T.)

Agışmak: Dalâlete düşmek, yolunu şaşırmak (Çağatay) (B.T.L)

Eksin: Âciz (Dergi)

Kasgı: Âtıl, derbeder. (Koybal, Sagay, Kaç) R.

Kes: Şaşkın, mebhut. (Lehçe) şaşkınlık. R.

Geç: Aptal, beceriksiz (Çağatay)R.

Keş: Kör. [Anadolunun bir kısım yerlerinde: "gözün keş olsun,, ilencinde kullanılır. Keş: Kırgızca akşam demektir.]

Keşe: Ahmak. (Kara Kırgız) R.

Keçe: Hissini kaybetmiş. Keçeleşmek: Uyuşmak

Kaçık: Deli

Kısır: Delirmek. (Yakut)

Kızbay: Âtıl. (Kumuk)

Küsün: Hissiz, kaba, uyuşukluk. (Yakut).

Kücül: Ebleh. aptal. (Dergi)

Azık, azgı: Dalâlet, yolunu şışırma

Azımak: Gürültüden kulak duymaz hale gelmek (D. L. T.)

Esrik: Serhoş.

Esürük: Deli. (Dergi)

Usan: Tembel, gafil (Çağatay).Pa. [Sümerce Usan: Akşam demektir].

Osan(ğ): Sersem. (İdrak haşiyesi)

Ôsrük: Sarhoş (Çağatay) (B.T.L.)

İser: Aptal, akılsız (Türkmen) R.

İsirmek: Tefekkürünü kaybetmek, sarhoş olmak (Karayım) R.

Üşermek: Gözü kararmak, dumanlanmak (D. L. T.)

Uzuşmak : Uyuşmak = keçeleşmek
(D. L. T.)

Uçuk : Sara nöbeti. (كتاب اللغات القريبة)

Ospah : Körümsü adam. (Yakut)

Sapık : Akılsız, deli. [Sapmak :
Dalâlete düşmek, yolunu şaşırmak.]

Samarık : Sersem. (Dergi)

Samarak : Sersem, akılsız. (Dergi)

Samrama : Ahmak, hissiz „

Samsuk : Sadedil „

Seme : Ahmak, sersem. „

Sümülün : Hastanın kendinden geçmesi, zihin dalgınlığı (Elidrak)

Sümlim : Türkçe konuşamıyan.
(D. L. T.)

Şapşal : Derbeder. (Dergi)

Şım : Ahmak, (Tobul) R.

Arapçada :

اهساء — **Ehsâ' :** Şaşırmış adamlar.
[bu kelime müfredi olmıyan bir cemi sanılmıştır].

احشم — **Ahşam :** Burnu koku almıyan.

اعشى — **A'sa :** Gece görmıyen, kör.

اعشر — **A'sar :** Ahmak, aptal

اغتر — **Agser :** Cahil, ahmak.

اخف — **Ahsef'e :** Kör oldu. [Göze isnat olunarak.]

اغث — **Agass'e :** Saçmasapan söyledi.

اعثى — **A'sa :** Ahmak.

اخذ — **Ahz :** Şarabın sekir vermesi, tutması.

اخذ — **Ahaz :** Deve delirmek.

اغساس — **Agsas :** Ahmaklar. (Lisa-

nülarap) [bu kelime (غس — guss) un cemi sanılmıştır].

اغضى — **Agza :** Sustu ve gözünü kapadı.

حتر — **Hasir :** Gönül, dil, kulak için aciz vasfı olarak: Bir şey zapt edemez, tat duymaz, iyi işidemez.

حسر — **Hasır :** âciz, bitap [حور — **Husûr :** Göz fazla bakmaktan yorulmak, göremez hale gelmek].

حصر — **Hasır :** Söz söyleyememek, tutulup kalmak.

خأ — **Has' — Husû' :** Göz yorulmak. Görmez olmak.

حسر — **Hasr :** Yolunu şaşırmak.

خف — **Hasf :** Gözü kör etmek.

خثوع — **Huşû' :** Göz yumulmak, eğilmek, ses kesilmek, dinmek [aynı fiil: Akşam olmak demektir].

هجم — **Hic'a :** Ahmak. [هجم — **Hic' — Hic' :** kelimeleri de bu anlamdadır. (هجم) de: Gecedden bir müddet demektir].

هجاه — **Hecace :** Ahmak.

هذيان — **Hezeyan :** Saçma söylemek, sayıklamak.

كذف — **Kazf :** Saçma sapan söylemek, [aynı kelime kusmak ta demektir].

مزر — **Hizr :** Ahmak, avanak = iser

هأ — **Hüc'e :** Ahmak.

هزيع — **Hezî' :** Ahmak. [Bu kelime gecedden bir müddet anlamına da gelmektedir].

عجاج — Acac : Ahmak. [aynı kelime toz, duman da demektir].
 عجان — Accan : Ahmak.
 عجز — Acz : Âcizlik, bir şey elden gelememek.
 عسف — Asf : Yoldan azmak, şaşırmaq, şaşkınlık.
 عشا — Aşa : Körlük.
 عشواء — Aşvâ : Şaşkın, mütereddit.
 عصف — Azh : Dehşete düşürmek, şaşkınlık vermek (الغصم)
 سمة — Semeh : Dehşet, korku, aklını kaçıрма.
 ذمة — Zemeh : Dehşet, korku, aklını kaçıрма.
 سباه — Sebâh : Saçma sapan söyleyen [Sebeh: Ateh getirmek].
 صابه — Sâbe : Sapıklık, delilik, beyinsizlik.

سفيه — Sefih : Beyinsiz = Sapıg.
 صم — Samm : Kulağı duymamak, kapanmak.
 صت — Samt : Susmak.
 سادم — Samid : Gabi, gafil. [Anadoluda bu gibilere: Samut denir].
 ضبط — Sabit : Beceriksiz, ahmak.
 سبع — Sebc : Sözde beceriksizlik, saçma, sapan söylemek.
 شباه — Şebât : Akıllı az, beyinsiz.
 شق — Şamak : Şımarık, deli.
 ذب — Zebb : Deve delirmek [aynı kelime akşam olmak ta demektir. ذباب — zubab : Delilik].
 ذاب — Zab,e : Akıllı iken eblehleşti.

7 — Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» aslından gelen umumî anlamlardan «Hareket» mefhumudur.

(1) (2) (3) (4) (5)

T. As (Yak) : ağ + as + . + . + . = Geçmek, uzaklaşmak, kaybolmak.

Eksimek (Kel. ek + es + im + ek + . = Meyletmek Dim.):

İkis (K.Kır.) : ik + is + . + . + . = Sıçramak, ileri geçmek.

Igış (Altay) : ig + ıg + . + . + . = Geçe kalmak, vaktinde yapmamak.

Ar. Akş : ak + aş + . + . + . = Geçmek, ileri gitmek

İaz : iğ + az + . + . + . = İlerlemek, geçmek

Agazza : ag + az + ağ + ağ + . = Koştu

Agaşşa : ag + aş + ağ + ağ + . = Koşturdu

Akşaa : ak + aş + ağ + ağ + . = Azaklaştı

T. Keş (Yak.)	: ek + es + . + . + . =	Hududu aşmak
Kos (Çuv.)	: ok + os + . + . + . =	Bir şeyden geçmek, hicret
Kaza (Alt.)	: ak + az + ağ + . + . =	Çabuk
Kas (Çuv.)	: ak + as + . + . + . =	Koşmak
Ar. Kass	: ak + as + ağ + . + . =	Koşmak
Gass	: ag + as + ağ + . + . =	Bir yere uğrayıp geçmek
Gazza	: ag + az + ağ + ağ + . =	Gecikti
Gazz	: ag + az + ağ + . + . =	Koşmak
Haşşe	: ah + aş + eğ + eğ + . =	Geçti
T. Aşga (Kaz.)	: ag + aş + ağ + ağ + . =	Acele
Uza (D.L.T.)	: uğ + uz + ağ + . + . =	Geçmiş zaman
Ösük (Yak.)	: öğ + ös + ük + . + . =	Mazi
Aşuk (Çag.)	: ağ + aş + uk + . + . =	Acele
Ar. Aşar	: ağ + aş + ar + . + . =	Aşırı hareket
Aşa	: ağ + aş + ağ + . + . =	Aştı, geçti
Azk	: ağ + az + ak + . + . =	Koşmak
Acr	: ağ + ac + ar + . + . =	Kaçmak
Ass	: ağ + as + ağ + . + . =	Havadis gecikmek
Ezuk	: eğ + ez + uk + . + . =	Gecikmek
T. Şeb (D.L.T.)	: eğ + eş + eb + . + . =	Sürat, çabuk
Şimga (Alt.)	: iğ + iş + im + ag + ağ =	Aceleci
Sapmak	: ağ + as + ap + am + ak =	Geçmek
Ar. Sabe	: ağ + as + ab + eğ + . =	Koştı
Same	: ağ + as + am + eğ + . =	Geçti
Zebbe	: eğ + ez + eb + eğ + eğ =	Vakit geçti
Safh	: ağ + as + af + ah + . =	Vaz geçmek
Sebk	: eğ + es + eb + ek + . =	Geçmek, ileri gitmek.

(7) Geçmek, göçmek, aşmak, kaçmak, uzaklaşmak, koşmak, ayrılmak, gecikmek, vazgeçmek, geri kalmak, geri bırakmak, engel anlamlarında:

Türkçede:

âs = (agas): Gelip geçmek, koşmak, uzaklaşmak, kaybolmak, yokolmak. (Yakut)

Eksinmek: Meyletmek. (Kelile ve Dimne) tercümesi)

İkis: Sıçramak, atılmak, ileri geçmek. (Kara kırgız) R.

Geçmek: İleri gitmek. [Farsça: Heş: gitmek]

Göçmek: Bir yerden ayrılmak, başka bir yere gitmek.

Kaçmak: Süratle gitmek. [Farsça: **Kâç**: kaçmaktan kinayedir:(Burhan.)]

Kaşu: Firar. (Kara kırgız). R.

Kes: Hududu aşmak. (Yakut)

Kos: Bir şeyden geçmek, hicret etmek (Çuvaş) [=Yakutça: Kös, kara kırgızca: Köş]

Kas: Geçmek. (çuvaş) [bu kelime aynı lehcede: gece de demektir]

Kıstavul: Acele. (Nogay halk edebiyatı)

Hız: Sürat.

Kışmak: Yoldan sapmak, güneş batıya doğru eğilmek (D. L. T)

Kasmak: Kaçmak. (Sagay, Koybal)

Kaza: Çabuk (Altay)

Aşmak: Geçmek, ilerilemek, ileri gitmek.

Azrılmak: Ayrılmak (D. L. T.)

Aşga: Acele. (Kazan) R.

Aşuk: Acele. (Çagatay)

Uşma: Sürat. (Çulluk Kapan Lûgatı)

Öza: Geçmiş zaman (D. L. T.)

Özek: Güneşin zevali. (Mukaddi-metüledep tercümesi)

Ösek: Güneşin zevali

Usük: Mazi, geçmiş zaman (Yakut)

Çapmak: Acele etmek (İstanbul kuran tercümcisi)

Şep: Sürat. (D. L. T.)

Çabuk: Süratli. [= Farsça: **Ça-bük**]

Şınga: Aceleci. [Altay] R.

Şımdamak: Acele etmek. (Altay)R.

Savmak: Defetmek savuşturmak.e

Sapmak: Udûletmek, yolu geçip gitmek, inhiraf etmek.

Sappırı: Bir yerden öbür yere çabukca gitmek (Yakut)

Şımutmak: Azletmek. (Mukaddi-metüledep tercümesi)

Arapçada:

عكش — **akş**: Geçmek, ileri gitmek.

اعش — **Aaşş,e**: Koşturdu, acele ettirdi.

احش — **Ahaşş,e**: Koşturdu, acele ettirdi.

اغش — **Agaşş,e**: Koşturdu, acele ettirdi.

اعد — **Agazz,e**: Koştı [Ağas(Yakut)]

ايعاز — **Îâz**: İlerlemek, geçmek [Ağas (Yakut)]

اكد — **Akâss,e**: Kaçtı, koştı.

اكدش — **Akaşş,e**: Koştu, kaçıştı.

افتع — **Akşaa**: Uzaklaştı, çekildi.

اعب — **A'seb,e**: Kurt kaçtı.

احصف — **Ahsaf'a**: Uzaklaştırdı.

اعصف — **A'saf,a**: Süratle geçip gitti.

اعزب — **A'zeb,e**: Uzaklaştı, uzaklaştırdı.

احصب — **Ahsab,a**: Vazgeçti.

احصر — **Ahsar'a**: Alıkoydu.

احرق — **Ahzak,a**: „ „, gitme-sine mani oldu.

اغزى — **Agza**: Borcunu geciktirdi.

افصى — Aksa: Uzak, en uzak.
 عكظ — Akz: Habsetmek, alıkoy-
 mak.
 عكص — Aks: Habsetmek, alıkoy-
 mak.

حصب — Hasb: Korkup kaçmak.
 حمر — Hacr: Menetmek, alıkoy-
 mak.
 حث — Hass: Hızlandırmak, teş-
 vik etmek
 حض — Hazz: „
 حاص — Has,a: Vazgeçti, udul etti.
 حمم — Hacm: Menetmek, alıkoy-
 mak.
 حشر — Haşr: Yurdundan uzak-
 laştırmak, aşırarak.
 حش — Haşş,e: Koştu.
 حوّل — Hacûl: Uzak.
 حأ — Hace,e: Vazgeçirdi [= حجن —
 Hacen,e]

خزر — Hazr: Kaçmak.
 خف — Hasef,e: Geçti.
 خش — Haşş,e: „
 خشر — Haşar: Korkup kaçma.
 خشف — Haşf: Koşma.
 حمم — Hecm: Geçmek, sakinleşmek
 هع — Hes': Koşmak.
 هجر — Hecr: Bırakmak, vazgeçmek.
 [Arapçada (ه) den önce gelen
 (ه) lerin pek çoğu (ğ) nin değiş-
 mişi olarak görülür.]

هجب — Hecb: Koşmak.
 قس — Kass: Koşmak.
 غس — Gass: Bir yere uğrayup

geçmek, bir adamı geçmek =
 hicvetmek.

غض — Gazz,a: Gecikti. (الإفراط الكناية)
 قفقه — Kaskasa: Bütün gece u-
 yumayıp yürümek.
 قشوش — Kuşuş: Kaçışmak, kaç-
 mak.
 قذوف — Kazûf, قدیف — Kazîf:
 Uzak.
 قاصى — Kasî: Uzak.
 قذل — Kazel: Meyletmek.
 غذ — Gazz: Koşmak.
 غزو — Gazv: Koşmak.
 كاص — Kâs,a: Kaçtı.
 كصم — Kesam,e: Geçti gitti.
 كشح — Keşah,a: Vazgeçti.
 كشر — Keşr: Koşmak, kaçmak.
 كشكه — Keşkeşe: Kaçmak.
 كئيش — Keşiş: Tard = Kaçırma
 كئف — Keşef: Kavgada bozulmak,
 Kaçmak.

اعل — Asl: Koşmak.
 اس — Ass: Havadis gecikmek,
 عصف — Asf: Yoldan azmak = Şaş-
 mak, koşmak.
 اشر — Aşar: Aşırı hareket etmek
 عشا — Aşa: Aştı, geçti (Lisanülarap)
 عزوب — Uzûb: Kaybolmak, gitmek.
 (uzmak = geçmek) = ازود Uzûf
 عزيم — Azîm: Çok süratli gidiş.
 عواء — Asvâ': Acul.
 عس — Ass: Gece gitmek, gece yü-
 rüyüşü. (أس' e de böyledir.)
 عجم — Acs: Geciktirmek.

عصر — Asr : Geç. [İkinci, akşam da demektir]

عزك — Azk : Koşmak.

ازوح Uzuḥ : Gecikmek. [uzaklık sözünün de divanda aynı anlamda olduğu görülür.]

عجر — Acr : Kaçmak.

ساب — Sâb,e : Koştu.

زاب — Zâb,e : Kaçıp gitti.

سام — Sâṁ,e : Geçti.

سبي — Seby : Uzaklaştırmak.

ذب = زب — Zebb : Vakit geçmek. [akşam olmak ta demektir].

ذب — Zebb : Menetmek, alıkoymak.

زبن — Zebn : Savmak, defetmek, uzak ev.

نبر — Sebr : Savmak.

صبر — Kapamak, menetmek.

صبن — Sabn : Menetmek, alıkoymak.

زبر — Zebr : Menetmek.

صفح — Safh : Vazgeçirmek.

سبط — Sabat : Geçikmek, geri kalmak.

سبق — Sebk : Geçmek, ileri gitmek.

8 — Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından gelerek onun yerine ikame edilen «ego = ben» mefhumudur.

(1) (2) (3) (4) (5)

T. Kaska (K.Kır.) : ak + as + ak + ağ + . = korkunç

Keselte (Yak.) : ek + es + el + et + eḡ = Gözünü yıldırma

Kes (R.) : ek + es + . + . + . = Utanma

Kocuk (Anad.) : ok + oc + uk + . + . = İhtiraz, korku.

Kiçem (Çuv.) : ik + iç + em + . + . = Mahcubane

Ar. Ahza : ah + az + ağ + . + . = Korktu

Ahşeme : ah + aş + em + eḡ + . = Utandırdı

Akzâ : ak + az + ağ + . + . = Mahcup adamlar.

(8) Korkmak, Kaçınmak, utanmak, anlamlarında :

Kaska : Müthiş, korkunç (Kara kırıgız)

Keselte : Korkutma. (Yakut)

Keset : Gözünü yıldırma. (Yakut)

Kıçanmak : Tehdit etmek (Altay)

Kazır : Korkunç. (Altay)

Kuşku : Tevehhüm, Kaçınma

Küşüm : Endişe, tevehhüm, Hicap, (Dergi)

Küşünlemek : Utanmak (Dergi).

Kes : Utanma. (R.)

Kiçem : Mahcubane. (Çuvaş)

Kocuk : Korku, ihtiraz (Anadolu).

Kecey : Kadın şamanlarından dünyaya gelen ve insanlara delilik ve türlü hastalıklar veren ifrit. (Yakut)

Öcü : Korku ifade eden ses. (Yakut)

Uçuk : Cin, peri. (Dergi)

Öcü : Dev, gulyabani. (Anadolu)

Uçunmak: Korkmak, tavahhuş etmek (Babus)

Arapçada:

احشم — Ahşam'a: Utandırdı.
احزی — Ahza: Korktu.
اخشى — Ahşa: Korkuttu.
اقزاء — Akzâ: Utananlar.

حصب — Hasb: Korkup kaçma.
حجاب — Hicab: Utanma.
خجل — Hacer:
خزى — Haza: Utanmak.

حشم — Haşm: Utandırma.

حشمه — Hişme: Utanma.

حصر — Hasır,a: Utandı.

خشية — Haşyet: Korku.

خشر — Haşar: Korkup kaçma.

كاش — Kâşe: Korktu [= kaçtı]

كزم — Kezim: Korkak.

ذأب — Ze'b: Korkutmak [ذ- Zebb:
Akşam olmak demektir.]

شفق — Şafak: Korku [Aynı keli-
me: Akşam kızılığı da demektir.]

9 — Burada ana kökün anlamı «güneş» ve «güneşin sıcaklığı»dır.

(1) (2) (3) (5)

T. Kas(Sağ.) : ak + as + . + . = Yağmurlu, sisli hava
Kıs (Yak.,Sağ.): ık + ıs + . + . = Kış
Kösüy (Yak.) : ök + üs + üy + . = Donmak
Ar. Kass : ak + as + ağ + . = Kırağı
Kasiyy : ak + as + iy + iğ = Soğuk
Haşef : ah + aş + ef + . = İri iri düşen kar

(9) Kış, souk, üşümek, donmak, kar, buz anlamlarında:

Kıs: Kış. (Yakut, Sagay Koybal, Kırgız) R.

Kaz: Kartipisi (D. L. T.)

Kás: Yağmurlu, sisli, fena hava. (Sagay) R.

Kus: Teşrinisani (Sagay) R.

Kuz: Güneş görmeyen yer, gölgelik, Şimal tarafı (Anadolu)

Güz: Sonbahar, hazan. (Anadolu)

Kuzgurmak: Kar saganaklı yağmak (D. L. T.)

Küsküay: Teşrinsani (Küerik) R.

Gücü: Karakış. (Anadolu)

Gücük: Kışın en şiddetli zamanı, Şubat (anadolu)

Küşikmek: Donmak. (Kazan) R.

Kösüy: Donmak, sertleşmek. (Yakut)

Kasnatmak: Soğuktan zangır zangır titretmek (D. L. T.)

Üşümek: Üşümek.

Üşik: Meyvaları Çalan soğuk (D. L. T.)

Arapça :

اكرز — Ekezz.e: Soğuktan titretti, üşüttü.

احص — Ahass: Ayaz, şiddetli soğuk.

فى — Kasiyy: Soğuk, katı.

قس — Kass: Kırağı.

حس — Hâss: Soğuk, ekini yakmak

حص — Hass: Soğuk, ekini yakmak

خسر — Hasar: Soğuk.

خشف — Haşef: خشف — Haşif: iri düşen kar. [bu kelimeden çıkan müştakların pek çoğu, gece gezmek ve batıp kaybolmak anlamlarına da gelmektedir.]

خاشف — Hâşif: Soğuk.

خشف — Haşf: Soğukluk.

قشع — Kaş': Suyun üzerinde donmuş ince buz tabakası.

قاشق — Qasık: Soğuk. [aynı kelime: akşam ve güneş battıktan sonraki vakit anlamlarına da gelmektedir.]

قكاس — Kaskas: Çok şiddetli soğuk. [çok karanlık gece de demektir.]

مجم — Hecme: Kışın şiddetli soğuşu.

مجوم — Hücum: Kış çabuk gelmek [hücum anlamı, gece ve kış düşüncesinden gelmiştir; yoksa Arap lûgatçilerinin sandığı gibi, soğuk ve kış hücum anlamından doğmamıştır.]

سبرات — Seberat: Kışın şiddetli soğukları = سبارات — Sabbarat

شيم — Şebem: Soğuk.

شبا — Şiba: Dolu yağmur sağanağı.

شفان — Şeffan: Soğuk, fırtına, tipi.

شفيف — Şefif: Soğukun şiddeti.

شيبان — Şiyban: Soğuk, bulutlu gün.

صبر — Sabr: Buz.

صبره — Sabra: Şiddetli soğuk.

صبا — Sab': Kış gelmek.

صاف — Saf: Soğuk, ayaz.

صيب — Sabîb: Kırağı.

زمهرير — Kışın şiddetli soğuşu. [Farsçada da (Zem) soğuk demektir.]

10— Burada ana kökün anlamı yine «Güneş» aslından gelen «varlık» genel mefhumdur.

(1) (2) (3)

T. Eksik	: ek + es + ik	= Nakıs, kusur, ayıp
Aksak	: ak + as + ak	
Eksin	: ek + es + in	
Ar. Aksah	: ak + as + ah	= Aksak
Aksa	: ak + as + ağ	= Kulağının ucu kesik deve
Ekşem	: ek + eş + em	= Bir uzvu eksik olan
Akız	: ak + iz + .	= Kısa adam

T.	Kıs (Uyg., Çağ.):	ık + ıs + .	= az, nadir
	Kızın (Çuv.)	: ik + iz + in	= küçük, ufak
	Kiçi	: ik + iç + iğ	= küçük
	Kısa	: ık + ıs + ağ	
Ar.	Kası'	: ak + as + iğ	= Kısa, bodur çocuk
	Kîs	: ik + is + .	= Kısa
	Hıss	: ih + ıs + iğ	= Eksik
	Hasf	: ah + as + af	= Eksilmek
	Kass	: ak + as + ağ	= Kesmek
T.	Az	: ağ + az + .	
	İsik (Anad.)	: iğ + is + ik	= Eksik
	Oçug (Alt.)	: oğ + oç + ug	= En küçük
	Oça (Alt.)	: oğ + oç + ağ	= En küçük
Ar.	Azz	: ağ + az + ağ	= az ve nadir olmak
	İzb	: iğ + iz + ib	= kısa adam
	Ezy	: eğ + ez + ey	= gölge kısaltmak, az ve nadir olmak
	asûm	: ağ + as + um	= azlık, ihtiyaç

(10) Eksilmek, küçülmek, kısaltmak, azalmak, kusur, aksaklık, sakatlık anlamlarında:

Türkçede:

Ökşümek: Küçülme. (Uygur, Çağatay) R.

Eksümek: Eksiltmek. (D. L. T.)

Eksemek: Yediğini eritmek, hazmetmek (Bursa Kuran tercümesi)

İksime: Hazm (ممرحات لاهاء)

Aksak: Topal.

Aksamak: Eksik kalmak, iş yolunda gitmemek

Eksin: Aciz (Dergi)

Eksik: Kusur, Ayıp (Anadolu)

Kıs: Ayıp, kusur. (Dergi)

Kız: Kıtlık. (Kamusulervam)

Kısa: Kesmek.

Kasmak: Kısaltmak, kırmak, ceviz kırmak (Şor, Sagay) [Farsçada: Kâsten: Eksiltmek]

Kestek: Kısa. (Anadolu)

Kıs: Az, nadir. (Uygur, Çağatay) R.

Kiçi: Küçük. (Tuhfe-i zekiye)

Kicik: » (D. L. T.)

Kızın: » ufak (Çuvaş) [=

Tatarca: Keçe, Çermik lehçesinde: izi, Votçada: içi]

Kıstırmak: Kısaltmak. (D. L. T.)

Kızırmak: Azaltmak, eksiltmek (Altay) (Ver.)

Ges: Kısa. Bu ip ges geldi. [Anadolunun birçok yerlerinde]

Az: [Bazı yerlerde (ız) da: Az demektir.]

Esmek: Eksiltmek. (Anadolu)

[İkramını dilden ve lâftan yapan adamlar için kullanılan bir ata sözü: «Doluyu esme, bütünü kesme, buyur Allhı seversen!»]

İsilmek: Eksilmek. (D. L. T.)

Üzmek: Kesmek, ipi koparmak. (D. L. T.)

Uc: Tükenme (D. L. T.)

Oçug: En küçük (Altay) (Ver)

Oça: » » » »

Simelit: Azaltmak, küçültmek. (Yakut)

Arapçada :

اقتى — **Akşo:** Malı tükendi, fakirledi.

احش — **Ahaşş,e:** [Ele isnat ile] : Çolak oldu.

اعم — **A'sem:** Aksak, çolak.

اعتك — **A'sek:** Solak = اعمر — **A'ser**

اقزام — **Akzam:** Kısa, bodur olanlar.

اقزل — **Akzel,e:** Aksadı.

اكسد — **Eksed,e:** Alış veriş aksadı.

اقصى — **Aksa:** Kulağının ucu kesik deve.

اقزن — **Akzen,e:** İnciğini kırdı = aksak yaptı

اكرم — **Ekzem:** Burun, el ve sair uzuvlarından biri kısa olan.

اكثم — **Ekşem:** Uzvu veya hasebi eksik olan.

اكس — **Ekess:** Dişleri kısa.

اكتف — **Aksaf:** Ön dişi ortasından kırılan.

اقصم — **Aksam:** Ön dişi ortasından kırılan.

اقتاد — **Aksad:** Kırık süngü.

اقص — **Kulağının ucu kesik deve.**

احص — **Ahass:** İhtiyaç, uğursuz, yokluk.

عكيط — **Akîz:** Kısa adam.

اعسر — **A'ser,e:** Fakirledi, rızkı eksildi.

اكاس — **Ekâs,e:** Hakkını eksik verdi — [eksüdü]

اخس — **Ahass,e:** eksiltti.

اقتسر — **Aksar'a:** Eksiltti.

اقتسر — **Ahser,e:** Eksiltti.

اقصا — **Kasa:** Koyunun ve devenin kulağındaki kesiklik.

اقصر — **Kasr:** Kasmak, kısaltmak. [aynı kelime: Akşam olmak ta demektir.]

اقصر — **Kısar:** Kısalık.

اقصور — **Kusur:** Acizden bir iş yapamamak, kudret kısalığı.

كزيم — **Kezem:** Burun kısalığı.

قزم — **Kazam:** Kısalık, bodurluk, adilik.

كصبي — **Kasîs:** Kısa.

قصع — **Kasî':** Kısa, bodur çocuk =

قصع — **Kasî'**

كصير — **Kâsîr:** Kısa.

كص — **Kîs:** Kısa.

كسر — **Kesr:** Az, eksik.

كوس — **Kevs:** Sekmek, aksamak, malını değerinden eksikçe satmak [mazisi: كاس — **kâs,e.**]

خماص — **Hasas:** Fakirlik.

خص — **Hîss:** Eksik, kesik. [خيس — **Hîs:** Hakkını kısmak, eksik vermek]

غذ — Gazz,e: Eksiltti.

خف — Hasf: Eksilmek.

هضم — Hazm: eksemek, yediğini eritmek.

حزقه — Huzukka: kısa, bodur adam = kiska.

حاس — Has,e: Alış veriş aksadı.

كاد — Kesad: Alış verişte eksiklik, aksaklık.

فص — Kass: kesmek. [Arapçada kesmek anlamına gelen yüze yakın kök vardır ki bunların hepsi de ya (k-s) konsonlarından veya bunların fonetik değişmelerinden doğmuştur. Bunları burada saymağa lûzum görmedim.]

عاز — Âz,e: Azlık ve ihtiyaç içinde kaldı. [Masdarı: عوز — Avez]

عز — Azz: Az ve nadir olmak.

ازی — Eza: Eksik ve az oldu. [aynı kelime: Akşam yaklaştı da demektir.]

عس — Ass,e: Misafire az ikram etti. [عاس — Hâs,e de böyledir.]

أزف — Ezef: Az ve küçük olmak, azlık ve ihtiyaç içinde olmak.

إزب — İzb: Kısa adam.

أزی — Ezy, اری — eza: gölge kısal-mak.

عسوم — Asûm: Azlık.

عائص — Âis: İhtiyaç = Azlık [Lisa-nûlarap]

عش — Aşş: Az vergi.

عشيب — Aşîb: Kısa.

شفر — Şafar,a: Eksiltti. [شفر — Şaf-far,a fili de: hem malı elden gitti, hem de akşam yaklaştı demektir.]

شف — Şeff: Eksilmek.

ضبن — Zabn: Bir şeye vurarak azasından birini kesmek ve eksiltmek. (المخمس)

شفه — Şefh: Tüketmek, bitirmek.

[1— Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından gelen «kuvvet ve kudret» mefhumlarıdır.

(1) (2) (3) (4)

T. Egez (Der.) : eğ + ez + . + . = Mecalsiz

Egeze (Der.) : eg + ez + eğ + . = Hasta

Ar. Akassa : ak + as + ağ + ağ = At zayıflıktan bitkin hale geldi

T. Kesel (Tar., Çağ.) : ek + es + el + . = Hasta

Kecü (Kom.) : ek + ec + . + üğ = Tembel

Ar. Kesel : ek + es + el + . = Tembellik

Kâzz : ak + az + . + ağ = Yılgın

Gass : ag + as + . + ağ = Zayıf

Keşa' : ek + eş + . + ağ = Yorgunluk

- T. Çuman (Çağ.) : uğ + uç + um + an = Tembel
 Sobü (Yak.) : oğ + os + ob + üğ = Hastalanmak, zayıflamak
 Ar. Şeff : eğ + eş + ef + eğ = Kuvvetten düşmek
 Zebü : eğ + ez + eb + el = Solmak

(11) Yorgunluk, tembellik, hastalık, zayıflık, dermansızlık anlamlarında:

Türkçede:

- Eğiz : Mecalsiz, (Dergi)
 Eğize : Mecalsiz, hasta (Dergi)
 Kesel : Hasta, (Tar, Çağatay) R.
 Kösürsün : Tembel, kesel. (Yakut)
 Kecü : Tembel. (Koman) R.
 Kajan : Tembel (at hakkında (Altay) - Ver -
 Kösülmek : kudretten düşmek, bitap kalmak. (Anadolu)
 Kösnemek : Kudretten düşmek (Dergi)
 Köşmek : Kudretten düşmek (Dergi)
 Kaşan(ng) : Burada, zayıf at (Çağatay) [aynı kelime: karanlık da demektir.]
 Usanmak : Aciz getirmek, yorulmak, bıkmak. [Sümerce: Usan: akşam]
 Çaban : Tembel. (Nogay halk edebiyatı)
 Çuman : Tembel (Çağatay) R.
 Sobü : Hastalanmak, zayıflamak (Yakut)
 Sabıkı : Bitkin. (Yakut)
 Zabın : Zayıf. (Farsçada: Zebun)
Arapçada:
 انفس — Akass,a: At, zayıflıktan bitkin ve yerinden kalkamaz hale geldi.

- كل — Kesel : Tembellik.
 كسر — Keser : Tembellik.
 نصار — Kasar : Tembellik.
 قصم — Kasım : Âciz, bitkin.
 قصور — Kusur : Her işte acizden bir şey yapamamak.
 كاذب — Kâzz : Yalın.
 غث — Gass : Zayıf.
 خاف — Hâsif : Zayıf
 كسح — Kesh : Âcizlik.
 هزال — Hüzâl : Zayıflık, üzülmek.
 هزرة — Hezre : Son derecede tembellik.
 حنون — Hacun : Tembel.
 كنع — Keşa' : Yorgunluk.
 خعل — Hacer : Bıkmak, usanmak.
 حشم — Haşem,e : Bitap oldu.

عزل — Uzl : Zayıflamak = üzülmek
 = هزال — Hüzâl.

عزوف — Uzûf : Usanmak.

عش — Aşş : Zayıflamak.

شف — Şeff : Kuvvetten düşmek, zayıflamak

شفق — Şefak : Zayıf elbise.

ذب — Zebbe : Soldu. [Akşam oldu da demek]

ذبل — Zebel,e : Soldu

12— Burada ana kök anlamı yine «güneş» aslından gelen «varlık, kuvvet, kudret, ılık» anlamlarıdır.

(1) (2) (3) (4)

T.	Keçmek (Div.):	ek + eç + em + ek =	Ölmek
	Kösmek (Div.):	ök + ös + em + ek =	Solmak
	Kocamak	: ok + oc + am + ak =	İhtiyarlamak
Ar.	A'şem	: ağ + aş + em + . =	Çok ihtiyarlamış
	Akassa	: ak + as + ağ + ağ =	Eceli geldi
	A'safa	: ağ + as + af + ağ =	Öldü, bitti
	Kass	: ak + as + ağ + . =	Eceli gelmek
	Kazy	: ak + az + ay + . =	Ölmek
	Gâsî	: ag + as + iğ + . =	Çok ihtiyar
	Kuzam	: uk + uz + am + . =	Ölüm
T.	Ös (Yak).	: öğ + ös + . + . =	Yok olmak, kaybolmak
	Ösük (Yak.)	: öğ + ös + ük + . =	Eski
	Eski	: eğ + es + ek + iğ =	
Ar.	Asf	: ağ + as + af + . =	Ölüm
	Azûm	: ağ + az + um + . =	İhtiyar
	Asv	: ağ + as + av + . =	Çok ihtiyarlamak
	Aşeme	: ağ + aş + em + eğ =	Yaşlı kadın

(12) İhtiyarlamak, eskimek, sönmek, uyumak, ölmek, bitmek, yok olmak anlamlarında :

Ohşamak: Uyumak. [at hakkında]
(D. L. T.)

Keçmek: Ölmek (D. L. T.)

Geçinmek: „ (Anadolu)

Kesermek: Ölmek (Dergi)

Kocamak: İhtiyarlamak.

Hocuray: Kuvvetten düşmek, kocamak. (Yakut)

Kıçki: Eski, kadim (İstanbul Kur'an tercümesi)

Kösmek: Solmak (D. L. T.)

Kıcımak: heder olmak. (Dergi)

Geçmek: Uyumak. [Anadoluda: “uyuyuvermişim,, yerinde: geçivermişim denildiği gibi, ‘uyumuşum,, yerinde de: bağrım geçmiş, canım geçmiş de denilir.]

Ös: Yok olmak, kaybolmak (Yakut).

Öçmek: Telef olmak, sönmek, kaybolmak. (Tarancı, Uygur, Altay, Televut, Çağatay). R «yiğitlik geçer, oltiriklik öçer» Kudatku-bilik

Öçük: Sönmüş. (Çağatay)

Ösük: Eski, mazi. (Yakut)

Uzımak: Uyumak. [Uzu: Uyku] (D. L. T.)

خدر — *Hadar* : Karanlık = Yağmur.

خدف — *Hadf* : Kar atıştırmak. [= Uygurca *Kad*, divanda کا — *Kaz*] yine yağmur anlamında: مطف — *Hatf*, دطل — *Hatl*, دتل — *Hetl*, دق — *Hetn*, هدده — *Hedme* de böyledir.

Arapçada aynı fonetiği taşıyan ve tezime mevzu olan yirmi anlam serisindeki mefhumlarla birleşikli görülen daha bir çok kelimeler vardır ki bunların Gece ve Karanlık anlamlarına geldikleri görülür :

خدر — *Hader*, خدير — *Hatîr* : Gece karanlığı,

خدرع — *Had'* : Güneş batmak, غدر — *Gadr*, غطر — *Gatv*, غطى — *Gaty*, غطل — *Gatal* : Gece olmak, ortalık kararmak, kap karanlık olmak.

هتر — *Hitr*, دتك — *Hüt*, دتا — *Het'*, هد — *Hit*, هد — *Hed'* : Gecedен bir müddet

حدو — *Hudv* : Gece, gündüzü takip etmek.

قنام — *Katam* : حتمه — *Hutme* : Karanlık.

Aynı kelimenin türlü türlü söyleniş şekillerinden başka olmiyan bu sözler, ya tıpkı tıpkına yahutta pek az sesi değişmiyen tezimde saydığım bütün anlamlarla birlik ve birleşiklik göstermektedir. Bunları değerli dinleyicilerimin karşılaştırmalarına bırakarak sözü daha fazla uzatmak istemiyorum.

Uzıtmak : Uyumak (D. L. T.) [bu kelime: südü yoğurt, peynir yapmak ve ateşi söndürmek anlamlarında da gösterilmektedir].

Arapçada :

اغان — *Agsân* : Eski elbiseler.

اعشم — *A'sem* Çok ihtiyarlamış adam. [= اشم - *Kaş'am*]

اعصف — *A'safa* : Öldü, bitti, ekin erdi.

ااهد — *Aksad,a* : Öldürdü.

احصد — *Ahsad,a* : Ekin biçme zamanı geldi. [حصد — *Hasad* : ölüm]

اقص — *Akass,a* : Eceli geldi.

حص — *Hass* : Yok etmek, kökünden kazımak.

حس — *Hass* : Öldürmek.

قص — *Kass* : Eceli gelmek.

حشيف — *Hâşîf* : Eski elbiseler

قاصبه — *Kasiye* : Yaşlı koyun.

قضى — *Kazy* : Ölmek. [كازى — *Kaziyy* : ölüm.]

قضى — *Kazi,e* : Elbise eskidi.

حسا — *Hasa* : İhtiyarladı.

غاسى — *Gâsî* : İhtiyar = عامى - *âsî*

خسر — *Hasir,e* : Öldü, yok oldu.

[*Hasar* : ziyan]

قشم — *Kaşm* : Ölmek. [كاشم — *Kaşîm* : ölüm]

قشمه — *Kaş'a* : Kocakarı.

هشيم — *Heşîm* : Kuru ot.

هزأ — *Hez'* : Ölmek.

خشفه — *Haşefe* : Koca karı.

خشوف — *Huşuf* : kaybolmak.

قزام — Kızam: Ölüm. [Lisanül-arap]

هعد — Heced,e: Uyudu.

هجم — Hecea: Gece uyudu.

هاحل — Hâcil: Uyuyan.

عفف — Asf: Ölüm.

عزوم — Azûm: İhtiyar.

عسو — Asv: عساء — asâ: çok ihtiyarlamak. [Aynı kelimeler: kararlık çökmek te demektir].

عجول — Acul: Ölüm.

عجل — Ecel: Ölüm.

هاج — Hac,e: Ot kurudu.

عصود — Usud: Ölmek.

عشمه — Aşeme: Yaşlı.

صى — Samy: Av ölmek.

صم — Sımm: Felâket.

سام — Sâm: Ölüm.

ذماء — Zema': Son nefes.

صمير — Samîr: Eti kemikleri üzerinde kurumuş adam; çok zaif. [سمير — Sumeyr: Güneşin batması.]

شم — Şebim: Ölüm.

ثبر — Seber,e: Öldü.

13— Burada ana kök anlamı yine «Güneş» aslından gelen genel anlamlardan «cihet ve istikamet» mefhumlarıdır.

(1) (2) (3) (4) (5)

T. Ekse (Koyb,Sag.): ek + es + eĝ + . + . = ense

Ar. Aksa : ak + as + aĝ + . + . = son, gaye

Ar. Aks : ak + as + . + . + . = ters çevirmek

T. kiçge (Çağ.) : ik + iç + ig + eĝ + . = art, ense

Ar. kes' : ek + es + eĝ + . + . = ense

kusb : uk + us + ub + . + . = arka

T. Uç : uĝ + uç + . + . + . = son, münteha

Uça (Şor.) : uĝ + uç + aĝ + . + . = sonuncu

Uş (Div.) : uĝ + uş + . + . + . = hayvanlarda kuyruk sokumu kemiği

Ar. Acüz : aĝ + ac + üz + . + . = art

» Ucm : uĝ + uc + um + . + . = kuyruk sokumu

T. Şap (kır.) : aĝ + aş + ap + . + . = Atın arka kısmı

Ar. Sebbe : eĝ + es + eb + eĝ + eĝ = art

(13) Son, arka, ense, ters anlamlarında :

Türkçede :

Ekse: Arka. (Sagay, koybal) = ekçe [Yakutça: emese]

Giçge: Ense, arka, (Çağatay Lûgati)

Kes: Tersine hareket etmek; emrin, kanunun aksini yapmak. (Yakut)

Kıç: Ense, arka.

Kisre: Sonra (Orhun)

Köçük: Kıç. R.

Kocut: Bir az sonra, geç. Yakut)
Kuzruk: Kuyruk, kış. (Altay),
 [divanda: Kudruk]
Uç: Son, münteha.
Uca: Arka. (Çağatay) R.
Oça: Sonuncu. (Şor) R.
Uzmak: Uymak = Arkasından git-
 mek (D. L. T.)
Uş: Hayvanlarda kuyruk sokumu
 kemiği (D. L. T.)

Şap: Atın kıcı, karnının arka kıs-
 mı. (Kırgız) R.

Arapçada:

ا.ك.ا. — Eksa': Ardlar, geriler. [bu
 kelime de cemi sayılarak bundan
 ('Kes' — كس', 'Küsû' — كس) şekille-
 rinde müfret sigaları çıkarılmış-
 tır. Arapların, umumiyet anla-
 tan kelimeleri cemi sanarak bun-
 lardan ayrıca türlü müfret şe-
 killeri çıkarmış olmaları inkâr edil-
 mez bir hakikattir.]

عكس — Aks: ters çevirmek, ters.
 اصى — Aksa: son, gaye.
 قصى — Kusva: Son; münteha.
 نصب — Kusb: Arka.
 قصى — Kusra: قصى — Kusara
 işin sonu.
 كس — Kes': Ense. [aynı kelime;
 geceden bir müddet te demektir.]
 قاشر — Kaşir: Koşuda son gelen
 at

عجز — Acüz: Ense.
 عجم — Ucm: Kuyruk sokumu =
 Uca

سب — Sebbe: Kış
 زب — Zebbá': [زب — Zebb:
 Akşam olmak]
 صمى — Sumará': صمى — Sumeyr:
 Güneş batmak]

14— Burada ana kök anlamı yine «Güneş», «Güneşin ziyası» mefhumu-
 nun insan ruhuna naklile teşekkül eden «iyilik, temizlik, mer-
 hamet» anlamlarıdır.

(1) (2) (3) (4)

T.	Eges	: eg + es + . + .	= Muhalif
	Öküş	: ök + üş + . + .	= Aksi hayvan
Ar.	Akıs	: ak + ıs + . + .	= Huysuz, hırçın adam
	Akiş	: ak + iş + . + .	= kötü, huysuz adam
T.	Kas (Tar.)	: ak + as + . + .	= Suikast
	Kes (Yak.)	: ek + es + . + .	= Söz dinlememek, inat
	Kısa (Kır.)	: ık + ıs + ağ + .	= Tehevvür
	Kısır (Yak.)	: ık + ıs + ır + .	= kızmak, tehevvür

Ar. Gaşm	: ag + aş + am + .	= Zulüm
Kasr	: ak + as + ar + .	= Cebir, kahr
Kaz'	: ak + az + ığ + .	= Kahr ve galebe
Asu (Kır.)	: ağ + as + uğ + .	= Hiddet
Açığ (Az.)	: ağ + aç + ığ + .	= Hiddet
Öçük (Çağ.)	: öğ + öç + ük + .	= Şerir, hiddetli
Ar. Asy	: ağ + as + ıy + .	= Azmak; isyan etmek
Asf	: ağ + as + af + .	= Zulüm
Ezûh	: eğ + ez + uh + .	= Azgın, haşin adam.
Azık	: ağ + az + ık + .	= Azgın
Eğah	: eğ + eş + ah + .	= Gazap
T. Şap (Kaz.)	: ağ + aş + ap + .	= Kuvvetli, cesur.
Şabu (Tob.)	: ağ + aş + ab + uğ	= Hücum, taarruz
Sum (Kır.)	: uğ + us + um + .	= Kindar
Ar. Sevm	: eğ + es + ev + em	= Zulüm
Şeber	: eğ + eş + eb + er	= Şırmamak
Zamy	: ağ + az + am + ay	= Zulüm
Zamd	: ağ + az + am + ad	= Zulüm

(14) Zulüm, gadır, gasp, gazap, kavga, güçlük, gurur, azamet, muhalefet, küsme, darılma, inat... anlamlarında:

Türkçede :

Eges: Muhalif. (Kırgız) R.

Eğişme: Zıddiyet. (Dergi)

Ekis: Baş kakıncı »

Öküş: Harın, aksi hayvan (D.L.T.)

Eksilenmek: Hiddetlenmek. R.

— —

Kas: Kötü niyet, suikast. (Tar)

Hiddetli: (Kırgız)

Kazmak: Birisi hakkında kötü düşünmek. (Kırgız) R.

Kaştaşmak: Muharebe etmek.

(Kırgız, Karayım) [= Farsça:

Gâş: Büyük kavga]

Kazanmak: Galip gelmek.

Kaskalan: İsyan. (Dergi)

Kazu: Ganimet. (Çağatay) R.

Kasalak, Kaska: Mağrur, azametli (Anadolu)

Kasamak: Hâkim olmak, mağrur olmak.

Kaşka: Bahadır. (Çağatay) Pa.

Kaçut: Takip, hücum. (D.L.T.)

Kıçanmak: Tehdit etmek. (Altay)

— Ver. —

Kes: Söz dinlememek, inat etmek. (Yakut)

Kezen: Tehdit. (Teleut) R.

Kezik: Cür'et, cesaret (D. L. T.)

Kezimci: İmha edici. (Uygur) R.

Ksirlenmek: İnat etmek. (Kırgız) R.

Kısa: Tehevvür. (Kırgız) R.

Kısıruv: Cebir, tazyik » R.

Kısır: Hiddetlenmek, kızmak. (Yakut)

Kısmak: Sıkma, (Bütün doğu lehçeleri) R.; (D. L. T.)
Kızmak: Kin bağlamak. (Dergi)
Kışarmak: İnat etmek (Tobul) R.
Kışan: Muannit. (Tobul) R.
Guç: Zulüm. (D. L. T.)
Gücemek: Zulüm etmek (D. L. T.)
[Gücenmek : Darılmak, küsmek]
Gıc: Hiddet. (Dergi)
Kıcık: Gazap. (Dergi)
Kıcılama: Hücum etmek, diş bilemek. (Anadolu)
Kıdır: İntikam. (Dergi)
Kıcu: Muahaze, sitem (Kazak) R.
Kücem: Gasp, yağma (Mükadde-metüledep tercümesi)
Küstah: Güçlü, kuvvetli. (Yakut)
Kostak: Güçlü, viğit (Anadolu)
Küsmek: Gazap etmek. (İbnimühenna)
Küsü: İğbirar. (Dergi)
Koç: Kahraman. „

Aza: Şerir [ruh. عزيل — azazil, Azrail de bundandır.] [1]
Azma: İsyan etmek. (Anadolu)
Asu: Hiddet. (Kırgız) R.
Asav: Vahşi, harin hayvan (Çağatay, Kırgız) R.
Açu: Hiddet (Kazan, Kırım) R.
Açığ: „ (Azeri) R.
Acığ: İnat. (Dergi)
Acık: Hiddet, gazap. (Dergi)

[1] Aza öcü gibi karanlık ve gece tan-rısı olsa gerektir:
 Ot sığırar polza ıraktan: «Kizi Keler» ter;
 Kece tünne edir polza: «Aza kelir» ter.
 Radloff. Türk halk edebiyatı nümune-leri. C. IX S. 634 — usân: Soir; le dieu des ténèbres. L'origine des langues I — 98

Ezmek: Mahvetmek, parça parça etmek.
İş: Mubarebe (Çağatay, Azeri) R.
Üz: Adavet, buğz. (Uygur endeksi)
Üzmek: Cefa etmek, can sıkma.
Üznemek: İsyan etmek, söz tutma-mak (D. L. T.)
Öçük: Şerir, hiddetli. (Çağatay) R.
Öcemek: Düşmanlık etmek (Sagay)
Öç: İntikam.
Öcüt: Kin, intikam (D. L. T.)
Ös: Kavgâ, düşmanlık. (Yakut)
[başka lehçelerde öş, öç]
Ösür: Düşmanlık etmek (Yakut)

Şamnu: İblis, şeytan. (Uygur in-deksi)
Şap: Kuvvetli, cesur, çevik (Ka-zan) R. [Tarancı lehçesinde (Şap: Gece)
Şabu: Hücum, taarruz (Tobul) R.
Şapgulamak: Cenk etmek (Çağatay) Pa. [Çabgun = Şebhun]
Şapım: Hücum, taarruz (Dergi)
Şapartı: „ (Çağatay) R.
Şamar: Sille.
Şamırgan: Hiddetlenme, darılma. (Kara Kırgız) R.
Şımarık: Küstah. (Anadolu)
Şımmak: Feveran etmek, taşkınlık göstermek. (Çağatay) Pa.
Şap: Kuvvetli, cesur, çevik (Kazan)
Şum: Kindar (Kırgız) R. [Sumsuk: Yumruk, darbe (Anadolu)]
Süme: Gurur, (Türk Dili) hud'a (Televut, Sagay, Şor) harbe (Ba-raba) R.
Samas: İnat, ısrar (Elidrâk)

Arapçada:

أحشم — Ahşam,a: Kızdırdı, öfkelen-
lendirdi.

أحش — Ahşab,a: Kızdırdı, öfkelen-
lendirdi.

أحسب — Ahseb'e: Kızdırdı, öfkelen-
lendirdi.

اغسف — Agsef,e: Zulmetti.

حكش — Hakş: Zulmetmek. [حاكش -
Hâkiş: zalim.]

عكش — Akiş: Kendisinden iyilik
umulmıyan adam.

عكس — Akıs: Huysuz, hırçın adam
= aksi

عكس — Aks: Aksilik, hırçınlık bu-
ğuz [aynı köke bağlı (عكبه —
akîse: Karanlık gece demektir.)]

عكر — Akiz: Hırçın, huysuz adam.

أخذ — Ahz: Zorla malını almak, iş-
kence etmek.

أحزن — Ahzan,a: Malını, hakkını
gasbetti.

حسف — Hasef: Kinlenmek, gazap-
lanmak. [Bir kimseye kalbi ka-
rarıp kin ve küduret bağlamak.
- kamus tercümesi -]

حساكه — Husâke: Gazap, küskü.

كش — Keşah: Husumet.

حش — Hişne: Kin, husumet.

حشم — Hişme: Gazap [Farsça: Hışm]

حج — Hacc Muhalefette ısrar
etmek.

خشاş — Hışaş: Gazap

غشم — Gaşm: Zulüm = غش — Gaşb.]

غش — Gışş: Hiyanet.

غزو — Gazv: Kavga, yağma.

حيس — Hays: Gadr. [Mazisi :
حاس — Hâs'e]

قسر — Kasr: Cebir, kahr = Kısı

قضع — Kaz': Kahr: ve galebe.

هضم — Hazm: Zulüm.

خسم — Hasm: Düşman. [= Has-
mar (Yakut) = Arapça: غممر —
Gazmara: Kızmak, öfkelenmek]

غيط، غضب — Kızma, öfkelenme.

حاس — Has'e: Ezdi = هس — Hess'e.
[حرب — Hazb de ezmek demektir.]

عاز — âz'e, مات — âs'e, ماس — âs'a,
عظ — azz'a, عصى — azz'a, عصى —
asa: Azdı, isyan etti, şiddetlendi,
katılaştı.

عصى — Asy: Azmak, isyan etmek.

أذى — Ezâ: Üzdü, eziyet verdi.

أز — Ezz'e: Azdırdı.

عسف — Asf: Zulmetmek, azmak.

عسوف — Asûf: Zalim, gaddar,

أزم — Ezm: Ezmek, bitirmek (Teh-
zibül'elfaz), kuvvet (Tacülarus)

ازوح — Ezûh: Azgın, harın.

عذاب — Azab: İşkence, ezgi.

عز — Azz: Kuvvetli olmak, kuv-
vetli adam.

عزق — Azık: Azgın = Azığ.

عذقانه — Azkane: Azgın, huysuz
kadın.

عسر — Asir: Hırçın, huysuz Adam;
meş'um, felâketli zaman.

عسر — Asîr: Güç, zor.

عثره — Asre: Harp, kavga.

أزام — Ezam: Şiddet = اضم Azam: غضب.

اشح — Eşah: Gazap.

عشا — Aşa: Zulm, (المحصر) — aşıyy: akşam demektir.]

عجر — Acr: Hamle, hücum.

هيجاء — Heycâ': Kavga, savaş. [ay-ni kelimenin bağlı olduğu (هجم — Heyc) kökü kavga anlamına gelmekle beraber güne izafetle de bulutluluk ve yağmurluluk anlatmaktadır ki gece ve karanlıkla olan ilgisine bu da kuvvetli bir tanıktır.]

هجوم — Hücum: Göçüm, yumulmak = hamle etmek.

زم — Zemm: Burnu yukarda, kibirli.

زمك — Zemek: Gazap.

زميع — Zemî': Cesur, şeci.

زمع — Zemi': Çabucak kızan.

زمر — Zemer: Mürüvvetsizlik, adilik.

زح — Zemah: Azamet, kibirlilik.

زج — Zemec: Gazab

ذماره — Zemare: Şecaat.

سوم — Sevm: Zulüm. [mazisi: سام Sâm'e: bundan gelen سوم — Sevvem'e: fiili yağmacılık etti de demektir.]

ضم — Zaym: Zulüm: [mazisi: نام Zam'a]

ضى — Zamy: Zulüm, hak yemek.

ضد — Zamd: Zuüm.

شم — Şemem: Tekebbür, burnu yukarda olma.

شبر — Şeber: Şırmarmak.

صم — Sam': Kılıçla vurmak.

شفر — Şafar'a: Eziyet etti, [شفر — Şaffar,â: akşam yaklaştı]

1 5 — Burada ana kök anlamı yine «Güneşin ziyası» aslından gelen «parlaklık ve iyilik» mefhumlarıdır.

(1) (2) (3) (4)

T. Hosu (Yak.)	:	ah + os + uğ	+. =	Tayıp, hiciv
Kıcu (Kaz.)	:	ık + ıc + uğ	+. =	Muahaze,
Hocı (Yak.)	:	oh + oc + ığ	+. =	Hiciv
Ar. Hasf	:	ah + as + af	+. =	Tahkir etmek
Gass	:	ag + as + ağ	+. =	Hicvetmek
Kass	:	ak + as + ağ	+. =	Koğuculuk
Kazm	:	ak + az + am	+. =	Kınamak
Hicv	:	ih + ic + iv	+. =	Hiciv
T. Usuk (Der.)	:	uğ + us + uk	+. =	Tezvir
Ar. Asb	:	ağ + as + ab	+. =	Kınamak
Azm	:	ağ + az + am	+. =	Zemmetmek